ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1

VENDREDI
1er DÉCEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.156 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.156

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄԷՆ ԵՏՔ

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՔ ԱԼ ԴԺԳՈՀ ԵՆ

ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

300 ՀԱԶԱՐ ՀՈԳԻՆՈՑ ՄԻԹԻՆԿ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

ՀԱՅ ԶՈՀԵՐ

ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ ՑՈՅՑ ԵՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ

Գերագոյն Խորհուրդը չկարենալով գոհացնել երկու կողմերը՝ Հայ եւ Ազերի, յաջողած է դժգոհ ձգել երկու կողմերն ալ: Արդարեւ, որքան ալ զարմանալի թուի, կարգ մը անհատական արտայայտութիւններէ զատ, ընդհանրապէս դժգոհութիւն կը տիրէ Բաքու, մանաւանդ Ժողովրդական Ճակատի մօտ:

Արդարեւ, Ազերիները անընդունելի կը գտնեն կարգ մը կէտեր (որոշումը կը բաղկանայ ութ կէտերէ) Այս կէտերն են. – Ինքնավարութեան յաւելումը, դըրամական ինքնամատակարարութիւնը, տնտեսական եւ մշակութային կապերու ազատութիւնը, նաեւ Ղարաբաղի մէջ Ներքին Նախարարութեան զօրաբաժնի մը պահպանումը մինչեւ ընկերային եւ քաղաքական կացութեան բնականոնացումը, արգելքը ժողովրդագրական կացութեան որեւէ փոփոխութեան, հուսկ նոր մարմինի մը – հսկողութեան – հաստատումը: Այս պատճառով միթինկներն ալ կը շարունակուին Բաքուի մէջ եւ Հայաստանի ու Ղարաբաղի շրջափակումը:

Արդարեւ, տրուած որոշումին խորագիրն է՝ «Լեռնային Ղարաբաղի մէջ, իրադրութիւնը բնականոնացնելու միջոցառումներու մասին»: Այլ խօսքով, կը փաստուի որ Կրեմլին չի կրնար քաղաքական լուծում մը գտնել, ու կը շարունակէ իր կիսամիջոցները, որոնք ոչինչ կը կարգադրեն:

Երեւանի մէջ, Չորեքշաբթի օրը, ցոյցերը սկսած են ժամը 14–ին իսկ: Միթինկը սկսած է ժամը 18·30–ին, 300 հազար հոգիի մասնակցութեամբ: Զայն վարած են Լեւոն Տէր – Պետրոսեան եւ Վանօ Սիրադեղեան: Կարդացուած է հռչակագիր մը, ուր զանազան պահանջներ կը դրուին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին: Ի դէպ, Գերագոյն Խորհուրդը նիստը կը գումարէր Հինգշաբթի Նոյեմբեր 30, ժամը 14–ին: Դրուած պահանջները կարգին յիշենք՝ Հայաստանը յայտարարել՝ «Հայաստանի Հանրապետութիւն» (նմանՀունգարիոյ, այսինքն ջնջել սովետական սոսիալիստականը), ջնջել համայնավար կուսակցութեան միահեծան կուսակցութեան սկզբունքը եւ հաստատել բազմակուսակցական դրութիւն, մամուլի եւ խօսքի լիակատար ազատութիւն եւայլն: Հանրաժողովի ընթացքին, յաջորդաբար խօսք առած են Լեւոն Տէր – Պետրոսեանէ եւ Վանօ Սիրադեղեանէ զատ՝ Հրաչիկ Սիմոնեան, Գրիգոր Աւագեան, Կարէն Սիմոնեան, Սարգիս Մուրատեան, Աշոտ Մանուչարեան, ձեռնարկութիւններու զանազան ներկայացուցիչներ եւ ձայնասփիւռի եւ հեռատեսիլի Պետական Կոմիտէի նախագահը, որ առաջարկած է թէ Արցախի հեռատեսիլն ու ձայնասփիւռը մտնեն Հայաստանի ցանցին մէջ: Չորեքշաբթի իրիկուն, Հայաստանի հեռատեսիլէն մէկ ժամ խօսած է Գալուստ Գալոյեան (Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար, պատասխանատու գաղափարախօսութեան) շատ բուռն կերպով, այսինքն՝ «միթինկային» ելոյթ ունեցած է, եթէ կարելի է բացատրել այս ձեւով: Պարզած է որոշումին ապօրինի եւ ոչ ժողովրդավար բնոյթը: Պատմած է ամբողջ անցուդարձը, ճնշումը որ բանեցուցած են, ապա ի պատասխան բողոքներու այս «աուլթաայտըր» որոշումին համար, որ կատարուած խորհրդակցութեան առջեւ դնել է երեսփոխանները, ըսուած է թէ բնագիրը ներկայացուած՝ եւ ընդունուած էր Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան կողմէ: Կը պարզուէր թէ սխալ է, քանի Հայաստանի Նախագահը՝ Հ. Ոսկանեան, որ ի պաշտօնէ կը մասնակցի եւ անդամ է լուր չունի եւ հաստատած է թէ այդպէս բան չէ եղած:

Հինգշաբթի օր, «Իւմանիթէ» եւ «Լիպերասիոն» բաւական երկար կ'անդրադառնային լուրին: Գերագոյն խորհուրդը, կ'ըսէ համայնավար պաշտօնաթերթը, կը դիմէ Ազրբեջանի, որպէսզի ան «ամէնէն կարճ ժամանակին մէջ միջոցներ ձեռք առնէ «աւելցնելու համար իրական ինքնավարութեան կանոնագիրը եւ արդիւնաւոր երաշխիքներ տալ հայ բնակչութեան»: Ըստ «Իւմանիթէ»ին «Կը թուի որ այս միջին ճամբան կրնայ ընդունուիլ Հայերու կողմէ՝ բացի ծայրայեղ փոքրամասնութենէ մը»: Քիչ մը զարմանալի է այս ենթադրութիւնը եւ կը բաւէ կարդալ սփիւռքահայ կոմիտէութեան լրատուութիւնը, քիչ անդին, որ ճիշդ հակառակը կը հաստատէ:

Հինգշաբթի առտու, Երեւանէն հեռաձայնով առած մեր լուրերը կը վերաբերէին նաեւ, դժբախտաբար, հայ նոր զոհերու: Այսպէս Գորիսի շրջանը, Ազերիները գողցած են 350 ոչխար եւ տարած երկու հովիւներ, որոնց դիակները վերադարձուած են Հայաստան: Ասկէ զատ Խնձորեսկէն Ազրբեջան գացող զինուորական մը ուզած է որ իրեն ընկերանան եւ երբ հասած են սահմանը, Ազերիները կրակ բացած են, սպաննելով ուղեկցողը (որ Հայ էր) եւ վիրաւորելով ուրիշ երկու ուղեկցողներ: Ըստ Երեւան հասած լուրերու, Աղդամ եւ Լաչին ալ ազգամիջեան միջադէպեր կան:

Ի ՍԷՐ ԱՍՏՈՒԾՈՅ, ԹՈ՛Ղ ԱՄԵՐԻԿԱ ԱՐՑԱԽՈՎ ԶԶԲԱՂԻ...

Մենք անտեղեակ չենք որ կը ծափահարենք ամերիկեան Ծերակոյտի միաձայնութեամբ քուէարկած բանաձեւին Արցախի մասին, մանաւանդ երբ գիտենք այդ նոյն Ծերակոյտը ի՛նչ սակարկութիւններ (աւելի ճիշդ՝ փազարլըքներ) ըրաւ և կ'ընէ երբ հարցը Արցախի չի վերաբերիր – որ ի դէպ իր հող ալ չէ խորքին մէջ – այլ 1915–ի ցեղասպանութեան: Նախագահ Պուշ նամակ մըն ալ գրած է այդ առընչութեամբ ծերակուտական Միչըլի իր ընդդիմութիւնը «բացատրելով», ուր ցաւ յայտնելով 1915 – 1923–ի «ահաւոր դէպքերուն» կը շեշտէ՝ «Բայց, շատ ըզգայուն եմ Միացեալ – Նահանգներու բարեկամական յարաբերութեանց մեր բարեկամ եւ զինակից Թուրքիոյ հետ»: Եւ կարեւորը այս է անշո՛ւշտ, ոչ պէտք է զարմանալ, ոչ ալ վրդովիլ, ըստ մեր միամիտ սովորութեան:

Արցախի բանաձեւը ջղագրգռեց նաեւ Մոսկուան, որ զայն նկատեց միջամտութիւն Պետութեան մը ներքին հարցերուն («Յառաջ», Նոյեմբեր 28) ինչ որ նաեւ հակազդեցութիւն ստեղծեց Հայաստան եւ հայ երեսփոխաններ բացատրեցին թէ այդպէս չէ: Ամէն պարագայի հետաքրքրականը այն է, որ Հինգշաբթի առտու, Նոյեմբեր 30–ին, ձայնասփիւռը (Ֆրանս – Ինֆօ) հաղորդեց որ Միացեալ–Նահանգներու Արտաքին Նախարարը՝ Ճէյմս Պէյքըր յայտարարած է. – «ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՉԸՆԴԴԻՄԱՆԱՆ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԶԻՆԵԱԼ ՄԻՋԱՄԸՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ, ՀԱՅ – ԱԶԵՐԻ ԱԶԳԱՄԻՋԵԱՆ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐՈՒ ԱՌԱՋՔԸ ԱՌՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ»:

Ինչո՞ւ այս յայտարարութիւնը, երբ Մոսկուա դեռ – հրապարակաւ – նման որեւէ տրամադրութիւն չէ յայտնած: Արդեօ՞ք, ձեւով մը նահանջ կամ զղջում չէ, իբրեւ հետեւանք իր բանաձեւին առթիւ իրեն եւ Մոսկուայի իր դեսպանին եղած բողոքին առթիւ Մոսկուայի կողմէ: Ու այսօր ըսել կ'ուզէ Մոսկուային՝ «ի՛նչ կ'ուզես ըրէ, ալ չեմ խառնուիր, զօրք ղրկէ, ճզմէ ժողովուրդները, sorry, ալ բան չեմ ըսեր»:

Ինչ՝ լաւ կ'ըլլար որ մեզմով չզբաղէր Ամերիկան, իր բանաձեւերն ալ իրեն պահէր: Մարդ երբ Ամերիկայի պէս բարեկամ ունենայ, արդէն թշնամի պէտք չունենար...:

× Միլանոյի մէջ, պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ, Նոյեմբեր 29, խորհրդային հիւպատոսարան, նամակ մը յանձնելով Կորպաչովի, Իտալիա իր այցելութեան առթիւ:

× Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 29–ին, Փարիզի Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը տեղի չունեցաւ Նոյեմբեր 29–ի առթիւ նախատեսուած քոքթէյլը, ի ներկայութեան խորհրդային դեսպան Ռիապովի, Հ. Բ. Ը. Մ. նոյն օրը գնահատելի որոշումը տուած ըլլալով սրահը չտրամադրել, Գերագոյն Խորհուրդի որոշումէն ետք:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՐՊԱՉՈՎ շատ ջերմ ընդունելութեան արժանացաւ, Չորեքշաբթի օր, Հռովմէացիներու կողմէ: Հակառակ ձեռք առնուած ապահովութեան արտակարգ միջոցներուն, ժողովուրդը կրցաւ իր համակրանքը արտայայտել: Իրեն ի պատիւ տրուած կոչունքին ատեն, Կորպաչով առաջարկեց որ խորհրդային եւ ամերիկեան նաւատորմերը քաշուին Միջերկրականէն: Ջլամարտի ատեն, կ'արդարացնէր, ըսաւ խորհրդային ղեկավարը, այժմ կացութիւնը փոխուած է: Հակառակ ծանրաբեռնուած ժամանակացոյցին, Կորպաչով եւ կինը զբօսաշրջիկութիւն ալ ըրած են, առաջին օրէն իսկ եւ հիացումով դիտած Կոլիզէոնը (Քոլիզէ): Մարդ մը փորձած էր նետուիլ Կորպաչովի կառքին վրայ, բայց անմիջապէս ձերբակալուած է: Կը թուի որ անհաւասարակշիռ մէկն էր, որ կ'ուզէր նամակ մը յանձնել: Կորպաչով Պապին կողմէ կ'ընդունուի Ուրբաթ օր:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ, առաջին արթնցողը չեղաւ թէեւ, բայց արթննալէ ի վեր արագընթաց կը քալէ եւ օր չանցնիր, որ նոր որոշումներ չառնուին ժողովրդավարացման ճամբուն վրայ: Ատամէք առաջարկեց, Չորեքշաբթի օր, որ բանակցութիւններ սկսին խորհրդային զօրքերու քաշուելուն վերաբերեալ: Միւս կողմէ, երեսփոխանները միաձայնութեամբ ջնջեցին Սահմանադրութեան թիւ 4 յօդուածը, որ «ղեկավար դեր» կը շնորհէ համայնավար կուսակցութեան: Նոյն միաձայնութեամբ եւ միշտ նախարարապետին առաջարկով, ջնջուեցաւ մարքս – լենինիզմը որպէս հիմնական բնոյթ ունեցող սկզբունք ուսուցման մէջ: Տարիէ մը ա–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ. – («Յառաջ», Նոյեմբեր 30, Փարիզի ժամով 9·30).–

ԲՈՂՈՔԻ ՀԶՕՐ ԱԼԻՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ

Լեռնային Ղարաբաղի վերաբերեալ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին որոշումը, որ ընդունուեցաւ Նոյեմբեր 28–ին առանց Հայաստանի եւ Արցախի պատգամաւորութիւններու մասնակցութեան, բողոքի հզօր ալիք բարձրացուցած է մեր Հանրապետութեան եւ Արցախի մէջ. բոլոր ձեռնարկութիւններու, ուսումնական հաստատութիւններու, կազմակերպութիւններու մէջ տեղի կ'ունենան բողոքի միթինկներ եւ հաւաքներ, մամուլին մէջ կը տպագրուին որոշումը դատապարտող բանաձեւեր եւ յօդուածներ:

Ողջ հայ ժողովուրդը միասնաբար կը դատապարտէ ազգային քաղաքականութեան դրոյթները ազգերու ինքնորոշման իրաւունքը, մարդկային իրաւունքները ոտնահարող այդ որոշումը եւ զայն անընդունելի կը համարի:

Այսօր հրաւիրուած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ 10–րդ նըստաշրջանի նիստը, ուր կը քննարկուի Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի այդ որոշումը:

Արդէն երրորդ օրն է որ կը շարունակուի Հայաստանի տնտեսական շրջափակումը. ազրպէջանական երկաթուղիով կառախումբերու երթեւեկը դադրած է:

Այսօր տեղի ունեցաւ նաեւ Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի եւ անոր պարբերականներու աշխատակիցներուն ընդհանուր ժողովը, որ նոյնպէս անընդունելի համարեց եւ դատապարտեց Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի որոշումը:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապերու Կոմիտէի
Նախագահ
Կ. Լ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

COMMUNIQUÉ DE LA JAF

A PROPOS DE LA DECISION DU SOVIET SUPREME

Nous avons pris connaissance, avec déception et inquiétude, de l'arrêté du 28 novembre du Soviet Suprême d'URSS concernant la suppression du Comité d'administration spéciale du Haut Karabagh et les dispositions y afférant.

Dans les faits, ces dispositions remettent le Haut Karabagh dans sa situation initiale. De report en report, ce genre de décisions n'ont produit qu'une radicalisation des positions de chacun, transformant un problème politique en problème interéthnique.

En conséquence, nous demandons au gouvernement central que la volonté du peuple du Haut Karabagh de rejoindre la Mère Patrie soit enfin entendu et qu'un référendum d'autodétermination soit organisé.

Pour faire face à ce rapport de force qui s'engage, seul l'efficacité compte. Nous appelons donc toutes les organisations à s'unir en un seul mouvement «la Communauté Arménienne de France», à l'image de la manifestation du 14 octobre contre le blocus de l'Arménie.

Pour sa part, la JAF s'associera à toute initiative de cette nature.

BUREAU NATIONAL DE LA JAF

le 29 novembre 1989

«ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԻ ԿԱՆՉՈՎ»

ԲԱՅՑ ՈՉ ՀՈՂԱՏԷՐԵՐՈՒ...

«Խորհրդային Հայաստան»ի Նոյեմբեր 15-ի թիւին մէջ Ալ. Իսկանտարեան «Հայրենի Հողի Կանչով» խորագրուած հարցազրոյց մը ունի «Արտասահմանից վերադարձող Հայերի ընդունման եւ տեղաւորման Կոմիտէ»ի նախագահ Հենրիկ Ազատեանի հետ: Ընթերցումի հետաքրքրական ու ընթացիկէն տարբեր նիւթով էջ մըն է ան, որ անմիջապէս կը գրաւէ թերթը բացողին ուշադրութիւնը: Հայաստանի ու անոր հանդէպ ստեղծուած շահագրգռութեան ներկայ վիճակն ալ անշուշտ կը նպաստէ հետաքրքրութեան ստեղծումին: Արդարեւ, երկրին ընկերային կեանքի նորարարութիւնները, Սփիւռքի հայութեան առնչուած ապագայ կարգադրութիւններու յոյսեր, շատ մը արտերկրացի Հայերու հեռանկարներ կը թելադրեն: Անոնք ծագում կ'առնեն ամէնէն աւելի Հայաստանի քաղաքացիութիւն ու հոն բնակարան ունենալու յոյսէն. քանի, գոնէ եթէ կարելի ըլլայ տուեալ իրավիճակի վերածել, Սփիւռքէն բազմաթիւ Հայերու ակնարկները պիտի դառնան դէպի Հայաստան, սահմանափակ թիւով օրերու զբօսաշրջական, ծրագրուած այցելութիւններէն աւելի հիմնական լուծումներու ակնկալութեամբ: Փափաքելի այդ իրավիճակը որոշ չափով կրնայ թեթեւցնել ներգաղթի ծանօթ ներկայ «կապապար»ներուն սաստ շրջանակը. աւելի ճկուն – եւ հետեւաբար աւելի հմայիչ կամ գրաւիչ – պայմաններ կրնայ ստեղծել ամէն անոնց համար որոնք կը փափաքին վայելել իրենց հայրենիքին մէջ կայք մը ունենալու իրաւունքը:

Հենրիկ Ազատեան իր խօսքը կը սկսի ճշդումով մը. իր գլխաւորած Կոմիտէն «բնաւ էլ միայն ընդունման եւ տեղաւորման հաստատութիւն չէ, ինչպէս կարելի է ենթադրել նրա անուանումից: Այն ընդհանրապէս ներգաղթի ու ներգաղթածների հարցերով զբաղուող կոմիտէ է»:

Ճշդելէ ետք այս կէտը, Հենրիկ Ազատեան ամփոփ պատկերացումով մը կու տայ ներգաղթի պատմութեան 1920-ական թուականներէն ետքի մասը: Այդ շրջանին սկսած փոքր կարաւաններով ներգաղթը կ'ընդհատուի 1936-ին: Երկրորդ կարեւոր հանգրուան մը կը սկսի 1945-ին, երբ Խորհրդային Միութեան «Ժողովրդական Կոմիսարների Խորհուրդ»ը կ'ընդունի «Խորհրդային Հայաստան արտասահմանեան Հայերի վերադարձը կազմակերպելու մասին որոշում»ը: Յաջորդող երկու տարիներու ընթացքին զանգուածային հայրենադարձութիւն տեղի կ'ունենայ Սուրիայէն, Լիբանանէն, Եգիպտոսէն, Կիպրոսէն, Յունաստանէն, Միացեալ – Նահանգներէն, Ֆրանսայէն, Իրանէն ու Սփիւռքի այլ հայաշատ անկիւններէն: Ներգաղթողներու թիւը կը հասնի 100 հազարի:

Յետոյ, պատերազմէն ետք Փոցտամի համաժողովին երբ Խորհրդային Միութեան ղեկավարութիւնը կը յայտարարէ թէ, Թուրքիայէն հողային պահանջ չունի, Արեւմտահայաստանի հողերուն վերադարձի վարկածով ներգաղթի պատրաստուած Սփիւռքահայեր պատրանաթափ կը հրաժարին այդ քայլէն: Իսկ 1949 Մայիսին Սիպիր աքսորուածներու կարաւանին մէջ ներգաղթածներու կարեւոր թիւը վճռական հարուածը կու տայ այս շարժումին:

Ան կը վերակենդանանայ Ստալինի մահէն ետք, յատկապէս բարձրագոյն ատեաններու նոր տունդարձ կազմակերպելու 1961-ի որոշումով: Սակայն վարչարարական բարդութիւններ եւայլն պատճառ կ'ըլլան որ քառասուն հազարի վրայ միայն մնայ ներգաղթողներու թիւը:

Պատասխանելով հարցումի մը, Հենրիկ Ազատեան կը խոստովանի թէ ժամանակի ընթացքին ներգաղթի համեմատութեան նուազագոյնի իջած ըլլալուն «պատճառը պէտք է փնտռել ոչ թէ դրսում՝ Սփիւռքի տարածքում, այլ ներսում՝ հայրենիքում, որտեղ ցուցաբերուող անհոգի վերաբերմունքի հետեւանքով հայրենադարձները չէին կարողանում օգտուել անգամ պետականօրէն ընձեռուած արտօնութիւններից (արտահերթ բնակարանի, ուսումնական հաստատութիւնները մրցոյթից դուրս ընդունուելու իրաւունք եւայլն);

Ամէնքը այսքան չէ.

«Աւելին, չգրուած բայց հետեւողականօրէն իրականացուող մի քաղաքականութեամբ հայրենադարձները պետական, կուսակցական ու իրաւապահական մարմիններում չէին ընդունւում աշխատանքի, գործուղման չէին ուղարկւում արտասահման, նրանց նկատմամբ ըստ էութեան կիրառւում էին արհեստական սահմանափակումներ»:

Հենրիկ Ազատեան շեշտելով հանդերձ թէ այսօր ալ «հայրենադարձների ընկերա – տնտեսական ու հոգեւոր պահանջմունքները ոչ միշտ են արժանանում պատշաճ ուշադրութեան», կ'ըսէ «Հայի արմատների կանչը զօրեղ է եւ հայրենադարձութիւնը պէտք է շարունակուի»: Իր ըսածին համաձայն Կոմիտէն պէտք է առաւելագոյն ուշադրութիւնը դարձնէ Երեւանի, ուր կ'ապրի հայրենադարձ բնակչութեան գերակշիռ մասը, սակայն ինչպէս անցեալին, այսօր եւս հոն աշխատանք ծաւալելու իրենց «հնարաւորութիւնները հասցուած են նուազագոյնի»: Նոր ներգաղթած ընտանիքները տեղաւորելու գործին մէջ դժուարութիւններու կը հանդիպին. օրինակ, «այս նպատակով յատկացուող բնակելի ֆոնդը անմիջականօրէն մեզ յատկացնելու փոխարէն, չգիտես ինչու, յանձնւում է քաղաքային կամ շրջանային խորհուրդների ղեկավարների քմահաճոյքին»: Հակառակ այս կացութեան, Կոմիտէն կրցած է Լենինականի, Կիրովականի, Աբովեանի, Հրազդանի, Չարենցաւանի, Էջմիածինի, Աշտարակի եւ Մասիսի մէջ բարելաւել 1300 ընտանիքներու բնակարանային պայմանները: 116 բնակարան ժամանակաւոր կերպով յատկացուած է աղէտեալ 300 ընտանիքի, եւ 130 տուն ալ Ազրպէյճանէն եկած հայ փախստականներու:

Աղէտէն ետքի Հայաստանի յատկապէս տնտեսական կացութիւնը պահանջ ստեղծած է շինարարներու եւ արհեստաւորներու: Այս կէտը աչքի առջեւ ունենալով, Հ. Ազատեան այսօրուան համար նպատակայարմար կը գտնէ մտածել ոչ թէ զանգուածային հայրենադարձութեան կազմակերպման, այլ յատկապէս շինարար ու արհեստաւոր տարրին ներգաղթին մասին:

Իսկ որպէսզի այս բոլորը կարելի ըլլայ իրագործել աւելի բնական ու աւելի հանգիստ պայմաններու մէջ, «պէտք է ընդունուի վերակառուցման ոգուց բխող նոր որոշում հայրենադարձութեան մասին: Այնպիսին, որով կը վերացուեն նախկինում եղած բոլոր սահմանափակումները»: Այսինքն, պէտք է աւելի ճկուն ըլլան ներգաղթողին վերաբերող ձեւակերպումները, ինչպէս՝ խորհրդային քաղաքացիութիւն ստանալու, առանց մաքսավճարի անսահմանափակ քանակութեամբ նիւթական ստացուածք ու դրամ Հայաստան փոխադրելու, սեփական տուն կառուցանելու համար հողի ու երկար ժամանակով վարկի յատկացում ունենալու, նախապէս արտագաղթածներէ վերադարձի փափաք յայտնողներու հարկաւոր թոյլտուութեան ու այլ բազմաթիւ հարցերու կարգադրութիւնը:

Հարցազրոյցին վերջին հարցումը կը վերաբերի ներքին Սփիւռքին, այն զանգուածին որ կը բաղկանայ աւելի քան երկու միլիոն Հայերէ: Հենրիկ Ազատեան կը խոստովանի թէ «ներքին Սփիւռքի հարցերը մեր օրերի ոգով ընթացքի մէջ դնելու եւ համագործակցութիւնն ապահովելու նպատակով, իրօք, անհրաժեշտ է ունենալ պետական մի մարմին»: Կամ, ներկայ Կոմիտէն օժտել նման մարմնի մը պարտականութիւններով ու լիազօրութեամբ: Այդ պարագային ան կ'ունենայ Հայերէն եւ ռուսերէն հրատարակուող պարբերաթերթ, այս գործին մէջ ընդգրկելով առաջատար գիտականներ, մշակոյթի գործիչներ, հայագէտներ, լեզուաբաններ, քաղաքագէտներ եւայլն: Այս ձեւով միայն Հենրիկ Ազատեան ներկայ Կոմիտէն կարող եւ իրաւասու կը նկատէ «լուծելու ազգահաւաքին ու ազգապահպանութեան վերաբերող հոգեւոր – մշակութային, կրթական բոլոր խնդիրները»:

Հակառակ վերջին մէկ – երկու տարուան մէջ Հայաստանեան մամուլին կտրած երկար ճամբուն, ներգաղթի, ներգաղթողներու հարցը յաճախ չէ որ տեղ կը գրաւէ հոն: Մինչդեռ, հայրենադարձութեան այսօրուան համար տարտամ հարցէ մը շատ աւելի սուր ու առաջնահերթ բնոյթ ունի Ազրպէյճանէն ներգաղթածներու պարագան: Անոնց, որոնք տակաւին տասը ամիս առաջ ամէն օր իրենց եկած տեղը վերադառնալու հրահանգներ կը ստանային երկրին իշխանութիւններէն: Ու մինչեւ այսօր եթէ մէկդի ձգուած են այս անզօր հրահանգումները, մամուլը երբեք լուրջ ու թուական տուեալներու յենող տեղեկատուութիւն մը չէ կատարած այդ դժբախտ զանգուածին ճակատագրին մասին: Անոնց կացութեան անդրադարձող հպանցիկ տողերու միայն կարելի կ'ըլլայ հանդիպիլ նման հարցազրոյցներու կամ բոլորովին այլ նիւթերու նուիրուած էջերու մէջ: Պարագայ մը որ ինքնին կը շեշտէ «Արտասահմանից վերադարձող Հայերի ընդունման եւ տեղաւորման Կոմիտէ» մը օրուան պահանջներուն համապատասխան իրաւասութիւններով ու միջոցներով օժտելու անհրաժեշտութիւնը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՏՐՋԱՊՏՈՅՏ

ԵՐԿՈՒ ՈՏՔԵՐԸ ՋՈՒՐԻՆ ՄԷՋ ՄԽՐՃՈՒԱԾ ՔԱՂԱՔԸ՝ ՍԹՈՔՀՈԼՄ

Մէկ ոտքը Պալթիկ ծովուն, միւսը՝ Մալարէն լիճին մէջ, Սթոքհոլմը կ'օրօրուի երկու ջուրերու միջեւ:

Հին վաճառականներու եւ արհեստաւորներու այս օրրանը, Շուէտի մայրաքաղաք հռչակուեցաւ 1523-ին, Կիւսթաւ Ա. Վազայի կողմէ: Քաղաքը իր բարգաւաճումին հասաւ 17-րդ դարուն, երբ Շուէտը Պալթեաններու տէրը դարձաւ «երեսուն տարուան պատերազմ»էն ետք: Մինչեւ այդ ժամանակաշրջանը ներխուժողներու դէմ իբրեւ ամրոց ծառայած Սթոքհոլմը վերածուեցաւ իր ջուրերուն կողմէ օրօրուող բարի քաղաքի մը:

Սթոքհոլմին ծանօթանալու համար, յարմարագոյն ձեւը պիտի ըլլայ քաղաքի բնակիչներուն օրինակին հետեւիլ, այսինքն՝ շրջագայիլ հեծիկով, որուն համար ստեղծուած են յատուկ յարմարութիւններ:

Տասնըչորս պզտիկ կղզիներէ բաղկացած այս կղզիին տարածութեան 29 առ հարիւրը ծածկուած է կանաչապատ զբօսավայրերով: Իսկ կղզիները իրարմէ բաժնող ջրանցքներուն մէջ կարելի է լողալ միտքի ամենայն հանգստութեամբ, քանի որ աշխարհի այս ծայրամասին վրայ էքոլոժի բառը իր իմաստը լիովին կը պահէ ...

ԳԵՏՆՈՒՂԻՆԵՐՈՒ (ՄԵԹՐՕ) ՍՔԱՆՉԵԼԻ ՑԱՆՑ ՄԸ

Ժամանցի հոյակապ վայրեր են Սթոքհոլմի գետնուղիներու կայարանները, որոնք բացարձակ կապ չունին եւրոպական այլ մայրաքաղաքներու գետնափոր եւ անհրապոյր կայարաններուն հետ:

Այսպէս՝ Նաքրոսէն «գրական – կայան»ը ունի բանաստեղծութիւններով եւ գրական այլ սեռերով յարդարուած պատեր, Սոլնա – Սէնթրումը ունի գեղեցիկ բնանկարներով հարուստ պատեր, իսկ «Մանկապարտէզ – կայարան»ին պատերը կը յիշեցնեն դպրոցական մանուկներու տետրակները...

Այս գլխաւոր երեք գիծերը կը միանան Թի. – Սէնթրալընի մէջ, բանուկ թաղ մը, ուր կէսօրուան դադարին գործաւորներ եւ պաշտօնեաներ հաւաքեն կը ճաշեն, շրջուն երաժիշտներու հաճելի մեղեդիներուն ընկերակցութեամբ: Աւելի հիւսիս՝ Հոթորկէթ հրապարակին ճոխ շուկան գլխաւորաբար կը հրապուրէ տանտիկինները:

Իջնելով Տրոթնինկ փողոցը, որուն երկու կողմերուն կը գտնուին առեւտրական կեդրոններ եւ շքեղ վաճառատուներ, կը հասնինք դարասկիզբին կառուցուած կամարապատ սիւներուն, որոնք կը բաժնեն խորհրդարանի երկու գլխաւոր թեւերը:

ԺԹ. դարուն վերջաւորութեան կառուցուած խորհրդարանի շէնքը կը գրաւէ Հէլկանոլմ – Հոլմէն (Ս. Հոգի կղզի) կղզիին գրեթէ ամբողջ տարածութիւնը:

Խորհրդարանէն դէպի արեւմուտք կը գտնուի քաղաքապետարանի տպաւորիչ շէնքը, ուր կայ ոսկեզօծ սալայատակով հոյակապ սրահ մը:

ՀԻՆ ՔԱՂԱՔԸ

Հին քաղաքի կղզիին ամէնէն տպաւորիչ կառոյցը արքայական պալատն է. անիկա կառուցուած է 1696ին՝ հրկիզուած նախկին պալատին փլատակներուն վրայ: Պալատին պատերը հարուստ են դարաւոր միապետութեան ընթացքին կուտակուած գանձերով:

Արքայական պալատին կողքին կը գտնուի մայր տաճարը, ուր կատարուած են բազմաթիւ թագադրութիւններ:

Կորսուելով հին քաղաքին նեղլիկ փողոցներուն մէջ, կը հանդիպինք կամարապատ փոքրիկ ճաշարաններու, խանութներու ... փողոցներու երկայնքին շրջուն երաժիշտներ յատուկ դրոշմ եւ անսովոր մթնոլորտ կը ստեղծեն քաղաքին մէջ:

Հոս կը գտնուի նաեւ պատմութեան թանգարանը, ուր կարելի է քաղել Վիքինկներու մասին վերաբերող ամէնէն յետին մանրամասնութիւնները:

Վազայի թանգարանին մէջ կը գտնուի աշխարհի ամէնէն հին (1628) պատերազմական նաւը, որ պահուած է մինչեւ այսօր: Անոր ճարտարապետները սխալած էին իրենց հաշիւներուն մէջ եւ նաւը ընկղմած էր նախ քան անոր առագաստներուն պարզումը:

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ

● Սթոքհոլմ այցելելու լաւագոյն ժամանակը Մայիսէն – Հոկտեմբեր ամիսներն են: Այսուհանդերձ, ձիւնի տակ ծածկուած Սթոքհոլմը եւս ունի իր հմայքը:

**

ՇՈՒԷՏԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Շուէտահայ գաղութը կազմաւորուած է 1970-ական թուականներուն: (Անկէ առաջ առանձին անհատներ հոն գտնուած են):

Շուէտի հայութեան կէսը կը բնակի Սթոքհոլմի մէջ, մեծ մասամբ արտագաղթած Մերձաւոր – Արեւելքի երկիրներէն՝ Լիբանանէն, Սուրիայէն, Իրանէն եւ Թուրքիայէն:

1964-ին Սթոքհոլմի մէջ կազմուած է հայկական ակումբ՝ Հայկական Մշակութային Միութիւնը, որ ունի իր շէնքը, գրադարանը եւ ընթերցասրահը: Կը գործեն նաեւ թատերական խմբակ մը, ինչպէս նաեւ մարզական խումբեր:

Հայ Առաքելական Եկեղեցին ունի իր երգչախումբը. իսկ Սթոքհոլմի ձայնասփիւռը ամէն շաբաթ կը հաղորդէ հայկական յայտագիր մը՝ երկու ժամ տեւողութեամբ:

1887ին, հայագէտ Նորայր Բիւզանդացի Սթոքհոլմի մէջ հրատարակած է «Բնասէր» հանդէսը, որ սակայն դադրած է 1889-ին: Ներկայիս լոյս կը տեսնէ պարբերաթերթ մը:

«ԱԶԴԱԿ»

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԵՐԿԵՐ ՍԻԱՄԱՆԹՕ

Հրատարակութիւն՝ Դանիէլ Վարուժան գրական հիմնադրամի – 8

Տպարան՝ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Անթիլիաս, 1989

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

«ՔԱԹՐԱ»յի Դեկտեմբեր 10-ը

Նորարարութեան զգալի մղումով մը կը ներկայանայ «Քաթրա», Դեկ. 10-ի ժամադրութեան: Ընդհանրապէս անոր յայտագիրները կը բերեն նորութիւն մը, սակայն տունք մեծ մասով երաժշտական կալուածին մէջ կը մնային, ինչպէս մեկնաբաններու նոր անուններ, զանազան գործերու առաջին ունկնդրութիւններ: Այս անգամուան համար գլխաւոր նորութիւնը ներկայացուած արուեստի մարզին կը վերաբերի. երաժշտութեան քով «Քաթրա» կը հիւրասիրէ բանաստեղծութիւնը: Ան կը ներկայանայ թատերական հանդերձանքով մը: Ֆրանսայի մէջ առաջին անգամ հանրութիւնը պիտի դիտէ Ժենալու Փափազեանի եւ Նորա Արմանիի Արտաշեան ուղեւորութիւնը, բանաստեղծութեան ընդմէջէն: Անոնք հայկական բանահիւսութեան շրջանէն մինչեւ մեր օրերը երկարող բանաստեղծութեան կալուածէն ծաղկաքաղ մը ըրած ու արդէն ներկայացուցած են զայն ամերիկեան բազմաթիւ շրջանակներու մէջ, մեծապէս գնահատուելով: Լոս Անճըլըսի մէջ չորս ամիս շարունակ բեմի վրայ մնացած է գործը ու «Լոս Անճըլըս Ուիքլի»ի կողմէ նկատուած «շաբթուան լաւագոյնը»: Անկէ ետք Ժ. Փափազեան եւ Ն. Արմանի շրջապտոյտով մը խաղը տարած են Մանչեսթըր, Լոնտոն, Տիթրոյթ, Սան Ֆրանսիսքօ, Ֆրէզնօ, Շիքակօ, Երեւան, Ուաշինկթըն:

Ընտրուած տողերը գլխաւորաբար Գ. Նարեկացիէ, Ն. Քուչակէ, Ս. Նովայէ, Դ. Վարուժանէ, Սիամանթոյէ, Մեծարենցէ, Թումանեանէ, Չարենցէ, Շիրազէ, Թէքէեանէ, Զահրատէ, Խրախունիէ եւայլն, Ամերիկայի մէջ հանրութեան հրամցուած են անգլերէն թարգմանութիւններով, իսկ Փարիզի համար պատրաստուած է ֆրանսերէն տարբերակը: Գործին բեմադիրն է Փօլ Մաքլի, գեղատեսուչը կատարած է Մարօ Յակոբեան, իսկ երաժշտութեան բաժինը Շահէ Սագրազարեան:

Դեկտ. 10-ի յայտագրին այս գլխաւոր անակնկալին քով կան ուրիշներ եւս. առաջին մասին մէջ երիտասարդ արուեստագէտ Ժեռար Գասպարեան պիտի նուագէ իր յօրինումները. նախ Սայեաթ Նովայի երգերէն ներշնչուած դաշնակի «պոէմ եւ պալլատ»ը, ապա Մէօրիքի քերթուածներով գրուած կտոր մը ուր եւս ինք պիտի ընկերանայ Էլէնա Վասիլիեւայի:

Երգահան — դաշնակահար Ժ. Գասպարեան ծնած է 1960-ին Երեւան. 11 տարեկանին իր յօրինումները նուագած է Մոսկուայի ու Կիեւի բեմերէն: 1976-ին ընդունուած է Փարիզի պետական Երաժշտանոցը, ուր փայլուն ուսանողութենէ մը ետք, 1987-էն ի վեր դասախօս է Նուազի լը Կրանի երաժշտանոցը: Բազմաթիւ երաժշտահանդէսներու նուագած է իր յօրինումները:

Նոյն օրուան երեկոյեան համերգին յայտագիրը նուիրուած է Արամ Խաչատրեանի: Ջութակահար Ժան Տէր — Մերկերեան «Երիտասարդ Ֆիլհարմոնի» նուագախումբին հետ պիտի նուագէ «Սպարտակ» պալէին վերջին տեսարանը եւ երգահանին ջութակի եւ նուագախումբի քոնչերթօն: Երկրորդ բաժնին մէջ ուրիշ երիտասարդ արուեստագէտ մը՝ Յարութիւն Փափազեան պիտի նուագէ Մազքարատը եւ դաշնակի քոնչերթօն: Յարութիւն Փափազեան եւս Երեւան ծնած է (1954), 12 տարեկանին նուագած է Պեթհովէնի Բ. քոնչերթօն, իսկ 16 տարեկանին տուած է իր առաջին երաժշտահանդէսը: 1977 – 1980 Մոսկուայի երաժշտանոցին մէջ շարունակած է ուսումը ծանօթ դաշնակահար ու երաժիշտ Միլշթայնի հետ: 1984-էն ի վեր հաստատուած է Ամերիկա, ուր 1985-ին «Քարնէկի հոլ»ի մէջ տուած իր առաջին երաժշտահանդէսը «եղանակին լաւագոյններէն մէկը» կոչած է «Նիւ – Եորք Թայմզ»:

Երաժշտականին քով բանաստեղծութիւն ու թատրոն հիւրասիրած նոյն յայտագրին մէջ կայ տակաւին արուեստի չորրորդ ճիւղ մըն ալ որ նկարչութիւնն է: Երկու երաժշտահանդէսներու միջեւ, ժամը 19-ին «Քաթրա»յի նկարչական ցուցահանդէսին բացումը պիտի կատարուի, քոքթէյլով մը:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿԵԼԻ ԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

Փարիզի Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ, Ուրբաթ, Նոյեմբեր 24-ի երեկոյեան, հայ տաղանդաւոր արուեստագիտուհիներու եւ արուեստագէտներու կողքին հաւաքուած էր երաժշտասէր հասարակութիւն մը:

Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ Հայ Կարմիր Խաչի կողմէ կազմակերպուած Հայրենի երգարուեստի անմոռանալի հանդիսութեան բացումը կը կատարէր Վահան Նաւասարդեան որ երկու կազմակերպութիւններու անունով շնորհակալութիւն յայտնելէ վերջ ներկաներուն, կը ներկայացնէր օրուան թանկագին հիւրերը:

Աշխահահռչակ երգչուհի Գոհար Գասպարեան եւ մեծատաղանդ երգիչ Տիգրան Լեւոնեան, հայրենիքի շունչով յագեցած, թախծոտ ու յուզիչ երգերով կը ջերմացնէին ներկաներու հոգիները եւ խաղրիկ մը բերած կռունկներու պէս, կրկին կը յուզէին մեզ, փլած տուներու եւ աշխարհ Հայաստանի Կոմիտասի եւ Եկմալեանի հանճարներով, հայ եւ եւրոպական դասականներու աքանչելի կատարումներով եւ երգարուեստի վարպետութեան բացառիկ պահերով:

Գոհար Գասպարեան, որ համաշխարհային երաժշտութեան արուեստի երկնակամարին վրայ փայլող անուններէն է, ծանօթ՝ Ֆրանսայի եւ աշխարհի բազմաթիւ երկիրներու, իր բացառիկ ձայնով, այժմ կ'ապացուցանէ նաեւ երգչական երկարատեւութեան գեղեցիկ օրինակ մը... Ապացոյց՝ Ուրբաթ օրուան համերգին իր մեկնաբանած բազմաթիւ երգերը եւ արիաները որոնք հնչեցին շնորհալի թարմութեամբ եւ փայլով:

Մասնէի եւ Փուչինիի, Կոմիտասի եւ Շահան Պէրպէրեանի, Կանաչեանի եւ Տիգրանեանի ստեղծագործութիւնները զորս ան մեկնաբանեց, իրարմէ տարբեր ոճերու եւ տրամադրութիւններու գեղեցիկ օրինակներ էին.. «Հայաստանի սոխակ»ը անկաշկանդ եւ տպաւորիչ կերպով կը նուիրէր հանդիսականներուն որոնք համերգը կ'ունկնդրէին երկիւղածութեամբ:

Փարիզի Հայութիւնը թէեւ ծանօթ էր Տիգրան Լեւոնեանի սալերուն, բայց անձամբ զինք տեսնելու եւ լսելու պատեհութիւնը կ'ունենար առաջին անգամ, Եկմալեանի, Տիգրանեանի, Կանաչեանի, ինչպէս նաեւ Գորտիլլոյի իտալական ստեղծագործութիւններով: Երգացանկի լաւագոյն ընտրութիւն մը որ կատարելապէս կը համապատասխանէր երգիչին հուժկու եւ լայնարձակ թէնորին: Տիգրան Լեւոնեան կը տիրապետէ բարձր նոթերու հազուագիւտ հնչեղութեան եւ մեկնաբանական տպաւորիչ խորքի:

Համերգին կը մասնակցէր նաեւ հայրենի գրող եւ թարգմանիչ Ալպէր Անտոնեան, որուն ֆրանսերէն հայրենաշունչ արտասանութիւնները ջերմօրէն կը շնորհաւորէր լեցուն սրահը:

Տաղանդաւոր դաշնակահարուհի Յասմիկ Սիւրմէլեան կատարեալ յաջողութեամբ կ'ընկերանար երգիչներուն, կարճատեւ միակ փորձէ մը վերջ:

Գոհար Գասպարեան եւ Տիգրան Լեւոնեան կը մեկնաբանէին նաեւ Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ» օփերայէն Անոյշի եւ Սարոյի զուգերգ տեսարան մը, թէեւ համերգի մէջ, բայց կատարողական ապրումներու շնորհիւ, ներկայացման պահու մը պատրանքը կը ստեղծէին եւ հանդիսասրահը պահ մը կը տեղափոխուէր Երեւան եւ անոր հոյակերտ Պետական Օփերայի թատրոնը, որուն մեներգիչներն են երկու արուեստագէտներն ալ:

Եւ կը խորհէի, որ իրաւ... այսպէս հայրենաշունչ, անբասիր առողջութեամբ, իրական ոճով եւ հարազատ ոգիով կրնան երգել միայն անոնք, որոնք ոչ միայն հոգիով եւ սրտով, այլ կեանքով, գործով եւ առօրեայով կապուած են հայրենիքին... ճիշդ այնպէս, ինչպէս մեծ նկարիչներ աշխարհիս մէջ շատ կան, բայց Մարտիրոս Սարեան կ'ըլլար միայն ան, որ Հայաստան կը նկարէր Հայաստանի մէջ ապրելով:

Հիանալի արուեստագէտներու համերգը կ'աւարտէր երախտագէտ ներկաներու երկար ծափողջիւններով եւ յետոյ տեղի կ'ունենային սիրալիր զրոյցներ: Հանդիսականները վերացած կը հեռանային Մշակոյթի Կեդրոնէն մաղթելէ վերջ բարի վերադարձ հայրենի հիւրերուն, ապագայի նոր հանդիպումներու ակնկալութիւններով:

ՍԱՐԴ

ՀԵՂԻՆԷ ԵԱՂՈՒԲԵԱՆ ՖՈՆՏ

Վիէննայի Հայ Ուսանողական եւ Երիտասարդական Միութեան Հեղինէ Եաղուբեան Ֆոնտի անձնակազմի նախաձեռնութեամբ՝ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 28, երեկոյեան ժամը 19.30-ին, Ռասումովսկի Դղեակի հանդիսասրահը տեղի ունեցաւ միջազգային եւ ազգային երաժշտութեամբ համեմուած համերգ մը: Ուսանողական ֆոնտի օգտին կազմակերպուած այս համերգին ելոյթ ունենալու համար ֆոնտի անձնակազմի կողմէ Վիէննա էին հրաւիրուած հայազգի ծանօթ արուեստագիտուհիներ՝ օփերայի մեներգչուհի՝ Հերմինէ Երիցեանն ու տաղանդաւոր դաշնակահարուհի՝ Յասմիկ Սիւրմէլեանը:

Երգչուհի Հերմինէ Երիցեան իր երաժշտական բարձրագոյն ուսումը կատարելագործած է Վիէննա եւ գործօն մասնակցութիւն բերած ժամանակին տեղական հայ կեանքին. հետեւաբար սոյն համերգը այն հայրենակիցներուն համար որոնք ծանօթ էին երգչուհիին արուեստին եւ երկրպագու իր դիւթական ձայնին՝ հաճելի անակնկալ մըն էր, եւ հոգեկան վերապրում. իսկ այն հայրենակիցներուն համար որոնք առաջին անգամ կը լսէին երգչուհին՝ երաժշտական կատարեալ վայելք եւ գեղարուեստական զգացումներու վերացական անմոռանալի պահեր:

Երգչուհի Հերմինէ Երիցեանին, համերգի ընթացքին դաշնակով կ'ընկերանար՝ Յասմիկ Սիւրմէլեան, որը միաժամանակ ելոյթ ունեցաւ նաեւ մենանուագներու շարքերով, խլելով Վիէննայի դըժուարահաճ Հայութեան բուռն ծափահարութիւններն ու խոր գնահատանքը:

Օգտուելով առիթէն, Վիէննայի Հայ Ուսանողական եւ Երիտասարդական Միութեան Հեղինէ Եաղուբեան Ֆոնտի անձնակազմը ներկայիս հրապարակաւ իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ շնորհալի երգչուհի՝ Հերմինէ Երիցեանին որ ընդառաջելով անձնակազմին հրաւէրին առանց որեւէ նիւթական ակնկալութեան իր թանկագին մասնակցութիւնը բերաւ ուսանողական ֆոնտին ի նպաստ կազմակերպուած համերգին եւ անգամ մը եւս պատճառ հանդիսացաւ եւ առիթն ընծայեց մեր հայրենակիցներուն, երաժշտութեան օրրան Վիէննայի մէջ, վայելելու հայ եւ միջազգային երաժշտական հանճարներու ստեղծագործական գլուխ-գործոցները:

Մեր անկեղծ շնորհակալութիւններն նաեւ շնորհալի դաշնակահարուհի Յասմիկ Սիւրմէլեանի, որու ելոյթը որպէս անմոռանալի խրախարձութիւն մը պիտի մնայ Վիէննայի հայ երաժշտասէր հայրենակիցներու յուշերուն մէջ:

Մեր բարեմաղթութեան եւ յաջողութեան մաղթանքները թող ամենուրէք ընկերանան մեր շնորհալի եւ ազգային գիտակցութեամբ տոգորուած արուեստագիտուհիներու:

ՌԱԶՄԻԿ
ԹԱՄՐԱԶԵԱՆ – ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Վիէննայի Հայ Ուսանողական
Եւ Երիտասարդական Միութեան
Ֆոնտի պատասխանատու

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909-1918

խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԲՌՆԱԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ

– 1915 – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 –

Ու հիմա աքսորեալներու գնացքը կ'առաջանար ծուխի եւ փոշիի տարափին մէջէն: Հեռագրի սիւները փախուստ կուտային խելայեղօրէն այս սուրացող հրէշին առջեւէն, մինչ համայնապատկերները շուրջպարի եւած՝ գիւահար ոստումներով կ'անհետանային լոյսին մէջ: Դէմքս պատուհանին ապակիին փակցուած՝ կը դիտէի յափշտակուած: Յարափոփոխ գեղանկարները եւ հետզհետէ դաշտային միօրինակութիւնը մեր ետեւ ձգելով, կ'անցնէինք դիւթիչ պուրակներու եւ ծըմակներու մէջէն: Շոգեկառքը կատաղութենէն փրփրած՝ երկինքի երեսին կը ժայթքէր բոցակէզ կայծեր: Ան կը նմանէր զայրացած վիշապի մը, որ կ'ուզէր առնել ոխը՝ իր երկաթեայ գիծերէն, Տակաւ առ տակաւ, սկսաւ հանդարտիլ եւ ճապուկ պտոյտի մը ճկունութեամբ կանգ առաւ, դալարներու մէջ կորսուած պըզտիկ կայարանի մը առջեւ, Օսմանիէ...

13.– ՕՍՄԱՆԻԷԻ ԽԱՐՈՅԿՆԵՐԸ

Օսմանիէն մեր խաչի ճանապարհին Գեթսեմանին էր: Հազիւ թէ շոգեկառքը հասած էր կայարան, տեղական ոստիկանները արդէն հասած էին ու անոնց աչալուրջ հսկողութեան ներքեւ տարուեցանք ընդարձակ դաշտի մը մէջ գիշերելու: Սկսած էր մեր աւելի քան վաչկատուն կեանքը, չոր հողը ունենալով մեզի հանգստավայր:

Աքսորականներու ժամանումին հոտը առած էր թուրք գիւղացիութիւնը, ու դուրս վազած՝ նիւթական շահ մը ապահովելու համար. եկած էր իր ունեցած ապրանքը ծախելու: Անոր համար նորութիւն էր այս տեսակ առեւտուրը, կրնար առիթէն օգտուիլ՝ բարուօքելու իր չքաւորութիւնը: Բաղդատելով քաղաքի կեանքին՝ ամէն բան աժան էր: Տասներկու ձուն կ'արժէր տասը փարայ: Լսուած տեսնուած բան չէր. Ատանայի մէջ, հա՛տը տասը փարայի հազիւ կրնայինք գտնել:

Յետմիջօրէին հասած էինք այդ գեղանկար գիւղը եւ պայծառ օդը կը շարունակուէր: Արեւը կը նմանէր հորիզոնէն առկախ ջահի մը, որուն վերջին նըշոյլները բիւրաւոր բեկբեկումներով կը լուծուէին վերջալոյսի թեւերուն մէջ: Հեռուն՝ Ամանոսեան լեռները իրենց յաւերժօրէն սպիտակ գագաթներով կը պըսպըղային սուտակներու, ադամանդներու մէջ, ու լոյսի երանգներու ջրվիժումներէն կախարդուած էր սարերու ոգին: Դաշտին մէջ, աքսորականներու հոսանքները կը ծփային, եւ մթնշաղի ոսկի ցոլքերուն հետ կը մրցէին հազարաւոր խարոյկներ եւ օճախներէն վեր բարձրացող ծուխեր:

Յաճախ, մեծ վիշտերու պարագային, մարդ արարածը կ'ունենայ բացառիկ ախորժակ, որ կրնայ զարմանք, նոյնիսկ գայթակղութիւն պատճառել: Թէեւ ըսպանդանոց կ'առաջնորդուէր այս հօտը, սակայն կ'ուզէր ուտել: Բացի անօթութեան եւ ծարաւի զգացումներէն, մնացած բոլոր զրկանքները տանելի են: Առաջին ակնարկով պիտի կարծուէր թէ դաշտատօնի մէջ էր ժողովուրդը: Ոստիկաններու ներկայութիւնը միայն՝ կը յիշեցնէր դաժան իրականութիւնը:

Հետզհետէ խաւարը թանձրանալով իր մոգական պատմուճանը կը տարածէր երկրի վրայ: Աստղերը իրենց ոսկեճամուկ հիւսկէններով կը նշխէին երկնակամարին պաստառը եւ ահա, երբեմն լուսաւէտ թել մը փրթելով կ'իյնար անհունին գիրկը: Երկինքի կուրծքին փակած լուսինը իր կաթնաթոյր շողերով կը պարուրէր աշխարհը. մինչ ճամբու յոգնութենէն պարտասած ժողովուրդը, իր թեթեւ ծածկոյին ներքեւ, լռութեամբ կուլ կուտար պանդխտութեան առաջին գիշերուան դառնութիւնները:

Մշտարթուն կը հսկէին պահակ – ոստիկանները, պատրաստ ամէն պատեհութեանց: Կարծես թէ իրենց կալանաւորը ըլլար ամբողջ տիեզերքը:

14.– ԱՔՍՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԿԱՐԱՒԱՆԸ

Ոմանց համար կեանքը նպատակ մըն է, ուրիշներ կը կարծեն ստեղծուած ըլլալ միայն վայելքի եւ հաճոյքի համար, իսկ մեծամասնութիւն կը կազմեն անոնք որոնք սահմանուած են տքնելու եւ տառապելու: Կեանքը թրծուած է կատակերգութեամբ եւ ողբերգութեամբ: Դարերու ընթացքին, մարդկային յուսահատական կանչերը անարձագանգ մնացած են եւ պատռուած չէ առեղծուածին քօղը:

(Շար. 21)

(Շար. Ա. էջէն)

գատ ընտրութիւններ տեղի պիտի ունենան։

ՌՈՒՄԱՆԱՑԻ մարմնամարզուհին, որ ողիմպիական ախոյեան էր 1976-ին, Նատիա Քոմանէչի, Հունգարիա ապաստանած է, առջի օր, ինչ որ բաւական մեծ աղմուկ կը հանէ, երբ նկատի առնուի որ Քոմանէչի Չաուչեսկուի վարչակարգէն դժգոհելու մասնաւոր պատճառ մը չունէր, քանի որ բոլոր առանձնաշնորհումները կը վայելէր, նոյնիսկ բարեկամուհին եղած էր Չաուչեսկուի մէկ տղուն։ Ինք կը բացատրէ իր փախուստը ըսելով թէ արտօնութիւն չէ ըստացած մարզիչի արհեստ վարելու արեւմուտքի մէջ։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ...

Միասնաբար առաջին անգամ ըլլալով, երկու հայանուն ակումբներ կը հասնին Ֆրանսայի բաժակի 7-րդ հանգրուանին։

Ըլլայ Վալանսի Հ. Մ., ըլլայ Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսին դիւրաւ չէ որ անցուցած են 6-րդ շրջանը, հակառակ որ կը խաղային իրենց համակիրներուն առջեւ եւ իրենց մրցակիցները, ախոյենական գծով, իրենց դասակարգէն վար դասակարգերու կը պատկանէին։

Երկրորդ խաղամասին մէջ միայն, Վալանս յաջողած է իր առաւելութիւնը հաստատել (4-2) Ուլէնի վրայ։ Հ. Մ. Ը. Մ. Սէյսինէի դէմ իր միակ կոլը նշանակած է խաղին սկիզբը եւ պէտք ունեցած է շատ ճիգերու պաշտպանելու համար, մինչեւ վերջ, թանկագին յաղթանակ մը։

Բաժակի 7-րդ հանգրուանին խաղերը տեղի կ'ունենան Դեկտեմբեր 17 / 18-ին։ Արդէն մրցակցութեան մէջ կը մտնեն արհեստավարժներու երկրորդ բաժանումին ակումբները։ Վիճակահանութիւնը կը կատարուի Փարիզ, Հինգշաբթի, կէսօրին։ Մասամբ կարգադրուած վիճակահանութիւն մը, խմբակներու մէջ, որպէսզի արհեստավարժ ակումբները չուտով պարտուելու վտանգին տակ չգտնուին։ Մաղթենք միայն որ Վալանս Հ. Մ. եւ Հ. Մ. Ը. Մ. դէմ - դիմաց չելլեն...

⁂

Նահանգային բաժակին ի հաշիւ, Իսիի Հ. Մ.-ը յաղթած է Վիլ տ'Անրէի՝ 2-0։

Ռոնի ախոյենութիւն՝ Սէնթ Ֆուա - Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն Տէսին (2) 2-0, Վիէն Հ. Մ. - Պօժէօ 1-0, Վիէն 3-րդ է դասաւորումին վրայ։

Ժիւնիորներու Ֆրանսայի բաժակին համար, 5-րդ շրջան, Մոնրէնօ - Վալանս Հ. Մ. 4-2, Հ. Մ. Ը. Մ. - Ուլէն 1-3, լիկի ախոյենութեան համար, Հ. Մ. Ը. Մ. Քառէ - Շամպէրի 4-1, Վալանս Հ. Մ. Մինիմ - Մոնթէլիմար 2-2։

⁂

● ՎԵՐՋ ԵՐԹԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒՆ

Վալանսի Հ. Մ.-ը, Ֆրանսայի ախոյենութեան ի հաշիւ, կը խաղայ, այս շաբաթ, երթի մրցումներուն վերջինը. կը մրցի Քանեըի մէջ որուն խումբը 14-րդ է, մինչ Վալանս 6րդ։ Այսուհանդերձ, պէտք է նախատեսել դժուար մրցում մը հայանուն խումբին համար։

Լիկի ախոյենութիւններուն մէջ, Սէն Թ'Անթուան իր դաշտին վրայ, պիտի ջանայ անակնկալի բերել Իսթրը՝ որ առաջատար է։ Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն - Տէսին կը խաղայ Տիվոնի մէջ՝ ուր կրնայ գոնէ հաւասար արդիւնք մը ձեռք բերել։ Վալանսի պահեստին, իր համակիրներուն առջեւ, կրնայ յաղթել Վիէնի Ֆրանսական ակումբին։ Նոյնպէս՝ Հ. Մ. Ը. Մ. - Արծիւ Ռոնեաքի, հակառակ անոր որ պիտի խաղայ անոր դաշտին վրայ։

Անցեալ Կիրակի, Մարսէյլի մեր երկու ակումբները յաջողած են մտնել Փրովանսի բաժակին 6-րդ շրջանին մէջ, յաղթելով Սէն Թ'Անթուան՝ Քամերունցիներու խումբին (1-0) եւ Արծիւ՝ Պէռի (0-0), յաջող ազատ հարուածներու տարբերութեամբ։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Ժան Պասմաճեան, Տէր եւ Տիկին Արտաշէս Կէլկէլեան եւ զաւակները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ, գրաւոր եւ հեռաձայնով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԱԶԳԱՆՈՅՇ ՏԷՅԻՐՄԷՆՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Պօյաճեան)

մահուան առթիւ (Տէսին)։

Այս առթիւ իրենց մօր յիշատակին 400 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Սրբուհի Մարկոսեանի մահուան առթիւ կը նուիրեն.- Տէր եւ Տիկին Ժ. Մոմճեան 250 Ֆր. «Յառաջ»ին։

⁂

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կէվրէկեան 1000 ֆրանք Դպրոցասէրին (ստանալ «Յառաջ»էն։

⁂

Տէր եւ Տիկին Տոքթ. Սերժ Սիմոնեան 1000 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն)։

Թ Ա Տ Ր Ո Ն

Կազմակերպութեամբ՝
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
Լիոնի Արաքս Մասնաճիւղի

«ՄԵՌՆԻԼԸ ՈՐՔԱՆ ԴԺՈՒԱՐ Է»
ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆ

Համազգայինի
ԴԻՄԱԿ Թատերախումբին կողմէ

Բեմադրութիւն՝ Յասմիկ Սիւրմէլեանի

Կիրակի, Դեկտեմբեր 3, ճիշդ ժամը 15-ին

SALLE VICTOR HUGO
(Mairie du 6ème)
Angle rue Bossuet - rue Boileau — LYON
Entrée : 40 Frs.

RECITAL DE GUITARE
Iakovos KOLANIAN

Au programme :
BACH — AGUADO — PAGANINI
TZORTZINAKIS
et CHANTS ARMENIENS

Les 3, 5 et 7 décembre à 20 h 30
en l'église Saint Julien Le Pauvre
1, rue Saint Julien Le Pauvre - Paris 5e
Prix des places : 100 F - 70 F. (tarif réduit)
Locations : FNAC et sur place une heure avant le concert.
Concert organisé par Ohannes DEMIRDJIAN
Renseignements : 42. 71. 67. 86.
Les places seront attribuées dans l'ordre d'arrivée, le soir du concert.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

TOUTE L'EQUIPE DE L'U.G.A.B.-JEUNES
a le plaisir de vous convier à sa

SOIREE SIXTIES

LE SAMEDI 2 DECEMBRE à partir de 22 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

★ EFFETS SPECIAUX ★
★ AMBIANCE GARANTIE ★

Participation : Membres : 65 Frs. Non membres : 85 Frs.

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈ

ՋՈՒԳՈՐԴՈՒՄ
ԷՋՄԻԱԾԻՆ Քաղաքի (Խորհ. Հայաստան)
ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕ (Ֆրանսա)

Բարձր նախագահութեամբ՝ Պր. ԱՆՏՐԷ ՍԱՆԹԻՆԻ-ի
Նախկին Նախարար եւ Երեսփոխան- Քաղաքապետ

ԲԱՑԱՌԻԿ
ՄԵԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ
Իսիի Փալէ տէ գ'Առ է տէ Քոնկրէ սրահին մէջ
25, Ավը. Վիքթօր Քրէսոն
Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 1, ժամը ճիշդ 20.30-ին

Մասնակցութեամբ անուանի հայ տաղանդաւոր արուեստագէտներու
(Երգ, պար, աւանդական երաժշտութիւն եւ արդիական նուագ)
Կազմակերպութեամբ՝
Իսիի Եկեղեցիներու եւ բոլոր միութիւններու

Տոմսերու համար դիմել՝
Թէլէ Քօնտորսէ 46 42 56 17 — Ռոպէր Ֆ 47 36 33 30 — Մանիսեան խանութ 46 42 36 60 — Քարլա Քուաֆիւր 46 42 89 53
Մէրտին 48 24 44 43

ԱՆՏՐԷ ՍԱՆԹԻՆԻ
Երեսփոխան - Քաղաքապետ

ԺԱՆ ԼԱՐՕՆՏ
Առաջին Փոխ-Քաղաքապետ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ
Հայկական գործերու վարիչ

Նկատի ունենալ Զուգորդումի պաշտօնական արարողութիւնը՝ Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 5, ժամը 20.30-ին, նոյն սրահին մէջ։

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ
Նախաձեռնութեամբ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆ - ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆԻ
— Տիրուհի Միսաքեան —
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE organisée par la section de Sevran-Livry de la Croix Bleue des Arméniens de France

SAMEDI 2 DECEMBRE A 20 H 30

Salle des Fêtes de Sevran
9, rue Gabriel Peri — Près de la Mairie
D. J. ARMEN et TROUPE NAïRI
SPECIALITES et AMBIANCE ARMENIENNES
Tenue correcte exigée

CAMPAGNE DE SOUTIEN
A L'ACTION DE
L'*ORGANISATION TERRE ET CULTURE*
en Arménie Perse, à Kessab,
EN ARMENIE SOVIETIQUE

ՕԺԱՆԴԱԿԵՑԷ՛Ք
ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ՝
ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆ, ՔԵՍԱՊ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

PARIS, SAMEDI 2 DECEMBRE, *Dîner de Soutien.*
Hôtel Inter-Continental, Salon Concorde, à 20 h 30.
3, rue de Castiglione, Paris 1er.
Exposition photographique. Projection sur la campagne d'Arménie 89 en cours de soirée.
Réservation : OTC, tél. : 43 68 53 38.

NICE, LUNDI 4 DECEMBRE
Conférence Publique «Arménie: été 89»
organisée sous l'égide du Foyer Culturel de Nice
Complexe Barsamian, 281, Bld. de la Madeleine, Nice, à 20 h 45.
Projections Anahide Ohanian, Chaké Ohanian, Anne-Armelle
et commentaires : Mélikian.

ՇԱԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2

SAMEDI
2 DÉCEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.157
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.157

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԱՐՑԱԽ «ՄԻԱՑԵԱԼ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ» ՀՌՉԱԿԵՑԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԵՒ ԱՐՑԱԽԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՀԱՄԱՏԵՂ ՆԻՍՏ

Նոյեմբեր 30-ը կոչուած է պատմական թուական մը ըլլալու Հայաստանի եւ մանաւանդ Արցախի համար :

Արդարեւ, Հինգշաբթի Նոյեմբեր 30ին, ժամը 14-ին գումարուեցաւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նիստը, որ «Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդի եւ Արցախի Ազգային խորհուրդի համատեղ նիստ» հռչակուեցաւ :

Նիստի բացումին իսկ, երեսփոխան Լեւոն Տէր - Պետրոսեան կարդաց, երկու օր առաջ, ցոյցի ընթացքին կարդացուած Հայաստանի Համազգային Շարժումի հռչակագիրը, ուր նաեւ կար 3 կէտերէ բաղկացեալ պատուիրանը երեսփոխաններուն, Հայաստանի եւ ԼՂԻՄ-ի միացեալ հայկական Հանրապետութիւն ստեղծելու մասին, հիմնուելով ազգային ինքնորոշ - ման սահմանադրական իրաւունքին վրայ :

Միաձայնութեամբ (340 երեսփոխանէ բաղկացած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը, չորս երեսփոխան չեն մասնակցած քուէարկութեան, այսինքն՝ ոչ դէմ, ոչ ձեռնպահ) քուէարկուած բանաձեւը այդ հարցի մասին կը բաղկանայ հետեւեալ 5 կէտերէն . -

Ա.- Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը կը ճանչնայ Լեռնային Ղարաբաղի ինքնորոշման փաստը :

Բ.- Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը Արցախի Ազգ. Խորհուրդը կը ճանչնայ լիազօր ներկայացուցիչը, որպէս, մարզի միակ օրինական իշխանութեան :

Գ.- Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը եւ ԼՂԻՄ-ի Ազգ. Խորհուրդը միաձայնաբար կը յայտարարեն «Միացեալ Հայկական Հանրապետութեան» ստեղծումը, որմէ ետք ԼՂԻՄ-ի բնակչութեան վրայ կը տարածուի Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացիութեան իրաւունքները :

Դ.- Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը եւ ԼՂԻՄ-ի Ազգ. Խորհուրդը կը ստեղծեն համատեղ յանձնաժողով մը գործադրութեան դնելու համար եւ իրագործելու տրուած որոշումները :

Ե.- Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը եւ ԼՂԻՄ-ի Ազգ. Խորհուրդը կը պարտաւորուին ներկայացնել հիւսիսային Արցախի Շահումեանի եւ Գետաշէնի ենթաշրջանի բնակչութեան ազգային շահերը :

Բուռն բանավէճ ստեղծուած եւ տեւած է մինչեւ կէս գիշեր (նիստը կը փակուէր կէս գիշեր ու կէսին) 6-րդ կէտի մը շուրջ : Ղեկավարութիւնը (Ս. Յարութիւնեան, Հ. Ոսկանեան) ուզած են որ 6-րդ կէտ մը ճշդէ թէ քուէարկուած այս օրինագիծը կ'ենթարկուի Մոսկուայի : Այս կէտը մերժուած է : Արդէն, պարզ է որ Մոսկուա միայն անվաւեր կրնայ նկատել նման որոշում մը :

Հարիւր հազարաւոր Հայեր, տեղատարափ անձրեւի տակ հետեւած են Գերագոյն Խորհուրդի այս նիստին, Հինգշաբթի օր : Օդը շատ աւելի վատթարացած էր Ուրբաթ (Դեկտեմբեր 1) եւ կը ձիւնէր : Ուրբաթ օր, Գերագոյն Խորհուրդի նիստը կը շարունակուէր, օրակարգի այլ հարցեր քննելու համար :

Ուրբաթ առաւօտ, Երեւանէն կը հաստատուէր որ Նոյեմբեր 28, 29 եւ 30-ին ոչ մէկ կառախումբ հասած է Հայաստան, շրջափակումը կը շարունակուի : Նոյն օրուան, Դեկտեմբեր 1-ի, «Իզվեստիա»ն կը գրէր թէ Ատրպէյճանի Ա. քարտուղարը՝ Վէզիրով յայտարարած է թէ Մոսկուայի որոշումը՝ լաւ որոշում է : Ազգային ճակատը բնաւ համաձայն չէ եւ Նոյեմբեր 27-ին սկսուած գործադուլը շարունակելու հրահանգ տուած է :

× Գորիսի սպաննուած երկու հովիւ - ներու դիակները հասած են Հայաստան :

Դեկտեմբեր 1-ին «Լիպերասիոն» բաւական տեղ կուտար Ղարաբաղի տագնա - պին, որ աւելի «կը թունաւորուի» կը խորագրէր : Կ'անդրադառնար Լեւոն Տէր - Պետրոսեանի կարգ մը յայտարարութեանց եւ ղարաբաղցի զինուորեալի մը հակազդեցութեան Մոսկուայի որոշումին առթիւ. - «Բոլոր բանաձեւերը, բոլոր գլխումները, այս ամբողջը ոչ մէկ բանի կը ծառայէ : Հայաստան խորապէս երախտապարտ է միջազգային օժանդակութեան համար զոր ստացաւ երկրաշար - ժէն ետք : Բայց, ինչ որ պէտք ունինք այսօր՝ զէնք է» : «Զինեալ ինքնապաշտպանութիւնը» անհրաժեշտութիւն կը նկատուի կ'ըսէ թերթին թղթակիցը :

× «Ժուրնալ տը Ժընեւ»ի մէջ (Նոյեմբեր 30) Արման Գասպար կարճ յօդուած մը ստորագրած է Մոսկուայի որոշու - մին առթիւ, որու մէջ «լիբանանականացման» վտանգ մը կը տեսնէ :

Բաքուի մէջ ժողովուրդը մուրճի հարուածներով ջախջախած ու գետնին հաւասարեցուցած է Ս. Շահումեանի երկու արձանները : Անկէ զատ, սկսած է հայկական անուններ կրող պողոտաներու եւ փողոցներու վերամկրտութիւնը : Սպանդիարեանի անունը կրող փողոցը որոշուած է կոչել Նազըմ Հիքմէթի անունով : Ազերի հերոսներու անունները պիտի տրուին նաեւ այն փողոցներուն որոնք մինչեւ այսօր թիւերով կը նշուէին :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄԻՆ ՈՒԹ ԿԷՏԵՐԸ

Ինչպէս գրած էինք, Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի Նոյեմբեր 28-ին քուէարկած (374 թեր, 4՝ դէմ) բանաձեւը Արցախի վերաբերեալ կը բաղկանայ ութ կէտերէ եւ կը կրէ հետեւեալ խորագիրը.-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԵՌԱԳԻՐ ՈՒ ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՐԲԱՉՈՎԻ ԻՏԱԼԻԱ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐԷՆ

Ցանուն Մխիթարեան Միաբանութեան, Սուրբ Ղազարի Հայկական Ակադեմիայի Նախագահութեան եւ Վենետիկի Մուրատ - Ռափայէլեան վարժարանի վարչութեան, ստորագրուած միաբանութեան առաջնորդ՝ Հ. Ներսէս Վրդ. Տէր-Ներսէսեանի կողմէ, երկար հեռագիր մը ուղղուած է Խ. Մ. Հ. Կ.-ի Ա. քարտուղար եւ Խ. Մ. Գ. Խ.-ի Նախագահ՝ Պր. Միխայիլ Կորբաչովի, իր Իտալիա գալուն եւ պատմական հանդիպումներուն առիթով՝ ի Հռոմ, Վատիկան ու Միլան, հետեւեալ բովանդակութեամբ (Նոյեմբեր 28 թուակիր, Հռոմի Խորհրդային Միութեան դեսպանատան հասցէով).

1.- Ողջոյն բարի գալուստի ու բարեմաղթութիւններ՝ պատմական այս այցելութեան եւ հանդիպումներուն յաջող ելքին, ի նպաստ աշխարհի խաղաղութեան ամրապնդումին, Խորհրդային Միութեան մէջ՝ ընկերային - վարչական - տնտեսական - կրօնական մարզերու բարգաւաճումին, ազգերու խաղաղ համագործակցութեամբ, վերանորոգ քաղաքականութեան ժողովրդավար սկզբունքներուն ընդհանրացումի հեռանկարով :

2.- Մտահոգ սպասումով՝ խնդրանք որ իր հեղինակաւոր միջամտութեամբ ապահովէ հայ ժողովուրդի անվտանգ կեցու - թիւնը՝ Ղարաբաղ - Արցախի ինքնավար մարզին մէջ, բառնալով ի սպառ արգելափակումի եւ պաշարման վիճակը, անխափան առաջ տանելու համար Հայաս - տանի անհրաժեշտ վերաշինութիւնը, ցանկալով Ղարաբաղի խաղաղ ու վերջնական միացումը հայկական մայր Հայրենիքին, յարգելով ժողովուրդներու իրաւունքը եւ Հայոց երկհազարամեայ պատմութիւնը :

3.- Շնորհակալութիւն կը յայտնեն՝ Հայաստանի ահեղ երկրաշարժին առիթով ցուցաբերած անձնական մխիթարիչ ու քաջալերիչ հետաքրքրութեան եւ հանրային օգնութիւններուն համար :

4.- Կը յանձնեն իր մասնայատուկ ուշադրութեան՝ ցանկացուած լիուլի ազատութիւնը Հայաստանի մէջ ապրող կրօնական բոլոր համայնքներուն անխտիր, ու կ'աղօթեն Կորբաչովի եւ իր ազնիւ Տիկնոջ համար, իրենց երկրին ու ժողովուրդին կատարեալ բարօրութեան յոյսերով :

Այս առիթով՝ հինգ էջնոց երկարաշունչ նամակ մըն ալ ուղղուած է Ն. Ս. Յովհաննէս - Պօղոս Բ. Սրբզ. Պապին, միջնորդութեամբ իր արտաքին գործե - րու քարտուղար՝ Տիր. Ակոսթինօ Քազարոլիի, ստորագրուած նոյնպէս Մխիթարեան Միաբանութեան Առաջնորդ՝ Հայր Ներսէս Վրդ. Տէր - Ներսէսեանի կողմէ :

Հոն մանրամասնօրէն կը ներկայացուին Մխիթարեան Միաբանութեան հին ու նոր բազում կապերը, մշակութային ու կրօնական մարզերու մէջ, Խրիմի ու Կովկասի Հայութեան հետ (Ալեքսանդրապոլի շրջան, Ախալցխա, եւայլն...), որոնք դժբախտաբար խզուած են 1920-ական թուականներէն ասդին :

Կ'ըսուի թէ 1936-ին միայն հնարաւոր եղած է կայծակնային այցելութիւն մը, Ստալինեան ահաւոր սպառնալիքներու բուռն շրջանին, Հ. Վահան Յովհաննէսեանի ձեռներէցութեամբ .ապա լռութիւն՝ մինչեւ 1953 :

Այդ թուականներէն ասդին է որ զօրացան Ս. Ղազարու կապերը - յատկապէս՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վեհափառ Վազգէն Ա.-ի գահակալութեան օրերէն - ՀՍՍՀ մշակութային մարմիններու (Մատենադարան, Ակադեմիա, Սփիւռքահայ Մշակութային Կոմիտէ, եւայլն...) եւ Ս. Էջմիածնի հետ :

Կը ներկայացուին պատմական հանդիպումներ, նախախնամական փոխադարձ բազմաթիւ այցելութիւններ, ջերմ ու բարեկամական կամ անձնական կապեր եւ յարաբերութիւններ, որոնք մասամբ ծանօթ են հայ մամուլին, ժամանակին տըրուած հաղորդագրութիւններէ :

Հուսկ՝ Արցախ - Ղարաբաղի քաղաքական եւ յարակից հարցերու խաղաղ լուծման ի նպաստ կը խնդրուի բարեշնորհ միջամտութիւն. կը ներկայացուի Հայաստանի մէջ տեղի ունեցող ներկայ համազգային մեծ շարժումներու կողքին՝ կրօնական մեծ զարթօնքը, իր լուրջ պահանջներով, եւ Մխիթարեան Միաբանութեան պատրաստակամութիւնը Հայրենիքի մէջ կայք մը ստեղծելու, յուսալից օգտաշատ ակնկալութիւններով :

Երկրորդ նամակ մը, ուղղուած Պր. Միխայիլ Կորբաչովին, Մուրատ - Ռափայէլեան Վարժարանի անունով, Տեսուչ Հօր կողմէ անձամբ յանձնուած է, Նոյեմբեր 29-ին, Իտալիոյ Արտաքին Գործերու նախարարութեան (Հռոմի մէջ), յետ Արտաքին Գործերու նախարարին հետ՝ Վենետիկի մէջ կատարուած տեսակցութեան մը :

Խնդրանք կը ներկայացուի որ Պր. Միխայիլ Կորբաչովի ազդու միջամտութեամբ՝ Արցախ - Ղարաբաղի հարցը խաղաղ լուծումով աւարտի, վերջնական միացմամբ Հայաստանի. ի սպառ վերցուի շրջափակումը՝ որ կ'արգիլէ Հայաստանի արագ վերաշինումը, եւ ստեղծուի - ըստ հնարաւորութեան - ինքնավար տնտեսական ազատ գօտիի շրջան՝ դրամական գործառնութեանց ի շահ դիւրութիւններով, ի նպաստ Հայաստանի վերակառուցման :

Այս ուղղութեամբ, նոյն իրիկունը տեղի ունեցած է նաեւ մամուլի հաղորդագրութիւն :

ԴԻՒԱՆ Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ
Վենետիկ

Նոյեմբեր 30

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (144) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.-

De la Chute d'Edesse
au Séisme d'Arménie
SATENIG GOSTANIAN

Obsessions *FRANÇOIS MESTOUDJIAN*

Աշնան Օր Մը՝ Սիւնեաց Աշխարհ

Վաղ առաւօտ մըն էր որ ճամբայ ելանք դէպի Սիւնեաց աշխարհ: Նոյեմբերի Տըժգոյն արեւը դեռ կը վարանէր: Բայց, օրը կը խոստանար գեղեցիկ ըլլալ: Հայաստանի աշունը աննման է: Լսած էի իր մասին. Նախորդ տարին, նոյն օրերուն իրարու չէինք հանդիպած: Կարօտն ունեցած էի միշտ այդ ոսկի աշունին, հինէն:

Այս անգամ ժամադրութիւնը յարգած էր: Ու Երեւանէն Գորիս, բնաւ չդաւաճանեց ու մեզի հրամցուց եզակի բնութիւն մը, այնպիսի գոյներով, որ տպաւորապաշտ նկարիչն իսկ դժուար թէ համարձակէր իր վրձինին վստահիլ անոնց վերարտադրութիւնը: Երբեմն մշուշը կ'իջնէր, քօղի մը մէջ առնելով տեսարանը ու քիչ մը աւելի երազային դարձնելով համայնապատկերը:

Կառքը կը սուրար, պարապ ճամբաներու վրայ, ուր իրարու կը յաջորդէին հայկական գիւղերու այնքան անոյշ անունները: Խօսելու հարկ չկար: Կը բաւէր դիտել: Վայելել Հայաստան աշխարհը, Երեւանէն դուրս, հո՛ն, ուր է իսկապէս, իր բնութեամբ ու հարազատ ժողովուրդով: Հողին համը առած ժողովուրդով: Ան որ, անկասկա՛ծ Տանթոնէն լուր չունի, բայց քաջ գիտէ որ Հայրենիքը չի տարուիր կօշիկներու ներբաններուն հետ:

Կը շարունակենք մեր ճամբան: Քիչ ետք պիտի հասնինք Գորիս: Ցուցատախտակ մը կը ծանուցանէ աւելի հեռաւոր հանդրուանի մը անունը՝ Ստեփանակերտ: Երբ ժամը ճիշդ 10-ին, կը հասնինք Գորիս, մեզ կը դիմաւորեն Աստղիկ Եպիսկոպոս եւ Սերովբէ Վարդապետ:

Մուտքին իսկ, Գորիս ձեզ իր գիրկը կ'առնէ: Մտերիմ, ջերմ քաղաք մը, այնքան սիրուն փողոցներով ու առանձնատուներով: Փողոցներ, որոնք հետզհետէ անուն պիտի փոխեն, պիտի հայանան: Ռուս ու խորհրդային հերոսները իրենց տեղը պիտի տան հայ ժողովուրդի հերոսներուն, որպէսզի հո՛ս ալ, Հայաստան վերագտնէ իր Պատմութիւնը:

Քաղաքապետը երիտասարդ, եռանդուն անձ մըն է: Ծնած է 37 տարի առաջ, Մայիս ամսուն, ու մայրը զինքը կոչեր է՝ Մայիս:

Ութ ամիս է, Մայիս Թունեան պաշտօնի անցած է ու արդէն նոր շունչ մը բերած: Իր աջակցութեամբ, աւելի արագ պիտի կատարուի Տաթեւի վանքին վերանորոգումը:

Նախքան վանքի այցելութիւնը, Կարօ Յովսէփեանի հետ կ'առաջնորդուինք իր բնակարանը, ուր հայկական ճոխ նախաճաշ մը կը սպասէ մեզի: Շէն ու բազմանդամ աւանդական ընտանիք մը, ուր չեն բացակայիր ոչ մանուկը, ոչ ալ՝ մամիկը:

Քիչ ետք կը մեկնինք դէպի Տաթեւ:

Հոս արդէն, ամբողջ անցեալ մը, ամբողջ պատմութիւն մը կը դիմաւորեն այցելուն: Կիսաքանդ քարերն իսկ կը խօսին ձեզի: Հրաշք վայր մը, այնքան տպաւորիչ եւ վեհ գեղեցկութիւն մը, որ լռութիւն կը պարտադրէ: Կը մնայ մտքով ետ երթալ, յիշել թէ ի՛նչ դեր խաղացած է այս վանատունը, մշակութային ի՛նչ կեդրոն եղած է ան ու նաեւ ի՛նչպէս դէմ դրած ամէն տեսակ ասպատակութեան, Հպարտութիւն կը ներշնչէ, նաեւ՝ տըխրութիւն: Անսահման տխրութիւն: Ու յանկարծ՝ ցասում: Բուռն ցասում: Ինչո՞ւններու շարք մը: Թուելու իսկ հարկ չկայ: Կը բաւէ ոգեկոչել Անցեալ մը: Գլխագիր Անցեալը՝ ժողովուրդի մը որ աշխարհի տուած է ճարտարապետութեան գլուխ գործոցներ՝ Գեղարդէն Տաթեւ, Անիէն Ս. Հռիփսիմէ, Նորավանքէն Մարմաշէն ու դեռ անթիւ վայրերու մէջ, որբացած այնքան վանքեր: Հո՛ս, Յովհան Որոտնեցի ու Գրիգոր Տաթեւացի եղած են այն եզակի երկու դէմքերը, որոնք ոգի տուած են սա պատերուն:

Սերովբէ Վարդապետ բացառիկ արտօնութեամբը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին իր տուչութիւնը պիտի ստանար հո՛ս, այս փլատակ Եկեղեցւոյ մէջ, այնքան խորհրդաւոր, քանի մը օր յետոյ, Կիրակի: Վստահ էր որ, ըստ աւանդութեան Գաւազան – Սիւնը պիտի կքէր իր հաւատքին զօրութեամբ:

Մեզի հետ կային խումբ մը Երեւանցիներ իրենց զաւակներով: Ծարաւի էին հաւատքի այս կեդրոնին մէջ ու հարցումներու տարափի մը կ'ենթարկէին հոգեւորական մեր երկու առաջնորդները: Մայրը ուզեց որ, լսենք իր աղջնակին ձայնը եկեղեցւոյ այս կամարներուն ներքեւ ու աղջիկը «Կիլիկիա» երգեց, անգիտակից թէ աշխարհական երգի մը վայրը չէր: Բայց, քիչ ետք, Սերովբէ Վարդապետի «Տէր Ողորմեա»ն կ'արձագանգէր ու կիսափուլ սիւներն իսկ իրենց լուռ աղօթքը կը միացնէին տարաբախտ ժողովուրդի մը սրտի ձայնին՝ ինչո՞ւ Տէր...:

Հեռացանք Տաթեւէն, հարստացած հոգիով մը: Բան մը տարինք մեզի հետ: Կամ բան մը ձգեցինք հոն: Թերեւս, ոչ ուրիշ բան՝ քան պճեղ մը անոյշ սիրտ:

Սատանայի կամուրջէն կրկին անցնելով, վերադարձանք դէպի Գորիս, ուրկէ գացինք Խնձորեսկ: Ի՞նչպէս բացատրել Հայաստանի այս գողտրիկ գիւղերուն այնքան պարզ գեղեցկութիւնը: Հովիտներ, ձորեր, Որոտան գետը՝ լուռ վկայ դարերու պատմութեան, ու աշնանային աննըման գոյները, որոնք տարբեր անուշութիւն մը կու տան բնութեան: Անդին, դիմացի բարձրունքին վրայ, վերը բոյնի նմանող տուն մը թառած է ու մեզի կ'ըսեն՝ «Սերօ Խանզադեանի տունն է»:

Ոլոր – մոլոր, ցեխոտ, նեղ ճամբաներէ – թէեւ ճամբան մեծ բառ է այս պարագային – կ'իջնենք մինչեւ Մխիթար Սպարապետի շիրիմը: Ամբողջ մեր շուրջը, լեռնաշղթան Սիւնեաց աշխարհի ու անսահման լռութիւն:

Օրը կ'իրիկնանայ, երբ կը վերադառնանք ու նոյեմբերեան այս հրաշալի եղանակին, կը բոլորուինք սեղանին շուրջ, բացօթեայ, Որոտանի ձուկը, խորովածը ու շէն մարդիկ, հաղորդական, ջերմ: Սէյրանը, Խնձորեսկի գիւղապետն է ու մեզի կը պատմէ իր գիւղին մասին, ուր ունին 445 ընտանիք, մանկապարտէզ, ծննդատուն, երաժշտական դպրոց եւ ծնունդ տուած են Աշոտ Սաթեանի, Գարեգին Սեւունցի, Սուրէն Այվազեանի, Տաթեւիկ Սազանդարեանի:

Երգ, պար, ճոխ սեղան: Եւ մանաւա՛նդ ջերմութիւն: Հոս է հայ ժողովուրդը, հարազատ ժողովուրդը, ան որ երազը Լոս – Անճըլըս չի տեսներ, որովհետեւ կարօտն ունի Սիւնեաց աշխարհի առաւօտին:

Ի՞նչ տարբեր էր սա օրը: Նախորդ օրը՝ Լենինականէն Շիրակամուտ, Ջաջուռ, Սպիտակ, մեր սիրտն ալ նման էր էն փլած տներ: Ու Սիւնեաց աշխարհն էր որ մեզի կը բերէր Առաւօտ Լուսոյի խոստումը:

Մշուշը կ'իջնէր ու վարորդը կը մտահոգուէր: Հարկ էր վերադառնալ Երեւան: Փոքր այցելութիւն մը սահմանապահ տըղոց, յիշելու համար թէ քիչ անդին է, մեր բուն, այսօրուա՛ն հարցը՝ Արցախ:

Գիշերը կը յառաջանար: Նոյեմբերի այս օրերուն, օրը յանկարծ կը մթնադնի առանց հանդրուաններէ անցնելու: Չէինք խօսեր կառքին մէջ: Մէկ օրուան մէջ, ամբողջ աշխարհի մը ծանօթացած էինք: Ու երբ յաջորդ օրը, մեր շնորհակալութեան հետ, մեր եզակի ապրումը կը փորձէինք բանաձեւել Հայրապետին, Ան ալ կը յայտնէր մեզի այդ նոյն ապրումը, զոր ունեցած էր քանի մը ամիս առաջ, երբ առաջին անգամ ոտք դրած էր Սիւնեաց գաւառ, Գարեգին Կաթողիկոսի հետ: Ինք իսկ չէր կրցած բացատրել թէ ինչո՞ւ այդքան յապաղած էր իր այդ այցելութիւնը: Բայց, ճիշդ է նոր է որ Տաթեւը կոչուած էր վերապրելու: Այլեւս, միայն անցեալի մը հոյակապ վկան պիտի չմնար: Նոր վազորդայններ կը սպասէին իրեն:

Հեռանալ, հեռանալ Երեւանէն ու գըտնել Հայաստանը, իր լեռներով ու ձորերով, հողին համը գիտցող իր հարազատ ժողովուրդով:

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

«ԱՇԽԱՐՀԻ ԲԺԻՇԿՆԵՐ»ՈՒ ՍԵՄԻՆԷՐԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ ԱՆՑԵԱԼԻՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ՆԵՐԿԱՅԻՆ ՎՐԱՅ

«Աշխարհի Բժիշկներ»ու նախաձեռնած ամսական սեմինէրներու շարքին երկրորդը տեղի ունեցաւ կազմակերպութեան կեդրոնատեղիին մէջ, Նոյեմբեր 25, Շաբաթ օրը: Օրուան նախագահն էր փիլիսոփայ Ֆիլիփ Պուշըրօ, որ կատարեց նաեւ բացումը, շեշտելով թէ արեւելեան երկիրներու մէջ հետզհետէ վերջ կը գտնէ լճացումի երեւոյթը, ինչպէս՝ Գերմանիա, Չեխոսլովաքիա եւայլն, իսկ Հայաստանի մէջ երկու տարիէ ի վեր կը դիտարկուի զուգահեռ հոլովոյթ մը որ աննախընթաց է Խորհրդային Միութեան համար, եւ ուր ժողովուրդին անցեալը ունի իր անուրանալի տեղը: Նիւթ մը, որ կորիզը կը կազմէր Բ. սեմինէրին:

Այս մասին նախ խօսելու հրաւիրուեցաւ Անահիտ Տէր – Մինասեան, նիւթ ունենալով «ինքնութիւն, հայրենիք, անկախութիւն» եզրերը: Ան ըսաւ անմիջապէս որ Հայերը շատ կանուխէն «ազգ» ըլլալու գիտակցութիւնը ունեցած ժողովուրդ են ու այս գիտակցութիւնը զարթօնք մը ապրած է ԺԹ. դարու կէսերուն, յատկապէս Ֆրանս. 1848ի յեղափոխութեան ազդեցութեան տակ: Այդ հաւաքականութեան մէկ կարեւոր մասը որ կ'ապրէր Օսմանեան Պետութեան սահմաններուն մէջ, կը նկատուէր կրօնական համայնք:

Հայու իրավիճակէն անպակաս եղած է ցրուածութիւնը. ու այս ցրուածութեան մէջ ժողովուրդի պահանջներուն բանբերը եղած են մտաւորականները, բժիշկներ, ճարտարապետներ եւայլն: Անոնք զգալով որ առաքելութիւն մը ունին կատարելիք, կը մտածէին թէ ի՞նչպէս պէտք է ըլլալ, որպէսզի ցրուած այս ժողովուրդը կարելի ըլլայ փոխել: Ի՞նչպէս ընել որ այս ժողովուրդը ունենայ իրեն պատկանածը, այսինքն՝ հող – հայրենիք:

Հայութեան համար հայրենիքի զգացողութիւնը շատ զօրաւոր է, նոյնիսկ զայն չտեսնողներու մօտ: Երեւակայական պատկեր մը կար միշտ հայրենիքի, որ վերջը դարձաւ Խորհրդային Հայաստանը:

Վենետիկի հայրերուն կողմէ ստեղծուեցաւ «բնաշխարհ» եզրը, իսկ 1860-ական թուականներուն Խրիմեանի ազդեցութեամբ սկսաւ գործածուիլ «երկիր»ը որ կը ներփակէր նաեւ դէպի երկիր վերադարձի գաղափարն ալ:

Անցնելով անկախութեան նիւթին, Անահիտ Տէր – Մինասեան ըսաւ թէ մինչեւ 1918 թուականը Պետութիւն եւ Հայրենիք հասկացողութիւնները հանդիպումի կէտ չէին ունեցած: Մտաւորական աշխուժութեան – յատկապէս գրականութեան – ամէնէն փայլուն շրջանն էր 1908 – 1914, թէ՛ Պոլիս, թէ՛ Թիֆլիս: Սակայն այդ շրջանը անկախութեան ոչ մէկ պահանջով կը յատկանշուի. հայկական կուսակցութիւններու նպատակը ընկերվարութիւնն էր: Իսկ 1918-ի հայկական անկախ Հանրապետութիւնը արդիւնքը եղաւ Ա. աշխարհամարտին ու ռուսական երկու յեղափոխութիւններուն: Անիկա անկախութիւն մըն էր, որ երկար ատեն մշակուած ծրագրի մը արդիւնքը ըլլալով չէր հասներ. կը ստացուէր, իսկ իւրացումը տեղի կ'ունենար աւելի ուշ:

Անահիտ Տէր – Մինասեան քանիցս կրկնեց թէ նկատի առնելով հայ ժողովուրդը, անոր ցրուածութիւնը, պէտք չէ մոռնալ հայրենաբնակներու եւ ըսփիւռքցիներու գոյութիւնը: Ու այդ ըսփիւռքը այսօր պահած ըլլալով հայկական յիշողութիւնը, որպէս հայելի մը կը ներկայանայ Խորհրդային Հայաստանին, ուր ան ինքզինքը կրնայ տեսնել, ճանչնալ:

Անկախութեան հարցը այսօր եւս հարցականներով կը ներկայանայ հայկական իրականութեան, ըստ Ա. Տէր – Մինասեան, քանի որ ժողովուրդին հայրենաբնակ զանգուածէն շատեր կողմնակից չեն, իսկ Սփիւռքի հայութեան մեծամասնութիւնն ալ կը խուսափի այդ արկածախնդրութենէն:

Իրեն յաջորդեց Սեդա Մուրատեան որ գլխաւոր գիծերով ներկայացուց Հայաստանի խորհրդայնացումի եօթանասունամեայ շրջանը: Ան ըսաւ թէ խորհրդայնացումը ամէն բանէ առաջ միօրինակելու, միատարրելու արտայայտութիւն մը ըլլալով աչքի կը զարնէ. օրինակ, 1920-էն ետքի Հայոց Պատմութիւնը չի տարբերիր Խորհրդային Միութեան պատմութենէն. նոյն էտապներով հիւսուած է ան. հաւաքականացում, ստալինականութիւն...: Ապա Ս. Մուրատեան հակիրճ նշումներով տուաւ եօթը տասնամեակին կարեւոր հանգրուանները. Խորհրդային Հայաստանի առաջին հրամանագրով չեկային ստեղծումը, դրամին ռուսականացումը՝ Փետրուար 18-ի ապստամբութիւնը, Զանգեզուրի դիմադրութիւնն ու նուաճումը, արտաքին ու ներքին սահմաններու ձեւակերպումը, 1920-ական թուականներու ներգաղթը: Այս շրջանը կը յատկանշուէր տնտեսութիւնը վերակառուցանելու ջանքով, արդիականացումի պատրուակին տակ եկեղեցիին ու հայրապետական ընտանիքի գոյութեան դէմ մղուած պայքարով:

Խորհրդայնացումի տարիներուն ամէնէն աւելի յաջողութիւն արձանագրած մարզը նկատեց Ս. Մուրատեան, կրթականը: Հոս եւս թէեւ տարօրինակութիւններ չէին պակսեր. Հայոց պատմութեան ու Հայաստանի աշխարհագրութեան դասերը դպրոցական ծրագրին մաս կազմած էին միայն 1933-ին...:

Ստալինեան շրջանը անշուշտ ծանօթ էր աքսորեալներով, սպաննուածներով: 1926 – 1953 տարիներու ընթացքին պակսած անհատներու թիւը 300 հազարի կը հասնէր: Պատերազմն ալ կորուստներու ուրիշ դուռ մը բացած էր հայ ժողովուրդին համար. իսկ անոր աւարտին այն ենթադրութիւնը թէ Հայերու թուական յաւելումը կրնայ Թրքահայաստանի հողերը պահանջելու եւ ունենալու ազդակ մը ըլլալ, ծնունդ տուած էր ներգաղթի նոր շարժումի մը: Սփիւռքի զանազան անկիւններէն շուրջ 100 հազար հայրենադարձներ գացած էին Հայաստան, ուր ոչ մէկ նախապատրաստութիւն տեսնուած էր. սովի շրջան էր ու մեծ պահանջ կար բնակարանի: Յաւելեալ վրայ հասած էր 1949-ի աքսորը:

Ստալինի մահով բացուած էր վերարժանաւորումներու շրջան մը, սկսած էր ճարտարարուեստի վերելք մը, զբօսաշրջութեան շարժում մը: Յետոյ դիտարկուած էին նաեւ խորհրդային արժէքներու ոլորտէն ելքի փորձեր, որոնց առաջինը կարելի էր նկատել 1965 Ապրիլ 24-ի ցոյցերը:

70 տարուան խորհրդայնացումի շըրջանէ մը ետք, եզրակացուց Ս. Մուրատեան, այնպէս կը թուի թէ դարաւոր արժէքները վերայայտնուած են այսօր Հայաստանի մէջ:

Դադարէ մը ետք խօսք տրուեցաւ երիտասարդ փիլիսոփայ Ժեռար Մալխասեանի: Ան, հակառակ կատարուած սահմանումին, ներկայի դիտումներէ նկատի առաւ անցեալը, արտայայտուելու համար «Ազգութեան գաղափարը՝ Հայաստանի եւ Սփիւռքի մէջ» նիւթին մասին: Ըսաւ թէ հայ ազգը տուեալ երեւոյթ մըն է որ գոյութիւն ունի, ցրւումը կար ցեղասպանութենէն առաջ եւս: Իսկ ժողովուրդ մը սահմանելու համար երկար ատեն կարծուած էր որ պատմական երկրի մը գոյութիւնը բաւական էր. ու այս գաղափարը 70 տարի տարբերած էր Հայաստանի ու Սփիւռքի համար: Այսօր եւս կար հողային պահանջ մը, Ղարաբաղը, բայց որ տարբեր բան էր Արեւմտահայաստանի հողէն: Այսօր, շարժումը կրողը Հայաստանի ժողովուրդն էր, իսկ Սփիւռքի մէջ հողային պահանջը աւելի զգացական կողմ մը ունէր: Սփիւռքը քաղաքականապէս կազմակերպուած չէր, քաղաքական վճարկումներ չկային, մինչ Հայաստանի մէջ կը դիտուէր քաղաքականացած զանգուածի մը զարթօնքը ու իսկական քաղաքական վճարկում մը:

Ցեղասպանութեան ընկալումը, արեւմտեան արժէքներու իւրացումն ալ, տարբեր ձեւերով եղած էին Սփիւռքի ու Հայաստանի հայութեան համար: Արեւմուտքը թէ՛ օրինակելի արժէքներու եւ թէ «ուրիշ»ին, «միւս»ին տեղն էր, հոն մարդ կրնար իր ինքնութիւնը կորսնցնել, մինչդեռ արեւելքը կը պահէր մաքրութիւնը, հարազատութիւնը:

Յետոյ, ազգային բարեփոխումներու հոլովոյթին մէջ Ժ. Մալխասեան անդրադարձաւ մշակոյթի հարցին. ան եւս կրած էր օտար ազդեցութիւններ. մեր մատենագրութեան մէջ ունեցած էինք յունաբան դպրոցը որ այնքան քննադատուած էր, եւ որուն սակայն կը պարտէինք մեր փիլիսոփայական բառապաշարին կարեւոր մէկ մասը:

Ունենալու համար ազգութեան ամբողջ

գաղափարաբանութիւն մը, Ժ. Մալխասեանի համար էականը կարենալ բարեխառնելն էր արեւելքը եւ արեւմուտքը, առանց իյնալու մէկուն կամ միւսին ծայրայեղութեան մէջ: Վերջապէս, ան որպէս ազգ բնորոշեց ինքնուրոյն անհատներու հաւաք մը որ համաշխարհային արժէքներ նպատակ առնելու կարողութիւնը ունի:

Ղարաբաղի տարածութիւնը, աշխարհագրական դիրքը, բնակչութեան թիւը, շրջանները, շրջափակումի պարագաները, սննդամթերքի փոխադրութեան հարցը, ռազմավարական անմխիթար պայմանները, ճամբաներու կացութիւնը, անջատումի պահանջը, Հոկ. 10-ին խորհրդային զօրախումբերու կրակոցները... վերջապէս Արցախի հարցով հետաքրքրուած, թերթերու, լրատուներու հետեւորդներուն համար գրեթէ նորութիւն չկար բժիշկ Արամ Տէր Մինասեանի խօսքերուն մէջ, որ պիտի ներկայացնէր «Ղարաբաղը՝ որպէս աշխարհաքաղաքական գրաւարկ մը»:

Սեմինէրի այս նիւթին վերջին խօսողը պէտք է ըլլար Երեւանի համալսարանի դասախօս, Ղարաբաղեան Շարժումի Հայաստանեան Կոմիտէի անդամ Վազգէն Մանուկեան. սակայն յետագայ թուականի մը յետաձգուած ըլլալով անոր ժամանումը, իրեն վերապահուած ժամանակը տրամադրուեցաւ Գագիկ Խաչատրեանի ու Դաւիթ Շահնազարեանի:

Առաջինը խօսեցաւ Հայաստանի «Աշխատաւորական կոլեկտիւների խորհուրդ»ներուն մասին. ըսաւ թէ այսօր ամէն հիմնարկ ունի իր խորհուրդը որ կը լուծէ ներքին հարցերը եւ կը հաստատէ արտաքին յարաբերութիւնները: Խորհուրդներու կազմութիւնը կարելի եղած էր նոր հրապարակուած օրէնքի մը շնորհիւ. անոնց միութիւնը որ յարած էր ՀՀՇ-ի, ազգի մը հզօրացման երեք կարեւոր ազդակ կը նկատէր առողջ տնտեսութիւն մը, կրթուած, կազմակերպուած ժողովուրդ մը ու ընկերային կազմակերպութիւններու ճկուն համակարգ մը: Այս բոլորը կը բացակայէին մեր ներկայէն, քանի որ ամբողջ աշխարհ տեսաւ թէ ինչ սարսափելի վիճակ ստեղծուեցաւ երկրաշարժէն ու Արցախի հարցէն ետք: Իսկ շրջափակումին համար կ'արժէր շնորհակալութիւն յայտնել Ազրբէջանի, որ անուղղակի կերպով ցոյց տուաւ ժողովուրդին թէ ինչ կը ներկայացնէր Հայաստանի կառավարութիւնը: Միւս կողմէ, կառավարութիւնն ալ իր կարգին փաստը ունեցաւ որ Մոսկուա ինչպէս զինքը առանձին կը ձգէ նեղութեան պահերուն:

Հայաստանի կոլեկտիւներու խորհուրդներու Միութիւնը ՀՀՇ-ի հետ համաձայնած էր որ օրէնքի նախագիծ մը պատրաստուի Հայաստանի տնտեսական գերիշխանութեան մասին. ծրագիր մըն ալ կը մշակուէր, որպէսզի կարելի ըլլար Հայաստանէն երիտասարդներ արտասահման ղրկել ուսում առնելու համար: Ու այդ ծրագրին իրագործումին մէջ Սփիւռքը կարեւոր դեր կրնար կատարել:

Դաւիթ Շահնազարեան մաս կը կազմէր Ղարաբաղեան Շարժման Հայաստանեան Կոմիտէի ընդլայնուած կազմին. կ'ապահովէր կոմիտէին ու Արցախի կապը: Ըսաւ թէ տեղւոյն վրայ գտնուած է Խոջալուի դէպքերուն ընթացքին, իսկ երկրաշարժէն ետք երկու անգամ ձերբակալուած է: Ան իրեն ուղղուած հարցումներու պատասխանելով ըսաւ թէ Սպիտակի մէջ քանդուած զինամթերանոցը ներկայիս Սեւանի շրջանը վերահաստատելու աշխատանք ըսկսած է, որուն ժողովուրդը կ'ընդդիմանայ: Յոյս յայտնեց որ կը յաջողին արգելք ըլլալ այդ ծրագրին իրականացման: Ապա պատասխանելով այլ հարցումի մը, շեշտեց թէ Սփիւռքէն իրենց ակնկալածը նիւթական կամ բարոյական օժանդակութենէն աւելի քաղաքական նեցուկ է:

Մեր ներկային սեւեռելու հետաքրքրական առիթներ կ'ըլլան նման հաւաքներ, որոնց ընթացքին զանազան մօտեցումներով մարմին կ'առնեն եղածը գնահատելու, նորը ծրագրելու փորձեր, առաջարկներ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

VENETO MUSICA

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«Վէնէթօ Մուզիքա – Մուզիքարմենիա» հաստատութեան նախաձեռնութեամբ, տեղական իշխանութեանց հովանաւորութեամբ եւ Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան մասնակցութեամբ, Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 7, ժամը 20.30-ին Վենետիկի Ս. Մարկոս Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ աշխարհահռչակ երգէոնահար՝ Պերճ Ժամկոչեանի համերգը, ի յիշատակ Հայաստանի երկրաշարժի նահատակներուն առաջին տարելիցին:

Պոսթըն Սիմֆոնի օրքեսթրա-ի երգէոնահար՝ Պր. Ժամկոչեանը յետ աղէտի կատարած իր զանազան համերգներով կրցած է աւելի քան 70.000 տոլարի ֆոնտ մը ձեւացնել. ձեւացած գումարը՝ իտալեւամերիկեան ՈՒՆԻՑԵՖ Բարեգործական հաստատութեան աջակցութեամբ, պիտի յատկացուի երկրաշարժի հաշմանդամ մանուկներու համար աթոռներու գնման: Սոյն համերգի հասոյթն ալ պիտի յատկացուի նոյն նպատակին:

Նախատեսուած է քաղաքական եւ եկեղեցական անձնաւորութիւններու ներկայութիւնը:

Յաւելեալ տեղեկութիւններու համար, դիմել հետեւեալ հեռաձայնի թիւերուն՝
Tél. : 41/5310034
Fax. : Minas Lourian c/o 0423 / 529890
կամ՝ 41 / 52 60 104 (Ս. Ղազար):

Մ. ԼՈՒՐԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ, Նոյ. 14-ին, իր մահկանացուն կնքած է իրանահայ ծանօթ բանաստեղծուհի՝ Արշի, բուն անունով Արշալոյս Բաբայեան: Ծնած էր 1905ին Թաւրիզ: Պատանի տարիքէն սկսած է գրել: Առաջին գրութիւնները լոյս տեսած են «Նոր Պատգամ» ամսագրի մէջ: Աշխատակցած է «Ալիք»ի, «Հայրենիք»ի, «Արմենուհի»ի, «Լուսաբեր»ի, «Բագին»ի եւլն. եւլն.:

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ մէջ, 77 տարեկանին, իր մահկանացուն կնքած է Ռ. Ա. Կուսակցութեան անդամ Արամ Տօնիկեան: Եօզկաթ ծնած ու երիտասարդ տարիքէն Արժանթին հաստատուած Ա. Տօնիկեան հիմնած է Պուէնոս Այրէսի Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Երիտասարդաց Լիգան, Ռ. Ա. Կ.ի «Պայքար» ակումբը: Ան եղած է նաեւ պաշտօնաթերթ «Սարտարապատ»ի հիմնադիրներէն: Վիժէկասի հայկական գերեզմանատան մէջ, Հոկտեմբեր 26-ին կատարուած թաղման արարողութեան դամբանական արտասանած են «Սարտարապատ»ի խմբագիր Նորայր Գարատանեան (հայերէն) եւ Միհրան Սարաֆեան (քասթիյերէն):

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Պոլսահայ Միութեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 21-ին, նշուած է յոբելեանը դաստիարակ, հանրային գործիչ, գիրքերու հեղինակ տոքթ. Գէորգ Պաղճեանի, ծանօթ նաեւ որպէս Վազգէն Այգունի: Բազմաթիւ խօսք առնողներուն մէջ եղած են Ներսէս Եպիսկոպոս Սէթեան, Վազգէն Արք. Քէչիշեան: Հ. Պօղոս Գազանճեան կարդացած է Յովհ. – Պետրոս ԺԸ. Կաթողիկոս Պատրիարքի հեռագիրը, իսկ Արմէն քահանայ Իշխանեան, ներկայացնելով Մեսրոպ Արք. Աշճեանը, կարդացած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի ողջոյնի կոնդակը եւ տոքթ. Պաղճեանի յանձնած է Անթիլիասէն ղրկուած «Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանը:

ՓԱՍԱՏԻՆԱ – Կլենտէյլի «Թէքէեան» Մշակութային Միութեան մասնաճիւղը մեծարանքի երեկոյթ մը կազմակերպած է իրանահայ գրող՝ Պետրոս Բաջբերունիի ի պատիւ, «Պէշկէօթիւրեան» կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 27-ին: «Թէքէեան»ի մասնաճիւղի ատենապետին՝ տոքթ. Միհրան Սիմոնեանի ողջոյնի խօսքէն ետք, «Նոր Օր» եռօրեայի խմբագիր՝ Սարգիս Մինասեան անդրադարձած է մեծարեալին կեանքին ու գործունէութեան: Հուսկ՝ խօսք առած ու մեծարեալին յուշատախտակ մը յանձնած է «Թէքէեան»ի Միացեալ – Նահանգներու ու Գանատայի վարիչ – տնօրէն՝ Երուանդ Պապայեան:

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ «Արմենիա» թատերասրահին մէջ, Նոյեմբեր 3-ին, Համազգային Վիսենթէ Լոփէսի մասնաճիւղի «Ժորժ Սարգիսեան» թատերախումբը ներկայացուցած է Փիթըր Շէյֆըրի «Մէկը կա՞յ հոս» կատակերգութիւնը, բեմադրութեամբ Գալուստ Ճանսըզեանի: Երեկոյթին ընթացքին, Ուրուկուահայ գաղութին 15 օրուան այցելութիւն մը տալէ ետք, Արժանթին գտնուող հայրենի բանաստեղծ Դաւիթ Յովհաննէս ողջոյնի իր խօսքը ըսած է:

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Հայ Կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 12-ին, Հ. Մ. Ը. Մ.-ի տեղւոյն մասնաճիւղին կազմակերպած հրապարակային սկաուտական հանդէսին, գործադրուած է գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը: Հանդէսին աւարտին ներկաները դիտած են աճուրդի դրուած սկաուտական ձեռային աշխատանքներու ցուցահանդէսը:

ՓԼՈՎՏԻՒԻ Ժողովրդական բանակի տան մեծ համերգասրահին մէջ, Նոյեմբեր 11-ին, նշուած է երգահան – խմբավար՝ Սարգիս Պալթայեանի 70-ամեակը: Երեկոյթին բացումը կատարելով, տեղւոյն «Երեւան» կազմակերպութեան վարչութեան նախագահ՝ Կարօ Քափուլեան ներկայացուցած է յոբելեարին կենսագրական գիծերը: «Երեւան»ի կեդրոնական վարչութեան նախագահ՝ Տիրան Բարիքեան անոր յանձնած է Հայրենական Ճակատի Ազգային Խորհուրդի ոսկի պատուոյ նշանը եւ Մշակոյթի Կոմիտէի գերազանցիկի նշանը: Սարգիս Պալթայեանի շնորհակալական խօսքէն ետք, գեղարուեստական բաժնին մէջ հանդէս եկած են մանկական երգչախումբը, Սարգիս Պալթայեանի 1919-ին հիմնադրած քառաձայն «Ա. Խաչատրեան» երգչախումբը, կարգ մը մենակատարներ: Հնչած են նաեւ Պալթայեանի մի քանի գործիքային ստեղծագործութիւնները՝ միջազգային մրցումներու դափնեկիրներ Արուսեակ ու Սարգիս Պալթայեանի (ջութակ ու դաշնակ) ու թաւջութակահարուհի՝ Մ. Տոյքովայի կատարմամբ:

ՄԱՐԻ Ց. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909 - 1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԲՈՆԱԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ

– 1915 – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 –

Շատ մը ազգերու բախտն ալ կը նմանի անհատներու կեանքին: Նախախնամական բարեհաճ տնօրինութեան ներքեւ, ոմանք ծաղկած ու բարգաւաճ են, իսկ ուրիշներ դատապարտուած են յաւիտենական տառապանքի: Կ'ըսեն թէ՝ Աստուած իր նախընտրած ժողովուրդին բարոյական կորովը փորձելու համար կուտայ չարչարանքներ. աւելի լաւ կ'ըլլէր, եթէ իր սիրա՛ծ ազգը փորձէր այդ ուղղութեամբ: Թերեւս հիմա, փոխանակ բռնապետութեան գլանին տակ ճզմուելու՝ մենք զօրաւորներու կարգին պիտի փայլէինք քաղաքական հորիզոնին վրայ: Հրեան եւ Հայը թափառական կեանքի մէջ բախտակիցներ եղած են միշտ, միայն սա տարբերութեամբ՝ որ առաջինը կը տանի իր հետ անմեռող վրէժը Եհովային, մինչդեռ վերջինը՝ խոնարհ սէրը Քրիստոսի:

Աքլորներու կանչը կ'աւետէր այգը: Անծանօթ զգացումներով արթնցած էի յանկարծ. Ինծ կը թուէր թէ օդափոխութեան շարունակութիւնն էր այդ գիւղը, ուստի լիաթոք կ'ըմբոշխնէի լուսածագը: Տակաւ առ տակաւ բնութիւնը իր խոր թմրութիւնը կը թօթափէր վրայէն եւ երկիրը կը զարթնուր օրուան աշխատանքին համար: Առաւօտեան զեփիւռը, մօտակայ պուրակներու բոյրերով ծանրաբեռնուած, մեղմօրէն կը գգուէր յոգնաբեկ ճակատները նիրհողներուն:

Աքսորականներու կարաւանը ոտքի էր: Արփին հազիւ թէ իր անդրանիկ շողերը սփռած, արդէն դաշտը վերածուած էր մեղուանոցի: Այս ընդհանուր խաժամուժին մէջ, մոռցուած էր այդ օրուան տօնական Աստուածածինն ու իր բարի սովորութիւնները, մարդիկ աւելի կենսական հարցերով զբաղած էին, այսինքն որկորով:

Մեր իջեւանած դաշտին վրայ, ծառ մը անգամ չկար: Կը նմանէինք կիզիչ անապատներու ճամբորդներու որոնք ի տես հեռաւոր կրկներեւոյթներու՝ կը քալէն անվհատ, ովասիս մը գտնելու յոյսով: Մեզի շատ մօտ էին այդ ովասիսները, սակայն անկարելի ոստիկաններու ներկայութիւնը արգելք կը հանդիսանար երթալու: Շրջապատուած գեղեցիկ ծմակներով ու պուրակներով՝ կը տոչորէինք արեւուն տակ, պաղպաջահոս աղբիւրներու եւ սաղարթախիտ հովոցներու կարօտով:

Տկարին տառապանքը զօրաւորին երջանկութիւնն է. Անգութին համար՝ վայելքներու գերագոյնն է հանդիսատես դառնալ զոհի մը հոգեվարքի մարտնչումներուն: Հռոմէացի ժողովուրդը հաճոյք կը զգար կրկէսին արեան բոյրերէն: Իր մէջ քնացող գազանը յանկարծ կ'արթըննար եւ լլկիչ քրքիջներով կը գրգռէր մարդու եւ անասունի կռիւը:

Կէսօր էր: Օճախներու վրայ, շոգեշարժ մեքենայի մը հանգոյն, կ'եռային պղինձէ ամանները իրենց զանազան պարունակութիւններով: Ջոր խոտերու վրայ ընկողմանած բազմութիւնը անհամբերութեամբ կը սպասէր ճաշի ժամանումին: Ճգնաժամային պարագաներու մէջ իսկ ուտելը ժամանց մըն է: Երբ ճակատագիրը իր ամէնէն ծանր հարուածը կը շաչեցնէ գլխուդ, նորէն բերանը չի դադրիր աշխատելէ:

Յանկարծ՝ ոստիկաններու զիլ սուլիչները գոռացին օդին մէջ, անոնց արձագանգներէն սարերն անգամ սարսռացին:

Ժողովուրդը զարմանքի մատնուած, անձկութեամբ կը նայէին իրարու երես: Ընդհանուր լռութեան մէջ, որոտման պէս պայթեցաւ գաղթի հրամանը: Կերակուրները լքելով, աւելի ճիշդը՝ թափելով, հապճեպով հաւաքուեցանք: Նախապէս վարձուած սայլերու եւ ջորիներու վրայ բեռցուցինք մեր ապրանքները: Անոնք որ ի վիճակի չէին կառք մը կամ անասուն մը ճարելու, բուրդեր բարձած իրենց քամակներուն վրայ, անօթի փորով, ինկան ճանապարհ: Ո՞ւր կ'երթայինք՝ չէինք գիտեր:

Խարոյկները մեր ետին ձգած, իբրեւ հուսկ վկաները հաւատացեալ ժողովուրդի մը, կը քալէինք մտրակներու շառաչիւնին տակ, մինչ խարոյկները հետզհետէ կը մարէին, կը մարէին...

15.– ԵԶԱՆ ՍԱՅԼԵՐՈՒ ԿՈՒԻՆՉՈՎ

Աքսորականներու կարաւանը, ոստիկաններով շրջապատուած, կը քալէր ծառազուրկ ու քարքարուտ ճանապարհներէ, կիզիչ արեւուն տակ: Կը նմանէինք Ափրիկէի անապատները ճեղքող հրեայ ժողովուրդին, որ հետապնդուած Փարաւոնի զօրքերէն՝ կը շտապէ դէպի ծով, իր փրկութեան միակ ելքը, մինչդեռ մենք կ'երթայինք անծանօթը դիմաւորելու:

(Շար. 22)

(Շար. Ա. էջէն)

«Լեռնային Ղարաբաղի մէջ, իրադրութիւնը բնականոնացնելու միջոցառումներու մասին»: Ութ կէտերն են. —

1.— Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզը կը մնայ խորհրդային Ազրպէյճանի կազմին մէջ:

2.— Կառավարման Յատուկ Կոմիտէն, Մոսկուայի ենթակայ, կը լուծուի:

3.— ԼՂԻՄ-ի մարզային խորհուրդը եւ մարզային կուսակցական մարմինը կը վերահաստատուին լայն իրաւասութիւններով, ենթակայ վարչականօրէն Պաքուի:

4.— ԼՂԻՄ եւ Ազրպէյճան պէտք է համաձայնին շրջափակումին վերջ տալու եւ շրջանի բնակչութեան ապահովութիւնը երաշխաւորելու համար, ամէնէն կարճ ժամանակաշրջանին մէջ:

5.— Ստեղծել «Ազգային հսկողութեան եւ հակակշռի յանձնախումբ» մը, ենթակայ Մոսկուայի, որպէսզի ան հակակշռէ եւ իր օժանդակութիւնը բերէ կացութեան կայունութեան միջոցներու գործադրութեան:

6.— Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզին մէջ պահել Խորհրդային Միութեան Ներքին Նախարարութեան զօրքերու համապատասխան զօրագունդ մը, ենթակայ «Ազգային Հսկողութեան եւ Հակակշռի Յանձնախումբին» պաշտպանելու եւ երաշխաւորելու համար բնակչութեան ապահովութիւնը, մինչեւ ընկերային եւ քաղաքական կացութեան բնականոնացումը:

7.— Դիմել Ազրպէյճանի Գերագոյն Խորհուրդին, Հանրապետութեան Նախարարաց Խորհուրդին եւ ԼՂԻՄ-ի ժողովրդային երեսփոխաններու մարզային Խորհուրդի գործադիր Կոմիտէին որպէսզի ձեռք առնուին անհրաժեշտ միջոցները ընդդիմանալու համար ժողովրդագրական (տէմոկրաֆիք) կացութեան փոփոխութեանց շրջանին մէջ: Կազմել յատուկ յանձնախումբ մը լուծելու համար գաղթականներու հարցերուն ամբողջութիւնը:

8.— Յանձնարարել Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի Գերագոյն Խորհուրդներուն որ ձեռք առնեն բոլոր միջոցները բնականոն դարձնելու համար յարաբերութիւնները երկու ժողովուրդներու միջեւ, վերահաստատելու վստահութեան եւ գործակցութեան մթնոլորտը, հաստատելու տնտեսական եւ մշակութային բնական կապեր:

Մ. ԿՈՐԲԱՉՈՎ
Նախագահ՝ Խորհ. Միութեան
Գերագոյն Խորհուրդի

Մոսկուա, Կրեմլին,
Նոյեմբեր 28

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

L'HUMANITE

«Arménie, un pays meurtri»

Համայնավար պաշտօնաթերթը երկու էջ նուիրած է Հայաստանի Դեկտ. 1-ի իր թիւին մէջ, վերոյիշեալ խորագրով, եւ երկու յօդուածներով, զորս ստորագրած է իր թղթակիցը՝ Պերնար Ֆրանք (ի դէպ, թերթին խմբագրութիւնը կը հաղորդէ մեզի թէ իր թղթակիցը Երեւան գացած է, լուսանկարիչին հետ եւ թէ անոնց մէկ աւելի լայն թղթակցութիւնը – 3 էջ – լոյս պիտի տեսնէ Դեկտեմբեր 8-ի «Իւմանիթէ – Տիմանշ»ի մէջ):

Դեկտեմբեր 1-ի թիւին մէջ, Պերնար Ֆրանք արդէն որոշ գաղափար մը կու տայ Հայաստանի ներկայ վիճակին մասին, ուր մթնոլորտը տօնական չէ ու կ'ոգեկոչէ երկրաշարժը եւ Ղարաբաղի հարցը: «Տեսակէտ» գլուխին տակ եւ «Հայաստանը Խորհրդային Միութեան մէջ» խորագրով, մեր ծանօթ «տեսաբանը»՝ Միշէլ Թաշքաշեան «քաղաքական խոր վերլուծում մը» կը ներկայացնէ Հայաստանն ու հայ ժողովուրդը: Լայն տուրք մը տալով անշուշտ խորհրդային բարեխնամ հոգատարութեան, որու շնորհիւ նաեւ՝ «69 տարուան ընթացքին Հայաստանի բնակչութիւնը 5 անգամ բազմապատկուեցաւ: Երբեք այս ժողովուրդին երկար պատմութիւնը իր բնակչութեան նման աճ մը արձանագրած էր...», կ'անդրադառնայ, բարեբախտաբար Ղարաբաղի ինքնորոշման սահմանադրական իրաւունքին, Սումկայիթին, շրջափակումին, բայց, կը գրէ նաեւ.—

«Le peuple arménien, qui, en 69 ans, est passé DU MOYEN-AGE A L'EPOQUE SCIENTIFIQUE moderne extraordinaire...».

Այսինքն, ինչպէս կը տեսնէք, եթէ Լենին, Ստալին (մանաւանդ Ստալին, 1937-ին...) Պրեժնեւ եւայլն, եւայլն, մեզ կրթած չըլլային, քաղաքակրթութիւն դասաւանդած չըլլային, մենք դեռ Միջին Դարու անբանները մնացած էինք:

Երանի՜ մեզի: Ի՞նչ ապերախտ է Հայաստանի ժողովուրդը որ յարգը չի գիտեր իր այս բախտին: Բարեբախտաբար Ֆրանսայի մէջ, կան մարդիկ, որոնք կրնան հեռուէն գնահատել 69 տարուան վարչակարգի մը բարիքները: [illegible] տեղակալի մը պէտք չունի՞ արդեօք...:

ՓԱՐԻԶ. –

Այրի Տիկին Փերուզ Շահինեան,
Տէր եւ Տիկին Միհրան Տիմիճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ենովք Լաչինեան եւ զաւակները (Պոսթըն),
Տէր եւ Տիկին Ժաք Ճոզիքեան եւ զաւակը,
Պ. Էմմանիւէլ Հալվաճեան,
Տէր եւ Տիկին Պետրոս Շահինեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Գէորգ Շահինեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Շահինեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արթիւր Թաթիկ եւ աղջիկը,
Տէր եւ Տիկին Արման Սոլաքեան եւ զաւակը,
Այրի Տիկին Սիրան Սոլաքեան,

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր, հօրեղբօր, քեռայրին եւ ազգականին՝

ԱՐԹԻՒՐ ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 29-ին, 83 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 4, ժամը 14-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Արնուվիլ Լէ Կոնէսի գերեզմանատունը, ժամը 16-ին, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ»». – Մեր ցաւակցութիւնները Այրի Տիկին Շահինեանի եւ զաւակներուն:

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12-14, rue Saint-Bazile- 13001 Marseille

Jeudi 7 Décembre

A L'OCCASION
DU 1er ANNIVERSAIRE
DU SEISME SURVENU EN ARMENIE

Journée
Exposition - Vente

de Peintures, de Tableaux
de Dessins
des enfants des Ecoles de LENINAKAN
au profit du Fonds de Reconstruction
de ces écoles

A 18 heures

Réception - Cocktail

en présence de
Professeur ROBERT VIGOUROUX
Maire de Marseille —
Sénateur des Bouches du Rhône

Robert EMMIAN de LENINAKAN
Recordman d'Europe
du Saut en longueur

en visite à Marseille

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՏՕՅՉԷ ՊԱՆՔԻ տնօրէնը՝ Ալֆրետ Հերհաուզըն զոհ գնաց մահափորձի մը, Նոյեմբեր 30-ին, զրահապատ կառքը օդ ելլելով հեռավար ռումբով մը: Արեւմտեան Գերմանիոյ ելմտական, տնտեսական ճարտարարուեստի մարզի մեծագոյն դէմքին մահափորձին տէր եղաւ «Վոլֆկանկ Պէռ» քոմանտօ մը, հաւանաբար կապուած «Կարմիր բանակ հատուած»ին, մինչ կը կարծուէր թէ բոլորովին խորտակուած է ահաբեկչական այդ շարժումը: Պոն 4 միլիոն մառք կը խոստանայ արարքին հեղինակները մատնանշողին: Ամէն կողմ, հակազդեցութիւնը շատ բուռն է, այս պարագային «բարեացակամ» ոչ մէկ մօտեցում կայ ահաբեկիչներու նկատմամբ:

LES GENOCIDES
colloque international

ASSEMBLEE NATIONALE
101, rue de l'Université — 75007 PARIS

8, 9 et 10 décembre
Séances à 9h30 et 14h30 (dimanche le matin seulement)
Présidence du colloque : Monsieur Joseph ROVAN

Solidarité
FRANCO-ARMENIENNE
Tél. : 48 80 72 88

Participation aux frais : — 300 Frs. —
chèque libellé à l'ordre de S.F.A. B. P. 89 / 75862 PARIS Cedex 18

avec la participation de :
M. Christian DER STEPANIAN, M. Bernard KOUCHNER, M. Alain CARIGNON, M. J. VERHOEVEN, M. L. FERRY, M. A. FINKIELKRAUT, M. R. SMITH, M. G. LIBARIDIAN, Mme H. FEIN, Mme G. TYRNAUER, F. CHALK et K. JONASSOHN, M. J. LACOUTURE, M. I. HOROWITZ, M. M. BURRIN, M. Y. TERNON, M. P. THIBAUD, M. H. NOLTE, M. L. KUPER, M. I. CHARNY, M. J. DEROGY, Mme C. KESSEDJIAN, M. Joseph ROVAN, M. Alfred COSTE-FLORET, Abbé Pierre TOULAT, M. Yves JOUFFA, M. Edgar MORIN, M. Sen AREVCHATIAN, M. Alfred GROSSER, M. Louis MERMAZ, Mme Simone VEIL.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 2, տօն է Սրբոց Առաքելոցն եւ Առաջին Լուսաւորչացն Մերոց՝ Թադէոսի եւ Բարթողիմէոսի:

Այս առթիւ պատարագ կը մատուցուի Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Մառի Մըսըրեանի սիրելի յիշատակին՝ Տիկին Եւգինէ Պօղոսեան կը նուիրէ 100 Ֆր. Դպրոցասէր Վարժարանին, 100 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Նոյն նպատակին համար՝ Տէր եւ Տիկին Արա Արշլեան – Պօղոսեան, կը նուիրէ 500 Ֆր. Իսի Լէ Մուլինոյի հայկական եկեղեցիին, (ստանալ «Յառաջ»էն):

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Սրբուհի Մարկոսեանի մահուան առթիւ կը նուիրեն. – Տէր եւ Տիկին Յակոբ Մոմճեան 250 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԻ
ԹԱԺԱԿԻ ՊԱՀԸ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 10,
ժամը 12.30-ին

YAN'S CLUB
5, ave. Reille — Paris 14ème

Ճաշագին՝ 150 Ֆր.

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով կը խնդրուի կանխաւ ապահովել՝ հեռաձայնելով հետեւեալ թիւերուն. –

43- 81 – 80 – 82
42 – 60 – 15 – 10

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ԶԱՐՀՈՒՐԵԼԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ

REQUIEM DE MOZART

Jeudi 7 décembre à 20 h 30
Basilique Sainte CLOTILDE
23 bis, rue Las Cases PARIS 7ème
Chorale «A CŒUR JOIE» de Montmorency
Dir. Philippe BRANDEIS
Solistes: Claudy SANEVA, Soprano — Sylvie OUSSENKO ,Mezzo
Francis BARDOT, Tenor — Thierry de GROMARD, Baryton
ORCHESTRE Dominique FANAL «AD ARTEM de PARIS»
Direction Dominique FANAL
Մասնակցութեան մասնակցութիւն՝ 100 Ֆր. · Ուսանողներուն՝ 70 Ֆր.
Տեղերը ապահովել տեղւոյն վրայ
FNAC Spectacles
C.B.A.F. : 17, rue Bleue, 75009 Paris - Tél. : 48-24-46-57

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Գ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Գ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

SAISON 89/90
DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Dimanche 10 décembre à 17 h.	**NUIT DE LA QUATRA** **Trois manifestations exceptionnelles non stop** **«MUSIQUE ET THEATRE»** ELENA VASSILIEVA - GERARD GASPARIAN **«SEJOUR A ARARAT»** NORA ARMANI - GERALD PAPASIAN
à 19 h.	**VERNISSAGE EXPOSITION «FONDS QUATRA»** Hall Gaveau - Cocktail
à 20 h. 30	**GRAND CONCERT DE GALA** **FESTIVAL ARAM KHATCHATURIAN - Ballets et Concertos** JEAN TER-MERGUERIAN - ARUTIUN PAPAZIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction J.-J. WERNER
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Գ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Գ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳ

ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 3
DIMANCHE
3 DÉCEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ
Թիւ 144
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.158
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.158

De la chute d'Edesse
(1114)
au séisme d'Arménie
(7 décembre 1988)
ou
le malheur innocent

Ողբ Եդեսիոյ : *Lamentation sur la chute d'Edesse* de Nersès Shnorali est le premier poème historique de notre littérature (1).

Edesse (aujourd'hui Urfa), est situé en Turquie, non loin de la frontière syrienne actuelle, entre l'Euphrate et le Tigre, sur la route caravanière reliant la Syrie du nord (Alep) à la Haute Mésopotamie (Mossoul).

Edesse a eu, comme l'Arménie, un long passé prestigieux et une histoire très tourmentée : ballottée pendant plusieurs siècles entre la suzeraineté des rois séleucides d'Antioche, de l'Arménie de Tigrane, des Parthes, des Romains, des Byzantins, des Perses sassanides et des Arabes. Elle est devenue chrétienne vers l'an 200 par la conversion des princes Abgar. Les Croisés y entrent en 1098. Elle devient, au lendemain de la prise de Jérusalem (1099), la capitale d'une principauté chrétienne fondée par Godefroy de Bouillon: Le Comté d'Edesse (1098-1144) est considéré, en raison du rôle et du nombre des Arméniens, comme un véritable comté arméno-franc. Le 23 décembre 1144, elle est prise et saccagée par les Turcs seldjoukides avec, à leur tête, Imad-ed-Dine-Zengi, atabegde Mossoul.

Nersès Shnorali composa La *Lamentation sur la chute d'Edesse* entre 1145 et 1146 après avoir entendu le récit d'un témoin oculaire.

La ville d'Edesse est présentée comme une femme en deuil :

Ես՝ Եդեսիա, Ուրհա քաղաք,
որդեկորոյս, որբ եւ այրի,
Կանչեմ առ ձեզ ձայն կանացիմ
կականալի՛ր ՚ւ ողորմելի:

Moi Edesse, ville d'Ourha,
qui ai perdu mes fils, orpheline
et veuve,
Je clame vers vous avec une voix
de femme,
sanglotante et pitoyable.
Vers 190 - 191

Cette femme éplorée, qui «verse des larmes infinies, abondantes et débordantes tel un fleuve», appelle toute l'humanité entière, hommes, femmes, enfants, rois, princes, prêtres et moines..., à se joindre à ses lamentations :

Je vous invite tous à vous joindre à
mes lamentations pour le massacre de
mes fils.
Pleurez, pleurez à haute voix,
lamentez-vouz sur moi avec des sanglots.

զորս ողբակից ինձ հրաւիրեմ
յորդւոց իմոց կոտորածի:
Լացէ՛ք, լացէ՛ք բարձր ձայնիւ,
զիս ողբացէ՛ք կողկողալի:
Vers 189-190

Elle s'adresse en particulier à l'Arménie qui vit le même deuil qu'elle et, en particulier, à la ville d'Ani: le 16 août 1064, les Seldjoukides d'Alp Arslan sont entrés dans cette ville et en ont massacré toute la population.

Cette similitude de destin entre Edesse et l'Arménie n'est pas fortuite. Selon la tradition, ces deux états ont été évangélisés par le même disciple du Christ : Thaddée qui guérit et convertit le roi d'Edesse: Abgar, devenus ainsi les deux premiers états chrétiens au monde, ils tombèrent, aussi, très tôt, aux mains des infidèles.

Cette identité de destin, cette fraternité dans la foi et le malheur font que, dans ce poème, par la voix d'Edesse, c'est à l'Arménie que Nersès s'adresse, en un long «discours de lamentations», à l'Arménie de l'époque, à l'Arménie de tous les temps.

«Ici l'angoisse me serre le cœur,
mes reins se tordent;
La douleur gagne mes entrailles,
mon esprit et mon âme s'altèrent,
Tandis que je rappelle le Jour effroyable
et le matin couvert d'obscurité,
La journée des ténèbres sans lumière,
qui s'est éclaircie dans la profonde nuit!»
vers 401-404

La compassion qui habite Nersès lorsqu'il décrit les souffrances d'Edesse–Arménie le conduit plus loin : Nersès s'identifie à l'Arménie, comme dans l'Ancien Testament, Jérémie s'identifie à son pays:

«Mes entrailles! Mes entrailles!
Que je souffre!
Parois de mon cœur!
Mon cœur s'agite en moi!
Je ne puis me taire,
car j'ai entendu l'appel du cor,
le cri de guerre.
On annonce désastre sur désastre :
tout le pays est dévasté,
d'un coup mes tentes sont détruites,
mes abris, en un clin d'œil». (Jr. 4, 19-20)

Ces mêmes «lamentations» du prophète Jérémie sur la fin de Jérusalem font revivre à Elie Wiesel le drame horrible de l'extermination des Juifs de Varsovie (2).

Les lamentations ne sont pas seulement des cris, des larmes qui délivrent, qui libèrent une émotion qui, refoulée, serait nocive. Elles ont un rôle à jouer dans la mémoire collective, elles ont un message à transmettre :

Il est temps de le dire en face,
de le conter en un discours de lamentations.
Bien qu'il nous soit tout à fait impossible
d'en dire autant qu'il y en aurait à dire,
Cependant nous nous contenterons de peu
de paroles
pour manifester le désastre qui s'est
produit.
vers 265-267

Ժամ է ասել դէմ յանդիման
պատմել բանիւ ողբերգական:
Թէպէտ է յոյժ անհնարական
է բովանդակն ասել մեզ բան,
Սակայն փոքրիկ մի բաւական
յայտնել զաղէտն, որ դիպեցան:

Il *faut dire, «manifester le désastre qui devient événement».*

Bien que :

«Le rhapsode n'a pas assez de paroles
pour raconter un désastre si terrible».
vers 468

Nous voici confrontés à ce problème constant dans la littérature arménienne, problème à deux faces contradictoires :

1 - l'impossibilité de dire le désastre, la «catastrophe»,

2 - la nécessité absolue de le dire (3).

1 - Le désastre apparaît comme une totalité :

Il est impossible de parler quand on est confronté à une totalité qui touche toute une communauté. Il est impossible que les mots traduisent un désastre tel que le génocide de 1915, ou le tremblement de terre de l'an dernier qui affecte tout un peuple, un désastre dont l'ampleur totalitaire est telle qu'on ne peut l'appréhender, tout vécu étant partiel. Le désastre nous échappe toujours. Shnorali en est conscient, il est obligé de «se contenter de peu de paroles» (vers 267).

2 - Mais il faut, à tout prix, que le désastre soit circonscrit et prenne place dans le langage. Le langage seul fait exister, fait émerger quelque chose des ténèbres, il nomme, il communique. C'est par le langage que le désastre «devient événement» selon le désir ardent de Nersès (vers 267).

par
Saténig GOSTANIAN

Ce n'est pas un événement concernant un seul individu. Comme il vise à détruire l'intégralité d'une communauté, il appartient donc à la mémoire collective. Les témoignages des rescapés sont à conserver afin d'être transmis. Dans le poème «La chute d'Edesse», la ville d'Edesse est le seul témoin qui reste et qui parle, par la voix de Nersès. En effet, le poème se termine par un «Mémorial», dans lequel Nersès se nomme en tant qu'auteur de cette *Complainte* qu'il lègue, à son tour, à son neveu Apirat. Il l'offre aussi aux lecteurs des générations suivantes, lecteurs de tous les niveaux culturels:

«C'est pourquoi, nous l'avons offert
non point aux savants,
mais aux ignorants et aux petits». vers 1035

C'est ainsi que, par la magie de l'écriture poétique, la chute d'Edesse (1144) entre dans notre patrimoine culturel et historique et nous intéresse aujourd'hui en tant que prototype de désastre.

Etudier longuement un texte ancien tel que celui-ci, du 12ème siècle, en le ré-actualisant, est passionnant. Comme dans toutes les œuvres classiques, on peut y trouver un écho contemporain, il suscite des questions et des réponses relatives à notre vécu actuel. Il nous permet d'enraciner ce vécu et tous les problèmes qu'il comporte dans une histoire remplie d'événements tragiques.

L'Histoire a le grand mérite de nous faire vivre une rencontre plus approfondie avec aujourd'hui. Elle est un grand moyen de communiquer avec les vivants tout en nous faisant vivre une amitié avec des absents, les hommes qui nous ont précédés. Nersès Shnorali nous inspire plus que de l'amitié : notre vénération envers ce grand poète arménien est doublée de reconnaissance. Il a enrichi notre liturgie de nombreuses et admirables hymnes religieuses (charagan). En tant que Catholicos soucieux de la foi de ses ouailles, il a écrit plusieurs traités théologiques (L'Exposé sur la foi, le poème de la foi, les cris de confession)...

Pouvoir étudier ces textes dans leur version originale (le grabar du 12ème siècle) — ce qui nous amène forcément à découvrir les lacunes et la pauvreté de la traduction française — représente une chance extraordinaire. Nous vivons une reconnaissance des langues qui nous habitent, nous retrouvons les harmoniques de la langue de nos ancêtres, nous avons, alors, une perception plus aigüe et plus profonde de nous-même, de nos racines, de nos fondements en tant qu'individu et en tant que peuple. Il ne s'agit plus seulement de la sauvegarde d'une œuvre ancienne, il s'agit de nous-mêmes, de notre existence même, de notre identité (4).

La Complainte d'Edesse ne présente pas seulement un grand intérêt historique ou littéraire. Ce poème aborde plusieurs questions d'ordre religieux:— pourquoi le mal et la souffrance (celle des innocents, en particulier) ?

— qu'est-ce que la foi en Dieu, en la Résurrection des morts, en l'espérence plus forte que la mort ?

La théologie n'est pas statique; elle est fondée sur les Saintes Ecritures inspirées par l'Esprit de Dieu. La Parole de Dieu est une Parole Vivante car l'Esprit continue de parler en elle, c'est une parole qui évolue car elle s'exprime, au cours des siècles, à travers le langage humain de l'époque. Ainsi, à chaque étape historique, les «signes des temps» (Matthieu 16,3) font percevoir de nouvelles significations de la Révélation de Dieu.

Il serait donc intéressant de confronter l'expérience spirituelle de Nersès Shnorali avec celle des Arméniens de notre temps. En d'autres mots, avons-nous, aujourd'hui la foi et l'espérance qui animaient Nersès?

Dans la Complainte, à propos du problème du mal et de la souffrance, Nersès voit surtout la responsabilité de l'homme.

La ville d'Edesse impute le malheur qui lui arrive à ses nombreux péchés :

«Je fus remplie de toutes sortes de péchés
et je me suis souillée par des œuvres
mauvaises!» (vers 279)
«...c'est bien la multitude de mes péchés
et l'assiduité aux œuvres du Mauvais,
Qui m'ont livrée aux mains de l'impie,...»
(vers 664-665)

Le malheur peut être considéré comme une punition des péchés. Le péché est une rupture de l'Alliance conclue par Dieu avec les hommes :

«J'avais oublié le commandement
et je m'étais éloignée de la Loi.
(d'Alliance)». (vers 278)

Dieu semble se retirer et laisser le Mauvais, le Diable, triompher: le massacre des chrétiens, la victoire du Turc Zangui, ce *«fourbe possédé du diable»*, et son chant à la gloire de Mahomet, *«le Messager du Très-Haut»* qui triomphe, nous atteint profondément, aujourd'hui plus que jamais.

Toutefois, contre les attaques du Mauvais appelé aussi: Tyran, Dragon, les braves chrétiens résistent, aidés par les Martyrs qui ont déjà vaincu le *«méchant Prince,*

●▸

visible et invisible», c'est-à-dire le Turc et Satan: c'est un appel à la foi en la Communion des Saints qui nous ont précédés dans le combat de la vie et qui sont «*glorifiés par Dieu*», car:
«*ils endurèrent une souffrance*
momentanée
mais ils héritent de l'éternité».

Demeure la souffrance immense des morts «*privés de leur mort*», disparus sans prières, sans funérailles:
«*on ne les enterrait pas suivant les règles*
ni on ne faisait d'obsèques
avec lamentations». (vers 505)

Mais il faut dépasser cette soufffrance: les morts réssusciteront:
Բայց դուք, որդիք իմ սիրելի,
չէք ինձ մեռեալ, այլ կենդանիք,
Քանզի յերկրի նահատակեալք,
եւ ի յերկինս պսակիք:
Յաչքս մարդկան մեռեալ կարծիք
եւ ի յայժմուս ողորմելիք...

Quant à vous, mes enfants chéris,
pour moi vous n'êtes pas morts, mais
bien des vivants.
Car, martyrisés sur terre,
vous êtes aussi couronnés au ciel.
Aux yeux des hommes vous semblez
morts
et, pour cette heure-ci, dignes de pitié.
Mais vous êtes entre les mains de Dieu,
et gardés avec une vive espérance.
(vers 880-884)

Toutefois, des questions importantes continuent à se poser: parmi tous les hommes pécheurs, pourquoi est-ce Edesse qui est particulièrement frappée? A-t-elle la «*Foi véritable*»? Qu'est-ce la foi sans les actes, sans les œuvres de justice (vers 735-737)? Car, ne l'oublions pas, nous serons jugés sur nos actes!

Nersès ne veut pas ajouter la menace du Jugement Dernier au sentiment de culpabilité des survivants, il ne joue pas au moralisateur. Il veut surtout consoler les rescapés et tous ceux qui le liront par la suite. Il joue du caractère incantatoire de la parole qui apaise l'angoisse en alternant les lamentations, les exhortations et même les malédictions. Il lance une terrible «apostrophe» à l'«enemmi Zangui» longue de 123 vers où il lui prédit les pires malheurs:

«*Ainsi à toi aussi, ô misérable,*
sont réservés les châtiments à la fin...
Ta maison ruinée et rasée,
on t'emmènera en captivité, troupe
errante,
toi et ta nation;
Ta race et tes tribus turques,
on les pourchassera jusqu'aux confins
de la terre ». (vers 841-842)

Quand on maudit ainsi avec tant de véhémence, de conviction et tant de réalisme dans la description des châtiments prédits, le discours se rapproche du comportement magique où l'on croit détenir un pouvoir sur la marche des événements.

La parole du juste, du non-violent face à la haine déchaînée est semblable à un fétu de paille tourbillonnant dans un cyclone... Mais, un jour, les cris et les larmes des innocents pèseront lourd...

Quoiqu'il en soit, les survivants doivent arrêter de pleurer «comme des païens» :
«*Ceux qui sont morts ici avec*
des souffrances inouïes,
ne les pleurez pas et ne vous lamentez
pas en désespérés,
Car nous avons le Seigneur bienfaisant
qui nous guérit souverainement».
(vers 941-942)

Le Seigneur est un Père qui agit avec miséricorde:

«*Car Il nous console avec amour,*
et Il ne se fâche pas contre nous pour
toujours.
Ce n'est point selon nos péchés qu'Il
agit,
ce n'est point selon nos méfaits qu'Il
fait payer...» (vers 944-945)

Dieu peut réaliser des «choses impossibles» :
«*Le pays de la Chrétieneté (sera) rebâti,*
rempli de bien sans mesure et infinis;»
(vers 980)

C'est pourquoi Nersès nous invite «*à attendre dans l'espérance ce qui doit arriver*», c'est-à-dire la Vie Eternelle, au Paradis:
Ceux qui maintenant vous vous lamentez,
à ce moment-là, vous exulterez
en les voyant parmi les Saints;
Vous entrerez au Paradis,
vous vous réjouirez ensemble,
Dans la Patrie, que nous avions perdue,
en une vie immortelle, céleste.
(vers 1026-1028)

Զորս այժմ ողբայք լալով անյոյս,
արդէն ցնծայք տեսլեամբ սրբոց,
Անդ ի դրախտն է մտեյոց,
ի միասին զուարճանալոց,
ի հայրենին զոր կորուսաք
յանմահական կեանս երկնայնոց:

Préfigurant tous les désastres à venir, la chute d'Edesse, un désastre célébré par la parole est devenu poème. Un poème destiné à consoler tous ceux qui sont et seront en deuil, à les aider à assumer leur deuil, à transcender leur douleur en se tournant vers un au-delà eschatologique. Le poème entier devient donc prière et, comme toute prière, nous établit dans l'espérance, non pas en dehors, mais au cœur des souffrances, des angoisses qui font partie de notre condition humaine.

C'est pourquoi Nersès peut terminer son poème sur une vision de joie et de paix car, dit-il;
«*Nous l'avons fait pour la joie des*
convives,
pour le repos de ceux qui se réjouissent».

∴

De Nersès Shnorali jusqu'à l'aube du 20ème siècle, la foi chrétienne de nos pères s'est maintenue et les a aidés à vivre. Il est difficile d'en dire davantage dans le cadre de cet article. Nous ne pouvons que penser avec émotion et reconnaissance à ces générations d'Arméniens qui ont tenu huit siècles durant sur leurs terres «occupées» jusqu'à la date fatidique de 1915.

La complainte d'un rescapé du génocide, originaire de Van, pourrait nous restituer, avec une sobriété émouvante, le climat de souffrance de l'époque:

Մէկը մէջքիս դանակ զարկեց
ետ նայեցի մարդ չերեւաց
ես էլ ուրիշ դուշման չունեմ
կամ բախտս է կամ էլ Աստուած

Quelqu'un m'a poignardé dans le dos
je me suis retourné, je n'ai vu personne
Je n'ai pas d'autre ennemi
sinon mon destin ou Dieu (5).

«*Le destin entraîne celui qui ne comprend pas ce qui lui arrive et il conduit celui qui acquiesce*» a dit un autre philosophe, Sénèque.

∴

Avec le génocide, il y eut rupture dans la transmission de notre mémoire religieuse et de notre foi (6). Cette rupture s'est produite dans tous les pays de chrétienté et nous vivons aujourd'hui dans un monde matérialiste qui a perdu un grand nombre de ses repères religieux.

Toutefois, la rupture n'a pas été complète pour notre peuple. De nombreux Arméniens de la seconde génération ont eu la chance d'avoir des parents ou des grands-parents qui avaient conservé leur foi et qui l'ont transmise. Cette foi faisait partie de leur baluchon d'exilé, elle était parfois concrétisée par un vieux livre de messe, un évangile en grabar, une prière-amulette (7)...

La foi nous précède toujours. Parfois, elle reste enfouie en nous, nostalgique ou révoltée, sous-développée, latente. Elle peut ne jamais s'épanouir si nous ne la faisons pas croître par la prière, la lecture de la Bible et la pratique des sacrements. Quand sonne l'heure de l'épreuve, la mort d'un être cher par exemple, nous sommes, alors, complètement démunis et désespérés; nous nous révoltons et faisons un procès à Dieu! Mais quel Dieu? nous n'avons pas la foi, mais, paradoxalement, nous exigeons d'un Dieu-gendarme qu'il fasse régner l'ordre et la justice sur terre!

Lorsque le séisme du 7 Décembre est arrivé, le procès de Dieu a commencé en Diaspora: «s'il y avait Dieu... Dieu n'existe pas, autrement...». Différent était le cri de douleur des Arméniens victimes du séisme: «Dieu nous a abandonnés» (8), c'est le cri d'extrême souffrance poussé par le Christ lui-même sur la croix.

La souffrance de nos frères d'Arménie a éveillé en nous tous une compassion incommensurable pour les victimes, les rescapés, les réfugiés, mêlée à un fort sentiment d'impuissance. Des milliers de sans-abri pleuraient des milliers de morts, dans la neige et la nuit. Les reportages de la TV, les journaux, les livres ont essayé de dire le désastre, toujours pour la même raison: «il est nécessaire que le malheur soit dit et reconnu pour que son deuil puisse se faire» (8).

Mais le problème demeure: comment dire une catastrophe d'une telle ampleur? Que dire devant une telle accumulation de souffrance, devant cette stratification des souvenirs douloureux? Et Dieu?...

Il n'y a aucune comparaison possible entre la chute d'Edesse, le Génocide ou le séisme du 7 Décembre, ce dernier étant un cataclysme naturel, certes, mais aggravé tragiquement par de nombreuses fautes humaines telles que: de graves défauts de conception et d'exécution de beaucoup de constructions... l'insuffisance de l'organisation et de la qualité médicale des premiers secours» (8). Aucune comparaison, mais une constante: ce sont des désastres qui affectent une communauté entière. D'où, dans ces trois cas, les mêmes problèmes qui se posent avec plus ou moins d'intensité aux survivants pour qu'ils puissent continuer à vivre: que faire, que dire.

«*Ce dont on ne peut parler, c'est ce qu'il faut dire*» (9). Seul, le poète peut suggérer l'indicible, seul, le langage poétique peut transcrire la profondeur d'un témoignage.

Voici un poème de K. Beledian dont le titre initial était 1 1 H 4 1 (10).

11h41

J'ai hérité la mort : il n'y a pas d'image
enneigé ô le pays
où je pénètre, grotte, froid lumineux, monts
qui pourraient être
de la patrie
et se penchent sur toi
boue blanche
entre le jour et ton œil pétrifié
en suspens
se déchirent s'érigent des villes ébranlées
absentes
surgissant
dans la chute
délire compact de
décomposition d'assèchement d'embrasement,
cauchemar neigeux
que tu touches
et palpes
et qui t'
enferme dans l'intraversable abrutissement
poussière, pourrissement, buée
là-haut
dans l'espace
tout ce qu'il y a
est débris poreux
plein de vide
et de cris
de rire ou de pleurs disparus
tout vibre des rayons nuls du tonnant effacement
et voici le désert
essentiel
irréfutable
qui des neiges
s'avance
vers toi
avec sa chaleur ses faims solaires et ses miasmes
et tu marches
tu franchis
les pierres
vers l'inespace
de ton histoire
qui est toujours cet
impénétrable muret de ruines,
te fascinent
les parois, les restes et les dernières brindilles absurdes
où s'en vont sables et cailloux, tôles, poutres et tout
le morcellement
disséminé de par le monde,
touffes de cheveux
qui, de la boue, croulent entre tes doigts vers l'infigurable
des visages décomposés,
et pas une seule
maison où tu puisses te lover
aimer, mourir parmi l'intimité des images
oublier les arbres qui ne sont pas et la dévastation
qui fonce sur toi
près de la rivière
image dédoublée, personne,
quelqu'un s'il y avait quelqu'un
non pas un prophète, un mime tragique
un archivomane fou, un illuminé,
mais un corps seulement qui ne délire pas,
personne
pas même une ombre,
c'est un seuil impasse
fossé, muraille
qui t'emportent contre le tout-anonyme tonnant
entre le vent et cette noire blancheur

des terres renversées
en nuages qui
marchent et s'écrasent sur ton crâne,
pays
devenu
explosion de crêtes,
tout est
dehors, maintenant, dedans,
tu es
dehors
imprenable
absolu
arraché du rêve
et pour toujours
sans fond
et c'est toujours ton élancement ton
extase vers
l'espace sans issue
dans le dispersé
«Car à ce moment-là...»
mais non, à aucun moment,
et ce non-temps où les lieux ont cessé
«les fondations ont chancelé»
des fentes, des failles, des crevasses, des glissements
ont disjoint
os et vertèbres, mains et voix
et nous fûmes
avec notre corps désassemblé
de nouveau désagrégés,
non pas Orphée
ni Dyonysos que le chant
réunit, pour nous
n'a pas sonné le clairon
de l'archange et jamais
ne seront ressuscités les morts
privés de la mort,
c'est la même neige violette
recrachée, terreuse, liquide
et c'est l'antique mélange
des semailles, des cendres, des morts et des vivants
de la destruction et de la structure
l'infinie vacillation l'ébranlement des toits et des vers
sur le ressac des monts
c'est le port, le repos
de la terreur
ô non–pays
et mer paisible où tu coules
tu heurtes les cadavres de tes pères, des dieux ivres
qui lancent leurs lourds chars de métal
contre ton cou
pour que tu te taises
et t'apaises
dans leur pitié,
mais qui pourrait
vivre privé du temps étranger à l'heure
privé du lieu
dans le poème vertical
et rendre
habitable la dévastation de la parole ?
car il nous faut dire l'ardent anéantissement
tel un saut,
dans les pierres
fracturées
la même et l'ancienne et la noire terre
ô votre
ô notre pacte avec l'ancien évènement
vide comme un
insituable lieu-désastre,
le jour simple
le non-jour
est une fine et rapide brisure
qui déchire l'épicentre de ta pupille
quand la falaise de la nuit
oppresse et écrase ton front,
elle s'éboule
irrésistible, omnipotente et définitive —
image redoublée
— mais quand était-ce ?
dans le vide
au bord du ruisseau reste le poème assis de la fillette
qui jouait aux osselets.

KRIKOR BELEDIAN

Cinéma

Obsessions

Le premier film est américain. Il est arrivé en France auréolé d'un succès outre-atlantique immense et redoutable : d'où, malgré une position confortable au box-office, le sentiment d'une rencontre ratée avec le public français. Le deuxième film est aussi américain. Tout s'y joue dans les profondeurs, comme pour mieux pénétrer notre conscience de spectateur : au box-office, il aura bientôt dépassé le premier. Le troisième film est encore américain. Il reprend certains clichés qu'il a lui-même créés, y ajoute un brun d'humanité, et fait en trois semaines autant d'entrées que les deux premiers réunis. Le quatrième film... le quatrième film n'a pas sa place ici. Plutôt situé *à côté* des autres, il se définit par rapport à eux dans un improbable ailleurs : au milieu du déferlement américain, être français devient un risque.

Le 7 février 1989, le plan cinéma de Jack Lang créait un mécanisme de financement particulier pour «les films ambitieux tant par l'ampleur de leur sujet que par la richesse de leurs images». Neuf mois auparavant, le 11 mai 1988, était projeté pour la première fois, en ouverture du festival de Cannes, Le Grand Bleu de Luc Besson. Film prémonitoire de la volonté française de produire des films à très gros budjet visant un très large public, capables d'affronter directement les produits américains. La reprise du Grand Bleu, le mois dernier, illustre de manière opportune le déséquilibre —acquis plutôt qu'inné— de ce tragique combat contre un monstre qui arbore ici trois têtes.

Un Batman, de Tim Burton. S'il existe, aujourd'hui, une tendance qui consiste à regarder ce qui se passe autour des films, plutôt que les films eux-mêmes, Batman l'a intégrée dès sa genèse pour en faire un élément constitutif de son spectacle : les bruits, les chiffres du succès outre-atlantique, abondamment répendus par les média —les roulements de tambour; le sigle noir et or de l'homme chauve-souris soigneusement placardé sur tous les murs de toutes les villes— la présentation; pêle-mêle, enfin, les casquettes, les tee-shirts et le film. Ce dernier n'est plus, alors, l'aboutissement d'une chaîne ordonnée; simplement, un maillon quelconque dans une chaîne mercantile. Un peu d'optimisme suffirait pour inscrire cette inversion dans le propos du film, comme matérialisation de la critique sociale contenue dans la fiction. Le personnage du Joker serait, à cet égard remarquable : l'homme que l'Amérique a rendu fou dissimule sa folie derrière un masque. Le masque devient faire-valoir, il donne à la folie l'espoir de se répandre puisqu'il lui permet de se produire. Mais, dans le même temps, il lui retire toute crédibilité : la folie qui a besoin d'un masque ne peut prétendre toucher quiconque. Le vice se répercute ainsi à l'infini, la métaphore s'appliquant au film.

Deux. Abyss, de James Cameron. Derrière les multiples scénarios que J. Cameron s'ingénie à enchêvetrer transparait doucement son propos : la renaissance du couple —de l'Amérique— passe par la perte de soi, du langage et surtout de la conscience. La dimension que prend ici l'enrobement du discours est d'autant plus frappante qu'elle se double d'une volonté de distanciation manifeste: J. Cameron développe sa fiction dans un univers abyssal fascinant et mythique, auquel jamais il ne fait participer effectivement le spectateur. Jamais... excepté le temps d'un plan, pendant la visite, au début du film, de l'épave du sous-marin par les plongeurs; lorsque l'un d'entre-eux, seul, est soudain pris d'un malaise, la scène est vue *de derrière son masque*, la vision est trouble et chaotique, le plan est subjectif. Cette réticence à nous impliquer au premier degré est une invitation à ne pas trop y croire, chercher ailleurs un discours possible tout en s'accomodant des profondeurs, pour notre plaisir. De l'univers marin autour duquel James Cameron centre sa fiction, il ne montre que l'épaisseur et la fermeture, ni la matière, ni l'odeur.

par

François MESTOUDJIAN

Trois. Indiana Jones and the last cruisade, de Steven Spielberg. La confirmation inutile que le public aime voir ce qu'il a déjà vu,pourvu que cela ne soit pas mal fait et qu'il puisse en rire. La structure dramatique est la même que celle du premier volet de la trilogie, *plus* une figure de père adorable et un semblant de maturité trop aisément acquis. Le produit distrait.

Ces trois films quitteront bientôt l'affiche, fiers de leur succès. Le Grand Bleu avait un secret, qui canalisait le public durant des mois et des mois, le fidélisait jusqu'à le tenter de retourner voir le film plusieurs fois. Pourtant le film est long et ennuyeux, on sent Luc Besson tellement fasciné par son sujet qu'il en oublie de regarder ce qu'il voit, et qu'il montre. Au dernier plan, pourtant, la magie opère. Au milieu de la nuit, à plus de cent mètres de fond, Jacques Mayol est là, qui attend. A la surface, celle qui l'aime, qui attend un enfant —son enfant— pleure d'être seule, de ne rien voir et de trop comprendre. Au fond, Mayol disparaît, les bras autour d'un dauphin venu exprès le trouver. Le monde, à cet instant, est Un. Durant le temps infini qui vient de s'écouler, la caméra était là, qui a tout filmé, là où personne ne s'était encore aventuré. Durant quelques secondes, la caméra a dépassé l'objectif et le subjectif, pour atteindre l'universalité. C'est peut-être là le secret.

C'est la vision tragique d'un poète arménien face aux ruines-tombeaux des régions sinistrées d'Arménie, trois mois après le tremblement de terre.

L'œuvre de K. Beledian (11) est une parabole de la violence absolue (celle de la destruction de Beyrouth (12), celle du génocide de 1915), de l'exil, de l'Ailleurs (13), du Lieu et de l'être (14)... Son œuvre est un chemin de mémoire qui, parti du «pays» en 1915, fait une première escale à Beyrouth, le temps d'une génération, puis passe par Paris, rejoignant l'Arménie, par intermittence. L'Arménie, celle qui nous reste, quelque part vers Erevan, devenue celle qui espère depuis Février 1988, celle, enfin, qui se disloque, un 7 Décembre 1988.

Devant ce pays en ruines, le poète continue l'effort de mémoire qu'il a entrepris, comme on surmonte les débris, en disant la destruction, en saisissant ce qui fut vraiment vrai, pas seulement vrai à la façon du souvenir: la poésie n'est pas vérité, elle est résurrection des présences. Il rassemble les fragments du resouvenir en une écriture qui, elle aussi, est fragmentaire, émiéttée, parcellisée, morcelée, dispersée.

Le pays n'est pas reconnaissable car il y a eu désintégration du paysage, décomposition des roches, destruction complète des villes: seule règne la poussière des ruines, de l'anéantissement. Les terres sont renversées: le sol que nous foulons, ce sont nos racines, notre sort est lié à cette terre, donc, plus de racines. Plus de maisons qui permettent de se recueillir et d'être, donc, plus d'identité, comme dans l'image absente ou redoublée. Plus d'arbre, symbole de vie surtout pour l'homme primitif pour qui il était le sacré par excellence dans une religion cosmique.

Aucune vie humaine, personne. Pas de prophète, ce porte-parole de Dieu, le langage est aboli, «la parole est dévastée», le

geste (du mime) aussi, donc plus de communication entre les vivants. Plus d'archivomane qui classe les archives du passé, la communication est aussi rompue avec les morts, les anciens, le passé. Plus d'illuminé, non plus, qui puisse communiquer avec les mondes imaginaires que nous portons en nous. Plus personne qui parle, c'est le désert du non-dit, et ce qui est tu, est plus important que ce qui est dit.

Le séisme, semblable à la destruction du Temple ou la chute d'Edesse où toute vie disparaît, est aussi une violence absolue et une profanation, car il a désintégré l'espace sacré de l'homme, là où le réel se dévoile, où le Monde vient à l'existence. A la place de l'existence, de la vie, c'est le règne de la mort: *«J'ai hérité la mort»*.

Le *Je* qui renvoie à une présence venant de l'extérieur, cède très vite la place au *tu*, c'est-à-dire à celui qui déambule dans les ruines et qui a tout perdu, il y a identification à l'autre, c'est «la relation dialogale qui atteint l'Autre comme Tu, comme partenaire et ami» (15). La solitude n'est jamais complète. Le poète n'est pas un voyeur, un curieux, d'ailleurs, quelque part, il est aveugle: l'épicentre de sa pupille est déchirée. Le poète est un visionnaire. Il ne donne pas une autre vision du réel, mais un complément métaphysique de cette réalité, pour la transfigurer, pour nous permettre d'aller au-delà de l'horreur de la situation et de la souffrance engendrée.

Le poème en disant la mort nous permet de lutter contre les forces de la mort. La parole qui est musique, invente le monde, le monde se fait musique et, par la parole du poète, devient plus humain, plus vivable. Cette parole permet de justifier notre existence, de lui donner un sens en transposant la réalité douloureuse dans une dimension créatrice, transcendante.

Dieu n'est pas violemment pris à partie comme le fait Voltaire dans son «Poème sur le désastre de Lisbonne», 1755:

«Direz-vous en voyant cet amas de victimes:
«Dieu s'est vengé, leur mort est le prix de leurs crimes»?
Quel crime, quelle faute ont commis ces enfants
sur le sein maternel écrasés et sanglants?...
Je respecte mon Dieu, mais j'aime l'univers...
Pourquoi donc souffrons-nous sous un maître équitable?»

Dans le poème: 11 H 41, Dieu n'est pas, même si le tremblement de terre du 7 Décembre rappelle, dans ce poème, celui qui va se produire à la fin des temps:

«car à ce moment-là...
les fondations ont chancelé...» sont des citations extraites de la 3ème partie de «Jésus, Fils Unique du Père», partie intitulée: la Parousie:
«le sol dans son étendue tremble...
les montagnes avec leurs fondements sont dans l'épouvante». (16)

Non, ce n'est pas encore la fin du monde, «le clairon de l'archange» ne sonnera pas comme l'annonce St Paul: «car la trompette sonnera, les morts ressusciteront incorruptibles...» 1 Co 15, 52.

Les morts «privés de leur mort» ne ressusciteront pas, dit le poète. Pourquoi? Parce qu'on n'a pas retrouvé leurs corps? «Mais dira-t-on, comment les morts sont-ils relevés? Avec quel corps reviennent-ils? Sot! ce que tu sèmes, toi, ne reprend vie s'il ne meurt. Et ce que tu sèmes, ce n'est pas le corps à venir, mais un simple grain, par exemple de blé ou de quelqu'autre plante...» 1 Co 15, 35-37.

Le poème se termine ainsi:

«mais quand était-ce?
dans le vide
au bord du ruisseau reste le poème
assis de la fillette
qui jouait aux osselets»

Nous voici revenus aux commencements de l'humanité. Il y avait déjà eu auparavant, la nostalgie des «dieux ivres», le désir de retrouver les dieux mythiques des commencements, de revenir au Temps des Origines, au «poème originel» *«քերթուածը նախնական»* (13), c'est la Poésie-Création, car, au commencement, était la poésie, l'épopée le dit sous toutes ses formes: la geste orale des anciens rois et les exploits des dieux. Le jeu antique des osselets est jeu avec la vie (le ruisseau) et la mort. Un osselet est un ossement et, pour le lecteur que je suis, ce poème se termine sur la superbe et poétique vision d'Ezekiel au chapitre 37: une vision d'ossements desséchés qui, sous le souffle de l'esprit: «reprirent vie et se dressèrent sur leurs pieds: une grande, une immense armée! Le Seigneur me dit: Fils d'homme, ces ossements, c'est toute la maison d'Israël».

Cette promesse de résurrection s'applique à tous les hommes, y compris à la maison d'Arménie, «maison de Torgom, race et descendance de Japhet».

**

Telle est la foi qui continue de soutenir les survivants du tremblement de terre. «Une nuit, racontent deux témoins, une famille nous accueillait pour dîner. Alors que plusieurs avaient déjà évoqué leurs pertes et s'interrogeaient sur ce nouveau malheur, le patriarche a quitté la pièce pour revenir avec une bible datant du début du XIXème siècle. Tous ont fait le signe de la croix. «Voilà notre espérance, a-t-il dit, en montrant la bible. La foi nous permettra de surmonter cette nouvelle catastrophe» (8).

Les journaux, les témoignages personnels témoignent du réveil de la foi en Arménie:

Վերջապէս դէպի ինքնուրոյն ու անկախ ազգ մեր ճանապարհը խափան ու խոպան կը լինի, եթէ մենք չդառնանք մեր քրիստոնէական հաւատին, որից ազգի մեծագոյն մասը այսօր զրկուած է: Եթէ մենք ամէն ինչ ջանանք անել առանց մեր Արարիչին ապաւինելու, կը ձախողուենք: Մեր ազգը պահել է եւ կը պահի Աստուած, եթէ մենք ապաւինենք նրան: Նա երբեք երես չի դարձնում մեզնից, մենք ենք նրանից երես դարձնում եւ այդպէս փորձանքների մէջ ընկնում: Մեզ օդի պէս անհրաժեշտ է դարձ դէպի քրիստոնէութիւն: Ապաւինենք ոչ թէ որեւէ երրորդ ուժի, այլ մեր Արարիչին ու մեր ունեցած եւ ունենալիք ազգային ուժերին:

Enfin, notre cheminement pour devenir une nation originale et indépendante sera plein d'embûches, si nous ne retournons pas à notre foi chrétienne dont une grande partie de notre nation est dépourvue. Si nous tentons d'agir sans nous confier à notre Créateur, nous échouerons. C'est Dieu qui a protégé et qui protégera notre nation si nous nous confions à Lui. Jamais il ne se détourne de nous, c'est nous qui nous détournons de Lui pour sombrer ainsi dans les malheurs. Une conversion au christianisme nous est aussi nécessaire que l'air (que nous respirons). Confions-nous... à notre Créateur et aux forces présentes et à venir de notre nation». (17).

Levon Tchavakhian, dans le «Journal littéraire» de Erevan, réclame la création de l'enseignement religieux dans les écoles et un retour aux valeurs prônées dans l'Evangile, car, écrit-il, «l'Evangile a un rôle incroyable dans l'édification de la nature humaine» (18).

Cela peut paraître surprenant de lire ces articles dans les journaux d'Arménie, après «70 ans d'idéologie marxiste-léniniste». On peut s'en étonner à première vue, sauf si l'on prend en compte l'action toute-puissante de l'Esprit-Saint.

**

Nous n'arrêterons jamais de nous questionner et de questionner les textes. Chaque réponse trouvée nous projettera vers une nouvelle question. Chaque souffrance apaisée nous ouvrira sur une souffrance nouvelle, éveillée par un souvenir, une commémoration, un poème, ou un événement tragique survenu ailleurs. Ainsi, on a pu lire dernièrement: le pire tremblement de terre depuis le début du siècle, survenu le 19 Octobre à San Fransisco, (7 sur l'échelle de Richter), a fait 200 victimes, 1400 blessés, un millier de sans-abri..., c'est-à-dire miraculeusement peu de dommages pour une secousse de la force de celle qui a ravagé l'Arménie, il y a un an!

On se réjouit alors pour les habitants de San Fransisco, mais on a mal quand on pense à tous nos morts de l'an dernier, ces «morts privés de leur mort»; le poème de K. Beledian prend alors un autre sens: ces milliers de victimes innocentes ont été «privées» de leur vie, privées de la mort qui survient au terme d'une vie vécue pleinement. On n'invoque plus Dieu ou le destin, on comprend qu'une technologie avancée en matière de constructions antisismiques, le sens des responsabilités, la conscience morale, l'amour du prochain (toutes ces valeurs évangiques dont parle Levon Tchavakhian) évitent la mort.

Faisons mémoire de tous nos morts, proches et lointains, prions pour eux, invoquons Dieu, non pour sa prétendue indifférence, mais pour sa miséricorde infinie, comme nous le faisons à la messe, au Memento des morts:

Յիշեա, Տէր, եւ ողորմեա:
Souviens-toi, Seigneur, et aie pitié!

Souviens-toi, Seigneur: en réalité, Dieu n'oublie jamais sa Création, c'est nous qui croyons que Dieu nous oublie.... Alors qu'Il est infiniment bon, qu'Il nous a créés pour une vie totale, pleine, éternelle, la vie même du Christ Ressuscité. Aussi, prions pour nos morts, dans l'espérance de cette vie, car «le deuil n'a de sens que dans l'affirmation de la vie» (19).

Alors ce mystère du mal, de la mort et de la souffrance, est-il finalement un obstacle ou un appel à la foi? Suivant les personnes, les circonstances et les événements, il peut être l'un ou l'autre. Il peut écraser et détourner de Dieu, tout comme il peut ouvrir à son mystère. Il peut devenir source de purification et d'approfondissement ou, au contraire, laminer celui ou celle qui le subit. Pour certains, ce mystère sera signe de Dieu, pour d'autres, il sera signe de son absence, de sa non-existence.

Mais quelle que soit la réponse apportée par chacun dans son affrontement personnel, le croyant affirme que l'homme est fait pour le bonheur et que Dieu ne veut jamais ni le mal, ni la souffrance. Ceux-ci sont et seront toujours des réalités terribles contre lesquelles il faut sans cesse se battre, et il ne faut jamais y voir un quelconque désir de Dieu de châtier l'homme pour le remettre sur le droit chemin.

La souffrance peut être une occasion de nous décider par rapport à Dieu et de manifester à son égard refus ou confiance, fermeture ou espérance. Mais c'est finalement toujours, malgré le mal et le non-sens de la souffrance et de la mort, que le chrétien affirme en définitive l'existence de Dieu.

Ainsi, à nous chrétiens, il nous est demandé de confier notre vie à Dieu, de «marcher en sa présence» avec foi et confiance. L'univers n'est pas hostile à l'homme. La Création ruisselle de la grâce de Dieu. Il y a, en tout homme des énergies spirituelles qui lui permettent de surmonter sa faiblesse, de venir en aide aux souffrants d'aujourd'hui, et d'accéder à la paix et à la joie.

Satenig GOSTANIAN

(1) *Nersès Shnorhali, né en 1102 en Cilicie, fut poète et musicien, exégète et théologien. Il devint Catholicos en 1166 et mourut en 1173.*

La Complainte d'Edesse a été traduite en 1984 par Isaac Kéchichian, S. J. et publiée dans la collection «Bibliotheca Armenica», Venise - St. Lazare.

Ce poème nous a été présenté et expliqué à partir du texte original par K. Beledian, durant ses cours sur la littérature arménienne traditionnelle donnés à l'Institut Catholique de Lyon, en janvier 1989. Le choix de ce texte n'est pas dû au hasard.

(2) *Elie Wiesel* — Paroles d'étranger — *Points p. 20.*

(3) *Ce problème a été souvent évoqué dans* «Haratch», *ex:* Միտք եւ Արուեստ *de septembre 1985 : Le nouveau paysage intérieur, dans des colloques, des conférences, comme aux stages de littérature donnés par K. Beledian et M. Nichanian, depuis 1982, à la Maison de la Culture arménienne de Décines.*

(4) *D'où la nécessité d'un enseignement valable et structuré —par des enseignants compétents et conscients de leur mission— de notre langue (le grabar autant que l'arménien moderne) et des œuvres qu'elle a suscitées. Notre communauté a le devoir de créer de tels enseignements et d'encourager ceux qui existent, par leur contribution financière (ce que font quelques personnes et les Fondations Bulukian, Gulbenkian...) et surtout, par leur présence à ces cours. Soyons ambitieux dans la transmission de la culture arménienne. Certes, il faut commencer par les écoles maternelles, continuer par les écoles primaires et les collèges; mais l'enseignement à l'Université est d'une importance exceptionnelle : il s'adresse aux adultes et aux jeunes, nombreux dans notre communauté, qui sont en recherche, il s'adresse aussi aux non-Arméniens qui s'intéressent à notre culture. La transmission de notre culture n'obéit pas à des impératifs chronologiques, c'est un combat à mener sur tous les fronts.*

(5) *Chant recueilli par Bedros Alahaidoyan et publié à Paris, 1986.*

(6) *Le sujet est vaste et mériterait à lui seul toute une étude sociologique. Il est évoqué dans notre littérature, celle des années 1930, en particulier dans «La Retraite sans musique» de Chahan Chahnour, Paris, 1929 où l'auteur s'insurge contre les «pères» qui ont accepté «une interprétation fausse de la doctrine chrétienne» (cf «Phénix ou Robinson sauvé du naufrage» de K. Beledian, Les Temps modernes, n°ˢ 504, 505, 506 de 1988).*

(7) *F. Feydit «Amulettes de l'Arménie chrétienne» - Venise, St. Lazare, 1986.*

(8) *P. Verluise «Arménie, La Fracture», Ed. Stock, 1989.*

(9) *Novarina, «Vous qui habitez le temps».*

(10) *Estuaire, n° 9, Luxembourg.*

(11) *K. Beledian, né à Beyrouth en 1945, habite Paris depuis 1967, il a écrit 7 livres de poésie et de nombreux essais sur la littérature arménienne dont :* Տրամ, *1980, Grigor Narekatsi, 1985.*

(12) Տեղագրութիւն՝ ճանդուող ճաղաքի մը համար, 1976:

(13) Հատուածներ «Սենեակ»ի մասին, 1978:

(14) Վայրեր, 1983:

(15) *E. Lévinas, «Totalité et Infini», Nijhoff, 1980.*

(16) *Nersès Shnorali, «Jésus, Fils Unique du Père», traduit par I. Kéchichian, s.j. Sources Chrétiennes, Cerf, Paris, 1973.*

(17) *Raphaël Ishkhanian, «Haratch», 21-22 Octobre 1989.*

(18) *Cité dans* Հորիզոն, *16 Octobre 1989.*

(19) *A. Grosser, «Le Crime et la Mémoire», Flammarion, 1989.*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 5

MARDI
5 DÉCEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.159 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.159

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ԼԱՐՈՒԱԾ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

Հինգշաբթի օրուան նիստէն ետք, ուր կը հռչակուէր «Հայաստանի միացեալ Հանրապետութիւնը», Ուրբաթ օր նիստը կը շարունակուէր եւ հակառակ ցուրտին, ժողովուրդը խարոյկներու շուրջ հաւաքուած, դուրսէն կը հետեւէր, մինչեւ առաւօտեան 2, թոյլ չէր տար իսկ որ երեսփոխանները դուրս ելլէին: Կը պահանջուի միշտ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան հրաժարումը:

Շաբաթ եւ Կիրակի ընդհատումէ ետք, Երկուշաբթի, Գերագոյն Խորհուրդը կը վերսկսէր նստաշրջանը, որ պիտի տեւէր Դեկտեմբեր 4, 5 եւ 6: 7-ին երկրաշարժի տարելիցն է եւ 8-ին երեսփոխանները կը մեկնին Մոսկուա:

Կացութիւնը միշտ լարուած է եւ խիստ մտահոգիչ գլխաւորաբար Բաքու: Ժողովրդական ճակատը կը շարունակէ ցոյցերը, մերժելով Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի որոշումը; Գործադուլը որոշեր են դադրեցնել, որովհետեւ, կ'ըսէ Ժողովրդական ճակատի բանբերը «Հայերը զայն որպէս պատրուակ կ'օգտագործեն արդարացնելու համար մեր վրայ յարձակումները»:

ՄԱՄՈՒԼ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 2-ի օրաթերթերը քիչ – շատ կ'արձագանգէին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի եւ Արցախի Ազգային Խորհուրդի յայտարարութեան (Հայկական Միացեալ Հանրապետութիւն):

Երեք օրաթերթեր՝ «Քոթիտիէն տը Փարի», «Լիպերասիոն» եւ «Լը Մոնտ» նոյնիմաստ խորագրերով կուտային լուրը, այսինքն՝ Հայաստան ասպարէզ կը կարդայ Մոսկուայի: «Լիպէ» կը գրէր թէ լուրը Ա·Ֆ·Փ·-ի տուած էր Լեւոն Խաչատրեան (Հ·Հ·Շ·): «Մոնտ» ալ կը մատնանշէր որ Հայաստան «Հայկական Միացեալ Հանրապետութիւն» դառնալով կը դադրի «Հայաստանի Սոցիալիստական Սովետական Հանրապետութիւն» ըլլալէ: Մտահոգիչ եւ վտանգաւոր կը գտնէր հետեւանքները, շեշտելով մանաւանդ թէ Հրանտ Ոսկանեան եւ Սուրէն Յարութիւնեան ալ քուէարկած են այդ ուղղութեամբ:

«Քոթիտիէն» հարցազրոյց մը հրատարակած էր Արցախի երեսփոխան՝ Բ· Դադամեանի հետ, զոր կատարած է Փիէր Վերլիւիզ (Դադամեան քանի մը օր է Ֆրանսա է, առողջական պատճառներով):

Դադամեան խիստ է Մոսկուայի անընդունելի որոշումին նկատմամբ, որ փոխանակ քայլ մը առաջ տանելու տագնապին կարգադրութիւնը, յոյսերու յետ – քայլ մըն է միայն: Անիկա, փաստ է, որ Կորպաչով չի յարգեր Խորհրդային Միութեան յանձնառութիւնները ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքներու մասին:

× Հեռատեսիլի Բ· կայանը երկրաշարժին հետ, անդրադարձաւ նաեւ, Կիրակի օր, Ազրպէջանի պարտադրած շրջափա – կումին եւ Ազերիներու յարձակումներուն կառախումբերուն վրայ փճացնելու համար ապրանքները, խօսուն վկայութիւններ ալ կցելով:

ԿՈՐԲԱՉՈՎ, ՅՈՎՀ.-ՊՕՂՈՍ Բ., Ճ. ՊՈՒՇ՝ ԿԱՄ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԸ ՄԻՇՏ ՀՄԱՅՈՒԱԾ

Սուրբ է՞, Մաքիավէլ է, թերեւս պարզապէս մըսթըր Ճէքիլ էնտ մըսթըր Հայտ մը: Ամէն պարագայի մէջ, յստակ է, որ Կորպաչով յաջողած է իր բուն նպատակը՝ հմայել արեւմտեան աշխարհը, որ, ի դէպ, շատ տրամադիր է նման հրապոյրներու ենթարկուելու, երբ ըստ իրեն, անոնք կը նպաստեն իր շահերուն:

Պատմական էր, անշուշտ, Պապին եւ Կորպաչովի հանդիպումը: Անոնք որոշեցին վերահաստատել դիւանագիտական յարաբերութիւնները, որոնք խզուած կը մնային 1917-էն ի վեր: Պապը պայմանաւորած է, սակայն, կարգ մը բարեփոխումներ, սպասելով որ դէպքերու ընթացքը թոյլ տայ սերտ գործակցութիւն մը կամ՝ Խորհրդային Միութիւն այցելութիւն մը: Անոնք խօսած են ռուսերէն, բայց Պապին նախնական ռուսերէնը անհրաժեշտ դարձուցած է թարգմանի մը օժանդակութիւնը: Յովհաննէս Պօղոս Բ· ըսած է թէ իրը կ'ընէ Խորհրդային Միութեան միլիոնաւոր կաթողիկէներու ակընկալութիւնը: Շեշտած է· – «Կը խորհիմ, ի մասնաւորի, այս քրիստոնեաներուն (խորհրդային), ամբողջական հաղորդութեան մէջ առաքելական աթոռին հետ: Բոլոր անոնց համար, ըլլան անոնք լատինածէս, բիւզանդածէս (Ուկրանիոյ իւնիաթները) կամ հայածէս, կը մաղթեմ, որ կարենան ի մօտոյ, ազատօրէն, վայելել իրենց կրօնական ազատութիւնը»,

Մալթայի բացը, հանդիպումը փոթորկալից եղաւ, ոչ թէ Կորպաչովի եւ Պուշի միջեւ, այլ բնութեան չնախատեսուած միջամտութեան: Շաբաթ օր, փոթորիկը այնպիսի սաստկութեան մը հասաւ, որ Պուշ անկարելիութեան մէջ էր Պելքնափէն Մաքսիմ Կորգի անցնիլ, քանի մը փորձեր այնքան վտանգաւոր դարձած էին, որ ժամադրութիւնը ջնջուեցաւ, ամերիկեան գաղտնի սպասարկութիւնները չէին ուզեր իրենց Նախագահը կորսնցնել Միջերկրականի մէջ: Երկու պատերազմական նաւերու վրայ է որ Պուշ եւ Կորպաչով կը խօսէին խաղաղութեան մասին:

Այս հանդիպումին եզրակացութիւնը այն է որ ամէն բան լաւ անցած է, Ամերիկա եւ Խորհրդային Միութիւն մեղրալուսնի մէջ են, երկուքն ալ գոհ են, ապագինումը պիտի յառաջանայ, Ուաշընկթըն նիւթապէս պատրաստ է օժանդակելու Խորհրդային Միութեան, պայմանաւ որ ժողովրդավարութիւնը շարունակուի արեւելեան Եւրոպա: Պուշ առաջարկեց նաեւ, խորհրդանշական ձեւով ,որ Կորպաչով զօրավիգ ըլլայ Պեռլինի թեկնածութեան 2004-ի Ողիմպիականներուն համար:

ԱԶՆԱՒՈՒՐԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ՆՈՐ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Դեկտ· 2, Շաբաթ առաւօտ ժամը 10, Փարիզի Ռօյալ – Մոնսօ պանդոկին մէկ սրահին մէջ, Շառլ Ազնաւուր մամուլի նոր ասուլիս մը տուաւ, կրկին խորհրդային թղթակիցներուն սահմանուած, բայց աւելի լայն հայ հասարակութեան մը մասնակցութեամբ:

Ան կրկին յայտնեց իր մտահոգութիւնը, որ ամբողջ Հայութեան մտահոգութիւնն է Հայաստանի կացութեան մասին, գլխաւորաբար շինարարութեան եւ շրջափակման ստեղծած ծանրակշիռ հետեւանքներուն: Շեշտեց թէ կարենալ բան մը ընելու համար, ոչ միայն Սփիւռքին պէտք ունի, այլեւ մանաւանդ՝ խորհրդայիններուն: Զաղկեց վարչարարական դանդաղութիւնը, ցաւ յայտնեց որ Պերեստրոյկան չէ հասած մինչեւ Կովկասի խորերը: Յիշեց իր տեսակցութիւնը Ռիժկովի հետ, որ ապահովութիւն տուած էր, թէ Հայաստանը արագօրէն կը վերաշինուի, մինչ տարի մը ետք, դեռ կան շրջաններ, որոնք մաքրուած իսկ չեն: Եթէ Սփիւռքը եւ կազմակերպութիւնները միշտ պատրաստ են օգնելու, իրենց չի վերաբերիր վերաշինութիւնը, որ Խորհրդային Միութեան գործն է: Հարկ է ճամբաները բանալ, որպէսզի Հայաստան տարուելիք ապրանքները Վրաստանէն անցնին եւ այլեւս Հայաստան կախում չունենայ Ազրբէջանէն: Իսկական «Մարշալ ծրագիր» մը պէտք է Հայաստանի համար:

Հարցումներու պատասխանելով, մերժեց քաղաքական նիւթերը, կրկնելով թէ ծանօթ չէ քաղաքական հարցերուն եւ չուզեր քաղաքական որեւէ դիրքաւորու – մով վնասել իր միւս ձեռնարկին, զոր կ'ուզէ օգտագործել առաւելագոյն չափով, շնորհիւ իր մետիաթիք ուժին:

Յայտնեց թէ ծրագրած է մեծ համերգ մը տալ Մոսկուա, 20 հազար հանդիսական ընդունող սրահի մը մէջ, ի նպաստ

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԵՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՕՐ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7, ԺԱՄԸ 11.41-ԻՆ ՏԱՍԸ ՎԱՅՐԿԵԱՆ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ԶՈՀԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Սիրելի ժողովուրդ Հայոց,

Վերոգրեալ թուականը, Հայաստանի մէջ անցեալ տարի՝ 1988, Դեկտ· 7-ին, ժամը 11·41-ին պատահած ահաւոր երկրաշարժին տարելիցի յիշատակութեան օրն է: Երկրաշարժ՝ որուն զոհ գացին բազմահազար հայրենակիցներ, կործանեցան շինութիւններ, եւ ընդհանրապէս կանգ առաւ կեանքը:

Սոյն աղէտին ահազնութեան առթիւ՝ ամէնքս զարհուրեցանք· աշխարհը ցնցուեցաւ· վիշտը պատեց ամէնուն սրտերը· ամէն ոք փութաց արտայայտել իր սրտակցութիւնը· նուազեցնելու համար ցաւը՝ կոչուեցաւ ամէն կերպով օգնութիւն եւ օժանդակութիւն բերել:

Այսօր կը շարունակենք ի գործ դնել ամէն ճիգ՝ մխիթարելու սգաւորները, վիրաւորներն ու սրտաբեկութեամբ յուսահատողները եւ որբերը· վերջապէս՝ յանձն առնել վերաշինել ու վերականգնել այն՝ ինչ որ կարելի է, շնորհիւ մեր ժողովուրդի եւ օտար ազգութիւններու ու Պետութեանց բոլորանուէր մասնակցութեան եւ օժանդակութեան:

Երկրաշարժի տարելիցի այս օրին, 1989, Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 7-ին, ժամը ճիշդ 11·41-ին՝ աղէտին պատահած պահուն, երբ մեր բոլոր Եկեղեցիներուն զանգակները մահազանգ պիտի հնչեցնեն:

Կը հրաւիրենք բոլոր Հայերը, որպէսզի Տասը Վայրկեան դադրեցնեն իրենց զբաղումները.-

– Եթէ գործատեղին են՝ դադար տան իրենց աշխատանքին ու հրաւիրեն իրենց շուրջ գտնուողները նոյնը ընել·

– Եթէ ճամբու վրայ են՝ պահ մը կանգ առնեն·

– Եթէ դպրոցն են՝ դադար տան դասընթացքին՝ վասն Հայաստանի երկրաշարժի մեր զոհերուն·

– Բոլոր մեր եկեղեցիները այդ պահուն բաց ըլլալով՝ մասնակցին այդտեղ՝ Խոթացքին ու հրաւիրեն իրենց ընկերները անդրադառնալու պատահած աղէտին·

– Եթէ տունն են՝ դադրեցնեն իրենց պարապմունքները·

– Վերջապէս, ինչ վիճակի մէջ կամ ուր ալ գտնուին՝ ՏԱՍԸ ՎԱՅՐԿԵԱՆ լռութիւն պահեն եւ իրեն սրտի խորէն աղօթք մը կումի կամ հոգեհանգստեան, ու մոմ մը վառեն անոնց յիշատակին:

Այսպէսով, իմաստ կը ստանայ մեր խական ցաւակցութիւնը եւ կը հաստատենք մեր սրտակցութիւնը վերապրողներուն նկատմամբ· Նորոգելով մեր մէջ գիտակցութիւնը՝ անհրաժեշտօրէն եւ բոլորանուէր կերպով բերելու մեր մասնակցութիւնն ու օժանդակութիւնը՝ մեր հարազատներուն մխիթարութեան, Հայրենիքի վերականգնումին ու բարգաւաճման, նաեւ՝ տեղական մեր հաստատութիւններուն զօրացման համար:

Այս սպասումով,

«Յիշատակն արդարոց՝ Օրհնութեամբ եղիցի»·

Վշտակցաբար եւ Աղօթարար՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի

ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆ

ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Փարիզ

Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդը Դեկտեմբեր 1-ին միաձայնութեամբ որոշեց անընդունելի համարել Կեդրոնական Գերագոյն խորհուրդի Նոյեմբեր 28-ի որոշումը Լեռնային Ղարաբաղի վերաբերեալ, այն համարելով ոտնահարում ազգութիւնների ինքնորոշման իրաւունքի: Մեր հայրենի կառավարութեան ու համայն մեր ժողովրդի հետ խորապէս յուզուած ենք ու մտահոգ: Այս առթիւ կարծում ենք որ մեր Մայր Եկեղեցին ի գլուխ իր հոգեւոր սպասաւորների բոլոր օրինաւոր, ազգու միջոցներով նաեւ ըմփիւոքում պարտի պաշտպան կանգնել Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդի որոշման եւ Լեռնային Ղարաբաղի ինքնորոշման իրաւունքի որ յայտարարուած է անբաժան մասը Մայր Հայաստանի: Հրսկեցէք հաստատուն կացէք ի հաւատս· ժիրացարուք, զօրացարուք զի Աստուած մեծ է:

Օրհնութեամբ
ՎԱԶԳԷՆ Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Էջմիածին,
Դեկտեմբեր 4

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆԻ ՀԵՏ

Վերջերս հայրենիքում էր գտնւում Ֆրանսահայ Գրողների Միութեան նախագահ Գրիգոր Պըլտեանը, որի հետ ունեցած մեր հարցազրոյցը ներկայացնում ենք «Յառաջ»ի ընթերցողներին (*):

—Մեծարգոյ Պր. Պըլտեան պատմութեան քառուղիներում մեր ժողովուրդը բազմիցս ենթարկուել է փորձութիւնների: Ձեր կարծիքով առկայ եւ սպասուելիք փորձութիւնները դիմագրաւելիս ինչ նըպատակային դեր պիտի ստանձնի հայ (սփիւռքահայ) մտաւորականը:

= Դժուար է երեւակայել, որ մտաւորականը անտարբեր կարենայ ըլլալ իր պատկանած ժողովուրդին համար վըճռական եղող պատմա – ընկերային հոլովոյթին: Իշխանութեան եւ հասարակութեան միջեւ մտաւորականութիւնը մերթ խօսնակի, մերթ տարտամ ու չձեւակերպուած պահանջքներ կաղապարողի դեր պիտի կատարէ, խուսափելով ամբոխավարութենէն: Ուստի՝ տուեալ իրադրութեան մէջ անիկա ոչ միայն մեկնաբան է, այլեւ խնդրայարոյց մարդ, վիճարկող: Սակայն մեր մտաւորականներուն մէկ մասը, իմ ծանօթութեան սահմաններուն մէջ, – մերօրեայ խճճուած ու բազմամակարդակ իրադրութեան մէջ կը թուի ձեռնթափ: Ինչու, թերեւս անոր համար, որ պաշտօնեայի, բիւրոկրատի, վարչարարի դիրքին մէջ է ան, կոնֆորմիստի, ունեցածը պահպանելու յարգելի մտադրութեամբ:

– Ի՞նչ էք կարծում «Մենք» սերնդի գրական առաքելութիւնը սփիւռքեան գրականութեան համալրումի շրջանում (30ական թուականներ), արդեօք մինչեւ այժմ գնահատուե՞լ է ըստ արժանւոյն:

= «Մենք»ի առաքելութեան մասին դժուար է խօսիլ, որովհետեւ այդ սերունդը իր փորձառութիւնը չի մտածեր իբրեւ «առաքելութիւն» բայց կը մտածէ զայն իբրեւ աննախընթաց գրական ու գոյութենական վիճակ: Այս հարցի մասին գրած եմ բազմիցս, եւ դասաւանդած եմ: Այդ փորձառութիւնը ունի առնուազն երկու երես: Նախ՝ Սփիւռքի գրականութեան պատմութեան մէջ, անիկա առաջին ճիգն է հաւաքական գրականութեան մը համար: «Մենք»ը միակ պարբերաթերթն է, որ հանդանակի մը փորձը ըրաւ եւ դէմ յանդիման գտնուեցաւ անոր անկարելիութեան: Առաջին թիւի (1931) առաջին էջի մէջ զետեղուած է անվերնագիր գրութիւն մը, որ հանդանակի խնդիրը կը դնէ, նոյնը կ'ընեն Շ. Նարդունիի, Ն. Սարաֆեանի, Վ. Շուշանեանի գրութիւնները, որոնք կարծէք անձնական հանդանակներ են: Ժամանակին թէ Զ. Եսայեան, թէ Շ. Միսաքեան, իբրեւ աւագ գրողներ, այդ է, որ խնդրոյ առարկայ դարձուցած են նոր գրողներու հետ բացուած բանավէճի երկայնքին «Նոր ուղիի» եւ «Յառաջ»ի էջերուն մէջ: Հանդանակի խնդրին կարեւորութիւնը կը բխի այն կէտէն, որ հանդանակը ցրուած, տարափիւռ եւ իրերամերժ մարդիկը պարտի խմբել, դառնալ միաւորող ազդակ, հասարակաց մտահոգութիւններու յայտարար, նուազագոյն միջին, եթէ կ'ուզէք: Այդ հանդանակը բոլորին համար կը թուի անհրաժեշտ եւ նոյն ատեն՝ անկարելի: Հանդանակով ի յայտ կու գայ Սփիւռքի մէջ կեցութեան եւ գոյութեան խընդիրը: Օտարութեան նոր ճակատում, ինքնութեան տագնապ, ժողովուրդի մէկութեան խզում, եւ այլն: Այս խնդիրը եղաւ Ֆրանսահայ գրողներու գլխաւոր նիւթը, պիտի ըսեմ նուաճումը, գեղարուեստական ընդունելի կաղապարներով: Շահնուրի, Հ. Զարդարեանի, Զ. Որբունիի եւ Վ. Շուշանեանի վէպերը, Ն. Սարաֆեանի բանաստեղծութիւնը ուղղակի կամ անուղղակի կերպով կը սերին այստեղէն: Յետագային, երբ Սփիւռքի գրականութեան «կեդրոնը» փոխադրուեցաւ Միջին Արեւելք, երկրորդ Սփիւռքի գրողները ոչ միայն չկրցան իւրացնել նըւաճումները, այլեւ մոռցան զանոնք: Զըժտանդեցին: Ինչ կը վերաբերի այս գըրականութեան գնահատման, ապա պէտք է ըսել, որ անիկա սկիզբէն ենթարկուեցաւ որոշ հերքումի. կարդացէք Յ. Օշականի դիտողութիւնները «Մայրիներու շուքին տակ» հարցազրոյցին մէջ եւ կը նկատէք անհասկացողութեան խորութիւնը, հակառակ անոր որ Օշական գրականապէս կ'արժեւորէ այս շրջանակի վիպային արտադրութիւնը: Անշուշտ, Օշականէն աւելին ուրիշ գնահատումներ եղան եւ 30-ական թուականներու այս գրողները դարձած են դրեթէ «դասականներ»: Կը խորհիմ սակայն, որ վարք – սրբոցային մեր մտայնութիւնը, ինչ կը վերաբերի անցեալի մեծութիւններուն, յաճախ կ'արգիլէ, որ այս մեծապէս շահեկան արտադրութիւնը ենթարկուի լուրջ քննութեան, հարցադրողական վերլուծումի, առանց որ խնդրոյ առարկայ դառնայ անոր «արժէքը»: «Մենք»ի տղոց, բոլորին, երկերը երբեմն չգերազանցուած նորութիւններով կը նպաստեն մեր գրականութեան, բայց ինծի կը թուի, որ մեր ժամանակակիցները կամ անտեղեակ են, կամ ալ հեշտօրէն արհամարհոտ այդ նորութիւններուն հանդէպ:

– Ինչպիսի՞ն է իրաւ բանաստեղծութեան այսօրուայ Ձեր ըմբռնումը:

= Ձեր հարցումը շատ բարդ խնդիրներ կը դնէ իր ձեւակերպումին մէջ իսկ: Նախ՝ «իրաւ բանաստեղծութիւն» յըղացքը բաւական երկրայելի է: Մեր մէջ առաջին անգամ նորէն Յ. Օշականն է, որ զայն տարազեց իր «Սփիւռքը եւ իրաւ բանաստեղծութիւնը Վահան Թէքէեանի առիթով» (1945) հատորին մէջ: Կը բաւէ կարդալ Օշականի հատորը, նշմարելու համար, որ հարցը խորհրդաւոր առեղծուածի մը վերաբերի: Իրաւ բանաստեղծութիւնը, ըստ Օշականի ցեղային հոգիի արտացոլումին մէջ է. ցեղային արժանիքները (ինքութիւնը, անմիջականութիւն եւ այլն) բոլոր մեր ներսը գտնուող «վաւերական» ու մեզի յատուկ յուզումները արտայայտել հարազատութեամբ: Այս բոլորը, որ մերթ տափակ կրնան թուիլ, մեր բնօրէն նոր, չափազանց վիճելի հաստատումներ են և անոնց յետնաշխարհը արժանի է խորութեան, եթէ կ'ուզէք մեր մշակոյթը ՄՏԱԾԵԼ եւ ոչ ԿՐԿՆԵԼ:

Ինծի համար բանաստեղծութիւնը հարցական մըն է. մինչ ինչ որ կը գրեմ կը մտնէ բանաստեղծութեան կալուածին մէջ: Յայտնի ըլլալու է, որ բանաստեղծութիւն կոչածս ոչ երգ է, ոչ ալ քնարական ու ազգային զեղումներու հանդիսավայր – արտայայտութիւն: Իբրեւ լեզուական արտադրութիւն անիկա յարաբերութեան մէջ է մարդկային մտքի բոլոր գործօններու հետ, խօսողութեան հետ եւ այս եղն է էականը: Թող աշխարհին ու գրաշխարհին բոլոր սոխակները երգեն այնպէս ինչպէս որ կ'ուզեն: Այսքան աղէտներէ, չարիքներէ վերջ, 20-րդ դարու մեր յուզումներէն ու սարսափներէն վերջ՝ բանաստեղծութիւնը չի կրնար անմեղունակ արտայայտութիւն ըլլալ ինծի համար, քանի որ այդ աղէտները խնդրական կը դարձնեն ամէն ինչ, ամէնէն առաջ արուեստն իսկ: Ինչպէս գրել – երբ աղէտները կը կանխեն գիս:

– Ձեր տեսական – քննական գրքերում եւ յօդուածներում, մասնաւորաբար «Տըրամ» հատորում «գրական առարկան» դիտարկում էք իբրեւ «լեզուական արտադրութիւն»: Ասել է թէ, նախանձախնդիրը լինելով լեզուի զարգացումի «գրական քըմայքների» դուք կանխատեսում էք Հայոց լեզուի անսահմանելի հնարաւորութիւնների ապագան»: Մեր գրողները այս ուղղութեամբ արել են առաջին, օրհնեալ քայլերը:

= «Լեզուական արտադրութիւն» բնորոշումը կրնայ սխալ տեղեր առաջնորդել մեզ եթէ մոռնանք «Տրամ»ի վերլուծումները, ըսել կ'ուզեմ յղացքի գործածութեան շրջանակը: Այդ՝ «լեզուական արտադրութիւնը» գրական առարկայի, ինչպէս կ'ըսէք, սահմանում է, ուրկէ ջնջըւած է «գործը» ուր հերքուած են գրական արտադրանքին բոլոր իտէալիստական բընորոշումները: Լեզուական արտադրութեամբ նկատի ունէի գրական երկի սոսկապէս «նիւթականութիւնը» եւ անոր իմաստային համակարգը իբրեւ այդ նիւթականութեան արտադրութիւնը ընթերցողի միջամտութեամբ: Հետեւաբար, լեզուականին մէջ կը մտնեն ոչ միայն լեզուն ու իմաստը, այլեւ մարմինը, մըշակութային աւանդները, լեզուով տարուած, ներյայտ ու բացայայտ, գիտակից ու անգիտակից ըմբռնումները: Այլ խօսքով՝ լեզուական արտադրութեամբ երբեք նկատի չունիմ բառապաշարը, գեղեցիկ ապրելակերպը եւ նման աժաննոց բաներ:

Լեզուական հարցը, որ կայ ամէն գըրողի եւ ամէն մտաւորական աշխատաւորի համար, արտայայտութեան հարց մը ըլլալէ աւելի մտածելու եւ գոյատեւելու հարց մըն է: «Տերմինները» ինչպէս կ'ըսուի այստեղ, կը ստեղծուին եւ տեղ կը գտնեն մեր լեզուին մէջ, երբ մտածուին, այսինքն երբ մտածում ըլլայ անոնց ետին: Կը հասկցուի, որ շատ վերապահ ըլլամ բոլոր անոնց հանդէպ, որոնք մեքենայօրէն, դուրսէն օտար բառ ու արմատ կը ներմուծեն, յայտարարելով որ Հայոց լեզուին մէջ համապատասխանը չկայ:

–Սփիւռքեան պայմանները ու հրատարակչական կարելիութիւնները ի՞նչ կերպ են նպաստում Սփիւռքի հայ գրողների ստեղծագործելուն:

= Սփիւռքի մէջ գիրք տպելը հարց է, բոլորիս ծանօթ է անիկա: Մեր ձեռագիրները տարիներ կը սպասեն երբեմն մինչեւ որ տպուին եւ տարիներ կը սպասեն որպէսզի հասնին հաւանական ընթերցողին: Հազուագիւտ են հրատարակիչները, տպարանները, աւելի հազուագիւտ են ցրուումի վայրերը: Օրինակ, իմ «Տրամ»ը աւարտուած է 1975ին, տպուած միայն 1980-ին եւ ընթերցողներուն կը մնայ անծանօթ: Այս է վիճակը մեր բազմաթիւ հրատարակութիւններուն: Սփիւռքի մէջ տպուած գրքերը հարկ է ազատօրէն մտնեն Հայաստան, այլապէս մշակութային ցանկացած միտումը կը մնայ դատարկ լոզունգ:

Ինչ կը վերաբերի դասականներուն, երբեմն անոնք աւելի բախտաւոր են: 30-ական թուականներուն, Փարիզի մէջ, տըպուեցաւ արեւմտահայ գրողներու գործերուն մեծ մասը: Բայց ծրագիրը ընդհատեցաւ նիւթական պատճառներով: Ներկայիս, հակառակ Պէյրութի մէջ տիրող պատերազմական վիճակին, Անթիլիասի մէջ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը ձեռնարկած է մեր դասականներու հրատարակութեան գործին. արդէն տըպուած են Օշական, Վարուժան, Զարեան, Ռ. Սեւակ, Մեծարենց եւ այլն, լրիւ շարքերով: Ինչ ալ ըլլան թերիները, պէտք է ընդունիլ, որ աշխատանքը կու գայ հսկայ բաց մը գոցել եւ արժանի է մեր գուրգուրանքին:

–1920-ական թուականներին, պրոլետկուլտի շրջանում, երբ անարգւում, մերժւում էր մեր ժողովրդի դարերի վաստակը, ժամանակավրէպ համարուեց եւ «բարեփոխուեց» նաեւ մաշտոցեան ուղղագրութիւնը, որն արտատուոր հետեւանքներ թողեց, թէկուզ այն պատճառով, որ մեր ժողովրդի երկու հատուածներում առաջացաւ լեզուական, նաեւ հոգեբանական պառակտում:

Այսօր Հայաստանում փորձեր են արւում կեանքի կոչելու դասական ուղղագրութիւնը: Ըստ իս, յաջողութեան նախապայմանը արեւմտահայ եւ սփիւռքահայ գրողների ստեղծագործութիւնների անխաթար տպագրումն է, հետաքրքիր է իմանալ Ձեր կարծիքը:

= Ուղղագրութեան հարցը ընդարձակ փոս մըն է Սփիւռքի եւ Հայաստանի միջեւ եւ կը կազմէ իսկական եղջերուաքաղ մը: Այնքան խօսուած է այս մասին Սփիւռքի մեր մամուլին մէջ, որ ոչինչ ունիմ աւելցնելիք: Նոր «ուղղագրութիւնը» մեր ուղղագրութեան իսկական լուծումը չէ, փաստ՝ 1940-ի ռեֆորմը: Ես այստեղ բանավէճի մէջ չեմ ուզեր մտնել յարգելի մարդոց հետ որոնք նոր «ուղղագրութեան» պաշտպանի դերին մէջ կը գտնուին, ինծի ծանօթ են բոլոր բացատրութիւնները, որոնք կը ձգտին վաւերացնել անհեթեթութիւն մը, որուն քաղաքական միտումը ծանօթ է բոլորիս: Անհեթեթութիւն ըսի, քանի որ այդ բացատրութիւնները, անտեսելով պատմական հնչիւնաբանութիւնը, կը հիմնուին այն դրոյթին վրայ, թէ ուղղագրութիւն մը սոսկական պատկերն է հընչիւնային համակարգին: Իմ գիտցած լեզուներէն եւ ոչ մէկուն ուղղագրութիւնը սոսկական պատճէնահանումն է հնչիւնային համակարգին (արտասանութեան):

Կայ տակաւին, ըստ իս, էականը: Նոր «ուղղագրութիւնը» կը նպաստէ հայ ժողովուրդը մասնատող, կիսող քաղաքականութեան: Միացում ու միասնութիւն հոլովող մարդիկ, Սփիւռքի եւ Հայաստանի միասնութենէն ճառող մարդիկ չեն կրնար միեւնոյն ատեն պաշտպան ըլլալ նոր «ուղղագրութեան» որ ինչպէս ըսի, այնքան ալ ուղիղ չէ:

– Պարոն Պըլտեան, վերջին շուրջ երկու տարուայ աննախընթաց իրադարձութիւնների արգասիք է Հայոց Համազգային Շարժումը: Գոնէ այսօր արդէն կասկածից վեր է, որ Շարժման զօրաւոր ընդլայնման հետ վերելք է ապրում հայ ժողովրդի հաւաքականութեան յոյժ անհրաժեշտութեան գաղափարը: Ազգային գըտնումի ճանապարհին ինչ նոր ձգտումներ են նկատւում Սփիւռքում:

= Սփիւռքի հայ կուսակցութիւններն երբեք ինչ ինչ պատճառներով կարծէք դրեթէ հարկադրուած են հասարակաց գետին մը ստեղծելու, որ միասնութիւնն է: Գործնականապէս ինչպէս կը թարգմանուի անիկա, գալիք ամիսները կրնան վճռական ըլլալ: Սակայն Սփիւռքի հայ ժողովուրդի մեծ մասը, եթէ մոռնանք տեղական ու մասնակի հակադրութիւնները, այդ միասնութեան, կը կարծեմ, կը հաւատայ եւ այդ հաւատքը իր խտացումը կը գտնէ ամէնուրեք նկատելի համակամութեան, միակամութեան արարքներուն մէջ:

– Ձեր արցախեան տպաւորութիւնները, անշուշտ, բազմաբնոյթ են, անմոռաց...

= Իմ այցելութիւնը Արցախ մեծ անակընկալ մըն էր ինծի համար եւ կը կարծեմ, որ վճռական պիտի ըլլայ, ճիշդ այնպէս ինչպէս Փարիզը եղաւ, երբ 1967-ին Պէյրութէն անցայ Ֆրանսա ուսանելու համար: Արցախի մէջ իմ ընկերներով՝ Արփի Թոթոյեանի եւ Զուլալ Գազանճեանի հետ ես եղայ զանազան տեղեր... Տեսայ Արցախի բնութեան գեղեցկութիւնը, բարեբերութիւնը, բայց մանաւանդ մարդիկը, որոնք հակառակ շրջափակման եւ ասոր ստեղծած դժուարութիւններուն, կը մնան հաստատակամ, անհողդողդ, պատրաստ՝ ամէն գնով իրենց ինքնորոշումը հաստատելու: Կենդանի դաս ամէն տեսակի պարտուողականներուն:

–Յաջորդ այցելութեան ժամանակ ի՞նչպէս կ'ուզենայիք տեսնել Հայաստանը:

= Աւելի խաղաղած, պայծառացած, ազգային հարցի գոնէ մասնակի, բայց դրական լուծմամբ...

Հարցազրոյցը վարեց՝
ԱՐԹՈՒՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԵԱՆԸ

(*) Այս հարցազրոյցը լոյս տեսաւ Երեւան, «Աւանգարդ»ի մէջ:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԴԵՍՊԱՆԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

1829 Յունիսին Պուշկին ինքնագլուխ կը հեռանայ Մոսկուայէն դէպի Կովկաս. կ'ուզէ գտնել իր բարեկամը Ռաեւսկին որ կը պատերազմի Հայաստանի Թուրքերուն դէմ: Իր նպատակը Կարս հասնիլ է: Վրաստան Ռուսաստանի ենթարկուած է 1801-էն ի վեր. ճամբաները դժուարանցելի են ու անապահով. չերքէզները սարսափի տակ կը պահեն անցքերը: Պուշկին կառքով կը ճամբորդէ. ճամբան, Թիֆլիսէն անցնելէ ետք խմբակի մը կը հանդիպի. կը հարցնէ թէ ո՛ւրկէ կու գան. «Թեհրանէն» կը պատասխանեն: Պուշկին կը շարունակէ. – «Ի՞նչ կը տանիք ձեզի հետ», «Կրիպոյետը» կ'ըլլայ անոնց մէկ քանին պատասխանը:

Թեհրանի ռուս դեսպանին անունն է ատիկա. անոր, որ Պուշկինի բարեկամն էր: Թաղումը պիտի կատարուի Թիֆլիս, իսկ բանաստեղծը կը շարունակէ իր ճամբան դէպի Գիւմրի, Հայաստան:

Պուշկին եւ Կրիպոյետով երկար ժամանակէ ի վեր կը ճանչնան զիրար. 1828-ին այս վերջինը բանաստեղծին առաջարկած է դէպի Եւրոպա ճամբորդութիւն մը միասնաբար. սակայն կը հասնի իր նշանակումը ու կը բռնէ Թեհրանի ճամբան: Մինչ Պուշկին կը ջանայ մխիթարել զայն, բարեկամը կը պատասխանէ. «Դուք այդ մարդիկը (Պարսիկները) չէք ճանչնար» պիտի տեսնէք թէ դանակները պիտի խօսին»:

Թեհրան այդ շրջանին արկածախնդիրներու բոյն է. իսկ Ռուսիա պատերազմի մէջ է Պարսկաստանի հետ: Առաջին պատերազմ մը Կիլիստանի մէջ տեղի ունեցած էր 1817-ին. Աբբաս Միրզա իշխանը կը յուսար այդ պատերազմը օգտագործել իշխանութեան տիրանալու համար: Սակայն ինչպէս այդ թուականին, 1825ին ալ կը պարտուէր վրայ տալով Կովկասը: Ռուսերը կցեցին Հայաստանը, անոր մայ-

քաղաք Երեւանը: Թուրքմէնչայի դաշնագրին բանակցութիւնները վարած էր Կրիպոյիտով. 1828 Փետրուարին ստորագրուած էր դաշնագիրը ու Կրիպոյիտովի ցուցաբերած յաջողութիւնները պատճառ եղած էին որ ցարը զինքը անմիջապէս Թեհրանի դեսպան նշանակէ:

Ան ծնած էր ԺԸ. դարու վերջաւորութեան, Մոսկուայի մէջ: Կը տիրապետէր դասական եւ եւրոպական արդիական լեզուներու. իրաւաբանութիւն ու գիտութիւն կ'ուսանի: 1812-ին երբ Նափոլէոնի զօրքը Սմոլէնսկի կը մօտենայ Կրիպոյիտով կամաւոր կը դառնայ կոմս Սալտիկովի ջոկատին մէջ: 1815-ին երբ երիտասարդ զօրականները կը վերադառնան Փարիզի գրաւումէն, ազատական գաղափարներու ազդեցութեան տակ են. Կրիպոյիտով չի սարսիր անոնց խանդավառութենէն. Պետերբուրգի մէջ մասնակից կը դառնայ գրական միջավայրին, մաս կազմելով այն ենթասպաներու խմբակին, որոնք կը յաւակնին Ռուսիան վերականգնել:

1817-ին կ'ընդունի որոշ առաքելութեամբ մը Պարսկաստան մեկնիլ. բանակցութիւններ կը վարէ ռուս բանտարկեալներու վերադարձին հարցին մասին: Ու կը յաջողի վերադարձնել կոզակ դասալիքները որոնք Աբբաս Միրզայի զօրքին մաս կազմած էին: 1819 Փետրուարին բանտարկեալներու խումբ մը կը տանի մինչեւ Թիֆլիս: Հակառակ անոր որ իբրեւ ասպարէզ ընտրած չէ այդ մարզը, փայլուն յաջողութիւն կը ցուցաբերէ: Քաջածանօթ կը դառնայ պարսկական խնդրին, ինչ որ Ռուսիոյ ներկայացուցիչը ըլլալուն պատճառ կ'ըլլայ Թիւրքմէնչայի բանակցութիւններուն:

Պարսկաստանի մէջ ձանձրոյթի պահերուն կը սկսի գրել «Դժբախտութիւն»ը: Գործը կ'աւարտէ Թիֆլիս, 1822-ին: Կատակերգութիւնը անմիջապէս պահպանողական շրջանակներու ուղղուած պարսաւագիր մը կը նկատուի: Այս պատճառով ալ բազմաթիւ անգամներ կը մերժուի գրաքննութենէն: Սակայն ընդօրինակութիւնները կը շրջագային գաղտնօրէն ու 1825-ին ռուս մտաւորականութիւնը շատ կը խօսի «Դժբախտութեան» մասին:

Նոյն տարուան Դեկտեմբերին Պետերբուրգի մէջ ցուցարարներ ցարութեան ջնջումը կը պահանջեն. ապստամբութիւնը երկար չի տեւեր: Ցանցաւորները կը դատուին, հինգ հոգի կախաղան կը բարձրանան. ուրիշներ Սիպերիա կ'աքսորուին: Կրիպոյիտով եւս կ'ամբաստանուի, հակառակ անոր որ բացակայ էր մայրաքաղաքէն: Հարցաքննիչ յանձնախումբը ձերբակալութեան հրաման կ'արձակէ անոր համար: Ցետոյ երբ զինքը կ'ունկնդրեն, ինք կը վերանորոգէ հաւատարմութեան իր ուխտը ցարին հանդէպ ու ներումի կ'արժանանայ. այդ միջոցին է որ պարսկական պատերազմը կը վերսկսի:

Կրիպոյիտով 1826 Սեպտեմբերին Թիֆլիս կը վերադառնայ. նոր հրամանատարը Մայիսին յարձակումի կ'անցնի ու կը գրաւէ Հայաստանը: Անգլիացիներու միջամտութեամբ տեղի կ'ունենան Թուրքմէնչայի բանակցութիւնները ուր Կրիպոյիտով գլխաւոր դերը կը կատարէ:

Պարսկաստանի ճամբուն վրայ 1828 Յունիսին ան երկար ատեն Թիֆլիս կը մնայ. Օգոստոսին կ'ամուսնանայ զօրավար Ճաւճաւաձէի աղջկան հետ: Սեպտեմբեր 9-ին դէպի Թեհրան ճամբայ կ'ելլէն. ամիս մը ետք Թաւրիզ կը ձգէ իր կինը ու ինք Թեհրան կ'երթայ:

1929 Յունուար 31-ին խելագարած ամբոխ մը կը յարձակի իր բնակարանին վրայ որ Ռուսիոյ ներկայացուցչական շէնքն է. կը փլցնեն դայն ու ոստիկանութիւնը չի միջամտեր. նախ պահապան կոզակները կը սպաննեն, ապա Կրիպոյիտովը. կը մերկացնեն դիակները ու կ'անդամահատեն զանոնք: Աչքերը կը փորեն, ատամները կը կոտրեն: Միայն ձախ թեւը կը ձգեն դիակին վրայ, որմէ կարելի կ'ըլլայ ճանչնալ ինքնութիւնը:

Ա. Թ. Թ.

ԱՐՇԱԿ Բ.
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Լիոնէն վերջ, Փարիզի հայութիւնն ալ լսած էր մամուլէն եւ ձայնասփիւռէն դարերու խորքէն եկող հայ Թագաւորին կոչը, որպէս պատգամ, որ Կիրակի, Նոյեմբեր 26-ին պիտի հնչէր նաեւ Սինէմա Գոմոնի պաստառէն:

Գերին, արքան եմ ես երկրիս, հզօր
ազգիս պատիւն եմ ես,
Սարսափելի ես չեմ, օ ոչ…
Ով ծուխն իր հայրենի, տունը իր
նախնեաց
Քանց պատիւ է իր մօր պաշտպանում,
Սարսափելի չեմ ես նրանց:
Իսկ նրանց համար, ովքեր մահ եւ
կործանում են նիւթում
Սարսափելի եմ ես, ահեղ ու դաժան:

Հայ Կարմիր Խաչի կազմակերպութեամբ Արշակ Բ. ֆիլմի ցուցադրութիւնը կը սկսէր բացման խօսքովը քարտուղարուհի՝ Ռոզին Նաւասարդեանի որ բարձրատիճան հիւրերուն եւ հասարակութեան ուղղուած շնորհակալական խօսքերէ վերջ, կը յայտնէր ներկայութիւնը շարժանկարի սրահին մէջ Հայկական Պետական Օփերայի վաստակաւոր երգիչներէն աշխարհահռչակ՝ Գոհար Գասպարեանի եւ տաղանդաւոր բեմադիր Տիգրան Լեւոնեանի, նաեւ գրող եւ թարգմանիչ՝ Ալպէր Անտոնեանի: Հանդիսականները բուռն ծափահարութիւններով կ'ողջունէին հայրենի հիւրերը:

Ապա խօսնակուհին կոչէ բեմ կը հրաւիրուէին Տիգրան Լեւոնեան, Ալպէր Անտոնեան եւ փրոֆէսէօր Արմէն Մութաֆեան, բացատրութիւններ տալու Արմէնֆիլմի այս նոր արտադրութեան մանրամասնութիւններուն եւ Արշակ Բ. ժամանէնի պատմական անցուդարձերուն մասին:

Արմէն Գուլակեանի լիպրէտոյի եւ Տիգրան Չուխաճեանի երաժշտութեան հիման վրայ Տիգրան Լեւոնեանի հեղինակած գեղեցիկ պաստառը, միասնական եւ հզօր Հայաստան կառուցելու Արշակ Բ.-ի ողբերգական ջանքերուն պատկերացումն է:

Երկու հզօր տէրութիւններու, Բիւզանդիոնի եւ Պարսկաստանի համար կռուախնձոր Հայաստանը հերոսաբար կը մարտնչէր պահպանելու իր անկախութիւնը:

Արշակ Բ. երկու այդ հսկաներուն ալ նախամեծարութեան գաղտնի հաւաստիացումներ կը ներկայացնէր … այս հարկադրեալ դիւանագիտութիւնը որ Արշակի ուժն էր միաժամանակ հայ Թագաւորի խոցելի կողմն էր որմէ կ'օգտուէին մէկ պարսկասէր եւ մէկ ալ բիւզանդասէր հայ իշխանները…

Միասնական եւ հայկական հզօր Պետութիւն ստեղծելու համար, Արշակ Բ. դաժանօրէն կը հարուածէր անձնապաշտ անմիաբանները, դահաւէնչ իշխանները, որոնք «հայրենի պատիւն մոռցած իշխելու տենչով են մոլեգնել…»:

Պայքարող ու մոլեգին, վճռական եւ անյողդողդ Արշակին խորթ չէն նաեւ, հասկցուած չըլլալու տրամութիւնը եւ երբեմն միայնակ ըլլալու յուսահատութիւնը: Եւ այս մարդկային ապրումներու բարդ եւ հակասական փունջը, մեծ վարպետութեամբ կը ներկայացնէ Տ. Լեւոնեան, որ ֆիլմի երկու ժամէն աւելի տեւողութեան ընթացքին, կ'ապրի հայ Թագաւորի ողբերգական ճակատագիրը, մեզի եւս մասնակից դարձնելով Դ. դարու իրադարձութիւններուն, այսօր ալ մեզ յուզող, Արշակի հոգեկան խռովքին եւ հայրենանուէր խղճերուն:

Արշակի դերը կ'երգէ սքանչելի պարիթոն՝ Միհրան Երկաթ, որ եղած է այդ դերին բացառիկ եւ անմրցելի մեկնաբանը:

Ֆիլմին մէջ, Օլիմբիայի դերը կը խաղայ, ոչ կ'ապրի Մարինա Պետրոսեան, որուն անմեղութիւնը այնքան համոզիչ եւ անկեղծ է, որ կը կասկածիս, դերէն թէ դերակատարէն կուգան այդ որակները:

Բիւզանդուհի Թագուհին, որ Արշակէն մոռցուած ըլլալու պարագային տարաբախտ, կ'ուզէ ի գին ամէն ինչի արքային սէրը վերագտնել, անմեղ զոհ մը կ'ըլլայ դաւադիրներէն խաբուած:

Օլիմբիայի դերը կ'երգէ Գոհար Գասպարեան, Հայոց սոխակը, որ իրապէս կը դայլայլէ սէր եւ խնդութիւն, Թախիծ եւ յուսահատութիւն, ձայնական այնպիսի պայծառ գեղեցկութեամբ մը, որ կը հիանաս իր տաղանդին անսպառ ելեւէջներուն:

Բեմադիրը Օլիմբիայի անմեղ անպաշտպանութեան հակադրեր է հայկական հպարտ, բայց կամային գեղեցկութեամբ օժտուած Փառանձեմը, Սիւնեաց իշխանուհին, որ Արշակի պատժող քաղաքականութեան դէմ իր բողոք, սեւազգեստ կը ներկայանայ հաշտութեան տօնին:

Ալլա Մակարեանի Փառանձեմի գեղեցիկ դերակատարման, Ալեքսանդր Վարդանեանի Տիրիթի յօվազի պէս ճարպիկ եւ նոյնքան վտանգաւոր դերի վարպետ կատարման, Գառնիկ Գրիգորեանի Սպանդարատի նուրբ եւ բացառիկ խորութեամբ մեկնաբանութեան առիթով, ինչպէս նաեւ Արշակ եւ Օլիբիայի կերպաւորումներու առընչութեամբ, չեմ սըխալիր եթէ ըսեմ, որ հայկական շարժանկարը առաջին անգամ կը ներկայացնէ հայ կերպարներու ներդաշնակ ամբողջութիւն մը, ուր մեր պատմական անձինք բոլորն ալ գեղեցիկ են եւ հմայիչ, ճկունութեամբ կը տիրապետեն մարմնական շարժումներուն եւ վերջապէս հեռացուած են «Կովկասեան» կոչուած պիտակէն որ Հայոց պատմութեան հետ բնաւ առնչութիւն չունենալով, վերջին դարերու չէրքէզ – թաթարական եւ մոայլ տարիներու ազդեցութեան մերժելի հետեւանքն են:

Փառանձեմին դերը կ'երգէ թաւշեայ ձայնով մեցցօ – սոփրանօ՝ Գոհար Գալչեան:

Տիրիթի դերը կը մեկնաբանէ իր հուժկու եւ պայծառ թէնորով, նոյն ինքը Տիգրան Լեւոնեան:

Կը մնայ աւելցնել որ Տիգրան Չուխաճեանի հեղինակութիւնը որ մեր ազգային երաժշտութեան հպարտութիւններէն մին է, որ մաէսթրօն գրած է հարիւր – քսան տարիներ առաջ, յաջողութեամբ, գունեղ եւ ներդաշնակ ձայնագրած են Երեւանի Օփերային Թատրոնի երգչախումբը եւ նուագախումբը, ձեռնհաս վարիչ Արամ Քաթանեանի ղեկավարութեամբ:

Բարձր գնահատական հարկ է տալ նաեւ պաստառի օբերաթէօրներ՝ Ալպէր Եավրուեանի եւ Գիտ Հայրապետեանի, որոնք ապահոված են պատկերներու գունագեղ ու արտայայտիչ հաղորդականութիւնը:

Ըլլայ Լիոն, ըլլայ Փարիզ ֆիլմը անտարբեր չձգեց ոչ Հայերը եւ ոչ ալ Ֆրանսացիները որոնք աճող հետաքրքրութեամբ ունկնդրեցին եւ դիտեցին բացառիկ շարժանկար մը ուր սրտայոյզ երգը եւ դմայլելի դերասանական խաղը, Հայոց աշխարհի բնական կամ պատմական չքնաղ տեսարանները, հայկական բանակի տողանցքը հեթանոսական եւ եկեղեցական ծէսերը, ռազմերը, պալատական եւ ժողովրդական կեանքը, արտայայտիչ բեմադրական ներկայացման պատրաստութիւնները, խօսքը, պարը եւ նկարչութիւնը, Տիգրան Լեւոնեանի բեմադրական գեղեցիկ արուեստով ստեղծեցին ժապաւէն մը, որ պէտք է դասել այդ ժանրի լաւագոյն օրինակներու շարքին:

Ֆիլմը կ'աւարտի Արշակ Թագաւորի հոգեթով, խօսքով որ դարերու խորքէն կուգայ ուղենիշ խորհուրդի մը պէս, որպէս բացարձակ ճշմարտութեան ձայն մը, որպէս լուսաւոր պատգամը լուսաւոր գալիքի.

Ես կը ցանկամ, որ արքայի հետ ի մի
լինեն
Իշխանք, ռամիկ Հայոց.
Ցանուն հայրենիքի, ի սէր չքնաղ
մեր աշխարհի,
Որ չխռովուի երբեք անդորրը
մեր հայ երկրի,
Որ ապրի միշտ ազատ, երջանիկ
ու հզօր,
Երկրում հայրենական ազգը մեր
հայկաց:

Դարերու ընդերքէն եկող Արշակ Բ.-ի միասնականութեան կոչը անտարբեր չէր ձգած Փարիզի եւ արուարձաններու հայրենասէր հայորդիները որոնք փութացած էին ժամ առաջ գրաւել «Գոմոն»ի բազկաթոռերը, տախտակամածն ալ վերապահելով զանազան պատճառներով ուշ մնացող հանդիսատեսներու:

Իսկ անոնք որոնք գետինը փռուած չէին ուզեր դիմաւորել հայկական յաղթական բանակը սփոփանքով կը հեռանային, նաեւ սփոփանքով, տեղեկանալով Կարմիր Խաչի պատասխանատուներէն թէ Արշակ Բ. Ֆրանսա պիտի վերադառնայ 1990-ի սկիզբը:

Կը յուսանք, Արշակի կոչը պատուոբեյ նաեւ շարժանկարի սրահին մէջ գտնուող ազգային կուսակցութիւններու եւ բազմաթիւ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները:

ՍԱՐԴ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՑԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ
1909-1918

խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՑԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ
ԲՌՆԱԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ
– 1915 – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 –

Սայլերը իրենց միօրինակ եւ տխուր կոնչներով կ'առաջանային դանդաղօրէն եւ համբերատար եզները ոչ միայն կը կրէին պաղթականի բեռներ, այլ ամբողջ ճանճերու բանակ մըն ալ, որոնք տղրուկներու պէս փակած կը ծակծկէին անոնց քրտնաթաթախ մարմինները իրենց սուր խայթոցներով: Անոնք բարկութեամբ կը շարժէին իրենց պոչերը, աջ ու ձախ, քշելու համար այդ մակաբոյծները, սակայն, ճարպիկ միջատները կը յամառէին թառած մնալ միշտ: Գրաստներն ալ զերծ չէին նոյն պատուհասէն եւ իրենց խրխինջներով ու զրոյցներով ի զուր կը վանէին այդ լլրբերը:

Մեր գոյքերը տեղաւորուած էին կառքին մէջ, սակայն մենք փոխն ի փոխ հարկադրուած էինք քալելու: Բացառութիւն կը կազմէր մինակ փոքրիկ քոյրս՝ Վերոնը, որ հազիւ կրնար շարժել իր մանրիկ տոտիկները: Նստած էր հայերու բարձունքին վրայ եւ անկէ կը դիտէր մեզի պէս բախտադուրկները, առանց բան մը հասկնալու եւ իր անմեղ ժպիտները կը բաշխէր ամէնուս: Վերժինին հետ ձեռք ձեռքի տուած կը քալէինք մենք: Երբեմն պզտիկ վիճաբանութիւն մը կը բաժնէր մեզ իրարմէ, բայց վերջէն միանալու համար նորէն: Երբ քով – քովի կը գտնըւէինք, կռիւը անխուսափելի էր մեր երկուքին միջեւ: Շատեր մեզ երկուորեակի տեղ կ'առնէին. իրաւունք ալ ունէին, որովհետեւ ես անկէ տասնըմէկ ամսու տարբերութիւն ունէի միայն: Կարծես մեր տան խորթ զաւակը ըլլար Վերժինը, ո՛վ որ յանցանք գործէր՝ կը նետէր անոր վրայ. ո՛չ թէ հեղահամբոյր եւ խելօք ըլլալուն համար, այլ՝ անպաշտպանպահ: Այդ գիծը իր նկարագրին յատկանշական թերութիւններէն մին էր. կ'ուզէինք մեր չարութիւնները բեռցնել վրան՝ պարզապէս մեր վրէժը լուծելու համար: Իր ներկայութեանը կը վախնայի ծածուկ բան մը ընելու. որովհետեւ գիտէի թէ անմիջապէս պիտի երթար ծնողքիս լուր տալու: Եղբայրս անգամ կը զգուշանար. չէ՞ որ քանի մը անգամ մատնած էր գաղտագողի գլանիկ ծխելը: Այս բնաւորութեան համար յաճախ ստացած էր դիտողութիւններ ու կշտամբանքներ, բայց անօգուտ: Նոյն հասակը ունէինք եւ մէկ ձեւի ու գոյնի վրայ կարած կը հագնէինք՝ կօշիկ ու հագուստ: Այդ պատճառով ալ, մեր միջեւ կռիւը անպակաս էր միշտ: Ամէն առաւօտ, իրարու ձեռքէ կը քաշքշէինք գուլպաներն ու ոտնամանները. հակառակ որ խիթններուս վրայ նշան դրուած կ'ըլլար, սակայն ան կը յամառէր պնդել՝ թէ իրենիններն էին: Վերջապէս մայրս օգնութեան կը փութար խաղաղութիւնը հաստատելու համար: Ես իր վրայ կը վայելէի կարգ մը առաւելութիւններ. իմ չափորժած հանդերձներս ու կօշիկներս կը վիճակուէին իրեն, եւ ան անտրտունջ կը հագնէր զանոնք: Զայրացած վայրկեաններս իրմէ ստացած կսմիթս պատճառ կ'ըլլար հեծկլտուքի. կը սիրէր խայթել եւ այնպէս ձեւացնել թէ նախայարձակը ես էի միշտ. Խեղճ ծնողքը կը շուարէր եւ չէր գիտեր ո՛ր մէկին իրաւունք տալ: Ամէնէն վերջ, ես կը տանէի յաղթանակը, վարընգի տկարութիւնս ու անդրանկութիւնս պատճառ կ'ըլլային որ չահէի դատը: Բոլորն ալ կ'ըսէին թէ մենք կը նմանէինք իրարու, բայց ան աւելի շնորհալի եւ նուրբ էր: Ունէր բարեձեւ մարմին, պզտիկ ու ձեւաւոր շրթներով բերան, ձուաձեւ դէմք, համաչափ քիթ ու ճակատ: Մինակ յօնքերը անկանոն եւ ցանցառ էին:

(Շար. 23)

(Շար. Ա. էջէն)

Հայաստանի: 1963-էն ի վեր համերգ չէ տուած Մոսկուա:

Ի պատասխան Սօս Սարգսեանի այն հարցումին, թէ չուզե՞ր իր հակակշռին տակ ստեղծել միջազգային ֆոնտ մը, յայտնեց թէ ինք դրամական որեւէ հարցի պատասխանատուութիւն չուզեր առնել, եւ նման ֆոնտ մը հայկական հակակշիռ ալ պէտք չէ ունենայ, այլ նման ձեռնարկի մը գլուխը պէտք է Ֆրանսան կամ Զուիցերիան անցնի:

Օդակայանի մը մէջ միայն, կրցեր է 45 վայրկեան տեսնուիլ Գալինա Ստարովոյտովայի հետ: Զուգելով ալ բոլորովին խուսափիլ քաղաքական կրկնուող հարցումներուն պատասխանելէ, յայտնեց թէ լաւագոյն լուծումը՝ հանրաքուէն է, Արցախի համար:

Խորհրդային լրագրողին այն հարցումին թէ ի՞նչպէս կը բացատրէ որ Ֆրանսացիները հարցախոյզով մը յայտնած են թէ 1989-ի լաւագոյն երգը կը նկատեն «Քե՛զ Համար, Հայաստան», Ազնաւուր երբեք կէտեր մատնանշեց. – Ա) Հայերը հանդարտ սփիւռք մըն են, Ֆրանսայի նկատմամբ իրենց պարտականութիւնը կատարած (ինչեց Մանուշեան ալ) եւ համակրութիւն կը վայելեն, Բ) 87 արուեստագէտ սիրայօժար մասնակցեցան իրագործման, Գ) մեղեդին ալ լայնօրէն տարածեցին: Ու, փոքրիկ ժպիտով մը աւելցուց՝ թերեւս նաեւ որովհետեւ քիչ մը տաղանդ ունէինք...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ մասնակի երկու ընտրութեանց Բ. շրջանին, հակառակ ձեռք առնուած միջոցներուն, Ազգ. Ճակատը մէկ յաղթանակ տարաւ: Տրէօյի մէջ, Տիկին Մարի - Ֆրանս Սթիրպուա լայն մեծամասնութեամբ մը (61,3%) յաղթեց իր աջ (ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ) մրցակիցին: Ասիկա կը փաստէ,որ ձախին (համայնավար, ընկերվարական) հրաւէրը իր քուէարկողներուն, որպէսզի ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ-ի ի նպաստ քուէարկեն, ակընկալուած արդիւնքը չտուաւ: Ըստ երեւոյթին, կամ շատ ձայն չեն վայելեր շրջանին մէջ, կամ համայնավար եւ ընկերվարական ալ Տիկին Սթիրպուային տուած են իրենց ձայնը: Մարսէյլի մէջ, սակայն, ԻՒ - ՏԷ - ԷՖ-ի թեկնածուն (Ժ. Ֆ. Մաթէի) 52,8%-ով յաղթեց Ազգ. Ճակատի թեկնածուին: Տիկին Սթիրպուա, իր յաղթանակով, Ազգային Ժողովին դուռը բացաւ Ազգային Ճակատին համար:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ղեկավարութիւնը լրիւ իր հրաժարականը տուաւ, անակնկալի բերելով բոլորը: Այս հաւաքական «անձնասպանութիւնը» կատարուեցաւ լիակատար արտակարգ նիստէ մը ետք, Կիրակի օր: Քաղաքական Բիւրոյի 13 անդամները եւ Կեդրոնական Կոմիտէի 160 անդամներն են որոնք այս նախաձեռնութիւնը առին: Հիմա, սկսած է նաեւ քննութիւն մը, կաշառակերութեան եւ հանրային դրամի անձնական օգտագործումներուն վերաբերեալ (շքեղ ապարանքներ, հսկայ եկամուտներ եւայլն, եւայլն): Ոմանք նոյնիսկ արդէն ձերբակալուած են, Հոնէքէր կուսակցութենէն արտաքսուած է, եւայլն, եւայլն: Միւս կողմէ, շուրջ երկու միլիոն Գերմանացիներ 1300 քիլոմեթրի վրայ ձեռք ձեռքի տուած շղթայ մը կազմած են, պահանջելով ժողովրդավարութեան արագացումը եւ Քրէնցի մեկնումը:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ իր սահմանները բացաւ Աւստրիոյ հետ, այլ խօսքով Չեխերը այլեւս ելքի վիզայի պէտք չունին: Երկրին մէջ, սակայն, ժողովուրդը չի հանդարտիր եւ չի գոհանար ցարդ կատարուած բարեփոխումներով: Կառավարութեան մէջ, միայն 5 ոչ - համայնավար նախարար կայ, ինչ որ բաւարար չի նկատուիր: Նոր ցոյց մը նախատեսուած էր Երկուշաբթի օր:

ՔՈՐԻ ԱՔՈՒԻՆՕ անգամ մը եւս յաղթեց, բայց այս 6-րդ պետական հարուածի փորձը կը փաստէ որ դիրքը այնքան ալ հաստատուն չէ: Այս անգամ շնորհիւ ամերիկեան բանակին է որ ճզմեց ապստամբութիւնը, բայց եւ այնպէս հազար գոհի խօսք կայ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. - Պր. Հրանդ Աբելեան, «Յառաջ»ի ճշմարիտ մէկ տողին համար. - «գալով անոնց որոնց դեռ ախորժակ ունին Նոյեմբեր 29-ի տարեդարձ տօնելու պատուոյ նախագահութեամբ խորհրդային դեսպան Եակոբ Ռիաբովի, կը մնայ մեզի ըսել՝ բարի ախորժակ» 500 Ֆրանք:

ՎԱՆԱՍ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 7, ժամը 11.45-ին, հոգաբարձութեան կողմէ ծաղկեպսակ մը կը զետեղուի քաղաքիս ցեղասպանութեան յուշարձանին, ի յիշատակ երկրաշարժի զոհերուն:

« FRANCE - INTER »

LE TELEPHONE SONNE

Երեքշաբթի, ժամը 19.15-ին, յայտագիրը նուիրուած է Հայաստանի երկրաշարժին տարեդարձին:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը եւ Վիէնի Մշակոյթի Տունը Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժի զոհերուն յիշատակին, պատուոյ նախագահութեամբ՝ ԳԵՐՊ. ՄՈՆՏԷՋԵՐԷԻ, ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ եւ ԿՂԵՄԷՍ ՎՐԴ. ՄԱԼ - ՃԵԱՆԻ:

Դեկտեմբեր 10, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին՝

ABBATIALE ST ANDRE LE BAS

Մասնակցութեամբ՝

ՀԵՐՄԻՆԷ ԵՐԻՑԵԱՆԻ

եւ Ռոմանի գործիական նուագախումբին,

Ղեկավարութեամբ՝

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ՍԻՐԱՆՈՍԵԱՆԻ

Մուտքի գիներ.–

Չափահաս՝ 70 ֆրանք:

Մանուկներու համար՝ 40 ֆրանք:

Տոմսերը կարելի է ապահովել՝ Մշակոյթի Տունէն՝

9, rue du Cirque

եւ՝

Salon Michel, rue Marchande

BAZAR DE CHARITÉ

organisé par
le Centre Culturel Saint Mesrob

au profit de l'Ecole du Samedi

le Samedi 9 et le Dimanche 10 Décembre

dans la Salle Paroissiale
de l'église arménienne catholique
13, rue du Perche (rue Charlot)
75003 PARIS

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

ՕԴԱՆԱՒԱՑԻՆ ԿԱՄՈՒՐՋ

Կիրակի առաւօտ, Ռուասի - Շառլ տը Կօլ օդակայանը իջաւ Լոս - Անճըլըսէն օդանաւ մը, բեռներով լեցուն, այլ ապրանքներ ալ առնելով (Կապոյտ Խաչի կողմէ տրուած) դէպի Երեւան: Այս օգնութիւնը չարաթական բնոյթ կ'առնէ շնորհիւ Գ. Գրիգորեանի տրամադրած բեռնատար օդանաւին եւ 6 այլ կազմակերպութեանց միացեալ գործակցութեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԾՆՈՒՆԴ

ՈՒՍԱՇԻՆԿԹԸՆ

Արամ եւ Այտա Փափազեան ուրախութեամբ կը ծանուցանեն իրենց անդրանիկ զաւկին՝

Սապրինա-ի

ծնունդը, 1989, Նոյեմբեր 29

Իր թոռնիկին ծննդեան ուրախ առթիւ, Տիկին Ալէն Փափազեան 2500 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

RECITAL DE GUITARE

Iakovos KOLANIAN

Au programme :
BACH — AGUADO — PAGANINI
TZORTZINAKIS
et CHANTS ARMENIENS

Les 5 et 7 Décembre à 20 heures 30
en l'église Saint Julien Le Pauvre
1, rue Saint Julien Le Pauvre - Paris 5e
Prix des places: 100 F - 70 F. (tarif réduit)
Locations : FNAC et sur place une heure avant le concert.
Concert organisé par Ohannes DEMIRDJIAN
Renseignements : 42. 71. 67. 86.

Les places seront attribuées dans l'ordre d'arrivée, le soir du concert.

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ Վարժարանի Խնամակալութիւնը հաճոյքն ունի յայտնելու, թէ Ընկերակցութեան Անդամական Ընդհանուր Ժողովը պիտի գումարուի Կիրակի, Դեկտեմբեր 10, կէսօրէ ետք ժամը 14-ին, վարժարանին սրահին մէջ:

Պարտք կը զգանք յիշեցնելու, որ տարեկան անդամավճարը 300 Ֆրանք է:

Veillée à Marseille

Afin d'honorer la mémoire des victimes du séisme du 7 Décembre 1988 en Arménie La Croix Bleue des Arméniens de France (4 sections de Marseille)
invite la communauté arménienne
à UNE VEILLEE
le Jeudi 7 Décembre à partir de 19 heures
devant le Monument aux Morts
de l'église arménienne
339, ave. du Prado.

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12-14, rue Saint-Bazile- 13001 Marseille

Jeudi 7 Décembre

A L'OCCASION
DU 1er ANNIVERSAIRE
DU SEISME SURVENU EN ARMENIE

Journée
Exposition - Vente

de Peintures, de Tableaux
de Dessins
des enfants des Ecoles de LENINAKAN
au profit du Fonds de Reconstruction
de ces écoles

A 18 heures

Réception - Cocktail

en présence de :
Professeur ROBERT VIGOUROUX
Maire de Marseille —
Sénateur des Bouches du Rhône

Robert EMMIAN de LENINAKAN
Recordman d'Europe
du Saut en longueur

en visite à Marseille

1000 EXEMPLAIRES NUMÉROTÉS
PAS UN DE PLUS

GRANDEUR NATURE

le «KHATCHAR»
SYMBOLE DE NOTRE PEUPLE

A L'INSTANT OU VOUS DECOUVREZ CETTE ANNONCE, COMBIEN D'EXEMPLAIRES SONT ENCORE DISPONIBLES ?
CETTE SUPERBE REPRODUCTION, HERITAGE DE NOTRE CULTURE, COMBLERA LES AMATEURS D'ART ARMENIEN.
LES CONNAISSEURS APPRECIERONT LA BEAUTE DE SA CISELURE. QUELQUES PRIVILEGIES AURONT LE BONHEUR DE POSSEDER UN OBJET RARE EN BRONZE MASSIF.
ENFIN, EN L'OFFRANT, VOUS COMBLEREZ DE JOIE VOS AMIS PAR UN PRESENT PRECIEUX. ALORS, ON SE DIT QU' A CHAQUE INSTANT C'EST UN EXEMPLAIRE UNIQUE EN MOINS.
N'OUBLIEZ PAS, 1 000 EXEMPLAIRES NUMEROTES, PAS UN DE PLUS.
RESERVEZ VITE PAR TELEPHONE AU (1) 40 22 02 12

Bon de Commande à retourner à **Onnik AVEDISSIAN**
B. P. 5109
75421 PARIS CEDEX 09

Adressez-moi...... exemplaire(s) de cette série de 1 000 **Khatchkar** en bronze d'art massif au prix de 780 Francs pièce livré dans un superbe écrin cadeau. Frais de port et d'emballage gratuits.
Soit un total de
Mon nom Prénom
Mon adresse ..
Code postal Ville
Mon numéro de tél. ..
ci-joint mon règlement à l'ordre de ONNIK AVEDISSIAN.
Date Signature

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6
MERCREDI 6 DÉCEMBRE 1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F — FAX: 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

LE NUMERO : 4,00 F

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.160
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.160

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԵՒ ԼՂԻՄ–Ի ԱԶԳ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ

ՀԱՄԱՏԵՂ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Երեւան, Դեկտեմբեր 4.– («Յառաջ»).–

Այսօր իր աշխատանքը սկսեց Խորհ. Հայաստանի Գերագոյն Խորհրդի 11–րդ նստաշրջանը:

Դեկտեմբերի 1–ին Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդի եւ Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդի համատեղ նիստում ընդունուեց որոշում «Խորհրդային Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի վերամիաւորման մասին», որով Խորհ. Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը եւ Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդը հռչակեցին Խորհ. Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի վերամիաւորումը: Որոշմամբ Ղարաբաղի բնակչութեան վրայ տարածւում են Խորհ. Հայաստանի քաղաքացիութեան իրաւունքները:

Մէկ այլ որոշմամբ Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդը եւ Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդը իրենց անհամաձայնութիւնն ու վճռական բողոքն են յայտնում ԱՄՆ–ի Սենաթի Արտաքին Գործերի Յանձնաժողովի բանաձեւի առթիւ Խորհ. Միութեան Արտաքին Գործերի Մինիստրութեան 1989 թ. Նոյեմբերի 19–ի յայտարարութեան դէմ. Նրանք պահանջում են Խորհ. Միութեան Արտաքին Գործերի Մինիստրութիւնից այսուհետեւ բացառել հայ ժողովուրդի շահերին վերաբերող կամ նրա անունից արուող որեւէ յայտարարութիւն առանց համաձայնեցնելու Խորհ. Հայաստանի Արտաքին Գործերի Մինիստրութեան հետ:

Ստորեւ ամբողջութեամբ հաղորդում ենք Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդի եւ Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհրդի որոշումը Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհրդի Նոյեմբերի 28–ի որոշման մասին:

Խորհ. Հայաստանի Գերագոյն Խորհրդի եւ Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհրդի որոշումը. –

«Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզում իրադրութիւնը նորմալացնելու միջոցառումների մասին» Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհրդի 1989 Թուականի Նոյեմբերի 28–ի որոշման մասին.

Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհրդի 1989 Թուականի Նոյեմբերի 28–ի որոշմամբ նախատեսւում է Լեռնային Ղարաբաղը փաստօրէն բռնութեամբ Խորհ. Ադրբեջանի իշխանութեան տակ կրկին վերադարձնելը, հակառակ նրա հայ ազգաբնակչութեան յստակ արտայայտուած կամքի, որը բազմիցս հաստատուած եւ պատշաճ ձեւով վաւերագրուած է նրա ներկայացուցչական մարմինների որոշումներում:

Այդ որոշումն ընդունուել է այնպիսի պայմաններում, երբ ադրբեջանական կառավարութիւնը հրաժարւում է Սումգայիթում տեղի ունեցած ցեղասպանութեան ակտի, Շուշիում, Բաքւում, Կիրովաբադում եւ ադրբեջանական միւս քաղաքներում ու շրջաններում ջարդերի ու սպանութիւնների քաղաքական ու իրաւական պատշաճ որակաւորումից, այնպիսի պայմաններում երբ ԼՂԻՄ–ը գրեթէ երկու տարի գտնւում է շրջափակման եւ չի ապահովւում Լեռնային Ղարաբաղի հայ ազգաբնակչութեան անվտանգութիւնը, այնպիսի պայմաններում, երբ Ադրբեջանի Գերագոյն Խորհուրդը ընդունել է սահմանադրական օրէնք, որը որպէս նըպատակ բացայայտօրէն հռչակում է այդ հայ ազգային – պետական կազմաւորման ոչնչացումը, այնպիսի պայմաններում, երբ Հայաստանը աւերիչ երկրաշարժից յետոյ պարբերաբար ենթարկւում է շրջափակման:

Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհրդի որոշում ընդունուել է շրջանցելով դեմոկրատական պառլամենտական ընթացակարգը: Տեղում իրադրութիւնը պարզելու եւ ԼՂԻՄ–ի պրոբլեմի լուծման վերաբերեալ համապատասխան յանձնարարականներ ներկայացնելու համար ստեղծուած, Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհրդի յանձնաժողովին թոյլ չի տրուել իր եզրայանգումների մասին զեկուցել Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհրդի նստաշրջանում: Լեռնային Ղարաբաղի եւ Խորհ. Հայաստանի հայ ազգաբնակչութիւնը ներկայացնող խորհրդային ժողովրդական դեպուտատների կարծիքը ամբողջովին եւ ցուցադրաբար անտեսուել է. որոշումն ընդունուել է հապշտապ, առանց քննարկման, ԼՂԻՄ–ից եւ Խորհ. Հայաստանից խորհ. ժողովրդական դեպուտատների բացակայութեամբ, որոնք ի նշան բողոքի լքել էին նիստերի դահլիճը:

Ընդունուած որոշումը նահանջ է առանց այն էլ սահմանափակ այն միջոցառումներից, որոնց կատարումը ներկայացւում էր որպէս իրաւական հիման վրայ Լեռնային Ղարաբաղի պրոբլեմի քաղաքական լուծման անհրաժեշտ պայման: Յատուկ կառավարման կոմիտէի գործունէութիւնը, որպէս ազգի ինքնորոշման իրաւունքի հիման վրայ հարցի լուծման փուլը, ամրապնդելու փոխարէն, այն փոխարինւում է մի մարմնով, որը կարող է միայն ժամանակաւորապէս իրականացնել վերահսկիչ վերադիտող ֆունքցիաներ այն պայմաններում, երբ նախատեսւում է իրական իշխանութիւնը նորից վերադարձնել Ադրբեջանին: Հայ ազգաբնակչութեան կեանքի եւ անվտանգութեան, ազգային նորմալ զարգացման իրաւունքի պետական – իրաւական րէալ երաշխիքների փոխարէն առաջարկւում է բաւարարուել նրանց խոստումներով, ովքեր չեն հրաժարուել մարզը բռնի կերպով իրենց ենթակայութեան տակ պահելու մտադրութիւններից: Հայ ժողովուրդն իր պատմութեան ընթացքում մէկ անգամ չէ, որ ստացել է նման խոստումներ եւ գիտի դրանց իսկական արժէքը: Միլիոնաւոր որդիներ ու դուստրեր կորցրած հայ ժողովուրդը թոյլ չի տայ վտանգի ենթարկել իր հայրենակիցների կեանքը Լեռնային Ղարաբաղում: Լեռնային Ղարաբաղի պրոբլեմը առաջին հերթին նրա ազգաբնակչութեան ինքնորոշման հարցն է, իր ճակատագիրը անձամբ որոշելու:

Անձամբ որոշելու նրա իրաւունքի ապահովման հարցը, միայն ինքնորոշման դեմոկրատական հիման վրայ այդ պրոբլեմի լուծմամբ է հնարաւոր ապագայում նորմալ յարաբերութիւնների ստեղծումը հայ եւ ադրբեջանական ժողովուրդների միջեւ:

Խորհ. Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը եւ Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդը որոշում է. –

1.– Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհրդի որոշմամբ նախատեսուած, Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութեան բացարձակ մեծամասնութեան կամքին հակառակ նրա բռնի վերադարձումը ադրբեջանական իշխանութեան տակ եւ մարզը բռնութեամբ Ադրբեջանի կազմում պահելը միջազգային ու սահմանադրական իրաւունքի նորմաներին համապատասխան որակաւորել որպէս բռնակցման նոր ակտ:

2.– Բռնութեամբ անջատուած հայ ժողովրդի մի մասը, Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութեան ինքնորոշման իրաւունքի ժխտումը ամբողջ հայ ժողովրդի ինքնորոշման իրաւունքի անտեսումն է եւ կոպտօրէն ոտնահարում է խորհրդային ֆեդերացիայի խորհ. ժողովուրդների կամաւոր միաւորման սկզբունքը, ուղղակի հակասում է խորհրդային սահմանադրութեան հիմնարար սկզբունքին եւ խախտում է խորհրդային միջազգային պարտաւորութիւնները, այդ թւում, ՄԱԿ–ի կանոնադրութեան, Եւրոպայի ան–

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ԲԱՔՈՒ ԼԱՐՈՒԱԾ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

Երեքշաբթի առտու, Երեւանէն հեռաձայնով առած մեր լուրերը կը հաստատէին թէ մթնոլորտը խիստ լարուած է: Ինչպէս ծանօթ է, Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանը կը վերսկսէր Երկուշաբթի օր եւ նիստի սկիզբէն վիճարանութիւնները սուր բնոյթ առած են, օրակարգի հարցերու խախտման պատճառաւ: Յանուն Հ.Հ.Շ.–ի Լեւոն Տէր – Պետրոսեան եօթը կէտերէ բաղկացած հռչակագիր մը կը կարդար, որուն միտ բանին այն է թէ նախ պէտք է որոշել, ընդհանուր ձեւով, թէ ի՛նչ ուղղութեամբ պէտք է երթայ Հայաստան, ապա քննել սահմանադրական սա կամ նա յօդուածին փոփոխութիւններու հարցերը: Այս հռչակագրի եօթը կէտերուն մէջ, մատնանշենք երեք կարեւոր կէտերը՝ Ա) Խորհրդային Հայաստան անունը փոխել եւ զայն վերածել՝ Հայաստանի Հանրապետութիւն անուանումին: Բ) Ջնջել 6–րդ կէտը սահմանադրութեան որ դերագաս դեր կուտայ համայնավար կուսակցութեան եւ Գ) փոխել 75–րդ յօդուածը, որ Հայաստանի պարտադիր կը դարձնէ Մոսկուայի տուած որոշումներն կամ հռչակած օրէնքները, հետեւեալ ձեւով. – «Այդ որոշումները կրնան գործադրուիլ Հայաստանի մէջ այն ատեն միայն երբ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը կը վաւերացնէ:

Մտքերու փոխանակութիւնը բաւական փոթորկալից եղած է, առաջին կէտին շուրջ իսկ: 24 երեսփոխաններ առաջարկած են որ ժողովրդական քննարկման դրուի: Այս թելադրանքը քուէարկութեան դրուելով, թեր քուէ տուած են շուրջ 50 երեսփոխան եւ դէմ 105, ինչ որ նկատի առնուած է որպէս մերժում: Բայց, բողոք բարձրացած է որ քուէարկութիւնը ապօրինի է, քանի որ ներկայ են 280 երեսփոխան, եւ գրեթէ կէսը չէ մասնակցած իսկ: Որոշուած է ուրեմն յետաձգել այս հարցը եւ նիստը փակուած է ժամը 18–ին, Սուրէն Յարութիւնեանի մէկ բուռն ելոյթէն ետք: Նիստին փակուիլը սակայն ոչ մէկ հարց լուծած է եւ շէնքին դուրսը հաւաքուած ժողովուրդը, խարոյկներու շուրջ, արդէն հանդիսացած է մինչեւ առաւօտեան 5, որ ոեւէ երեսփոխան կարենայ դուրս ելլել, եւ մինչեւ իսկ Զօրի Բալայեան շատ ջղագրգռուած է բազմութեան այս ընթացքէն եւ բուռն հակադդեցութիւն ունեցած:

Երեքշաբթի օր, նիստը պէտք է վերսկսէր ժամը 12–ին, բայց հաւանական կը նկատուէր որ յետաձգուի, մտքերը քիչ մը հանդարտեցնելու համար: Երկուշաբթի օր, Մոսկուայի մէջ, Ներքին նախարարը յայտարարած է որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը «անհասկնալի որոշում մը տուած է ճնշումի տակ»: Հայաստան – Արցախ միացում):

Միւս կողմէ, Բաքուի մէջ ալ մթնոլորտը շատ լարուած է: Ժողովրդական ճակատը կը շարունակէ բողոքել Մոսկուայի որոշումին դէմ եւ Վէզիրովի հրաժարումը կը պահանջէ:

Ինչպէս կը պարզուի, կացութիւնը մըտահոգիչ կը մնայ եւ այս ամբողջը որպէս հետեւանք Կորպաչովի անվճռականութեան՝ ներսը, մինչ վճռական է՝ դուրսը: Արցախի հարցը դիւրութեամբ կը կարգադրուէր 1988 Փետրուար 21–ին իսկ, պարզ եւ անմիջական անջատումովը Ադրբեջանէն, որ կատարուած իրողութեան առջեւ էր եւ այսօր կը պարզուի որ ժամանակ շահելու քաղաքականութիւնը աղէտալի եղաւ:

Դեկտեմբեր 5–ին, «Իւմանիթէ» ալ կը հաստատէր թէ շատ լարուած կացութիւն կը տիրէ եւ թէ Մոսկուայի բանաձեւը ծառայած է դիրքերը աւելի անզիջող դարձնելու:

ՄՈՍԿՈՒԱ. Հաւաքուած, Կորպաչովի վերադարձին, Վարշաւայի Ուխտի անդամներէն՝ Պուլկարիա, Հունգարիա, Լեհաստան եւ Արեւելեան Գերմանիա միացեալ յայտարարութեամբ մը դատապարտեցին իրենց զինեալ միջամտութիւնը Փրակա, 1968–ին:

ԼԱՅՓՑԻԿԻ Երկուշաբթի օրուան ցոյցերը կը շարունակուին: Այլեւս պահանջը կը վերաբերի գլխաւորաբար Գերմանիաներու վերամիացման:

«Le Prix de la Mémoire» ՍԷՆ ԱՐԵՒՇԱՏԵԱՆԻ – ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ –

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 4, ժամը 19–ին ծայրէ ծայր լեցուն Շայյոյի պալատին մէջ է, որ կը կատարուէր «Յիշողութեան մրցանակ»ին (Prix de la Mémoire) առաջին յանձնումը:

Դատական կազմը ընտրած էր Հայաստանի Մատենադարանը (Սէն Արեւշատեան, տնօրէն), Տալայի Լաման եւ Սերժ Քլարսֆելտ, երեք ընտրութիւններն ալ խորհրդանշելով յիշողութիւնը, Մատենադարանը՝ իր ձեռագրերով, Քարսֆելտ հրեայ զոհերու անուանացանկերու իր հետազօտական աշխատանքով եւ Տալայի Լաման (Խաղաղութեան Նոպէլի դափնեկիր) ի յարգանս Թիպէթի ժողովուրդին, այսօր չինական ճնշումին ենթակայ: Այս մրցանակին պատուոյ նախագահն է՝ Տիկին Տանիէլ Միթերան, որ՝ ներկայ էր հանդիսութեան:

Սէն Արեւշատեան, յայտնապէս յուզուած է, ինչ որ շատ հասկնալի էր, որ բեմ բարձրացաւ եւ Հարլէմ Տէզիրէն ստացաւ Մատենադարանին շնորհուած մրցանակը (քանդակագործութիւն մը):

Մատենադարանին տնօրէնը պատրաստած էր շատ կուռ այլ բովանդակալից բանախօսութիւն մը, հայերէն, զոր ամբողջութեամբ կը հրապարակենք քանի մը օրէն: Անոր ֆրանսերէն ամբողջական թարգմանութիւնը կարդաց յայտագրին պատասխանատուն՝ Մամէռ, մինչ Սէն Արեւշատեան հայերէն արտասանեց միայն առաջին քանի մը հատուածները:

Նոյն առաւօտը տեղի ունեցաւ, այս առընչութեամբ, մամուլի ասուլիս մը, երեք դափնեկիրներու ներկայութեան: Այս եւ իրիկուան հանդիսութեան մանրամասնութիւնները կուտանք առանձին թղթակցութեամբ:

КԻՐԱԿԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 10

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԲՈԼՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Համաձայն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի հրահանգին (տես՝ «Յառաջ»ի Նոյ. 25–26–ի թիւին մէջ լոյս տեսած հեռագրին պատճէնը), Կիրակի, Դեկտեմբեր 10–ին Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի, պատարագ և հոգեհանգիստ կը կատարուի երկրաշարժի բազմահազար զոհերու յիշատակին:

Այս այսպէս ըլլալով, բոլորովին աւելորդ է եւ անտեղի է որ նոյնիմաստ նախաձեռնութիւններ ստանձնեն կազմակերպութիւններ, կը խնդրուի նաեւ եկեղեցիներու վարչութիւններէն աղ. չըլլըկել այս ուղղութեամբ, վերոյիշեալ յիշեցումը բաւարար է Ֆրանսայի բոլոր հայ եկեղեցիներուն եւ գաղութին համար:

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ԽՃԱՆԿԱՐ

Հետեւեալ նկարները առնուած են «Երեկոյեան Երեւան»ի Նոյեմբերի 3 եւ 4–ի թիւերէն ուր Մաւր Դանիէլեան «Լեռնային Ղարաբաղ· հրատապ պրոբլեմներ» խորագրուած սիւնակներու մէջ զետեղած է զանոնք:

Արցախ անունն ու անոր առընչուած քաղաքական լուրեր անպակաս են ամբողջ աշխարհի հայ մամուլէն· յաճախ նաեւ միջազգային լրատուներէն: Սակայն ընկերային կեանքէն հատուածներ, բազմաչարչար ու բզկտուած այդ հողին վրայ ապրողներու ինքնութեան, անոնց առօրեային մասին էջեր հազուադէպօրէն տեղ կը գտնեն մեր մամուլին մէջ:

Մաւր Դանիէլեանի բրածը ոչ կարծիք պատրաստելու, ոչ ալ գոյութիւն ունեցածը սա կամ նա ձեւով տպաւորելու կը միտի: Ան պարզապէս կը նկարագրէ ու կը փոխանցէ ինչպէս լուսանկարչական գործիք մը, որպէսզի վաղը լուրթիւններ կամ սպիտակ բիծեր չունենայ Արցախի հայրենադարձութեան մեր պատմութիւնը:

⁂

ՄԵՐ ԵՐԵԽԱՆԵՐԸ ՀԱ՛Յ ԿԸ ԼԻՆԵՆ

Առաջին պատկերը կուգայ Մարտակերտի Կալէր թաղամասէն· նորեկ Սումգայիթցիներու թաղամաս է ան: Սումգայիթցիներ, որոնց պատմութիւնը կը սկսի Արցախէն: «Նրանք կարաւաններով լքում էին իրենց բնօրրանները, գնում Ադրբեջանի զանազան շրջաններ՝ ապրուստ որոնելու: Պատերազմից առաջ մարդկային հոսքն ուղղւում էր դէպի Ժդանովի շրջան: Միայն Ջափար գիւղից տեղափոխուածները այն ամայի տարածութիւններում մի ամբողջ գիւղ հիմնադրեցին: ... Գրեթէ բոլորը տառապում էին մալարիայով: Նրանք շէնացրին, այգեստաններ դարձրին այդ ամայի տարածութիւնները: Յետոյ սկսուեց Ադրբեջանցիների ներհոսքը ու նրանք՝ այդ վայրերը շէնացնողները տեղահանուեցին: Զրկուած իրենց ստեղծած տուն ու տեղից, արմատախիլ Ղարաբաղցիների կարաւանը շարժուեց դէպի ամայի նոր վայրեր, գնաց կառուցելու Մինգեչաուրներ ու սումգայիթներ»:

Ու թափառումի իրենց շրջանը կը փակուի սկզբնակէտին վրայ, անոնք այսօր մարտակերտցի դարձած են· բողոքող մարտակերտցիներ: «Ջուրը կանոնաւոր չեն տալիս, խանութներ չեն կառուցել, դպրոցը հեռու է»:

«Քանի՞ տարում էք կառուցել Սումգայիթը, Մինգեչաուրը» *հարցումին կը պատասխանեն.* – «երեսուն, քառասուն»: *Իսկ Մարտակերտ վերադարձած են հինգ ամիսէ ի վեր ու արդէն տուն ունին...: Տեղացիները կը բացատրեն անոնց թէ իրենք* 10 – 20 *տարի բնակարանի կը սպասեն ու յօժար են աւելի եւս երկարելու այդ սպասումը միայն թէ հեռուներէն քշուած իրենց քոյրերն ու եղբայրները անտուն չմնան:*

Այդ քոյր – եղբայրներուն ցաւը միայն ջուրի պակասը, խանութներու բացակայութիւնը չէ· «հայերէն լաւ չենք խօսում, Արցախի բարբառն էլ խառնուել է ադրբեջաներէնին: Պարզուեց որ ռուսերէն էլ կարգին չգիտեն»:

Լրագրողը կը հարցնէ իրենց·

– Հիմա, ի՞նչ ազգից էք:

– Չգիտենք, բայց մեր երեխաները հա՛յ կը լինեն» *կ'ըլլայ պատասխանը:*

«Ես ղարաբաղցի եմ, *կը պատմէ ուրիշ մը,* ծնուել եմ Սումգայիթում: Սումգայիթեան դէպքերից յետոյ ընտանիքով գնացինք Հայաստան: Յետոյ եկել ենք Մարտակերտ: Այստեղ տուն են տուել: Երկու երեխայ ունեմ: Լաւ է, որ գոնէ իմ երեխաները այստեղ կը մեծանան որպէս իսկական հայ, ինձնից լաւ կը խօսեն հայերէն»:

Շրջանի խորհուրդին նախագահը հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ· շրջան եկած են մօտ 800 *ընտանիք՝* 3500 *հոգի: Մեծագոյն նեղութիւնը բնակարանի մարզին մէջ է· շինանիւթը կը պակսի ամէն տեղ:* «Թէ՛ տեղացիները, թէ՛ գաղթականները դժուարին կացութեան մէջ են: Միակ ելքը բոլորը համարում են հարցի քաղաքական լուծումը՝ Ղարաբաղի միացումը Հայաստանին կամ գոնէ անջատումը Ադրբեջանից»:

⁂

ԱՆԴՈՒՌ ԲԱՆԱԼԻՆԵՐ

Ստեփանակերտ, «Ղարաբաղ» *պանդոկ: Շուշեցի նախկին ուսուցչուհի Ռիմա Համբարձումեան անոր բնակիչներէն մէկն է»* «Նոյն հագուստն է հագին, ինչի մէջ իր տնից փախել է անցեալ տարուայ գարնանը»: *Այդ օրէն ի վեր հագէն զատ ոչինչ գնած է ան:* «Հիւանդ է, ոտքերն ուռած: Իսկ ո՞վ չգիտէ, որ ոտքերը սրտի պատճառով են ուռչում: Սիրտ չի մնացել»:

Արցախեան խճանկարներու շարքը այս տիպարին ուրուագծումով կը շարունակէ Մաւր Դանիէլեան, «Երեկոյեան Երեւան»*ի Նոյեմբեր 4–ի թիւին մէջ:*

Այդ տիպարը՝ նախկին ուսուցչուհի այսօր Ստեփանակերտի պանդոկին «յաճախորդ» Ռիմա Համբարձումեան հետեւեալ տողերը գրել կուտայ լրագրողին.– «Նայում եմ այդ կնոջը եւ իմ աչքի առջեւ պատկերւում են տունուտեղից զրկուած տասնեակ հազարաւոր այն գաղթականները որ մեծ մասամբ դեռ անորոշ ապագայով, շրջում են Ստեփանակերտում, շրջկենտրոններում ու գիւղերում: Այդ կնոջ կերպարանքով իմ աչքի առաջ է ելնում եօթանասուն տարի իր ճշմարտութեան համար պայքարի ելած Ղարաբաղը: Իմ աչքի առջեւ է ելնում երկու անգամ հրդեհուած եւ երիցս Հայերից դատարկուած Շուշի – շախտան քաղաքը»:

Պանդոկին միջանցքներուն ու բակին մէջ պարապ նստած բոլոր Շուշեցիները իրենց ձեռքերուն մէջ անընդհատ կը խաղցնեն բանալիներ, ջարդուած պատուհաններով ու դռներով իրենց լքուած տուներուն բանալիները:

Ի՞նչ կ'ընեն հոն, ինչպէ՞ս կ'ապրին.

« – «Գթութիւն»ից խաչիկ Ստամպոլցեանը եղաւ մեզ մօտ, երկու – երեք անգամ կանոնաւոր դրամական օգնութիւն ցոյց տուեց բոլորիս: ... Խնդրել էր որ Շուշւայ դէպքերի մասին գրի առնեմ: Դա իմ երազանքն էր: Գիտեմ որ դա պատմաբանների գործն է, նրանք աւելի գեղեցիկ կը շարադրեն, բայց իմ գրածը կարեւոր է նրանով որ ամէն ինչ ինձ հետ եւ իմ շրջապատում է կատարուել: Տարիներ յետոյ մարդիկ պէտք է որոնեն ճշմարտութիւնը, եւ դա նաեւ հէնց իմ գրածը կը լինի: Մի գիշերուայ մէջ գրեցի մի ընդհանուր տետր եւ յանձնեցի ընկ. Ստամբոլցեանին»:

«Նորօրեայ Գաղթականներ» խորագրուած այս էջին դերակատարները միայն Շուշիէն գաղթածները չեն· Մ. Դանիէլեան կը հանդիպի իրենց ընտանիքներով երկու եղբայրներու, որոնք «փախել են Թուրքմենիայի Ներիտդաղ քաղաքից: Ասացին որ 35 ընտանիք նոյն քաղաքից եկել է Ասկերանի շրջանի Խնձրիստան գիւղը: Այդ եղբայրների ձեռքերին նոյնպէս բանալիներ են, ջարդուած դռների բանալիներ ... անդուռ բանալիներ»:

⁂

«ՄԵՐ ԴԱՍԱՏՈՒՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ԳԻՒԴՈՒՄ ՉԻ, ՌՈՒՍԵՐԷՆ Ա ԽՕՍՈՒՄ»

Մաւր Դանիէլեան ինքնաշարժով մը ոլոր – մոլոր, անհարթ ճամբաներէ կ'ուղղուի Դահրաւ գիւղը: Լսած է որ «Մի քանի երիտասարդ տղաներ ու աղջիկներ որոնք ոչ մի կապ չունեն Ղարաբաղի հետ, թողնելով իրենց սիրած աշխատանքը, քաղաքցիկ կեանքը, եկել են «Դահրաւ» ինչով կարող են նպաստելու որ գիւղը ոտքի կանգնի ու տեղի երիտասարդները հետեւելով իրենց օրինակին, չլքեն հայրական օջախները»:

Ճամբան կը գայրանայ գիւղի հիմնադիրներուն, որոնք վարի հարթ տարածութիւնները ձգած, տուները կառուցանած են ժայռերու ստորոտը: Խօսելով սակայն ծերունիներու հետ, կը հասկնայ որ անտեղի էր իրենց գայրոյթը, քանի որ հաշուի չէին առած հայկ. իրականութեան մէջ չհնացող կարգ մը ազդակներու պարագան: Տափաստանին վրայ գիւղ կառուցանել չէ՞ր նշանակեր թշնամի յարձակումներու ախորժակ սրել ու ինքնակամ դիւրին որսի մը վերածուիլ:

«Արցախ գալն ինձ համար ոչ զբօսաշրջիկի ուղեւորութիւն է, ոչ էլ հրաշքներ փնտռելու կամ գործելու ձգտման յետեւից գնալ: Մեր աշխատանքից շարժումը ծնեց մի գործնական որոշում· պատմական Արցախը նորից հայացնել»· *այսպէս կը բացատրէ իր արարքը Հայոց լեզուի ու գրականութեան ուսուցչուհի Շուշանիկ Աբրահամեան: Հետեւեալ տողերով գծուած պատկերն է որ զինք առաջնորդած է ոլոր – մոլոր ճամբաներով Դահրաւ գիւղը·* «բարձրաձայն ասուղ հայրէններ չեն մնացել այստեղ: Բայց մնացել է հայկական ոգին, որը մօտ 70 տարի մաքառել է իր ինքնութեան համար»:

Դահրաւցի աշակերտներուն հետ իր առաջին հանդիպումը, առաջին դասը՝ «միայն հայեացքների, աչքերի ու հոգու հաղորդակցութիւն» *կ'ըլլայ·* «Իրարու լեզու չէին հասկանում, իսկ տանը երեխաները ծնողներին ասացին· – «Մեր դասատուն հայերէն գիւդում չի, ռուսերէն ա խօսում»:

⁂

Եթէ ինչպէս անցեալը, մեր ներկան եւս մեր աշխարհին սա կամ նա անկիւնի պանդոկները, փողոցները պիտի լեցնէ հայ գաղթականներով, որոնք ամբողջ օրը ձեռքէ պիտի չձգեն լքուած իրենց տուներուն բանալիները, մեր իրականութիւնը անոնց քով միշտ պիտի զետեղէ Դահրաւի նման անկիւններու ճամբան բռնող երիտասարդներ: Եթէ ճակատագիրը տեղահան գանգուածներ անպակաս պիտի ընէ մեր ընթացքէն, անոր թափը նախկին ուսուցչուհի, ուռած ոտքերով Ռիմա Համբարձումեաններուն քովն ի վեր հերթը առնելու պիտի կանչէ Շուշանիկները, արեւները:

Մինչեւ ե՞րբ կամ մինչեւ ո՞ւր ... մինչեւ այն հանգրուանը, ուր «ճակատագիր» թարգմանուած ուժերը յուսահատին, տեսնելով որ չեն մեռնիր հայրէնները ու դասատու եւ աշակերտ միշտ ու ամէն դպրոցի մէջ նոյն լեզուով կը հաղորդակցին իրարու հետ, դասարանէն դուրս, այլ վայրերու վերապահած «հայեացքների ու հոգու հաղորդակցութիւնը»:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԻՏԱԼԻՈՅ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՑՈՅՑԸ ԿՈՐԲԱՉՈՎԻ ԳԱԼՍՏԵԱՆ ԱՌԻԹԻ

Օգտուելով Կորբաչովի Իտալիա այցելութենէն, Իտալիոյ Հայոց Միութիւնը եւ Հայ Դատի Պաշտպան Կոմիտէն որոշեցին միասնաբար խաղաղ ցոյց մը կատարել Միլանոյի Խորհրդային հիւպատոսարանին առջեւ Նոյեմբեր 29-ի առաւօտ: Այս ուղղութեամբ առնուեցաւ հիւպատոսարանի հաւանութիւնը ընդունելու պատուիրակութիւն մը որ պիտի յանձնէր Նախագահ Կորբաչովի ուղղուած նամակ մը Ղարաբաղի ծանօթ կացութեան վերաբերեալ: Ստացուեցաւ նաեւ ոստիկանութեան եւ ապահովութեան հաւանութիւնը հիւպատոսարանէն, որոշ հեռաւորութեան մը վրայ հաւաքուելու եւ անկէ խաղաղ ցոյցով մը քալելու դէպի հիւպատոսարան: Այս իմաստով շրջաբերականներ ղրկուեցան Իտալիոյ ամբողջ համայնքին:

Որոշուած օրը մեծ թիւով հայրենակիցներ Միլանոյէն, Վենետիկէն, Բատովայէն, Բիաչենցայէն, Վարէզէն եւ Ֆիրենցէէն հաւաքուեցան որոշուած ժամադրավայրը, սակայն վերջին պահուն ոստիկանութիւնը արգիլեց հանդիսացեալ համախումբ քալելուն դէպի հիւպատոսարան թոյլատրելով միայն որոշ տեղ մը համախմբումը: Եւ սակայն ժողովուրդը փոքր խումբերով քալեց դէպի հիւպատոսարան, ուր ժամը 11-ին եռանդամ պատուիրակութիւն մը գլխաւորուած հոգեւոր հովիւ՝ Սարգիս Քահանայ Սարգիսեանէ, ընդունուեցաւ ընդհանուր հիւպատոս Շթուրիչինի կողմէ, ի ներկայութեան փոխ –հիւպատոս Պր. Շթարքովի: Պատուիրակութեան միւս անդամներն էին Հրանտ Բամպակեան Իտալահայոց Միութեան կողմէ եւ Տոքթոր Կարօ Փորնեան Հայ Դատի Յանձնախումբի կողմէ: Ընդհանուր հիւպատոսը երկար տարիներ պաշտօնավարած է Փարիզ եւ շատ մօտէն ծանօթ է Հայերուն: Ընդունելութիւնը եղաւ շատ սիրալիր եւ իրեն յանձնուեցաւ Կորբաչովի ուղղուած նամակը՝ Նախագահին փոխանցելու խնդրանօք, նոյն ժամանակ իրեն տրուեցաւ նամակին մէկ պատճէնը առ ի գիտութիւն:

Հանդիպումի ընթացքին, որ տեւեց կէս ժամ, Սարգիս Քահանայ՝ խօսք առնելով ըսաւ որ այսօր մեր պատուիրակութիւնը եկած է իր միջոցաւ բարի գալուստ մաղթելու Խորհրդային Միութեան Նախագահին· Իտալիա այցելութեան առիթով եւ նոյն ժամանակ իրեն յանձնել տրուած նամակը որուն մէջ յայտնուած են մեր համայնքին մտահոգութիւններն ու ցանկութիւնները Լեռնային Ղարաբաղի մեր հայրենակիցներուն վերաբերեալ:

«Շատ մտահոգ ենք. շեշտեց Սարգիս Քահանայ, Լեռնային Ղարաբաղի եւ Հայաստանի մէջ տիրող չափազանց լուրջ կացութեամբ որ ստեղծուած է, Ադրբեջանի կողմէ ենթարկուած շրջափակումով. այս վիճակը խորապէս կը մտահոգէ Սփիւռքի ամբողջ Հայութիւնը որ Խորհրդային Հայաստանը կը նկատէ իր ալ հայրենիքը ուր թաղուած են իր դարաւոր արմատները: Այս նամակով մենք կը դիմենք խորհրդային կառավարութեան եւ անոր պետին որպէսզի ազդու միջոցներ ձեռք առնուին Ղարաբաղի ու Հայաստանի հայութեան ներկայ եւ ապագայ կեանքի ապահովութեան համար:

«Պերեսթրոյկայի ծիրին մէջ, ազգային, կրօնական ու մշակութային ընդունելութիւնը եւ այդպիսով կացութեան բարելաւումը, քննութիւն մըն է վերակառուցման նոր քաղաքականութեան յաջողութեան համար: Արտասահմանի հայ ժողովուրդը, նիւթական, բարոյական եւ հոգեբանական ճանապարհներով միշտ սատար հանդիսացած է Խորհրդային Հայաստանին եւ ներկայիս ալ պատրաստ է ամէն ձեւով օգնելու եւ ցոյց տալու իր համակամութիւնը Լեռնային Ղարաբաղի եւ Հայրենիքի ժողովուրդին արդար իրաւունքներուն իրագործումին համար»: Իր խօսքի աւարտին, Հոգեւոր Հովիւ Սարգիս Քահանան շնորհակալութիւն յայտնեց կատարուած շատ սիրալիր ընդունելութեան համար, եւ խնդրեց Պր. հիւպատոսէն որ թարգման հանդիսանայ մեր համակրանքի զգացումներուն, զորս կը տածենք Պր. Կորբաչովի հանդէպ, յաջողութիւն մաղթելով Իտալիա կատարած այս կարեւոր այցելութեան:

Ընդհանուր հիւպատոս Պր. Շթուրիչին իր պատասխանին մէջ յայտնեց թէ ինք համակրութիւն ունի հայ ժողովուրդին հանդէպ եւ լիովին կը բաժնէ մեր մտահոգութիւնները, վախերն ու ցանկութիւնները: Ինք եւ իր կինը անդամ են Մոսկուայի մէջ հիմնուած՝ «Հիւսիսափայլ» ընկերութեան, եւ հարիւր տոկոսով կողմնակից են որ Ղարաբաղը միանայ կամ պատկանի Հայաստանին: Որպէս պատմաբան՝ ինք Ղարաբաղը կը նկատէ Պատմական Հայաստանի անբաժանելի մէկ մասը եւ անարդարութիւն կը նկատէ 70 տարիներէ ի վեր, Ստալինի բռնակալ քաղաքականութեան պատճառաւ այդ հարցին վճռական լուծում մը գտնելու ուշացումը: Ներկայ սահմանադրութիւնն ալ իր հակասական յօդուածներով յստակ դիրքորոշումը չի որդեգրեր ղարաբաղեան հարցին խաղաղ եւ բարւոք լուծում մը գտնելու համար, նաեւ այն պատճառաւ որ լենինեան ազգ. քաղաքականութեան որոշումները օրէնքի կարգ չեն անցած տակաւին: Եւ անհրաժեշտ է որ իրարու հակոտնեայ երեւոյթներու դէմ որոշումներ տրուին որպէսզի ամէն ազգ իր ինքնութիւնը եւ ազգային շահերը պահպանէ խորհրդային համադաշնակցութեան մը շրջանակին մէջ, փոխադարձ համագործակցութեամբ: Յարգելի հիւպատոսը վերջացուց իր խօսքը շեշտելով «Ես բոլոր սրտով ձեզի հետ եմ»:

Յաջորդաբար խօսք առաւ Պր. Հ. Բամպակեան շեշտելու համար մեր լուրջ մտահոգութիւնները Ղարաբաղի մէջ ստեղծուած կացութեան համար, յոյս յայտնելով որ չկրկնուին 1906–ի ազգամիջեան արիւնալի ընդհարումները Ազերի Թաթարներու եւ Հայերու միջեւ խրախուսուած այն ժամանակուան Կովկասի փոխարքայ Վորոնցով Դաշկովի կողմէ որ իր կեանքով վճարեց ցարական վնասաբեր քաղաքականութիւնը Հայերու նկատմամբ: Մենք կը վախնանք որ այսօր խորհրդային հակիչ զինուորական ուժերու ցոյց տուած երեւութային անկողմնակալութեան կամ կողմնակի դիրքորոշումներուն հետեւանքով դարձեալ կրկնուին նոյն արիւնահեղ ընդհարումները Հայերու եւ Ազերիներու միջեւ:

Իր կարգին տոքթ. Փորնեան խօսք առնելով նշեց Հայոց դարաւոր բարեկամութիւնը Ռուսիոյ հանդէպ եւ մեր մասնակցութիւնը որպէս հաւատարիմ քաղաքացի ռուսական յաղթական արշաւանքներուն: Այս իրողութիւնը պատրուակ ծառայած է Օսմանեան Իթթիհատական կառավարութեան կազմակերպելու համար 1915ի Հայկ. տեղահանութիւններն ու ջարդերը: Այսօր ալ նոյն դէպքեր կը կրկնուին Ադրբեջանի, Սումգայիթի մէջ: Մենք կը յուսանք որ խորհրդային զինուորական հզօր ուժը կարենար պաշտպանել Ղարաբաղի հայութեան կեանքը եւ ապահովու-

ՀԱՆԳԻՍՏ Հ. ԳԱԲՐԻԷԼ ՎՐԴ. ԱՅԱՆԵԱՆԻ

Վիէննայի մէջ, ուր վերադարձած էր վերջերս, իր մահկանացուն կնքած է Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութեան վաստակաւոր անդամներէն՝ Հ. Գաբրիէլ վարդապետ Այանեան։

Բնիկ Պոլսեցի, մօտ 70 տարեկան, Հայր Գաբրիէլ երկար տարիներ եղած է Պոլսոյ Մխիթարեան Լիսէի տնօրէն եւ միաբանութեան Պոլսոյ վանահայր։

Վախճանեալ Վարդապետը փոքր տարիքէն աշակերտած է Պոլսոյ Մխիթարեան վարժարանին, 1942-ին պաշտօնավարած է որպէս նախակրթարանի ուսուցիչ, 1945-ին մեկնած է Վիէննա։ 1958-ին քահանայ ձեռնադրուած է եւ աւարտած փիլիսոփայութեան եւ աստուածաբանութեան ուսման շրջանը ու Պոլիս վերադարձած 1960-ին, կրկին նուիրուելու համար ուսուցչութեան։ Բարձրագոյն դասարաններուն աւանդած է հայերէն, մատենագրութիւն եւ կրօնք։ 1963-ին կարգուած է տնօրէն, 1965-ին ալ, Հայր Սարգիս Վարդապետ Բարոյեանի մահէն ետք, դարձած է վանահայր։ 1987-ին տօնուած է ուսուցչութեան իր 45-ամեակը եւ տնօրէնութեան 25-ամեակը։

Իր մահկանացուն կնքած է երկամունքի գործողութենէ մը հազիւ երկու ժամ ետք, դոհ անակնկալ տագնապի մը։

Թինը։ Այսօր մենք ստոյգ աղբիւրներէ տեղեկութիւններ ունինք որ Ազրբէջանի զանազան քաղաքներուն մէջ գտնուող Հայեր յարձակումներու կ'ենթարկուին ազերի ամբոխին կողմէ եւ կը սպաննուին ու կը խոշտանգուին իրենց բնակարաններուն մէջ։ Մտահոգ ենք այն անապահով կացութեան որ ստեղծուած է Հայաստանի մէջ շրջափակման հետեւանքով, ինչ որ կը ստիպէ շատեր արտագաղթելու եւ այս ձեւով աստիճանաբար կը պարպուի մեր հայրենիքը իր բնիկ տարրէն։ Ուրախ ենք որ յարգելի Պր. հիւպատոսը իր խօսքին մէջ շեշտեց որ ինք բարեկամ է հայ ժողովուրդին եւ լիովին կը հասկնայ մեր մտահոգութիւնները։

Հիւպատոսարանէն հրաժեշտ առնելով պատուիրակութեան անդամները հանդիպելով դուրսը հաւաքուած հայրենակիցներուն, մանրամասն զեկոյց տուին իրենց տեսակցութեան, եւ գտած ջերմ հիւրասիրութեան ընդհ. հիւպատոսին եւ փոխ – հիւպատոսին կողմէ։ Խաղաղ ցոյցի ընթացքին ցուցադրուեցան զանազան լոզունքներով պաստառներ որոնք լուսանկարուեցան ներկայ լրագրական թղթակիցներու եւ Մոնթէ Գարլօ-ի եւ Թէլէ Լոմպարտիայի հեռատեսիլէն կա – յաններուն կողմէ որոնք նոյն իրիկունը հեռասփռեցին իրենց հաղորդումներու ընթացքին։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ ԽՕՍԵՑԱՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ԵՒ ԲԻՒԶԱՆԴԱՑԻՆԵՐՈՒ ՓՈԽՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Լիոնի էքիւմէնիզմի ամպիոնը ամէն տարի գիտաժողով մը կը կազմակերպէ էնսթիթիւ Քաթոլիքի մէջ, Նոյեմբեր եւ Փետրուար ամիսներուն։

Անցեալ Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 22-ին, լման օրը յատկացուած էր «Հայ եւ Բիւզանդական Եկեղեցիներու փոխ - յարաբերութեան»։ Այս նիւթը ներկայացնելու համար, փրոֆէսէօր Գրիգոր Պըլտեան, – որ 3 տարիներէ ի վեր, Լիոնի էնսթիթիւ Քաթոլիքի հայ հին գրականութեան պաշտօնական դասախօսն է, – յատկապէս հրաւիրուած էր ամպիոնի վարիչ՝ Հայր Միշալոնի կողմէ։ Դասախօսը՝ իր նիւթը բաժնեց երկու գլխաւոր մասերու։ Առաջին մասով մը ամփոփ էջերու մէջ յատակ կերպով առաւ հայ եկեղեցւոյ ծագումը մինչեւ Քաղկեդոնի ժողով եւ անկէ յետոյ ալ, դարերու երկայնքին շարունակուած բանակցութիւնները, քաղաքական պատճառներով, եւայլն։ Քաղկեդոնը մերժելու Հայ Եկեղեցւոյ դիրքը աստուածաբանական տեսանկիւնէն դիտուած, կարեւոր տեղ մը գրաւեց դասախօսի ներկայացումին մէջ, որը մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծեց ունկնդիրներու մօտ։

Դասախօսութեան երկրորդ մասը յատկացուած էր Եկեղեցիներու Միութեան փորձին, Ներսէս Շնորհալի Հայրապետի օրով։ Այս բաժինը ունէր մասնաւոր տարողութիւն։ Դասախօսը հանգամանօրէն ներկայացուց ժամանակաշրջանը, եկեղեցիներու միջեւ գոյութիւն ունեցող տարակարծութիւնները, Կիւրեղեան Քրիստոսաբանութիւնը, Հայ Եկեղեցւոյ աւանդութիւնները, երկխօսութեան մը համար սկզբունքները, եւայլն։

Դասախօսութիւնը լրանալէ ետք, ունկնդիրները մէկ ու կէս ժամի չափ աստուածաբանական խրթին հարցումներ ըրին, որոնց դիւրահաս Ֆրանսերէնով եւ արդի թերմինաբանութեամբ փայլուն կերպով պատասխանեց փրոֆ. Գրիգոր Պըլտեան. երեկոյեան ներկաները մեկնեցան հոյակապ ճաշակ մը առած Հայ կրօնական գրականութենէն։

Նիւթը կը շարունակուի 1990 տարւոյ Փետրուարին, այս անգամ շեշտը պիտի դրուի՝ ներկային մէջ հայ եւ բիւզանդական եկեղեցիներու երկխօսութեան վրայ։

Մաղթելի է որ Պր. Պըլտեանի աշխատասիրութիւնը հրատարակուի տեղ մը, որպէսզի մեծ թիւով հասարակութիւն մը օգտուի հայ կրօնական գրականութեան բարիքներէն։

ԼԻՈՆՑԻ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՍԱՄՓՕ

● ԱՇԽԱՐՀԻ ԱԽՈՅԵԱՆՆԵՐ

Սամփոյի մէջ —ըմբշամարտի ձեւերէն մէկը— Հայաստանի մարզիկները կը յաղթեն յաճախ։ Գուրգէն Թութխալեան (52 քկ.) եւ Գագիկ Ղազարեան (62 քկ.), առաջինը Լենինականցի, երկրորդը՝ Կիրովականցի, Խորհ. Միութեան այս տարուան ախոյեաններն են։

Վերջերս, Միացեալ Նահանգներու մէջ տեղի ունեցած աշխարհի առաջնութիւններուն ընթացքին, երկու Հայերը նոր տիտղոսներու տիրացած են։ Երկուքն ալ հռչակուած են աշխարհի ախոյեան, իւրաքանչիւրը իր քաշային դասակարգին մէջ։

Գուրգէնի համաշխարհային երրորդ տիտղոսն է այս, անգամ մը իբր ժիւնիոր. Գագիկ ալ աշխարհի ախոյեան եղած էր արդէն 1988-ին։ Թութխալեան 26 տարեկան է, Ղազարեան՝ 22։ Կարելի է ուրեմն ակնկալել յաջողութիւններ, յառաջիկայ տարիներուն ալ։

Ուրախալի է նկատել, որ Սպէտի շրջանին երիտասարդները, հակառակ որ կ'ողբան իրենց հարազատներէն ոմանց կորուստը, չեն ուզած հրաժարիլ մարզական կեանքէն եւ կը շարունակեն մնալ բարձր մակարդակի վրայ։

ԺԻՒՏՕ

● ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Աթէնքի մէջ, անցեալ շաբաթ, տեղի ունեցան ժիւտոյի Եւրոպայի ժիւնիոր ախոյեանական մրցաշարքերը։ Վերջացան առաւելապէս Խորհ. Միութեան մարզիկներու յաղթանակով։ Անոնց մէջ՝ Երեւանցի մը, Արամ Յակոբճանեան. հռչակուած է Եւրոպայի ախոյեան 78 քկ. քաշային դասակարգին մէջ։ Աւարտականին, Հայը յաղթած է Գերմանացի Սպիտքայի՝ որուն դէմ արդէն, անգամ մը, ցոյց տուած էր իր առաւելութիւնը, անցեալ Յունիսին, Կիեւի մէջ միջազգային հանդիպման մը ընթացքին։

Հետաքրքրական պիտի ըլլայ, յառաջիկային, հետեւիլ Յակոբճանեանի ելոյթներուն չափահասներու միջեւ։ Հայաստան մինչեւ հիմա չէր ունեցած ժիւտոյի մէջ բարձր կարգի մարզիկ մը։

ՄԱԿԱՆԱԽԱՂ

● ՀՐԱԶԴԱՆ՝ 6-ՐԴ

Խորհ. Միութեան խոտի վրայ հոքէյի առաջնութիւնը վերջացած է։ Ալմա Աթա վերստին ախոյեան է. Հրազդան՝ 6-րդ։ Անցեալ տարի 3-րդ էր։ Ետքայլ ուրեմն։

Այսուհանդերձ, Հայաստանի ներկայ պայմաններուն տակ Հրազդան յաջողած է պահել իր տեղը բարձրագոյն դասակարգին մէջ, 12 խումբերու միջեւ։ Այդ արդէն գնահատելի արդիւնք մըն է։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՕՅԻ «Վռամեան» ակումբին մէջ, Հոկտեմբեր 28 / 29, Հայ Օգնութեան Միութեան «Ռուբինա» մասնաճիւղը տօնախմբած է իր հիմնադրութեան 55-ամեակը։ «Ռուբինա» մասնաճիւղի ատենապետուհի Տիանա Պօյաճեանի ելոյթէն ետք, գեղարուեստական բաժինով հանդէս եկած է «Շիրազ» պարախումբը։ Երեկոյթին ընթացքին խօսք առած են նաեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Վռամեան» Կոմիտէի կողմէ՝ Յովհաննէս Ադամեան, Հ. Օ. Մ.-ի կեդրոնական վարչութեան անդամ՝ Ռիթա Աճէմեան, ինչպէս նաեւ այցելութեամբ մը Հարաւային Ամերիկա գտնուող հայրենի բանաստեղծ Դաւիթ Յովհաննէս։

ՄՈՆԹԷՎԻՏԷՕՅԻ Հայ կեդրոնի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 28-ին, տեղի ունեցած է հայկական երգի ու պարի միջդպրոցական Ա. փառատօնը, մասնակցութեամբ Խրիմեան կրթական հիմնարկութեան նախակրթարանի, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ կրթական հաստատութեան նախակրթարանի, Պախչէճեան ազգային վարժարանի եւ Արծրունի վարժարանի պարախումբերուն եւ երգչախումբերուն։ Ձեռնարկին սկիզբը, կազմակերպիչ յանձնախումբին կողմէ՝ Հ. Յ. Դ. «Արմենիա» Երիտասարդաց Միութեան անունով խօսք առած է Ալպէրթօ Աքսարլեան։

ԳՈՐՏՈՊԱՅԻ «Լուս ի Փուէրսա» թատերասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 21-ին, հայկական աւանդական եւ ժամանակակից երգացանկով մը հանդէս եկած է «Սայեաթ Նովա» նուագախումբը։ Հայ մշակոյթի ամսուան առթիւ տեղի ունեցած ձեռնարկին բացումը կատարած է Հ. Յ. Դաշնակցութենէն՝ Ռուբէն Աւագեան, որ ընդգծած է հայ մշակոյթին կարեւորութիւնը եւ յայտնած՝ թէ երեկոյթին եկամուտը կը տրամադրուի երկրաշարժի օժանդակութեան ֆոնտին։ Խօսք առած են նաեւ Լօրենա Երեզեան եւ Հայր Աւետիս Թորոսեան։

ՊՈԼՍՈՅ հայաշատ թաղին՝ Ֆէրիգիւղի Ս. Վարդանանց եկեղեցւոյ մատաղօրհնութիւնը կատարուած է Նոյեմբեր 12ին։ Կրօնական Ժողովի ատենապետ՝ Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեանի մատուցանած պատարագին ու Շնորհք Արք.ի քարոզին յաջորդած է սիրոյ սեղանը որ տեղի ունեցած է վարժարանին սրահին մէջ, խուռներամ բազմութեան մը ներկայութեամբ։ Թաղային Խորհուրդի ատենադպիր Սարգիս Կիւլէկէճի կարդացած տեղեկագիրէն յայտնի դարձած է, որ աւելի քան ծանր է 650 աշակերտ ունեցող վարժարանին պիւտճէն։ Մէջ ընդ մէջ գործադրուած գեղարուեստական յայտագրին հանդէս եկած է դպրոցին երգչախումբը (խմբավար՝ Ատրուշան Հալաճեան), արտասանած են դպրոցին աշակերտները, ինչպէս նաեւ Սիլվա Կոմիկեան։ Եղած նուիրատուութիւնները մրցանիշ մը հաստատած են. գոյացած գումարը ոչ միայն գիմագրաւած է վարժարանին պիւտճէն, այլ նաեւ ապահոված է պահեստի գումար մը։ Հանդէսին աւարտէն առաջ Շնորհք Պատրիարքը արտասանած է իր ուղերձը։

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻՈՅ Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցիին «Հայկազեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 21-ին, Թէքէեան Մշակութային Միութեան կազմակերպութեամբ տեղի ունեցած է յարգանքի ճաշ – հանդիսութիւն մը՝ ի պատիւ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան ղեկավարութեան առաջնորդներէն՝ փրոֆէսէօր Բարունակ Թովմասեանի։ Երեկոյթին բացումը կատարած է Պոսթընի Ռ.Ա.Կ.-ի անգլիատառ օրգան՝ «Տի Արմինիըն Միռըր Սփէքթէյթըր»ի խմբագիր՝ Արայ Գալայճեան։ Մեթր Հրաչեայ Սիրականի գնահատական խօսքերուն յաջորդած է Գանատայէն՝ Յարութիւն Արզումանեանի բանախօսութիւնը։ Գեղարուեստական բաժինէն ետք, շնորհակալութեան խօսքեր արտասանած է ինք՝ մեծարեալը։

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909 - 1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԲՈՆԱԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ

– 1915 – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 –

Աւելի ուշ, Թրքական որբանոցի մեր կեանքին մէջ, իր դերը փոխելով՝ Վերժինը դարձած էր իմ պաշտպանս եւ չէր ուզեր որ կոխկրտուէին իրաւունքներս։ Վա՜յ անոր որ վնաս հասցնէր ինծի, անմիջապէս բռունը ցցած աքլորի նման կը յարձակէր եւ ի հարկին կը ծեծէր ենթական։ Կը մեղադրէր զիս որ պաշտպանել չէի գիտեր ինքզինքս, եւ հպարտ ու ինքնագոհ կը յոխորտար թէ առանց իրեն հովանաւորութեան պիտի չկարենայի ապրիլ։ Մեր Թուրք տնօրէնն ու ուսուցիչները չէին կրնար համոզուիլ որ մենք իրարու հարազատ քոյրեր էինք, կը պնդէին թէ խո՛րթ ըլլալու էինք։ Անջրպետ մը կար մեր երկուքին բնաւորութեան մէջ, ես որքան որ երկչոտ ու քաշուող էի, ան համարձակ ու կռուազան էր։ Ես ալ ժամանակին չար եւ անառակ էի, սակայն աքսորը իմ մէջ հիմնական փոփոխութիւն մը բերած էր՝ յեղաշրջելով ներաշխարհս։ Թուրք տնօրէնը զայն «սատանայ» կը կոչէր, իսկ զիս «հրեշտակ»։ Հիմա չեմ կրնար հաւատալ թէ իրապէ՞ս մեր երկուքին տարբերութիւնը այդքան զգալի էր։

Խե՛ղճ Վերժին, տարիներ վերջ, դառնացած աշխարհէն ու մարդոցմէ եւ պարտուած կեանքի կռիւէն, մեկնեցար անդարձ ծաղիկ հասակիդ մէջ, փարաւոններու երկիրը քեզ գերեզման ունենալով, մինչդեռ ես մնացի շարունակելու համար մենաւոր գոյութիւնս։

Թիապարտներու կարաւանը կ'անցնէր դարձդարձիկ ճամբաներէ, ելեւէջներով շարունակ։ Պապակէն կը տոչորէինք եւ անգութ երկինքը կը տաղէր մեր մարմինները իր հրաշէկ սլաքներով։ Յոգնութենէն ուժասպառ, քուրջի պէս շատեր կ'իյնային ճամբաեզրին վրայ, քայլ մը առնելու անկարող, եւ ոստիկանները կը ցցուէին հոգեառ դեւերու պէս շաչեցնելով իրենց խարազանները անոնց կռնակին վրայ։ Բողոքելու եւ պոռալու իրաւունքը խլուած էր մենէ։ Մենք կը նկատուէինք ստրուկներ եւ ստիպուած էինք տեղի տալ մեր ամենազօր տէրերուն կամքին առջեւ։ Որո՞ւ հոգն էր թէ մեր կոկորդները չորցած էին հնամեայ մագաղաթներու պէս եւ մեր ոտքերը կը մերժէին առաջանալ փուշոտ եւ կրակներու մէջ վառող անապատներէն։ Պէտք էր աճապարել, հասնելու համար յաջորդ կայանը, գիշերէն առաջ։ Մտրակուած ձիերը կը սուրային քառասմբակ եւ իրենց խելայեղ վազքին մէջ, կը կոխկրտէին մանուկներ եւ ծերեր։ Մօտակայ բլրակներէն որպէս զառն հեզնանք կը խոխոջէին աղբիւրներ, որոնք անտարբեր կը հոսէին, առանց անդրադառնալու՝ թէ քանիներ պիտի ուզէին իրենց հոգիները աւանդել կուշտ ու կուռ խմելէ յետոյ այդ զուլալ չիթերէն։ Բոլոր տուայտանքներուն մէջէն, ամէնէն անհանդուրժելին ծա՛րաւն է։ Լեզուդ անհամեմատօրէն կը մեծնայ եւ բերանդ կը բանաս զովանալու համար, բայց տաք օդը, կարծես աւելի կը ցամքեցնէ լորձունքի գեղձերը։ Կը քալենք առանց գիտելու շրջակայքը։ Մարդը բնական գեղեցկութեան առջեւ կը մնայ անզգայ, երբ մարմինը դատապարտուած է դժոխքի բոցերուն։ Մոռցած էինք անցեալն ու ապագան. մեզի համար կենսականը ներկան էր, մանաւանդ կենսատու ջուրը։ Տենդ ունեցող հիւանդի մը պէս, կ'երազէինք ձիւներ ու սառեր. բարկ քրտինքը վտակի պէս կը հոսէր մեր արեւահար դէմքերէն եւ դուրս ինկած լեզուն աջ ու ձախ կ'երթար ծծելու համար զանոնք։

(Շար. 24)

(Շար. Ա. էջէն)

վըստահութեան ու համագործակցութեան խորհրդակցութեան մասնակից Պետութիւններու ներկայացուցիչներու Վիէննայի հանդիպման եզրափակիչ ակտի եւ ամփոփիչ փաստաթուղթի գծով, որոնք Պետութիւններին պարտաւորեցնում են իրենց օրէնքները, կանոններն ու քաղաքականութիւնները համապատասխանեցնել միջազգային իրաւունքի վերաբերեալ նըրանց պարտաւորութիւններին, ներառեալ իրաւահաւասարութեան եւ իրենց ճակատագիրը տնօրինելու, ներքին ու արտաքին քաղաքական սթաթուսը ըստ իրենց հայեցողութեան որոշելու, ժողովուրդների իրաւունքի սկզբունքը:

3.— Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհըրդի որոշումը, ըստ ինքնորոշման սկզբունքին, խորհ. կազմի մէջ հայ ժողովրդի մուտք գործելու պայմաններին, Խորհ. Միութեան եւ Խորհ. Հայաստանի սահմանադրութեանը, ինչպէս նաեւ Խորհ. Միութեան եւ Խորհ. Ֆեդերացիայի սուպյէքթների միջազգային պարտաւորութիւններին հակասող որոշում, յայտարարւում է անվաւեր Խորհ. Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի համար եւ ոչ մի իրաւական հետեւանքներ չառաջծող:

4.— Հայ ժողովրդի եւ ընդութեամբ անջատուած նրա մի մասի, Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութեան ինքնորոշման իրաւունքի խախտման դէմ բողոքով դիմել Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհրդին, բոլոր միութենական Հանրապետութիւնների Գերագոյն Խորհուրդներին, ՄԱԿ-ի անդամ Պետութիւնների պառլամենտներին, ներառեալ Եւրոպայում անվտանգութեան ու համագործակցութեան վերաբերեալ խորհրդակցութեան մասնակից Պետութիւններին եւ Եւրոպական Պառլամենտին:

5.— Յանձնարարել Խորհ. Հայաստանի Արտաքին Գործերի Մինիստրութեանը, արտասահմանեան երկրների հետ բարեկամութեան եւ մշակութային կապերի հայկական Ընկերութեանը, Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապերի Կոմիտէին, Արմէնփրէսին, արտասահմանեան բոլոր հայ համայնքներին տեղեակ պահել Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհըրդի ընդունած որոշման, սոյն որոշման մասին, կոչ անել էլ աւելի համախմբուել Մայր Հայրենիքի շուրջը, ի պաշտպանութիւն հայ ժողովրդի ոտնահարուած իրաւունքների:

6.— Խորհ. Հայաստանն ու ԼՂԻՄ-ը ներկայացնող խորհ. ժողովրդական դեպուտատների նիստերի դահլիճից հեռանալու պահից ընդունուած, Խորհ. Գերագոյն Խորհրդի բոլոր որոշումները, հայ ժողովրդի իրաւունքներին եւ շահերին դրանց չհամապատասխանելու դէպքում, համարել չգործող:

Խորհ. Հայաստանի
Գերագոյն խորհրդի նախագահ՝
Հ. ՈՍԿԱՆԵԱՆ

Լեռնային Ղարաբաղի
Ազգային խորհրդի նախագահ՝
Վ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Խորհ. Հայաստանի
Գերագոյն խորհրդի
Նախագահութեան քարտուղար՝
Ն. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

1 Դեկ. 1989 թ., Քաղ. Երեւան:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապերու Կոմիտէի
Նախագահ
Կ. Լ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

BAZAR DE CHARITÉ

organisé par
le Centre Culturel Saint Mesrob
au profit de l'Ecole du Samedi

le Samedi 9 et le Dimanche 10 Décembre
dans la Salle Paroissiale
de l'église arménienne catholique
13, rue du Perche (rue Charlot)
75003 PARIS

Զաւակներն ու թոռները
ցաւով կը ծանուցանեն՝
ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՄԱՐԻ ՏՈՒՏԻ - ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 27-ին:
Թաղումը կատարուեցաւ Դեկտ. 1-ին, Նանթէս:

ՅԱՒԵԼՅՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Վալանսի Ազնիւրա մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկերուհի Նորա Պէքմէզճեանի իր հօր՝ Յակոբ Պէքմէզճեանի (Լիբանան) մահուան առթիւ եւ Վալանսի Հ.Յ.Դ. Քրիստափոր ենթակոմիտէի 300 Ֆր. կը նուիրէ:

Un Noël pour les enfants d'Arménie

Le 7 Décembre 1988, l'Arménie était frappée par un terrible tremblement de terre.

Les 7, 8 et 9 Décembre prochains, dates anniversaire de ce séisme, les Grands Magasins du Printemps organisent une vente de 30 000 bougies* au profit de l'Arménie.

Les dons recueillis permettront aux enfants d'Arménie de recevoir des jouets et friandises le 6 janvier 1990 (Noël Arménien).

Le Printemps reversera le bénéfice des ventes aux trois associations pour l'Arménie :

— Aznavour pour l'Arménie
— S.O.S. Arménie
— La Croix Bleue des Arméniens de France.

Ces organismes assureront eux-mêmes le transport par avion spécial et la distribution sur place.

* *La bougie pailletée or (rouge, verte ou or 5X8 cms) arborant le sticker «Un Noël pour l'Arménie» sera vendue à chaque caisse de tous les magasins (Paris, périphériques et province) au prix de vente unitaire de 25 Frs.*

LES 7, 8 ET 9 DECEMBRE, TROIS JOURS POUR UN NOEL EN ARMENIE DANS TOUS LES PRINTEMPS.

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը եւ Վիէնի Մշակոյթի Տունը Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժի զոհերուն յիշատակին, պատուոյ նախագահութեամբ՝ ԳԵՐՊ. ՄՈՆՍԻՆԵՈՐԻ, ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ եւ ԿՂԵՄԷՍ ՎՐԴ. ՄԱԼՃԵԱՆԻ:

Դեկտեմբեր 10, Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 17-ին՝

ABBATIALE ST ANDRE LE BAS

Մասնակցութեամբ՝
ՀԵՐՄԻՆԷ ԵՐԻՑԵԱՆԻ
եւ Ռոմանի գործիական նուագախումբին,
Ղեկավարութեամբ՝
ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ՍԻՐԱՆՈՍԵԱՆԻ

Մուտքի գիներ.—
Չափահաս՝ 70 ֆրանք:
Մանուկներու համար՝ 40 ֆրանք:
Տոմսերը կարելի է ապահովել՝ Մշակոյթի Տունէն՝

9, rue du Cirque
եւ՝
Salon Michel, rue Marchande

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
59-ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կիրակի Մարտ 4
Կէսօրէ վերջ ժամը 14.30-ին՝
Salle de la Chimie — 75007 Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 9, տօն է Ցղութեան Սուրբ Աստուածածնի Յաննայէ:

Այս առթիւ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի՝ Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

RECITAL DE GUITARE

Iakovos KOLANIAN

Au programme :
BACH — AGUADO — PAGANINI
TZORTZINAKIS
et CHANTS ARMENIENS

Les 5 et 7 Décembre à 20 heures 30
en l'église Saint Julien Le Pauvre
1, rue Saint Julien Le Pauvre - Paris 5e
Prix des places: 100 F - 70 F. (tarif réduit)
Locations : FNAC et sur place une heure avant le concert.
Concert organisé par Ohannes DEMIRDJIAN
Renseignements : 42. 71. 67. 86.

Les places seront attribuées dans l'ordre d'arrivée, le soir du concert.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղիկի Խաչիկ Ոսկանեանի մահուան առթիւ.— Մարսէյլէն՝ Ժագ Կարապետեան, Պերճ Կարապետեան, Ժիլպէր Մարգարեան 500-ական Ֆր. եկեղեցւոյ եւ Ս. Մեսրոպ կրթարանին, Ժան Սարուկ 300 Ֆր. Դաւիթ Գալամպաճեան եւ Ժան - Ժագ Տակոեան 200-ական Ֆր.:

ՎԱԼԱՆՍ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 7, ժամը 11.45-ին, հոգաբարձութեանս կողմէ ծաղկեպսակ մը կը զետեղուի քաղաքիս ցեղասպանութեան յուշարձանին, ի յիշատակ երկրաշարժի զոհերուն:

Veillée à Marseille

Afin d'honorer la mémoire des victimes du séisme du 7 Décembre 1988 en Arménie
La Croix Bleue des Arméniens de France
(4 sections de Marseille)
invite la communauté arménienne
à UNE VEILLEE
le Jeudi 7 Décembre à partir de 19 heures
devant le Monument aux Morts
de l'église arménienne
339, ave. du Prado.

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հանգստեան Տուն
ԿՈՆԷՍԻ ՄԷՋ

Երրորդ տարիքի անձերու համար հանգստաւէտ պայմաններ. Ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ. Բժշկական տեւական հսկողութիւն եւ խնամք. Քաղաքներու ժխորէն եւ ապականած օդէն հեռու՝ բնութեան ծոցին մէջ, հաճելի ու մաքուր միջավայր:

S'adresser à l'A.A.A.S.
de 14h30 à 17h30
77, rue La Fayette — 75009 Paris
Tél. : 48 - 78 - 02 - 99.

LES GENOCIDES
colloque international

ASSEMBLEE NATIONALE
101, rue de l'Université — 75007 PARIS

8, 9 et 10 décembre
Séances à 9h30 et 14h30 (dimanche le matin seulement)

Présidence du colloque : Monsieur Joseph ROVAN

Solidarité
FRANCO-ARMENIENNE
Tél. : 48 80 72 88

Participation aux frais : — 300 Frs. —
chèque libellé à l'ordre de S.F.A. B.P. 84 / 75862 PARIS Cedex 18

avec la participation de :

M. Christian DER STEPANIAN, M. Bernard KOUCHNER, M. Alain CARIGNON, M. J. VERHOEVEN, M. L. FERRY, M. A. FINKIELKRAUT, M. R. SMITH, M. G. LIBARIDIAN, Mme H. FEIN, Mme G. TYRNAUER, F. CHALK et K. JONASSOHN, M. J. LACOUTURE, M. I. HOROWITZ, M. M. BURRIN, M. Y. TERNON, M. P. THIBAUD, M. H. NOLTE, M. L. KUPER, M. I. CHARNY, M. J. DEROGY, Mme C. KESSEDJIAN, M. Joseph ROVAN, M. Alfred COSTE-FLORET, Abbé Pierre TOULAT, M. Yves JOUFFA, M. Edgar MORIN, M. Sen AREVCHATIAN, M. Alfred GROSSER, M. Louis MERMAZ, Mme Simone VEIL.

SAISON 89/90
DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Dimanche 10 décembre à 17 h.	NUIT DE LA QUATRA Trois manifestations exceptionnelles non stop «MUSIQUE ET THEATRE» ELENA VASSILIEVA - GERARD GASPARIAN «SEJOUR A ARARAT» NORA ARMANI - GERALD PAPASIAN
à 19 h.	VERNISSAGE EXPOSITION «FONDS QUATRA» Hall Gaveau - Cocktail
à 20 h. 30	GRAND CONCERT DE GALA FESTIVAL ARAM KHATCHATURIAN - Ballets et Concertos JEAN TER-MERGUERIAN - ARUTIUN PAPAZIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction J.-J. WERNER
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7

JEUDI
7 DÉCEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.161

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNÉE — No 17.161

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀԱՇՈՒԵՓԱԿԻ ՓՈՐՁՈՎ

Աշխարհ կը պատրաստուի տարեվերջի հաշուեփակին. պէտք է բոլոր հաշիւները փակել վերջացող տարիին հետ. խնամքով, բծախնդրութեամբ արձանագրել ինչ որ կայ ու չկայ, պարտի ու պահանջի էջերուն մէջ, որպէսզի յատակ երեւի մնացածը՝ շահ կամ վնաս:

Առաջինին երազով հիւսուած երանութիւններու եւ երկրորդին սոսկումէն ծնած ղառնութիւններու խաժամուժին մէջ մենք եւս ունինք տարեկան մե՛ր հաշուեփակը:

Տարուան՝ որ կանխեց աշխարհինը ու որպէս Նուէր բերաւ պատուհասին հրամայականը. տարուան՝ որ աւետիսի ղօղանջներու տեղ սկսաւ զուժկան կոչնչներով: Պատուհասին սատուածը ով գիտէ քմահաճ ո՛ր հովերուն ունկնդիր, կատաղած էր տարիներու ի՛ր հաշուեփակը ու կը հրամայէր վճարե՛լ:

Վճարել՝ երէկուան անփութութիւնն ու փառամոլութիւնը. արհամարհանքն ու տգիտութիւնը: Բոլոր այն բաները զորս տարուէ տարի լռութիւնը կուտակեր էր մեր տոմարներուն պարտի սիւնակներուն մէջ. վճարեցինք: Այդ պարտքին փոխարէն տուինք տասնեակ հազարներով կեանք, չէն ոստաններ, երազ, յոյս ու հաւատք: Այդ հաշուեփակը մեզի արժեց տակաւին կէս միլիոն անպատսպար, որբեր, հաշմանդամներ, ցուրտ, ցեխ, խաւար ու նաեւ ցրուումի, կոտորակումի, կոտորումի նորանոր էջեր:

Անգամ մը եւս դարձանք աշխարհի օգնութեան կարօտ. դարավերջի աղէտը քանդուած երդիքներու, աւերուած չէներու, բզկտուած կեանքերու վրայ քամեց հիասթափումին, պատրանաթափութեան մաղձն ալ:

Սպիտակը ոչ միայն երկրաշարժին ու ցաւին, այլեւ անկարելի երազներու, փլած հաւատքներու եւ ցնցող մեր կռուաններուն վերնակեդրոնը եղաւ: Քանի մը երկվայրկեան բաւեց որ փլատակները ծածկեն դարուն բերած հաւատքն ալ, աստուածուրաց դարձնելով ամէնէն մոլեռանդ հաւատացեալը:

Այսօր կը թաղենք մեր ցաւի տարին. երէկներու կուտակած պարտքը վճարուած է. կը մնայ հաշուեփակը:

Ի՞նչ պէտք էր ընէինք ու չկրցանք, ի՞նչ կրնայինք ընել ու չըրինք: Անկասկած՝ շատ բան. եղածէն շա՛տ աւելին: Աղէտին ահագնութիւնը չափելու անկարող մը, կամ կամաւոր կոյր մը կրնայ գոհ սրտով ու բաւարարութեամբ նստիլ հաշուեսեղանին: Նստիլ՝ մոռցած թէ Լենինականի, Սպիտակի ցուրտին դէմ վրաններն ու թիթեղէ հիւղակներ հիւլէական ռումբին դէմ նախամարդու նետ ու աղեղ են միայն: Ու այսօր երբ միջազգային լրասփիւռները յետադարձ ակնարկով կ'անդրադառնան պատահածին, կը կշռեն, կը չափեն ցաւ ու դարման, մեր գործէն աւելի ծանր չի՞ կշռեր պարտքը կատարած երեւալու ջանքը. Ջանք որ խորաթափանց աչքերու համար արդարացումի զօրութիւնն իսկ չունի:

Եւ սակայն վերապրողը, վաղը կերտելու կոչուածը հաւատալու, ամբողջեանը համոզուած կռուաններու պէտք ունի. կարելիին ու չկատարուածին համեմատութիւնը անոր սորվեցուց իրմէ դուրս չփնտռել անհրաժեշտը. սորվեցուց ցաւի, ղառնութեան յաճախակի հանդիպումներու գնով իսկ, դառնալ միայն ինքն իրեն:

«Ես»ով, «մենք»ով սկսած նախադասութիւնները անձնասիրութիւն չեն թարգմաներ այլեւս. եսասիրութիւնը պարտութեա՛ն հականիշն է հոս, ու եսակեդրոնը՝ անձնատուութեան ժխտականը:

Ահա ինչ որ կը մնայ արձանագրելու մեր հաշիւներուն պահանջի սիւնակներուն մէջ:

Այս դասը, արհամարհելով ալիքի, հացի, վառելանիւթի, զէնքի անմիջական պէտքը, երէկ սապէս պատմեց Արցախցին. — «Մենք մեր գիծը գծած ենք. ետ դարձ չկայ. պարտութիւն չկայ. կարելի է լռեցնել մեր պահանջը, թաղել մեր դատը, միմիայն վերջին Արցախցիին արիւնի յետին կաթիլը քամելով այս հողին վրայ»:

Ու այսօր նոյն ուղերձով միջազգային հանրաթեան կը դիմէ Յիշողութեան մրցանակին արժանացած առաջին գիտնականը՝ Մատենադարանի տնօրէն Սէն Արեւշատեան. — «Ծանր է Հայաստանի վիճակը, սակայն կ'ուզեմ որ գիտնաք թէ մեր ժողովուրդը ընկճուած չէ երբեք. անոր մօտ վհատութեան նշոյլն իսկ չկայ»:

Դժուար հաշուեփակ, բայց ոչ տխուր:

Ա. Թ.

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ ՏԱՐԵԼԻՑԸ ԵՒ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

1988 Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժի տարելիցը լայն արձագանգ կը գտնէ զրաւոր թէ բերանացի մամուլի մէջ: Անկարելի է, անշուշտ բոլորին մասին խօսիլ, յիշենք սակայն մէկ քանին եւս:

«FRANCE - INTER»

Երեքշաբթի իրիկուն, ժամը 19.15-ին, Ֆրանս - Էնթէռ ձայնասփիւռի կայանին ամէնօրեայ յայտագիրը՝ «Հեռաձայնը կը հնչէ» նուիրուած էր Հայաստանի: «Առանց սահմանպլուխի բժիշկներէն» Միշէլ Լանկլուա եւ լրագրող՝ Փիէր Վերլիւիգ կը նկարագրէին այսօրուան կացութիւնը, ԷՍ-Օ-ԷՍ - Արմենիէն Գրիգոր Փափազեան կ'արտայայտուէր նաեւ շրջափակման մասին, որ այլեւս «գործադուլ» մկրտուած է Ազերիներու կողմէ եւ կը բացատրէր նաեւ Ղարաբաղի պարագան, նախքան պատասխանելը կարգ մը հարցումներու, ինչ կը վերաբերի Հայաստանի հասած օժանդակութեան եւ ներկայ ծրագիրներուն:

«L'HUMANITE»

Դեկտեմբեր 6-ին ալ երկու էջ կը նուիրէր հսկայ խորագիրով մը՝ «Անունն է Նանսէն», անդրադառնալով Սպիտակի նորվեկիական հիւանդանոցին, ուր Հոկտեմբեր 26-ին ծնած էր առաջին մանուկը եւ մկրտուած՝ Նանսէն: Համայնավար պաշտօնաթերթը նկարներ ալ կը հրատարակէ, բայց իր թղթակիցները ընդհանրապէս լաւատես են ինչ կը վերաբերի վերաշինութեան աշխատանքներուն:

«FEMME PRATIQUE»

Դեկտեմբերի թիւին մէջ, քանի մը էջ նուիրուած է, ուր կը բացատրուի նաեւ համակամութեան օրոշ գաղափար մը Ալէն Միշէլի կողմէ (Էֆիլիպը), օրինակ սուրճի գնումի միջոցաւ:

«LE MONDE»

Թերթը, Դեկտեմբեր 6-ի իր թիւին մէջ, կարճ արձագանգ մը կուտար, զոր կը խորագրէր սակայն՝ «Հայաստանի վերաշինութեան ձախողութիւն» եւ կը պարզէր տխուր պատկեր մը:

S.O.S. ARMENIE

Մամուլի ասուլիս մը տուաւ, Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 5-ին, որու կ'անդրադառնանք մեր յաջորդ թիւով:

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Փարիզի Փալէ տէ Քոնկրէի մէկ սրահին մէջ, Երկուշաբթի կէսօրէ ետք, Դեկտեմբեր 4, բացուեցաւ «Զօրեան Հիմնարկ Ֆրանսա»ի կազմակերպած խիստ կարեւոր համաժողովը, որու կը նախագահէ՝ Արէլ Աղանպէկեան, եւ որու նիւթն է՝ «Երկրաշարժը տարի մը ետք»:

Բացման խօսքէն ետք, զոր արտասանեց Քաթրին Քէսէճեան, յաջորդաբար ելոյթ ունեցան՝ Արէլ Աղանպէկեան, Պերնար Քուշնէր, Գագիկ Յարութիւնեան (Հայաստանէն տնտեսական եւ ընկերային հարցերու հիմնարկի տնօրէն), Սպարտակ Պետրոսեան (Լենինականէն), Սեսիլ Սփորթիս (Սալպըղական բժիշկ) Վան Գրիգորեան (Միացեալ - Նահանգներ՝ Արմէնիըն խորմպլի), Ռազմիկ Դաւոյեան (Հայաստան): Յաջորդ օրը՝ Երեքշաբթի, արտայայտուեցան Անրի Ասլէր (Սթրազպուրկի բնագիտութեան հիմնարկ), Ռուբէն Թադէոսեան (Մոսկուա), Գէորգ Տէր - Ստեփանեան (Հայաստանի գիտութեանց ակադեմիա), Միսաք Եղիայեան (Պոսթընէն, Իննէրբրինկ), Աշոտ Ալեքսանեան (ճարտարապետներու նախագահ), Լուչիանօ Տի Սոփրա եւ Սանտրօ Թարկա (Իտալիա), Ա. Գրիգորեան (Սպիտակ), Լուդմիլա Յարութիւնեան. (Երեւան), Արկադի Գրիկողեան (Մոսկուա):

Այս համաժողովին մանրամասն թղթակցութիւնը կուտանք յետագային:

ԵՐԵՒԱՆ ՑՈՅՑ, ԵՐԹ, ՄԻԹԻՆԿ

Չորեքշաբթի առաւօտ, հեռաձայնով մեր առած լուրերը մասնաւոր նորութիւն մը չէին բերեր: Ինչպէս կը նախատեսուէր, Երեքշաբթի օր Գերագոյն Խորհուրդի նիստ տեղի չէր ունենար եւ ըստ կլլըրունքով տեղի պէտք է ունենար Չորեքշաբթի առաւօտեան ժամը 10-ին: Հաւանական կը նկատուէր, որ ընդունուի սրբագրումը Սահմանադրութեան 75-րդ կէտին, որ կը վերաբերի Մոսկուայի օրէնքներուն եւ որոշումներուն պարտադիր ըլլալին Հայաստանի: Այլ խօսքով, անոնք կրնան գործադրուիլ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի վաւերացումէն ետք միայն: Սահմանադրութեան միւս յօդուածներու հարցը քննարկման կը դրուի:

⁂

Չորեքշաբթի օր, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը պաշտօնական բացումը կը կատարէր, Արովեանի մէջ բարձրացած յուշարձանի մը, հոգեհանգստեան արարողութեամբ մը:

Ֆիլհարմոնիայի սրահին մէջ ալ, Չորեքշաբթի իրիկուն, համերգ մը տեղի

(Շար.ը Դ. էջ)

ԷՋՄԻԱԾԻՆ - ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ ԶՈՒԳՈՐԴ ՔԱՂԱՔՆԵՐ

Դեկտեմբեր 5-ին, Երեքշաբթի իրիկուն, Իսի լէ Մուլինոյի Փալէ տէ Քոնկրէի ծայրէ ծայր լեցուն սրահին մէջ տեղի ունեցաւ պաշտօնական հանդիսութիւնը, որ զուգորդ քաղաքներ կը դարձնէր Էջմիածինն եւ Իսի լէ Մուլինօ: Այս առթիւ, Էջմիածին քաղաքէն եկած էր 40 հոգինոց պատուիրակութիւն մը, զոր կը գլխաւորէր տեղւոյն քաղաքային խորհուրդի նախագահը՝ Երուանդ Առուանեան:

Հանդիսութեան մանրամասնութիւնները կուտանք առանձին թղթակցութեամբ: Ըսենք միայն առայժմ որ զուգորդութեան պաշտօնական գիրը ստորագրուեցաւ Իսիի քաղաքապետին՝ Անտրէ Սանթինիի եւ Էջմիածնի քաղխորհուրդի նախագահ՝ Երուանդ Առուանեանի կողմէ: Նոյն արարողութիւնը տեղի պիտի ունենայ գարնան Էջմիածին:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԱՐԱՄ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Փարիզի հայ գաղութի հին դէմքերէն մէկն ալ՝ Արամ Պետրոսեան իր մահկանացուն կնքեց Դեկտեմբեր 4-ին Երկուշաբթի օր, իր տան առանձնութեան մէջ: Ընտանի դէմք մը, որու կարելի էր հանդիպիլ հայկական հաւաքոյթներու մէջ, կամ եկեղեցին, ամէն անգամ որ յուղարկաւորութիւն մը կար եւ որպէս հաւատարիմ դպիր, իր մասնակցութիւնը կը բերէր միշտ, հակառակ իր յառաջացեալ տարիքին:

Ծնած էր Պոլսոյ Սամաթիա թաղամասը 1904-ին, վանեցի հօրմէ եւ յոյն մօրմէ: Յաճախած է տեղւոյն Սահակեան վարժարանը, ապա՝ Մայր վարժարան, հուսկ՝ Կեդրոնական: 1922-ին հեռացած է Պոլսէն եւ երկու տարի ապրած Յունաստան, նախքան վերջնապէս Ֆրանսա հաստատուիլը 1924-ին: Ինչպէս շատեր եւ հակառակ իր մտաւորական հակումներուն, պարտաւորուած էր ապրուստ ճարել եւ այդ պատճառով աշխատած է ներկի գործատուն մը, ապա անգործութեան շրջանէ մը յետոյ, պատեհագմի վաղորդայնին մնայուն աշխատանքի մը կը տիրանար դերձակի մը մօտ:

Հրապարակագրական իր ասպարէզը սկսած է 1929ին: Աշխատակցած է Սփիւռքի բազմաթիւ թերթերու, յիշենք՝ «Ժամանակ», «Մարմարա», «Նոր Երկիր», «Յառաջ», «Արեւմուտք», «Հայրենիք», «Պոլիս», «Աշխարհ», եւլն., եւլն.: Յուշագրութիւններէ, գրական - գեղարուեստական, քաղաքական յօդուածներէ զատ կատարած է նաեւ բազմաթիւ թարգմանութիւններ. Հեղինակ է բազմաթիւ գործերու, ինչպէս՝ Իշխանազունը, Լեւոն Ե. Լուսինեան, Մաֆալտա, Շամիրամ եւ Արա Գեղեցիկ, Լը Ռուա Թիրիտաք (ֆրանսերէն), Ժամբորդութիւն դէպի Եղլադա եւայլն, եւայլն: 1980-ին լոյս ընծայած է «Ընտիր երկեր» հատոր մը, ուր ամփոփած է վէպեր, թատերգութիւններ, յուշագրութիւններ, կատակերգութիւններ եւ թարգմանութիւն մը: Նոյն տարին կը կորսնցնէր իր կեանքի ընկերուհին՝ Պարգեւուհի Օրֆա - Պետրոսեան, տաղանդաւոր արուեստագիտուհի մը (բանաստեղծուհի, գծագրիչ, պարուհի), որու հանդէպ հիացում եւ պաշտամունք ունեցած է միշտ: Իր վերջին յօդուածն է, հաւանաբար, որ լոյս կը տեսնէր Նոյեմբերի կէսերուն «Հայրենիք» օրաթերթի մէջ «Հայաստան, ուխտագնացութեան հետքերով...»:

Արամ Պետրոսեան Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցիէն դատ, մասնակցած է նաեւ հայկական այլ երգչախումբերու եւ դերասանութիւն ալ ըրած եւ մասնակցած հայկ. թատերախումբերու:

Բազմաճիւղ իր գործունէութեամբ, Արամ Պետրոսեան ներկայութիւն մըն էր այս գաղութին մէջ, ծանօթ գրեթէ բոլոր հին դէմքերուն, զորս յաճախ կ'ոգեկոչէր իր յուշագրութեանց մէջ: Վերջին վկաներէն մէկը եւս, Փարիզի 20 - 30ական թուականներու մտաւորականներուն:

ԷՆ ՓԼԱԾ ՏՆԵՐ, ԷՆ ՓԼԱԾ ՍՐՏԵՐ

1989, Նոյեմբեր 7: Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան մէկ նոր տարեդարձը, զոր ո՛չ ոք կ'ոգեկոչէ Հայաստանի մէջ, բացի պաշտօնական կարճ արարողութենէ մը Լենինի արձանին: Քանի մը ծաղկեպսակ: Այդքան:

Ճիշդ տարի մը առաջ էր, նոյն հրապարակը՝ Լենին կը վխտար ժողովուրդով: Հարիւր հազարաւորներ, կուգային Ամիրեան փողոցէն ու պահ մը, այլեւս կը մերժէին մեկնիլ: Եռագոյններ ի ձեռին, ու կռնակ տուած Լենինի, Հայոց Հարազատ Պատմութիւնը կը վերակոչէին, նըկարներով, պաստառներով, լոզունգներով, յեղափոխական երգերով:

Տարի մը ետք, հրապարակը պարապ է: Ամայութեան վրայ կ'իշխէ միշտ Լենինի արձանը, անտարբեր, նայուածքը՝ հեռուն, ոտքին տակ պարտադրեալ ծաղկեպըսակները՝ իշխանութեանց:

Տարի մը առաջ ալ, Շահէն Խաչատըրեանն էր որ գիս առաջնորդած էր Լենինական: Նոյեմբեր 15, 1988: Սիրած էի Գիւմրին, իր անցեալը պատմող քաղաք մը: Իր նոր անունը – Լենինական – կը վայելէր միայն այն տեղ, բազմայարկ շէնքերուն, որ եկած էին խաթարել իր հին դիմագիծը: Բայց եւ այնպէս, կենդանի էր, բազմամարդ, եռուն, իր սրամիտ բընակիչներով:

Տարի մը ետք, Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան տարեդարձի այս օրը, Նոյեմբեր 7-ին, կրկին Շահէնն էր որ մեզ կ'առաջնորդէր Լենինական: Նոյն սրտով չէր: Ուրախ օր մը անցընելու չէինք երթար: Ձիւն չկար այս անգամ, աշունը դեղեցիկ էր, բայց…

Երբ հասանք Լենինական, անկեղծօրէն՝ չճանչցայ: Ամէն մէկ հարցումիս պատասխանը նոյնն էր՝ «հոս, բարձրայարկ շէնքեր էին, չկան, հոս՝ հիւանդանոցն էր՝ չկայ, հոս՝ բնարականներ կային՝ չկան, հոս՝ …»: Կը բաւէ: Փողոցներ կան, ուր դեռ կը մնան կիսաքանդ շէնքերը: Մաքրուած իսկ չեն: Մայթերուն վրայ, չուարած կիներ, մանուկներ, քիչ անդին խուսաքարտէ, թիթեղէ տուներ, տո՞ւն, ամօթ է այս բառը գործածել: Եւ դեռ, սա կ'ըլլար երանի կուտայ անոնց, որոնք այդ տնակներն ալ ունենալու «բախտն» ունին, ի՞նք այդ ալ չունի: Ցանկարծ, ճիշդ մեր կառքին առջեւ, կիսաքանդ շէնքի մը մնացածը կը փլչնէն, առանց ազդարարութեան ու պահ մը դեղնորակ փոշոտ ամպի մը մէջ կ'անհետինք: Շարունակե՞լ մեր այս մղձաւանջային հրջապտոյտը, որ վայրկեանէ վայրկեան, փողոցէ փողոց քիչ մը աւելի կը սեղմէ հոգին: Սա դաշտին վրայ, ուր երկու երեք վրաններ տնկուած են, ֆրանսական թեքումով դպրոցն էր: Փոքրիկ յուշաքար մը, քանի մը մեխակ, անցորդին ըսելու համար որ հոս տասնեակներով աշակերտներ մնացին աւերակներու տակ: Դեռ քար մը իսկ չկայ, որպէս խոստում դպրոցին շինութեան: Անոնք որոնք «բացառիկ, Հայաստան» թերթ մը հրատարակեցին ապահովելու համար այդ դպրոցին կառուցման ծախքը, չեն իսկ ամչցած Հայաստան երթալու, խոստովանելու թէ 100 հազար տպաքանակով այդ թերթը չէ սպառած, կը մնայ 40 հազար օրինակ: Ու «Գրական Թերթ»ը բարեմտութեամբ յօդուած ալ կը հրատարակէ իր առաջին էջին վրայ, կոչ ընելով որ Հայաստան վաճառուին այդ մնացած թիւերը: Անհաւատալի: Հայաստանի դիմում կ'ըլլայ օգնելու համար Սփիւռքի ձախող ձեռնարկներուն: Un peu de pudeur, SVP !

Վերջապէս կը հասնինք Լենինականի այն թաղամասը, միակը, որ վերաշինութեան մէջ է: Մէկ շէնք վերջացած է, չորս յարկանի, բայց դեռ ոչ մէկ բնակիչ: Քիչ անդին, ուրիշ շէնքեր կը բարձրանան: Օր մը, անկասկած, ամէն ինչ իր տեղը կը գտնէ, նոր շէնքեր նոր կեանք կը բերեն, բայց ե՞րբ: Վաղը, պիտի ձիւնէ, կ'ըսէ այդ ծերունի կինը, գերօյէն վար՝ 10 – 15 պիտի ըլլէ, ո՞ւր պիտի ապաստանինք: Կատաղութիւնը զոր կը զգանք հետեւանքն է մեր անզօրութեան: Ոչինչ կրնանք ընել, եթէ ոչ յանցաւորի ամօթալի զգացում մը ունենալ, որովհետեւ հեռուն, արեւմուտքի հանգստաւէտ երդիքներուն տակ, տաք սենեակներ մեզի կը սպասեն:

Դէպի Սպիտակ պիտի երթանք, ճամբուն վրայ՝ Շիրակամուտ (Նալպանդ): Կը յիշեմ Թերնոնի խօսքը, երբ երկրաշարժի վաղորդայնին գացած էր Հայաստան, ու շաբաթ մը վերջ, վերադարձին, կ'ըսէր՝ դժոխքը տեսայ, դժոխքը՝ Նալպանդն է: Մաս մը կայ, որ բնակելի կը դառնայ շնորհիւ Ֆրանսայէն՝ էքիւլիպրի ծրագրին, միւս կողմը՝ դեռ փլատակներ ու խրճիթներ: Անընդունելի պայմաններ եւ սակայն, կին մը, ամուսինը դուրս կ'ելլեն, ի լուր կառքին ձայնին, ու անպայման կ'ուզեն մեզ հիւրասիրել: Հայաստանի այս հիւրասիրութիւնը, ամէն կողմ, ամէնէն չքաւոր վայրերը, աւերակներով հրջապատուած հիւղակներու մէջ, ուր դիզուած են երբեմն հինգ – վեց հոգի:

Հոս՝ Ջաջառն է ու Մինաս Աւետիսեանի տուն – թանգարանը: Ճիշդ այն վիճակին մէջ, ուր պէտք է եղած ըլլայ, 1988, Դեկտեմբեր 7-ի ցերեկին: Գետնէն մէկ կտոր ապակի իսկ չէ վերցուած:

Ու կ'անցնինք Շիրակ: Մարսէյլցի երկու տղաք, հոս են, ամիս մըն է: Տուն – տեղ ձգած, եկած են որ տեղւօրեն Մարսէյլէն ղրկուած քառասուն նախաշէն բընակութիւններ: Պատրաստ են: Կը սպասեն, որ իշխանութիւնները բարեհաճին ելեկտրականութիւնը եւ ջուրը միացնել:

Դէպի Սպիտակ, մեր ճամբուն վրայ, ձախին՝ նորվեկիական հիւանդանոցը՝ Ֆ. Նանսէն, հոն ծնաւ առաջին մանուկ մը եւ մկրտուեցաւ Նանսէն: Բայց, անկասկած, ամէնէն խրախուսիչ երեւոյթը՝ իտալական գիւղն է, շուրջ հարիւր արդիական տուներով: Ամէն ինչ կատարեալ է հոս, սենեակներ, յարմարութիւններ, խոհանոց, ջերմութիւն: Բայց, Իտալացիք այս կատարելագործութեան հասած են, որովհետեւ ամէն ինչ, ամէն մէկ մանրամասնութիւն իրենք սահմանած են, իրենց հետ բերած ամէն բան, որպէսզի ոչինչ կախում ունենայ տեղական անսրբագրելի վարչարարութենէն:

Ներս մտանք, Շահէն Խաչատրեանի ազգականներէն քիչեր ողջ մնացած էին: Մեզ հիւրընկալող կինը 20 հոգի կորսնցուցած էր: Կը պատմէր, ինչպէս Տէր – Զօրէն եկած մայրերը աքսորը կը պատմէին, ջարդը կը պատմէին, մահը կը պատմէին: Ցանկերդի պէս, կ'ըսէ թէ ինչպէս պատահեցաւ, հո՛ս, ահաւոր բան մը: Կը պատմէ: Երախաներու դիակները հանուեցան փլատակներէն, հաշմանդամ մարմիններ փրկուեցան, ոմանք աւելցան, բայց մանաւանդ՝ մայրեր որբացան, որովհետեւ առաւելաբար, մանուկները մեռան: Այսինքն՝ ժողովուրդի մը ապագան: Սպիտակ, ոչ ոքի դէմքին կարելի է նայիլ: Սա մէկը՝ 12 տարեկան միակ զաւակը թաղած է ու անկէ ի վեր տարտամ նայուածք մը ունի միայն, գլանիկները կը վառէ իրարու ետեւէ, մեքենաբար: Սա կինը, տղան, երկու հարսեր, չորս թոռները, եղբայրը, անոր զաւակներն ու թոռները կորսնցուցած է: 24 հազարի վրայ 15 հազար վերապրող, 3000-ը՝ հաշմանդամ, նոյնքան ալ կէս խելագար: Միակ բազմամարդ վայրերը գերեզմանատուներն են, շիրիմներ, անհամար, ծաղիկներ՝ անհամար: Տուն չունին, բայց, ի՛նչ գերեզմաններ շինած են իրենց մեռելներուն, վերջին կոպէկը ծախսելով: Դժբախտութիւնը փակած է այս ժողովուրդին: Եօթանասուն տարի իր յեղափոխութիւնը պատմեց աշխարհի խուլերուն, տարի մըն է, իր երկրաշարժը կը պատմէ ու դեռ պիտի պատմէ, տարիներ, տարիներ:

Վաղը՝ պիտի շինուին, անկասկա՛ծ, էս փլած տներ:

Վաղը, պիտի մնան, անկասկա՛ծ, էս փլած սրտեր:

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԴԷՊԻ ԱՂԷՏԵԱԼ ԳՕՏԻ

Լենինական: 1989, Նոյեմբեր 7: Տարեբային աղէտէն ճիշդ 11 ամիս յետոյ գըլխաւոր հրապարակի մեծ ժամացոյցը միշտ կեցած է ժամը 11.41-ին: Կեանքը դեռ չէ վերսկսած:

Ի՞նչպէս կրնայ վերսկսիլ երբ ժողովուրդը միշտ չուարած, շփոթած կը թափառի, աննպատակ կը հաւաքուի հոս ու հոն, եւ իր միակ սփոփանքը կը գտնէ գերեզմաններուն մէջ, հարազատներու շիրիմին վրայ, ուր հողը միշտ թարմ է եւ ծաղիկներով ծածկուած: Աւերակներու կոյտեր, փլատակներ կը մնան միշտ իրենց տեղը ու հաւանաբար իրենց ծոցը կը պահեն քարացած դիակներ: Կիսաքանդ շէնքեր կը վկայեն ցնցումին ուժգնութիւնը, սարսափելի հետեւանքները եւ դեռ կը սպասեն փլուելու:

Ի՞նչպէս կեանքը կրնայ վերսկսիլ երբ հարիւր հազարներով անտուն, անօթեւաններ կան: Ամէնէն բախտաւորները ապաստան գտած են այլ քաղաքներու եւ յատկապէս Երեւանի հիւրանոցներուն մէջ, կամ ազգականներու, բարեկամներու մօտ: Ուրիշներ որպէս միակ երդիք ունին թիթեղներ, կտաւէ վրաններ, տախտակ եւ կ'ապրին ահաւոր պայմաններու մէջ: Իսկ ոմանք այդ ալ չունին եւ կ'ապաւինին Աստուծոյ, եթէ Աստուած կայ, կ'ըսեն:

Ի՞նչպէս ժպիտը կրնայ վերադառնալ հրաշքով ազատած մանուկներու դէմքին վրայ, շատեր որբացած, երբ դասընթացքները տեղի կ'ունենան վրաններու տակ ենթակայ օդի անբարեխառնութիւններուն՝ հովին, անձրեւին, տաքին, ցուրտին, ձիւնին, բուքին եւ սառնամանիքին. ու սիրտերը վիրաւոր են, ապրումները ցաւատանջ եւ յուշաքարեր են կանգնեցուած եւ ծաղկեցուցած իրենց բացակայ դասընկերներու յիշատակին՝

«Ա՛խ, երկրաշարժ ի՛նչ արեցիր
Ջահել կեանքերից զրկեցիր
Անուշ քներից հանեցիր
Վերջին զանգին չարժանացրիր
10-րդ դպրոցն աւերեցիր
Հող ու փոշով մեզ խեղդեցիր
Ծնողներիս լաց ու կոծով թողեցիր»:

Այս առաջին պատկերը խորապէս ցընցիչ է եւ անտանելի, երբ կը հասնինք Լենինական: Իսկ անցնելով, հրջելով փողոցներուն մէջ ամէն տեղ, ամէն անկիւն, ամէն քայլափոխի սրտաճմլիկ տեսարաններ կը պարզուին: Տասնըչորս տարեկան տղայ մը բահը ձեռքին աւերակներու մէջէն բերած շինանիւթերով կրադիւս կը շաղէ մեծ հօրը հետ քանի մը քար աւելցնելու համար իր կիսաքանդ կամ կիսակերտ տունին վրայ: Երկու ծերունի, այր եւ կին, ճեղքուած տախտակներ իրարու կը զամեն դուռ մը շինելու համար: Իսկ, փողոցի մը մէջ ուր ամէն ինչ տափարակ է, ի՛նչ հեգնանք, թիթեղէ տաղաւարի մը վրայ, ուր կը ծախուի բանջարեղէն, պտուղ, գրուած է՝

«Բնութեան բարիքները»:

Լենինականէն կը մնայ առաւելապէս հին քաղաքը, իր քարաշէն եւ իւրայատուկ ոճով երկու, երեք յարկանի տուներով և… Լենինի արձանը: Քաղաքի ելքին, հիւսիսային կողմը, գծուած է նոր Լենինականը: Գոյութիւն ունի շինարարական ծրագիր: Աշխատանքներ սկսած են. քանի մը ցած շէնքեր ընդհանրապէս երեք մակարդակի վրայ, արտաքինով վերջացած կը թուին: Բայց վիթխարի գործ կը պահանջէ քաղաքի մը վերաշինութիւնը եւ մանաւանդ ժամանակ՝ երեք, չորս, հինգ տարի եւ հաւանաբար աւելի: Տնաւեր եւ անգործ բնակիչները ի՞նչպէս պիտի տոկան եւ սպասեն: Առ այժմ, նոր թաղամասերու կառուցումներու բացումի փոխարէն, ժողովուրդը բացումը կը կատարէ իր ազգային խորհրդանիշ եղող կոթողներուն, արձաններուն, ինչպէս՝ Զօրավար Անդրանիկի արձանին բացումը, Նոյեմբեր 11-ին: Կ'ապաւինի իր անմահացած հերոսին եւ անոր մէջ կը գտնէ բարոյական եւ ֆիզիքական ուժը, յոյսը տոկալու, հաւատքը եւ կամքը դէպի կեանք վերադառնալու, պայքարելու:

**

Լենինականէն, Սպիտակ եւ Կիրովական տանող ճամբան կը կտրէ Շիրակի դաշտավայրը, երէկ շէն ու բարեբեր, այսօր սգաւոր եւ կործանած գիւղերով եւ աւաններով: Եւ աւաններէն առաջինն իսկ կը կոչուի՝ Շիրակ, Լենինականէն հազիւ հինգ քիլոմեթր դէպի հիւսիս – արեւելք, Ախուրեանի հրջանին մէջ: Վերջին տուեալներով Շիրակ կը հաշուէ երկու-հարիւր քսան ընտանիք, շուրջ ութ հարիւր քառասուն բնակիչ: Գիւղին հարիւրէն ութսունը քանդուած է: Սակայն, տուները անձնական ըլլալով, գետնայարկ, զոհերուն թիւը քիչ է, տասնըհինգ եւ անոնք ալ այդ չար վայրկեանին գտնուած են Լենինականի դպրոցներուն կամ խանութներուն մէջ: Այս տեսակէտէն Շիրակը բացառութիւն մըն է ամբողջ աղէտեալ գօտիին մէջ: Դպրոցը մինչեւ Հոկտեմբեր 10-ը վրաններու տակ շարունակուած է ապա փոխադրուած թիթեղէ տուներու մէջ: Գիւղին բնակիչները կը զբաղին՝ անասնաբուծութեամբ եւ հողագործութեամբ: Լեհերը կը վերաշինեն ախոռները եւ գոմերը: Իտալացիները կառուցած են երկու շէնք, իւրաքանչիւրը երեք ընտանիքի համար, արդի եւ հակաերկրաշարժային շինանիւթերով ու բոլոր յարմարութիւններով: Իսկ, գիւղի մուտքին, ձախին մշակելի հողի մը վրայ գետեղուած են ԷՍ – 0 – ԷՍ – Արմէնի Մարսէյլ Փ.Ա.Ք.Ա.-ի քառասուն նախաշինուած տուները, բոլորը վերջացած, համաձայն տեղական իշխանութիւններուն հետ երկուստեք ստորագրուած համաձայնագրին: Երկուքէն երեք ամսուան աշխատանք, որուն ղեկավարութիւնը ստանձնեց Կարպիս Յարութիւնեան իրեն հետ ունենալով իբր գործակից Մուրատ Թիրէքեան: Ցանձնելէ յետոյ բանալիները գիւղապետին վերադարձան Մարսէյլ Դեկտեմբեր 2-ին: Յոյժ գնահատելի եւ օրինակելի զոհողութիւն մըն է որ ըրին Կարպիս Յարութիւնեան եւ Մուրատ Թիրէքեան, երեք ամիս ամբողջ ձգած տուն,

Լենինական, Նոյ. 7, 1989, դեռ չէ մաքրուած…

ՏԱՐԻ ՄԸ ԵՏՔ

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

«L'HUMANITE» (Դեկ· 1)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՋՕՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԷՏՔ ՈՒՆԻ

Երկրաշարժէն աւերուած Հայաստանի առաջին օժանդակողներու շարքին, դեռ յիշողութիւններու մէջ վառ է Ֆրանսացի փրկարարներու եւ իրենց շուներուն պատկերը։ Կը յաջորդեն բժիշկներու, ժողովրդական օժանդակողներու անունները։ Այսօր եւս հոն կը շարունակուի օգնութեան գործը։ Սակայն այլեւս առաջնահերթը բժշկականը չէ, այլ կառուցողականը։

Աշխատաւորներու խումբեր հասած են Ռուսիոյ բոլոր շրջաններէն ու զանազան հանրապետութիւններէն։ Լենինականի մէջ Աւստրիացիները հաշմանդամներու գիւղ մը կը կառուցանեն, մինչ Սպիտակի մէջ արդէն բնակելի շրջան է պատրաստի հարիւր բնակարանէ բաղկացած իտալական թաղամասը· հոն տուները ջերմութիւն ու ջուր ունին։ Նորէն Սպիտակի մէջ, Նորվեկիոյ Կարմիր Խաչը վեց ամսուան ընթացքին կառուցանեց երկու հարիւր հոգիինոց արդիական հիւանդանոց մը օժտեց զայն անհրաժեշտ սարքաւորումով ու կազմածներով։ Ծննդատան եւ մանկական բաժիններ ունի ան, ինչպէս նաեւ երկու սրահով վիրաբուժարան մը։ Նոյն քաղաքին մէջ Չեխերը աւարտելու մօտ են դպրոցական համալիր մը ուր կայ աւազան մը եւ մարզարան մը։

Լենինականի մէջ բացումը կատարուեցաւ մաթեմաթիկի վարժարանին որ երկու ամսուան ընթացքին բարձրացաւ Հունգարացիներու կողմէ։ Անդին, անգլիական դրօշակը կը ծածանի շինութեան մը վրայ որ ապագայի անգլիական վարժարանը պիտի ըլլայ։

Ասկէ հազիւ քանի մը հարիւր մեթր հեռաւորութեան վրայ, Ֆրանսական թիւ 10 դպրոցը որ առժամեայ կացարանի մը մէջ ամփոփուած է, կը գտնուի յուշաքարի մը քովն ի վեր· այդ յուշաքարը կ'ոգեկոչէ այն պահը երբ 400 աշակերտներ եւ աւելի քան քսան դասատուներ մնացին փլատակներուն տակ։

Հոն, փոխ տնօրէնուհին՝ Լօր Երոյեան որ ինք եւս չորս ամիս անցուցած է հիւանդանոցին մէջ, իր ափսոսանքը կը յայտնէ· ամէն մարդ դպրոցի վերակառուցումին համար վստահած էր Ֆրանսական օժանդակութեան. «Սփէսիալ Արմէնի» կազմակերպութիւնը երկու միլիոն ֆրանք խոստացած էր, նաեւ նուիրահաւաքի շարունակութիւնը, սակայն մինչեւ այսօր թիւ 10 դպրոցը ոչինչ ստացած է։

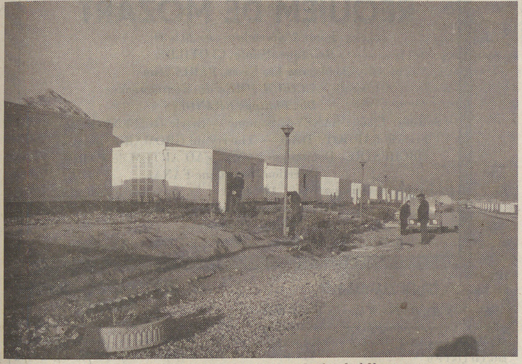
Ու փոխ տնօրէնուհին կը բացատրէ որ իրենց պէտք եղածը դրամը չէ, այլ դըպրոցին կառուցումը, ինչպէս կ'ընեն Անգլիացիներն ու Հունգարները։ «Լաւ պիտի ըլլար որ, կ'ըսէ ան, գործը Ֆրանսական կառավարութիւնը ձեռք առնէր։ Խորհրդային Միութիւնը կ'ընէ իր կարելին, սակայն շատ ընելիք ունի»։

Ճիշդ է որ ոչ մէկ տեղ կը տեսնուի ֆրանսական դրօշակը։ Սպիտակի Ա. քարտուղարը՝ Մուրատեան եւս ցաւ կը յայտնէ։ Ընդունած է Շառլ Ազնաւուրը. «բացատրեցինք իրեն թէ ինչի պէտք ունէինք, առաջարկեցինք որ գնէ շինանիւթ արտադրող միաւոր մը· այսպէսով կրնայինք հոս, տեղւոյն վրայ արտադրել պէտք եղածը։ Այդ քայլը թէ՛ գործի ասպարէզ պիտի բանար եւ թէ սահմանափակէր տեղափոխութեան ներգործութիւնները, այսինքն՝ շրջափակումին ազդեցութիւնը։ Սակայն Սպիտակ եւս ոչինչ լսած է անկէ ետք խոստացուած օժանդակութեան մասին։

Ձայնասփիւռ, հեռատեսիլ, գրաւոր մամուլ բաւական լայն արձագանգ տուին այս տարեդարձին։

Հեռատեսիլի Բ. կայանը Հինգշաբթի, Ուրբաթ, Շաբաթ, Կիրակի իրիկունները լրատուութեան ընթացքին յաջորդական թղթակցութիւններ ներկայացուց, երկու լրագրողներ ղրկած ըլլալով Հայաստան երկու շաբաթ առաջ։ Նոյն տխուր լուրերը տուին, շինութեան դանդաղութիւնը, անապաստան ժողովուրդը, ու նկարներ գիւղերու, վկայութիւններ տարաբախտ վերապրողներու, ցուցնող նկարագրութիւններ։

Շաբաթ, առաջին կայանն ալ յատուկ յայտագիր մը ներկայացուց։ Կիրակի, ժամը 13·15–ին, Ֆրանս – Էնթէր՝ «Հայաստան տարի մը ետք» խորագրով (Սերժ Մաթէն, Նիքոլա Փուէնքարղ) տեսակցութիւններ սփռեց։ Առաւելաբար խօսեցաւ Փիէր Վերլիւիլ, Ալէն Միշէլ ալ (Էքիլիպր) բացատրեց ողբերգական կացութիւնը, ներկայացուեցաւ Սպիտակը, որ ամէնէն թախծոտ դիմագիծը կը պարզէ։ Գլխաւոր զոհերը մանուկներն են, կ'ըսէ լրագրողը, մինչ «աշխարհի բժիշկներ»ու հոգեբան մը կը նկարագրէ անոնց գիշերային մղձաւանջները, վախերը՝ հովէն, առանձնութենէն, ձայներէն։ Հարցազրոյց մըն ալ կատարուեցաւ Փարիզի ԷՍ – Օ – ԷՍ – Արմէնիի պատասխանատու՝ Գրիգոր Փափազեանի հետ, որ բացատրեց թէ ինչո՛ւ պէտք եղած էր՝ դանդաղօրէն աճապարել։

Սպիտակ, Նոյ· 7, 1989, իտալական տնակները

ընտանիք եւ գործ, աշխատեցան սիրայօժար այս ծրագրի իրագործման։

**

Յետոյ, Ջաջուռը, որ ծայր աստիճան վնասուած է եւ ամէն ինչ ձգուած այդ վիճակին մէջ, Աւետիս Մինասեանի տուն-թանգարանը կիսաքանդ լքուած է։ Գլխաւոր ճամբայէն դուրս գտնուող այս գիւղը աշխարհէն կորուած գիւղի տպաւորութիւնը կու տայ։ Գրեթէ բնակիչ չկայ։ Միայն գիւղի մուտքին ճաշարան մը ճամբորդներէ յաճախուած։ Ոչ մէկ առժամեայ տնակ, ոչ մէկ նոր երդիք։ Իր ճակատագրին ձգուած գիւղ մը։

Յետոյ Նալպանդը, աւելի ճիշդ Նալպանդի աւերակները։ Հիմնայատակ գիւղ մը, ոչինչ մնացած։ Ի զուր է փնտռել փողոց, թաղ, թաղամաս։ Միայն փլատակներ, եւ փլատակներուն վրայ հոս ու հոն կեանքի նշաններ, պլպլացող նշոյլներ։ Մամիկ մը որ ջուր կը կրէ եւ կը մտնէ խրճիթի մը մէջ, կամ երկու երեխաներ փայտ կը հաւաքեն։ Անոնց դէմքերուն վրայ քանդակուած են կրած տանջանքներուն ու տառապանքներուն խորութիւնը։ Եւ, սակայն, սիրտերը միշտ բաց են այցելուին առջեւ եւ առաջին խօսքերը հիւրասիրութեան խօսքեր են։ Հոս, նոր գիւղ պիտի շինուի։ Ռուսերը կառուցած են երկու հարիւր բնակարան եւ Լիոնի «Էքիլիպր Ամիթիէ Արմէնի» ընկերութիւնը հինգ հարիւր տունի ծրագիր մը ունի։ Նախատիպը կը զետեղուի ճիշդ Դեկտեմբեր 7–ին եւ գարնան պիտի ձեռնարկուի առաջին յիսուն տուներու շինութեան։

**

...Եւ ճամբան կը տանի մինչեւ Սպիտակ։ Ընդարձակ լեռնադաշտ մը։ Քաղաքը հաւասարած է գետնին, հողին։ Կարելի չէ չափել աղէտին տարողութիւնը։ Թիւերը ինքնին կը խօսին։ 24·000 բնակչութիւն հաշուող քաղաքէ մը միայն 15·000 վերապրող։ Եւ ի՞նչ վիճակի մէջ։ 3000 ծանր վիրաւորներ եւ հաշմանդամներ. 3000 ջղային խանգարումներ ունեցող հիւանդներ եւ մնացեալը միայն արտաքինով առողջ–մարդիկ որոնցմէ մաս մը այլ վայրեր գացած, շատեր սակայն մնացած իրենց աւերակներուն վրայ, կապուած հողին, քարին, յիշատակներուն, այլ խօսքով ուրուականներ. իսկ մէկ փոքր մասը տեղաւորուած նոր տնակներու մէջ, ինչպէս իտալական թաղը։

Լռութիւն մը եւ տարօրինակ հանդարտութիւն մը կը տիրէ։ Հինգ, տասը անգամ լայնցած, հրապարակներու վերածուած փողոցներու մէջ հազիւ քանի մը հոգի կը շրջին կամ խումբ մը երախայ, խաղի փոխարէն, աւազի եւ շաղախի նըմանող հող մը ջուրին կը խառնեն եւ թիթեղէ տուփերու մէջ կը լեցնեն ու կը տանին ... Ո՞ւր կը տանին։ Ոչ անպայման քար մը աւելցնելու համար իրենց պատսպարին վրայ, այլ նաեւ գերեզմանատունը որ կը գրաւէ ընդարձակ տարածութիւն մը բարձունքի մը ստորոտը։ Եւ դեռ ի՞նչ ըսել, ի՞նչ գրել· միայն մանրամասնութիւններ, որովհետեւ էականը հոգին տակն է, սիրտերու խորքը, հեռուն սեւեռող եւ հորիզոնին մէջ կորսուող հայեացքներուն մէջ։

**

Սպիտակէն յետոյ, կարիքը չկայ մինչեւ Կիրովական երթալ։ Աղէտին աննկարագրելի ահաւորութիւնը երէկ, պարզուած ողբերգական պատկերը այսօր, տարի մը ետք, քիչ մը աւելի սեւ, քիչ մը աւելի ցուրտ կը դարձնեն ապագան։ Եւ, Երեւան վերադարձի ճամբուն վրայ, մինչ մեզ ուղեկցող բարեկամը ցոյց կու տար Արագածը իր վեհութեանը մէջ, մենք չէինք կրնար չյիշել Ջաջուռի պառաւ գեղջկուհիին խօսքերը իր տանը աւերակներուն առջեւ՝ «Արդեօք ես նոր օջախ կը տեսնե՞մ, արդեօք կը տաքացնե՞մ այն»։ Խեղճը տարի մը ետք դեռ պատասխան չունի իր հարցումին։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Opération «S.O.S. Arménie»

BELGIQUE

COMMUNIQUÉ DE PRESSE

RAPPORT D'ACTIVITE DE L'A.S.B.L. «S.O.S. ARMENIE»

Au lendemain du séisme du 7 décembre 1988 qui a ravagé l'Arménie, une A.S.B.L. a été constituée pour secourir les rescapés du tremblement de terre qui coûta la vie, rappelons-le, à plus de 100.000 victimes en laissant 500.000 personnes sans abri.

S.O.S. Arménie remercie la population belge qui, dans un magnifique élan de générosité, a permis à l'A.S.B.L. de recueillir 35 millions de F.B. en l'espace de 11 mois. L'Association se doit d'informer le public de l'affectation de cette somme faite de manière à ce que la population arménienne dans son ensemble puisse profiter de l'aide.

D'autre part, S.O.S. Arménie a demandé la reconnaissance de son statut à Monsieur le Ministre des Finances, afin de faire bénéficier les donateurs de l'exonération fiscale pour les dons au-delà de F.B. 1.000. Jusqu'à ce jour, cetet requête n'a pas abouti et S.O.S. Arménie s'excuse auprès de son public en espérant que cette reconnaissance lui soit octroyée avant fin 1989.

L'aide consiste dans l'envoi sur place des biens d'équipement achetés en Belgique et non des devises. Une deuxième option a été l'arrivée du personnel médical d'Arménie en stage de perfectionnement dans des hôpitaux belges. La philosophie de l'aide a été également guidée par le souci de faire bénéficier le pays donateur des retombées économiques suite aux achats en matériel ou en services.

CE QUI A DEJA ETE FAIT

1.- Envoi de 4 appareils de dialyse, accompagnés d'une équipe médicale de belges d'origine arménienne;

2.- Envoi d'un convoi de 12 camions de vêtements neufs en secours urgent;

3.- Envoi d'un bâteau (vêtements et produits médicaux);

4.- Stage de 13 jeunes de Belgique en Arménie pendant un mois pour aider aux travaux de reconstruction;

5.- Stage de deux équipes médicales en Belgique. Budget prévu: 2,5 millions de FB. Réalisation en cours d'achèvement pour la première équipe sous la direction du Professeur Ara Babloian en stage à la clinique universitaire anversoise d'Edegem au département de Nephrologie-Hypertension du Professeur De Broe.

CE QUI RESTE A FAIRE

1.- Installation d'une ferme modèle pour 200 vaches laitières. Budget prévu : 18 millions de FB. Stage des agronomes arméniens en Belgique offert gratuitement par la firme installatrice belge Melotte, sur un site étudié pour son environnement adéquat.

2.- Achat de matériel médical. Budget prévu : 10 millions de FB. Servira à l'achat de matériel médical pour la conservation d'organes humains. Permettra à l'équipe en stage de faire profiter la population de la technologie appropriée apprise dans l'université belge.

3.- Dons de 100 maisons préfabriquées. A l'état de projet, budget non évalué présentement.

L'A.S.B.L. agit dans le plus strict bénévolat. Elle n'a aucun frais de fonctionnement, si ce n'est des frais de poste ou de communication. Elle continue son action tant que l'Arménie aura besoin de secours. Elle se rappelle au souvenir du public décidé à la soutenir financièrement via le compte S.O.S. Arménie 068-1050000-02.

Par cette parution dans la presse, l'Arménie exprime sa profonde reconnaissance à la Belgique.

Լենինական, Նոյ· 7, 1989· էր երբեմն ֆրանսական դպրոցը, այսօր՝ վրաններ

(Շար. Ա. էջէն)

կ'ունենար, որ կը բացուէր կրօնական երգերով, շարականներով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ կաշառակերութեան եւ զեղծարարութեանց դէմ հալածանքը եւ հետապնդումները մեծ համեմատութիւններ առած են: Ոստիկանութեան ամբողջ ղեկավարութիւնը հրաժարականը տուաւ: Է. Հոնէքէր հսկողութեան տակ առնուած է իր բնակարանին մէջ, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ այլ նախկին ղեկավարներ: Դեկտեմբեր 19-ին, Քոհլ – Մոտրով հանդիպում մը տեղի պիտի ունենայ Տրէզտէն: Առաջին անգամն է որ Արեւմտեան Գերմանիոյ ղեկավար մը Արեւելեան Գերմանիա կ'երթայ:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ մէջ ընդդիմութիւնը հող կը շահի: Կառավարութիւնը տեղի տուաւ եւ համայնավար նախարարներու մասնակցութիւնը իջեցուց ութի 17-ի վրայ, այսինքն՝ փոքրամասնութեան վերածուեցաւ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

• ՎԱԼԱՆՍ՝ ՏԵՂՔԱՅԼ

Քաննի մէջ, Նիսի մօտ, Վալանսի Հ.Մ.ը չէ յաջողած արդիւնաւէտ խաղ մը ցոյց տալ եւ պարտուած է՝ 1 – 0: Անյաջողութիւն մը՝ որ արգելք կ'ըլլայ յառաջանալու, դասաւորումի տախտակին վրայ: Ախոյեանութեան կիսուն, Վալանս վեց կէտերու տարբերութեամբ ետ է առաջատար Մոնաքոյէն:

Այս շաբթու վերջը, Վալանս կը խաղայ, իր դաշտին վրայ, Նիսի դէմ: Երթի մրցման արդիւնք՝ 1 – 1:

• ՍՈՒՐ ՄՐՑԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տէսին չէ պարտըւած տակաւին, բայց միակը չէ իր խըմբակին մէջ եւ մրցակցութիւնը անկասկած խիստ պիտի ըլլայ լաւագոյններուն միջեւ, վերելքի ճամբուն վրայ:

Անցեալ Կիրակի, Հ.Մ.Ը.Մ. հաւասար արդիւնք ձեռք ձգած է Տիւոնի մէջ (0–0): Դեկ. 10-ին, Տէսինի դաշտին վրայ մրըցում Մէնկէթի դէմ: Իսկ Վալանս (2)՝ որ յաղթած է Վիէնի (5 – 3), պիտի խաղայ Սէն Թ'էթիէնի մէջ, Քոթ Շոտի դէմ:

• ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Յաջող Կիրակի մը Փարիզի շրջանի մեր երկու ակումբներուն համար: Ալֆորվիլ յաղթած է Շան Քէօյի՝ 3 – 1 եւ Իսի՝ 16-րդի մարզական ակումբին՝ 4 – 0:

Անցեալ մրցաշրջանին հետ բաղդատելով, երկու խումբերն ալ, ներկայիս, աւելի արդիւնաւէտ կ'երեւին, հիմակուհիմա: Կայ տակաւին դարձի մրցումներու շարքը:

Լաւ է նաեւ Վիէնի Հ.Մ.ին ընթացքը Ռոնի առաջնութեան մէջ: Հաւասար մնացած է (1 – 1) Վիլէօրպանի հետ: Վիէն 3-րդ է իր խմբակին մէջ:

• ԶՕՐԱՒՈՐ ՄՐՑԱԿԻՑ ՄԸ Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ՀԱՄԱՐ

Ֆրանսայի Բաժակի 7-րդ շրջանին մէջ, հայանուն ակումբներուն մրցակիցները տկար խումբեր չեն:

Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տէսին պիտի մրցի Մոնսօ-լէ-Մինի դէմ՝ որուն խաղացողները արհեստավարժ են:

Վալանսի Հ.Մ.ը պիտի ջանայ յաղթել Սէն Ռաֆայէլի: Ըստ վիճակահանութեան, մեր երկու խումբերն ալ պարտին համբորդել...

Սէն Ռաֆայէլ, արդէն, Վալանսի մըրցակիցն է Ֆրանսայի ախոյենութեան մէջ: Իրենց վերջին հանդիպումը, Սեպտեմբերին, Վալանսի մէջ՝ 0 – 0:

Բաժակի խաղերը տեղի կ'ունենան Դեկտեմբեր 15-16ին:

ՍԵՂԱՆԻ ԹԷՆԻՍ

• ՄԻՇՏ ՅԱՋՈՂ

Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի տան խումբը կը շարունակէ իր յաջող երթը Ռոնի ախոյենութեան մէջ: Չէ պարտուած տակաւին: Յաղթելէ վերջ հինգ մրցակիցներու, առաջատար է իր խմբակին մէջ՝ որ կը բաղկանայ 8 խումբերէ: Եթէ յաջողի պահել իր դիրքը, յառաջիկայ մըրցաշրջանին պիտի բարձրանայ դասակարգ մը վեր: Առաջին անգամն է, որ Լիոնի շրջանին մէջ հայկական խումբ մը կը մասնակցի նահանգային ախոյենութեան եւ կը փայլի:

Սեղանի թէնիսը, եթէ ոչ դիւրին, սակայն ամէնուն համար կարելի մարզաձեւ մըն է եւ մեր երիտասարդ ու երիտասարդուհիները կրնան ունենալ անով օգտակար ժամանց մը:

Յիշենք որ, Ֆրանսայի մէջ, ունեցած ենք բարձր կարգի խաղացող մը, Յակոբոֆ՝ որ եղած է նաեւ այս մարզաձեւին Ֆրանսայի Դաշնակցութեան վարիչներէն մէկը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԽՍՔՃԵԱՆ

⁂

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ Հ.Մ.Մ.Ը ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Սուրիոյ Հայ Մարմնամարզական Միութեան ֆութպոլի ակումբը կարգ մը հանդիպումներու համար Հայաստան գտնուած է: Վաղարշակ Կիւլիւմեանի ղեկավարած պատուիրակութեան անդամները, Նոյ. 21-ին, ընդունուած են Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի կողմէ: Նոյն օրը անոնք հանդիպում մը ունեցած են «Վաղարշապատ» ակումբին հետ, որ աւարտած է 4 – 4 արդիւնքով: Յաջորդ օրը Սուրիահայերու խումբը այցելած է աղէտի վայրերը:

Հ.Մ.Մ.ի մարզիկները, Նոյեմբեր 23-ին, Դիլիջանի մէջ տեղւոյն «Իմպուլս»էն 4 – 3 պարտութիւն կրելէ ետք, Նոյեմբեր 26-ին՝ Հոկտեմբերեանի մարզադաշտը հանդիպում մը ունեցած են «Արցախ»ին հետ: Խաղը աւարտած է այս վերջինին յաղթանակով՝ 4 – 2:

Դամասկոսի մարզիկները իրենց տըրւելիք գումարը որոշած են նուիրել «Արցախ» ակումբին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԵՌՈՒՃԻԱ. – Տոքթ. Միրունեան 80 հազար լիռ:

ԻՍԻ. – Խաչիկ Քէօշկերեան 1000 Ֆր.:

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ
ՎԵՐՋԻՆ ԱՆԳԱՄ
ԴԻՄԱԿ
Թատերախումբը
կը ներկայացնէ
Կիրակի, Դեկտեմբեր 10, ժամը 21-ին՝
Մուշեղ Իշխանի
«ՄԵՌՆԻԼԸ ՈՐՔԱՆ ԴԺՈՒԱՐ Է»
ի նպաստ բանտարկեալ՝
Րաֆֆի էլպէքեանի
Théâtre TLP Dejazet
41, bld. du Temple — 75003 Paris
M° République

BAZAR DE CHARITÉ

organisé par
le Centre Culturel Saint Mesrob
au profit de l'Ecole du Samedi
le Samedi 9 et le Dimanche 10 Décembre
dans la Salle Paroissiale
de l'église arménienne catholique
13, rue du Perche (rue Charlot)
75003 Paris

L'EMPREINTE DIGITALE
a le plaisir de vous inviter
à une présentation - signature
de ses deux premiers Compact-Discs :
ART'MENIA, (œuvres de KOMITAS interprétées par
Sirvart Kazandjian, soprano,
Serge Paloyan, piano)
et
DOMENICO ZIPOLI (œuvre complète pour orgue par Angelo Turriziani).
le Samedi 9 décembre à partir de 11h.
au 72, cours Julien — 13006 Marseille
en présence des artistes
avec le concours des Editions Parenthèses

LES GENOCIDES
colloque international

ASSEMBLEE NATIONALE
101, rue de l'Université — 75007 Paris

8, 9 et 10 décembre
Séances à 9h30 et 14h30 (dimanche le matin seulement)
Présidence du colloque : Monsieur Joseph ROVAN

Solidarité FRANCO-ARMENIENNE
Tél. : 48 80 72 88

Participation aux frais : — 300 Frs. —
chèque libellé à l'ordre de S.F.A. B.P. 84 / 75862 PARIS Cedex 18

avec la participation de :
M. Christian DER STEPANIAN, M. Bernard KOUCHNER, M. Alain CARIGNON, M. J. VERHOEVEN, M. L. FERRY, M. A. FINKIELKRAUT, M. R. SMITH, M. G. LIBARIDIAN, Mme H. FEIN, Mme G. TYRNAUER, F. CHALK et K. JONASSOHN, M. J. LACOUTURE, M. I. HOROWITZ, M. M. BURRIN, M. Y. TERNON, M. P. THIBAUD, M. H. NOLTE, M. L. KUPER, M. I. CHARNY, M. J. DEROGY, Mme C. KESSEDJIAN, M. Joseph ROVAN, M. Alfred COSTE-FLORET, Abbé Pierre TOULAT, M. Yves JOUFFA, M. Edgar MORIN, M. Sen AREVCHATIAN, M. Alfred GROSSER, M. Louis MERMAZ, Mme Simone VEIL.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ
ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ՉԱՐԱՂԷՏ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ

REQUIEM DE MOZART

Jeudi 7 décembre à 20 h 30
Basilique Sainte CLOTILDE
23 bis, rue Las Cases PARIS 7ème
Chorale «A CŒUR JOIE» de Montmorency
Dir. Philippe BRANDEIS
Solistes: Claudy SANEVA, Soprano — Sylvie OUSSENKO ,Mezzo
Francis BARDOT, Tenor — Thierry de GROMARD, Baryton
ORCHESTRE Dominique FANAL «AD ARTEM de PARIS»
Direction Dominique FANAL
Մասնակցութիւն՝ 100 Ֆր · Ուսանողներուն՝ 70 Ֆր.
Տեղերը ապահովել տեղւոյն վրայ
FNAC Spectacles
C.B.A.F. : 17, rue Bleue, 75009 Paris - Tél. : 48-24-46-57

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.–

ԽԱՂՈՂԱԳԻՆ

Տիկին Սրբուհի Տիւյմէճեան 100, Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 300, Պր. Կարպիս Տէրտէրեան 100, Տիկին Ալիս Մուրատեան 500, Տիկին Մատլէն Միքայէլեան 300, Օր. Նոյեմի Յարութիւնեան 100, Տիկին Թագուհի Ըշըլեան 200, Տիկին Վահրամ Ասլանեան 100, Օր. Անի 100, Տիկին Տէր – Յակոբեան 100, Տէր եւ Տիկին Յ. Տ. Նիկողոսեան 100 Ֆր.:

ԻՒՂԱԳԻՆ

Օր. Մաքրուհի Գրիգորեան 100, Պր. Տելեմաք Գաւէզեան 200, Օր. Նուարդ Սարաֆեան 100, Պր. Թուրսարգիսեան 200, Տիկին Ա. Պապեան 150, Պր. Ժան Ալէսեան 200, Տիկին Տէր – Յակոբեան 100, Տէր եւ Տիկին Սարգիսեան 100, բարեպաշտ մը 100, Տիկին Յասմիկ Ներսէսեան 200, Տիկին Սիրարփի Սանթուրճեան 500 Ֆր.:

Հերմինէ Գէորգեանի մահուան առթիւ՝ Պր. Ա. Գավուքճեան 200, Պր. Յակոբ Կէվրէկեան 300, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Յակոբեան 500 Ֆր.:

Իրենց ծնողաց յիշատակին.– Օր. Լօրա Իչդալյացեան 2000, Օր. Լիտիա Իչդալյացեան 2000, Տիկին Ալիս Տիմուլէն 1.000 ֆրանք:

Վիքթորիա Մալումեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Հայերեան 500 Ֆր.:

Մայր Եկեղեցւոյ բարերարներու հոգեհանգիստին առթիւ՝ 500 Ֆր.:

Գարակէօզեան վարժարանի սաներու յիշատակին՝ Տիկին Սրբուհի Աչճեան 500, Գարակէօզեան նախկին Սանուց Միութենէն 200 Ֆր.:

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆԷՔ

Տիկին Թագուհի Պէյլէրեան 200, Տէր եւ Տիկին Յարէթ Յարութիւնեան 1000, Պր. Տելեմաք Գավէզեան 500, Պր. Րաֆֆի Պադըրճեան 500, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տամլամեան 500, Պր. Եամոն Կազերեան 200, Տէր եւ Տիկին Պայրաքտար 200, Պր. Մարգարեան 50, Տիկին Արմենուհի Խոտիկեան 500 ֆրանք, Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 200 ֆրանք, Պր. Լորան Մուքէ 300 ֆրանք, Տիկին Մելքա Զատուրոֆ 100, Պր. Միհրան Ներսէսեան 2500, Բարեպաշտներէ 290, Ալֆորվիլի հոգաբարձութիւն 1000 Ֆր., Տիկին Էլիզ Քուչեան 100 Ֆր., Տոքթ եւ Տիկին Է. Ադամեան 1000 Ֆր.:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 9, տօն է Յղութեան Սուրբ Աստուածածնի Յաննայէ:

Այս առթիւ ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի՝ Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

ARMENOUCH & KRIKOR

VIENNENT DE PARAITRE
EN ARMENIEN

ԱՐՄԵՆՈՒՇ
ԵՒ
ԳՐԻԳՈՐ

Իրական կեանքէ առնուած
պատմուածքները
լոյս տեսան հայերէնով

Կարդացէք եւ նուիրեցէք
ձեր ազգականներուն

ԱՐՄԵՆՈՒՇ 360 էջ ԳՐԻԳՈՐ 270 էջ

2 գիրքերը, որոնք
իրարու շարունակութիւն կը կազմեն
փոստի ծախքով՝ 220 Ֆր.
Արտասահման՝ 40 Տոլար
կամ՝ համապատասխան տեղական
դրամով

TAKVOR TAKVORIAN
52, avenue Jean Jaurès
05000 GAP, France

— ԼՕԹՕ —

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերոմի Ջ. Շանթ մասնաճիւղի կազմակերպած (լոթօ) խախտախաղի օրերը Դեկտեմբեր 12 եւ 17, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3-ին եւ Դեկտեմբեր 9, Շաբաթ գիշեր, ժամը 9-ին, Թաղին եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8

VENDREDI
8 DÉCEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

LE NUMERO : 4,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.162

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNÉE — No 17.162

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ բաւական շըփոթ կացութեան մը մէջ է, որ կրնայ վտանգաւոր հետեւանքներ ունենալ, եթէ կարգուկանոնը կարելի չըլլայ պահպանել: 49 կարճատեւ օրերու իշխանութենէ ետք, Էկոն Քրէնց պարտաւորուեցաւ հըրաժարիլ, խոստովանելով թէ այլեւս չի վայելեր ժողովուրդին վստահութիւնը: Առայժմ զինքը կը փոխարինէ ոչ - համայնավար մը՝ Մանֆրէտ Կեռլախ, որ ղեկավարն է Դեմոկրատ Ազատական կուսակցութեան: Կառավարութիւնը կոչ մը ըրաւ ժողովուրդին, որ դադրեցնէ զինուորական հաստատութեանց դէմ յարձակումները: Համայնավար կուսակցութիւնն ալ Դեկտեմբեր 8-ին որոշեց գումարել իր արտակարգ ժողովը, որ նախատեսուած է Դեկտ. 15 / 17-ին:

ԿԻԵՒԻ մէջ է, որ Միթերան եւ Կորպաչով հանդիպում ունեցան Չորեքշաբթի օր: Խօսակցութեան նիւթերը չէին պակսեր՝ ապազինում, երկու Գերմանիաներու մերձեցում, նոր «Հելսինքիի» ժողովին թուականի յառաջացում 1992-էն 1990 եւ թերեւս (հաւատա՞լ) այս երկու ժամերու ընթացքին ակնարկ մըն ալ Ղարաբաղի...: Հանդիպումէն ետք, միացեալ մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, պարզուած է որ հոս ալ Կորպաչով յաջողած է մեղրալուսնի մթնոլորտ մը ստեղծել: Միթերան կը յայտարարէ որ դէմ է սահմաններու որեւէ փոփոխութեան (ազգարարութիւնը ուղղուած Քոհլի), կը մնայ վստահ ըլլալ որ մեծերու տեսակէտները բաւ են դէպքերու ընթացքը հակակշռելու եւ վարելու համար, ինչ որ շատ չի թուիր համապատասխանել վերջին շրջանի իրականութեան: Ընդհանրապէս դէմքերն են որ կը վազեն իրենց չնախատեսած դէպքերու ետեւէն: Վերջին օրինակն է՝ Արեւելեան Գերմանիան:

ՔՈԼՈՄՊԻԱՅԻ թմրեցուցիչի «մեծերը» անձնատուր չեն ըլլար եւ նոյն անողոք եւ գազրելի ոճրափորձերը կը շարունակեն անոնց դէմ, որոնք դեռ կը համարձակին պայքարիլ: Այս անգամ Պոթոկայի ապահովութեան վարչական բաժանմունքի շէնքին առջեւ է, որ կէս թոն պայթուցիկ կրող բեռնատար կառք մը օդը ելած է: 50 մեռեալ եւ 400 վիրաւոր:

ՓԻԼԻՊՊԵԱՆՆԵՐՈՒ մէջ, Քորի Աքուինօ դեռ վերջնական տէրը չէ կացութեան եւ շատ արտակարգ միջոցներ ձեռք առած է, պաշարման վիճակ հռչակելէն զատ: Ապստամբները միշտ իր հրաժարումը կը պահանջեն:

ՓԱՐԻԶԻ Հիլթըն պանդոկի փարքինկը գտնուող կառքի մ մէջ է, որ ոստիկանութիւնը 35 քիլօ հեռօյին գտած է եւ կարգ մը ձերբակալութեանց ձեռնարկած: Ինչպէս ամէն անգամ նման պարագաներու մէջ, այս գրաւումն ալ «աննախընթաց» կ'որակուի (1972-էն ի վեր): Կը կարծուի որ Փաքիստանէն բերուած է: Նոյնքան ալ գրաւուած է Մարսէյլ:

S.O.S ARMENIE-ի մամուլի ասուլիսը

Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 5-ին Փարիզի «Օթէլ տիւ Լուվր»ի մէջ տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսին բացումը կատարելով, Գրիգոր Փափազեան հակիրճ կերպով ներկայացուց «Ս.Օ.Ս. - Արմէնի»ի միամեայ գործունէութիւնը ու անոր յետագայ ծրագրերը: «Ս.Օ.Ս. - Արմէնի»ն որ երեք յարանուանութիւնները ներկայացնող կոմիտէ մըն է - եւ ոչ թէ ընկերակցութիւն - ունի հինգ յանձնախումբեր. բժշկական (ԻՒՄԱՖ), թէքնիք օգնութիւն (Ժի - Ի - Ա.), ելեւմտական գիտական փոխանակութիւն (շարժարաններու, երկրաբաններու), հաղորդակցութիւն ու տեղեկատուութիւն: Զեկուցողը կը խոստովանէր թէ այս վերջնոյն մէջ «Ս.Օ.Ս. - Արմէնի»ն թերացած էր:

Մարք Պօյաճեանի կատարած ելեւմըտական տեղեկատուութենէն կը պարզուէր որ ցարդ ստացուած 44.500 չէքերուն գումարը կը հասնէր մօտ 37 միլիոն Փրանքի: Դրամատան մէջ մնացած դրամը յաւելեալ 2,1 միլիոնի տոկոս բերած է (զանց կ'առնենք դրամական հաշուետուութեան մանրամասնութիւնները):

Հարցումներու բաժինէն առաջ, խօսելով օժանդակութիւնը տեղ հասցնելու դժուարութեանց մասին, Յարութիւն Գէորգեան մամուլի ներկայացուցիչներուն կոչ ըրաւ ձայն բարձրացնել Նոյեմբեր 27-ին վերսկսած շրջափակումին դէմ, քանի որ այս անգամ կացութիւնը ահազանգիչ է: Եթէ Սեպտեմբեր - Հոկտեմբերի շրջափակումին Հայերը ձեւով մը կրցան դէմ դնել, ձմեռը շատ աւելի ծանրակշիռ պիտի ըլլայ եթէ ան շարունակուի: Հաւանական է որ Ազրպէջանցիները դիմեն աւելի ծայրայեղ միջոցներու՝ դադրեցնելով ելեկտրականութիւնն ու կազի մատակարարումը:

Զեկուցումներէն ու թղթակիցներուն տրամադրութեան դրուած տեղեկատուէն յայտնի կը դառնար որ «Ս.Օ.Ս. - Արմէնի» ձեռնարկած է աւելի երկար ժամանակի վրայ երկարող գործունէութեան: Այս քաղաքականութեան դէմ է որ կ'արտայայտուէր «Լա Քրուա» թերթին թըղթակիցը: Կոմիտէին պատասխանատուները պատշաճ կերպով բացատրեցին որ մինչեւ Մարտ ամիսը անմիջական օժանդակութիւն կատարուած էր արդէն, որ իրենք յարմար դատած էին օժանդակել Հայաստանի տնտեսութեան՝ իր ամբողջութեան մէջ: Մնաց որ Հայաստանի իշխանութիւնները զիրենք ապահոված էին թէ խորհրդային տարբեր Հանրապետութիւններ 50 հազար պատրաստի տնակ պիտի ղրկէին Հայաստան: Ցատկապէս շրջափակումին պատճառով այդ ծրագիրը չէր իրագործուած:

Ստեղծուած կացութենէն մեկնելով «Ս.Օ.Ս. - Արմէնի» կը շարունակէ անմիջական օգնութիւնը: Որոշուած է ղըրկել 150 տնակ եւս, որոնք պիտի բաշխուին ապահով ձեռքերու կողմէ, ինչպէս «Գըթութիւն» բարեգործական ընկերութիւնը, Էջմիածինը եւայլն:

Ասուլիսը վերջ գտաւ ճոխ քոքթէյլով զոր մատուցակեց Պետրոսեան (քավիար) հաստատութիւնը:

Առանձին կը ներկայացնենք «Ս.Օ.Ս. - Արմէնի»ի իրագործած եւ իրագործելիք ծրագիրները:

ՏԱՐԵԼԻՑԸ

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

Դեկտեմբեր 7-ին, Հինգշաբթի օր, Ֆրանս - էնֆօ ամբողջ օրը կ'անդրադառնար Հայաստանի, երկրաշարժի տարելիցին առթիւ, վկայութիւններովը իր թղթակցին՝ Նիքոլա Փուէնքառէ:

Նոյն օրուան առաւօտեան գրեթէ բոլոր օրաթերթերը բաւական լայն արձագանգ կուտային:

LIBERATION

SOUS LE DECOMBRES, LA NATION ARMENIE

Ամէնէն լայն տեղ տուողն էր, լրիւ երկու էջ, ուր իր յատուկ թղթակիցը՝ Պերնար Քոհէն կը գծէ այսօրուան կացութեան պատկերը, ՀՀՇ.-ի տարած աշխատանքը, քաղաքականէն դուրս, նաեւ բարեսիրական գետնի վրայ, Ազրպէջանէն փախած գաղթականներուն: Կը նկարագրէ նաեւ աղէտեալ շրջաններու ողբերգական վիճակը, տարի մը ետք:

LE QUOTIDIEN DE PARIS

ARMENIE, LA PLAIE OUVERTE

Երկու յօդուած հրատարակած է, Ժորժ Տիփուայի եւ Փիէր Վերլուիզի ստորագրութեամբ: Առաջինը կ'արձագանգէ իր լսածներուն Երեւանի մէջ, ուր զինուորեալ մը կ'ըսէ. «Ուրիշ ոչ մէկ երկիր, նոյնիսկ ամէնէն քիչ ժողովրդավարը, համարձակած պիտի ըլլար մեր ժողովուրդին սուգը սրբապղծել...»: Կ'ակնարկէ Կորպաչովի այցելութեան, երբ խորհրդային ղեկավարը զայրացած է որ իրեն խօսուի Ղարաբաղի մասին եւ ձերբակալութիւններուն: Փիէր Վերլուիզ, որ հեղինակն է երկրաշարժին եւ Ղարաբաղի նուիրուած հատորի մը, կը գրէ թէ զոհերու թիւը 100 հազար է, առնուազն:

L'HUMANITE

DRAPEAU NOIR EN ARMENIE

Անգամ մը եւս համայնավար պաշտօնաթերթը կ'անդրադառնայ Հայաստանի, ուր կ'ըսէ իր թղթակիցը, սեւ դրօշակը պարզուած է ամէն կողմ: Օրուան ընթացքին կուսակցութեան ղեկավարութիւնը եւ կառավարութեան անդամները վերապրողներուն պիտի այցելեն, մինչ նոր յուշարձաններ կը բարձրանան: Բազմաթիւ արարողութիւններ տեղի պիտի ունենան, կը գրէ, հաւանական դնելով նաեւ որ խորհրդային ղեկավարներ ալ, Ռիժկո՞վ, Հայաստան երթան: Այլ Հանրապետութիւններու մէջ ալ, կ'ոգեկոչուէր այս ողբերգական տարելիցը:

LE PARISIEN

L'ARMENIE UN AN APRES

Թերթը կը գրէ թէ տարի մը ետք, Հայաստան նոյն ցաւերուն եւ դժուարութեանց դէմ յանդիման կը գտնուի, կառչելով դառնութեամբ խեղդուած յոյսի մը:

Քաթրին Մոնֆաժոն կը նկարագրէ այսօրուան կեանքը, վերաշինութեան չգոյութիւնը, շրջափակումը եւայլն: Ցետոյ, կը խօսի հաշմանդամ երախաներուն, մէկ հիւանդանոցէն միւսը կաշկանդուած աղջնակի մը՝ Արաքսիի, մասին, Այս վերջինը այսօր Սէն-Մորիսի հիւանդանոցն է, պիտի անդամահատուի երկու սրունքներէն, մինչեւ ծունկը:

LA CROIX

UN DEUIL GLACÉ

Երկու յաջորդականներու մէջ, իր յատուկ թղթակիցը՝ Էրիք Էրլանժէ առարկայօրէն կը նկարագրէ ներկայ կացութիւնը Սպիտակէն Լենինական, Ստեփանաւան, Շիրակ, Նալպանդ եւ դեռ տասնեակներով գիւղեր, ուր վրաններուն վրայ սառակոյտեր փակած են...:

Դեռ ի՜նչ նկարագրութիւններ, մեծ մասամբ ծանօթ: Լրագրողը իր թղթակցութեան վերջաւորութեան, Կոստան Զարեան կ'ոգեկոչէ:

«ETUDES SOVIETIQUES»

Ամսաթերթին Դեկտեմբերի թիւն ալ «1988-ի Հայկական Ողբերգութիւնը» խորագրով կը նկարագրէ կացութիւնը, կը յիշէ առաջին օրերու ֆրանսական փրկարարներու դերը եւ ընդհանրապէս հասած օգնութիւնը, որ համաշխարհային մակարդակի վրայ թափ առաւ: Երկու էջ ալ նուիրուած է Նարեկ Տուրեանի «Տոն Քիշոթ»ի ներկայացման:

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ.- («Յառաջ», - Դեկ. 6).-

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Դեկտեմբերի առաջին երեք օրերուն ազըրպէջանական երկաթուղիով Հանրապետութիւն չէ մտած ոչ մէկ գնացք: Միայն Դեկտեմբեր 4-ին, բաց ձգուած է չինանիթով բեռցուած երկու գնացք, սահմանուած 26-ի փոխարէն:

Դեկտեմբեր 5-ին ժամանած է մէկ գընացք:

Շրջափակման հետեւանքով Խորհրդային Միութեան երկաթուղային կայարանները կուտակուած են աւելի քան 25.000 վակոն բեռ, որոնք նախատեսուած են Հայաստանի արդիւնաբերութեան, աղէտեալ գօտիին համար:

Դեկտեմբեր 2-էն 4 նեռարեալ Վրաստանէն ժամանած են 25 գնացք:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ. Լ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

• ՀԱՒԱՍԱՐ ԱՌԱՋԱՏԱՐԻՆ ՀԵՏ

Միջերկրականի լիկին պատուոյ դասակարգին մէջ, Սէն - Թ'Անթուանի Հ.Մ.-ը - առանց հատ մը իսկ «Եան»ի, անցեալ Կիրակի... - յաջողած է լաւ արդիւնք մը իր դաշտին վրայ, հաւասարութիւն ձեռք ձգելով (1 - 1) առաջատար Իսթրի դէմ:

Յառաջիկայ Կիրակի պէտք է յաղթէ Սէնթ - Մարթի, այս վերջնոյն դաշտին վրայ, բարելաւելու համար իր դիրքը՝ որ տակաւին խախուտ է, դասաւորումին վարի աստիճաններուն վրայ:

Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ ալ՝ որ կը հիւրընկալէ Մարինեանի խումբը, Փրովանսի

(Շար.ը Դ. էջ)

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՄԵԼԻՆԷ ՄԱՆՈՒՇԵԱՆ

Հինգշաբթի առտու իմացանք թէ նախորդ իրիկունը, Դեկտեմբեր 6, ժամը 19-ին Ֆլէօրի - Մերոժիսի դարմանատունը, ուր փոխադրուած էր վերջերս, բարձրոսկրի բեկումի հետեւանքով, իր մահկանացուն կնքած է Մելինէ Մանուշեան, դիմադրական Միսաք Մանուշեանի կեանքի ընկերուհին:

Ողբացեալը ծնած էր մօտ ութսուն տարի առաջ, Պոլիս եւ ինչպէս իր սերընդակիցներու մեծ մասը ապաստան գտած Ֆրանսա (1926), ուր պատերազմի տարիներուն պիտի ճանչնար Մանուշեանը եւ ինք ալ մասնակցէր դիմադրական շարժումին: Այդ գործունէութեան ի գընահատութիւն է, որ 1987-ին, Էլիզէի մէջ, Նախագահ Միթերան անձամբ կը յանձնէր իրեն պատուոյ լեգէոնի շքանշանը:

Դեռ առիթ կ'ունենանք անդրադառնալու իր կեանքին: «Իւմանիթէ» իսկ, Դեկտեմբեր 7-ին միայն մահուան լուրը կուտար, յաջորդ օրուան թողլով մանրամասնութիւնները:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Ա.

Պուլկարիոյ մէջ կ'ապրին 17 հազար Հայեր, որոնց մէջ նկատի կ'առնուին խառն ամուսնութիւն կնքողները: Զուտ հայկական ընտանիքները եթէ նկատի առնենք, զուտ Հայերու թիւը կարելի է հաշուել 14 – 15 հազար: Սոֆիա կ'ապրին 3 հազար Հայեր, Պլովդիւ՝ 5·500, Վառնա՝ 3 հազար, Ռուսէ՝ 1·500, Պուրկազ՝ 1·200, իսկ մնացեալները ցրուած են այլ քաղաքներ, կազմելով 400, 300, 200, մինչեւ իսկ 100 հոգինոց փոքր համայնքներ: Շրջանները իրարու հետ յարաբերութիւններ ունին, մանաւանդ շնորհիւ «Երեւան» Մշակութային Կազմակերպութեան, որ զանազան քաղաքներու մէջ ունի իր մասնաճիւղերը, ակումբները:

Պուլկարիայէն դէպի Հայաստան ներգաղթ տեղի ունեցած է 1946-ին եւ շուրջ 5 հազար Հայեր մեկնած են Հայրենիք, իսկ 1962-էն 1969 Պուլկարիայէն շուրջ 2 հազար Հայեր արտագաղթած են արեւմտեան երկիրներ, յատկապէս՝ Ամերիկա: Ներկայիս արտագաղթ չկայ: Ընդհակառակն, կան քանի մը հայ ընտանիքներ՝ որոնք արտագաղթելով Ամերիկա, տարիներ ապրելէ ետք, վերադարձած են Պուլկարիա:

Պուլկարահայ գաղութը, 17 հազար բնակչութեամբ, առանձին թեմ մըն է, իր թեմական կառոյցով ու Խորհուրդով, սակայն Առաջնորդ չունի: Ռումանահայ թեմը ունի իր Առաջնորդը, յանձին Տիրան Արք. Մարտիկեանի, որ նոյն ատեն Առաջնորդն է պուլկարահայ թեմին: Նկատի առած այն՝ որ ռումանահայ գաղութը կը հաշուէ 4 հազար հոգի, քիչ մը տարօրինակ կը թուի, որ զոյգ թեմերու Աթոռանիստը Պուքրէշը ըլլայ, փոխան Սոֆիայի: Այս պատկերը 35 տարիներու անցեալ ունի, Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի առաջնորդական շրջանէն ասդին: Նախ քան Վազգէն Ա.ի առաջնորդ ըլլալը, Պուլկարիան եղած է առանձին թեմ եւ ունեցած իր Առաջնորդները: Թեմը կազմուած է 1922-ին, երբ մեծ թիւով Հայեր գաղթած են Թուրքիայէն դէպի Պուլկարիա: Այդ ժամանակ Ստեփանոս Արք. Յովակիմեան, որ գաղթականներու հետ եկած է, ընտրուած է առաջին Առաջնորդը թեմին: Այնուհետեւ պուլկարահայ թեմի առաջնորդ եղած են՝ Երուանդ Եպիսկոպոս Փերտախճեան, Գրիգորիս Եպիսկոպոս Կարապետեան եւ Վազգէն Եպիսկոպոս Պալճեան: 1951-ին վախճանած է թեմին օրուան առաջնորդը՝ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Կարապետեան: Երեք տարի ետք՝ 1954 Օգոստոս 29 – 30-ին, գումարուած է պուլկարահայ թեմի Պատգամաւորական Ժողովը՝ Սոֆիայի մէջ, ընտրելու համար նոր Առաջնորդ մը: Ժողովին նախագահած է ռումանահայ թեմի ժամանակի առաջնորդը՝ Վազգէն Եպիսկոպոս, որ ընտրուած է նաեւ առաջնորդ պուլկարահայ թեմին: Այսպէսով սկսած է աւանդութիւն մը՝ Պուքրէշ նստած Առաջնորդը կը վարէ նաեւ պուլկարահայ թեմը: 1955-ին Վազգէն Եպիսկոպոս դառնալով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, Պուլկարիոյ եւ Ռումանիոյ առաջնորդական աթոռը թափուր կը մնայ: 1968-ին առաջնորդ կ'ընտրուի Տիրան Արք. Մարտիկեան, որ կը վարէ զոյգ թեմերը մինչեւ այսօր:

Պուլկարահայ գաղութի ազգային, կրօնական, մշակութային եւ կրթական կեանքին մասին նորագոյն տեղեկութիւններ քաղելու նպատակով հանդիպեցանք Սոֆիայի հոգեւոր հովիւ՝ Մեսրոպ Ա. քահանայ Պէնլեանի, որ Լոս – Անճըլըս կը գտնուէր, իր հարազատներուն տրուած այցելութեամբ: Մեսրոպ Ա. քահանայ 25 տարի է, որ նուիրուած է իր հօտին ծառայութեան: Ուսումը ստացած Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանին մէջ, 1953 – 1959 թուականներուն, ապա անցած է Մոսկուա՝ ուր հետեւած է աստուածաբանութեան դասընթացքներու: Էջմիածին վերադառնալով պաշտօններ վարած է Վանքին մէջ եւ 1964-ին մեկնած Պուլկարիա: Նոյն տարին, Սոֆիայի մէջ քահանայ ձեռնադրուած է Կոմիտաս Արք. Կոստանդեանի ձեռամբ:

Բնականաբար մեր զրոյցի առաջին բաժինը կ'ընդգրկէ ազգային եւ կրօնական կեանքի պատկերը:

«Պուլկարիոյ ամբողջ տարածքին կան 11 եկեղեցիներ, որոնց 10-ը գործօն են, իսկ մէկը՝ որ շատ փոքր տեղ մըն է, շատ չի գործածուիր: Այս գործօն 10 եկեղեցիներու համար կան վեց հոգեւորականներ. կարելի է ըսել, թէ հոգեւորականի պակաս կայ, սակայն նկատի ունենալով նիւթական դժուարութիւնները, վեց հոգեւորականներով կը ջանանք վարել թեմին կրօնական եւ մշակութային գործերը: Միայն 3 եկեղեցիներ ունին իրենց մնայուն հոգեւոր հովիւը, իսկ միւս եկեղեցականներէն իւրաքանչիւրը ստանձնած է երկու եկեղեցիներու հովուութիւնը:

«Այս 10 եկեղեցիները բաշխուած են հետեւեալ քաղաքներու մէջ՝ Սոֆիա, Պլովդիւ, Վառնա, Պուրկազ, Ռուսէ, Շումէն, Պոլպուխին, Սիլիստրա, Սլիվէն եւ երկու այլ քաղաքներ: Ամէնէն հին եկեղեցին կը պատկանի ԺԷ. դարուն՝ 1650-ական թուականներ, Սիլիստրա քաղաքին մէջ կառուցուած: Պէտք է նշել, որ բոլոր եկեղեցիներն ալ կանգուն եւ լաւ վիճակի մէջ կը գտնուին:

«Եկեղեցին կ'ապրի իր հաւատացեալներու լումաներով. պուլկար կառավարութենէն ոչ մէկ օժանդակութիւն կը ստանայ: Եթէ եկեղեցիները կրնա՛ն պահել իրենց գոյութիւնը ու բաց են, կը նշանակէ թէ հաւատացեալներու թիւը բաւական մեծ է. հաւատացեալներ՝ որոնք իրենց հոգիով, սրտով կապուած կը զգան իրենց հաւատքին, եկեղեցիին: Շատ բազմութիւն կ'ըլլայ տաղաւար օրերուն՝ բոլոր եկեղեցիներուն մէջ: Ես այցելած եմ գրեթէ բոլոր եկեղեցիները տաղաւար օրերուն եւ նշմարած, որ հայ բազմութիւնը մեծով – փոքրով կը խուժէ եկեղեցի: Դուրսէն մէկը՝ որ մօտէն ծանօթ չէ երկրի կառոյցին ու կեանքին, կրնայ մտածել որ եկեղեցական կեանք չկայ, մեռած գաղութ մըն է եւայլն, նկատի առած երկրին վարչակարգը: Բայց մարդիկ չեն վախնար, խուռներամ կը լեցնեն եկեղեցիները, մանաւանդ երբ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուի: Ամէնէն սովորական Կիրակին իւրաքանչիւր եկեղեցի կ'ունենայ 30 – 40 հաւատացեալ:

«Ամէն եկեղեցի ունի իր երգչախումբը, որուն անդամները սիրայօժար կու գան պատարագի երգեցողութիւնը կատարելու: Իսկ եկեղեցւոյ պատասխանատու մարմինը, ի գնահատութիւն անոնց ծառայութեան, տարին մէկ – երկու անգամ շրջապտոյտ մը կը կազմակերպէ երկրին մէջ: Այս երգչախումբերէն մին՝ Պլովդիւի եկեղեցւոյ երգչախումբը, քառաձայն է: Հոս նշենք, որ Պլովդիւ ամէնէն հայաշատ գաղութն է, որ կը հաշուէ 5·500 հոգի: Երգչախումբը կը բաղկանայ շուրջ 100 անդամներէ եւ կը մասնակցի միայն տաղաւար օրերու պատարագին: Խումբը կը կոչուի «Խաչատուրեան»: Իսկ ամէն Կիրակի պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ 30 հոգինոց կանանց երգչախումբը, երկձայն:

«Պլովդիւի Եկեղեցին հին է: Նախապէս եղած է յունական եկեղեցի մը: Պատմութիւնը կ'ըսէ, թէ այդ եկեղեցւոյ մէջ պատահած է անձնասպանութիւն մը եւ Յոյները՝ ըստ իրենց հաւատալիքներուն, այդ եկեղեցին համարած են սրբապղծուած եւ մերժած են գործածել զայն իբրեւ աղօթավայր: Հայերն ալ, առիթէն օգտուելով, վերցուցած են զայն՝ Թրքական գերիշխանութեան ժամանակ:

«Սոֆիա առաջնորդանիստ քաղաքն է: Ունինք Թեմական Խորհուրդ: Պուլկարահայ եւ ռումանահայ թեմերու միակ առաջնորդը՝ Տիրան Արք. Մարտիկեան, որ կը գտնուի Պուքրէշ, տարին քանի մը անգամ՝ յատկապէս տաղաւարներուն, կ'այցելէ Պուլկարիոյ իր հօտին, կը պատարագէ, կը քարոզէ, եկեղեցական եւ այլ հարցերու լուծում կը բերէ, Թեմական Խորհուրդին հետ կը հանդիպի:

«Պուլկարիոյ Հայոց Թեմական Խորհուրդը կը վարէ վարչական բոլոր գործերը: 9 հոգիէ բաղկացած այս մարմինը կը զբաղի եկեղեցական, կալուածական, հարցերով: Ամէն եկեղեցի իր կալուածը ունի: Հոգեւորականով կը զբաղի Առաջնորդը: Պէտք է ըսել, որ վերջին շրջանին հինգ քահանաներ ձեռնադրուեցան, բայց նկատի առած անոնց չափահաս տարիքը, անոնք կրցան 10–15 տարի ծառայել եւ վախճանեցան: Երիտասարդ աբեղայ մը ղրկուած է Էջմիածնէն՝ Սիոն աբղ. Ադամեան, որ երեք տարի պիտի պաշտօնավարէ Վառնայի մէջ»:

Ազգային եւ կրօնական հարցերու մասին տեղեկութիւններ քաղելէ ետք կ'անցնինք կրթական եւ մշակութային կեանքին վերաբերող բաժնին:

ՀԱՐՑ.– Կարելի՞ է քիչ մըն ալ խօսիլ հայկական վարժարաններու մասին:

ՊԱՏ.– Պուլկարիոյ մէջ ազգային վարժարան չունինք, բայց պետական կարգադրութեամբ մը՝ փոքրամասնութիւններու մէջ Հայերն են առանձնաշնորհեալները, որոնք իրաւունք ունին մեծ քաղաքներու մէջ պետական դպրոցէ մը ներս հայերէն դասաւանդութիւններ ունենալու:

ՀԱՐՑ.– Հայ աշակերտութեան թիւը մե՞ծ է:

ՊԱՏ.– Դժբախտաբար քիչ է: Սոֆիայի մէջ հազիւ 35–40 հայ աշակերտ կայ: Պլովդիւ կան մօտ 100 հայ աշակերտներ, իսկ միւս քաղաքներուն մէջ 10–15 է անոնց թիւը: Պատճառը թերեւս ցրուածութիւնն է: Ծնողքները գործի կ'երթան, երախաները ի վիճակի չեն առանձին դպրոց երթալու, հետեւաբար հայ ծնողքները կը նախընտրեն իրենց զաւակները ղրկել թաղի դպրոցը: Կառավարութիւնը հնարաւորութիւն ընձեռած է, ուրեմն ծնողքին կը մնայ օգտուիլ այդ կարելիութենէն: Պէտք է նշել, որ այդ դպրոցներուն մէջ շաբաթական չորս պահ հայերէն կը դասաւանդուի: Անշուշտ միա՛յն լեզու. Հայոց Պատմութիւն չի դասաւանդուիր: Ի դէպ, յիշենք որ այս կարելիութիւնը տրուած է միա՛յն նախակրթարանի մակարդակի վրայ: Նման դպրոցներ կան Սոֆիա, Պլովդիւ, Վառնա, Պուրկազ եւ Ռուսէ:

(Մնացեալը յաջորդով)

«ՏԱՐԲԵՐ»ԻՆ ՆԵՂ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

Թուրքիոյ իշխանութիւնները քրտական հարցին դէմ զանազան միջոցառումներ փորձելէ ետք, դիմած են քիւրտ ցեղախումբերու օժանդակութեան: Այդ օժանդակութիւնը, անշուշտ, սիրայօժար տրամադրուած չէ: Զայն ունենալու համար՝ ինչպէս կը գրէ «Իքիպինճ տօղրու» շաբաթաթերթը, Օգոստոսէն ըսկսեալ ժողովներ գումարուած են թուրք զինուորական բարձրաստիճան անձնաւորութիւններու եւ քիւրտ ցեղապետերու միջեւ: Առաջին ժողովը Տիարպէքիր կը մնայ: Երկրորդ մը կը գումարուի Վանի մէջ: Այս անգամ ղեկավար զինուորականը աւելի կտրուկ կերպով կը յայտարարէ. «Անոնք որ մեզմէ զէնք չեն առներ, Քիւրտերու կողմնակից են»: Ցեղապետերը մեծ մասով կ'ընդունին զինուիլ պետական զէնքերով, իսկ անոնցմէ երկուքը կը մերժեն, առարկելով որ Պետութեան պարտականութիւնն է իրենց ու հայրենակիցներու ապահովութեան երաշխաւոր կանգնիլ: Յետոյ շատ արդարացիօրէն հարց կու տան. «Իր զէնքով, լրաքաղ կեդրոններով ու զօրքով եթէ Պետութիւնը չի կրնար պայքարիլ քիւրտ մարտիկներու դէմ, ի՞նչ կրնան ընել անփորձ ու միջոցներէ զուրկ գիւղացիներ»:

Վանի ժողովէն ութ օր ետք, շրջանի 13 ցեղապետները հսկողութեան տակ կ'առնուին, չարչարանքներով ու այլ միջոցներով կը հրաւիրուին համոզուելու գործակցութեան: 19 օր յետոյ ազատ կ'արձակուին: Մեծ մասը կ'ընդունի զինուիլ, իսկ անոնք որ կը յամառին մերժել, կը հարկադրուին վճարել այդ յամառութեան փոխարժէքը: Կը պարտաւորուին լքել իրենց բնակավայրերը. մերժող ցեղապետերէն մէկը երբ տունը փոխադրելու համար գիւղը կը վերադառնայ հոն կը գտնէ իր եղբօրը դիակը: Ուրիշներ կը ձերբակալուին ու կը բանտարկուին որպէս թշնամիին հետ գործակցող դաւաճաններ: Շատ մը վայրերու մէջ ալ գիւղապետերը կը տուժեն. անոնց միջեւ եւս անոնք որ կը մերժեն զէնք վերցնել, առարկելով որ ապահովութիւնը հաստատել Պետութեան գործն է, խստագոյն պատիժներու կ'ենթարկուին: Անոնցմէ մէկը չարչարանքներու հետեւանքով ներքին ծանր արիւնահոսութեամբ մը հիւանդանոց կը փոխադրուի ու վիրաբուժական գործողութեան կ'ենթարկուի: Ուրիշ գիւղի մը մէջ, երբ տեղացիները կը մերժեն առնել հրապարակին վրայ ձգուած զէնքերը, բոլորն ալ կը խոշտանգուին: Կ'երթան բողոքել կուսակալին. ան բոլորին ալ նոյն պատասխանը կու տայ. «այն որ կը մերժէ զինուիլ, հայրենադաւ է»:

Ցեղապետները որոնք կ'որոշեն զինուիլ, իրենց հաւաքած ու ներկայացուցած ինքնութեան թուղթերու թիւին չափ զէնք կը ստանան: Անոնց վարկը այնքան կը բարձրանայ, որ նոյնիսկ իշխանութիւնները աչք կը փակեն կատարուած անօրէնութիւններու: Այսպէս, որոշ շրջաններ մաքսանենգներու դրախտներու վերածուած է:

«Իքիպինճ տօղրու»ի համաձայն իշխանութեան հետ գործակցող ցեղապետերը նիւթական կարեւոր յատկացումներ ալ կը ստանան:

Ու այս բոլորը գրել կու տան շաբաթաթերթին թղթակիցին թէ նոր օրերու զինեալ կազմակերպութիւն մը մարմին կ'առնէ Թուրքիոյ արեւելեան, յատկապէս հարաւ – արեւելեան շրջաններուն մէջ, զոր ինք կը կոչէ «ցեղախումբերու զօրաբաժիններ»: Անոնք, կ'ըսէ, մեր օրերու տարբերակներն են «Համիտիէ զօրաբաժիններ»ուն: Գործելակերպի նմանութիւնը քիչ մը շատ յատկանշական չէ՞ երկրի մը իշխանութեան համար որ չի վարանիր ցեղասպանութեան ամէն ամբաստանութեան դէմ յայտարարելու թէ ինք տարբեր է Օսմանեան Կայսրութենէն: Ու այս «տարբեր»ին շուքն իսկ չի մնար, երբ մօտ դարու մը հեռաւորութեան վրայ եւս նման կացութիւններ նման միջոցառումներով կը դիմաւորուին: «Տարբեր»ին շրջածիրին մէջ կը մնայ միայն թուականը, որ ԺԹ.ի տեղ դարձած է Ի. դար, ու թշնամին, որ երէկ կը կոչուէր «Հայ», իսկ այսօր՝ «Քիւրտ»: Մէկ մըն ալ անշուշտ վախճանի կէտը, զոր այնքան ալ դիւրին չէ այսօրուընէ ենթադրել:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆԿԱՏԱՐ ԱԼԲՈՄ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ՈՒ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆ ԴԷՄՔԵՐՈՒ

– Վ. Շուշանեան, Ա. Չօպանեան, Ն. Միսաքեան, Ն. Սարաֆեան, Զ. Որբունի, Հ. Զարդարեան, Բ. Թօփալեան, Շահան Շահնուր, Կ. Փօլատեան, Գ., Ճիզմէճեան, Արտակ Դարբինեան, Հրանդ Թորոսեան, Գ. Ֆէնէրճեան, Լ. Զօրմիսեան, Մ. Երիցանց, Արաքսի եւ Հայկանոյշ Թորոսեան, տոքթ. Հ. Գալճեան, Մարգրիտ Բաբայեան, Գ. Քերեսթէճեան, Լ. Մօզեան, Յովհ. Պօղոսեան, Հ. Պէրպէրեան, Լեւոն Մեսրոպ, Բիւզանդ Վաղինակ, Միսաք Մանուշեան եւ Յարութ Կոստանդեան, Գր. Պըլտեան, Զուլալ Գազանճեան, Ն. Թօփալեան, Եղիշէ Այվազեան –

Հեղինակ՝ ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

Փարիզ, 1989:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՃԱՇԸ

Քանի մը տարիներէ ի վեր արդէն, Երկիր եւ Մշակոյթ Կազմակերպութիւնը կը բերէ իր օժանդակութիւնը փրկելու համար, հայաբնակ հողերու վրայ, մեր մշակութային կառոյցներէն ոմանք, կամ ինչ որ կը մնայ անոնցմէ:

Լիոնի շրջանին մէջ, այս Կազմակերպութիւնը ունի, ժիր անդամներու կողքին, համակիրներու գնահատելի թիւ մը: Աստր ապացոյցը անգամ մըն ալ տեսանք Շաբաթ, Նոյեմբեր 25-ի իրիկունը Մէրքիւր պանդոկին սրահներուն մէջ՝ ուր տեղի ունեցաւ տարեկան ճաշը:

Ուրախալի էր տեսնել չարքը երիտասարդ – երիտասարդուհիներու՝ որոնք, մեսրոպեան տառերով գրուած պաճը իրենց կուրծքին եւ ժպիտը իրենց դէմքին, կ՚ընդունէին հրաւիրեալները եւ կ՚առաջնորդէին զանոնք նախատեսուած սեղանները: Շուրջ 130 հոգի մասնակցեցան երեկոյթին:

Սահակ Սուքիասեանի բարի գալուստի խօսքերէն վերջ, հայերէն եւ ֆրանսերէն, բժիշկ Արամ Ղազարեան բացատրութիւններ տուաւ ճերմակ պաստառին վրայ երեւցող պատկերներուն մասին:

Երկիր եւ Մշակոյթի անդամներէն աւելի քան հարիւր հոգի մասնակցեցան անցեալ ամառ, Հայաստան, աղէտեալ շրջանին մէջ կատարուած աշխատանքներուն: Պատկերները վկայ էին ատոր: Խումբ մըն ալ գացած էր Քէսապ, շարունակելու համար նախորդ տարիներու ձեռնարկները:

Երեկոյթին ընթացքին՝ որ վերջացաւ ուշ, կէս գիշերէն անդին, խօսք առին Վահէ Մուրատեան, Կղեմէս վրդ. Մալճեան, եւ Զատիկ վրդ. Աւետիքեան՝ որոնք շեշտը դրին, մանաւանդ, Կազմակերպութեան օգտակար դերին վրայ:

Գեղամ Գեւոնեան, հիմնադիրներէն մէկը Երկիր եւ Մշակոյթի, խօսեցաւ երկարօրէն: Տուաւ տեղեկութիւններ իր Կազմակերպութեան մասին, ընդգծելէ յետոյ Սփիւռքի ունեցած եւ ունենալիք կարեւոր դերը հայկական իրականութեան մէջ, մանաւանդ հայրենիքի մէջ տեղի ունեցած կրկնակի ցնցումներէն վերջ. շարժ՝ ֆիզիքական եւ քաղաքական:

Վստահեցուց որ Հայաստանի աւերեալ շրջաններու վերականգնման գծով Կազմակերպութեան կատարելիք աշխատանքը արդելք չի կրնար ըլլալ որ ուրիշ վայրերու մէջ սկսուած գործը ընդհատուի: Պիտի չմոռնանք մեր առանձնած յանձնառութիւնները, ըսաւ եւ տեղեկացուց որ Ծործորի եկեղեցին, Պարսկաստան, փրրկուած է, պիտի չըլլայ Ջրամոյն, կառավարութեան կողմէ ծրագրուած ամբարտակին տակ. փոխադրուած է մօտակայ բարձրութեան մը վրայ:

Քաջալերիչ երեկոյթ մը՝ որ առիթ եղաւ նաեւ հայթայթելու, մաս մը գոնէ, յառաջիկայ գործունէութիւններու համար անհրաժեշտ նիւթականը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԵՒ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՍԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ՇՈՒԷՏԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 19, կէսօրէ առաջ ժամը 11-ին, 2 դասախօսութիւններ տեղի ունեցան Երուսաղէմի Աստուածաբանական շուէտական Հաստատութեան մէջ: Օրուան զոյգ դասախօսներն էին Անուշաւան Վրդ. Զզջանեան, որ հոգեւոր հովիւ եղած էր Շուէտի Հայոց՝ 1981 – 1986, եւ հոն, իր կեցութեան շրջանին Շուէտերէն լեզուի տիրացած, եւ Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան, Առաջնորդ Հիւսիսային Ամերիկայի Հայոց Արեւելեան Թեմին, որ կարճատեւ այցելութեամբ Երուսաղէմ կը գտնուէր:

Դասախօսութեան ներկայ էին Երուսաղէմի Աստուածաբանական Շուէտական հաստատութեան տնօրէնը, ուսուցչական կազմը, ուսանողներ, ինչպէս նաեւ Գուսան Վրդ. Ալճանեան, Պր. Սահակ Գալայճեան եւ Պր. Գէորգ Հինդլեան:

Հաստատութեան վարիչներէն՝ Փրոֆ. Օքէ Սքուկ, ուսանողական կազմին ծանօթացուց Անուշաւան Վարդապետ Զզջանեանը, որ անգլերէն լեզուով հանգամանօրէն ներկայացուց հայ եկեղեցին, իր գանազան երեսներով. պատմական, դաւանաբանական, ծիսական եւ վարչական անկիւններէ դիտուած եւ մանաւանդ վեր առաւ հայ եկեղեցւոյ կատարած անփոխարինելի հոգեւոր, ազգային եւ մշակութային ծառայութիւնը եւ դերը հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ: Իրեն ուղղուած հարցումներուն դասախօսը պատասխանեց մանրամասնօրէն:

Երկրորդ դասախօսն էր Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան, որ հմտութեամբ եւ յաջողութեամբ ներկայացուց անմահն Կոմիտասի կեանքը եւ երաժշտութիւնը, լուսաբանութիւններ տուաւ հայ երաժշտութեան մասին եւ մէջ ընդմէջ մեներգեց Կոմիտասի ստեղծագործութիւններէն: Հարցումներ եղան նաեւ հայ աշխարհը յուզող հրատապ հարցերու մասին, ինչպիսին՝ Արցախը (Ղարաբաղ) եւ Հայաստանի երկրաշարժը: Բանախօսը ըսաւ որ հայ ժողովուրդը պիտի շարունակէ իր արդար պայքարը, մինչեւ որ պատմական Արցախը վերամիանայ Մայր Հայրենիքին: Ապա, Սահակ Գալայճեան, երկարամեայ դպրապետը, Ս. Աթոռոյս, կարդաց մի քանի շարականներու եւ մեղեդիներու անգլերէն թարգմանութիւնը, զորս Գուսան Վրդ. Ալճանեան, իր հնչեղ ձայնով եւ ապրումով երգեց ներկաներուն առջեւ:

Ուսանողները մեծ հետաքրքրութեամբ հետեւեցան զոյգ դասախօսութիւններուն եւ հիացումով ունկնդրեցին անմահն Կոմիտասի ժողովրդային երգերը եւ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հոգեզմայլ եւ հոգեպարար շարականները: Ակնյայտ էր ներկաներուն կրած անջնջելի տպաւորութիւնը:

Ապա, ներկաները հրաւիրուեցան կէսօրուան ճաշի, ուր կը տիրէր ջերմ եւ մտերմիկ մթնոլորտ մը:

Առաջին անգամն էր որ Երուսաղէմի Շուէտական Աստուածաբանական Հաստատութեան մէջ դասախօսութիւն մը կը տրուէր հայ եկեղեցւոյ եւ հայ երաժշտութեան մասին, իբրեւ փոխադարձ մշակութային կապի խորհրդանիշ մը, Շուէտացի եւ հայ ժողովուրդի միջեւ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Ներկայիս Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ ընտրական յանձնախումբը հաճոյքն ունի տեղեկացնելու եկեղեցւոյ բոլոր անդամներուն, թէ 1989, Նոյեմբեր 26-ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած եկեղեցւոյ վարչական խորհուրդին տասը նոր անդամներ ընտրուած են հետեւեալ անձնաւորութիւնները. –

1.– Կարապետեան Աբրահամ
2.– Տոքթ. Տէմիրճեան Գրիգոր–Մարսէլ
3.– Տոքթ. Մաշոյեան Պետրոս – Փիէր
4. Թաշճեան Յակոբ
5.– Գէորգեան Ժորժ
6.– Տուրսունեան Սարգիս
7.– Միլոյեան Ժիլպէր
8.– Տոքթ. Ածիլածեան Բոպէր
9.– Տէր – Պօղոսեան Ժիրայր
10.– Ջիլինկիրեան Ժոզէֆ

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ՀՐԱՆՈՅՇ ՅԱԿՈԲԵԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հինգշաբթի, Նոյ. 30-ին, Հ. Բ. Ը. Միութեան Միշէլ Պուլքի կեդրոնատեղին այցելեց Հայաստանի ԼԿԵՄ Կոմիտէի Ս. Ա. քարտուղար Հրանոյշ Յակոբեան, որ պաշտօնական այցելութեամբ օր մը առաջ ժամանած էր Միացեալ Նահանգներ:

Հայրենի հիւրը կեդրոնատեղիին մէջ ընդունուեցաւ նախագահ Լուիզ Մանուկեան Սիմոնի կողմէ: Հանդիպման ընթացքին քննարկման առարկայ դարձան Հայաստանի ներկայ վիճակը, վերակառուցման խնդիրները, Հ.Բ.Ը.Մ.ի հայրենաշինական ծրագիրները եւ Երեւանի մէջ համահայկական երիտասարդական համագումարի մը կազմակերպման կարելիութիւնը՝ նպատակ ունենալով մէկ կողմէ սփիւռքահայ երիտասարդութիւնը ներգրաւել հայրենիքի վերաշինութեան ծրագրերուն մէջ, իսկ միւս կողմէ զայն մասնակից դարձնել մեր ժողովուրդը յուզող հիմնահարցերուն լուծման:

Ցատկապէս այս վերջին հարցին առընչութեամբ, միտքերու լայն փոխանակութենէ մը ետք, եզրակացուեցաւ Սփիւռքի մէջ հայ քաղաքական կուսակցութիւններու եւ բարեսիրական կազմակերպութիւններու երիտասարդ ներկայացուցիչներով գոյացնել կազմակերպիչ յանձնախումբ մը, որ գործակցաբար ՀԼԿԵՄ կենտկոմի պատասխանատուներուն հետ 1990-ի ամրան կամ աշնան իրագործէ ակնարկուած համագումարը:

Այս առիթով Հրանոյշ Յակոբեան պաշտօնապէս Լուիզ Մանուկեան Սիմոնին յանձնեց Հայաստանի զանազան վարժարաններու աշակերտներու ձեռային աշխատանքները պարփակող երեք արկղեր, խնդրելով որ Հ.Բ.Ը.Միութիւնը անոնց պարունակութիւնը փոխանցէ Սան Ֆրանսիսքոյի երկրաշարժէն եւ հարաւային Քարոլայնայի փոթորիկէն վնասուած վարժարաններու աշակերտութեան՝ ի նշան երախտագիտութեան այն մարդասիրական ազնիւ վերաբերումին համար, զոր ամերիկացի ժողովուրդը ցուցաբերեց Հայաստանի երկրաշարժէն աղէտեալներու օժանդակութեան գծով:

Այցելութիւնը առիթ մը եղաւ որ Հրանոյշ Յակոբեան ծանօթանայ նաեւ Միութեան անձնակազմին եւ ականատես դառնայ Հայաստան ուղարկուող ապրանքներու փաթեթաւորման աշխատանքներուն:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ 1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԲՌՆԱԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ – 1915 – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 –

Վերջապէս, իրիկուան սիւքը սկսաւ խաղալ մեր տամուկ մազերուն հետ: Կ՚անցնէինք սառներոտ արահետներէն, բայց դեռ հանգիստը զլացուած էր մեզի: Թօնոտ պուրակներու շունչը կը շոյէր, մեր խանձուած ճակատները, որոնց վրայ ժամանակին անգութ ձեռքը իր դրոշմը դրած էր յաւիտեան: Երկինքի տարաւ – շանը կը մարէր տակաւ եւ իր վերջին կայծերը կը մաղուէին շամանդաղներու պէս դալարներու գագին, որոնք լուսա – պըսակներ կազմած կը զարդարէին ծառերու կատարները: Հետզհետէ մութի տիրապետութիւնը զգալի կը դառնար, եւ այս անգամ իրապէս մօտ էինք մեր գիշերային հանգրուանին:

Զմրուխտէ բլրակներու փէշին կառչած գիւղը, Կիլիկիոյ ամէնէն չքնաղ գոհարն էր՝ Հասան – Պէյլին: Գետակ մը կը հոսէր իր ծոցէն: Մոռցուած էր ամէն պատուհասութիւն. ժողովուրդը խելագարած այդ անփոյթ հայելիին տեսքէն՝ նետուեցաւ մէջը եւ անյագօրէն խմեց ու խմեց...

Մեր սայլը դեռ չէր հասած, ոչ ալ ծնողքս: Մարտիրոսը եւ ես առաջացեր էինք: Ոտքերս ուռած էին օդով լեցուն գնդակներու պէս եւ կը կաղայի ամէն մէկ քայլիս, Ես որ, մեր այգիներուն մէջ, հանգիստ ի՛նչ ըսել է չէի գիտեր եւ այծեամի նման կը վազվզէի շարունակ, հիմա լեզուս դուրս ինկած էր եւ կը խըշխըշար ամբողջ էութիւնս: Յուսահատութենէս ու ցաւէս սկսայ հեկեկալ: Եղբայրս գիս դրկելով գետը տարաւ եւ կօշիկներս հանեց ու ոտքերս դրաւ զովարար ջուրին մէջ: Զգայազիրկ երկար ժամանակ մնացի այդ դիրքիս մէջ, երբ ոտքերս քաշեցի, արդէն հանգչեր էին:

16.– ՀԱՅՈՑ ՀԱՍԱՆ – ՊԷՅԼԻՆ

Վերջապէս հասած էր ամբողջ կարաւանը: Մարդիկ գլխար կը փնտռէին խաժամուժին մէջ: Եկած էր մեր մօտ, ոստիկանապետ Ճաքպարը՝ ստուգելու համար թէ հո՞ն էինք ամէնքս ալ: Իրեն յանձնուած էր հսկողութիւնը աքսորականներուն: Ամէն մէկ կայանին, կը փոխուէին ոստիկանները, սակայն ինքը մնաց միշտ մեզի հետ, մինչեւ ԳԱԹՄԱ: Իր ցոյց տուած հոգածութեանը համար երախտապարտ էին ծնողքս: Հայրս եւ ան հին բարեկամներ էին. անոր երեւումը մեր վտարանդի կեանքին մէջ՝ նախախնամական եղաւ, որովհետեւ առանց անոր միջամտութեան՝ հաւանաբար ճամբու կէսին մեռած կամ կորսուած ըլլայինք:

Որպէս լաւ արհեստաւոր, գնահատուած եւ սիրուած էր հայրս: Իր յաճախորդներուն մէջէն շատեր Թուրք զինուորականներ էին: Ամէն երկրի զինուորականութեան տրուած է հագուիլ շքեղօրէն: Հօրս խանութը այրելէն վերջն անգամ, տուն կուգային սպաները իրենց մոյկերը շինել տալու: Տեղահանութենէն առաջ, կառավարութիւնը ուզեց զերծ պահել հայրս աքսորանքէ, բանակին պէտքերուն համար, իբրեւ որակաւոր կօշկակար, սակայն ստացաւ հօրս վճռական մերժումը: Հայրս նախընտրեց իր ժողովուրդին հետ տառապիլ, քան մնալ ծննդավայրին մէջ միայնակ: Ճամբու ընթացքին, երբեմն, հարց կուտայի ինքզինքիս՝ թէ զղջացած է՞ր այդ արարքին համար: Բայց ան երբե՛ք ցոյց չտուաւ տկարութիւն մը, ընդհակառակն՝ իրեն սահմանուած խաչը կըրեց քաջաբար:

Ճաքպարը կը մարմնացնէր իր ցեղին յատկանշական բոլոր գիծերը, թէ՛ արտաքնապէս եւ թէ ներքնապէս: Ան միջահասակ էր ու թիկնեղ եւ երեսունըհինգը անց, ունէր հեշտասէր շրթունքներ ու դուրս ցցուած այտոսկրներ: Աչքերուն մէջ կ՚եռային յարաժամ կիրքի կայծեր: Երբ ան իր նայուածքներուն թիրախը ըներ երիտասարդ հայուհիները, այնպէս կը թուէր թէ զանոնք պիտի լափէր: Իր համակրութիւնները կ՚երթային Զէյթունցի եւ Հաճընցի աղջիկներուն. ին՞չու չեմ գիտեր, կարաւանին մէջ զանո՛նք միայն կը փնտռէր: Այդ պատսամբ քաղաքներուն կոյսերը առեւանգելով, թերեւս իր կարծիքով վրէժը լուծած կ՚ըլլար իր ցեղին: Իւրաքանչիւր կայքին, յուսախաբ կուգար հօրս պատմել՝ թէ դեռ չէր գտած իր երազին առարկան:

Հասան – Պէյլին բնական գեղեցկութիւններով օժտուած, փոքրիկ հայաբնակ գիւղ մըն էր, հակառակ իր օտար անունին: Ան կը նմանէր դալարազարդ ոստերուն փակած հանգստաւէտ բոյնի մը: Գլխաւոր հրապոյրները կը կազմէին դեղապաճոյճ բլրակները, որո՛նք զմրուխտէ գօտիներու պէս գրկած էին զայն: Յանկուցիչ պուրակներու մէջ կ՚երգէին օրն ի բուն վճիտ աղբիւրներ արծաթեայ քրքիջներով:

Իրիկուան ուշ ատեն, հայ գիւղացիութիւնը եկած էր վտիտ միջոցներով օգնել աքսորականներուս: Կիները բարի Սամարացիներու պէս, կը բաշխէին ուտելիք: Հակառակ իրենց մեկուսացած կեանքին, անոնց մէջ դեռ արթուն կը հսկէր ցեղին ձայնը:

(Շար. 25)

(Շար. Ա. էջէն)

տաւ՚ջնութեան համար, պէտք է արձանագրէ նոր յաջողութիւն մը, եթէ կ'ուզէ իր խօսքը ըսել առաջատարներու շարքին մէջ՝ ուրկէ հեռու չէ :

Անցեալ Կիրակի յաղթած է Ռոնեաքի (4 – 2)՝ որ դասաւորումին վերջինն է :

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

● ՀԱՅԵՐ ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Անցեալ շաբաթ, Նիսի մէջ տեղի ունեցաւ ըմբշամարտի տարեկան մրցաշարքը – Շալանժ Տէկլան – մասնակցութեամբ Միացեալ – Նահանգներու, Խորհրդային Միութեան, Սպանիոյ, Հունգարիոյ, Եուկոսլաւիոյ, Չեխոսլովաքիոյ եւ Ֆրանսայի մարզիկներուն :

Աւարտականին, յաղթեցին խորհրդայինները, գերազանցելով Ամերիկացիները՝ 7–ի դէմ 5 :

Բնականաբար, Խորհրդային Միութեան ըմբշամարտի խումբը կարելի չէ երեւակայել առանց Հայերու մասնակցութեան : Ներկայ էին՝ Մանուկեան, Սարգըսեան, Ալեքսանեան եւ նաեւ՝ Սանասար Օհաննէսեան՝ որ 10–րդ անգամն էր որ կուգար Նիս, մրցելու, այս անգամ, բացառաբար, առանց յաջողութեան :

Աւարտականին, յաղթականներու շարքին մէջն էին դասական ոճով, Մանուկեան (62 քկր.) եւ Ալեքսանեան (82) : Իսկ Սարգսեան, ազատ ոճ, դիւրաւ անցուցած էր նախնական մրցումները, բայց աւարտականին չէ կրցած պայքարիլ վընասուածքի պատճառաւ :

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Հ. Բ. Ը. Միութիւն–Փարիզ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ ՕՐ

ԱՄԷՆ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ
ժամը 14·30–էն 18
Ալեք Մանուկեան
Մշակ. Կեդրոնին մէջ՝
118, Քուրսէլ փողոց – Փարիզ 17–րդ
Սուրճի սպասարկութիւն :
Հաճելի ժամանց (scrabble, bridge etc...)
Ընտանեկան մթնոլորտ
Սիրալիր հրաւէր բոլորին :

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Պահարեան, Տէր եւ Տիկին Վահագն Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Ներսէս Սարաֆեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Դեկտ. 10–ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, իրենց մօր՝

ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Եայլախանեան)

մահուան 24–րդ եւ իրենց հօր՝

ՄԻՀՐԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

մահուան 14–րդ տարելիցներուն, ինչպէս նաեւ Եայլախանեան ընտանիքին համայն ննջեցելոց յիշատակին :

Անոնցմէ, որոնք ճանչցած ու սիրած են ողբացեալները կը խնդրուի ներկայ ըլլալ կամ՝ աղօթակից :

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ Օր. Ատրինէ Սիմիթեան 200 Ֆր. նուիրած է Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին Տիկին Հռիփսիմէ Սարաֆեանի մահուան առթիւ :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի, Իսիի Տ. Սերենկիւլեան մասնաճիւղը, խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Տիկին Իսկուհի Միշոյի, իր մօրը, Այրի Տիկին Շահնիկ Ատանալեանի կսկծալի մահուան առթիւ : Եւ իր շատ սիրելի ընկերուհիին յիշատակին, փոխան ծաղկեպսակի, մասնաճիւղս, տխուր առիթով, կը նուիրէ 500 Ֆր. Իսիի նոր շինուելիք դպրոցին :

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը, խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ իր ընկերուհիին՝ Անահիտ Տէմիրճեանին, ամուսնոյն եւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց հօր եւ մօրաքրոջ՝ Յովհաննէս Աֆարի եւ Արմանենի Թէկէրեանի մահուան առիթով :

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հանգստեան Տուն
ԿՈՆԷՍԻ ՄԷՋ

Երրորդ տարիքի անձերու համար հանգստաւէտ պայմաններ. Ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ. Բժշկական տեւական հսկողութիւն եւ խնամք. Քաղաքներու ժխորէն եւ ապականած օդէն հեռու՝ բնութեան ծոցին մէջ, հաճելի ու մաքուր միջավայր :

S'adresser à l'A.A.A.S.
de 14h30 à 17h30
77, rue La Fayette — 75009 Paris
Tél. : 48 - 78 - 02 - 99.

NOUVEAU !
ONNIK AVEDISSIAN
fabricant bijoutier

créations exclusives
en or 18 carats

56-58 rue Lafayette
8 passage des 2 sœurs
75009 Paris
sur rendez-vous : 40.22.02.12

Un Noël pour les enfants d'Arménie

Le 7 Décembre 1988, l'Arménie était frappée par un terrible tremblement de terre.

Les 7, 8 et 9 Décembre prochains, dates anniversaire de ce séisme, les Grands Magasins du Printemps organisent une vente de 30 000 bougies* au profit de l'Arménie.

Les dons recueillis permettront aux enfants d'Arménie de recevoir des jouets et friandises le 6 janvier 1990 (Noël Arménien).

Le Printemps reversera le bénéfice des ventes aux trois associations pour l'Arménie :

— Aznavour pour l'Arménie
— S.O.S. Arménie
— La Croix Bleue des Arméniens de France.

Ces organismes assureront eux-mêmes le transport par avion spécial et la distribution sur place.

* *La bougie pailletée or (rouge, verte ou or 5×8 cms) arborant le sticker «Un Noël pour l'Arménie» sera vendue à chaque caisse de tous les magasins (Paris, périphériques et province) au prix de vente unitaire de 25 Frs.*

LES 7, 8 ET 9 DECEMBRE, TROIS JOURS POUR UN NOEL EN ARMENIE DANS TOUS LES PRINTEMPS.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
59-ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ
ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ
Կիրակի Մարտ 4
կէսօրէ վերջ ժամը 14·30–ին՝
Salle de la Chimie — 75007 Paris

ԱՐՄԱՆ եւ ԱՐՓԻ ՕՀԱՆԵԱՆ
ուրախութեամբ կը ծանուցանեն
Սեւան-ի
ծնունդը, Փարիզ, 1989, Դեկտեմբեր 2

Հ.Բ.Ը.Մ. - ՓԱՐԻԶ

120–ԱՄԵԱԿ
ԿՈՄԻՏԱՍԻ

այդ առիթով կ'արտասանէ
ԱՆԻ ԹՈՐԱՆԵԱՆ – ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ
հատուածներ՝
ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ–Ի
Անլռելի Զանգակատուն–էն

Կոմիտասի ու Պարոյր Սեւակը
քանի մը խօսքով պիտի ներկայացնէ
Հայէպէն՝
ԲԺ. ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 15, ժամը 20–ին՝
Ալեք Մանուկեան Մշակ. Կեդրոնին մէջ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
Մուտքը ազատ է :

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ
ՎԵՐՋԻՆ ԱՆԳԱՄ
ԴԻՄԱԿ
Թատերախումբը
կը ներկայացնէ
Կիրակի, Դեկտեմբեր 10, ժամը 21–ին՝
Մուշեղ Իշխանի
«ՄԵՌՆԻԼԸ ՈՐՔԱՆ ԴԺՈՒԱՐ Է»
ի նպաստ բանտարկեալ՝
Րաֆֆի Էլպէքեանի
Théâtre TLP Dejazet
41, bld. du Temple — 75003 Paris
M° République

BAZAR
DE CHARITÉ

organisé par
le Centre Culturel Saint Mesrob
au profit de l'Ecole du Samedi
le Samedi 9 et le Dimanche 10 Décembre
dans la Salle Paroissiale
de l'église arménienne catholique
13, rue du Perche (rue Charlot)
75003 Paris

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն"

SAISON 89/90
DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Dimanche 10 décembre à 17 h.	NUIT DE LA QUATRA Trois manifestations exceptionnelles non stop «MUSIQUE ET THEATRE» ELENA VASSILIEVA - GERARD GASPARIAN «SEJOUR A ARARAT» NORA ARMANI - GERALD PAPASIAN
à 19 h.	VERNISSAGE EXPOSITION «FONDS QUATRA» Hall Gaveau - Cocktail
à 20 h. 30	GRAND CONCERT DE GALA FESTIVAL ARAM KHATCHATURIAN - Ballets et Concertos JEAN TER-MERGUERIAN - ARUTIUN PAPAZIAN L'Orchestre JEUNE PHILHARMONIE - Direction J.-J. WERNER
Prix des Places	150 - 120 - 80 F - ETUDIANTS, C.V. 50 F Pour les 3 manifestations exceptionnelles «Nuit de la Quatra» 400 - 240 - 120 F - Etudiants, C.V. 80 F
Abonnement annuel pour 8 manifest.	1000 - 750 - 500 F - ETUDIANTS, C.V. 350 F Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA : 3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris - Tél. 42.60.74.78

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 9-10
SAMEDI-DIMANCHE
9-10 DÉCEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.163
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.163

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԽՕՍՔԸ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

ԿԻՐԱԿԻ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 10

Կումայրեցի Հայեր, վշտահար հարազատներ Մեր,

Յիշո՞ւմ էք դուք այն օրը, ուղիղ մէկ տարի առաջ էր: Օր չէր այդ, այլ դըժոխքի տեսիլք, աշխարհի կործանում, երկնքի փլուզում եւ յետոյ՝ մահուան ուրուական, դիակներ, դիակներ, դագաղներ, գերեզմաններ, սուգ ու չիւան անվերջ, մայրեր խենթացած, ողջ – ողջ մարմիններ թաղուած աւերակների տակ, ժպիտներ սառած, հոգիներ մեռած, յոյսի աստղերը բոլոր հանգած, կեանքի ճրագը խաւարում կորած...

Ո՞վ, ո՞վ պիտի պատկերի դժոխքը այդ օրուայ, ո՞վ պիտի չափի վիհը ձեր վշտի, անվերջ սարսափի, արիւն արցունքի...

Եւ յետոյ մի ամբողջ տարի, անհատնում օրեր, ողբ ու արտասուք, զրկանք, տառապանք, անվերջ հառաչանք...

Սիրելիներ, ինչպէս մէկ տարի առաջ, այն դժոխք օրերին, այսօր էլ ես եկել եմ ձեզ մօտ վերստին, ձեզ հետ ողբալու ձեր ճակատագիրը դաժան, ողբալու ձեր մեռելներին, ձեր երեխաներին եւ աղօթելու նրանց հոգիների համար:

Այն օրը, Դեկտեմբերի 11-ին, ես Սուրբ Էջմիածնից եկել էի ձեզ վշտակցելու, ձեզ մխիթարելու, բայց զգացել էի իմ անզօրութիւնը, իմ յուսահատութիւնը: Հոգուս մէջ աղաղակում էի սաղմոսերգուի նման՝

«Փրկիր մեզ, Տէր Աստուած, ջրերը հասնում են մեր վզին, ընկղմում ենք դէպի խորքը անդնդի եւ տեղ չունենք ոտք դնելու: Ջրի հոսանքները տանում են մեզ, եւ հեղեղները անցնում են մեր գլխի վըրայով: Մեր ուժերը սպառուել են աղաղակելուց, մեր կոկորդը այրւում է կրակի մէջ, մեր աչքերը հանգում են օգնութիւն սպասելուց՝ Աստուած» (Սաղմ. ԿԸ. 2 – 4):

Այսօր եկէք ծունկ չոքենք բոլորս՝ զոհուածների յիշատակի առաջ եւ ուխտենք երբեք չմոռանալ նրանց, ուխտենք սուրբ պահել նրանց անունները, ուխտենք ապրել նրանց երազանքներով: Ուխտենք արժանի դառնալ նրանց զոհաբերումին, մեր կեանքի գործերով, մեր հայրենաշէն աշխատանքով ու մխիթարուենք նորածին երեխաներով: Գիտեմ, ահարկու երկրաշարժից յետոյ ձեր կեանքը ծանրօրէն տառապալից եղաւ, նոյնիսկ յուսահատական, օրեր եւ օրեր շարունակ: Ճշմարիտ է, որ օգնութիւններ տեղացին ամէն կողմից, թէ մեր Պետութեան լայն միջոցառումներով, թէ արտասահմանեան երկրներից առատաձեռն նուիրաբերումներով, թէ Սփիւռքի հայութեան եղբայրական օգնութիւններով, սակայն տեսնում եմ, որ դեռեւս ծով կարիքների մէջ էք գտնուում, եւ շատերը դեռեւս անտուն էք, ծանր նեղութեանց մէջ:

Մեր եկեղեցին, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը երկրաշարժի առաջին օրերից սկսեալ ջանաց իր օգնութեան ձեռքը երկարել՝ աղէտեալներին բաժանելով արտասահմանից ստացուած դեղօրայք, սննդամթերք ու հագուստեղէն, նաեւ հոգեկան մխիթարութիւն բաշխելով ձեզ բոլորիդ:

Յետ այսօրիկ էլ, մեր եկեղեցին ու մեր հոգեւորականները պիտի շարունակեն իրենց պարտականութիւնը կատարել:

Ի մխիթարութիւն ձեզ, կամենում եմ աւետել, որ Սուրբ Էջմիածինը պիտի չմոռանայ նաեւ վերաշինութիւնը եւ բարեկարգումը ձեր աղօթքի տների: Ահա արդէն իսկ վերջանալու մօտ է վերաշինութիւնը ձեր այս տաճարի՝ Լենինական քաղաքի Եօթվէրք Աստուածամօր Մայր Եկեղեցու, որի կամարների տակ աղօթում ենք մենք այժմ: Պիտի վերանորոգուեն նաեւ Ստեփանաւանի ու Կիրովականի եկեղեցիները, որոնք բարեբախտաբար կանգուն վիճակում են: Ապագային պիտի վերակառուցենք ձեր քաղաքի խոնարհուած Սուրբ Ամենափրկիչ եկեղեցին, նաեւ ծրագրել ենք կառուցել նոր մի յուշարձան – եկեղեցի Սպիտակում, յաւերժացնելու համար յիշատակը բոլոր աղէտեալ քաղաքների ու գիւղերի զոհուածների: Առաջիկայ տարիներին յոյս ունենք, որ կեանքի կը կոչուեն այս եկեղեցաշինական ծրագըրերը:

Սիրելի հաւատացեալներ, ես յստակ յիշում եմ իմ այցելութիւնը Լենինական, երկրաշարժից չորս օր յետոյ, Կիրակի օր էր: Ինչ ահաւոր վիճակ էր այստեղ, կործանուած շէնքեր, փլուած տներ անհամար, ամէն տեղ աւերակ, ամէն քայլափոխին լաց ու կոծ, եւ դագաղներ, դագաղներ, նաեւ հոգիների աւերակ ու կործանում:

Յիշում եմ ձեր դէմքերը, արտասուքից սառած ձեր հայեացքները: Յիշում եմ ձեր յուսահատ աղերսները, թէ՝ «Վեհափառ, ի՞նչ պիտի լինի մեր վիճակը»: Յիշում եմ նաեւ Ամենափրկիչ եկեղեցու աւերակների վրայ իմ հանդիպումը ձեզ հետ: Յիշում եմ, այդ պահին, հեռուից մի երիտասարդի ձայնը, թէ՝ «Բայց, Վեհափառ, չմոռանանք նաեւ մեր Ղարաբաղը»: Ես այդ ձայնը չեմ մոռացել ու չեմ էլ մոռանալու: Դա արդարութեան ձայնն էր, մեր պատմութեան ձայնն էր, մեր ապագայի կանչն էր:

Սիրելի Կումայրեցիներ, ձեր զոհեալների գերեզմանների առաջ, ձեր աղօթքից յետոյ, վասն նրանց հոգիների հանգստեան ոտքի կանգնէք եւ ձեր անմար վիշտը ծրարած ձեր սրտերում, դիմեցէք դէպի կեանք, դէպի աշխատանք, դէպի լոյս առաւօտ, անկոտրում հաւատքով եւ լաւատեսութեամբ դէպի մեր ազգի ապագան, դէպի ձեր կործանուած հայրենի աշխարհի նոր ապագան:

Մի վախեցէք, մի տկարացէք, մի երկմըտէք, քայլեցէք առաջ՝ ձեռք – ձեռքի տուած բոլորդ միասին, բոլորդ միասիրտ, բոլորդ միակամ: Ձեր մէջ թող չլինեն բաժանումներ, չլինեն անհամերաշխութիւններ: Լաւ է, որ ապրէք ու աշխատէք իբրեւ հարազատ ցաւակից եղբայրներ, իբրեւ գործակիցներ, մէկդ միւսիդ պաշտպան, մէկդ միւսիդ օգնական, իբրեւ ազնիւ քաղաքացիները մեր Մայր Հայրենիքի:

Ձեզ սպասում է եւս մի ծանր ձմեռ, բայց մի վհատուէք, որովհետեւ շուտով նորից կը բացուի գարունը պայծառ, նորից կը կանաչեն ձեր դաշտերն ու լեռները, նորից կը հնչեն երգերն աշխոյժ ձեր երեխաների:

Եւ ես միշտ աղօթելու եմ ձեզ համար, աղէտեալ քաղաքների ու գիւղերի բոլոր վիրաւոր զաւակների համար:

«Տէր Աստուած, արթնացրու քո զօրութիւնը եւ եկ փրկելու մեզ: Աստուած զօրութեանց, վերականգնիր մեզ, երեւեցրու մեզ քո երեսը եւ փրկիր մեզ» (Սաղմ. ՀԹ. 3 – 5): Ամէն:

Ձեր բոլորիդ իմ հայրական սէրը, իմ սրտից բխած բարի մաղթանքները եւ իմ հայրապետական օրհնութիւնը:

Ողջ լերուք զօրացեալ Սուրբ Հոգւով: Ամէն:

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՏԱՐԵԼԻՑԸ

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

GEO

ARMENIE: UN AN APRES

Այս շքեղ ամսաթերթը 24 էջ նուիրած է Հայաստանի երկրաշարժին, առաւելաբար տպաւորիչ նկարներով: Խորագրին տակ իսկ (Հայաստան՝ տարի մը ետք), խըմբագրութիւնը կը գրէ. – «Երկրաշարժեր, պոկրոմներ, ջարդեր, երբեք չեն խնայած Հայ ժողովուրդին: 1988 Դեկտեմբեր 7ին, Խորհրդային Հայաստանը աւերակի վերածուեցաւ իր պատմութեան ամէնէն անողոք երկրաշարժներէն մէկով: 24.000 մեռեալ (ԽՄԲ. այս՝ պաշտօնական թիւն է անշուշտ, որ դժբախտաբար հազիւ քառորդն է, զոհերու բուն թիւին): Շէնքերը արմատախիլ, ինչպէս Սպիտակ, ուր 12 ամիս ետք, իրենց տեղը տուած են վերաշինութեան կառնկներուն: Բայց, վերաշինութիւնը, հակառակ միջազգային օժանդակութեան, կը քաշքշուի: Ամբողջ Խորհրդային Միութիւնը տեւական չքաւորութեան մէջ է, հոս աւելի ծանրակշիռ դարձած է դրացի Հանրապետութեան՝ Ազըրպէյճանի հետ քաղաքական լարուածութեան եւ շրջափակման պատճառաւ: Հանդրուան առ հանդրուան ԺԽՕ կը նըկարագրէ սուգի այս տարին, որ կը սատանի վախի, յոյսի եւ դառնութեան միջեւ»:

Արդարեւ, էջ առ էջ, նկար առ նկար, հարազատ պատկերն է աղէտեալ գօտիներուն: Թիւ մը զոր կ'արժէ առնել եւ պահել:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ նախարարապետը՝ Լատիսլաւ Ատամէց ստիպուեցաւ, ի վերջոյ, հրաժարիլ ժողովրդական ճնշումներուն տակ եւ մանաւանդ ընդդիմադիր Շարժումին՝ քաղաքացիական Փորումին: Երկու ղեկավարներ՝ Եաքէս եւ Ստեփան, որոնք պաշտօնազրկուած էին Նոյեմբեր 24-ին, կուսակցութենէն արտաքսուեցան: Ուրբաթ օր, վարչապետութիւնը կը ստանձնէր փոխ – վարչապետը՝ Քալֆա, որ բարենորոգող մը կը նկատուի: Վաքլաւ Հավէլ ալ յայտարարեց թէ տրամադիր է երկրին նախագահը դառնալու, եթէ այդ կրնայ ծառայել ժողովուրդին եւ երկրին:

ԼԻՏՈՒԱՆԻԱ ապարէզ կարդալով Մոսկուայի սրբագրեց իր Սահմանադրութիւնը: Գերագոյն Խորհուրդը 243 ձայնով եւ 39 ձեռնպահութիւնով որոշեց ջնջել 6-րդ յօդուածը, որ կ'երաշխաւորէ համայնավար կուսակցութեան ղեկավար դերքը եւ զայն փոխարինեց յօդուածով մը որ կ'օրինականացնէ քաղաքական կուսակցութիւնները, կազմակերպութիւններն ու շարժումները, որոնք կը գործեն լիտուանական օրէնքներու շըրջագիծին մէջ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԸ 283 ձայնով (ընկերվարական՝ 269), ներման օրէնքը քուէարկեց, ինչ կը վերաբերի ընտրապայքարներու նիւթական եկամուտներուն եւ զեղծարարութեանց:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1 / 5)

ԱՂԷՏԵԱԼ ԳՕՏԻ

Տարին լրացաւ, իսկ աղէտեալ գօտիին բնակելի տուները դեռ պատրաստ չեն ընդունելու նորաբնակները: Կառուցանուած սակաւաթիւ տուները չեն կրնար բաւարարել պահանջը: Լենինականի, Սպիտակի ու այլ բնակավայրերու մէջ գրեթէ ոչ մէկ շինութիւն պատրաստ է: Աղէտեալ ընտանիքներուն մեծ մասը այս ձմեռը դարձեալ վրաններու տակ կ'անցընէ, իսկ լաւագոյն պարագային փայտաշէն կամ վակոն – տնակներու մէջ: Վերակառուցման աշխատանքներու մէջ ընդգըրկուած է շինարարներու հզօր բանակ մը, մօտաւորապէս 47 հազար հոգի:

Հայաստանի Պետական Շինարարութեան Կոմիտէի (Պետշին) փոխ – նախագահ՝ Գաղիկ Մարտիրոսեան «Արմէնփրէս»ի թղթակցին յայտնած է թէ այս տարի շահագործման յանձնուելիք 2581 շէնքէն միայն 2207-ը կառուցման մէջ է: Նախատեսուած 28 դպրոցներէն 24-ին, ինչպէս նաեւ 40 մանկապարտէզներէն 36-ին շինարարական աշխատանքները ըլլալու են: Դեռ հարցը փակուած չէ: Նախատեսուած...

Վերակառուցման աշխատանքներուն վըրայ բացասաբար անդրադարձաւ Հայաստանի տնտեսական շրջափակումը. Հոկտեմբերի կէսէն որոշ չափով վերսկսաւ աշխատանքը, սակայն Նոյեմբեր 27-էն ի վեր շրջափակումն ալ վերսկսած է...:

– Աղէտի գօտին յայտնի է իր խստաշունչ ձմեռներով: Կը դադրի՞ն արդեօք այս ընթացքին շինարարական աշխատանքները, – կը հարցնէ թղթակիցը:

– Մեր հարցը ժողովուրդը շուտափոյթ բնակարաններով ապահովելն է, որքան ալ խիստ ըլլայ ձմեռը, կառուցապատումը կը շարունակուի: Զայն իրագործելու համար մշակուած են համապատասխան թէքնիք միջոցներ:

Վակոններու բեռնաթափումն ալ շատ դանդաղ կ'ընթանայ: Պատճառը մարդոց անտարբերութիւնն է: Ի՞նչպէս խուսափիլ նման դէպքերէ: Իմ կարծիքով տարբեր հիմնարկ – ձեռնարկութիւնները,

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԵԼԻՆԷ ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Դեկտեմբեր 8-ի «Մոնտ»ը եւ նոյն թըւականը կրող Ուրբաթ առաւօտեան օրաթերթերը կ'անդրադառնային Մելինէ Մանուշեանի մահուան: «Մոնտ» կուտար կենսագրական գիծեր, կը յիշէր թէ Ատակոն ոգեկոչած էր «Մանուշեան խումբ»ին դիմադրական գործունէութիւնը՝ «L'Affiche Rouge»ի մէջ ու կ'ակնարկէր նաեւ այն բանաստեղծին որ ծագած էր Մանուշեան խումբին ձերբակալութեան պարագաներուն շուրջ: «Քոթիտիէն տը Փարի» նկար մըն ալ կը հրատարակէ, ու հակիրճ կերպով կը յիշէ Մելինէ Մանուշեանի կեանքը որ անցած է Միսաքի յիշատակով: Ամէնէն աւելի, անշուշտ, «Իւմանիթէ»ն է որ կ'ոգեկոչէ ողբացեալը: Ժորժ Մառշէ ալ յայտարարութիւն մը ըրած է այս առթիւ, ուր իր տխրութիւնը արտայայտելէ ետք, կ'աւելցնէ թէ իր անունը տալ, կը նշանակէ ոգեկոչել իր հաւատարմութիւնը ծագումով Հայ գաղթած Հայուն՝ Միսաքի պայքարին եւ զոհաբերութեան: Քլօտ Լըքոնթ կուտայ կենսագրութիւնը եւ Միսաք Մանուշեանի վերջին նամակէն հատուածներ: Միշէլ Պուէ ալ «Միսաքի էլզան» կը խորագրէ իր գրութիւնը:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՀԱՐՑ. – Ի՞նչ է պատկերը պուլկարահայ մշակութային կեանքին:

ՊԱՏ. – Պուլկարիոյ հայկական մշակութային կեանքի մղիչ ուժն է «Երեւան» կազմակերպութիւնը, որ իր մասնաճիւղերը ունի մեծ քաղաքներու մէջ: Կազմակերպութիւնը ունի երգչախումբեր, թատերախումբեր, ակումբներ: Երգչախումբերը հայերէն երգերու առընթեր նաեւ կը մեկնաբանեն պուլկարական երգեր: Թատերախումբերը եւս, բացի հայկական թատերախաղերէ, կը ներկայացնեն պուլկար թատերական երկեր, երբեմն ալ հայկական թատերախաղ մը, պուլկարերէնի թարգմանուած, որպէսզի հասկնալի ըլլայ հայերէն չգիտցող հայ երիտասարդներու: Յիշենք, որ վերջերս Վառնայի մէջ հիմնուեցաւ նաեւ երգի ու պարի համոյթ մը՝ որ բացառաբար հայկական յայտագրով կը ներկայանայ հանրութեան: Պլովտիւ ունի ճագի խումբ մը՝ որ երկու անգամ հրաւիրուեցաւ Յունաստան, ելոյթներ ունենալու:

ՀԱՐՑ. – Այս բոլորը լսելէ ետք մեր շրթներուն վրայ կը ծագի հարցում մը, այն է՝ ի՞նչ է հայախօսութեան պատկերը ձեր գաղութին մէջ:

ՊԱՏ. – Հայախօսութի՞ւն. ինչպէս քիչ մը ամէն տեղ, Պուլկարիան ալ ետ չի մնար այդ ցաւալի երեւոյթէն: Երիտասարդութիւնը մանաւանդ՝ պուլկարերէն կը խօսի ընդհանրապէս: Կը կարծեմ, որ 10 – 20 տարի ետք, երբ հին սերունդը՝ որ կը պահէ դեռ հայերէնախօսութիւնը, անհետանայ, այլեւս հայերէն խօսող պիտի չմնայ: Հակառակ այս տխուր երեւոյթին, պէտք է չեշտել, որ զգացումներով Հա՛յ են (մխիթարա՞նք – Հ. Ա.), հայկական ոգի կը կրեն: Գիտէ՞ք, դժուար է 3 հազարնոց գաղութի մը համար՝ 1.300.000 բնակչութիւն ունեցող Սոֆիա քաղաքին մէջ, հայերէնախօսութիւնը պահել: Ամբողջ օրը գործը Պուլկարներու հետ է, դպրոց, աշխատավայր, միջավայր՝ երիտասարդի համար, այլազան վայրեր: Շատ դժուար կացութիւն է, այնպէս որ հայախօսութիւնը մեր մօտ ալ ցաւալի պատկեր մը կը պարզէ:

ՀԱՐՑ. – Հայ երիտասարդները խառն ամուսնութիւններ կը կնքե՞ն:

ՊԱՏ. – Այո. խառն ամուսնութիւններ տեղի կ'ունենան մեծ թափով: Այսօր, օրինակ, երբ Ամերիկայի մէջ 70 տոկոս է խառն ամուսնութիւններու թիւը, մեր մօտ ալ 60 – 70 տոկոս է: Երբ խառն ամուսնութիւն կնքուի, շատ բաներ կը փլին, շատ հարցեր կը ծագին՝ անուն դնելու, մկրտութիւն կատարելու, ապագային զաւկին պսակը կատարելու, աւանդութիւններ եւ սովորութիւններ պահելու հարցեր մէջտեղ կ'ելլեն: Օրինակ, եթէ կինը Պուլկար ըլլայ, այրը պիտի ջանայ պահել իր հայկական ինքնութիւնը, պիտի ուզէ հայկական անուններով օժտել իր զաւակները: Կը պատահի, որ պուլկար կին ունեցող ընտանիքի մը մէջ, երբ զաւակներու թիւը հասնի 3 – 4-ի, կինը փափաքի նաեւ իր հարազատներէն մէկուն անունով օժտել իր զաւակներէն գոնէ մէկը: Ուրեմն, կ'ունենանք տարօրինակ պատկեր մը. օրինակ՝ զաւկին մէկը կը կոչուի Սարգիս, մականունը՝ Կարապետեան, ուրիշ զաւակ մը կրնայ իր մօր հօր անունը կրել՝ Իվան, եւ դառնալ Իվան Կարապետեան: Յետագային այդ Իվան Կարապետեանն ալ կրնայ վերածուիլ Իվան Կարապետովի...

ՀԱՐՑ. – Ընդհանրապէս ինչո՞վ կը զբաղին Հայերը:

ՊԱՏ. – Հայերը ժամանակին աւելի արհեստաւորներ էին՝ ոսկերիչ, ատաղձագործ, դերձակ եւայլն: Անոնք զաւակները եղած են այդ արհեստներուն՝ երկրին մէջ: Ներկայիս այդ արհեստները կը փոխարինուին այլ մասնագիտութիւններով: Նկատի առած այն՝ որ Պուլկարիոյ մէջ ուսումը ձրի է, մանաւանդ բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններու մէջ, խելացի եւ արթուն աշակերտը կ'օգտուի այդ կարելիութենէն եւ կ'ուսանի, կը յաջողի զանազան ճիւղերու մէջ: Հարկ է նշել, որ մեր երիտասարդները յաջողած են գրեթէ ամէն ճիւղի մէջ եւ դիրք գրաւած: Ունինք բժիշկներ, փաստաբաններ, ճարտարապետներ, ուսողագէտներ, բնագէտներ եւայլն: Ուսման ընձեռած կարելիութիւնը պատճառ եղած է արհեստաւորներու թիւի նուազեցման: Ուսման աւարտին երիտասարդը դժուարութիւն չունենար գործ գտնելու: Գործը միշտ կայ:

ՀԱՐՑ. – Պետական վարչամեքենային մէջ պաշտօններ կը վստահուի՞ն Հայերու:

ՊԱՏ. – Այո, կան: Ունինք հայ երեսփոխան մը՝ Տիրան Բարիքեան, որ նաեւ «Երեւան» կազմակերպութեան նախագահն է: Ան է, որ հայ փոքրամասնութիւնը կը ներկայացնէ Պուլկար Խորհրդարանին մէջ: Նախ քան երկու անգամ այս պաշտօնին ընտրուիլը, Տիրան Բարիքեան քաղաքապետը եղած է Պլովտիւի, 8 տարի: Կան բարձր պաշտօններու վրայ Հայեր, գործատուներու տնօրէններ, դասախօսներ, վիրաբոյժներ եւայլն:

ՀԱՐՑ. – Կրնայի՞ք քանի մը խօսք ալ ընել պուլկարահայ մամուլի մասին:

ՊԱՏ. – Ունինք շաբաթաթերթ մը՝ «Երեւան» անունով, որ քանի մը տարի է սկսած է երկլեզու հրատարակուիլ՝ հայերէն եւ պուլկարերէն: Պատճառին անդրադարձանք արդէն: Խմբագիրն է Կարօ Հայրապետեան:

ՀԱՐՑ. – Լրագրող Յակոբ Օրմանեեան վերջին քանի մը տարիներուն նուիրուած է թարգմանչական գործի. կրնայի՞ք այդ մասին տեղեկութիւն տալ:

ՊԱՏ. – Յակոբ Օրմանճեան ներկայիս կաշխատի ԻՆՆԵՍՔՕ-ի մէջ: Ան թարգմանեց մօտ 15 գիրքեր հայ գրողներու գործերէն, որոնք մեծ ընդունելութիւն գտան պուլկար ընթերցողներու մօտ:

ՀԱՐՑ. – Երբ հայ գրականութիւնը եւ մշակոյթը պուլկարերէն թարգմանութեամբ ներկայացուին՝ կը հրատարակուին, իսկ հայերէն գիրք չի՞ հրատարակուիր:

ՊԱՏ. – Ոչ, հայերէն գիրք չի հրատարակուիր. սակայ պետական օրէնք է:

ՀԱՐՑ. – Բացի Հայերէ, ուրիշ ի՞նչ փոքրամասնութիւն կայ Պուլկարիա:

ՊԱՏ. – Կան Յոյներ, փոքր թիւով, Թուրքեր՝ որոնք գրեթէ պուլկարացած են: Չորս տարի առաջ՝ պետական հրամանով մը, պուլկարական անուններ տրուեցան անոնց: Կան գնչուներ, որոնք եւս պուլկարացած են: Կան նաեւ փոքր թիւով Հրեաներ: Կարեւոր է յիշել, որ երկրի փոքրամասնութիւններէն միայն Հայերն են՝ որ կրնան դպրոցի մը մէջ մայրենի լեզու սորվիլ:

ՀԱՐՑ. – Ազգային տօներէն որո՞նք կը նշուին ձեր գաղութին մէջ:

ՊԱՏ. – Պուլկարիոյ ազատագրութեան եւ Հայաստանի խորհրդայնացման տարեդարձներէն զատ գաղութին մէջ ազգային տարողութեամբ կ'ոգեկոչուի Ապրիլ 24-ը: Այդ օր, հայաշատ բոլոր քաղաքներուն մէջ տեղի կ'ունենան ոգեկոչման հանդիսութիւններ: Իւրաքանչիւր քաղաքի գերեզմանատան մէջ բարձրացած է Ապրիլեան Յուշարձան մը, որուն շուրջ կը հաւաքուի հայ բազմութիւնը, նախ՝ ունկնդրելու եկեղեցական եւ աշխարհիկ տխուր երաժշտութիւն մը. ներկայ կ'ըլլան պետական դէմքեր եւ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ, որոնք կը խոնարհին Յուշարձանին առջեւ. ապա պուլկարերէն լեզուով բանախօսութիւն կը տրուի հայկական ցեղասպանութեան մասին: Պետական հեռատեսիլը եւ մամուլը կ'արձագանգեն դէպքին: Պէտք է ըսել, որ վերջերս աւելի համարձակ եւ ազատ արտայայտութեամբ կը նշենք Ապրիլ 24-ը: Երեք – չորս տարի առաջ Թուրքերու անուններու փոփոխութեան հարցին հետեւանքով թուրքեւպուլկար յարաբերութիւնները վատթարացան, ինչ որ մեզի համար աւելի նպաստաւոր պայմաններ ստեղծեց Ապրիլ 24-ի ոգեկոչման կապակցութեամբ: Առաջ միայն մեր եկեղեցիներուն մէջ կը նշէինք, հոգեհանգստեան արարողութեամբ մը, իսկ հիմա պետական անձնաւորութիւններ ալ կը մասնակցին:

ՀԱՐՑ. – Վերջին խօ՞սք:

ՊԱՏ. – Հայերը, Պուլկարիա հաստատուած Ե. դարէն սկսեալ, միշտ ապրած են բարեկամական կապերով, վստահութեան մթնոլորտի մը մէջ: Կը հաւատանք, որ այսուհետեւ եւս, շնորհիւ Պետութեան մացուցաբերած բարեացակամութեան, մանաւանդ Հայերու հանդէպ, մեր ժողովուրդը պիտի շարունակէ ապրիլ խաղաղ պայմաններու մէջ, դեռ պիտի պահէ հայկական ոգին, հայկական շունչը, շնորհիւ մեր եկեղեցիներուն, շնորհիւ «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան, այնքան որքան հնարաւորութիւնները մեզի արտօնեն:

ՀՐԱՆԴ ԱՃԸՄԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԻՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Բոլոր արուեստներուն մէջ, քանդակագործութիւնը, նկարչութիւնն ու գեղարուեստական շօշափելի իրերն են, որոնք վերջերս ամէնէն աւելի կ'արժեզրկուին ու կը կորսնցնեն իրենց իմաստը որպէս գեղեցկութեան եւ մտքի արտայայտութիւն, ի մասնաւորի երբ անոնք կը դառնան լոկ առարկաներ՝ դրամը արժեւորող: Որեւէ ժամանակէ աւելի, արուեստի գործերը կը նկատուին դրամի մարմնացումներ, արհամարհելով անոնց դերը որպէս հոգեկան եւ մտային մշակման զարկ տուող էութիւններ:

Ամէնուրեք վաղք կայ նիւթի պահանջքին հասցնելու գործեր, յաճախ պայմանաւորուած վաղանցուկ չափանիշներով ու կապուած այս կամ այն «հեղինակութեան» քմայքին: Վերջերս կարգ մը նկարավաճառներ եւ արուեստագէտներ մտահոգուած են տագնապի, երբ համբաւաւոր ծանուցանող եւ հաւաքորդ Սաաթչի (Տիկին Թաչըրի գալուստով փառքի հասած) լուծարքի ենթարկած է կարգ մը ժամանակակից անուններ, մինչ նման քայլի մը բերումով, 1980-ական թուականներու իտալացի աստղերէն Սանտրօ Քիյայի գործին արժեչափը արդէն կրած էր մեծ անկում: Անդին, դրամատէրներ կան որոնք, առանց նոյնիսկ նկարը տեսնելու, հեռաձայնի միջոցաւ աճուրդի սրահէն կը գնեն անուն մը ու զայն կը զետեղեն աճուրդի ընկերութիւններու պահեստին մէջ, որոնց գլխաւոր խնդիրներէն մէկը սկսած է դառնալ տեղի հարցը, նման տիպի կարգադրութիւններու պատճառով: Քանի մը ամիս ետք նոյն յաճախորդները, նորէն հեռաձայնով, կը հրահանգեն նոյն ընկերութիւններուն՝ որ ծախեն իրենց մօտ նախապէս պահ դրուած իրենց գնած այն գործը՝ զոր երբեք չտեսա՛ն: Ասոնք նկարներ են, որ, առանց որմի, ի սկզբանէ դիտուելու եւ ըմբոշխնուելու համար իրագործուած: Անկարելի է թուել այն գործերը, զորս իրագործելու համար արուեստագէտները յաճախ իրենցմէ մաս մը պոկած ու դրած են անոնց մէջ. տարիներու յոյզերն ու ժրութիւնը խտացնող, որպէսզի անոնք շունչ ստանան, խօսին, դիտողին բան մը փոխանցեն, անոր աչքին ու մտքին պարզելով անյայտի անհատնում երեսներէն մին, զինք այլ աշխարհներ տանող, հեռու ընթացիկէն, նիւթէն, ճապաղ առօրեայէն:

Երկար բանակցութիւններ ու դժուարին փոխանակումներ տեղի կ'ունենան Ֆրանսայի մէջ, յատկանշական գործ մը կամ գեղեցիկ հաւաքածոյ մը երկրէն դուրս հանելու համար: Մարդիկ յանկարծ կ'ուզեն վայրկեան առաջ ծախել այն գեղեցկութիւնները (երբ դեռ չուկային արժեչափերը կը բարձրանան) որոնք փայլքը կը կազմեն իրենց հաւաքածոներուն, պարզապէս՝ որովհետեւ մեծ ու աներեւակայելի գումարներ կարելի է ձեռք ձգել:

Սակայն նուազ տխուր կը դառնայ պարագան երբ տասնեակ միլիոններու վճարումով ձեռք բերուած գործերը հարըստացնեն թանգարանները կամ հասարակաց հաւաքածոները՝ հանրութեան մատչելի: Բայց ինչո՞վ արդարացնել կացութիւնը, երբ մեծ ընկերութիւնները գնելով հիանալի գործերը՝ զանոնք կը պահեն իրենց պատերէն ներս, չըսելու համար արկղներուն մէջ:

Նիւթին կուտակումը միշտ խլած է գոհեր: Ներկայիս, ասոնց շարքին պէտք է աւելցնել արուեստը, այն՝ որուն միջոցաւ տարբեր օդ կը շնչենք, աւելի լաւ եւ աւելի երկար ապրելու համար:

Եւ դեռ, կայ այլ պարագայ մը:

Քանի մը տարի առաջ ցուցահանդէսի մը ընթացքին շշուկ կը դառնայ կարգ մը ներկաներու մէջ. – «Գիտէ՞ք, նկարիչը մահացած է»: Այո, երիտասարդ նկարիչ մը, տարաբախտ: Նոր ձեւամոլութիւն մը սկսած էր տեղ գտնել արուեստի աշխարհէն ներս, ըստ որուն գործերը աւելի արժէք կը ստանան՝ երբ արուեստագէտը, երիտասարդ, նոր մահացած է...:

Անցեալ տարուան սկիզբներուն երիտասարդ նկարիչ մը, անյայտ, կ'այցելէ կարգ մը պատկերասրահներ, իր գործերը ցոյց տալու համար նկարավաճառներուն: Կը զարմանայ ու կը շշմի երբ նկարավաճառ մը իրեն կ'ըսէ թէ ինք «միայն մահացած նկարիչներ» կը ծախէ: Միայն թէ այցելուն պատրաստաբանութիւնը ունենար անոր պատասխանելու. – «Գերեզմանէս կուգամ եւ քիչ ետք հոն պիտի վերադառնամ: Դուք ժամը քանիի՞ն կը հասնիք...»:

Նկարավաճառներ կան որոնք պահ կը դնեն մահուան սեմին գտնուող երիտասարդ նկարիչներու գործերը, որպէսզի հազիւ թէ անոնք հրաժեշտ տան կեանքին՝ այդ գործերը կարելի ըլլայ բարձր գինեով վաճառել: Ամէնէն խօսուն օրինակը կուգայ անցեալ Հոկտեմբերի սկիզբին Փարիզ տեղի ունեցող աճուրդէ մը: Ամերիկացի երիտասարդ նկարիչի մը մէկ գործը, «Հարաւային Ափրիկէ» (1985), կը ծախուի մէկ միլիոն հարիւր հազար նոր Ֆրանքի, մինչ ան տարի մը առաջ պատկերասրահէ մը գնուած էր մօտ 50.000 Ֆրանքի: Տարուան մը մէջ նկարին գինը կը բազմապատկուի աւելի քան քսան անգամով: Պատճա՞ռը: Նկարիչը երկու տարիէ ի վեր կը տառապէր սիտայէ, մօտալուտ վախճանի մը սեմին:

Ի տես այս օրինակներուն, 43-ը անց նկարիչ մը որոշեց ԱՆՄԱՀԱՆԱԼ, որպէսզի իր մահը շահագործողներ չըլլան...:

ԱԼԵՔՍԱՆ ՊԻՐԷՃԻՔԵԱՆ

«ՅԻՇՈՂՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԸ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ

«Բռնակալները չեն սխալիր երբեք․ անոնց առաջին գործը կ'ըլլայ ընդհանրապէս ջնջել գոյութեան հետքերը այն ժողովուրդներուն, զորս կ'ուզեն անյայտացնել: Ձայն բարձրացնել ու պայքարիլ պատմութեան ամէն զեղծումի դէմ որ հետեւանք է մոռացումին – կամաւոր կամ ակամայ, գիտակից կամ անգիտակից – ամէն տեսակին»: *Ահա նպատակը Յիշողութեան նորահաստատ մրցանակին զոր առաջին ընդունողներէն մէկն էր Երեւանի Մատենադարանը: Դեկտեմբեր 4, Երկուշաբթի առաւօտ, տուչութեան հանդիսութեան նախորդեց մամուլի ասուլիս մը որ տեղի ունեցաւ «Շայօ»ի պալատին մէկ սրահին մէջ: Լրագրողներու, հեռատեսիլի, ձայնասփիւռի թղթակիցներու բազմութիւնը խանդավառութեամբ ողջունեց երեք մրցանակակիրները՝ Թիպէթի աքսորեալ կրօնապետը Տալայի Լաման, Մատենադարանի տնօրէն Սէն Արեւշատեան ու հրեայ դրագէտ Սերժ Քլարսֆելտը որ պատրաստած էր ցեղասպանութեան զոհ Ֆրանսայի Հրեաներուն յիշատակարանը: Տալայի Լամա որ ընտրուած է նաեւ որպէս այս տարուան խաղաղութեան Նոպէլեան մրցանակիրը, Յիշողութեան մրցանակին արժանացած էր որպէս պահպանիչը Թիպէթեան մշակոյթին, իսկ Երեւանի Մատենադարանը զայն կը ստանար որպէս «Յիշողութեան վայրը հայ ժողովուրդին»:*

Մամուլի ասուլիսին նախագահը Ժ. Փ. Ռիւ իր բացման խօսքին մէջ շեշտեց թէ ընտրուած երեք ժողովուրդները – Հայը, Հրեան ու Թիպէթցին – ունեցեր էին ամենածանր փորձառութիւնը – ցեղասպանութիւն – որ կրնար վիճակիլ հաւաքականութեան մը: Սակայն անոնց ներկայացուցիչները այսօր նոյն սեղանին շուրջ կը գտնուէին, շնորհիւ իրենց ժողովուրդներուն յիշողութեան:

Ներկայացնելով Սէն Արեւշատեանը, «զարմանահրաշ» հաստատութիւն մը կոչեց Ժ. Փ. Ռիւ Մատենադարանը: Ապա ծանրացաւ անոր տնօրէնին գիտնականի յատկանիշներուն ու արժանիքներուն վրայ: Ան չմոռցաւ նաեւ յիշելու թէ Մատենադարանը ոչ միայն ժողովուրդի մը յիշողութիւնը կը պահպանէր, այլ նաեւ գործնապէս մասնակից էր անոր այսօրուան պայքարին:

Սէն Արեւշատեանի բովանդակալից ու տպաւորիչ ելոյթը կը պատկերացնէր հայ ժողովուրդին ներկայի պայքարին պատկերը: Ան շեշտեց թէ ան ուղղուած է պատմական արդարութեան վերականգնումին: Ու յոյս յայտնեց որ այդ պայքարը կ'աւարտի յաջողութեամբ: «Ի հարկէ վիճակը ծանր է Հայաստանում․ այդ վիճակը շատ ծանրացաւ անցեալ տարուայ երկրաշարժին հետեւանքով․ անելիքներ շատ կան․ դա բարդացնում է վիճակը: Բայց մենք չենք կորցրել մեր լաւատեսութիւնը․ վհատութեան նշոյլ իսկ չկայ այսօր» ըսաւ ան, յաւելեալ արտայայտելով հայ ժողովուրդին անտեղիտալի վճռակամութիւնը:

Ապա պատասխանելով Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդին վերջին որոշումներուն մասին հարցումի մը, ան ըսաւ թէ պարզ էր որ հայ ժողովուրդը դժգոհ էր այդ թերի վճիռէն ու այդ հակազդեցութեան արտայայտութիւնն էին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին Նոյեմբեր 30-ի որոշումները: Սէն Արեւշատեան կեդրոնական իշխանութեան նախընթաց չըստեղծելու մտահոգութեամբ ջանաց բացատրել այս տարտամ ընթացքը, սակայն աւելցուց որ ընդհակառակն, արդար կարգադրութիւն մը լաւագոյն օրինակը պիտի հանդիսանար ստալինիզմի տարիներու սխալներու սրբագրութեան: Որպէս վերջաբան ան չմոռցաւ շեշտելու Արցախի հայկական պատկանելիութիւնը, քանի որ հոն ստեղծուած բազմաթիւ ձեռագիր մատեաններ իրենց վերջնական հանգրուանը գտեր էին Երեւանի Մատենադարանին մէջ:

Լրասփիւռներու ներկայացուցիչներուն մեծ մասին հետաքրքրութիւնը կեդրոնացած ըլլալ կը թուէր Թիպէթի կրօնապետին անձին վրայ․ իսկ ան երկար ժամանակներու գաղտնիքի ու խորհրդաւորութեան քօղը մէկդի ձգած, յաճախ կատակաբանելով կը պատասխանէր ուղղուած հարցումներու, ջանալով կարելի չափով երկար մնալ այդ հետաքրքրութեան կեդրոնին մէջ:

⁂

Իրիկունը, ժամը 19ին է, որ խուռներամ բազմութիւն մը հաւաքուած էր Շայոյի պալատը, ուր կը կատարուէր պաշտօնական յանձնումը մրցանակներուն:

Բացման խօսքին մէջ, Մամէռ կը բացատրէր յիշողութեան կարեւորութիւնը ժողովուրդներու պատմութեան մէջ ու կը ձաղկէր ամէն տեսակի բռնատիրութիւնները, չմոռնալով Չաուշեսկուն:

Մինչ յաջորդաբար բեմ կը բարձրանային դափնեկիրները, հսկայ պաստառին վրայ կը լուսարձակուէին իւրաքանչիւրին համապատասխան նկարներ: Առաջինն էր Սէն Արեւշատեան եւ Մատենադարանն է որ տպաւորիչ կերպով կը ցուցադրուէր հանդիսականներուն: Ինչպէս «Յառաջ» հաղորդեց, Մատենադարանի տնօրէնին ելոյթը կը հրատարակուի յաջորդով:

Իրեն կը յաջորդէր մէթր Ս. Քլարսֆելտ, որու հետ կը ներկայացուէին պաստառին վրայ հրեայ մանուկներու դէմքերը ու անուանացանկ մը: Հուսկ՝ Տալայի Լաման, որ ինչպէս առաւօտուն, իրիկունն ալ գլխաւոր «աթթրաքսիոն»ը դարձած էր մամուլին, մանաւանդ լուսանկարող թղթակիցներուն: Իր ելոյթին ընթացքին (քանի մը խօսք ըսաւ միայն անգլերէն, իր ճառին ֆրանսերէն թարգմանութիւնը կարդացուեցաւ ամբողջութեամբ) Թիպէթն է որ կը պարզուէր ներկաներուն առջեւ:

Այս արարողութեան կը յաջորդէր քոք-թէյլ մը, ապա կը ներկայացուէր, առաջին անգամ ըլլալով, Փիթըր Ուէյրի մէկ փաստանկարը՝
«Le cercle des poètes disparus»:

Այս մրցանակին առթիւ, «Յիշողութիւն»ը ոգեկոչող շարժանկարներու շաբաթ մը տեղի կ'ունենար (Դեկտ. 5 / 12) (*) եւ Շաբաթ, Դեկտ. 9-ին կը ներկայացուի Հենրիկ Մալեանի «Եռանկիւնը» եւ «Նահապետ»ը: Նոյն օրը նաեւ Էլիա Գազանի «Ամերիկա, Ամերիկա»ն, իսկ Դեկտեմբեր 12-ին Փարաճանովի՝ Սայեաթ Նովան:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

(*) Quatorze Juillet Parnasse et Elysées Lincoln.

ԾԱՂԻԿԷ ԾԱՂԻԿ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ալէք Մանուկեան վարժարանի «Կէօնճեան» հանդիսասրահին մէջ, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Առաջնորդանիստ Եկեղեցւոյ «Մամիկոնեան» յանձնախումբը, Հոկտեմբեր 22-ին եւ 28-ին, ներկայացուցած է Յ. Պարոնեանի օփերէթի վերածուած (երաժշտութիւն՝ Արտեմ Այվազեան) «Արեւելեան ատամնաբոյժ»ը: Սելմա Քեպլիկեանի բեմադրած այս օփերէթը ներկայացուած է նաեւ Թորոնթոյի մէջ, Նոյեմբեր 11-ի, տեղւոյն Պոլսահայ Մշակութային Միութեան կազմակերպութեամբ:

⁂

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայ Մշակութային «Արարատ» կազմակերպութեան «Կոմիտաս» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 16 եւ 17, բացուած է մանկական արուեստի շաբաթը: Առաջին օրը հանդէս եկած է «Ծիծեռնակ» երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Գուրգէն Մովսիսեանի, որմէ ետք ցուցադրըւած են հայկական տարազներ: Յաջորդ օրը ձեռնարկին առաջին մասը յատկացուած է արտասանութիւններու, իսկ երրորդը՝ «Սիմա» փիէսի ներկայացման:

⁂

ՊՈՒՐԿԱԶԻ «Երեւան» կազմակերպութեան սրահին մէջ տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը՝ նուիրուած Խորհրդային Միութեան հերոս եւ նաւատորմի ծովակալ Յովհաննէս Իսակովի ծննդեան 95-ամեակին: Օրուան բանախօսը եղած է ենթասպայ Հարի Շահինեան:

«ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ»Ի ՁԵՌՆԱՐԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

«Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութիւնը Լիոնի, Պրիւսէլի, Փարիզի եւ Նիսի մէջ չորս յաջորդական ձեռնարկներով ներկայացուց իր գործունէութիւնը՝ խօսքով, նկարներով եւ լուսարձակումներով:

Մեր ընթերցողները տեղեակ են արդէն Լիոնի երեկոյթին շնորհիւ «Յառաջ»ի ժրաջան աշխատակիցին, որ վաստակաւոր լրագրողի իր ձեռնհաս գրիչով մշակութային, բարեսիրական թէ՛ մարզական թղթակցութիւնները անպակաս կ'ընէ թերթին սիւնակներուն մէջ:

Ճաշի մը շուրջ էր նաեւ Փարիզի երեկոյթը, որ տեղի ունեցաւ Դեկտեմբեր 2ին, Էնթէրքոնթինանթալի մէկ շքեղ սրահին մէջ, ուր ակիզբէն կը տիրէր ջերմ մթնոլորտ մը:

Նելլի Խօրտէքեանի (ֆրանսերէն), բըժիշկ՝ Արա Տանտիկեանի (հայերէն), քանի մը խօսքերէն ետք, Ներսէս Ծ. Վարդապետ Բապուճեան, որ կը ներկայացնէր Գիւտ Արք.ը, կարդաց այս վերջինոյն ողջոյնի նամակը: Կաթողիկոսական Պատուիրակը, որ Մարսէյլ կը գտնուէր Սուրբ Թադէոս Եկեղեցւոյ վաթսունամեակին առթիւ, ուղած էր իր համակրութիւնը եւ քաջալերանքը արտայայտել կազմակերպութեան, իր տարած ազգօգուտ գործունէութեան համար Իրանէն Քեսապ ու Հայաստան եւ կը յանձնարարէր գաղութին զօրավիգ հանդիսանալ:

Ճաշի աւարտին, Լիոնէն, Արամ Ղազարեան կը մեկնաբանէր լուսարձակուած սահիկները, որ կը ներկայացնէին Ս. Թադէի շուրջ եւ Քեսապ տարուած աշխատանքները, ապա այս ամառ՝ Հայաստան, (որու մասին, արձագանգներ տրուեցան արդէն «Յառաջ»ի մէջ):

Քերովբեան ամոլի դեղարուեստական (երգ ու երաժշտութիւն) մասնակցութենէն ետք, Գեղամ Գեւոնեան աւելի ընդարձակ լրատուութիւն մը կը կատարէր, մանաւորաբար ամրան Հայաստան տարուած աշխատանքներու մասին թէ՛ շինարարական եւ թէ՛ յուշարձաններու (Ամբերդ) վերաբերեալ: Կը ծանրանար նաեւ կազմակերպութեան նպատակին վրայ, անոր ծնունդ տուող գաղափարին՝ երկրի գաղափարը: Ու կ'ոգեկոչէր երբեմնի Մեծն Հայաստանը, երբ դեռ աշխարհագրութիւնը չէր դաւաճանած պատմութեան:

Կը շեշտէր երկրի իրաւունքի կենսական հարցը, քանի որ չենք ուզեր մեռնիլ: Հայաստան կատարուած աշխատանքներուն առթիւ, կը յիշէր թէ ֆիզիքական երկրաշարժին կողքին, կար նաեւ քաղաքական երկրաշարժ մը: Հինգ տարիներու վրայ երկարող ծրագիր մը կայ այդ ուղղութեամբ, տարեկան երեք ամիս, 100 երիտասարդներու մասնակցութեամբ (այս ամառը 120 էին, Ֆրանսայէն զատ նաեւ Պելժիայէն, Միացեալ – Նահանգներէն), որոնք աշխատած են շատ դժուար եւ նախնական պայմաններու մէջ:

Բաւական ուշ կը վերջանար այս երեկոյթը, ու օգտակարը կ'ընկերանար հաճելիին, քանի տրամադրուած պահարաններով, ներկաները կը բերէին նաեւ իրենց նիւթական օժանդակութիւնը, որպէսզի այսքան հաւատքով եւ զոհաբերութեամբ տարուած աշխատանք մը կէս ճամբան չմնայ:

Նոյն իրիկունը, կը բաժնուէր «Հողին Ձայնը», ութ էջնոց, երկլեզու, փոքրածաւալ թերթի մը առաջին թիւը, ուր հետաքրքրական արձագանգներ եւ տեղեկութիւններ կը տրուէին կազմակերպութեան մասին:

Ա. Մ.

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

• ԼԱՒԱԳՈՅՆՆԵՐԸ

Ըստ Երեւանի լրագրողներուն տուած նիշերուն, «Արարատ»ի 1989 տարուան լաւագոյն խաղացողը եղած է Բարկէն Մելիքեան՝ որ ստացած է 210 կէտ: Երկրորդ է՝ բերդապահ՝ Պոթշխալով, խումբին մէջ միակը՝ որուն անունը «եան»ով չի վերջանար: Երրորդ՝ Ենգիպարեան՝ որ լաւագոյնն էր անցեալ տարի:

Կազմին մէջ, Մելիքեան միջնապահ է. 29 տարեկան է. խաղցած է աւելի քան 250 մրցումներ Խորհրդային Միութեան ախոյենութեան ի հաշիւ:

• ՅԱՂԹԱՆԱԿ ԱՓՐԻԿԷԻ ՄԷՋ

Նոյեմբեր եւ Դեկտեմբեր ամիսները, Խորհրդային Միութեան խումբերուն համար, ճամբորդութեան ամիսներ են: Մինչ «Արարատ» մեկնած է Միացեալ – Նահանգները, Կիրովականի Լոռի ակումբն ալ հրաւիրուած է խաղալու Թանզանիի մէջ, Ափրիկէ: Յաղթանակով մը՝ (1 – 0) վերջացած է իր առաջին մրցումը երկրին ախոյեան խումբին վրայ:

• ԿԱՐԵՒՈՐ ԽԱՂ ՄԸ ԳԱՐՆԱՆ

Խորհրդային Միութեան բաժակին համար, 1 / 8 եզրափակիչ, «Արարատ» պարտէր խաղալ, Երեւանի մէջ, Դինամոյի դէմ՝ որմէ պարտուած էր (1 – 0) Մոսկուայի մէջ, երթի մրցման:

Այս խաղը յետաձգուած է յառաջիկայ գարնան:

Հայ մարզիկներուն համար, մրցաշրջանը պիտի սկսի ուրեմն շատ կարեւոր հանդիպումով մը:

• ՇԱՐԼ ՄԿՐԵԱՆ ՄԻՇՏ ԳՈՐԾՕՆ

Շարլ Մկրեան, Օլիմփիք Լիոնէի նախկին նախագահը, չէ քաշուած ֆութպոլի աշխարհէն: Նշանակուած է անդամ արհեստավարժներու լիկին տնտեսական յանձնախումբին:

Նախկին խաղավար Արա Քիթապճեանէն վերջ, Մկրեան երկրորդ Հայն է որ պաշտօն ունի ֆրանսական ֆութպոլին վերին մարմիններուն մէկուն մէջ:

• ՎԵՐԵԼՔ ՕՐԻՈՐԴՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Իգական ֆութպոլը, նորէն Խորհըրդային Միութեան մէջ, կը կազմակերպուի եւ, հետզհետէ, կ'ընդլայնէ իր ժողովրդականութիւնը: Աղջիկները կը խաղան Հայաստանի մէջ ալ: Գլխաւոր խումբը Երեւանի Նայիրին է՝ որ յաջողած է այս տարի ստանալ իրաւունք՝ հրապարակ ելլելու, յաջորդ մրցաշրջանին, Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն դասակարգին մէջ:

ԿՌՓԱՄԱՐՏ

• ՔԻՉ ՄԸ ՈՒՇ ԹԵՐԵՒՍ...

Իսրայէլ Յակոբկոխեան (71 քլկր.) վերջին տասնամեակի հայ լաւագոյն կռփամարտիկներէն մէկն է, թերեւս լաւագոյնը: 1989-ը մանաւանդ բեղնաւոր եղաւ իրեն, Եւրոպայի ախոյեան Աթէնքի մէջ, աշխարհի ախոյեան Մոսկուայի մէջ, Յակոբկոխեան, անցեալ ամիս, մեկնած էր Միացեալ – Նահանգները քանի մը ուրիշ խորհրդային մարզիկներու հետ: Հոն եւս երկու յաղթանակ տարած է:

Ըստ «Հայաստանի Ֆիզկուլտուրնիկ» թերթին, Յակոբկոխեան պիտի փորձէ իր բախտը արհեստավարժ կռփամարտին մէջ: Քիչ մը ուշ է մեր կարծիքով. 29 տարեկան է արդէն:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԱՐԱՄ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ

յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 12, ժամը 10·30ին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանթէօ – Փարիզէնի Հայ Մատուորականներու դամբարանը :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Զալըքեան, Անթանոսեան, Ղազարեան, Մրմռեան եւ Ժալուֆ ընտանիքները շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ, թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին՝

ՏԻԿԻՆ ԳԷՈՐԳ ԶԱԼԸՔԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Անթուանէթ Մրմռեան)

կսկծալի մահուան առթիւ :

Հ.Բ.Ը.Մ. - ՓԱՐԻԶ

120-ԱՄԵԱԿ ԿՈՄԻՏԱՍԻ

այդ առիթով կ'արտասանէ
ԱՆԻ ԹՈՐԱՆԵԱՆ – ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

հատուածներ՝
ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ-Ի
Անլռելի Զանգակատուն-էն

Կոմիտասն ու Պարոյր Սեւակը
քանի մը խօսքով պիտի ներկայացնէ
Հալէպէն՝
Բժ. ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 15, ժամը 20-ին՝

Ալեք Մանուկեան Մշակ. Կեդրոնին մէջ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
Մուտքը ազատ է :

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բ. ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
նուիրուած
ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ-ի ծննդեան 120ամեակին

Բանաստեղծը կը ներկայացնէ.–
ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ
կը նախագահէ՝ ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔԷՍԵԱՆ

Արտասանութիւններ՝ Յ. Թումանեանէ

Կիրակի, Դեկ. 17, ժամը 17-ին
Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

— Մուտքը ազատ է —

DINER ANNUEL

des

AMIS DE LA FONDATION MARIE NUBAR

Au profit de leurs étudiants boursiers
de la Maison d'Arménie

Vendredi 15 Décembre, à 20 heures

au YAN'S CLUB

5, ave. Reille — 75014 Paris

Tirage de la tombola au cours du diner.

Réservation souhaitée avant le 11 décembre.

Participation aux frais : 300 Frs.

Merci de libeller votre chèque à l'ordre des Amis de la Fondation Marie Noubar
57, boulevard Jourdan, 75014 Paris

(Շար. Ա. էջէն)

բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւնները եւս պէտք է գործի անցնին, նոյնիսկ եթէ բեռները իրենց հասցէներով առաքուած չէ : Վերջապէս շրջանը մենք պէտք է վերականգնենք, իսկ եկած շինարարները պիտի օգնեն : Այդ նպատակով ալ անհրաժեշտ է ունենալ բանուորական հիմնական ուժ : Մեր տունը մենք պիտի շինենք :

⁂

ԱՐՑԱԽ
ԼԱՐՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՄՆԱՅ

Ագդամի շրջանի Շոթլանլի ազրպէջանական գիւղէն մեծաթիւ ամբոխ մը՝ զէնքերով, մահակներով ու քարերով զինուած, Նոյեմբեր 23-ին յարձակած էր Մարտակերտի շրջանի պետական ագարակի մը չորս հայ աշխատաւորներու վրայ : Յելուզակները բռնի կերպով իրենց հետ տարած էին երկու աշխատաւոր եւ վիրաւորած՝ երրորդ մը : Ատոր ի պատասխան խումբ մը Մարտակերտցիներ պատանդ առած են շրջանի Մանիքլու գիւղէն չորս Ազրպէջանցիներ : Այսուհանդերձ առեւանգումները չեն դադրած : Նոյն իրիկունը Մարտակերտի շրջանին մէջ բռնած են երկու հայ վարորդներ ու տարած՝ Ագդամի շրջան (Ազրպէջան) : Երկու կողմերը միայն յաջորդ օրը ազատ արձակած են պատանդները : Դարձեալ Նոյեմբեր 23-ին Մարտակերտի շրջանին մէջ կրակ բացած են ինքնաշարժի մը վրայ, որուն հետեւանքով վարորդը՝ Ռ. Յարութիւնեան վիրաւորուած ու հիւանդանոց փոխադրուած է : Մէկ խօսքով՝ օրը պատահարներով առատ եղած է :

Նոյեմբեր 24-ին Ստեփանակերտի կայարան հասած է 45 վակոն՝ նախաշէն տուններով : Յաջորդ օրը Ստեփանակերտ ժամանած է 17 վակոնով կառախումբ մը՝ զանազան բեռներով :

⁂

ԱՐՏԱԽԱԶԴ ԲԱՂՈՒՄԵԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Վերջերս իր ընտանիքով Հայաստան գտնուած է Պարսկահայութեան հարաւային շրջանը ներկայացնող Իրանի Խորհրդարանի պատգամաւոր Արտաւազդ Բաղումեան :

«Հայաստան այցելութեան օրերուն եւս շատ հանդիպումներ ունեցայ, ընդհուպ մինչեւ Նախագահ Հրանտ Ոսկանեանի հետ. բոլորն ալ այս օրերուն երկու հոգով կ'ապրին՝ Ղարաբաղի ժողովուրդին արդար պայքարը եւ երկրաշարժին հետեւանքներուն վերացումը : Այդ երկրորդ հարցին առընչութեամբ կ'ուզեմ ըսել որ նախապատրաստական աշխատանքներ կը տարուին Իրանի եւ Հայաստանի միջեւ տնտեսական կապեր հաստատելու ուղղութեամբ : Կը կարծեմ որ այդ գործին մէջ դեր կը խաղան նաեւ Իրանի ղեկավար՝ Ռաֆսանճանիի Խորհրդային Միութիւն կատարած այցելութիւնը եւ Կորպաչովի հետ ունեցած իր հանդիպումը», – ըսած է Ա. Բաղումեան «Արմէնփրէս»ի թղթակցին :

⁂

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
«Շ. ԱԶՆԱՒՈՒՐ»

Ախալցխայի (Վրաստան) նորաստեղծ հայկական մշակութային բարեգործական ընկերութեան հիմնադիր համագումարին ներկայ եղան պատգամաւորներ Վրաստանի հայաշատ շրջաններէն, Երեւանէն, Մոսկուայէն,

Ընկերութեան հիմնական նպատակն է զարգացնել հայ եւ վրաց ժողովուրդներու միջեւ եղբայրութեան աւանդութիւնները, նպաստել շրջանին մէջ Հայոց լեզուին ու մշակոյթին պահպանման, բարձրացնել հայկական դպրոցներուն մէջ վրացերէնի դասաւանդման մակարդակը, օժանդակել շրջանի ընկերային ու տնտեսական զարգացման : Համագումարին մասնակիցները առաջարկեցին նաեւ Ախալցխայի գրողներու ժողովածոյ մը հրատարակել, համագործակցիլ մոս – կուարնակ Ախալցխացիներու հայրենակցական ընկերութեան հետ :

Ընկերութեան նախագահ ընտրուեցաւ Ախալցխայի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Ռուբէն Վարդապետ Սադոյեան :

Որոշուեցաւ նորաստեղծ կազմակերպութեան տալ Շառլ Ազնաւուրի անունը՝ ի պատիւ անոր հարազատներուն, որոնք մինչեւ յեղափոխութիւնը Անդրկովկասի մէջ գործող հայկական բարեգործական ընկերութեան եռանդուն անդամներէն եղած են :

1000 EXEMPLAIRES NUMÉROTÉS
PAS UN DE PLUS

le «KHATCHKAR»

SYMBOLE DE NOTRE PEUPLE

A L'INSTANT OU VOUS DECOUVREZ CETTE ANNONCE, COMBIEN D'EXEMPLAIRES SONT ENCORE DISPONIBLES ?
CETTE SUPERBE REPRODUCTION, HERITAGE DE NOTRE CULTURE, COMBLERA LES AMATEURS D'ART ARMENIEN.
LES CONNAISSEURS APPRECIERONT LA BEAUTE DE SA CISELURE. QUELQUES PRIVILEGIES AURONT LE BONHEUR DE POSSEDER UN OBJET RARE EN BRONZE MASSIF.
ENFIN, EN L'OFFRANT, VOUS COMBLEREZ DE JOIE VOS AMIS PAR UN PRESENT PRECIEUX. ALORS, ON SE DIT QU' A CHAQUE INSTANT C'EST UN EXEMPLAIRE UNIQUE EN MOINS.
N'OUBLIEZ PAS, 1 000 EXEMPLAIRES NUMEROTES. PAS UN DE PLUS.

RESERVEZ VITE PAR TELEPHONE AU (1) 40 22 02 12

Bon de Commande à retourner à **Onnik AVEDISSIAN**
B. P. 5109
75421 PARIS CEDEX 09

Adressez-moi...... exemplaire(s) de cette série de 1 000 **Khatchkar** en bronze d'art massif au prix de 780 Francs pièce livré dans un superbe écrin cadeau. Frais de port et d'emballage gratuits.
Soit un total de
Mon nom Prénom
Mon adresse
Code postal Ville
Mon numéro de tél.
ci-joint mon règlement à l'ordre de ONNIK AVEDISSIAN.
Date Signature

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

Le Centre Culturel SAINT MESROB sera heureux de vous accueilir dans ses locaux, 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris

le Jeudi 14 Décembre à 20 h 45

pour assister à la présentation du livre

«Arménie, la fracture»
de Pierre VERLUISE
Journaliste
à Radio-France Internationale

SIGNATURE ET DEBAT

avec la participation de
Gérard CHALIAND
CLAUDE MUTAFIAN
et quelques témoins interrogés par l'auteur

ENTREE LIBRE
SANS RESERVATION

U. G. A. B.
VALENCE et LYON

présentent un Programme Théâtral Exceptionnel

GERALD PAPAZIAN et *NORA ARMANI*
dans

"SEJOUR EN ARARAT"
(en version française)

A VALENCE :

Le Vendredi 15 Décembre à 20 h 30
Salle de la M.J.C. du Polygone;
A LYON

Le Dimanche 17 Décembre à 16 h 30
Salle Victor Hugo, 33, rue Bossuet.
Réservation : Lyon 78 35 06 56
Valence 75 56 33 74.

Imprimé sur les Presses du Journal «HA RATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 12

MARDI
12 DÉCEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.164

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNÉE — No 17.164

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1 / 8)

ՀԵՌԱԳԻՐ Մ. ԹԱՉԸՐԷՆ

Մեծն – Բրիտանիոյ վարչապետը՝ Տիկին Թաչէր, հետեւեալ հեռագիրը ղրկած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ՝ Հրանտ Ոսկանեանի, Դեկտեմբեր 7-ին.–

«Այսօր, ինչպէս մէկ տարի առաջ, ես մտքով Հայաստանի ժողովուրդին հետ եմ: Ամբողջ աշխարհը հիացած է այն հաստատակամութեան ու վճռականութեան վրայ, որով ձեր ժողովուրդը կը վերականգնէ կորսուածը, նորէն կը կառուցանէ աւերուած քաղաքներն ու գիւղերը: Մեծն – Բրիտանիոյ ժողովուրդը, շունչը բռնած, կը հետեւի ձեր հերոսական ջանքերուն: Յոյս ունիմ որ իմ աչքերով կը տեսնեմ մէկ մասը Հայաստան կատարուածին, քանի որ կ'ուզէի Յունիսին ձեր Հանրապետութիւնը այցելել, որպէսզի բացումը կատարեմ Լենինական կառուցանուող համատեղ դպրոցին: Փորձութիւններու ժամուն, հայ ժողովուրդին ցուցաբերած արիութիւնը բոլորիս համար օրինակ կը ծառայէ: Ընդունեցէ՛ք լաւագոյն բարեմաղթութիւններս այդ ողբերգական դէպքին տարելիցի օրը»:

⁂

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԵԹՐՕՅԻ ՆՈՐ ԿԱՅԱՐԱՆԸ՝ «ԱՆԴՐԱՆԻԿ» (*)

Անունը դրուեցաւ «Զօրավար Անդրանիկ»: Արդէն բաց է Երեւանի մեթրոյի առաջին գիծի վերջին կայարանը, որ կոչուեցաւ «Զօրավար Անդրանիկ»: Երեւանցիները շատոնց կը սպասէին այդ կայարանի բացման, որ ջական փոփոխութիւն բերաւ երթեւեկին: Շուրջ տասը տարի տեւեց կայարանի շինութիւնը, որովհետեւ այդ աշխատանքները կատարուեցան առանց ընդհատելու գործող մեթրոյի աշխատանքները: Հոկտեմբերեան պողոտայի եւ Մարքս փողոցի վերջաւորութեան անկիւնը գտնուող այս կայարանի ճեմասրահի յատակը 500 քառակուսի մեթր մակերես կը գրաւէ: Կայարանի սպասասրահը նոյնպէս կարմիր կրանիթով սալարկուած է, ունի 105 մեթր երկարութիւն եւ 24 մեթր լայնք: Երկու կողմերը կառուցուած են 14 կամարներ: Անոնք ալ երեսապատուած կարմիր կրանիթով: Հաստատուած են կաղնեփայտեայ ութ նստարաններ ճամբորդներուն համար:

(*) ԽՄԲ. – «ՅԱՌԱՋ»ի. – ՀՀՇ.ի հիմնադիր համագումարին ուղղուած հեռագրով մը – ինչպէս գրեցինք մեր թղթակցութեան մէջ – մեթրոյի բանուորական «կոլկտիւը» կը պահանջէր որ այդ նոր կայարանը Հոկտեմբերեան չկոչուի, ինչպէս նախատեսուած էր եւ արդէն արձանագրուած իսկ, այլ՝ Զօր. Անդրանիկ:

⁂

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԺԱ. ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԸ

Երեւանի «Շահումեան» պալատին մէջ Նոյեմբեր 30-ին սկսած Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի 11-րդ նստաշրջանը Դեկտեմբեր 4-ին քննարկած է Հայաստանի Սահմանադրութեան փոփոխութիւններուն ու լրացումներուն, երեսփոխաններուն ընտրութիւններուն առնչուող եւ – այլ հարցեր:

Երեսփոխան Լեւոն Տէր – Պետրոսեան առաջարկած է նստաշրջանին քննարկել Հայոց Համազգային Շարժումին վարչութեան հռչակագիրը, որ սուր վիճաբանութեան տեղի տուած է,

Դեկտեմբեր 6-ին քննարկուած է պետական դրօշին ու պիտակէն:

Առաջարկուած է ներում շնորհել աղէտի շրջանի այն ազատազրկուածներուն, որոնք ժողովուրդին համար ծանր յանցանքներ չեն գործած: Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը պիտի ուսումնասիրէ այդ հարցը:

Նախարարաց Խորհուրդի Ա. տեղակալը՝ Վ. Մովսիսեան Լեռնային Ղարաբաղի ու Հայաստանի սահմանային շրջաններու բնակչութեան ապահովութեան մասին հաղորդում մըըրած է, ուր ան յայտնած է թէ որոշ հարցեր արդէն լուծուած են, իսկ ուրիշներ ընթացքի մէջ են:

Նախորդ նստաշրջանին Օրէնսդրական հարցերու յանձնախումբին յանձնարարուած էր ուսումնասիրել արմատական ժողովրդավարական վերափոխումներ ընելու մասին Հայոց Համազգային Շարժումին կողմէ ներկայացուած հռչակագիրը եւ երբ պատրաստ ըլլայ, դնել Գերագոյն Խորհուրդի քննարկման: Այս անգամ, որոշուած է ստեղծել երեսփոխանական յանձնախումբ մը՝ տարբեր մասնագէտներու ընդգրկումով, որ կարենայ աւելի խոր ուսումնասիրել այդ հարցերը եւ ապա զանոնք ներկայացնել Գերագոյն Խորհուրդ, հաւանութեան արժանանալու պարագային դնել համաժողովրդական քննարկման,

⁂

«ԱՐԱՐԱՏ» ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

Շարք մը ընկերային խաղերու համար Լոս – Անճըլըս գտնուող Երեւանի «Արարատ» ֆութպոլի խումբը, Նոյեմբեր 28ին, տեղւոյն «Քոլիսէում» մարզադաշտին վրայ 2 – 0 պարտուած է Մեքսիքայի ազգային խումբէն: Երկու կէտերը նշանակուած են առաջին կիսախաղին: Խաղին հետեւած են շուրջ 16 հազար հանդիսականներ, որոնց կէսէն աւելին՝ Հայեր:

⁂

ԾԱՆՐԱՄԱՐՏ

Մոսկուայի «Իզմայլովօ» մարզապալատը տեղի ունեցած ծանրամարտի խորհրդային բաժակին յաղթութեամբ հանդէս եկած է Էջմիածնի շրջանէն Մայիս Մաթեւոսեան: Երկամարտի գերազանց

(Շար. ը Դ. էջ)

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ – ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ –

Փարիզ, Ազգային Ժողովի մէկ սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 8-ին, 9-ին եւ 10-ին տեղի ունեցաւ միջազգային համաժողով մը, նուիրուած ցեղասպանութիւններուն, Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ Արմէնիէնի նախաձեռնութեամբ:

Որակաւոր այս հանդիպումին, իրենց ձեռնհաս մասնակցութիւնը բերին ցեղասպանութեան այս կամ այն բնոյթին մասնագէտներ ինչպէս՝ Ժ. Վերհէօվըն, Լ. Ֆերի, Ա. Ֆինքիէլքրոթ, Ռ. Սմիթ, Ժ. Լիպարիտեան, Տիկին Հ. Ֆայն, Շոլք եւ Ճոնասոն, Ժ. Լաքութիւռ, Լ. Հրովից, Պիւրէն, Ի. Թերնոն, Փ. Թիպօ, Հ. Նոլթէ, Լ. Քուփըր, Ժ. Շարնի, Բաթրին Քէսէճեան: Կիրակի առաւօտ, փակման նիստին կարճ ելոյթներ ունեցան Լ. Մերմազ, աբբայ Փ. Թուլա, Իվ Ժուֆա, Սէն Արեւշատեան, Ա. Կրոսէր, եւ Տիկին Սիմոնն Վէյլ:

Աւելի մանրամասնօրէն կ'անդրադառնանք յետագային:

ԽՈՐՀ. ԱՇԽԱՐՀ

ՅՈՅՑ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ ԿԱՅՈՒԹԵԱՆ ՎԱՏԹԱՐԱՑՈՒՄ

Գլխաւոր հարցը, որ դրդապատճառն էր Մոսկուայի ցոյցին սահմանադրութեան 6-րդ յօդուածն է, որ կ'ըսէ.– «Խորհրդային Միութեան Համայնավար կուսակցութիւնը ուժն է որ կը ղեկավարէ եւ ուղղութիւն կուտայ խորհրդային ընկերութեան, անոր քաղաքական վարչաձեւին, պետական մարմիններուն եւ ընկերային կազմակերպութեանց կորիզն է: Համայնավար կուսակցութիւնը գոյութիւն ունի ժողովուրդին համար եւ ժողովուրդին կը ծառայէ...»: Այս գերիշխող դիրքին դէմ է, որ Մոսկուա եւ այլուր կ'ըլլան ցոյցեր կամ բուռն վիճաբանութիւններ Գերագոյն Խորհուրդներու մէջ, ինչպէս Հայաստան: Կիրակի, գերոյէն վար, շուրջ՝ 20 աստիճանով է որ քանի մը հազար հոգի հաւաքուած են Ողիմպիական մարզադաշտին եւ ցուցահանդէսներու փառքին միջեւ: Նախորդ օրն իսկ, սակայն, Կորպաչով Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստին չեշտած էր թէ «ոչ մէկ սրբապղծութիւն» կայ ինչ կը վերաբերի այդ յօդուածի ջնջումին: Սահմանադրութիւնը պէտք է «հանգրուան առ հանգրուան վերանորոգուի ըստ պերեստրոյկայի ընթացքին», Մինչ այդ, Կորպաչով կը յայտարարէ թէ համայնավար կուսակցութիւնը կը նկատէ որպէս «միասնականութեան եւ ամրապնդման ուժ մը, ինչպէս նաեւ բոլոր երաշխիքը Խորհրդայիններու հողին յեղափոխական վերածնունդին, անոր ուժին պահպանումը եւ զարգացումը»:

ԵՐԵՒԱՆ

Մեր ստացած վերջին լուրերը խրախուսիչ չեն դժբախտաբար: Շաբաթ օր (Դեկտեմբեր 9) շրջափակումը շատ ծանր համեմատութիւններ առած էր եւ գրեթէ անկարելի էր վառելանիւթ գտնել: Այդ իսկ պատճառով օդանաւային երթեւեկը շատ դանդաղած էր Երեւանէն Մոսկուա թէ այլ քաղաքներ եւ ինչ որ շատ աւելի մտահոգիչ է, դէպի՝ Ստեփանակերտ:

Դեկտեմբեր 7-ին, Հինգշաբթի, խունկերում բազմութիւններ եղած են գերեզմանատուները: Մոմ ու ծաղիկ՝ հազար – հազարաւոր: Ինչպէս ծանօթ է, կառավարական որոշումով, Դեկտեմբեր 7-ը աշխատանքի օր չէր եւ փոխարէն Շաբաթ օր պիտի աշխատէին:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱ

Չեխոսլովաքիոյ մէջ, Համայնավար կուսակցութիւնը այլեւս չի տիրապետեր կառավարութեան մէջ: Ընդդիմութիւնը եւ յատկապէս քաղաքացիական Ֆորումը յաղթեցին: Ներկայիս Նախարարաց Խորհուրդը 21-ի վրայ միայն տասը համայնավար նախարար ունի, Քալֆայի ղեկավարութեան ներքեւ: Միւս կողմէ, Նախագահ Հուսաք հրաժարեցաւ: Ինք էր գլխաւոր դէմքերէն մէկը Չեխոսլովաքիոյ «բնականոնացման»: Միշտ կը խօսուի Վաքլաւ Հավէլի մասին իբրեւ յաջորդելու համար:

Քանի մը տասնեակ հազար ցուցարարներ հաւաքուած են Սոֆիա, պահանջելով 6-րդ յօդուածին ջնջումը եւ կլոր սեղանի մը կազմակերպութիւնը ընդդիմութեան հետ:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ԱՂԷՏԵԱԼ ԳՕՏԻՆԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ. – (Հեռաձայնով). –

Կիրակի, Դեկտեմբեր 10-ին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կը ժամանէր Լենինական, ուր համախմբուած էր արտակարգ բազմութիւն մը Ս. Աստուածածին Եկեղեցին եւ շուրջը: Աւելի քան 50.000 հոգի, երկիւղածութեամբ եւ ջերմեռանդութեամբ դիմաւորած են Կաթողիկոսը, որ խորապէս ազդուած է այս ընդունելութենէն: Պատարագէն ետք, Վազգէն Ա. օրհնած է այն քարը, որու վրայ պիտի բարձրանայ յուշարձան մը: Յետոյ, այլ յուշարձան մը, խաչքար մը, ի յիշատակ միայն զոհ մանուկներուն:

Ապա, ժամը 16-ին է միայն, որ Կաթողիկոսը կը մեկնէր Լենինականէն, ու կը ժամանէր Մուսայէլեան գիւղը, ուր արդէն բարձրացած է յուշարձան մը:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը հուսկ անցած է Սպիտակ, ուր երեք շաբթուան մէջ, միայն յատակով ու մնացեալը խաւաքարտով եւ թիթեղով, Սպիտակցիները եկեղեցի մը բարձրացուցած են, ուր Վազգէն Ա. արարողութիւն մը կատարած է մեծ յուզումով: Նկատած է որ տխրութիւնը միշտ կայ ժողովուրդին սրտին խորը, բայց նուազ յուսահատ է, ընդհակառակն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ մէջ, ինչպէս կը սպասուէր Տիկին Թաչըր չմիացաւ իր 11 ընկերակիցներուն դրամական միաւորման երկրորդ շրջանը հրապարակ նետելու համար: Մերժեց նաեւ եւրոպական ընկերային ուխտը: Բոլորը, սակայն, համաձայնեցան գերմանական միութեան հարցին առթիւ եւ կատարեցին Քոհլի ուզած «շատ յստակ եւ հաստատ յայտարարութիւնը»: Մթնոլորտը լարուած էր Ֆրանսայի և Գերմանիոյ միջեւ, նաեւ Միթերանի Կիեւի մէջ ըրած յայտարարութեան պատճառաւ, Բայց, Ֆրանսայի Նախագահը աւելի ճկուն եղաւ, այս անգամ, Գերմանիոյ վերամիացման ուղղութեամբ:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ շուրջ մէկուկէս ժամ արտայայտուեցաւ Կիրակի օր (Անթէն 2), առաւելաբար Եւրոպայի մասին: Պէտք չէ վախնալ արեւելեան Եւրոպայի յեղաշրջումներէն՝ «ինչո՞ւ վախնալ ազատութեանց յաղթանակներէն»: Եւրոպան ինքզինքը կը պարտադրէ, այս է Սթրազպուրկի գլխաւոր յատկանիշը: Կորպաչովի քաղաքական դերը պէտք է չեշտուի, ընկերակից մըն է ոչ՝ հակառակորդ: Ինչ կը վերաբերի գաղթողներուն, բոլոր անոնք օրոնք ապօրինի մուտք գործած են Ֆրանսա պէտք է արտաքսուին: Նախագահը, խիստ է նաեւ այն գործատէրերուն նկատմամբ որոնք գաղտնի կ'աշխատցնեն օտար բանուորներ: Պատիժները աւելի ծանր պիտի ըլլան:

«ՅԻՇՈՂՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԸ»
– Փարիզ – Դեկտեմբեր 4 –

ՄԷՆ ԱՐԵՒՇԱՏԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

Մեծարգոյ Տիկին Տանիէլ Միթերան.

Միջազգային ժիւրիի յարգարժան անդամներ.

Տիկնայք եւ պարոնայք.

Նախ եւ առաջ թոյլ տուէք երախտագիտութեան զգացումներս արտայայտել այն բանի համար, որ Մատենադարանին, Հին ձեռագրերի մեր ինստիտուտին՝ շնորհուել է «Յիշողութեան Մրցանակը», որպէս «յարգանքի տուրք եւ յիշողութեան համար կատարած գործունէութեան ճանաչում, յանուն հայ ժողովրդի հոգեւոր ձգտումների բարօրութեան»: Ժիւրիի այս ձեւակերպումին ես կարող եմ աւելացնել միայն Մատենադարանի գործընկերներիս եւ անձամբ իմ շնորհակալութեան խօսքը:

Հին հայերէն ձեռագրերի եզակի հաւաքածուն եւ նրա ուսումնասիրման, պահպանման եւ հարստացման ուղղութեամբ տարուող աշխատանքը այժմ «Յիշողութեան Մրցանակի» շնորհիւ, անկասկած, աւելի յայտնի կը դառնայ միւս երկրներում, Հայաստանի, Խորհրդային Միութեան սահմաններից դուրս:

Այո, Մատենադարանի ձեռագրերը հայ ժողովրդի յիշողութիւնն է, նրա պատմական անձնագիրը, որը արժանավայել տեղ է տուել նրան քաղաքակիրթ ազգերի ընտանիքում: Բայց դա նաեւ մարդկութեան յիշողութիւնն է, փոքր ժողովրդի՝ համամարդկային մշակոյթի մէջ կատարած ներդրումն է: Դա մի հոգեւոր ժառանգութիւն է, որը անհամեմատելի է այն ստեղծած ժողովրդի քանակի եւ նրա դրամատիկ պատմական ճակատագրի հետ:

Կը ներէք, որ ես խօսում եմ դրա մասին բացէիբաց, բայց ես պէտք է ասեմ դա տուեալ արարողութեան ժամանակ, ասեմ այն, ինչ ես լսում եմ Մատենադարանի զարմացած այցելուներից իմ աշխատանքի արդէն մի քանի տասնամեակների ընթացքում:

30-ական թուականներին մեր երկրամասը առաջին անգամ այցելած բանաստեղծ Օսիպ Մանդելշտամին Հայաստանի կերպարը երեւաց լեռնային մի գիւղում երիտասարդ գեղջկուհու կերպարանքով, որը իր համագիւղացիների հետ միասին դուրս էր եկել դիմաւորելու: Սիրալիր եւ հպարտ, նա կանգնած էր ճամբեզրին ու նրան էր պարզել ծանրաբեռն մեղրախորիսխները: Այդ տեսարանը ցնցել էր բանաստեղծին ողջունելու արտասովոր ձեւով եւ իր ուղեղում փայլատակած խորհրդանիշով:

Մենք այժմ շատ ենք խօսում մշակութային ժառանգութեան պահպանման եւ վերածնութեան մասին: Այդ ուղղութեամբ շատ օգտակար աշխատանք է կատարում ԻՒՆԷՍՔՕ-ն, իրագործելով ՄԱԿ-ի գլխաւոր Ասամբլէայի կողմից ընդունուած «Մշակոյթի զարգացման համաշխարհային տասնամեակի» ծրագիրը: Կարող եմ ասել, որ այդպիսի աշխատանք Մատենադարանը տանում է արդէն վաղուց, ՄԱԿ-ի 1986 թ. ընդունած 41/187 բանաձեւից շատ առաջ: Անցած 70 տարիների ընթացքում հետեւողական աշխատանքի շնորհիւ Մատենադարանի ձեռագրաց հաւաքածուն աճել է չորս անգամ, իսկ արխիւային ֆոնդը անցել է 100.000 սահմանը:

Այստեղ են ամբարուած աշխարհի հին ժողովուրդներից մէկի հոգեւոր պատգամները, պատմագրութիւնը եւ փիլիսոփայութիւնը, իրաւունքն ու ճարտասանութիւնը, աստուածաբանութիւնը եւ տիեզերագիտութիւնը, բժշկութիւնն ու մաթեմատիկան, հին եւ միջնադարեան բանաստեղծների եւ արձակագիրների երկերը, եւ վերջապէս, մագաղաթեայ մատեաններից առկայծող մանրանկարչութիւնը: Սակայն այդ ամէնը հայ ժողովրդի հոգեւոր ժառանգութեան միայն փրկուած մասն է:

4-րդ դարի սկզբում ընդունելով քրիստոնէութիւնը որպէս պետական կրօն, իսկ մէկ դար անց ստեղծելով իր ազգային գիրը, Հայաստանը ձեռք բերեց հզօր հոգեւոր զէնք: Լեզուն եւ մշակոյթը, կրօնը եւ գրականութիւնը միաւորում ու համախմբում էին Հայերին ե՛ւ պետական անկախութեան շրջաններում, ե՛ւ օտար նուաճողների գերիշխանութեան տարիներին:

Իմ ժողովրդի բազմադարեան կեանքի եւ մաքառումների ընթացքում հոգեւոր զէնքը դրսեւորուեց որպէս ամէնաուժեղը: Մեր նաւը իր պատմական երկար ճանապարհին մի քանի անգամ վթարի է ենթարկուել ու բեկուել: Վերապրելով սելջուկեան արշաւանքների սարսափը, թաթարմոնղոլական զաւթիչների լուծը, Լենկ-Թեմուրի եւ այլ բռնակալների վայրագութիւնները, իմ ժողովուրդը պահպանեց հոգեկան կորովը:

Վանքերը և միջնադարեան համալսարանները դարձան գիտութեան և հոգեւոր դիմադրութեան բերդեր, Հայոց գրերի ստեղծող Մաշտոցի աւանդների հաւատարիմ զինուորներ: Այժմ էլ Մատենադարանի պատերի վրայ Մաշտոցի արձանի կողքին փորագրուած են նրա պատուիրանի խօսքերը՝ «ճանաչել զիմաստութիւն եւ զխրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ», – գրերի գիւտից յետոյ նրա առաջին հայերէն գրուած բառերը: Աստուածաշնչից վերցուած այդ իմաստուն խօսքը դարձաւ նշանաբան յետագայ հայ գիտնականների եւ գրողների, մշակոյթի գործիչների սերունդների համար: Հոգեկանութեան այն լիցքը, որ Հայաստանը ստացաւ Մաշտոցից ու նրա աշակերտներից, չէր թուլանում դարերի ընթացքում:

Իր ազգային գրականութեան ստեղծման եւ համաշխարհային մշակոյթի մէջ կատարած ներդրման հետ մէկտեղ հայ միտքը հարստանում էր անտիկ եւ քրիստոնէական հեղինակների երկերի թարգմանութիւններով: Արդէն 5-րդ դարում Աստուածաշնչի թարգմանութիւնից յետոյ, որպէսզի աւելի խորը «ճանաչել զիմաստութիւն եւ զխրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ», թարգմանւում են Բարսեղ Կեսարացու եւ Յովհան Ոսկեբերանի, Իրենեոս Լուգդոնացու եւ Փիլոն Եբրայեցու, Եփրեմ Ասորու, Գրիգոր Նազիանզացու եւ ուրիշ շատ հեղինակների երկերը: Ընդ որում հայերէն թարգմանութիւնների շարքում կան բազմաթիւ երկեր, որոնց բնագրերը չեն պահպանուել: Այնուհետեւ 5 – 8-րդ դարերում թարգմանւում են Արիստոտէլի եւ Պլատոնի, Էվկլիդէսի եւ Դիոնիսիոս Թրակացու, Պորփիւրի եւ Դիոնիսիոս Արեոպագացու, Նեմեսիոսի, Գրիգոր Նիւսացու եւ այլ հին հեղինակների գործերը, որոնք Հայերին հաղորդակից դարձրին համաշխարհային գիտութեան եւ փիլիսոփայութեան նուաճումներին:

Թարգմանական գրականութեան այդ շատ արժէքաւոր յուշարձանների շարքում ուզում եմ նշել մի ուշագրաւ յուշարձան, որը վկայում է ֆրանսիական մշակոյթի հետ ունեցած վաղեմի կապերի մասին: Խօսքը «Անտիոքի Ասիզների» մասին է, որի թարգմանութիւնը կատարուել է 13-րդ դարում հին ֆրանսերէնից: Դրա բնագիրը չի պահպանուել: Միջնադարեան Եւրոպայի գիտական ու մշակութային սերտ կապերի մասին են վկայում 14-րդ դարում իրագործուած Թովմա Ակուինացու, Ալբեր Մեծի, Գիլբեր Պոռետացու եւ այլ ականաւոր մտածողների երկերի հայերէն թարգմանութիւնները, որոնք համաշխարհային գրականութեան մէջ այդ հեղինակների գործերի առաջին թարգմանութիւններն են:

Ես չեմ ուզում ձեր ուշադրութիւնը ծանրաբեռնել թուարկութիւններով: Բերուած օրինակները համառօտ ձեւով միայն ուրուագծում են հոգեւոր այն հարստութիւնները, որոնք պահպանւում են Մատենադարանում, վկայելով հայ ժողովրդի հոգեւոր ձգտումների եւ այլ ժողովուրդների հետ ունեցած բազմադարեան կապերի մասին: Մշակոյթների փոխներգործութիւնը այստեղ գտել է պարարտ հող եւ տուել առատ բերք:

Եւ այդ բոլոր հոգեւոր արժէքները հայ ժողովուրդը իր դժուարին պատմական ճանապարհին կարողացել է գուրգուրանքով կրել, անընդհատ լրացնել եւ հասցնել մինչեւ 20-րդ դար, թէպէտեւ տուել է շատ զոհեր:

Սակայն ամենածանր հարուածները նրան վիճակուած էր ստանալ մեր լուսաւորեալ դարում: Հայ մշակոյթը շատ մեծ կորուստներ ունեցաւ 1915 թուականին Օսմանեան Թուրքիայի կառավարութեան կողմից կազմակերպուած զանգուածային ցեղասպանութեան հետեւանքով: Մէկ եւ կէս միլիոն Հայեր զոհ գնացին այդ ցեղասպանութեանը՝ Արեւմտեան Հայաստանի, Արեւելեան Անատոլուի տարածքի վրայ: Թալանուեցին վանքերն ու եկեղեցիները, քաղաքներն ու գիւղերը, կործանուեցին հայ մշակոյթի հազարաւոր յուշարձաններ, այդ թւում եւ շատ արժէքաւոր ձեռագրեր: Հայ ժողովուրդը Լենկ-Թեմուրի ժամանակներից յետոյ չէր տեսել այդպիսի վայրագութիւններ, ինչ նրան վիճակուեց տանել այդ տարիներին թուրք ջարդարարների ձեռքից:

Բոլոր մեծ տէրութիւնների կողմից լքուած Հայաստանը արիւնաքամ էր լինում: Միայն առաջաւոր մտաւորականութեան առանձին ներկայացուցիչներ Եւրոպայում իրենց ձայնը բարձրացրին ի պաշտպանութիւն հին ժողովրդի, ի պաշտպանութիւն նրա ոտնահարուած իրաւունքների: Եւ այդ ձայների մէջ առաւել բարձր հնչեցին ֆրանսիական ժողովրդի լաւագոյն ներկայացուցիչներ Ժան Ժորէսի եւ Անաթոլ Ֆրանսի, Ռոմէն Ռոլանի եւ Ժորժ Քլեմանսոյի ձայները՝ Եւրոպայի այլ գործիչների հետ միասին: Բայց դա չըփրկեց Արեւմտահայերին: Գաղթականների փոքր մասը միայն իր փրկութիւնը գտաւ Մերձաւոր Արեւելքի երկրներում, Եւրոպայում, Արեւելեան Հայաստանում, նորաստեղծ Հայկական Հանրապետութեան տարածքում:

Մտնելով Խորհրդային Միութեան կազմի մէջ, ժողովուրդը հնարաւորութիւն ստացաւ նորից անցնելու ստեղծարար աշխատանքի, վերածնելու իր մշակոյթը: Խորհրդային Հայաստանը դարձաւ բոլոր Հայերի յոյսի փարոսը: Եւ այսօր, չնայած բոլոր դժուարութիւններին, չնայած աղէտալի երկրաշարժին եւ Լեռնային Ղարաբաղի Հայութեան իրաւունքների պաշտպանութեան հետ կապուած շարժման ճանապարհին բարդուող խոչընդոտներին, Հանրապետութիւնը ընթանում է կեանքի դեմոկրատացման ուղիով եւ համակուած է վերականգնման ծրագրերով: Ամբողջ աշխարհը արձագանգեց Հայաստանի արհաւիրքին: Աւերուած քաղաքների եւ գիւղերի վերականգնման գործում մեզ օգնում են աշխարհի շատ երկրներ եւ միջազգային կազմակերպութիւններ: Մենք բարձր ենք գնահատում նրանց անշահախնդիր օգնութիւնը եւ համերաշխութիւնը: Խորին շնորհակալութիւն նրանց բոլորին:

Ուզում եմ երախտագիտութեան առանձին խօսքս ուղղել Ֆրանսիայի հասարակութեանը եւ կառավարութեանը այն բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեան համար, որ մենք ստացանք մեզ համար ծանր օրերին:

Չնայած մեծ կորուստներին, մեր ժողովուրդը հոգեպէս ընկճուած չէ: Վհատութեան նշոյլ անգամ չկայ: Ժողովրդի կամքը բռունցքուել է՝ առաջ ընթանալու, ողջ ազգային կեանքը նորացնելու եւ ճգնաժամից արագօրէն դուրս գալու համար: Հայ ժողովրդի աշխատասիրութիւնն ու կամքը, միջազգային համերաշխութիւնը դրա յաջողութեան գրաւականն է:

Մատենադարանին շնորհուած «Յիշողութեան Մրցանակը» այդ համերաշխութեան արտայայտութիւններից մէկն է: Դա նաեւ համամարդկային մշակոյթին հայ ժողովրդի բերած աւանդի բարձր գնահատականն է:

Շնորհակալութեան հետ միասին թոյլ տուէք յոյս յայտնել, որ միջազգային համերաշխութիւնը, մեր երկրների միջեւ գիտական եւ մշակութային կապերը զարգանալով աւելի պէտք է ամրանան ու զարգանան յանուն մարդկութեան լուսաւոր իտէալների յաղթանակի:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՈՐՔԱ՛Ն ՇԱՏ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԿԱՅ ԱՅՍ ՍԻՒՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Երբ թերթի պատասխանատուութիւնը ստանձնեցի եւ սկսայ շնչել խմբագրատան մթնոլորտը, շուտով ուշադրութիւնս գրաւել սկսաւ կէտ մը. թերթին սիւնակները հրապարակ մըն էին, որուն վրայ ընտանիքի մը զիրար կորսնցուցած հարիւրաւոր, հազարաւոր անդամները մէկզմէկ կը փնտռէին: Ամէն շաբաթ, հոսկէ կամ արտասահմանէն, մէկ կամ երկու դիմումներ կը կատարուէին թերթին խմբագրութեան, մարդիկ կուգային ու թախանձագին կը խնդրէին մեզմէ, որ օգնէինք գտնելու իրենց կորսուած, ամբողջ կեանքի մը ընթացքին հեռու մնացած այս կամ այն ազգականը: Սիրտս ի՜նչպէս կը սեղմուէր, երբ կը լսէի այդ մարդիկը: Անոնք ամբողջ ընտանիքին պատմութիւնը թուղթի կտորին, փնտռուած անձին հօրը, մօրը, եղբօր կամ քրոջ անունները կը համրէին, ծննդավայր, ծննդեան թուական եւ դեռ ի՛նչեր կը յիշէին: Ո՞ւր զիրար տեսած էին վերջին անգամ, վերջին անգամ ո՞ր հասցէէն լուր մը ստացած էին, իրենց ծանօթ վերջին հասցէն ի՞նչ էր, ամէն ինչ, ամէն ինչ կը պատմուէր: Ամէնէն ետք ալ կուգար նոյն դասական ու անփոփոխ նախադասութիւնը. «Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի մարդասիրաբար տեղեկութիւն տալ վարի հասցէին»:

Հայ ժողովուրդին գլխուն վրայ պայթած մեծ փոթորիկէն հոս ու հոն քշուած այս մարդիկը երկար ու երկար տարիներ ջանացած էին ծովամոյն չըլլալ, ջուրին վրայ մնալ, հող մը գտնել, անոր վրայ ամուր կոխել: Երբ կոխած էին այդ հողին վրայ եւ կանոնաւորած էին իրենց կեանքը, սկսած էին փնտռել իրենց կորսուած, հեռու գացած, կամ պարզապէս հեռուն մնացած հարազատները: Եւ ո՞վ էր որ պիտի օգնէր անոնց, եթէ ոչ հայ մամուլը: Իրարմէ օրինակ առնելով, կուգային խմբագրատուն եւ մեծ յոյսերով գրել կուտային իրենց «Կը Փնտռուի»ն: Մենք թերթին ազգային մէկ պարտականութիւնը կը նկատէինք անոնց խնդրանքին ընդառաջ երթալ սիրայօժար, առանց ծանուցումի փոխարժէք պահանջելու: Ծանուցումին տակն ալ չէինք մոռնար աւելցնել. «Արտասահմանի թերթերէն կը խնդրուի արտատպել»: Գիտէինք որ արտասահմանի թերթերը նոյն ոգիով կը շարժէին, սիրայօժար կ՚արտատպէին, օգնական ըլլալ կը ջանային: Այս բոլորէն վերջ իրենց ազգականները փնտռող այդ խեղճերը հազարումէկ աղօթքներով ու մաղթանքներով կը հեռանային խմբագրատունէն: Անոնցմէ քանի՞ն կը յաջողէր գտնել իր փնտռած ազգականը, կամ գոնէ լուր մը, տեղեկութիւն մը ստանալ անոր մասին, չէինք գիտեր:

Մօտ քսան տարի առաջ երբ առաջին անգամ Երեւան գացի, հոն ալ շատեր, լսելով որ Պոլսոյ մէջ հայերէն թերթի մը խմբագիրն եմ, կը վազէին մօտս, իրենց ազգականներուն անունները տալով կը հարցնէին թէ կը ճանչնայի՞ զանոնք, կամ կայի՞ն այդպիսի մարդիկ մեր շուրջ: Քսան տարիէ ի վեր երբեք չեմ մոռնար այն երեք կիները, որոնք առաւօտ մը Արմենիա պանդոկի սրահին մէջ վազելով եկան քովս, լալագին ու թախանձագին աղաչեցին որ վերադարձիս փնտռեմ իրենց ազգականները: Կարծես մունջ կիներ էին, շատ քիչ կը խօսէին, միայն նուազագոյն անհրաժեշտը կը պատմէին, արդէն թուղթի կտորի մը վրայ գրած էին իրենց փնտռածներուն վերաբերեալ բոլոր մանրամասնութիւնները: Չէին ուզեր զբաղեցնել զիս, գլխացաւ պատճառել, միայն կուլային դիմացս եւ այդ քանը կը բաւէր: Կը նայէի այդ կիներուն եւ կը մտածէի թէ անոնք լրիւ կրնային իբր օրինակ ծառայել նկարչի մը որ պիտի ուզէր նկարել մարդկային տառապանքը:

Տարիներ անցան եւ հիմա կը նշմարեմ այլեւս որ մեր սիւնակները առաջուան չափ յաճախակի կերպով արձագանգ չեն ըլլար զիրար փնտռող ազգականներու: Պակսեցան: Գրեթէ չմնացին: Պակսեցան ոչ թէ անոր համար որ այլեւս մեր ժողովուրդին զաւակները զիրար գտած են վերջնականապէս, այլ անոր համար որ ժամանակը հնձած է այդ սերունդին մարդիկը, չեն մնացած ոչ փնտռուողներ, ոչ ալ փնտռողներ: Բոլոր անոնք որոնք իրարմէ հեռու մնացած էին, ամբողջ կեանք մը իրարմէ հեռու ապրած էին, այս աշխարհին մաս չէին կազմեր այլեւս, եւ թերեւս վերջապէս իրարու միացած էին անդենականին մէջ: Հիմա այլեւս քանի մը ամիսը անգամ մը, կամ տարին մէկ երկու հեղ, մարդ մը կուգար ու մեր աջակցութիւնը կը խնդրէր սա կամ նա անձը, աւելի ճիշդը սա կամ նա անձին ժառանգորդները փնտռելու համար: Բայց փնտռողը փաստաբան մըն էր թերեւս, կամ կալուածի առուծախի միջնորդ մը, կամ ոչ – հարազատ մը, որ այդ անձերուն պէտք ունէր ժառանգական կարգ մը հարցեր կարգադրելու համար: Աչքերուն մէջ արցունք, սրտին մէջ տառապանք չկար: Եթէ փնտռածը գտնէր, պիտի ուրախանար թերեւս, բայց եթէ չգտնէր, փոյթ չէր, պարտականութիւն մը կատարած պիտի ըլլար:

Երբեմն դէպի ետ կը նայիմ ու կը մտածեմ թէ մեր թերթերուն սիւնակներուն մէջ որքան շատ պատմութիւն, որքան տխուր պատմութիւն կայ:

Ռ. Հ.

ՓՐՈՖ ԱԼՓԱԿՕ ՆՈՎԵԼԼՈՅԻ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

Ինչպէս մամուլով յայտարարուած էր, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա․, առ ի գնահատութիւն փրոֆ․ Անթոնիօ Ալփակօ Նովելլոյի բազմավաստակ գործունէութեան ի նպաստ հայ դարաւոր ճարտարապետութեան ծանօթացման, զայն պարգեւատրած էր Հայրապետական կոնդակով եւ Ս․ Սահակ ու Ս․ Մեսրոպ շքանշանով։ Պարգեւներու յանձնումը կատարուեցաւ Կիրակի, Դեկտեմբեր 3, զոյգ հանդիսութիւններով։

Հոծ բազմութեան ներկայութեան ատառուն մատուցուած պատարագի ընթացքին, Միլանոյի Ս․ Քառասուն Մանկունք Եկեղեցւոյ մէջ, համայնքիս հոգեւոր հովիւ Սարգիս քահանայ Սարգիսեան, իտալերէն խօսած հակիրճ քարոզէն յետոյ բնագիր լեզուով կարդաց Հայրապետին սրբատառ կոնդակը, որուն պարունակութեան իտալերէն թարգմանութիւնը բաժնուած էր ներկայ բազմաթիւ օտար հիւրերու, ապա եկեղեցւոյ Դասը հրաւիրելով փրոֆէսօր Ալփակօն անոր յանձնեց Հայրապետական կոնդակը։

Նոյն օրը երեկոյեան ժամը 5-ին Հայ Տունի սրահներուն մէջ տեղի ունեցաւ հրապարակային հանդիսութիւնը ի պատիւ փրոֆէսօր Ալփակոյի եւ իր գործակիցներուն, նոյն ժամանակ կատարուելու համար շքանշանի յանձնումը։ Հանդիսութիւնը կազմակերպուած էր իտալահայ համայնքին եւ Մշակութային Միութեան կողմէ։ Հանդիսութիւնը բացուեցաւ օրուան հանդիսավար Պր․ Հրանտ Մամպակեանի ամփոփ զեկուցումով 20 տարուան ընթացքին Փրոֆէսօր Ալփակոյի ղեկավարութեամբ եւ իր գործակիցներու ջանքերով կատարուած մշակութային բազմակողմանի գործունէութեան մասին․ – ցուցահանդէսներ, հրատարակութիւններ, գիտաժողովներ։ Յաջորդաբար խօսք առին ներկայ իր գործակիցները՝ փրոֆէսօր Հայր Լեւոն Զէքիեան, փրոֆ․ ճարտ․ Յարութիւն Գազանճեան, տոքթ․ Յակոբիկ Մանուկեան, ճարտ․ Հերման Վահրամեան, փրոֆ․ Կապրիէլլա Ուլուհօճեան եւ Տիկին Վարդուհի Բամպակեան։ Միջանկեալ գործադրուեցաւ գեղարուեստական յայտագիր մը որու ընթացքին ելոյթ ունեցան Միլանոյի հայ երկսեռ երգչախումբը եւ Ապտալեան – Հայրապետեան դաշնակահար ընտանիքի անդամները որոնք փոխն ի փոխ նուագեցին դասական եւ արդի հայ երգահաններու դաշնամուրային կտորներ։ Հանդիսութեան աւարտէն առաջ, Սարգիս քահանայ Սարգիսեան հակիրճ ուղերձէ մը յետոյ փրոֆէսօր Ալփակոյի կուրծքին դրոշմեց Ս․ Սահակ – Ս․ Մեսրոպ շքանշանը ներկայ հասարակութեան խանդավառ ծափերով․ Ի պատիւ պարգեւատրեալին Հայրապետեան քոյրերը դաշնամուրի վրայ նուագեցին քառձեռն կտոր մը Կոմիտասէն։

Հանդիսութիւնը վերջացաւ հոգեւոր հովիւին փակման խօսքով եւ Կոմիտաս Վարդապետի – Տէր Կեցո Դու Զհայս – խմբերգով զգացումով երգուած երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Հրանտ Բամպակեանի։

Հ․ Բ․

ԵՐԵՒԱՆ ⟺ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՐՑԸ ԴԵՄՈԿՐԱՏՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ

Վերջերս Չելեաբինսկ քաղաքին մէջ (Ռուսաստան) տեղի ունեցած Ժողովրդավարական Կազմակերպութեանց Միջ – շրջանային Ընկերութեան հիմնադիր համագումարին, ի շարս բազմաթիւ հրատապ հարցերու, քննարկուած է Լեռնային Ղարաբաղի խնդիրը՝ ԼՂԻՄ-ի «Միացում» ժողովրդական շարժման եւ ղարաբաղեան շարժման Կոմիտէի ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ։

Համագումարը դատապարտած է Ազրպէյճանի կիրարկած շրջափակումը ու ողջունած՝ ԼՂԻՄ-ի Ազգային Խորհուրդը, կոչ ընելով խորհրդային երեսփոխաններուն զայն ճանչնալ որպէս Լեռնային – Ղարաբաղի միակ ընտրովի մարմինը։

Համագումարին ընթացքին մթնոլորտը շատ շիկացաւ։ Հարցը այն էր որ «Միացում» շարժումը առաջարկեց Ազրպէյճանի Ժողովրդական Ճակատը չներառել նորաստեղծ կազմակերպութեան մէջ, քանի որ ան իր գործունէութեան մէջ կը քարոզէ ու կը կիրարկէ բռնութիւն, ազգայնամոլութիւն եւ ազգային խտրականութիւն։

«Միացում»ի ներկայացուցիչէն զատ ելոյթ ունեցաւ Ազրպէյճանի Ժողովրդական Ճակատին ներկայացուցիչը, որ փորձեց ուրանալ փաստերը, մանաւանդ պնդելով որ շրջափակում գոյութիւն չունի։

Ազրպէյճանցիին ելոյթէն յետոյ պատգամաւորները յայտնեցին թէ կարելի չէր այդ կազմակերպութիւնը ընդունիլ իրենց շարքերը։ Այնուամենայնիւ յատուկ յանձնախումբ մը պիտի քննարկէ Ազրպէյճանի Ժողովրդական Ճակատին ընկերութեան մէջ ընդունման հարցը։ Այդ իսկ պատճառով Արցախի եւ Հայաստանի ժողովրդական շարժումները ձեռնպահ մնացին այդ կազմակերպութեան անդամ դառնալէ՝ մինչեւ այդ յանձնախումբին վճիռը։ Հայ պատգամաւորները յայտարարեցին թէ իրենք չեն կրնար միեւնոյն կազմակերպութեան մէջ ըլլալ Ազրպէյճանի Ժողովրդական Ճակատին հետ։

Համագումարին բանաձեւերէն մէկուն մէջ կը դատապարտուի «Ներքին Գործերու ստորաբաժանումներու կողմէ անցեալ Հոկտեմբեր 10-ին ու 24-ին Ստեփանակերտի ու Հադրութի շրջանի խաղաղ բնակիչներու գնդակոծումը, որուն ընթացքին սպաննուած է մէկ հոգի եւ վիրաւորուած՝ տասը»։

Համագումարին պատգամաւորներուն կարծիքով Ներքին Նախարարութեան զօրքերուն տարեալ պատժիչ գործողութիւնները նպատակադրուած են Արցախի հայ բնակչութեան ազգային – ազատագրական պայքարին ճնշումին եւ Մոսկուայի ամբողջատիրական իշխանութեան ամրապնդումին։

Պատգամաւորները դիմումնագիրով մը խորհրդային երեսփոխաններու միջ – շրջանային խումբէն խնդրած են նպաստել Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան՝ Արկադի Մանուչարովի ազատ արձակումին։

⁂

ԼՂԻՄ-Ի ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Լրագրողներու Միութեան անդամ դառնալու համար Արցախցիները այլեւս ըստիպուած չեն ըլլար դիմել Բաքուին ու սպասել տարիներով։ Լիակատար ինքնուրոյնութեան օրինավիճակ ստանալով, մարզային կազմակերպութիւնը այսօր ինք կը լուծէ իր բոլոր հարցերը, ընդհուպ մինչեւ Խորհրդային Լրագրողներու Միութեան անդամակցիլը։ Օրերս Լրագրողներու Միութեան շարքերը մտան եւս 15 արհեստավարժ արցախցի լրագրողներ։

Ընդամէնը քանի մը ամիս է որ գոյութիւն ունի ԼՂԻՄ-ի Լրագրողներու Միութիւնը։ Արցախցի գրողները այդ կարճ ժամանակամիջոցին մասնակցեցան լրագրողներու համամիութենական սեմինարի աշխատանքին, այցելեցին Պուլկարիոյ ու Հունկարիոյ լրագրողներու միութիւնները։

– Հայաստանի ու Արցախի լրագրողներու գործունէութեան առաջին քայլը դարձաւ համագործակցութեան պայմանագրի մը կնքումը, – ըսաւ Խորհրդային Լրագրողներու Միութեան ԼՂԻՄ-ի կազմակերպութեան քարտուղար՝ Ա․ Բալայեան։ –Ան կը նախատեսէ արցախցի լրագրողներու գործօն մասնակցութիւնը Հայաստանի Լրագրողներու Միութեան կողմէ կազմակերպուող ձեռնարկներուն։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԻԼԻՍԹՐԱՅԻ «Երեւան» ակումբին մէջ նշուած է պուլկարահայ «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան 45-ամեակը։ Տեղական մասնաճիւղի Նախագահը՝ Օննիկ Շիրվանեանի պատմական ակնարկէն ետք, ընդհանուր ժողովը քննարկած է մասնաճիւղին կազմակերպչական կեանքը եւ որոշումներ տուած՝ զայն բարելաւելու ուղղութեամբ։

⁂

ՊՈԼՍՈՅ Ս․ Կարապետ Եկեղեցիին մէջ, Նոյեմբեր 19, նշուած է Գալֆայեան Որբանոցի հիմնարկութեան 123-րդ տարեդարձը Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեանի մատուցանած պատարագով, Շնորհք Արք․ Գալուստեանի երկարաշունչ քարոզով, հաստատութեան հիմնադիր Սրբուհի Մայրապետ Գալֆաեանի եւ անոր յաջորդող մայրերուն յիշատակը ոգեկոչող հոգեհանգստեան արարողութեամբ։ «Աքմանօղլու» սրահին մէջ սարքուած հոգեճաշի սեղանէն ետք նուէրներ բաշխըւած են վարժարանի 54 սաներուն եւ 8 վկայուածներուն, որոնք այժմ կը յաճախեն Պէզճեան, Սահակեան, Դպրեվանք, Էսաեան, Տատեան վարժարանները։

⁂

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Արեւմըտեան թեմի (էջմիածնական) Ընկերային ծառայութեան բաժանմունքին 250 հազար տոլարի գումար մը տրամադրած են Գալիֆորնիոյ իշխանութիւնները։ Այդ գումարին միջոցով Ընկերային ծառայութեան կեդրոնը Լոս – Անճըլըսի ամբողջ տարածքին վրայ պիտի գործադրէ դաստիարակչական յայտագրեր։ Ծրագրին գլխաւոր նպատակն է թերթերու, հեռատեսիլի եւ ձայնասփիւռի միջոցներով նոր գաղթած Հայերը դաստիարակել ու ծանօթացնել Ամերիկայի օրէնքներուն եւ սովորութիւններուն։

⁂

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ Ուեսլիի Աստուածաբանական դպրոցի արուեստի եւ կրօնից կեդրոնի նորակառոյց «Ա․ եւ Մ․ Տատեան» ցուցասրահի հանդիսաւոր բացումը կատարուած է դասախօսութեամբ եւ հիւրասիրութեամբ մը, Հոկտեմբեր 29-ին։ «Հայկական ոգիով – Ի․ դարու աշխատութիւններ» խորագրուած ցուցահանդէսը կը բաղկանայ Արշիլ Կորքիի, Ռուբէն Նաքեանի, Մարտիրոս Սարեանի, Արթօ Չաքմաքճեանի եւ այլոց գործերէ (Վ․ եւ Ռ․ Պալեանի հաւաքածոյէն)։ Դասախօսութիւնը եղած է արուեստաբան տոքթ․ Լուսի Տէր – Մանուէլեանի կողմէ՝ «Հայկական եկեղեցական ճարտարապետութեան ազդեցութիւնը արեւմտեան ճարտարապետութեան վրայ» նիւթին շուրջ։

⁂

ՓԼՈՎՏԻՒԻ «Երեւան» կազմակերպութեան Մշակոյթի Տան մէջ, Նոյեմբեր 12-ին, տեղի ունեցած է հանդիպում մը, «Երեւան» թերթի խմբագրական կազմին եւ ընթերցողներուն միջեւ․ Գլխաւոր խմբագիր Կարօ Հայրապետեանի ներածական խօսքէն ետք, գնահատական խօսքերու կողքին եղած են նաեւ քննադատական արտայայտութիւններ։ Ներկաները թելադրած են շատ երկար նիւթեր չտպել, աւելի առատ տեղեկութիւն տալ Հայաստանի ու Սփիւռքի մասին։ Նըշւած է նաեւ թէ հարկաւոր է «Երեւան» թերթը աւելի վերլուծական, քննադատական դառնայ «Երեւան» կազմակերպութեան գործունէութեան նկատմամբ, բացայայտէ գոյութիւն ունեցող խնդիրները, օգնէ անոնց լուծումին։

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ 1909-1918

խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԲՌՆԱԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ

– 1915 – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 –

Առաջին անգամն էր որ կը տեսնէի հայ գեղջկուհիներ։ Անխտիր բոլորն ալ կը կրէին սանդղաձեւ գդակներ, ոսկիներով զրուագուած, նաեւ իրենց կուրծքերուն վրայ ունէին նոյն շարոց – ները։ Հագած էին սպիտակ կտաւէ շապիկներ, երկայն եւ լայն թեզանիքներով, ու կապոյտ փէշեր՝ լայն ծալքերով։ Անոնք ալ թրքախօս էին․ հետեւաբար, ինքզինքնին աւելի մօտ կը զգային մեզի։ Լեզուն առաջին գործիքն է հաղորդակցութեան, ուստի արտայայտիչը՝ թաքուն զգացումներու։ Անոր բացակայութեան, ձեռքի շարժումներն են որ կը լեցնեն մեծ պակասը․ ի հարկին՝ աչքերն ալ օժանդակելով այդ գործին։

Մեծ թէ փոքր, մենք մացառները ինկանք՝ ցախ եւ տերեւ հաւաքելու։ Ծարաւի յագեցումէն վերջ հարկադրուած էինք գոհացում տալ նօթութեան։ Հիմա մեր գլխաւոր ճաշը կը բաղկանար ճաւարի եղինձէ, կամ ալ՝ չոր հացէ։ Այլեւս մոռցուած էին պատրաստութիւնները համադամ կերակուրներու։

Մութին մէջ, կը բարձրանային լուսեղէն սիւնակներ նորավառ օճախներէն, որոնց փքոցներն էին հայ մայրերու եւ մամիկներու թոքերը։ Երեխաները կուլային անհամբեր, պահանջելով իրենց ընթրիքը որ կ՚ուշանար։ Շատեր, խոնջ կը պառկէին հողին վրայ, մոռնալով քաղցն ու իր տուայտանքները։ Մանկիկները իրենց մայրերուն ստինքներուն փակած կը ծըծէին յար, եւ այդ կախ տոպրակներու պարապութիւնը զիրենք կը դրդէր բարկութեան ճիչերու։

Գիշերը կ՚առաջանար։ Մարդ եւ անասուն յոգնութենէն ընդարմացած կ՚իյնային գիրկը անէութեան, մինչ լուսինն ու աստղերը կը շարունակէին հսկել՝ նժդեհ կարաւանին վրայ, իրենց անհասանելի բարձունքներէն։

17․– ԻՆԹԻԼԻԻ ԹՈՒՆՆԱՒՈՐ ԱՂԲԻՒՐԸ

Առաւօտ էր։ Կեանքը վերսկսած էր սովորական շարժումը։ Միօրինակութեան տաղտուկը երբեք չէ կասեցուցած կեանքի առաջխաղացումները։

Գիշերը կը նահանջէր լոյսին առջեւ, հովիտներու եւ բլրակներու վրայէն շշուկ մըն էր որ կ՚անցնէր՝ աւետելով մուտքը մեծափառ արքային․ Բնութիւնը պահ մը իր շունչը բռնած կը խոնարհէր, մինչ մօտակայ պուրակները բազկատարած՝ խունկով եւ աղօթքով կը լեցնէին հրաշակերտ տաճարը տիեզերքին։ Հրեղէն ցոլքեր կը մարտնչէին խաւարի վերջին փերթերու դէմ եւ երկրին նորազարդ ճակատը կը դրուագէին իրենց յաղթանակի ոսկեպսակներով։

Ինչպէս ծովուն անփոյթ մակերեսը յանկարծ կ՚ալեկոծի ներքին փոթորիկներէն, նոյնպէս պանդուխտ կարաւանը կը խլըրտէր յուզումի կոհակներէն, որովհետեւ այդ առաւօտ իր առաջին զոհը կը յանձնէր սեւ հողին։ Մանուկի մը կամ երիտասարդի մը վաղահաս չիջումը, անբուժելի վէրքեր կը բանան մեր սիրտերուն մէջ։ Դրախտանման գիւղին մէջ, երբ այդ գիշեր այդը վարդ եւ քրքում կը ցանէր երկրի վրայ, Թարմատի կոյս մը իր մենաւոր ուղեւորութիւնը կատարած՝ կ՚անցնէր այս աշխարհէն դէպի անդենականը։ Կիներ իրարու կը փսփսային՝ թէ հէք աղջիկը բռնուած էր «բարակ ցաւի»։ Ան ի զուր մաքառած էր իր ամբողջ երիտասարդական կորովով այդ ահաւոր մանրէին դէմ որ այժմ կը յաղթէր փոխ մարմնին՝ տաժանակիր ճամբորդութեան օրին։ Անշուք յուղարկաւորութիւն մը ունեցաւ տարաբախտ երիտասարդուհին․ առանց պատանքի դրուեցաւ սեւ հողին մէջ։ Հոն՝ ճամբուն եզրը, չճիներու հովանիին տակ, այժմ կը հանգչէր ան եւ մօտակայ պուրակներ կ՚օրօրէին իր վերջին քունը, մեղմանուշ սօսափիւններով։

Պատրաստ էինք կրկին ճամբայ ելլելու։ Բազմութիւնը կը սպասէր ոստիկաններու հրամանին, որոնք դեռ չէին վերջացուցած իրենց կողոպուտը։ Ամէն առաւօտ, պիտի կրկնուէր այս գործողութիւնը անխուսափելիօրէն։ Առանց կաշառք ստանալու՝ անոնք կը սպառնային ժողովուրդը ձգել իր ճակատագրին, այսինքն ճամբու յելուզակներուն։

(Շար․ 26)

ՄԵՂԻՆԷ ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ

յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 13, ժամը 10–ին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Իվրիի գերեզմանատունը (ժամը 12–ին):

Ներկայս ընդունիլ իբրեւ մահազդ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Սիմա Գարտաշեան, Տիկին Անայիս Գարտաշեան եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ՝ Գիւտ Արքեպիսկոպոս Նագդաշեանի, Ժիրայր Վարդապետ Թաչճեանի եւ Փարիզի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ կրօնական դասուն, ինչպէս նաեւ բոլոր անոնց որոնք մասնակից եղան իրենց սուգին՝

ԱՐՏԱՇԷՍ ԳԱՐՏԱՇԵԱՆԻ

դառնակսկիծ կորուստին առթիւ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Վահան Նաւասարդեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի Ապրօ Պէրպէրեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

⁂

Տիկին Հերմինէ Միրանկիւլեան իր սիրեցեալ ամուսնոյն՝ Եղիշէ Մերանկիւլեանի մահուան 10–րդ եւ քրոջ՝ Յասմիկ Ինճէեանի մահուան 11–րդ տարելիցին ի յիշատակ 200–ական ֆրանք կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին, Դիլրուպաէր Տիկնանց Վարժարանին, Թատրօ Այրին, Կարմիր Խաչին (բուտանալ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին:

(Շար. Ա. էջէն)

արդիւնքով (250 քլկր.) 52 քլկր. դասակարգին պատկանող երիտասարդ մարզիկը արժանացաւ թէ՛ բաժակին եւ թէ՛ ախոյեանի երկու ոսկի մետալներուն: Այդ ցուցանիշը Խորհրդային Միութեան երիտասարդական նոր մրցանիշ մըն է:

Այլ դասակարգի մը մէջ յաղթեց նախկին լենինականցի՝ Յակոբ Բուլանեան, որ ներկայիս Սեպաստապոլ կը բնակի: Իր դասակարգին մէջ հաւասարը չունեցաւ նաեւ Ռոբեր Եարամիշեան՝ Ուկրանիայէն:

⁂

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

Աւստրիոյ Պրեկենց քաղաքը տեղի ունեցած մարմնամարզիկներու աւանդական մրցումներուն յաջողութեամբ հանդէս եկած է Խորհրդային Միութեան հաւաքականը, որ կազմուած էր մեծամասնութեամբ Հայաստանի ազգային խումբին անդամներով: Հայ մարզիկները նուաճած են չորս ոսկի, մէկ արծաթ եւ վեց պրոնզ մետալներ:

⁂

ԿՌՓԱՄԱՐՏ

Երեւանցի կռփամարտիկ, Մոսկուայի աշխարհի ախոյենութեան պրոնզէ մետալակիր Նշան Մունչեան Մանիլայէն յաղթական վերադարձաւ:

⁂

ՖՈՒԹՊՈԼ

Դամասկոսի Հ.Մ.Մ.–ը աւարտեց Հայաստանի շրջագայութիւնը: Վերջին հանդիպումը տեղի ունեցաւ Հանրապետական մարզադաշտին մէջ: «Ֆիզկուլտուրայի Ինստիտուտ»ի մարզական ակումբին հետ հանդիպումը աւարտեցաւ 6 – 4՝ յօգուտ Երեւանցիներուն:

⁂

Խորհրդային ախոյենութեան Բ. դասակարգին կրկին մասնակցելու համար Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը պէտք էր առաւելութեան հասնի Հայաստանի ախոյեան «Կապան»ի նկատմամբ: Հոկտեմբերեանցիները երկու հանդիպումներուն ալ յաղթական ելլելով դալ տարուան ախոյենութեան մէջ ապահոված են իրենց տեղը:

CROIX BLEUE

COMMUNIQUE

Le convoi de trois camions remorques affrêté par la Croix Bleue des Arméniens de France est arrivé en Arménie, le vendredi 24 novembre, au terme de 14 jours d'un voyage rendu difficile à cause du verglas et de la pénurie de carburant.

Comme prévu,la distribution des marchandises a été effectnée par nos accompagnateurs dans les villages sinistrés d'*Akhourian* et *Ghougassian*.

Grâce à l'aide de l'Archevêque du Karabagh, une partie de ce chargement a été dirigé vers *Stepanakert*.

Par ailleurs, la CBAF vient de charger 6 tonnes de vivres et produits d'hygiène (sucre, huile, savon...) dans un avion cargo affrêté par la *Lincy Foundation* de *Kirk Kerkorian* et chargé de 30 tonnes de secours par l'U.A.F. qui regroupe 7 organisations : *Lincy Foundation, Armenian General Benevolent Union, Armenian Missionary Association of America, Armenian Relief Society, Diocese of the Armenian Apostolic Church of America, Prelacy of the Armenian Apostolic Church of America et Armenian Assembly of America.*

Cet avion, le premier de ce pont aérien, mis en place par les organisations suscitées, a fait escale à Roissy, dimanche 3 décembre, pour charger les marchandises de la Croix Bleue des Arméniens de France.

La CBAF précise que ces secours seront déchargés à Erevan et distribués par un groupe de volontaires américains et arméniens.

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
6/12/1989.

Հ.Բ.Ը.Մ. - ՓԱՐԻԶ

120–ԱՄԵԱԿ ԿՈՄԻՏԱՍԻ

այդ առիթով կ'արտասանէ
ԱՆԻ ԹՈՐԱՆԵԱՆ – ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ
հատուածներ՝
ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ–Ի
Անլռելի Զանգակատուն–էն
Կոմիտաս ու Պարոյր Սեւակը
քանի մը խօսքով պիտի ներկայացնէ
Հալէպէն՝
Բժ. ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 15, ժամը 20–ին՝
Ալեք Մանուկեան Մշակ. Կեդրոնին մէջ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
Մուտքը ազատ է:

LA CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION SEVRAN-LIVRY
organise un

MATCH EXHIBITION DE TENNIS

AU BENEFICE
DE LA RECONSTRUCTION
DE L'ARMENIE

Thierry TULASNE, N° 3 Français
Mansour BAHRAMI, N° 9 Français
Pascal PORTE
Thierry KEBADJIAN
Arbitre *M. Claude* RICHARD.

TIRAGE D'UNE TOMBOLA

Dimanche 17 Décembre à 15 h 30

Les Tennis de Villepinte
50, rue du Manège
93420 Villepinte

Pour tous renseignements contacter :
Thierry KEBADJIAN 43. 84. 18. 82
Mme Madeleine PAPAZIAN 43. 83. 87. 68
43. 32. 47. 20

RTBF
RADIO TELEVISION BELGE
FRANCOPHONE

SI TOUS LES JEUNES SOLISTES D'EUROPE . . .

RTBF 1 — LE 24 DECEMBRE 1989
A 20H EN EUROVISION

Sous le patronage du Président du Parlement Européen, en collaboration avec la Loterie Nationale, l'Office de Promotion du Tourisme (O.P.T.) et du Commissariat Général aux Relations Internationales (C.G.R.I.).

L'émission est placée sous le signe de *S.O.S. ARMENIE*, en souvenir et en soutien aux sinistrés d'Arménie.

Le programme, au profit de S.O.S. ARMENIE, comprendra en outre une séquence reportage sur l'Arménie et A. Tchavouchian, jeune violoncelliste de 11 ans *venu spécialement d'Arménie* pour l'occasion, interprètera un morceau hors-concours.

Douze jeunes solistes, venus de chacun des pays de la Communauté Européenne, feront découvrir leur talent précoce en s'affrontant dans une joute amicale.

Jean-Pierre Wallez, le violoniste français, Président du Jury international et Jarrold Rubenstein (violon), Diane Andersen (piano), Edmond Baert (violoncelle), Ingrid Kaufmann (harpe), Claude Maury (cor), Alain Marion (flûte), Derek Wickens (hautbois), *Georges Garvarents (compositeur)*, Robert Wangermée (Président du Conseil de la Musique), Charles Philippon (critique), Antoine Livio (critique) se sont vu confier la lourde tâche de départager les concurrents.

L'enregistrement public de l'émission aura lieu le 16 décembre à 20 heures, au Centre Culturel et de Congrès de Woluwé-Saint-Pierre. La répétition générale publique aura lieu le 15 décembre.

Renseignements pratiques :

— Répétition générale, le 15/12
Prix des places: 100 FB
Réservations: 02/773.05.88
de 9 à 13 heures.

— Enregistrement, le 16/12
Prix des places: 750 FB
Réservations: 02/344.07.67
02/478.28.46
03/232.36.87

Au départ de la France 19/32 2 478.28.46

Les places pour l'enregistrement public de l'émission sont mises en vente au profit de S.O.S. Arménie (Belgique).

CINEMA

Atelier Club Roxane
4-6, rue Saint-Simon, Versailles
LES CHEVAUX DE FEU
— *Paradjanov* —
Mercredi 13 et Mardi 19 Décembre
14 H — 16 H — 18 H30 — 21 H

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

Le Centre Culturel SAINT MESROB sera heureux de vous accueillir dans ses locaux, 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris

le Jeudi 14 Décembre à 20 h 45

pour assister à la présentation du livre

«Arménie, la fracture»
de Pierre VERLUISE
Journaliste
à Radio-France Internationale

SIGNATURE ET DEBAT

avec la participation de
Gérard CHALIAND
CLAUDE MUTAFIAN
et quelques témoins interrogés par l'auteur

ENTREE LIBRE
SANS RESERVATION

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Պուլվար Օսոյի Հայոց Եկեղեցւոյ պաշտպան Սուրբ Յակոբ Մծբնայ տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ յաւարտ պատարագի Մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 17–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՇԱՆ ԽՉԿՐ. ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ԲԱՑՈՒՄ
ՊՕՂՈՍԵԱՆ
ԳՐԱՏԱՆ

Եթէ գեղչուած գիներով ֆրանսերէն ու հայերէն գիրք, բառարան, երգարան, ձայներիզ, վիտէօ – ժապաւէն, յուշանուէր, կամ ձեր նախասիրած օրաթերթը, պարբերաթերթը կ'ուզէք գնել կամ նուիրել, այցելեցէք

ՊՕՂՈՍԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

Ouverture
LIBRAIRIE -
PRESSE -
CADEAUX
BOGHOSSIAN

Si vous souhaitez acheter ou offrir des livres neufs à prix réduits, des dictionnaires, des cassettes, des vidéo-films, des souvenirs et cadeaux, ou même vos journaux préférés, français et arméniens, visitez

la LIBRAIRIE BOGHOSSIAN

— *Service vente par correspondance* —
117, ave. Jean-Jaurès, 94110 ARCUEIL
Tél. : 47 - 40 - 81 - 32

A partir du 15 Décembre 1989 votre Librairie à 200 m. du M° LAPLACE RER B, vous attend. A bientôt.

U. G. A. B.
VALENCE et LYON

présentent un Programme Théâtral Exceptionnel

GERALD PAPAZIAN et *NORA ARMANI* dans

"SEJOUR EN ARARAT"
(en version française)

A VALENCE :

Le Vendredi 15 Décembre à 20 h 30
Salle de la M.J.C. du Polygone;

A LYON

Le Dimanche 17 Décembre à 16 h 30
Salle Victor Hugo, 33, rue Bossuet.

Réservation : Lyon 78 35 06 56
Valence 75 56 33 74.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Մարիամ Ճիվանեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ժ. Նազաշեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժ. Գարաճեան 500 Ֆր. նուիրած են Ս. Մեսրոպ Վարժարանին փոխան ծաղկեպսակի:

⁂

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը, շնորհակալութեամբ ստացած է Պր. Տիգրան Խաչատուրեանէ 3000 Ֆր. իր քրոջ, ընկերուհի՝ Սիրանոյշ Մարկոյեանի մահուան առթիւ, հանգուցեալին կտակին եւ փափաքին համաձայն:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 13

MERCREDI
13 DÉCEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.165 — Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN — 65e ANNÉE — No 17.165

ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 6-ՐԴ ՅՕԴՈՒԱԾԸ

«Քոթիտիէն տը Փարի»ն էր, որ Դեկտեմբեր 12-ին կ'անդրադառնար Հայերու դիրքին Սահմանադրութեան 6-րդ յօդուածին նկատմամբ: Ծանօթ է որ պալթեան Հանրապետութիւնները արդէն ճամբան բացած են, բայց Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը դեռ չքուէարկեց այդ յօդուածին ջնջումը, որ մէկն էր Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի (յանուն Հ.Հ.Շ.-ի) ներկայացուցած հռչակագրին եօթը կէտերէն:

Փարիզեան օրաթերթը կը գրէ թէ Հ.Հ.Շ.-ի մէկ ղեկավարը՝ Բաբգէն Արարքցեան ընդունելով քանի մը արեւմտեան թղթակիցներ «ժամանակավրէպ» որակած է համայնավար կուսակցութեան այդ գերադասութիւնը եւ իր համոզումը յայտնած թէ խորհրդային բոլոր Հանրապետութիւնները, կարգով, պիտի տան նոյն որոշումը (Լիթուանիա առաջինը ջնջեց այդ յօդուածը): Բաբգէն Արարքցեան դէմ արտայայտուած է նաեւ Մոսկուայի կողմէ կուսակցութեան Բ. քարտուղարներու նշանակումի վնասակար աւանդութիւնը: Բայց, կը շարունակէ թերթը, Հայաստան պալթեան Հանրապետութեանց չէ հասած: «Կուսակցական մեքենային եւ Ա. քարտուղարին մեծ ճնշումին տակ» Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը լայն մեծամասնութեամբ մերժած է յայտարարութեան այդ օրինագիծը, որ կը մատնանշէր նաեւ որ դաշնակցային (իմա՝ Մոսկուայի) օրէնքները չեն կրնար գործադրուիլ Հայաստան, եթէ դէմ են «Դեմոկրատ սկզբունքներուն եւ Հայ ժողովուրդի ազգային շահերուն»: Բաբգէն Արարքցեան կ'ըսէ թէ շրջափակումը նոր չէ. ինչ որ կը պակսի առաւելաբար վառելանիւթն է: Օդանաւերու երթեւեկը խանգարուած է եւ երկար պոչեր կան: Ինչ կը վերաբերի Հ.Հ.Շ.-ի, Արարքցեան կ'ըսէ թէ Հայաստան, միշտ, նաեւ խորհրդային իշխանութեան հաստատումէն առաջ, 20-ական թուականներու սկիզբը, դէպի Մոսկուա քաղաքականութիւն վարած է, «այսօր հասկցանք, կը շարունակէ Բաբգէն Արարքցեան, որ միայն այդ ուղղութեամբ քաղաքականութիւն պէտք չէ վարել»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵՐԼԻՆ հաւաքուած, քննելու համար գերմանական հարցը, Քրիստոնեայ Դեմոկրատ կուսակցութեան ղեկավարները համաձայն են Գերմանիոյ վերամիացման: Լոզունգն էր՝ «Ազատութիւն, միացում, մէկ ժողովուրդ ենք»: Նաեւ նախկին մայրաքաղաքին մէջ է, որ դեսպաններու մակարդակի վրայ, 1971-էն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով, ժողով գումարեցին չորս յաղթականները: Շեշտեցին թէ գլխաւոր մտահոգութիւնը՝ կայունութիւնն է:

ԿՈՐԲԱՉՈՎԻ հրաժարման լուրը բոլորովին հերքուեցաւ Երեքշաբթի, բայց ըստ երեւոյթին նման հարց մը ծագած է Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստին: Այսինքն, սպառնացած է հրաժարիլ, յայտարարելով «չեմ կառչիր իշխանութեան: Հոս եմ պաշտպանելու համար Պերեստրոյկան եւ Կլասնոստը, եւ այդ չեմ ըներ արտասահմանի հաճոյք պատճառելու համար»: Միակ վկայութիւնը, որ կայ Էստոնիոյ Ա. քարտուղարէն է, «Պրաւդա» չակներկեր: Նոյն լիակատարը ազդարարութիւն մը կ'ընէ խորհրդային ժողովուրդին. — «կացութիւնը ողբերգական է: Խզում կայ անցեալին եւ նորա — բութիւնը դժուարութեամբ կ'ընդունուի, շուկան անհաւասարակշռուած է, չգոյութիւնը ճնշում կը բանեցնէ, գործադուլներն ու ազգամիջեան կռիւները կը խանգարեն ընկերութիւնը: Պերեստրոյկան լարուածութեան դաշտի մը հասած է. եթէ գիտնանք դէմ դնել, քայլ մը առաջ կ'երթանք, եթէ ոչ՝ նահանջ է»:

ԼԸ ՓԷՆԻ խորհրդարանական անձեռնմխելիութիւնը ջնջուեցաւ եւրոպական Խորհրդարանին կողմէ 91-ի դէմ 178 ձայնով: Ասիկա հետեւանքն էր ձախաւեր բառախաղի մը, զոր Ազգային Ճակատի ղեկավարը ըրած էր նախարարի մը հասցէին «Durafour - crématoire» որակելով եւ Արդարադատութեան նախարարը պահանջած էր որ վերցուի այդ անձեռնմխելիութիւնը, որպէսզի հետապնդումը կարելի դառնայ: Ֆրանսացիներէն 29 թեր քուէարկած են (Սիմոնն Վէյլ) 15 դէմ (Ժիսքար տ'Էսթէն), 4 ձեռնպահ մնացած են: Լը Փէն կ'ըսէ թէ քաղաքական հալածանքի ձեւ մըն է, որ կը կիրարկուի իրեն դէմ:

ՊԱՆԹԷՈՆ մուտք կը գործէին Երեքշաբթի օր, Յեղափոխութեան երեք դէմքեր՝ Աբբայ Կրէկուար, Քոնտորսէ եւ Մոնժ: Եթէ երկու վերջին դէմքերը միաձայնութիւն կը ստեղծէին, հարցը նոյնը չէ Աբբային համար եւ կաթողիկէ կղերը մերժած էր մասնակցիլ արարողութեան: Եկեղեցին չի մոռնար, որ վարդապետը միայն ցեղապաշտութեան դէմ ախոյեան մը չէ եղած, պաշտպանելով մանաւանդ Հրեաները, այլեւ առաջիններէն եղած է երդում ընող՝ կղերին քաղաքացիական Սահմանադրութեան վրայ: Քոնտորսէ մեծ մաթեմատիկոս մըն էր, բանասէր: Մերժած է քուէարկել Լուտովիկոս ԺԶ.ի մահավճիռը: Հետապնդուած 93-էն ետք, կը ձերբակալուի ու անձնասպան կ'ըլլայ: Մոնժ նաեւ մեծ մաթեմատիկոս մըն է, որ գիտութեանց կաճառ կը մտնէ 1780-ին, 1792-ին ծովային նախարար է: Իր գլխաւոր գործն է Բազմարուեստից (Փոլիթէքնիք) վարժարանի հիմնադրութիւնը: Պանթէոն մուտքի այս արարողութիւնը վերջինն է Երկուհարիւրամեակի շրջագծին մէջ:

ՈՒՐՈՄՍ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆԸ համաձայնագրի նախագիծ մը ստորագրած է թրքական երեք դրամատուներու հետ նպատակ ունենալով Փարիզի մէջ առեւտրական դրամատուն մը ստեղծել, որուն առաջին կոչումը պիտի ըլլայ դրամ հայթայթել Թուրքիոյ եւ Հարաւային Եւրոպայի միջեւ փոխանակութեանց, ի մասնաւորի՝ Ֆրանսայի: Թրքական երեք դրամատուներն են. — Եմլաք Պանքասը, Վաքըֆլար Պանքասը եւ ոչ-պետական՝ Ֆինանսպանքը: Ամէն մէկը 30%-ով պիտի մասնակցի, Ուրոմս ալ մնացեալ 10%-ը պիտի հակակշռէ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1 / 8)

ՀԱՆՐԱԺՈՂՈՎ
ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՄԷՋ

Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի վերամիաւորման մասին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի եւ ԼՂԻՄ-ի Ազգային Խորհուրդին համատեղ որոշումին արձագանգած է Դեկտեմբեր 3-ին Ստեփանակերտի «Յաղթանակ» հրապարակը տեղի ունեցած բազմահազարանոց միթինկը:

Ազգային Խորհուրդի նախագահ՝ Վաչական Գրիգորեան կարդացած է տրուած որոշումները եւ կոչ ըրած է ամէն ջանք

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՈՐՈՇՈՒՄԷՆ ԵՏՔ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՆԱՄԱԿԸ Մ. ԿՈՐԲԱՉՈՎԻ

ՄԵԾԱՅԱՐԳ
ՄԻԽԱՅԻԼ ԿՈՐԲԱՉՈՎ
ՆԱԽԱԳԱՀ ՍՍՀՄ ԳԵՐԱԳՈՅՆ
ՍՈՎԵՏԻ
Մոսկուա

Մեծայարգ Պ· Նախագահ,

Անցեալ ամսի սկիզբներին գոհունակութիւնը ունեցանք տեղեակ դառնալու հայ ժողովրդի նկատմամբ Ձեր բարի ու ջերմ խօսքերին որ ուղղել էիք Մոսկուայի մեր ներկայացուցիչ՝ Տիրան Եպիսկոպոսին, Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան տարեդարձի առթիւ, Կրեմլինում տեղի ունեցած ընդունելութեան առթիւ:

Շնորհակալ ենք Ձեզ սրտանց: Բարձր գնահատելով Ձեր ազնիւ զգացումները, այլեւ արտայայտիչը լինելով մեր հաւատացեալ ժողովրդի ի Հայաստան, ի Լեռնային Ղարաբաղ եւ արտասահմանում բնակւող աւելի քան երկու միլիոն մեր հաւատացեալների ու հայ եկեղեցական կազմակերպութիւնների, պարտք ենք զգում Ձեզ փոխանցելու նրանց վիշտը եւ յուսախաբութիւնը՝ Նոյեմբերի 28-ի Գերագոյն Սովետի որոշումների նկատմամբ, Լեռնային Ղարաբաղի հարցի վերաբերեալ, որ բոլորը նկատում են անհամապատասխան ազգութիւնների ազատ ինքնորոշման իրաւունքի եւ դեմոկրատական սկզբունքների:

Բոլորը այն տպաւորութեան տակ են թէ Գերագոյն Սովետը առանց հանգամանօրէն քննարկելու յանձնաժողովի ներկայացրած եզրակացութիւնները, մեխանիկօրէն քուէարկած են տուեալ փաստաթուղթը, առանց անդրադառնալու թէ մի ամբողջ ժողովուրդ գլորում են անդունդը մահացու յուսահատութեան:

Պէտք է իրօք անբացատրելի համարել որ Խորհ· Միութեան հաւատարիմ մի ժողովուրդի նկատմամբ, խորհրդային իշխանութեան յաղթանակի համար անցեալ դարու վերջերից սկսեալ իր կարեւոր մասնակցութիւնը բերած մի ժողովրդի նկատմամբ, նման վերաբերմունք ունենալ, այսինքն ժխտել նրա պատմական մի հատուածի, Լեռնային Ղարաբաղի ժողովրդի իրաւունքը՝ ինքնորոշուելու եւ միանալու Խորհրդային Հայաստանի Հանրապետութեան:

Այս արդար ու դեմոկրատական սկզբունքին, մեր դրացի Հանրապետութիւնը հակադրում է իր տերիտորեալ սուվերէնութեան սկզբունքը: Խորհ· Հանրապետութիւնների սուվերէնութեան սկզբունքը մենք գտնում ենք օրինական եւ արդար, բայց ոչ ոտնահարումով այլ ժողովուրդների ինքնորոշման իրաւունքի, ինչ որ Լեռնային Ղարաբաղի պարագան է:

Սուվերէնութեան ըմբռնումը՝ ազգութիւնների ազատ ինքնորոշման իրաւունքի խափանումով, դա սուվերէնութեան գաղութարար ըմբռնում է, որ հանդիսանում է ժխտումը իսկական սոցիալիստական գաղափարախօսութեան, ժխտումը՝ Ձեր հերոսական ջանքերով պերեստրոյկայի եւ դեմոկրատիայի կենսագործման, որ այնքան հարազատ են նաեւ Քրիստոսի աւետարանի ոգուն ու քրիստոնէական եկեղեցու ուսմունքին:

Իբրեւ Հայ Եկեղեցու առաջին սպասաւոր եւ հոգեւոր ներկայացուցիչը համայն մեր հաւատացեալ ժողովրդի, դիմում ենք Ձեզ հաւատալով որ Լեռնային Ղարաբաղի հարցը կը յանգի իր արդար լուծման, հիմնուած ժողովուրդների ազատ ինքնորոշման այն սկզբունքների վրայ որոնց վրայ կառուցուած իսկ է Խորհրդային բազմազգ ժողովուրդների Միութիւնը:

Առանց ժողովուրդների ինքնորոշման իրաւունքը յարգելու եւ կեանքի կոչելու կը խորհինք թէ պարզապէս հնարաւոր չէ Խորհ· Միութեան ազգութիւնների միջեւ համերաշխութիւն ստեղծել: Կարծում ենք որ այս սկզբունքը պէտք է իբրեւ խարիսխ սկզբունքներից մէկը հանդիսանայ պերեստրոյկայի ու դեմոկրատիայի մարդասիրական մեծ ծրագիրների իրագործման:

Մնում ենք աղօթող Ձեր քաջառողջութեան ու Ձեր ժողովրդանուէր ու հայրենաշէն խոհերի կենսագործման համար յօգուտ Խորհ· Միութեան բոլոր ազգութիւնների համերաշխ ու խաղաղ գործակցութեան:

Խորին յարգանքով եւ բարի մաղթանքներով՝

ՎԱԶԳԷՆ Ա·
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ, ԲՈՐԻՍ ԴԱԴԱՄԵԱՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆԸ

Ուրբաթ օր մեր խմբագրատունը այցելեց Հայաստանի եւ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդներու երեսփոխան, Մխիթար սպարապետի հեղինակ՝ Սերօ Խանզադեան, որ Փարիզ եկած էր Իսիի դպրոցաշինութեան յանձնախումբի հրաւէրով:

Քանի մը օրէն կը հրատարակենք հարցազրոյցը զոր ունեցանք իրեն հետ:

**

Փարիզ ժամանած է նաեւ Արցախի երեսփոխան Բորիս Դադամեան, որուն հետ Շաբաթ օր զրոյց մը ունեցանք խմբագրատունը, պարզ է, գլխաւորաբար Արցախի մասին, Մոսկուայի, ապա՝ Հայաստանի որոշումներուն առընչութեամբ:

Մեր այն հարցումին թէ գործնական գետնի վրայ, ի՞նչ փոփոխութիւն կրնայ բերել «Հայկական Միացեալ Հանրապետութեան» մը հռչակումը, Բորիս Դադամեան յայտնեց մեզի թէ ամէն բանէ առաջ մերժումն է Մոսկուայի որոշումին եւ բողոք: Կը նշանակէ որ որեւէ բան եթէ պատահի Արցախի, Հայաստան չէզոք չի կրնար մնալ, ուրեմն Մոսկուա այլեւս կը ստիպուի մտածել՝ «Թողնե՞լ որ Թրքերը յարձակուեն Ղարաբաղի վրայ»: Բորիս Դադամեանի համար կասկած չի վերցներ թէ ցարդ Մոսկուա միշտ տեղեակ եղած է թէ ի՞նչ կ'ընեն Ազերիները, երբ կը յարձակին եւայլն, եւայլն: Բորիս Դադամեան զարմանք կը յայտնէ եւ կը խոստովանի թէ չի հասկնար մեծ Պետութիւններու (Անգլիա, Ֆրանսա եւայլն) լռութիւնը, ինչ որ մեզ մղեց այլ հարցումի մը՝ «Ինչո՞ւ կը շարունակենք մեր այս պատմական միամտութիւնը եւ դեռ կը հաւատանք մեծ Պետութիւններու ու յոյս կը դնենք ՄԱԿ-ի վրայ, չեն բաւե՞ր Պաղեստինի, Կիպրոսի, Լիբանանի օրինակները: Երբ Արցախի Ազգային Խորհուրդը կը դիմէ ՄԱԿ-ի, ի՞նչ կ'ակնկալէ: Ամերիկացիներու վերջին ըրածն ալ դա՞ս չէ մեզի»: Ու Բորիս Դադամեան կը բացատրէ որ մասնաւոր յոյսեր չունին, քաջ գիտեն որ Հայաստան իր հարցերը պէտք է լուծէ իր ուժերով, բայց կը խորհին որ ՄԱԿ-ը ուխտ մը ունի, Խորհրդային Միութիւնն ալ ստորագրած է, բայց չի կատարեր իր յանձնառութիւնները: Ու երբ Արցախի Ազգային Խորհուրդը (որուն անդամ է Բ. Դադամեան) հեռագիր կ'ուղղէ ՄԱԿ-ի, յոյս չունի ՄԱԿ-էն, այլ պարզապէս նպատակն է խայտառակել Մոսկուան:

Ու մեր զրոյցը շարունակուեցաւ արցախեան այս մտքերու փոխանակութեամբ եւ տարբեր չէր կրնար ըլլալ, երբ մեր խօսակիցը Բորիս Դադամեանն էր եւ մեր – ինչպէս բոլոր Հայերուն, կը խորհինք – մտահոգութիւնն ալ Արցախն է:

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԲԵՐԴԵՐՆ ՈՒ ԲԵՐԴԱՔԱՂԱՔՆԵՐԸ»

Երբ 1970–ին լոյս կը տեսնէր Վենետիկի մէջ, Մխիթարեան տպարանէն՝ Հ. Միքայէլ Վարդապետի «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԵՐԴԵՐԸ», Հ. Վահան Վ. Յովհաննէսեան այս առթիւ կը գրէր.– «Սով կայ, սով կայ հայկական մամուլին մէջ, գրախօսականի սով կայ»:

Գրքեր կը հրատարակուին, նոր կամ փորձուած հեղինակներ, մեր գրականութիւնը կը ճոխացնեն, բանասիրական, եւ պատմական տեղագրական հոյակապ հատորներ լոյս կ՚ընծայեն. սակայն հայ ընթերցող հասարակութիւնը անզիտակից կը մնայ ու անտարբեր:

Ահա այդ պատկառելի գրքին երկրորդ հատորն է որ լոյս կ՚ընծայէ Հ. Միքայէլ Վրդ. Յովհաննէսեան, դարձեալ Վենետիկի տպարանէն, «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԲԵՐԴԵՐՆ ՈՒ ԲԵՐԴԱՔԱՂԱՔՆԵՐԸ» անունով. նոր լոյս տեսած 1989–ին. բաղկացած չքեղ տպագրութեամբ, բարձրորակ թուղթ, հարիւրաւոր, ցարդ չտեսնուած անտիպ սեւ եւ գունաւոր պատկերներով. Հայկական Կիլիկիոյ, Եփրատական եւ Միջագետքի Հայոց քաղաքներուն եւ բերդերուն քարտէզներով: Այս նոր հրատարակութիւնը գիտական ամբարանոց մըն է, որ պատիւ կը բերէ մեր հայկական Կիլիկիոյ 300 տարուան իշխանութեան, այդ հողին:

Հայկական Կիլիկիոյ բերդերն ու բերդաքաղաքներու հատորը, բաղկացած շուրջ 650 մեծադիր էջերէ. երեք մասեր կը պարունակէ. Հայկական Կիլիկիա, Եփրատական բերդեր եւ բերդաքաղաքներ, եւ Հիւսիսային Միջագետքի Հայոց բերդերն ու բերդաքաղաքները:

Այս հսկայ աշխատութեան ցարդ քանի՞ հոգիներ ծանօթ են. ո՞վ գայն առած է Ս. Ղազարու տպարանէն, իր այցելութեան օրը, տարած է իր հետ իր տունը, նստած եւ թղթատած է անոր էջերը, ըսելով. – «ՀԱՅ ԱԶԳԸ ՉԻ ՄԵՌՆԻՐ. ԵՍ ՀՊԱՐՏ ԵՄ ՀԱՅ ԾՆԱԾ ԸԼԼԱԼՈՒՍ ՀԱՄԱՐ»:

Տարեկան որքա՞ն հայերէն գրքեր լոյս կը տեսնեն. դժուար է բացարձակ թիւ մը տալ. թերեւս միջին հաշուով, 1500 գիրքեր Խորհրդային Հայաստանի մէջ, եւ 500 հատ ալ արտասահմանի մէջ, սակայն անոնցմով հետաքրքրուող, զանոնք առնող կարդացողներու թիւը շատ քիչ է: Խեղճ հայ հեղինակներ, եթէ թիկունք չունին, իրենց երազները կը փշրուին, եւ իրենց գրքերը կը դեզին շտեմարաններու նկուղներուն մէջ:

Եւ սակայն պէտք է հաւատալ թէ ամէն հեղինակ, ըլլայ բանաստեղծ, ըլլայ վիպասան, պատմագէտ թէ բանասէր, մէկ արդիւնաբեր մշակ մը եղած է մեր մշտաւոր անդաստանին մէջ:

Հ. Միքայէլ Վրդ. Յովհաննէսեանի այս երկրորդ հատորը Հայկական Կիլիկիոյ բերդերն ու բերդաքաղաքները (*), երկար տարիներու աշխատութեան եւ պրպտումի՝ հայ հին, թէ նոր մեր գրականութեան արդիւնք է. արձանագրութիւններ, ձեռագիրներու բազմաթիւ յիշատակարաններ, ուղեգրութիւններ, հայ թէ օտար, Կիլիկիոյ մեր փառաւոր 300 տարուան իշխանութեան եւ թագաւորութեան անցեալը կը պատկերացնեն: Հեղինակը իր գիրքով նոր դաշտ մը կը բանայ ուսումնասիրութեան աշխարհին մէջ. թէեւ նիւթը մասնական է սակայն հոն կը պատկերացուի ամբողջ ժողովուրդի մը կենցաղը, անոր մղած կեանքի եւ մահու պայքարը, իր երկրին պաշտպանութեան եւ ապահովութեան համար. հոն կը տեսնուի մեծ ժողովուրդի մը մարտական հզօր պատմութիւնը, հոն հարիւրաւոր բերդեր, բերդաքաղաքներ դղեակներ կը պատմեն հայ մարտիկին քաջագործութիւնները, եւ իր աննկուն ոգին ապրելու պայքարը:

Հայկական Կիլիկիա արշաւանքներու երկիր մը եղած է. եւ մեր հայրերը 300 տարի ստիպուած են շարունակ իրենց ձեռքէն վար չդնել զէնքն ու գրահը, արշաւողներու դէմ անոնք շարունակ պայքարած են, շինելով բերդեր, լեռներու կատարներուն, բլուրներու բարձունքներուն, եւ հոն ամրանալով հայրենիք կերտած:

Մեր պատմագիրները կ՚ըսեն թէ ՄԵԾՆ ԼԵՒՈՆ բազմաթիւ բերդեր շինած է Կիլիկեան հողին վրայ լեռներու կատարներուն, որոնցմէ երկուքը դեռ մինչեւ այս օրերս իր իսկ անունով կը կոչուին՝ «ԼԵՒՈՆԻ ԲԵՐԴ», «ԼԵՒՈՆԿԼԱՅ» եւայլն:

Կիլիկիա ծովային երկիր մըն ալ ըլլալով, մեր հայրերը, ջուրերուն մէջ եւ ծովերու ափին շինած են բազմաթիւ բերդեր. «Անամուռ, Սելեւկիոյ եւ Ալանիոյ բերդերը, ծովուն կղզիներէն մէկուն վրայ, դեռ մինչեւ այսօր կանգուն են նշանաւոր «Կոռիկոսի» ծովային եւ ցամաքային բերդերը եւ դեռ ուրիշ բազմաթիւ բերդեր, զորս Հ. Միքայէլ իր գրքին մէջ գեղեցիկ կերպով մանրամասն կը նկարագրէ եւ ցոյց կուտայ անոնց կատարած դերը Կիլիկեան իշխանութեան ընթացքին:

Ով որ այցելած է Իտալիա, Ֆրանսա, Անգլիա եւ ուրիշ երկիրներ, պէտք է տեսած ըլլայ այդ երկիրներու մէջ հին ժամանակներէ ի վեր կանգուն մնացած բազմաթիւ բերդեր, եւ փառաւոր դղեակներ. անոնք հեռու եղած են պարսիկ, թաթար, եգիպտացի, եւ Սելճուքներու արշաւանքներէն, եւ կանգուն մնացեր են. մեր երկիրը Կիլիկիա դժբախտ եղած է, եւ մեր բախտը սեւ. մեր երկիրը արշաւողները խնայած չեն մեր փառաւոր բերդերուն, քանդեր են, եւ սակայն դեռ մինչեւ այսօր անոնցմէ շատեր կիսաքանդ կանգուն կը մնան, բազմաթիւ բերդեր հաստաբեստ քարերով շինուած իրենց վրայ տակաւին կը կրեն հարիւրաւոր անունները մեր քաջերուն, անուններ որոնք ժայռերուն վրայ քարացեր են. անջնջելի, եւ դժբախտաբար շատեր ալ հող դարձեր են, եւ շատերուն քարերն ալ ցրուեր են, գողցեր տարեր են հեռաւոր աշխարհներ: Սակայն անոնցմէ շատեր տակաւին հովերուն եւ փոթորիկներուն դէմ կը դիմադրեն եւ կանգուն կը մնան, բաւ է միայն յիշել ԼԵՒՈՆԻ ԲԵՐԴԸ, որ կիսաքանդ տակաւին պանծալի անունով, կանգուն կը մնայ Ատանայի դաշտին մէկ անկիւնը, Ճիհուն գետին ափին. Անամուռ ծովափնեայ բերդը, իր անձայրածիր պարիսպներով, եւ աշտարակներով զարմանք կ՚ազդէ տեսնողին վրայ:

Հայկական Կիլիկիոյ բերդերուն եւ բերդաքաղաքներուն հեղինակը բաւականացած չէ չոր նկարագրութեամբ, անիկա իր գրութեան մէջ ցոյց կուտայ այդ բերդերուն եւ պարսպապատ քաղաքներուն կատարած դերը. հոն անոնց մէջ, անոնց կատարին ապրած եւ գործած է ժողովուրդ մը, հայ ժողովուրդը, հոն գործած եւ աշխատած են իշխաններ, թագաւորներ, նախարարներ, եւ զինուորականներ, եւ ժողովուրդ մը որ առեւտրական մեծ գործունէութիւն մը ունեցած է դէպի Եւրոպա, քաջ նաւաղնացներ եղած են հեռաւոր երկիրներ. անոնք որքան որ բազմաթիւ յարձակումներ կրած են, սակայն գիտցած են պաշտպանել այդ բերդերուն կատարին եւ դիմադրել եւ փախուստի մատնել թշնամին. եւ անոնց դիակները թաղել իրենց բերդերու պարիսպներուն տակ:

Հ. Միքայէլ Յովհաննէսեան, տարիներով աշխատած է եւ ուսումնասիրած այդ բերդերու պատմութիւնները, մեծ ջանք թափած է ճշգրիտ ըլլալու:

Անոր գլխաւոր աղբիւրները եղած են մեր նախնեաց, մեր պատմագիրներուն գործերը, Սմբատ Սպարապետ, Հեթում պատմիչ, Վարդան պատմիչ եւ Կիրակոս Գանձակեցի եւ ուրիշ շատ – շատեր. որոնց ամբողջական ցանկը կը գտնենք իր գրքին 617 էջին մէջ:

Հեղինակը որպէսզի գոհացում տայ նաեւ օտար պատմագէտներու եւ աշխարհագիրներուն, իր գրքին մէջ աւելցուցած է, հայկական Կիլիկիոյ գլխաւոր բերդերուն Ֆրանսերէն համառօտագրութիւնը, ինչ որ մեծ արժէք կուտայ իր աշխատանքին:

Հ. Միքայէլ իր այս գործին մէջ աշխատած է, որչափ որ կարելի է ճշգրիտ ըլլալ. կատարելութեան հասնելու սահման. այս գործը մեր պատմութեան մէկ կարեւոր մասը կը կազմէ, եւ մեզի կուտայ մեր փառաւոր անցեալէն էջեր, որոնք մեր հայ անունին փառք եւ պարծանք կը կազմեն. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԻԼԻԿԻԱ:

Ընթերցողները, ինչպէս ըսինք, այս գրքին մէջ պիտի գտնեն բազմաթիւ նորատիպ նկարներ շուրջ 250–ի չափ սեւ եւ գունաւոր, որոնք առաջին անգամ լոյս կը տեսնեն, հեղինակը անձամբ գացեր է Կիլիկիա, նկարեր՝ եւ շատեր ալ ստացեր է ուղեգիրներէ եւ ճամբորդներէ, եւ զանոնք իրենց արժանաւոր տեղերը զետեղեր է:

Գիրք մը առանց պատկերի, մանաւանդ տեղագրական կէս մեռեալ գիրք մըն է, գիրք մը պատկերազարդ, կեանք եւ կենսունակութիւն կուտայ ընթերցողին, մեծ հաճոյք, եւ կը ստիպէ զայն որ կարդայ, թերթատէ եւ գիտնայ այդ փառաւոր բերդերուն անցեալը: Ահա այս գրքին արժէքը:

Ամէն Հայ կը մաղթենք որ օրինակ մը ունենայ անկէ իր գրադարանին մէջ, մանաւանդ կիլիկեցի Հայը, ուր ապրած են եւ կռուած են իր նախնիքները. փառաւոր անուն մը թողլով մեր Կիլիկեան պատմութեան մէջ. ասոր համար հեղինակը իր գիրքը նուիրած է Ապրիլեան նահատակներուն, մանաւանդ Կիլիկիոյ նահատակներուն, որոնք ապաստանած այդ բերդերուն մէջ կռուեցան փառաւոր անուն մը թողլով իրենց սերունդին, հայ անունին եւ անոր ազատագրման դատին:

Հ. Միքայէլ Վրդ. Յովհաննէսեան, սակայն հոս կանգ առած չէ, ան ունի ուրիշ պատրաստ հրատարակութիւններ, պատմական եւ տեղագրական. «Հայկական Կիլիկիոյ հայ իշխանները, Ռուբինեաններէն առաջ». 1046–էն մինչեւ 1080: Շատ աւելի ընդարձակ աշխատութիւն մը, «Քաղաքական եւ զինուորական կեանքը Հայաստանի մէջ»: «Յուշեր անցեալէն» իր կրած տպաւորութիւնները 1915–ի աղէտի օրերուն, եւ հուսկ ընդարձակ գործ մը, Ալիշանի «Հայապատումը» որ դըրարառ է եւ շատերուն անմերձենալի. ան աշխարհաբարի վերածած է, նոր տիտղոսով մը, «Հայապատում» կամ ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԷՄՔԵՐ ԵՒ ԴԷՊՔԵՐ:

Մենք կը մաղթենք որ գտնուին հայազգի բարերար հրատարակիչներ զանոնք լոյս ընծայելու համար ապագային:

ՊԱՅՔԱՐ ՍՎԱՃԼԸԵԱՆ

Վենետիկ

(*) Առաջին փրախօսական մը լոյս տեսաւ «Յառաջ»ի մէջ, ֆրանսերէն, փրոֆ. Ժերար Տէտէեանի ստորագրութեամբ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԿԱՐ, ԵՐԿԱՐ ՃԱՆԱՊԱՐՀ

Նախապատերազմեան չարաղուշակ տարիներուն ծնած եւ մանկութիւնը պատերազմի ու աւերներու օրերուն ապրած սերունդին համար երկար տարիներ փակ մնացին բազմաթիւ նուիրական անուններ, արգիլուեցան գիրքեր, գրականութեան եւ պատմութեան էջեր:

Այսօր կը բացուին երբեմնի արգիլուած էջերը, կը ջնջուին գրականութեան ու պատմութեան սպիտակ բիծերը մեր մըշակոյթին քարտէզին վրայ:

Այդպիսի անուններէն մէկն ալ Յակոբ Օշականն էր: Մեծ մատենագրին ձեռագրերը այս օրերուն Երեւան եկան ու իրենց վերջին հանգրուանը գտան հայրենիքին մէջ: Երկար ու դժուար ճամբայ անցած են անոնք:

՝Երուսաղէմի Սուրբ Յակոբայ վանքը, ինչպէս բոլոր հայկական վանքերը բարձունքի վրայ կը գտնուի: 1948՝ արաբ – իսրայէլեան պատերազմը սկսած էր: Քաղաքին հնագոյն մասը, որ բարձր պարիսպներ ունի, արաբական բանակին ձեռքն էր: Քաղաքը կը պաշտպանուէր: Յանկարծ Ս. Յակոբայ վանք կը ներխուժեն արաբ զինուորները: Անոնք դիրք կը գրաւեն վանքին պատուհաններուն մէջ, որոնք կը ծառայեն որպէս յարմարաւէտ հրակակէտեր: Եւ ո՛վ ճակատագիր... Յակոբ Օշականի աշխատասենեակը կը տեղադրեն հրազէնը: Սենեակէն դուրս կը նետեն գիրքերը, ձեռագրերը, գրասեղանը որուն գզրոցին մէջ այնքա՛ն թանկագին մասունքներ կային–...

Յուզիչ ու ծանօթ պատկեր՝ վանքի կէսամէջ ու սուրբ պատեր, խաչքար ու գետին թափած գիրքեր, մագաղաթներ...

Երեւի վերջ պիտի չըլլայ...

Ս. Յակոբայ վանքը ունէր իր Ժառանգաւորաց Վարժարան – Ընծայարանը: Վարժարանը կը պատրաստէր վարդապետներ, որ յետոյ «ընծայէր» տարբեր վանքերու: Յակոբ Օշական 1938–ին այդ վարժարանին մէջ հայ գրականութիւն կը դասաւանդէր:

1948: Օրէ օր քաղաքին կեանքը կը բարդանար, պատերազմական վիճակը կեանքին ընթացքը կը խաթարէր: Արաբները քաղաք մտած հրեայ լրտեսները կը փնտռէին: Օր մը տուն վերադառնալու ատեն Օշականի աչքին առջեւ հրեայ լրտես մը կը գաշունահարուի: Մեծ գրողը ցնցուած էր: Մերձաւորները կը մտահոգուին անոր կեանքին համար ու խորհուրդ կուտան հեռանալ քաղաքէն: Դժուար էր հեռանալ բնտանիքէն, աշխատանքէն, աշակերտներէն, գրասեղանէն, սիրելի գործէն: Օշական Հալէպ կը մեկնի: Եւ ձմրան օր մը՝ մինակ ու տխուր, տունէն ու ազգականներէն հեռու, հեռաւոր Հալէպի մէջ ան կը կնքէ իր մահկանացուն: Երուսաղէմի Սուրբ Յակոբայ վանքի իր աշխատասենեակը լեցուն էր զինուորներով, ամէնուր թափած են իրեր: Ու եթէ ... եթէ չըլլար Երուսաղէմի Եղիշէ Պատրիարքը, այն օրերուն դեռ տեղակալ, այսօր մենք չէինք ունենար Յակոբ Օշականի ձեռագրերուն մեծ մասը: Ան կը յաջողի թղթային ու գրքային այդ քաոսէն հաւաքել Օշականի թուղթերը, ձեռագրերը եւ պահել վանքին գանձարանին մէջ ու շատ տարիներ ետք, խնամքով ու սիրով պահուածը վերադարձնել Օշականի զաւակներուն: «Կը յիշեմ, – կ՚ըսէ Անահիտ Ոսկերիչեան՝ Օշականի աղջիկը, – փոքրիկ գիրքը, որուն վրայ պարզ ու մանրիկ ձեռագիրով ջերմ ընծայագիր մը գրուած էր եւ ստորագրութիւնը՝ Վարուժան: Անոր «Հարճ»ն էր: Թէքէեանի «Կէս գիշերէն մինչեւ արշալոյս», Ինտրայի եւ շատ ընկեր – նահատակներու գիրքերը: Անոնք անյայտ կորսուեցան: Շատ կ՚ափսոսիմ որ մինչեւ այսօր անյայտ կորսուած է Օշականի նամականին, Ս. Յակոբայ վանքի աշխատանոցի գրասեղանին գզրոցը լեցուն էր նամակներով: Կարծես հիմա ալ կը տեսնեմ զանոնք՝ Անդրանիկ Ծառուկեան, Թէքէեան, Սիւրմէլեան, Մուշեղ Իշխան, Նուբիկեան, Եդուարդ Պօյաճեան, Արամ Հայկազ, Սարաֆեան, Շաւարշ Միսաքեան, Շուշանեան եւ այլ մեծեր ու նուիրական անուններ ... Այսօր շատ կարեւոր է որ գոնէ մասամբ վերականգնուի Օշականի նամականին, քանզի հնարաւոր է որ իր գրած նամակները վերցնել մասնաւորականներու ազգականներու ու բարեկամներու քովը ըլլան: Յոյս ունիմ որ օր մը անոնք կը հասնին Հայաստան, ուր այժմ կը գտնուի Օշականի դիւանը, որ անպայման կը լրացուի եղրօրս քով գտնուող մասով»:

Յակոբ Օշականի ձեռագրերուն կենսագրութիւնը կը սկսի 1910 – 11 թուականներուն՝ Կոստանդնուպոլսոյ մէջ, երբ երիտասարդ լրագրողը տեղւոյն մամուլին մէջ կը տպագրէր իր «Հարթենք»ներու շարքը: «Հարթենք մեր գրականութիւնը միջակութիւններէն», – այս միտքն կը գտնուի անոր այդ օրերու բոլոր յօդուածներուն մէջ, միտք մը որ պիտի դառնար ապագայ գրականագէտին ստեղծագործութեան հիմնակէտերէն մէկը: Կը սկսի Ա. Աշխարհամարտը եւ հայ ժողովուրդին տառապանքի ու ողբերգութեան ողիսականը: Օշական Թուրքիայէն Պուլկարիա կը փախչի, ապա՝ նորէն վերադարձ մայրաքաղաք: Տանջալի օրեր, նահատակուած են սիրելի ընկերները, անհնար է ապրիլ չար քաղաքին մէջ, ուր նորանոր ոճիրներ կը հիւսուին: Պէտք էր շտապ հեռանալ: Եւ կը սկսի երիտասարդ մատենագրին նորաստեղծ բնտանիքին թափառական կեանքը՝ Եգիպտոս, Կիպրոս, Լիբանան, Երուսաղէմ ... Ի՞նչ պիտի ունենար երիտասարդ մատենագրին բնտանիքը, որ վարժուած էր անընդհատ փախուստի ու տեղահանութեան:

Անահիտ Ոսկերիչեան կը պատմէ. – «Երբ կը հասնէինք բնակութեան նոր վայրը, մայրս ձեռագրերով ու գիրքերով լեցուն սնտուկներու վրայ որեւէ լաթ մը կը

նետէր ու տանք մեր «մահճակալներ»ը կը ղառնային: Հիմա կը հասկնամ թէ ինչպիսի անգուղական ու խելամիտ ընկերուհի ունեցեր է Հայրս: Ուր ալ ալրէինք, ինչպէս ալ ապրէինք տան ամենակարեւոր իրերը այդ սնտուկները մնացին, անոնք տարուէ տարի կ'աւելնային ու կը ծանրանային: Երեւի գիրքի ու ձեռագիրի այդ պաշտամունքը ինծի անցեր էր, որ յետոյ տարի չարունակ ուր ալ երթայի հետս էին հօրս ձեռագրերը...»:

Քանի – քանի անգամ քաղաքէ – քաղաք տարուող բեռները թեթեւցնելու համար, Օշական ձեռքը կ'առնէր «Մենք», «Ոստան», «Մեհեան», «Ազատամարտ» պարբերաթերթերու եւ ամսագրերու տրցակները ու նորէն ետ կ'երթար՝ «Չէ՛, պիտի տանինք, կարեւոր է, պիտի տանինք», – կը մրմնջար ու կը ծանրացնէր արդէն ծանր սնտուկները:

Երկար ու դժուար էր Յակոբ Օշականի ձեռագրերուն ճակատագիրը: Այդ երկար ճամբուն վրայ հարազատներու կամքէն անկախ ինչ – ինչ դանձեր անվերադարձ կը կորսուէին: Անսպասելի անակնկալ էր Օշական ընտանիքին համար, երբ Պէյրութի մէջ ամենածանր պատերազմական տարիներուն 1982 – 88 թուականներուն տպագրուեցաւ «Համայնապատկեր»ին մինչեւ այդ անտիպ Զ. – Ժ. հատորները: «Երբ զարմանքս յայտնեցի Գարեգին Կաթողիկոսին, – կ'ըսէ Անահիտ, – ան ըսաւ. մենք Հայերս միշտ դժուար կացութիւններու մէջ կ'ըլլանք, ձեռք կ'երկարենք մեր մշակոյթին գանձերուն, որմէ աւելի ուժով զէնք չկայ աշխարհին մէջ»:

Եւ ահա՝ այդ երկար, երկար ճամբան զոր անցեր է Յակոբ Օշականի ձեռագրերուն զլխանը՝ հասաւ իր նպատակին:

Յակոբ Օշականի աղջիկը՝ Անահիտ Ոսկերիչեան Երեւան բերաւ իր քովը պահուող բոլոր ձեռագրերը: Անոնք յանձնուեցան «Ե. Չարենց» արուեստի ու գրականութեան թանգարանին: Օշական յաճախ կրկնած է նախադասութիւն մը, որ ցաւ կը պատճառէ իր զաւակներու ու կը պարտաւորեցնէ. – «Իմ ձեռագրերս մուկերը պիտի ուտեն»: Հայնացքը կը խամրէր, ձեռքերը կը դողային: Անհայրենիք մարդու դառն միտքեր, մնայուն տուն ու ոստան չունեցող մտաւորականի ու գրողի ողբերգութիւն: Մարդու ու գրողի՝ որ միշտ չէ որ հասկնալի է իր գրչակից ընկերներուն, ժամանակակիցներուն:

«Իմ գործերը կը կարդան ու կ'ընդունին 50 տարի յետոյ», – յաճախ կրկնած է ան՝ դառնացած ու ընկճուած:

Եւ երազած էր որ իր վերջին հանգըրւանը ըլլայ՝ «Արարատի չուքին տակ...»: Երազը մասամբ իրականութիւն դարձաւ: Արարատի շուքին տակ ընդմիշտ ու ապահով կը գտնուի իր գործը, որ այսուհետեւ կը ծառայէ հայ գրականութեան ու մշակոյթին ծաղկումին, ինչ որ մեծ գրողին ու մտածողին իրական երազն էր...

ԴՈՆԱՐԱ ՂԱՐԱԳԻՕԶԵԱՆ

(Արեւմտահայերէնի վերածուած)

ԳՈՂՏՈՒԹԻՒ ԳՈՂՏՈՒԹ

ՊՈՒՔՐԷՇԻ Առաջնորդարանին մէջ Նոյեմբեր 14-ին երաժշտահանդէս մը տեղի ունեցած է, որուն ընթացքին Տիանա Թովմասեան երգած է Պեթհովէնի, Վերտիի, Շուպերթի լիտերներէն նմոյշներ, ինչպէս նաեւ Կոմիտասի «Քելէ, քելէ»ն: Իսկ դաշնակահարուհի Հայկանոյշ Փրետա – Զամուրեան նուագած է Պախի, Շոփէնի, Տէպիւսիի, Սիլվեստրիի եւ Կոմիտասի գործերէն:

**

ՊՈՒՔՐԷՇԻ Առաջնորդարանի սրահին մէջ բացուած է նկարչուհի Քրիսթինա Շլունտ – Զաքարեանի գործերուն ցուցահանդէսը: Ան ունի ջրաներկ եւ իւղաներկ պաստառներ, որոնց մէջ կան դիմանկարներ, գրական թեմաներով նկարներ: Արուեստավիտուհին կը սերի ռումանահայ ծանօթ ճարտարապետ Յակոբ Մելեքի ընտանիքէն: Մասնակցած է բազմաթիւ հաւաքական ցուցահանդէսներու:

**

ՖԷՐՈՒԳԻՒՂԻ Սանուց Միութեան վերանորոգուած հաւաքավայրին եւ գեղարուեստական եղանակին բացումը կատարուած է Նոյեմբեր 24-ին: Հաւաքոյթին բացումը կատարած է վարչութեան անդամներէն Արթօ Փէհլիվանեան: Ան նշած է թէ այս տարի թափ պիտի տրուի պատանեկան, ճատրակի, ֆոլքլորի եւ թատրոնի աշխատութիւններուն: Գեղարուեստական բաժինով հանդէս եկած է վարժարանին Ը. դասարանի աշակերտներէն կազմուած երգչախումբը: Նոյն առթիւ բացուած է Կարօ Գամպուրեանի նկարչական գործերով կազմուած ցուցահանդէս մը:

**

ՏԻԹՐՕՅԹԻ Հ. Բ. Ը Միութեան Ալեք Մանուկեան վարժարանին մէջ, Նոյեմբեր 16-ին, տեղի ունեցած է պոլսահայ բանաստեղծ Զահրատի ի պատիւ գրական երեկոյթ մը, այս վերջինին ներկայութեամբ: Տոքթ. Նաւրին Սարաֆեանի հանդիսավարած երեկոյթին արտասանուած են մեծարեալին բանաստեղծութիւններէն՝ հայերէն եւ անգլերէն լեզուներով: Տիգրան Թումաճանի կողմէ բանաստեղծին կենսագրութեան անգլերէն ներկայացումէն յետոյ, գրականագէտ Երուանդ Ազատեան անոր բանաստեղծական ստեղծագործութիւններուն վերլուծումը ըրած է:

**

ԵԱՄՊՈԼԻ «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան կիներու յանձնախումբը, Նոյեմբեր 18-ին, կազմակերպած է Կոմիտասի 120-ամեակին նուիրուած հաւաքոյթ մը: Այս առթիւ յատկապէս Սոֆիայէն հրաւիրուած է Ալիս Կըրընչարովա, որ ներկայացուցած է Կոմիտասի կեանքն ու գործունէութիւնը: Ան պատմած է իր մօր՝ Վարդուհի Գույումճեանի յուշերը Կոմիտասի հետ ունեցած հանդիպումներէն:

S.O.S. ARMENIE

PRESENTATION DE S.O.S. ARMENIE

Le comité S.O.S. Arménie s'est constitué le 7 décembre 1988 pour venir en aide aux victimes du séisme qui, ce jour-là, a détruit les principales villes et villages du nord de l'Arménie.

De décembre 1988 à mars 1989, une équipe permanente de vingt personnes a assuré sur place la réception, le stockage et la distribution de 9700 tonnes de marchandises accompagnées (vêtements, tentes, duvets, nourriture, générateurs, etc.), représentant une valeur d'environ Francs 250.000.000, transportées dans un premier temps par avion, puis bateau, camion ou train, de Paris comme de province. On évalue à 95% le pourcentage de cette aide arrivée à destination et correctement distribuée, non sans quelques bavures propres à ce genre de situation de catastrophe.

L'expérience acquise au cours de cette première phase de notre activité a contribué à alimenter notre réflexion sur l'aide humanitaire en général. En effet, si la dynamique de celle-ci est à rechercher dans les réflexes de solidarité de la population, il faut aussi savoir la canaliser et l'injecter là où elle a des chances de s'avérer durable.

C'est à partir de ce constat que S.O.S. Arménie a mis en place, dès le mois d'avril 1989, son programme d'aide à moyen terme. S'agissant d'une première en U.R.S.S. et compte-tenu du système économique du pays, nous avons pris le parti de coopérer avec le gouvernement arménien, tout en installant, avec son assentiment, un représentant permanent à Erevan, chargé de coordonner nos projets et de contrôler leur mise en place.

Dans le même esprit, afin de pouvoir garder un droit de contrôle et de suivi sur nos projets majeurs, nous n'avons pas fait de «dons secs» qui se seraient traduits par la création d'entreprises d'Etat. Le statut juridique de société conjointe franco-soviétique nous a paru beaucoup plus adapté aux circonstances et à l'évolution future de l'Arménie, puisqu'il nous a permis d'associer des entreprises françaises et arméniennes à des projets localisés dans les zones sinistrées. Sans être actionnaire de ces sociétés, S.O.S. Arménie, dont le don financier (en achat de matériels) est attribué à la partie arménienne, peut ainsi garder ses droits de vote aux assemblées générales et plusieurs sièges d'administrateur non rémunérés dans les conseils d'administration. On peut du reste caractériser ces opérations de compromis entre l'acte humanitaire et la logique industrielle.

PROJETS REALISES ET EN COURS
A — PROJETS INDUSTRIELS

1- Pour clore notre action d'urgence, et compte-tenu du blocus imposé à l'Arménie durant deux mois, lequel a considérablement retardé et souvent entraîné l'arrêt de la reconstruction, 150 préfabriqués et 8 écoles primaires de fabrication soviétique sont mis en place à Léninakan et dans plusieurs villages détruits. Valeur: 2 millions de FF.

2- 11 boulangeries industrielles entièrement équipées avec des fours à gaz sont actuellement en cours d'installation dans les zones sinistrées. Valeur : 2 millions de FF, avec l'installation, le transport et la formation du personnel de maintenance.

3— Une ligne de fabrication d'aliment pour bétail d'une capacité de 50 tonnes/jour sera installée courant décembre à Spitak. Valeur: 1.100.000 FF avec transport et installation, hors construction du bâtiment prise en charge par l'Arménie.

4- En société conjointe franco-soviétique, une usine de fabrication de moules métalliques monolithes, avec en parallèle une centrale à béton et le matériel annexe est installée à Arevig (banlieue de Léninakan) sur une superficie de 7 hectares, dont la capacité de production devrait permettre la construction de 2.000 logements la première année, et passer à 6.000 deux ans plus tard.

24% du capital est souscrit par la société Bluntzer (Lorraine), tandis que la moitié des 76% restants est financée par S.O.S. Arménie sous forme d'achat de matériels (12 millions de FF).

Pour sa part, l'Arménie met à disposition le terrain, construit l'usine et procure une partie du matériel.

La construction de l'usine est déjà mise en chantier.

Le moule-école offert par les établissements Bluntzer sera opérationnel dans quelques jours.

Le démarrage de l'entreprise est prévu au printemps 1990.

Statutairement, la totalité de la production de moules d'une équipe devra obligatoirement être affectée à la reconstruction de l'Arménie jusqu'à épuisement des besoins locaux. 3 sièges d'administrateurs non rétribués sur 9 sont de droit réservés à S.O.S. Arménie, qui contribue ainsi directement au relogement des sinistrés.

5- En société conjointe, construction et équipement d'une usine de tricots d'une capacité de production de 1 million de pièces/an, avec un matériel électronique particulièrement perfectionné (Monk-Dubied) et une gestion par ordinateur. 8,3millions de FF seront investis pour l'achat du matériel de l'usine, qui occupera environ 150 personnes. Terrain et construction des bâtiments sont pris en charge par le Ministère de l'Industrie Légère d'Arménie.

L'installation de l'usine est prévue premier trimestre 1990.

6- En société conjointe franco-singapouro-soviétique (Infodis France, Wearnes Singapour et l'Institut de calculs électroniques de l'Académie des Sciences d'Arménie), participation à la création d'une usine de montage de micro-ordinateurs (compatible) d'une capacité de 500 appareils/mois. La participation de S.O.S. Arménie, d'un montant de 4 millions de FF, se traduira par l'achat de 1.000 micro-ordinateurs, qui seront distribués par nos soins dans les écoles et les administrations des zones sinistrées.

7- Participation au financement d'un hôpital franco-arménien de 180 lits dans la périphérie de Léninakan, en collaboration avec l'Ordre des Chevaliers de Malte et d'autres O.N.G. françaises. Réalisation prévue dans deux ans, après reconstruction de la zone concernée. Budget prévisionnel total de 120 millions de FF avec une participation de S.O.S. Arménie de 4 millions de FF.

B — LA FORMATION

Pour contribuer au redressement du pays, nous avons par ailleurs signé un protocole d'accord avec l'Académie des Sciences d'Arménie, afin d'inciter l'organisation d'échanges scientifiques entre cette même Académie et des organismes français tels que le CNRS et l'INSERN. En 1990, huit chercheurs arméniens seront reçus en France par des laboratoires spécialisés en sismologie et en géologie. Réciproquement, des équipes françaises devraient être à leur tour accueillies en Arménie en 1991.

(Extrait du dossier de presse, 5-12-89).

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ
ԲՌՆԱԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ
– 1915 – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 –

Հուսկ, հրաժեշտի մեր ողջոյնները տալէ յետոյ մեր հիւրընկալ օթեւանին, մեկնեցանք Հասան – Պէյլիէն: Լռութիւն մը կը ճնշէր մեր հոգիներուն, եւ այդ լռութիւնը ինքնին աւելի պերճախօս էր քան արտասանուած որեւէ խօսք: Մեծ վիշտերը անաղմուկ են. անոնք կը նմանին մշտավառ հրաբուխներու, որոնք միայն քիչ անգամ կը պոռթկան: Քանի կ'առաջանայինք, կը զգայինք կթոտումը մեր ոտքերուն չիյնալու համար, շատեր դիմած էին ցուպերու օգնութեան: Հարկադրուած էինք ոտաբոպիկ քալել, եւ մեր արտորանքին մէջ կը զարնուէինք քարերու, կամ կը կոխկրտէինք տատասկներու վրայ, որոնք արցունքներ կը բերէին մեր աչքերէն: Հետզհետէ ճամբան սկսաւ նեղնալ. լերկ ու սեպ ժայռեր, սփռուած մեր ճամբուն, կը դժուարացնէին մեր գաղթը: Մօտեցած էինք Ամանոսեան լեռներուն, կիլիկիոյ երկրորդ հսկային: Երէկ ան իր յաղթական գեղեցկութեամբ առինքնած էր մեր երեւակայութիւնը, մինչդեռ հիմա, դարձ – դարձիկ կիրճերով եւ ահեղ անդունդներով կը սարսափեցնէր մեզ: Դիակներ կը վխտային մեր չուրջ. արեւը անճանաչելիօրէն կերպարանափոխ ըրած էր այս մարդկային խլեակները, դրոշմելով միանգամ ընդմիշտ անոնց թաց աչքերուն խորը մահուան քստմնելի երկիւղը: Անոնք նահատակներն էին բարբարոսական խոշտանգումներուն, որ մենէ առաջ անցնող կարաւանները ձգած էին իրենց ետին, հուսկ վկաները՝ այդ մարտիրոսութեան: Այս անպարփակ դերեզմաններն անթիւ՝ դարձած էին ժամադրավայրերը աղմկայարոյց ագռաւներու, որոնք սովալլուկ ինկած էին նեխած մեռելներուն վրայ եւ կը բզքտէին ագահօրէն անոնց կուրծքերը:

Սաստիկ խոնջած էի եւ կը հեւայի: Քայլերս առաջ չէին երթար: Արեւը անխնայօրէն կը հարուածէր գանկս, որուն մէջ կ'եռային մէկէ աւելի սեւ խոհեր: Ցողունութիւնս առնելու համար, ուզեցի կառչիլ սայլին լծակին: Հազիւ կռթնած էի, երբ եզներէն մին իր կոտոշներուն վրայ առնելով զիս՝ նետեց օդին մէջ: Հազած կարծիր զողնոցս կարծես թէ մարտահրաւէր մը եղած ըլլար իրեն: Ցնցումիս կրցայ միայն ճիչ մը արձակել եւ ինծի այնպէս թուեցաւ՝ թէ կը ճեմէի պարապութեան մէջ: Ձայնէս հայրս դարձաւ ետին եւ տեսնելով կեանքիս սպառնացող վտանգը, նետի արագութեամբ սուրաց, յանկարծ զգացի իր ջլապինդ բազուկներուն օղակումը մարմնիս շուրջ: Այս դէպքը խորապէս ցնցած է զիս, եւ անկէ ի վեր, մանաւանդ երկիւղով համակուած, ո՛չ կրնամ մօտենալ եզան եւ ո՛չ ալ կովուն:

Ձեմ յիշեր թէ, Հասան – Պէյլիէն վերջ, մեր յաջորդ իջեւանը ո՞ր գիւղը եղաւ: Միայն սա գիտեմ թէ Ինքիլլին անշէջ յիշատակներ թողած է միտքիս մէջ, մասնաւորապէս իր դառնահամ ջուրերով: Հազիւ մեր մուտքը գործած էինք այդ նզովուած գիւղէն ներս, արդէն բազմութիւնը սկսած էր վազել դէպի աղբիւրները, բայց այդ ակերը դժբախտաբար իրենց հոսանուտը դուրս կուտային ժլատօրէն: Ինթիլլին կը տուայտէր՝ իր կարգին՝ խմելու ջուրի պակասէն: Ոստիկանները կանխելով ժողովուրդը, արգիլեցին իրենց սուիններով՝ մօտենալ այդ աղբիւրներուն: Մեր յուսախաբութիւնը մեծ եղաւ, երբ իմացանք որ թունաւո՛ր էին այդ ջուրերը: Զարմացանք թէ ինչո՞ւ կ'ուզէին խնայել մեզ, քանի որ կ'առաջնորդէին մեռնելու: Թերեւս, հաճոյք մըն էր իրենց համար տեսնել մեզ մարդկային վիճակէն դուրս ելած, այսինքն՝ վերածուած կամազուրկ անասուններու:

(Շար. 27)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Լէ Փէնն. – Միհրան Նաճարեան 200 ֆրանք:

Անժէ. – Ռոպէր Ղուկասեան 200 Ֆր.:

Ի յիշատակ իր ամուսնոյն՝ Ներսէս Խաչիկեանի *մահուան Գ. տարելիցին, Տիկին Մ. Խաչիկեան 400 Ֆր.:*

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 16, տօն է Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին, Մարուգէի եզնաւորին եւ Մելիտոսի եպիսկոպոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10–ին:

(Շար. Ա. էջէն)

գործադրել Հայոց Խորհրդարանի այդ որոշումներուն կենսագործման համար:

Միթինկին կարդացուած է նաեւ զինուորական ծառայութեան կոչուած խումբ մը երիտասարդներու դիմումը, ուր կը խնդրուի որ ստեղծուած բարդ կացութեան պատճառով անոնք իրենց զինուորական ծառայութիւնը կարենան կատարել Լեռնային Ղարաբաղի տարածքին վրայ:

Նոյն օրը երեկոյեան տեղի ունեցած է ԼՂԻՄ–ի Ազգային Խորհուրդին նախագահութեան նիստը:

ՓՐՈԹԷԶԻ ԿԵԴՐՈՆ

Դեկտ. 5–ին Մոսկուայի մէջ Խորհ. Միութեան և Արեւմտեան Գերմանիոյ Արտաքին նախարարներու հանդիպման ընթացքին կարգ մը պայմանագրեր ստորագրուած են: Անոնցմէ մէկը կը վերաբերի երկրաշարժի աղէտեալներուն օգնութեան նպատակով Հայաստանի մէջ փրոթէզի *կեդրոնի մը շինարարութեան, որուն կը մասնակցին Գերմանացիները:*

ՋԱՒԱԽՔԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Ձմեռը մուտք գործած է աղէտեալ գօտի, ուր բազմահազար ընտանիքներ մնայուն օթեւան չունին, կ՚ապրին հիւղակներու, ժամանակաւոր տնակներու ու վրաններու տակ, հազարաւոր հայ ընտանիքներ ալ պատսպարուած են օտար ափեր:

Այս կացութեան թելադրանքով վերջերս «Վերակառուցման ժողովրդական շարժում»ին Ախալքալաքի շրջանային կազմակերպութեան խորհուրդին նիստին քննարկուած են Ջաւախքի շինարարներուն ընելիքները համազգային աղէտին հետեւանքներուն վերացման համար: Այն գաղափարը յայտնուած է որ իւրաքանչիւր հայ շինարար պարտաւոր է անդամագրուիլ շինարարական կազմակերպութիւններուն:

Ներկայիս Լենինականի, Սպիտակի, Կիրովականի մէջ կ՚աշխատին Ջաւախքի շինարարներէ կազմուած բազմաթիւ խումբեր:

Ախալքալաքի ու Բոգդանովկայի տասնեակ հազարաւոր Հայեր աղէտեալ գօտիի շինարարական կազմակերպութիւններուն մէջ աշխատելու մեծ փափաք ունին: «Վերակառուցման ժողովրդական շարժում»ը պատրաստ է միջոցներու ձեռնարկել, որպէսզի գալ տարուընէ շինարարական ջոկատները խաբխս նեւեն Հայաստանի աղէտեալ շրջանները:

ՇՔԱՆՇԱՆ ՄԽԻԹԱՐ ՋՐԲԱՇԵԱՆԻ

Մաթեմատիկի զարգացման, գիտամանկավարժական քադրերու պատրաստման գործին մէջ ունեցած վաստակին համար Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի անդամ Մխիթար Ջրբաշեան Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան հրամանագրով՝ պարգեւատրուած է ժողովուրդներու բարեկամութեան շքանշանով:

LE COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE
organise un

Débat
SUR LE
KARABAGH

Jeudi 14 Décembre
à 20 h 30
ESPACE TETE D'OR
103, bld. Stalingrad, 69100 Villeurbanne
avec la participation de
BORIS DADAMIAN
Député du Haut-Karabagh
au Soviet Suprême d'U.R.S.S.
et des Représentants du C.D.C.A.

U. G. A. B.
VALENCE et LYON

présentent un Programme Théâtral Exceptionnel

GERALD PAPAZIAN et *NORA ARMANI* dans

"SEJOUR EN ARARAT"
(en version française)

A VALENCE :

Le Vendredi 15 Décembre à 20 h 30
Salle de la M.J.C. du Polygone;

A LYON

Le Dimanche 17 Décembre à 16 h 30
Salle Victor Hugo, 33, rue Bossuet.

Réservation : Lyon 78 35 06 56
Valence 75 56 33 74.

Հ.Բ.Ը.Մ. - ՓԱՐԻԶ

120–ԱՄԵԱԿ ԿՈՄԻՏԱՍԻ

այդ առիթով կ՚արտասանէ
ԱՆԻ ԹՈՐԱՆԵԱՆ – ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ
հատուածներ՝
ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ–Ի
Անլռելի Զանգակատուն–էն
Կոմիտասն ու Պարոյր Սեւակը քանի մը խօսքով պիտի ներկայացնէ
Հայկէպէն՝
Բժ. ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 15, ժամը 20–ին՝
Ալեք Մանուկեան Մշակ. կեդրոնին մէջ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փոն – տը – Շէրիւ եւ Շարվիէօ Սուրբ Նշան Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.–

Կապրիէլ Լըֆօր 200, Մասլագեան 500, Մօրիս Պէնէքեան 100, Ճիպրայէլ Պահատուրեան 1000, Խաչատուր Ակապալեան 100, Հոփսիմէ Ակապալեան 100 Ֆր., Լեւոն Թերզեան 100, Սեպուհ Սարեան 200 Ֆր., Փիէր Մոմճեան 500, Մարգար Մարգարեան 700, Ղազարոս Ղազարոսեան 300, Ճիպրայէլ Պահատուրեան 1000 Ֆր., Արման Պահատուրեան 500, Սերժ Պահատուրեան 500, Արման Խաչատուրեան 500, Անթուան Ղազարոսեան 200 Ֆր.:

Նարեկ Մշակութային Միութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. – Փոխան ծաղկեպսակի՝ Տիկին Սրբուհի Մարկոսեանի *մահուան առթիւ,*

Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Մարտիրոսեան 1000, Տէր եւ Տիկին Սեդեֆ 1000, Տէր եւ Տիկին Արամ Յակոբեան 500 Ֆր., Տիկին Արեւ Մարտիրոսեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Քիւթահլեան 200 Ֆր., Տիկին Վասէօր 200, Տէր եւ Տիկին Լը Ֆլոք 200, Տիկին Ադատ Տիլանեան 200, Տիկին Ալիս Տիլանեան 200, Տէր եւ Տիկին Մարկոսեան 1000 Ֆր., Տիկին Հայկուհի Տէր – Յարութիւնեան 500 Ֆր.:

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Դեկտեմբեր 16, Շաբաթ, տօն է՝ Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին:

Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Դեկտեմբեր 17, Կիրակի առաւօտ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Անուանակոչութեան *տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի:*

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ
Հոգեւոր հովիւ
Նիսի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ բարերարներու եւ աստարողներու հոգիներուն համար:

Մատաղօրհնութեան եւ հոգեհանգստեան արարողութեանց կը նախագահէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայից

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյս ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամը 12·30–ին, Ազգային Տան սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ ժողովրդական ճաշ:

Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, կրնան արձանագրուիլ եկեղեցւոյս դիւանատունը:

Ճաշագինն է 120 Ֆր.:

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

Le Centre Culturel SAINT MESROB sera heureux de vous accueillir dans ses locaux, 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris

le Jeudi 14 Décembre à 20 h 45

pour assister à la présentation du livre

«Arménie, la fracture»
de Pierre VERLUISE
Journaliste
à Radio-France Internationale

SIGNATURE ET DEBAT

avec la participation de
Gérard CHALIAND
CLAUDE MUTAFIAN
et quelques témoins interrogés par l'auteur

ENTREE LIBRE
SANS RESERVATION

ՊՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Պուլվար Օսոյի Հայոց Եկեղեցւոյ պաշտպան Սուրբ Յակոբ Մծբնայ տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ յաւարտ պատարագի Մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 17–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՇԱՆ ԽՔՀՐ. ՔՀՆՑ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

[illegible]

ՀԱՅԿ

Իր լուսանկարները կը ներկայացնէ մինչեւ Դեկտեմբեր 16՝
Galerie Pons Debord,
9, rue de l'Eperon, 75006 Paris.

Ռ. ԹՈՐՈՍ

Մինչեւ Դեկտեմբեր 20, քանդակագործութիւնները (պղինձ, արոյր), կը ցուցադրէ իր աշխատանոցը՝
16, ave. J. Moulin, Romans (Drôme).

Թորոս ծանօթ անուն մըն է իր մարզին մէջ, «Արուեստներու եւ գրականութեան ասպետ» եւ վկայուած իբրեւ լաւագոյն արուեստագէտը Ռոն – Ալփ շրջանին:

LA CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION SEVRAN-LIVRY

organise un

MATCH EXHIBITION DE TENNIS

AU BENEFICE
DE LA RECONSTRUCTION
DE L'ARMENIE

Thierry TULASNE, N° 3 Français
Mansour BAHRAMI, N° 9 Français
Pascal PORTE
Thierry KEBADJIAN
Arbitre *M. Claude RICHARD.*

TIRAGE D'UNE TOMBOLA

Dimanche 17 Décembre à 15 h 30

Les Tennis de Villepinte
50, rue du Manège
93420 Villepinte

Pour tous renseignements contacter :
Thierry KEBADJIAN 43. 84. 18. 82
Mme Madeleine PAPAZIAN 43. 83. 87. 68
43. 32. 47. 20

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բ. ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
նուիրուած
ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ–ի ծննդեան 120ամեակին
Բանախօսը կը ներկայացնէ.–

ՄՈՎՍԷՍ ՊՋԱՔՃԵԱՆ
Կը նախագահէ՝ ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԱՔԷՍԵԱՆ

Արտասանութիւններ՝ Յ. Թումանեանէ

Կիրակի, Դեկ. 17, ժամը 17–ին
Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

— Մուտքը ազատ է —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 14

JEUDI
14 DÉCEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.166
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.166

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ – («Յառաջ», Դեկտ. 13).–

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԻՆ ՅԱՆՈՒՆ ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐՈՒ ԵԼՈՅԹԸ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ՄԱՄՈՒԼԻ ՄԷՋ

Խորհրդային Միութեան ժողովրդական երեսփոխաններու առաջին համագումարը Գերագոյն Խորհուրդին յանձնարարած էր ուսումնասիրել Ղարաբաղ տիրող իրադրութիւնն եւ հարցերը քննարկել նստաշրջանին, սակայն, նստաշրջանի աշխատանքի վերջին օրն – 1989 Նոյեմբերի 28-ին – Գերագոյն Խորհուրդի նիստին յանձնաժողովի եզրակացութեան հրապարակման ու քննարկման փոխարէն Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան անունով ներկայացուեցաւ որոշումի նախագիծ, որ նախագահութեան մօտ չէր քննարկուած: Այդ նախագիծին, նախապէս ծանօթ չէին նաեւ Գերագոյն Խորհուրդի անդամները: Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը լովին անտեսեց տեղւոյն վրայ հարցը ուսումնասիրած յանձնաժողովի կարծիքն, պարտադրեց իր նախագիծն ու քննարկման իր չեման: Ի նշան բողոքի, ինչպէս յայտնի է, հայկական Գերագոյն Խորհուրդի եւ ԼՂԻՄ-ի ժողովրդական երեսփոխաններն հարկադրուած էին հեռանալ դահլիճէն: Հայ ժողովուրդը չճանչցաւ այդ որոշումը, որ իր արտացոլումը գտաւ հայ ժողովուրդի երկու մասերու վերամիաւորման մասին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի եւ Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդի համատեղ որոշումին մէջ:

Գերագոյն Խորհուրդի ընդունած համաձայն որոշումն չմեղմացուց շրջանի լարուածութիւնը, աւելին, իրադրութիւնը կտրուկ սուր բնոյթ առաւ, հակառակ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի որոշումին, շրջափակումը այսօր ալ կը շարունակուի: Չեն դադրիր բարբարոսական արարքները, սաստկացած է հայ բնակչութեան բռնագաղթի հոսանքը:

Համոզուած ըլլալով, որ երեսփոխաններու ճնշող մեծամասնութիւնը անաչառ տեղեկատուութիւն չէ ստացած հարցի էութեան եւ շրջանը տիրող իրադրութեան վերաբերեալ, Հայաստանի եւ ԼՂԻՄ-ի ժողովրդական երեսփոխանները Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութենէն պարզաբանութիւններ կը պահանջեն երկրի Խորհրդարանի գործունէութեան դեմոկրատ նորմաներու եւ արարողակարգերու խախտման առթիւ: Յոյս եւ վստահութիւն կը յայտնենք, որ համագումարն չեղեալ կը համարի Գերագոյն Խորհուրդի սնանկ որոշումներն եւ կը ձեռնարկէ այնպիսի միջոցառումներու, որոնք կը պարտաւորեցնեն յարգել Խորհրդարանը:

Յայտարարութիւնը Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդէն եւ ԼՂԻՄ-էն ժողովրդական երեսփոխաններու յանձնարարութեամբ հրապարակեց խորհրդային ժողովրդական երեսփոխան Հ. Իգիթեան:

Համագումարի Դեկտեմբեր 12-ի նիստին որոշում ընդունուած է յանձնարարել Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի իր գանփակ նիստին անյապաղ անդրադառնալ Լեռնային Ղարաբաղի շուրջ տիրող կացութեան:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
- Նախագահ
Կ. Լ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԵՆԱՇՆՈՐՀԸ ՕՐԱԿԱՐԳԻ ՆԻՒԹ ՉԷ

Հ. ԻԳԻԹԵԱՆ
ԵԼՈՅԹ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ

Կամաց – կամաց, աճապարելու հարկ չկայ, այս է Մ. Կորպաչովի հիմնական տեսակէտը: Պարզ է, որ իր դիրքը այնքան ալ ամուր չէ եւ պահպանողականները աչալուրջ կը հսկեն, որպէսզի սխալները ժամ առաջ օգտագործեն: Ուրեմն, խորքին մէջ, տրամաբանական է որ կուսակցութեան առանձնաշնորհեալ դիրքին ջնջումի հարցը օրակարգի նիւթ ըլլալու անհրաժեշտութիւնը չտեսնուի: Եթէ կ'ուզէ յաջողիլ, հարկ է որ դանդաղօրէն աճապարէ եւ սոր պէտք է դիտակցին նաեւ անհամբերութենէ տարուած տարրերը: Թէեւ, անոնց անհամբերութիւնն ալ տրամաբանական է, որովհետեւ անոնք ալ կը վախնան որ ինչ որ անմիջապէս չբարեփոխուի, վաղը բնաւ յոյս չկայ որ բարեփոխուի:

Ուրեմն, Խստոնիոյ Ժողովրդական Ճակատի ղեկավարներէն՝ Տիկին Մարիու Լօրիսթին է որ առաջարկեց 6-րդ յօդուածի ջնջումի հարցին արձանագրութիւնը օրակարգին վրայ: Իր դատը պաշտպանեց, յայտնելով թէ երբ օրակարգը կը պատրաստուէր, երեսփոխանները կողմնակից էին որ այդ հարցը ծեծուի, հակառակ անոր որ Գերագոյն Խորհուրդը «մոռցած» էր ծրագրին մէջ: Խստոնիոյ երեսփոխանուհիին կողմնակից էր բանաստեղծ Եւտուշենկօ: Սախարով ալ մօտեցած է Կորպաչովին, ձեռքը հեռագրերու դէզ մը, յայտնելով թէ բոլորը 6-րդ յօդուածի ջնջումը կը պահանջեն, բայց, Կորպաչով պատասխանած է որ այդ դէզին պէս հեռագրերու 3 թղթածրար ունի, ուր ճիշդ հակառակը կը պահանջուի: Ի վերջոյ հարցը քուէարկութեան դրուած է, առաջին անգամ ըլլալով օգտագործելով ելեկտրոնիկ դրութիւնը եւ օրակարգի հարց դարձնելու առաջարկը մերժուած է 839-ի դէմ 1138 ձայնով, 56 երեսփոխան ձեռնպահ մնացած են:

Եթէ նոյնիսկ օր մը, ուզէ – չուզէ, Կորպաչով պիտի պարտաւորուի ջնջել այդ 6-րդ յօդուածը, չի կրնար ընել հիմա, երբ հակակշռի մը պէտք ունի տագնապալի կացութեան մը վատթարացումը կանխելու համար: Յիշենք որ, 10-րդ համագումարին է, 1921 Մարտ 8-էն 16, Լենինի օրով, որ քուէարկուած է բոլոր կուսակցութեանց արգիլումը, բացի համայնավար կուսակցութենէն:

Երեքշաբթի օր, Գերագոյն Խորհուրդի այս նիստին ելոյթ ունեցած է Հ. Իգիթեան, բողոքելու համար Նոյեմբեր 28-ի որոշման դէմ, Արցախի վերաբերեալ, բայց, կը թուի որ մեծ տպաւորութիւն չէ գործած, ընդհակառակն եւ Ազերի երեսփոխան մըն ալ բուռն հակազդեցութիւն ունեցած է, առարկելով թէ անուանաբ-կիչ արտայայտութիւններ կան Ազրբեջանցիներու նկատմամբ:

ԽԻՍՏ ԾԱՆՐ ՄԹՆՈԼՈՐՏ ԳՈՐԻՍԻ ՄԷՋ

Չորեքշաբթի, (Դեկտեմբեր 13) առտու, մթնոլորտը միշտ շատ լարուած էր Գորիս եւ միջադէպերը կը շարունակուէին: Ամէն ինչ սկսած էր Դեկտեմբեր 8-ին, Ուրբաթ օր, 7 ժամ տեւող փոխ – հրաձգութեան մը ընթացքին: Հայերը կ'ուզէին դէմ դնել Ազերիներու ներխուժման փորձերուն եւ կը սպաննըւէր 28-ամեայ, երկու զաւկի հայր, Ուջանցի Նորայր Յարութիւնեան Կոռնձորի մէջ: Երկու անձեր ալ վիրաւորուած են: Այս դէպքը մեծ յուզում պատճառած է եւ լարուած կացութիւնը չի մեղմանար: Տարաբախտ երիտասարդին մարմինը բերուած է իր ծննդավայրը, Ուջան, ուր տեղի ունեցած է թաղումը, Երկուշաբթի օր, Դեկտեմբեր 11-ին:

× Շրջափակումը միշտ կը շարունակուի, աւելի մասնակի ձեւով: Դեկտեմբեր 12-ին Նորաշէնէն 5-ի փոխարէն 3 գնացք հասած են եւ 10-ը՝ 24-ի տեղ Իջեւանի ճամբով:

× Դեկտեմբեր 7-ին, մեծ միթինկ մը տեղի ունեցած է Թիֆլիս, տասնեակ հազարաւորներու հասնող բազմութիւն մը հաւաքուած է Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ շուրջ, ոգեկոչելով Դեկտեմբեր 7ի երկրաշարժը:

× Հ.Հ.Շ.-ն յատուկ յանձնախումբ մը կազմած է, զոր կը գլխաւորէ Վանօ Սիրադեղեան, պատրաստելու համար ամանորեան տօները, որպէսզի վերջ դրուի սուգի լացուկոծի հոգեկան այս ծանր վիճակին եւ ժողովուրդը դէպի կեանք նայի: Այդ առընչութեամբ կը ծրագրուի Դեկտեմբեր 31-ի գիշերը:

ՓՈՒՆԱՆ ՏՈՄՍԻ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ԵՐԿՈՒ ՊԱՏԿԵՐ

ՊԱՏԿԵՐ ԱՌԱՋԻՆ

Դեկտեմբեր եօթն է: Գացած եմ Հայոց Առաքելական Աթոռանիստ Եկեղեցին, որ կը բարձրանայ Փարիզի Ժան Կուժոն փողոցն վրայ, խոկալու համար, տասը վայրկեանի լռութեամբ յարգելու համար յիշատակը Լենինականի ամենի երկրաշարժի բիւրաւոր զոհերուն:

Բաւական մարդիկ հաւաքուած են: Հետզհետէ եկեղեցին կը լեցուի: Կարծէք սփոփանքի նմանող բան մը կը զգամ ներսիդիս, ամէն անգամ որ նոր հայ մը ժամանէ եկեղեցի, կարծէք մարդ կ'ամոքուի երբ ահաւոր ցաւի մը դիմաց բազմութիւններ կը հաւաքուին:

Արդէն եկեղեցին լեցուած է: Հոս ու հոն մարդիկ տխուր զրոյցի կեցած են:

Ականջալուր կ'ըլլամ երկու հոգիի խօսակցութեան: Շատ մօտիկս կանգնած են ինծի անծանօթ այդ երկու Հայերը: Կը խօսին ցած ձայնով. բայց ես զանոնք կը լսեմ յստակօրէն:

Մէկը կ'ըսէ.–

– Բարեկամ, ի՛նչ տուիր երկրաշարժին, այսինքն Հայաստանին ի՛նչ տուիր: Զմեռ է: Մարդիկ հարազատներու կորո՞ւստը լան թէ մտածեն իրենց անօթեւան առօրեային մասին:

Միւսը կը պատասխանէ.

– Հաւատա՛, տուի ինչ որ կրնայի: Իսկ դուն ի՞նչ տուիր:

Միւսը թէ.

– Ես, խոստացած եմ շատ մեծ գումար մը այն օրը որ Արցախը առնեն:

Դուն Արցախին առնուելո՞ւն պիտի ըսպասես, կը յարէ խօսակիցը. վայ եավրում վայ. քու օգնութիւնդ սպասող հիւանդը մինչեւ հասնիս կը մեռնի:

Ու կ'աւելցնէ. ◦

– Հապա եթէ Վանը, Մուշը, Սասունը առնեն ի՞նչ պիտի տաս: Չէ՛ հայրենիքիդ օգնելու լաւ պայման գտած ես: Սէպէ թէ մայրդ մահամերձ է, անոր օգնելու համար ի՞նչ պայման ունիս...

Խօսակցութեան շարունակութիւնը չուզեցի լսել. սեղմուած կոկորդով եկեղեցի մտայ ու մոմ մը վառեցի մեր մեռելներուն հոգւոյն համար Ռազմիկ Դաւոյեանի հետ:

ՊԱՏԿԵՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

Փարիզեան հսկայ սրահի մը մէջ հաւաքուած են մօտ երկու հարիւր Հայեր: Ճաշ է: Ըսելիք չկայ, ճաշերը բազմամարդ կ'ըլլան: Արդէն եկած են հրաւէրով ու գիտեն թէ դրամ վճարելու համար եկած են:

Առի՞թը: Իսի լէ Մուլինոյի մէջ հայկական դպրոցի մը հիմերը դրուած են: Պէտք է բարձրանայ շէնքը որպէսզի յաջորդ դպրոցական տարեմուտին թաղի հայ փոքրիկները հայ դպրոց յաճախել սկսին:

Ճառախօսները իրար դերազանցելով հայ դպրոցին կարեւորութիւնը կը շեշտեն: Իսի լէ Մուլինօն առաջին անգամ ըլլալով հայ դպրոց պիտի ունենայ. Սուրբ Մեսրոպը իր հեռաւոր գերեզմանին մէջ, Օշականի մէջ, անգամ մը եւս պիտի հրճուի:

Նուիրատուութիւնները անագմուկ կը սկսին. Մէկը յիսուն հազար կկը նուիրէ: Ժողովուրդը կը ծափահարէ:

Ոմանք չեն շարժիր իրենց տեղերէն: Բարեկամս՝ Կարպիս, այդպիսիներուն համար պիտի ըսէր. – Ասոնք պինդ ձեռք են, գիտե՞ս ինչո՛ւ, անոնց գրպաններուն մէջ ոզնի կայ...

Ճիշդ այդ պահուն, բարձրախօսին կը մօտենայ 78-ամեայ մայրիկ մը, որուն ձայնը գրեթէ կը խեղդուի խօսելու պահուն: Ան կ'ըսէ.

– Սիրելի քոյրեր, սիրելի եղբայրներ, անցեալները եղբայրս մեռաւ: Զմեռած, երբ իր սնարին մօտ յուզումս հազիւ զըսպած նստած էի, ան պատուիրեց ինծի. – Զըլլա՛յ, չըլլայ որ սա ունեցած փոքր գումարս յատկացնես պեթոնի ու քարի եւ գերեզմանս չէնցնես. այդ ճակտի քրտինքով շահած դրամս կը յատկացնես Իսի – Լէ Մուլինոյի մէջ կառուցուելիք հայ դպրոցին:

Եղբօրս այդ գումարին վրայ կ'աւելցընեմ 10 հազար ֆրանք, որպէս իմ լումաս: Կապոյտ Խաչուհի եմ: Վաթսուն տարի ապրած եմ Իսի Լէ Մուլինոյի մէջ, ու տասնամեակներով հայ դպրոց երազած եմ: Հիմա, որ հայ դպրոցը իրականութիւն կը դառնայ, թոշակառու կնոջ իմ լումաս կուտամ. Քիչ է 10 հազար ֆրանքը. բայց ամբողջ ունեցածս է:

Թող եղբայրս ալ հանգիստ պառկի իր գերեզմանին մէջ:

Ծափահարութիւնները օդը կը թնդացընեն:

Կ'ուղղուիմ դէպի այդ մայրիկը ու ձեռքը կը համբուրեմ:

Թանկագին խաչուհի, պատկերդ պիտի տանիմ երկիր – երկիր. դուն հայ դըպրոցին օգնելով, Ղարաբաղի Արցախ դառնալուն օգնեցիր...

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Փարիզ
1989, Դեկտեմբեր 10

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

« LE NOUVEL OBSERVATEUR »

Հայաստանի աղէտին տարելիցին առթիւ շաբաթաթերթը նկարազարդ երկու էջ յատկացուցած է Հայաստանի ու էջ մը Արցախի, Հանրի Կիրշունի ստորագրութեամբ:

Առաջին երկու էջերուն մէջ կը նկարագրուի աղէտեալ վայրերու այլեւս ծանօթ վիճակը, որուն վրայ կ'աւելնայ ցուրտին չարչարանքը: Այս ձմեռ ելեկտրականութեան սպառումը անկասկած պիտի դերազանցէ տեղւոյն կարողականութիւնը: Ոչ ոք կը հաւատայ իշխանութիւններու խոստացած ածուխի պահեստին ու կազի շիշերը կը դիզուին հիւղակներու եառին, ահաւոր սպառնալիք մը ներ-

(Շար.ը Դ. էջ)

«ԵՍ ԷԼ ԿԱՐՈՂ ԵՄ»

Մարօ Մարգարեան Հայաստանի գրական շրջանակի ծանօթ անուններէն է. դասագիրքերու մէջ տեղ գտած են անոր քերթուածները, բեմերու վրայ կ'արտասանուին անոնք: Սակայն ամէն արժէք ու կաղապար վերիվայրող մեր առօրեան, զինքն ալ քերթողական աշխարհէն դուրս քաշած, լծած է դէպքերու յարափոփոխ ու արագահոս ընթացքին: Ան, այսօր պատասխանելով «որպէս գրող, ի՞նչ դիրքորոշում ունէք, ի՞նչ սպասելիքներ, ի՞նչ առաջարկներ» *հարցումին պատասխանելով կ'ըսէ.* – «Իմ խորին համոզմամբ հայ ժողովուրդը վերակառուցման առաջամարտիկների շարքերում է: Անտարբեր չենք կարող լինել ոչ մէկս: Ժողովրդի, երկրի բախտն ու ճակատագիրն է վճռւում: Մեր ժողովուրդն ապրում է սպասումի, ճակատագրական օրեր:

... Ես իբրեւ հայ գրող հպարտ եմ իմ ժողովրդով: Համաշխարհային քաղաքակրթութեան օրրաններից մէկում՝ Հայաստանում տեղի ունեցած աննախադէպ երկրաշարժը անօթեւան թողեց 700 հազար մարդու: Արժանապատուութեամբ տարանք վիշտը: ... Մեզ օգնում է աշխարհը, երկիր մոլորակի բարի, գթասէր մարդիկ, բայց ամենածանր գործը մենք պիտի անենք: Մեզ պատուհասած ծանր օրերին դրսեւորուեցին հայ ժողովրդի հայրենասիրութիւնը, արժանապատուութիւնը: ... Մենք կարճ ժամանակում անցանք մեծ ճանապարհ՝ ազգային արժանապատուութեան, ազգը միասնական տեսնելու նոր ալիքը նորովի միացրեց դաժան պատմութեան ճակատագրով ցիրուցան արուած ժողովրդին: Արցախ, Հայրենիք, Սփիւռք հասկացողութիւնները միացան՝ արդարութեան սկզբունքով»:

Մարօ Մարգարեան կը խօսի Իտալիա կատարած իր վերջին ուղեւորութեան մասին. հոն մասնակցած էր ռուս բանաստեղծուհի Աննա Ախմատովայի ծննդեան 100-ամեակի միջազգային հանդիսութեան: Այլ մասնակիցներ մեծ հետաքրքրութիւն ցուցաբերած էին Հայաստանի քերթողուհիին հանդէպ ու իրեն բազմաթիւ հարցումներ ուղղած յատկապէս Արցախի հարցին մասին. ուրո՞ւ պատկանած էր ան, ո՞վքեր գրաւած էին, հիմա ի՞նչպէս էր վիճակը: Ի՞նչ կ'ընէի՞ն «Ղարաբաղ» Կոմիտէի տղաքը:

Իսկ Իտալիայէն վերադարձին Մարօ Մարգարեան ինքզինքը գտած էր Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդի հովանաւորութեամբ ստեղծուած հանրապետութեան մայրութեան ֆոնտին նախագահ: Սակայն եօթանասունը անց մէկուն համար դժուար չէ՞ր նման պատասխանատու աշխատանքի մը ստանձնումը:

«Դժուար է, *կը խոստովանի ինք եւս*, բայց դեռ ուժեր ունեմ: Դա էլ հէնց իմ գրողի դիրքորոշումից է գալիս: Վախենում էի սկզբից, ուժերս կը բաւականացնե՞ն: 75 տարեկան եմ դառնում: Բայց մեր մեծերը այրուել են ժողովրդի համար աւելի մեծ տարիքում: Ես էլ կարող եմ: Հրաժարուելը, երբ վստահում են, ես համարում եմ դաւաճանութիւն»:

Ռոպէր Դովլաթեանի հարցազրոյցը ոչ կը խօսի Մարօ Մարգարեանի գրական վաստակին, ոչ ալ կենսագրական գիծերուն մասին. իր պատասխաններն ալ ընդհանրապէս կը ցոլացնեն մեր բոլորին մտածածն ու զգացածը: Անկէ անդին, այդ հարցազրոյցը յատկանշական է ցոյց տալու թէ մեր փոթորկոտ առօրեան ի՛նչպէս դէպքերու յորձանքին կը լծէ մեծ ու փոքր, բանուոր ու մտաւորական, անոնց տալով նոյնիսկ դժուարին, անհնարին ձեռնարկելու զօրութիւնը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆԷՆ ԽՈՅՍ ՏՈՒՈՂ ՈՒՏԻՆԵՐԸ

Ատրպէյճանէն փախած Հայերուն հետ Հայաստան եկած են խումբ մը Ուտիներ՝ ժողովուրդի մը բեկորները, որուն մասին հայ ժողովուրդը գործնականին մէջ ոչինչ գիտէ: Այս յօդուածը նպատակ ունի հայ ընթերցողին ծանօթացնել այդ տարաբախտ ժողովուրդը, որուն պատմութիւնը սերտօրէն շաղկապուած է Հայոց պատմութեան ու մշակոյթին:

Վաղ շրջանի յոյն – հռոմէական ու հայկական աղբիւրներու տեղեկութեանց համաձայն, աղուանական ժողովուրդները բազմաթիւ էին: Ստրաբոն կը վկայէ որ անոնց թիւը 26-ի կը հասնի: Ցայսօր պահպանուած աղուանական ժողովուրդները կը շարունակեն գոյատեւել Ատրպէջանի հիւսիսի լեռնային շրջաններուն ու Դաղստանի մէջ: Անոնք փոքրաթիւ ժողովուրդներ են, իւրաքանչիւրը կը խօսի իր առանձին լեզուով. այդ բոլոր լեզուները կը պատկանին լեզգիական լեզուախումբին:

Ուտիները աղուանական կոչուող ժողովուրդներէն մէկն են, որոնք ԺԸ. դարու սկիզբներուն տակաւին բաւական ընդարձակ տարածք մը կը գրաւէին՝ ներկայիս Ատրպէջանի Շաքիի, Վարդաշէնի ու Կուտկաշէնի շրջանները ընդգրկող գօտին: Այս գօտին իր բնակչութեամբ խիստ կարեւոր դեր խաղացած է պատմական Աղուանքի կենսագրութեան մէջ: Այստեղ կը գտնուի Աղուանքի մեզի յայտնի առաջին մայրաքաղաքը՝ Կապաղակը (ներկայիս Ղաբալան՝ Կուտկաշէնի շրջանին մէջ), այստեղ հիմնադրուած է քրիստոնեայ Աղուանքի առաջին կաթողիկոսանիստը, այստեղ՝ Շաքիի մէջ, երկիրը Արաբներէն մաքրելէ ետք, հայ Բագրատունիներու ջանքերով ստեղծուած է Շաքիի տեղական թագաւորութիւնը: Աւելի ուշ, երբ Աղուանքի տարածքը կը վերածուէր նորամուտ Թրքալեզու զանազան ցեղախումբերու սեփականութեան, տեղական ժողովուրդները ընդհանուր առմամբ լեզուափոխութեան կամ կրօնափոխութեան համեմատաբար բարեյաջող յանգամանքներու շնորհիւ ուտի իշխանները կը յաջողին պահպանել իրենց ժողովուրդին ազգային ինքնութիւնը ():*

Ի հեճուկս ճակատագրի բազում փորձութիւններու, Ուտիները կրցած են շարունակել իրենց դժուարին կենսագրութիւնը: ԺԷ. դարուն քրիստոնեայ մելիքներ կային Կուտկաշէնի, Նիժի Վարդաշէնի, Շաքիի մէջ: Այս շրջանին Ուտիները պահպանուած աղուանական ժողովուրդներէն այլեւս միակն էին, որ կը շարունակէին դաւանիլ քրիստոնէութիւնը: Սակայն ԺԸ. դարուն անոնք եւս կ'ենթարկուին կրօնափոխութեան ու լեզուափոխութեան: Մեծ յոյսեր կապելով Մեծն Պետրոսի խոստացած օգնութեան հետ, անոնք հայերէն խնդրագրով մը կը նկարագրեն իրենց վիճակը: «Մեր գեղերանքն Թամամ եւ Շաքու երկիրն թուրքացրել են ուժով: Մեր գիր գրանքն ու եկեղեցին այրեցին, մեր քահանային կոտորեցին. շատ մարդ վասն հաւատոյ խաթրին սուրով գնացին: Հիմա ցերեկն թուրքութիւն ենք անում, գիշերն հայութիւն» *(ի նկատի ունին դաւանանքը): Հայ առաքելական միաբնակ եկեղեցւոյ հետեւորդներ ըլլալով, Ուտիները իրենց ազգապահպանութեան գլխաւոր պայմանը կը տեսնէին հայ ժողովուրդին հետ դաւանական ու քաղաքական միասնութեան մէջ: Անոնք համակարծիք էին Ղարաբաղի մելիքներու ռուսական կողմնորոշ քաղաքականութեան հետ:*

Դաւանական ընդհանրութեան եւ մշակութային բազմաթիւ նմանութիւններու պատճառով Ուտիները յաճախ կը կոչէին Հայեր, ինչպէս երբեմն Հայեր կ'անուանէին նաեւ իրենք զիրենք:

Ուտիները իրենց ազգային ինքնութիւնը պահելու նպատակով հայկական դպրոցներ կը բանային, պատանիներ կը ղրկէին Էջմիածին՝ հայերէն սորվելու, որպէսզի յետագային ուսուցչութիւն ընեն հայրենի գիւղին մէջ:

Խորհրդային Ատրպէջանի ստեղծումէն ետք Թրքախօս ուտիական գիւղերուն մէջ հայկական դպրոցները փակուեցան: Աւելի ուշ, 30-ական թուականներուն հայկական դպրոցները փակելու փորձեր եղան նաեւ ուտիախօս Նիժ ու Վարդաշէն գիւղերուն մէջ եւ վերջապէս 1943-ին հայկական դպրոցները իրենց վերջին շրջանաւարտները տուին:

Ազգային հեռանկար չտեսնող երիտասարդ Ուտիները սկսան ստիպճանաբար հեռանալ հայրենի բնակավայրերէն՝ խարխախ նետելով յատկապէս Սեւ Ծովի առափնեայ քաղաքներուն մէջ: Այսուհանդերձ, մինչեւ վերջերս Նիժի ու Վարդաշէնի ժողովուրդը գերագոյն ճիգերով կը փորձէր պահպանել իր ազգային դիմագիծը, լեզուն: Նիժի բնակչութեան 5342-ը Ուտիներ էին, 1267-ը՝ Ատրպէջանցիներ, 118-ը՝ Լեզգիներ, 60-ը՝ Հայեր, 18-ը՝ Ռուսեր: Սակայն այս հինաւուրց ժողովուրդը իր գոյութեան փաստով ու մաքառելու կամքով, ըստ երեւոյթին, շատ կը խանգարէր Ատրպէջանի ազգայնամոլ տարրերը՝ վերջնականապէս «ապացուցելու» ատրպէջանական ժողովուրդի աղուանական ծագումը: Ուստի եւ Հայերուն հետ իրենց հայրենիքէն կը քշուին նաեւ Ուտիները: Տարագրութեան ճամբան բռնած Ուտիներուն մէկ մասը կը մեկնի դէպի Վրաստան, դէպի Կրասնոդարի ծովափնեայ քաղաքները, մէկ մասը յոյսեր կը կապէ Հայաստանի հետ, իսկ երրորդ մասը կը փոխէ ազգութիւնը:

Դիմելով մեր ժողովուրդին, կ'ուզեմ վստահութիւն յայտնել որ Հայաստան ապաստանող Ուտիները յուսախաբ պէտք չէ ըլլան: Այո՛, մենք հիմա խիստ դժուար կացութեան մէջ ենք, այո՛, հայ փախստականներուն վիճակը տակաւին ծանր է. բայց մենք տարբերութիւն պէտք չէ դնենք նոյն արհաւիրքէն տառապած հայ եւ ուտի փախստականներուն մէջ: Աւելին, ինծ կը թուի թէ հարկաւոր է Աղուանից այս հինաւուրց ժողովուրդի փոքրաթիւ հետնորդները տեղաւորել միասին, մէկ բնակավայրի մէջ. բան մը որ թերեւս կարելի կը դարձնէ պահպանել իրենց ազգային դիմապատկերը: Դարեր շարունակ աւելի կամ պակաս յաջողութեամբ ատոր համար պայքարած Ուտիները այդ իրաւունքը ունին:

ՀՐԱՆՈՅՇ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Պատմական գիտութիւններու թեկնածու, ազգագրագէտ

(*) Ուտիերէն լեզուի միջոցով է որ գիտնականները կը փորձեն վերծանել գտնուած աղուաներէն արձանագրութիւնները: Ուտիներու մշակութային առանձնայատկութիւններու ուսումնասիրմամբ է, որ կարելի է նոր տեղեկութիւններ քաղել աղուանական ժողովուրդներու մասին:

ԷՋՄԻԱԾԻՆ – ԻՍԻ ԶՈՒԳՈՐԴ ՔԱՂԱՔՆԵՐ

Դեկտեմբեր 5-ի երեկոյեան Իսի Փալէ տէ կ'Ըռ է տէ Քոնկրէի բեմին վրայ ժամանակէն առաջ տեղ գրաւած էր Փարիզի «Փրօ – Արթէ» սէնֆոնիք նուագախումբը: Ժամը 9-ին, ծափահարութիւններու տակ «Հ. Պէրլիոզ» սրահէն ներս մուտք կը գործէին Իսի լէ Մուլինոյի քաղաքապետ՝ Անտրէ Սանթինի ու Էջմիածնի 40 հոգինոց պատուիրակութիւնը, որոնք բեմին վրայ իրենց տեղերը գրաւելէ ետք նուագախումբը Շարփանթիէէ ու Պիզէէ երկու կտորներ կը նուագէր:

Առաջին խօսքը կը տրուէր փոխ – քաղաքապետին՝ միջազգային յարաբերութեանց պատուիրակ՝ Ժան Լառոնի: Ան կը պատմէր թէ երկու հազարամեայ պատմութիւն ունեցող այդ քաղաքը միեւնոյն ատեն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Մայր Աթոռն էր: Այդ օր Էջմիածինը նոյնպէս երկու հազարամեայ պատմութիւն ունեցող Իսի լէ Մուլինոյի վեցերորդ քոյր քաղաքը պիտի դառնար: «Մենք հայ համայնքին միջոցով է որ Հայաստանը ճանչցանք», – կը խոստովանէր փոխ – քաղաքապետը:

Խօսք կ'առնէր յաջորդ փոխ – քաղաքապետը՝ մեզի աւելի ծանօթ Մօրիս Գարակէօզեան: Ան քանի մը խօսքով՝ հայերէն կը յայտնէր իր ուրախութիւնը, ըսելով թէ 1980-ին Հայաստան գացած եւ ուխտ ըրած էր: Եւ վերջապէս 9 տարիներ յետոյ կ'իրականանար այդ ուխտը: Ան, ջերմ շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք խորհրդային դեսպանատունէն Վիշնիաքի ու Գէորգեանի, ինչպէս նաեւ Ա. Սանթինիի ու Ժան Լառոնի, կ'անցնէր Էջմիածնի պատմականին: Բ. դարուն Վաղարշ Թագաւորին հիմնած քաղաքը 301 թուականին կը քրիստոնէանար. բանախօսը անմիջապէս կուտար նաեւ ուրիշ թուական մը՝ 801, երբ Քրիստոնէութիւնը Գաղղիացիներուն ազգային կրօնքը կը դառնար: Մեր օրերուն 70 – 80 հազար բնակչութիւն ունեցող Էջմիածինը 1988-ին ապաւէն կ'ըլլար Ատրպէջանէն 15 հազար փախստականներու եւ աղէտեալ գօտիէն 15 հազար անօթեւաններու:

Խմբավար Ռ. – Փ. Շուխոյի ղեկավարած նուագախումբը մէջ ընդ մէջ հաճելի եղանակներ կը նուագէր: Մոցարթի մէկ կտորէն ետք, Կաթողիկոսական պատուիրակ Գիւտ Արք. Նագդաշեան Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի ողջոյնը կը փոխանցէր ժողովուրդին:

Էջմիածնի քաղաքային խորհուրդի նախագահին անունով ելոյթ կ'ունենար Երուանդ Առուստեան ու ֆրանսերէն քանի մը արտայայտութիւններով կ'ողջունէր ներկաները, մասնաւորապէս նախկին նախարարը: Բեմին վրայ զետեղուած դրօշներուն ակնարկելով Էջմիածնի պատուիրակութեան պետը կ'ըսէր թէ առաջին անգամն է պաշտօնական շրջանակի մը մէջ որ «Հայաստանի պետական դրօշն ու ազգային – ազատագրական դրօշը քով – քովի են»: Ան, Արցախի առընչութեամբ, Անտրէ Սանթինիէն կը խնդրէր որ իր ձայնը բարձրացնէ հայ ժողովուրդին սահմանադրական իրաւունքներուն պաշտպանութեան համար: Հոս կարելի չէ չգատապարտել եղած խեղճուկրակ թարգմանութիւնը, թարգմանիչի տարրական ֆրանսերէնի իսկ անգիտութեան պատճառով: Ֆրանսերէն գիտցող չկա՞յ... Բարեբախտաբար, հայերէն հասկցողները տեղեկացան թէ «ոչինչ կրնայ խոչընդոտ ըլլալ Ղարաբաղը ազատագրելու մեր վճռակամութեան»: Ու ներկաները անգամ մը եւս կրցան լսել այս անգամ Ուրարտուէն մինչեւ մեր օրերը երկարող Վաղարշապատի պատմութիւնը, որ 1945-էն ետք վերանուանուած է Էջմիածին:

Կիեւի հանդիպման պատճառաւ Փարիզէ բացակայող խորհրդային դեսպանին ողջոյնը փոխանցեց իր ներկայացուցիչը: Ան յայտնեց նաեւ թէ Իսի լէ Մուլինօ 70-րդ ֆրանսական քաղաքն էր որ կը զուգորդուէր խորհրդային քաղաքի մը հետ: «Կեցցէ՛ Ֆրանսացի ու խորհրդային ժողովուրդներու բարեկամութիւնը»: Դժուար է հայեւֆրանսական բարեկամութեան նուիրուած երեկոյթի մը խօսք առնել ու չարտասանել հայ *բառը: Բայց խորհրդային դեսպանատան այս բանբերը՝ «ընկեր» Կարպենկօ յաջողութեամբ կրցաւ կատարել իր «ինտերնացիոնալիստական» պարտականութիւնը ու բոլորովին «մոռնալով» նշել հայ ժողովուրդին անունն իսկ:*

Վերջին խօսքը քաղաքապետինն էր: Անտրէ Սանթինի անմիջապէս յայտարարեց որ յաջորդ օրը Ազգային Ժողովին իր տեսակէտը պիտի յայտնէր: «Մենք պէտք չէ թոյլ տանք որ նոր ցեղասպանութիւն մը կատարուի. Հայաստանը այս դժուար կացութենէն դուրս պէտք է գայ», – կ'ըսէր նախկին նախարարը ու կը գոչէր՝ «Կեցցէ՛ Հայաստան, կեցցէ՛ Ֆրանսա»:

Ապա կատարուեցաւ զուգորդութեան պաշտօնական թուղթերու ստորագրութիւնը, երկու քաղաքապետներուն կողմէ: Վերջին խօսք մըն ալ տրուեցաւ նահանգապետին, հուսկ հանդիսութիւնը փակուեցաւ փառերգներով:

Խ. Տ.

– Հ. Բ. Ը. Մ. –

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹԱԹՈՇԱԿԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը 1990–1991 տարեշրջանին եւս կրթաթոշակ պիտի յատկացնէ արժանաւոր ուսանողներու, որոնք կը հետեւին հայագիտական, մարդկայնական եւ ազատ արուեստից ուսումներու, ինչպէս նաեւ փոխատուութեամբ պիտի օժանդակէ տարբեր ճիւղերու հետեւողներու:

1.– Ոչ-համալսարանական՝ թեկնածուներ վկայուած պէտք է ըլլան երկրորդական վարժարանէ մը:

2.– Համալսարանական կամ ոչ՝ թեկնածուները պէտք է ունենան ուսումնական բարձր մակարդակ:

3.– Նախապատուութիւն պիտի տրուի՝

Ա.– Ուսուցիչներու, երբ մասնաւորաբար յանձնարարուին իրենց վարժարաններու տնօրէնութեան կամ հոգաբարձութեան կողմէ:

Բ.– Թեկնածուներու, որոնք գործօն մասնակցութիւն ունեցած են եւ ունին գաղութահայ կեանքի մէջ:

Գ.– Ուսանողներու, որոնք համալսարան պիտի յաճախեն իրենց բնակավայրերուն կամ մերձակայ երկիրներու մէջ:

4.– Թեկնածուներու հայերէնագիտութիւնը եւ ի մասնաւորի Հայկական վարժարաններէ՝ շրջանաւարտներու վերջին երեք տարիներու հայերէնի եւ առընչակից նիւթերու նիշերը կարեւորութեամբ նկատի պիտի առնուին:

5.– Բոլոր թեկնածուները համապատասխան հարցաթերթերը ստանալու համար իրենց դիմումը պէտք է կատարեն ուղղակի Կեդրոնական Կրթական Յանձնախումբին, մինչեւ 1990, Ապրիլ 15, հետեւեալ հասցէով՝

A.G.B.U. Scolarship Department
585 Saddle River Road
Saddle Brook, N.J. 07662
U.S.A.

Ծանօթ.– Թեկնածուները իրենց դիմումին մէջ նշելու են իրենց հետեւելիք ճիւղը:

6.– Թեկնածուները իրենց թղթածրարները, բոլոր պահանջուած տեղեկութիւններով եւ փաստաթուղթերով մէկտեղ, պէտք է մինչեւ 1990, Մայիս 15 հասցուցած ըլլան կա՛մ ուղղակի վերոյիշեալ հասցէին եւ կամ յղելով հետեւեալ հասցէներուն՝ համապատասխանաբար իրենց բնակավայրին.–

A.G.B.U. Chapter of Austria
P.O.Box 272
A-1011 Vienne, Austria

A.G.B.U. Chapter of Greece
P.O.Box 262
Athens, Greece

U.G.A.B. Comité Régional de France
11, Square Alboni,
75016 Paris, France

A.G.B.U. District Committee of Lebanon
P.O.Box 715
Beirut, Lebanon

A.G.B.U. District Committee of Syria
P.O.Box 348
Aleppo, Syria

Ծանօթ.– Պակասաւոր թղթածրարներով դիմողները նկատի չեն առնուիր: Նկատի չեն առնուիր նաեւ պարագաները անոնց, որոնք դիմումի պահուն միջինարեւելեան երկիրներու բնակիչ ըլլալով հանդերձ, կը ծրագրեն համալսարան յաճախել Եւրոպա կամ Հիւսիսային Ամերիկա:

7.– Միութեանս վերոյիշեալ պատասխանատու մարմինները իրենց շրջաններու թեկնածուներուն թղթածրարները ուսումնասիրած եւ իրենց պատճառաբանեալ յանձնարարութիւններով միասին Կեդրոնական Կրթական Յանձնախումբին փոխանցած կ'ըլլան մինչեւ 1990, Յունիս 15:

8.– Միութենէս արդէն իսկ կրթանըպաստ ստացող սաները եթէ կը փափաքին վերանորոգել իրենց կրթաթոշակները՝ հարկ է որ իրենց դիտաւորութեան մասին գրաւոր տեղեակ պահեն Կեդրոնական Կրթական Յանձնախումբը, մինչեւ 1990, Ապրիլ 15, դիմելով ուղղակի Կեդրոնական Կրթական Յանձնախումբին: Այդպիսիները անհրաժեշտ է որ կանոնաւորապէս պատկան մարմիններուն փոխանցած ըլլան իրենց կիսամեայ եւ աւարտական քննութիւններուն արդիւնքները՝ զանոնք ստանալէ անմիջապէս ետք:

ԴԻՒԱՆ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԹԵՀՐԱՆԻ «Սիփան» Մշակութային Միութեան հիմնադրման 25–ամեակին նուիրուած ձեռնարկներուն բացումը կատարուած է, Նոյեմբեր 24–ին, «Նայիրի» սրահին մէջ: Կազմակերպիչ յանձնախումբին կողմէ բացման խօսքով հանդէս եկած է Սերժիկ Ամիրխանեան, որմէ յետոյ տեղի ունեցած է ձեռնարկին գեղարուեստական բաժինը, «Սիփան» միութեան «Կոմիտաս» երգչախումբին կատարմամբ: Վերջաւորութեան ելոյթ ունեցած է թեմի առաջնորդ Արտակ Արքեպիսկոպոս Մանուկեան:

ԹԵՀՐԱՆԻ «Նայիրի» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 26–ին, «Սիփան» մշակութային Միութեան «Մկրտիչ Թաշճեան» թատերախումբը ներկայացուցած է Գ. Սունդուկեանի «Խաթաբալա» կատակերգութիւնը: Ներկայացումը մաս կը կազմէր «Սիփան» Միութեան 25ամեակի տօնակատարութեան ձեռնարկներուն:

ՇԻՔԱԿՕՅԻ Հայ Կեդրոնի «Շահնազարեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 28–ին, «Համազգային»ը կազմակերպած է Ե. Չարենցի նուիրուած դասախօսական երեկոյթ մը: Գործադրուած կարճ գեղարուեստական յայտագրէն ետք, Լոս Անճըլըս հրատարակուող «Նաւասարդ» ամսագրի խմբագիր Արմէն Տօնոյեան Չարենցի ստեղծագործութեան գրական վերլուծումը ըրած է:

ԱԹԷՆՔԻ արուարձան Ֆիքսի բերնէ – բերան լեցուն սրահին մէջ, Նոյեմբեր 20–ին, Հայաստանէն ժամանած արուեստագէտներ գեղարուեստական յայտագիր մը հրամցուցած են: Սփիւռքահայութեան հետ Մշակոյթի Կապի Կոմիտէի Ա. տեղակալ Սպարտակ Ղլտասարեանի ներածական խօսքէն ետք յաջորդաբար ելոյթ ունեցած են Սունդուկեան Թատրոնի դերասանուհի Ժենիա Աւետիսեան (արտասանութիւն), երգչուհի Ալվարդ Պօղոսեան (յեղափոխական երգեր), Երեւանի Երաժշտանոցի տնօրէն՝ դաշնակահար Եուրի Հայրապետեան, ջութակահար Հրաչիկ Յարութիւնեան, սրնգահար Սարիպէկ Դանիէլեան: Հիւրերը նոյն առաւօտուն այցելած են «Ազատ Օր»ի խմբագրատունը, «Լ. եւ Ս. Յակոբեան» ու «Գալփաքեան» վարժարանները: Յաջորդ օրը հայրենի խումբը մեկնած է Կիպրոս՝ հոն եւս համերգ մը տալու:

ՍԱՆԹԱ ԱՆՆԱՅԻ «Ղուկասեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 7–ին, Հայաստանի ու Արցախի աշխարհագրական ու քաղաքական իրավիճակին նուիրուած դասախօսական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է: Հ. Յ. Դ. «Արմէն Գարօ» Կոմիտէի կողմէ Հանդիսութեան բացումը կատարելով, Տիգրան Պապիկեան հակիրճ կերպով ներկայացուցած է Նախիջեւանի ու Արցախի Հայաստանէն անջատման պայմանները: Այնուհետեւ, Սերժ Սարխոշեան, խօսք առնելով մանրամասնօրէն անդրադարձած է արցախեան պահանջատիրութեան ու Հայերու աշխարհագրական աննպաստ պայմաններուն:

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Ուիլշըր Իպէլ» թատերասրահին մէջ, Նոյեմբեր 16–էն 22–ի միջեւ Հ. Բ. Ը. Միութեան «Արտաւազդ» թատերախումբը ներկայացուցած է Յ. Պարոնեանի «Պաղտասար Աղբար»ը եւ Մ. Փանեոլի «Հացագործին կինը» թատերախաղերը: Երկու ներկայացումներուն մէջ հիմնական դերեր ունեցած է Հայաստանէն յատկապէս Լոս – Անճըլըս հրաւիրուած դերասան Մհեր Մկրտչեան, որ միաժամանակ բեմադիրն է «Պաղտասար Աղբար»ի: Ներկայացումներուն մասնակցած է նաեւ Մհեր Մկրտչեանի կինը՝ Թամարա Յովհաննիսեան, մօրեղբայրը՝ նոյնպէս դերասան Պերճ Ֆազլեան:

ՊՈԼՍՈՅ Կեդրոնական Սանուց Միութեան հաւաքատեղիին մէջ, Դեկտեմ – բեր 2, կատարուած է այս տարուան մշակութային եւ գեղարուեստական գործունէութեան բացումը: Հանդիսավար Գայուշ Զալըքմանի անցեալի ու ապագայի ծրագրերու մասին տուած տեղեկութիւններէն ետք գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը՝ տոհմիկ երգերով ու արտասանութիւններով:

ՊՈՍԹԸՆԻ Հայ Մշակութային եւ Կրթական կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 5–ին, «Համազգային»ը երաժշտական երեկոյթ մը կազմակերպած է, նուիրուած Կոմիտասի 120–ամեակին: Օրուան գլխաւոր դերակատարը եղած է Հայաստանէն մասնաւոր կերպով հրաւիրուած երգչուհի Էլմիրա Ուզունեան: Անոր դաշնակով ընկերակցած է Վալերի Պէյքըր: Յայտագրին մասնակցած են նաեւ Երեւան – Բէմպրիճ կապի միջոցով արդէն իսկ Պոսթըն գտնուող երիտասարդ երաժիշտներ, երգչուհի Նունէ Կարապետեան, դաշնակահարուհի Աննա Սուքիասեան եւ թաւջութակահար Արամ Թալալեան: Կոմիտասի կեանքին ու գործունէութեան մասին բանախօսութեամբ հանդէս եկած է Գոհար Թէօլէօլեան:

ՊԷՅՕՂԼՈՒԻ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցին վերստին օծուած ու պաշտամունքի վերաբացուած է Նոյեմբեր 25–ին: Վեց ամիսէ ի վեր վերանորոգման մէջ եղող եկեղեցիին օծման արարողութենէն յետոյ, Շնորհք Արք. Գալուստեան իր գնահատանքը յայտնած է բարերարուհի Մարկրիթ Պալըքճեանի, շինութեան յանձնախումբին ու թաղային խորհուրդին: Տեղի ունեցած պատուոյ սեղանին խօսք առնողները գնահատանք յայտնած են նաեւ Մանուէլ Վրդ. Երկաթեանի, որ տքնաջան աշխատանք տարած է:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909 – 1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ
ԲՌՆԱԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ
– 1915 – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 –

18.– ԼԵՌՆԵՐՈՒ ՎԱՅՐԻ ԱՄԱՅՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ճամբու յիշատակներէն շատեր կորսուած են հեռաւոր մշուշներու մէջ: Քաղաքներու եւ տեղերու անուններ տարտամօրէն կ'երեւին յիշողութեանս պղտոր ջուրերուն վրայ: Երբ գիշերելու համար տեղ մը հասնէինք, արդէն խաւարը պատանքած կ'ըլլար ամէն կողմ եւ հետեւեալ առաւօտ, կիսաստուերին կը վերսկսէր մեր տաժանելի ուղեւորութիւնը: Շարժանկարի ժապաւէնին պէս իրարու զուգորդուած են դէպքերն ու վայրերը, սակայն կը պակսի անոնց յստակութիւնը:

Ինթիլլիէն առա՞ջ էր թէ վերջ, չեմ գիտեր, գլխաւոր ճամբէն շեղելով, մտանք աւելի մանուածապատ եւ դժուարանցելի կածաններու մէջ: Անմատոյց բարձունքներ իրենց գլխապտոյտ վերելքներով, եւ վիհեր՝ ահաւոր խորութիւններով, յաջորդեցին իրարու: Նոյնիսկ, տեղ մը եկանք որ ալ չարունակելը գրեթէ անհընարին էր: Լերան փէշը քերող կիրճին վրայէն ի՞նչպէս պիտի կրնային անցնիլ կառքերը: Երբ միւս եզերքէն վար բացուած սեւ անդունդը՝ կը սպառնար իր բովանդակ դաժանութեամբ: Սայլերուն անիւները կապեցին հաստ չուաններով, եզներն ու գրաստները սկսան մագլցիլ կրկնակի զանդաղութեամբ, մինչ մարդիկ ամրօրէն կառչած կառքերուն՝ հազիւ թէ կը հետեւէին վերելքին: Ճամբան մընացողներ շատ եղան: Անոնք որ չկրցան տոկալ այս խաչելութեան՝ լքուեցան անհիւրընկալ լերան մէջ, հաւանաբար կեր դառնալով գազաններուն: Սարսափով ականջներուն՝ կը զգայինք թէ մեր ուժերը կը դաւաճանէին մեզի դէմ: Աչքերնիս երկաթէ կլափին մէջ առնուած էինք եւ տակաւ կը սեղմուէին անոնց սուր ատամները՝ մեզ բանտարկելով: Անդորրութիւնը խանգարուած էր վայրի թռչուններու. անոնք խուճապի մատնուած կը թռէին կատարները եւ անկէ կը դիտէին մեր շարժումները: Սայլերէն ոմանք եզներով միատեղ շրջեցան ձորին մէջ, իսկ մեր կառքին անիւները կոտրեցան: Բաւական խոչընդոտներու դէմ մաքառելէ յետոյ, կրցանք մեզ նետել քիչ մը աւելի լայն ճամբու մը մէջ եւ հոն մնացինք գամուած: Ճակատագրին դէմ կռուիլ աւելորդ էր այլեւս, պիտի մնայինք հոն՝ մեր կարգին կորչելու համար:

Կարաւանին չուքն անգամ չէր նշմարուէր հորիզոնին վրայ: Այդ ամայութեան մէջ՝ մեր կոծերը պիտի մնային անարձագանգ: Իրիկուան ստուերները կ'երկարէին, եւ մեզ շրջապատող սարերը բեռցուած հսկաներու պէս առաջ կը հակէին դէպի մեզ, կարծէք իյնալու համար մեր վրայ: Վայրի բնութեան դէմ գտնուելու երկիւղը, կափկափեցնել կուտար մեր ակռաները, հակառակ չոգին՝ կը դողայինք: Գիշերը իր սեւ խանձարուրին մէջ կը փաթթէր երկիրը. միլիոնաւոր աչքեր երկինքէն կը լրտեսէին մեզ անկարեկիր: Մութի տիրապետութենէն օգտուելով, կարգ մը թռչուններ ու կենդանիներ, իրենց յաւիտենական բողոքներով կը խանգարէին խաղաղութիւնը լեռներու: Մութը մեր չչմած երեւակայութեան առջեւ պակուցիչ զուռներ կը բանար, որոնք յաճախուած էին ուրուականներէ: Մահը իր բանականութեան մէջը դարձած է սարսափը մարդուն եւ որպէս տիեզերական բռնապետ կ'իշխէ մեր միտքին ու հոգիին վրայ: Մեր կեանքի ծաղկազարդ թէ փշոտ ճամբուն՝ ան կը հետեւի քայլ առ քայլ եւ օր մըն ալ քամհեցուցիչ համբոյրին պաղութիւնը կը զգանք մեր երակներուն մէջ: Տզու մը երեւակայութիւնը կը ստուերուի մահուան պատկերներով, եւ գիշերը լաւագոյն հայթայթիչն է այդ ստուերներուն:

Ձայներ սկսան մեր ուշադրութիւնը գրաւել: Աղուէսի նման, մեր ականջները լարած սկսանք մտիկ ընել: Գիշերային լոյսերն ու ձայները միշտ խաբած են ուղեւորը: Հետզհետէ մօտեցան ձայները, հայրս փոքրերուն խստիւ արգիլեց որեւէ խօսք արտասանել, վախնալով թէ կրնայինք մատնել մեր ինքնութիւնը: Անցորդները խափշիկ զինուորներ էին: Անթային միանալ իրենց զօրամասին: Հակառակ իրենց դաժան երեւոյթին, անվընաս էին: Քաղաքավարական բարեւի փոխանակումէն վերջ, հարցուցին թէ ինչո՞ւ հոն էինք: Հայրս քանի մը բառերով բացատրեց՝ թէ ճամբորդներ էինք եւ մեր կառքը կոտրած ըլլալով ստիպուած էինք հոն գիշերել: Անոնց մեկնումէն վերջ, մենք մնացինք նորէն գազաններու եւ աւազակներու դրացնութեան մէջ:

(Շար. 28)

ՏԻԳՐԱՆ ՊԱԼԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Զորեքշաբթի առտու, վերջին պահուն, ցաւով իմացանք որ նախորդ գիշերը, Դեկտեմբեր 12–ին, իր մահկանացուն կնքած էր Տիգրան Պալեան: Կ'անդրադառնանք մեր վաղուան թիւով:

(Շար. Ա. էջէն)

կայացնելով: Լենինականի մանկական հիւանդանոցին մէջ որ նախկին վարժարանի շէնք մըն է, ոչ հոսուն ջուր կայ, ոչ ալ ջեռուցում: Վերակենդանացումի սրահին մէջ ելեկտրականութեան միակ թել մը բազմապատկելով կը կապուի բուվէօզներուն, ու հոսանքի խզում մը պատճառ կ'ըլլայ ամէն օր բազմաթիւ նորածիններու մահուան:

Ու իրավիճակը զայրոյթի պոռթկումով մը ըսել կուտայ տեղացիի մը. – «Երկրաշարժէն առաջ Կորբաչով գիտցաւ իր հրասայլերը հոս ղրկել կարգուկանոնը հաստատելու համար. իսկ հիմա, ինչո՞ւ բան մը չըրաւ որ սա անխծեալ շրջափակումին վերջ տայ»:

Յետոյ անմիջապէս կը բացուի օժանդակութեան նիւթը. նոյն Լենինականցին կը յիշէ Ազնաւուրի խոստումը իրենց թէ մեքենաներ ու դրամ պիտի ղրկէր երախաներուն համար ու ոչինչ ստացած են: Լրագրողը հիմնուելով իր լրաքաղին արդիւնքին, կը պատասխանէ թէ Ազնաւուրի կազմակերպութեան կողմէ հաւաքուած շուրջ 20 միլիոն ֆրանքը տակաւին լքած չէ ֆրանսական դրամատան արկղերը: Իսկ Ազնաւուրի կազմակերպութեան ընդհանուր քարտուղարը հաստատելէ ետք տեղեկութիւնը, կ'աւելցնէ թէ դժուար է կազմակերպչական գործը:

Հ. Կիրչուն այս առթիւ կուտայ նաեւ համառօտ հարցազրոյց մը, օժանդակող այլ կազմակերպութեան մը՝ «Էքիլիպր»ի նախագահին հետ, որ կը հերքէ գործին կազմակերպչական բարդութիւնը, եթէ ան որպէս ամբողջութիւն ձեռք առնուի, առանց միջնորդ տարրերու:

Արցախի վերաբերող էջը կը պատմէ Արցախի ժաննային մասին: Թատրոնի այս երիտասարդ արուեստագիտուհին գործնապէս կը մասնակցի միացումի պայքարին, թէ թատերական իր ներկայա–ցումներով, թէ ֆետայիներու գործակցութեամբ: Ու լրագրողին հետ իր տեսակցութեան աւարտին, ան թուղթի օգնով լեցուն բաժակը «միացո'ւմ» գոչելով կը բախէ խօսակիցին բաժակին, աւելցնելով. – «Եկէք ներկայացում մը դիտելու շուտով ... յաղթանակէն ետք»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ՝ ժոքս ապահովութեան արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ, կայարաններու, վաճառատուներու եւ հանրային վայրերու մէջ, մանաւանդ տօնական շրջանին համար: Ոստիկանական ուժերը կը բազմանան, գլխաւորաբար Կառ տիւ Նոռ, ուր շատ յարձակումներ կ'ըլլան: Կը թուի սակայն թէ այս ամբողջը հետեւանք է նաեւ ոճրափորձերու սպառնալիքներու: Դեկտեմբեր 13-ին եւ Յունուարին ալ աշխատակիցներու դատավարութիւններ կան եւ մթնոլորտը ծանր է:

ԼՈՒՄԱՅԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ բոլորովին ազատ կը դառնայ Յունուար 1–էն սկսեալ, Ֆրանսայի համար: Այս որոշումը համապատասխան է Ֆրանսայի առած եւրոպական յանձնառութեանց: Այլեւս ոեւէ Ֆրանսացի կրնայ դրամատան հաշիւ ունենալ արտասահման, բայց պէտք է յայտարարել տուրքերու վարչութեան:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎՃՌԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ...

Վճռական՝ Ֆրանսայի Բաժակի 8–րդ հանգրուանի ճամբուն վրայ: Այս շաբթու վերջը, Վալանսի Հ.Մ.ը կը պայքարի Սէն Ռաֆայէլի խումբին հետ, Հ.Մ. Ը.Մ. Լիոն–Տէսին ալ՝ Մոնաօ–լէ–Մինի՝ որ կը պատկանի արհեստավարժ ախումբներու երկրորդ բաժանումին:

Կը նախատեսուի հաւասար խաղարկութիւն մը Վալանսի եւ Սէն Ռաֆայէլի միջեւ, իրարու ծանօթ մրցակիցներ, քանի որ, երկուքն ալ կը մասնակցին Ֆրանսայի ախոյեանութեան երրորդ դասակարգի նոյն խմբակին: Սեպտեմբերին Վալանսի մէջ հաւասար մնացած էին արդէն: Բայց այս անգամ պէտք է յաղթող մը: Սէն Ռաֆայէլ պիտի խաղայ իր համակիրներուն առջեւ, ինչ որ պիտի դժուարացնէ անկասկած Հ.Մ.ին գործը:

Հ.Մ.Ը.Մ., Մոնաօյի դէմ, առաջին ակնարկով որեւէ կարելիութիւն չունի յաջող կերպով վերջացնելու խաղը, քանի որ չորս դասակարգի տարբերութիւն կայ երկուքին միջեւ:

Բարեբախտաբար, Հ.Մ.Ը.Մ.ի վարիչները կրցած են չըջել տալ վիճակահանութեան արդիւնքը՝ որ կը պարտադրէր ճամբորդել հայանուն ակումբին: Մրցումը տեղի պիտի ունենայ ուրեմն Տէսինի մէջ, ինչ որ փոքր յոյս մը կուտայ Հ.Մ. Ը.Մ.ի՝ լաւ դիմադրութիւն մը կազմակերպելու եւ թերեւս ալ դժուարութեան մէջ դնելու արհեստավարժ խումբը որ, ճշդենք, իր դասակարգին տկարագոյններէն մէկն է, վերջինթեր է: Անցեալ կիրակի պարտուած է Աննըսիի մէջ՝ 1 – 0: Հ.Մ.Ը.Մ. – Մոնաօ խաղը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ օր, Տէսինի մէջ, ժամը 14.30–ին:

● ՄԻՋԱԿ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ

Ախոյեանական մրցումները պիտի դադրին քանի մը շաբաթ. ձմրան արձակուրդ: Անցեալ Կիրակի, Վալանսի Հ.Մ.ը, Նիսի մէջ, չէ յաջողած ճեղքել տեղւոյն արհեստավարժ երկրորդ խումբին պաշտպանողականը եւ պարտուած է 2 – 0: Վալանս կը մնայ 8–րդ:

Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն–Տէսին, լիկի առաջնութեան մէջ, իր դաշտին վրայ, հաւասար արդիւնք մը միայն (0 – 0) ձեռք ձգած է Մէնկէթի դէմ: Հաւասարութիւն մը՝ որ կրնայ ծանր կշռել, դարնան, երբ մօտենայ հաշուեկշռի պահը: Վերելքի համար, անհրաժեշտ է, ընդհանրապէս, պարտութեամբ մը տուն ղրկել ամէն հիւրընկալուած խումբ...

Հ.Մ.Ը.Մ. կը մնայ առաջատար, ընկերակցութեամբ Մութիէյի՝ որ յաղթած է նախկին առաջատար Աննըմասի:

Հաւասար արդիւնք նաեւ Վալանսի պահեստին համար՝ որ կը խաղար Բոթ Շոտի դաշտին վրայ (0 – 0): Վալանս 5րդ է եւ կրնայ տակաւին յաւակնիլ վերելքի:

Փարիզի շրջանին մէջ, Իսսի Հ.Մ.ը կը շարունակէ յաղթել, այս անգամ՝ Սէն Քլուի 3 – 1. Ալֆորվիլ պարտուած է Ֆոնթընէի դաշտին վրայ՝ 2 – 1:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 17, Ս. Յակոբ Մծբնայ Հայրապետի տօնն է:

Այս առթիւ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ հանդիսաւոր Եպիսկոպոսական պատարագ, զոր կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Կը քարոզէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՊԵՔՃԵԱՆ

Սոյն պատարագին կը հրաւիրուին մերագն ժողովուրդը եւ ի մասնաւորի եկեղեցւոյ անդամները, որոնք հնարաւորութիւնը կրնան ունենալ ծանօթանալու նորընտիր վարչութեան անդամներուն հետ, յետ պատարագի տրուելիք ընծայ–նին ընթացքին:

Առաւօտեան ժամերգութիւնը կը սկսի ժամը 8.30–ին, Պատարագ՝ ժամը 10–ին:

Chefs d'entreprises et commerçants avez-vous pensé que pour vos cadeaux de fin d'année vous pourriez offrir

LE LIVRE - GUIDE

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ?»

d'Isabel Der Hagopian

La lecture agréable et utile fera mieux connaître l'Arménie à vos amis, clients et relations.

EN VENTE

à la LIBRAIRIE SAMUELIAN, 51 rue Monsieur Le Prince, 75006 Paris

dans les FNAC.

prix dégressif pour les commandes groupées

aux Editions ADER :

16, rue de l'Espérance, 75013 Paris

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի խաչիկ Առաքելեանի (Մշոյ Խասգիւղացի) մահուան առթիւ:

[illegible]

Կիրակի, Դեկտ. 17, ժամը 20.30–ին, Թէաթր տէ Շան զ'Էլիզէ կը ներկայացուի Սպարտակուս (Ա. Խաչատրեան) բեմապարը:

ARCHAK II
de retour en France
Première projection
Dimanche 11 mars à 18 heures
au Cinéma COSMOS
76, rue de Rennes, 75006 Paris
les autres séances en province vous seront communiquées ultérieurement.

U. G. A. B.
VALENCE et LYON
présentent un Programme Théâtral Exceptionnel
GERALD PAPAZIAN et *NORA ARMANI* dans

"SEJOUR EN ARARAT"

(en version française)

A VALENCE :

Le Vendredi 15 Décembre à 20 h 30
Salle de la M.J.C. du Polygone;

A LYON

Le Dimanche 17 Décembre à 16 h 30
Salle Victor Hugo, 33, rue Bossuet.

Réservation : Lyon 78 35 06 56
Valence 75 56 33 74.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 16, տօն է Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին, Մարուգէի նգնաւորին եւ Մելիտոսի Եպիսկոպոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10–ին:

ՔՈՒԼՎ. OSSO — Ս. ՅԱԿՈԲ

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Պուլվար Օսոյի Հայոց Եկեղեցւոյ պաշտպան Սուրբ Յակոբ Մծբնայ տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի եւ յաւարտ պատարագի Մատաղօրհնութիւն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 17–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՇԱՆ ԽԶԿՐ. ՔՀՆՅ. ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Հ. Բ. Ը. Միութիւն–Փարիզ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ ՕՐ

ԱՄԷՆ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ
ժամը 14.30–էն 18
Ալեք Մանուկեան
Մշակ. Կեդրոնին մէջ՝
118, Քուրսէլ փողոց – Փարիզ 17–րդ

Սուրճի սպասարկութիւն:
Հաճելի ժամանց (scrabble, bridge etc...)
Ընտանեկան մթնոլորտ
Սիրալիր հրաւէր բոլորին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սէն Ժէրոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղի հայկական Ծննդեան տօնակատարութիւնը՝

Յունուար 6–ին

Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բ. ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
նուիրուած
ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ–ի ծննդեան 120ամեակին

Բանաստեղծը կը ներկայացնէ.–

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

Յ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆէ էջերով հանդէս կու գան
Կարապետ Տաքէսեան
եւ
Արմէն ու Րաֆֆի Փանոսեան

Կիրակի, Դեկ. 17, ժամը 17–ին
Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
— Մուտքը ազատ է —

DINER ANNUEL

des

AMIS DE LA FONDATION MARIE NUBAR

Au profit de leurs étudiants boursiers de la Maison d'Arménie

Vendredi 15 Décembre, à 20 heures
au YAN'S CLUB
5, ave. Reille — 75014 Paris

Tirage de la tombola au cours du diner.

Participation aux frais : 300 Frs.

Merci de libeller votre chèque à l'ordre des Amis de la Fondation Marie Noubar
57, boulevard Jourdan, 75014 Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 15
VENDREDI
15 DÉCEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. —Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամերիկեան առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.167
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.167

ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ՆՈՐ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԻ ՄԸ ՍԵՄԻՆ

Քրտական հարցը որ շուրջ տասնամեակէ մը ի վեր աճարեկչական անզանցառելի իր տարողութեամբ միայն փորձանք մը դարձած է Թուրք իշխանութիւններուն համար, հետզհետէ սկսած է գրաւել նաեւ քաղաքական մարզը: Անոր վերջին ապացոյցն էր ընկերվար ժողովրդական կուսակցութենէն խումբ մը երեսփոխաններու Փարիզի քրտական համաժողովին մասնակցելու յանդգնութիւնը, աննախադէպ քայլ մը, որուն նախաձեռնողները կուսակցութենէն վտարուեցան, սակայն կնճիռը չհարթուեցաւ: Այս վտարումը յաւելեալ ազմուկներու, բողոքներու տեղի տուաւ, միջ-կուսակցական վէճեր յարուցանելով: Այս զարգացումին վերջին օղակը եղած է յայտարարագիր մը որ հրապարակուած է նոյն կուսակցութեան 16 անդամներուն կողմէ, այդ յայտարարագիրը «անարդար ու անպատասխանատու» կը նկատէ վտարումի որոշումը ու կը թելադրէ հանրային կարծիքին ուշադրութեան յանձնել կրկին քրտական հարցը:

Այս նպատակով հրապարակուած յայտարարագիրը վեց կէտերէ կը բաղկանայ. լուծումը անպայման պէտք է գտնուի երկրին ամբողջականութեան ու ժողովրդավարական սկզբունքներով: Լուծումի աշխատանքը պէտք է տարուի որպէս ամբողջ Թուրքիոյ ժողովուրդին վերաբերող հարց մը, եւ ոչ միայն ծագումով Քիւրտերու կողմէ: Պէտք է նըկատի առնել հարցին տնտեսական եւ ընկերային տարողութիւնը ու այն վնասները որոնց կ'ենթարկուին հայրենակիցներ զինեալ բախումներու պատճառով: Թոյլ պէտք չէ տալ որ հարցը միջազգային շահագործումի առիթ տայ, եւ վերջապէս ըստ 16 երեսփոխաններու համոզումին, առանց աւելի յապաղելու հարցը պէտք է նախ կուսակցութիւններու քննարկումին յանձնուի, ապա Ազգային Մեծ Ժողովին նկատառման ենթարկուի:

Յայտարարագիրը բաւական զօրաւոր հակազդեցութիւններ պատճառած է մամուլին մէջ ուր կը կոչուի օրինակ, «սարսափազդու» եւայլն:

Նոյն օրերու «Ճումհուրիյէթ» օրաթերթի մէկ թիւին մէջ եւս արձագանգ կը գտնէ քրտական հարցը: Հոն, Ուղուր Մումճու շուրջ կէս դար ետ երթալով, կը յիշէ Աթաթիւրքի կեցուածքը այս մասին: Ան 1923-ին, լրագրողի մը հարցումին պատասխանելով կ'ըսէ. — «Քրտական հարցը մեր, այսինքն թրքական շահերուն համար երբեք արժէք չի կրնար ունենալ: Անոնք այնպէս մը համարկուած են մեր մէջ որ այսօր յանուն քրտութեան սահման մը գծելու փորձը պիտի նշանակէր փճացնել Թուրքիան»: Ան կը շարունակէ.— «Այս պատճառով փոխանակ առանձին քրտականութեան մը մասին մտածելու, պէտք է նկատի առնել մեր Սահմանադրութեան այն հանգամանքը որով տեսակ մը տեղական ինքնավարութիւն պիտի ստեղծուի: Այնպէս մը, որ այն շրջանները որոնց բնակչութիւնը քիւրտ է, իրենք զիրենք պիտի ղեկավարեն որոշ ինքնավարութեամբ մը»:

Ուղուր Մումճու այս դիրքորոշումին մէկ զուգահեռը կը նկատէ այսօրուան այն իրավիճակը որ Թուրքիոյ մէջ քիւրտ ծագումով երեսփոխաններ, ընդհ. տնօրէններ, զօրավարներ, ուսուցիչներ կան: Ու անոնք այնպէս մը ընտելուզուած են Թուրքիոյ ժողովուրդին որ Քիւրտերու եւ Թուրքերու միջեւ սահման մը գծել, այսօր եւս նոյնքան անհնարին է:

«Ճումհուրիյէթ»ի յօդուածագիրը ապա կը յիշէ 1925-ի Շէյխ Սաիտի ապստամբութիւնը որուն հաշուեցոյցը Թուրքիա վճարած է Մուսուլի քարիւղահանքերով: Ու այս կէտը նոր զուգահեռի մը կ'առաջնորդէ լրագրողը. — «Այսօր, քրտական հարցը ոչ փոքրամասնական շովինականութեամբ, ոչ ալ անջատողականութեամբ կամ ահաբեկչութեամբ կարելի է լուծել. այլ, ժողովրդավարութեան կիրարկումով ու մարդկային իրաւանց հանդէպ համատարած յարգանքով:

...Այսօր պէտք է բուն պատճառները պրպտել այն երեւոյթին որ Ամերիկա ու արեւմտեան այլ երկիրներ այսքան հետամուտ են քրտական հարցին»:

Ու այս կեցուածքը Ու. Մումճու կը բացատրէ ապագայ քրտական Պետութեան մը քարիւղի հարստութեան տիրանալու ամերիկեան ախորժակով:

Մինչ մամուլին մէջ ժողովրդավարական սկզբունքներու եւ մարդկային իրաւանց մասին կը խօսուի, որպէս լուծումի ճիշդ ուղի, նոր պնդում մը կու գայ ցոյց տալու թէ իշխանութիւնները որքան հեռու են այս բաներէն:

Ծանօթ է որ Նոյեմբերի վերջին օրերուն Թուրք մամուլը արձանագրեց ջարդի լուրի մը. քիւրտ զինեալ ուժեր Հաքքեարիի Իքիքայա գիւղին վրայ յարձակում գործելով մեծ ու փոքր 21 հոգի սպաննած էին: Թերթերը լրատուութեան հետ կասկածներ ալ կը յայտնէին. ինչո՞ւ գիւղին զինեալ պահապանները չէին միջամտած ու արգիլած կոտորածը: Այս կասկածները աւելի կը յստականան «Իքիպինէ տօղրու»ի վերջին թիւին մէջ կատարուած հրապարակումով մը: Քիւրտ զինեալ ուժերու կողմէ Փարիզի մէջ կատարուած յայտարարութիւն մը մերժած է ոճիրին պատասխանատուութիւնը: Բանբեր մը կը բացատրէ լրագրողին թէ կապ հաստատելով տեղւոյն վրայ գտնուող իրենց զօրախումբերուն հետ, ստուգած են թէ քրտական ոչ մէկ մասնակցութիւն եղած է այդ կոտորածին: Կ'ըսուի թէ դայն կազմակերպած է շրջանի կուսակալութիւնը, քրտական կազմակերպութեան հիմնումին 11-րդ տարեդարձին օրը, որպէսզի դիւրութեամբ շփոթութեան մէջ ձգէ հանրային կարծիքը:

Շաբաթաթերթը հազիւ լոյս տեսած, այս նոյն թիւը հաւաքելու որոշում տրըւած է իշխանութիւններու կողմէ, վերոյիշեալ կասկածամտութեան պատճառով:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ դէմ ահաբեկչական սպառնալիքները տօնական օրերուն բաւական լուրջ բնոյթ առած են եւ Միշէլ Ռոքար Ներքին ապահովութեան խորհուրդը նիստի հրաւիրած էր առջի օր: Սպանիոյ մէջ չիի ութ լիբանանցի ձերբակալուած են, որոնց մօտ 200 քիլօ պայթուցիկ գտնուած է (նոյնը, որ գործածուած էր Փարիզ, 1986-ին), ինչպէս նաեւ Փարիզի, Մատրիտի, Մարսէյլի օդակայաններու յատակագիծերը: Ապահովութեան շատ խիստ միջոցներ ձեռք առնուած են սահմանագլուխները եւ բոլոր բազմամարդ հանրային վայրերը: Ութերուն մէջ է Ալի Մոհամէտ Սպայթի, որ շիի լիբանանեան ցանցին ղեկավարը կը նկատուի, բայց ցարդ Սպանացիները ստոյգ փաստեր չէին գտած որ բանտարկեն: Այս սպառնալիքները կապ ունին նաեւ Անիս Նագգաշի հացադուլին հետ: Ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած Պախթիարի մահափորձին համար, Նագգաշ Նոյեմբեր 7-էն ի վեր ներհեղումի տակ է: 100 օրէ սնունդ չառներ եւ 25 քիլօ կորսնցուցած է (ներկայիս 49 քիլօ է): Փաստաբաններէն մէկը՝ Վերժէս կ'ըսէ թէ որեւէ պահու սիրտը կրնայ կենալ: Իրեն համար, հարցը պարզ է՝ «Ազատութիւն կամ մահ»: Պարսիկները միշտ կը պնդեն, որ Շիրաքի կառավարութիւնը յանձն առած էր ազատ արձակումը Պէյրութի Ֆրանսացի պատանդներու փոխարէն, բայց Ֆրանսա տէր չեղաւ իր խոստումին:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ Համայնավար կուսակցութեան նախկին թիւ մէկը՝ Տոդոր Ժիվկով արտաքսուեցաւ կուսակցութենէն Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստի որոշումով: Տղան եւ իր ամէնէն մօտիկ գործակիցը նոյն ճակատագրին ենթարկուեցան: Քննութիւն ալ բացուած է եւ անկարելի չէ որ Ժիվկով դատի ալ քաշուի:

ՄԱՆՏԵԼԱՅԻ հանդիպումը Տը Քլէրքի հետ պատմական բնոյթ առած է: Նոր տեսակցութիւններ ալ նախատեսուած են եւ Մանտելայի այս հաւանութիւնը շատ օգտակար է Տը Քլէրքի, որ կրնայ այս ձեւով ցոյց տալ թէ Մանտելա ափրիկեան Ազգային Քոնկրէին (մարքսիստ) պէս անզիջող դիրքի վրայ չէ:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Կեդրոնական Կոմիտէի նիստին, ուր Փօլ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 8 / 12)

ԱՐՑԱԽ
ԱՆԱՊԱՀՈՎ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Դեկտեմբեր 6-ին, ժամը 22ին, ԼՂԻՄ-ի սահմանին մօտ գտնուող Ջաբրայիլ աւանին մէջ Ազրպէջանցիներու ամբոխը (մօտ 100 հոգի), որսորդական հրացաններով ու մահակներով զինուած, գերի բռնած են Հադրութի շրջանի զինուորական հրամանատար, փոխ գնդապետ Վ. Լորկանովը եւ նոյն շրջանի ներքին գործերու բաժնի պետ, փոխ գնդապետ Վ. Ստեփանեանը:

Յարձակողները ծեծած են Վ. Ստեփանեանը, ապա տարած են Ջաբրայիլի շրջանային գործադիր կոմիտէի շէնք: Ծաղրուծանակը հոն եւս շարունակուած է: Հոն եկած Ջաբրայիլի ներքին գործերու շրջանային բաժնի պետը Վ. Ստեփանեանը տարած է ոստիկանատուն, ուր ան նոյնպէս ապրած է բաւական տհաճ վայրկեաններ:

Վ. Ստեփանեան ու Վ. Լորկանով յաջորդ առտու՝ ժամը 4-ին ազատ արձակուած են: Հայ փոխ գնդապետը փոխադրըուած է Ստեփանակերտի հիւանդանոցը:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՏԻԳՐԱՆ ՊԱԼԵԱՆ

Համեստ մարդ մը, բառին ամէնէն ազնիւ իմաստով: Պարտաճանաչ, ծառայասէր, մանաւանդ՝ գրասէր:

Տիգրան Պալեան ծնած էր Պոլիս, 1911-ին: Յաճախած էր Արամեան վարժարանը, ապա իր մտաւորական ամբողջ պաշարը ամբարած ինքնաշխատութեամբ: Մոլի ընթերցող մըն էր, միշտ հետամուտ ձեռք ձգելու Հայաստան թէ Սփիւռք լոյս տեսած վերջին հրատարակութիւնները, որպէսզի օրը օրին տեղեակ մնայ գրական կեանքին: Նախքան Փարիզ հաստատուիլը (1963) Պոլսոյ մէջ ալ գնահատելի աշխատանք տարած է, գլխաւորաբար Արամեան Սանուց Միութեան եւ գրական մշակութային յանձնախումբին մէջ, ուր վարած է քարտուղարութիւնը: Նոյն միութեան հրատարակչական լիազօր յանձնախումբին երեք անդամներէն մէկն էր: Լոյս ընծայած են բազմաթիւ գիրքեր («Համայնապատկեր Իսթանպուլահայ գրականութեան հանրապետական շրջանին», Գրիգոր Զօհրապ, Համաստեղ, Վարդան Կոմիկեան եւայլն): Կանոնաւոր կերպով եւ հինէն աշխատակցած է հայ մամուլին. — «Մարմարա», «Պոլիս», «Ժամանակ», «Երջանիկի տարեգիրք», ապա Փարիզ հաստատուելէն ետք՝ «Աշխարհ» եւ «Յառաջ», շարունակելով միշտ գրութիւններ հասցնել նաեւ «Մարմարա»ի: Քարտուղարն էր Էլիզ Գալուքճեան - Այվազեան գրական մրցանակին դատակազմին:

«Գիր սիրող» մը, մանաւանդ հայ գիր, որ միշտ ներկայ էր մշակութային ձեռնարկներու, ընտանի դէմք մը, որ մինչեւ անողոք հիւանդութիւնը, որ քանի մը շաբաթ առաջ զինքը յանկարծ գգեանեց, շարունակեց իր կարելիութեան սահմաններուն մէջ, իր մասնակցութիւնը բերել Փարիզի հայ կեանքին:

Մեր ցաւակցութիւնները իր այրիին եւ զաւակներուն:

ՄԵԼԻՆԷ ՄԱՆՈՒՇԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Չորեքշաբթի առտու (Դեկտեմբեր 13) Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ Մելինէ Մանուշեանի յուղարկաւորութիւնը, Ֆրանսայի թէ հայ բազմութեան մը ներկայութեան: Ռուբէն Մելիք ողեկոչեց զինքը եկեղեցին, ապա մարմինը փոխադրուեցաւ Իվրիի գերեզմանատունը, ուր իր վերջին հանգիստը պիտի գտնէր կեանքի իր ընկերոջ՝ Միսաք Մանուշեանի կողքին:

Գերեզմանատան մէջ, Համայնավար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար Ժիզէլ Մօրօ, Ֆերնան Լըրիշ (Վալ - տը - Մառնի ԱՆԱՔՐ), Ժորժ Սառ (յանուն կառավարութեան) ոգեկոչած են իր յիշատակը: Ժիզէլ Մօրօ մեծարած է՝ «այս արժանաւոր եւ քաջ տիկինը, որու ճակատագիրը այնքան մեծ ողբերգութիւններ ճանչցած է...»:

«Իւմանիթէ», Դեկտեմբեր 14-ի իր թիւին մէջ, յուղարկաւորութեան թղթակցութեան առթիւ, կ'ոգեկոչէր Միսաք Մանուշեանի դիմադրական գործունէութիւնը, մինչեւ 1943 Նոյեմբեր 16-ի այն օրը, երբ Կեսթափօ զինքը կը ձերբակալէր, ապա՝ կը գնդակահարէր 1944, Փետրուար 21-ին իր 22 ընկերներուն հետ, լաւագոյնս անմահացած Արակոնի «Աֆիշ Ռուժ»ով: Համայնավար պաշտօնաթերթը կ'ըսէ նաեւ թէ Մելինէ Մանուշեանի քոյրը՝ Տիկին Արմենուհի Կիրակոսեան նամակով մը Ժորժ Մառշէի շնորհակալութիւն կը յայտնէր իր քրոջ հանդէպ ցոյց տրուած հոգածութեան առթիւ: Յուղարկաւորութեան ներկայ Համայնավար պատուիրակութեան մէջ եղած են Քլօտ Պիյար, Կի Փուսի, Ժանին Ժամպիւ, Ժան - Քլօտ Լըֆոր, Կի Տիւքոլոնէ, Լէօ Ֆիկէռ: Այլ ներկաներու կարգին կը յիշուին՝ Անրի Քրազիւքի, Ռընէ Ռուսէլ, Բարսեղեան, եւլն., եւլն.:

Չորեքշաբթի առտու (Դեկտեմբեր 14) Ֆրանս - Ընթէրի թրանզիսթորը (ժամը 7.20-ի շուրջ) նուիրուած էր Մելինէ եւ Միսաք Մանուշեանի, հեռատեսիլն ալ (ԷՖ - ԷՌ 3) նախորդ իրիկուն կ'անդրադառնար Մելինէ Մանուշեանի թաղման:

«ԶՕՐԵԱՆ»Ի ԲԱԶՄԱԿՈՂՄԱՆԻ ԱԽՏԱՃԱՆԱՉՈՒՄԸ

Մշակոյթ, պատմութիւն եւ ժամանակակից մտածողութիւն ձեւակերպող ազդակներու եւ ուժերու առնչուած հայկական փորձառութիւնը վերլուծելու, քննարկելու նպատակով ճամբայ ելած հիմնարկ մը պէտք չէր լռութեամբ անցնէր Դեկտեմբեր 7–ի առաջին տարելիցը. այդ թուականը սուգի, տրտմութեան օր մը ըլլալէ զատ, ազգային տագնապալից ներկային մէջ անկիւնադարձ մը կը նշէ. քաղաքական հարցին օրէ օր բարդացող հոլովոյթին մէջ երկրաշարժը ջուրին երեսը հանեց շատ մը իրականութիւններ: Ինքնախաբէութեան վերջին բերդերն ալ ինկան անով, ու «մեծ»ութիւններ մնացին իրենց ամբողջ մերկութեան մէջ, պզտիկ ժողովուրդ մը արհամարհելու մեղքին տակ ընկճուած:

«Երկրաշարժէն տարի մը ետք ի՞նչ պատկեր կը պարզէր Հայաստան» այսպէս բանաձեւուած էր Զօրեան հիմնարկը եռօրեայ իր գիտաժողովը որ կազմակերպուած էր Խորհրդային Միութեան Գիտութիւններու Ակադեմիային «Հայաստանի վերակառուցման յանձնախումբ»ին մասնակցութեամբ, Փարիզի Փալէ տէ Քոնկրէի մէկ սրահը, Դեկտեմբեր 4, 5 եւ 6–ին: Երեք օրուան ընթացքին զանազան մարզերու քննարկումին յատկացուած նստաշրջաններով հարցին առնչուած դէմքեր բերին իրենց դիտարկումներու, հետազօտութիւններու, փորձառութիւններու արդիւնքները, վկայութիւնները: Մաս առ մաս կազմուեցաւ Հայաստանի խճանկարը որ կը թելադրէ մէկ բան. այն որ, ինչպէս Դեկտեմբեր 4–ին, բացման խօսքին մէջ շեշտեց «Զօրեան»ի Փարիզի մասնաճիւղին պատասխանատու իրաւաբան Քաթրին Քէսէճեան, այս հաւաքը պէտք չէր որ քով քովի գալու եւ խօսելու առիթ մը ըլլար միայն: Այս նպատակով, ակնյայտ էր կարելի չափով լաւատեղեակ տարրեր մէկտեղելու ջանքը: Տնտեսագէտ Ա. Աղանբէկեանի, Հայաստանի վերակառուցումի յանձնախումբէն Ս. Գալճեանի, ակադեմական Գէորգ Տէր – Ստեփանեանի, Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիային տնտեսագիտական հիմնարկի ղեկավար Մ. Քոթանեանի ներկայութիւնները լաւագոյն վկայութիւնն էին այս մասին:

Բացումի նստաշրջանին մարդասիրական գործունէութեան ենթանախարար՝ Պ. Քուշնէրի ելոյթը ուշադրութիւնները կեդրոնացուց երկրաշարժին զուգահեռ, քաղաքական հարցին վրայ: Ապա ամփոփեց Ֆրանսական շտապօգնութեան փուլերը, այս գործին ոչ կառավարական կազմակերպութիւններու մասնակցութիւնը: Տարուան մը ընթացքին կատարուածը, աւելի ճիշդ չկատարուածը իրեն ըսել կուտար թէ նման տարողութեամբ աղէտի մը առջեւ կառավարական ծառայութիւններու համակարգը կը կազմալուծուէր ու պէտք չէր շատ խոստումներ ունենալ: Ապա անդրադառնալով քաղաքական հարցին, ան որոշ մտահոգութիւն արտայայտեց յատկապէս զինեալ բախումներու պատճառով. այդ մտահոգութիւնը յիշեցնել կուտար իրեն թէ «համայնավարութեան անկումը անպայման ժողովրդավարութեան յաղթանակը կրնայ չնշանակել, ու եթէ կրօնական ու ազգային մղումներով այս պոռթկումները շարունակուին, մեր շրջանը կրնայ աւելի ծանր վտանգներու ենթարկուիլ, քան երկրաշարժը»: Իր խօսքին աւարտին ան շեշտեց թէ ամէն պարագայի մէջ, ինք հայ ժողովուրդին տրամադրութեան տակ է:

Տարի մը ետք աղէտին առնչուած իրավիճակին մանրամասն մէկ պատկերը գծեց ընկերային ու տնտեսական գործերու ղեկավար՝ Գագիկ Յարութիւնեան: Ան բերաւ թուական տուեալներ որոնք անշուշտ հեռու էին մխիթարական երանգ մը ունենալէ: Հետաքրքրական էր իր դիտարկումը որ աղէտին հետեւանքները չափելով, հաստատել կուտար թէ ամէնէն ծանրը մեր խնդիրները հաշուի առնելիք համակարգի մը – որ մեզի պատկանէր – չգոյութիւնն էր: Ատիկա դարմանել պիտի նշանակէր յարգել այն բոլոր հրամայականները որպէսզի ժողովուրդը տէրը ըլլայ իր կեանքին, ներառեալ ընկերային, տնտեսական կամ քաղաքական կեանք, ու աղէտ կամ ուրախութիւն: Ան յատկապէս շեշտեց կարեւորութիւնը Սփիւռքի հայութեան համար այնպիսի պայմաններ ստեղծելու որպէսզի Հայաստան միմիայն խորհրդանշական Մայր Հայրենիք չըլլայ, այլ նկատուի իրական հայրենիք: Գ. Յարութիւնեանի թուական տուեալները աւելորդ է ըսել թէ մռայլ պատկեր մը կը գծէին. նոր բնակարաններու մէջ 10 հազար հոգի տեղաւորուած էր միայն, շուրջ կէս միլիոն անպատսպարներու զանգուածէն: Այսքանը առաջնահերթ խնդիրը կը դարձնէր բնակարանի հարցը, ուր պէտք էր նկատի ունենալ երկար ժամանակի լուծումներ: Սակայն հակառակ բոլոր աննպաստ պայմաններուն, – քաղաքական, ընկերային, տնտեսական–, հակառակ Կեդրոնական Գերագոյն Խորհուրդին վերջին որոշումին, ցաւի տոկալու վարժութեան տէր ժողովուրդը ընկճուած ըլլալու տպաւորութիւն չէր ձգեր բնաւ, ինչպէս եզրափակեց իր ելոյթը Գ. Յարութիւնեան:

Աղէտին պատճառած կորուստներու թուական ներկայացումը շարունակուեցաւ նաեւ Լենինականի կուսակցական Կոմիտէի Բ. քարտուղար Սպարտակ Պետրոսեանի կողմէ: Ան, բնակարաններէ զատ անդրադարձաւ նաեւ դպրոցական շէնքերու մեծ պահանջին, արդիւնաբերական ու աշխատանքի մարզերուն, թելադրելով որ արտասահմանի օժանդակութիւնը նկատի ունենայ նաեւ այս բոլորը եւ մտածուի օրինակ, շինարարական գործունէութիւն ծաւալելէ զատ, հայթայթել գործատուներու, դպրոցներու կահաւորում, սարքաւորում:

Երկրաշարժին յաջորդող օրերուն ուշադրութիւնները կեդրոնացած էին «տագնապի բջիջ»ին վրայ որ ձեռնարկողն ու կազմակերպողը եղաւ առաջին օժանդակութիւններուն. այս բջիջին գործունէութեան, գործելակերպին մասին մանրամասն տեղեկատուութիւն մը կատարեց անոր տնօրէնուհին Սէսիլ Սփորթիս:

Սփիւռքի հայութեան օժանդակութեան տեղեկատուութեան եւս տեղ տրուած էր գիտահաւաքի ընթացքին մէջ. նախ խօսք առնելով Պելժիայէն Նուպար Տեվլէթեան, ներկայացուց Պելժիոյ հայութեան բերած նպաստը: Յաջորդական նիստերուն խօսք տրուեցաւ Զուիցերիայէն Ա. Պաղճեանի որ խօսեցաւ իր գաղութին կողմէ կատարուած օժանդակութեան մասին:

Այս շրջանակին մէջ Ամերիկայի Հայկական Համագումարէն Վան Գրիգորեան ներկայացուց ամերիկեան ճակատը. նախորդներէն տարբերութիւնը այն էր որ աւելի սեւեռած էր ամերիկեան կառավարութեան ու ոչ կառավարական կազմակերպութիւններու կատարածին վրայ: Վան Գրիգորեան խօսեցաւ նաեւ ապագայ գործակցութեան մարզերու – կրթական, տնտեսական, առողջապահական – մասին:

Առաջին օրուան վերջին ելոյթ ունեցողը Հայաստանէն՝ Ռաֆիկ Դաւոյեանն էր: Ան երկար ելոյթով մը անդրադարձաւ վերջին շրջանի պատմութեան, ներկայի իրավիճակին, եզրակացնելով որ պէտք է մենք նկատի առնենք մեր հնարաւորութիւնները, առանց ուրիշներէ կախում ունենալու:

Երկրորդ օրուան առաջին նստաշրջանը յատկացուած էր աղէտին երկրաբանական տարողութեան. Սթրազպուրկի բնագիտական հիմնարկէն Հ. Հաալէր ներկայացուց երկրագունդի կեղեւին տեղաշարժը որ պատճառ եղած էր ցնցումներուն, ապա Երեւանի տնտեսական հիմնարկի դասախօս՝ Ռուբէն Թադեւոսեան երկրաբանագիտական թէքնիք տեղեկատուութենէ մը ետք կանգ առաւ համագործակցութեան կարելիութիւններուն վրայ: Անոնց յաջորդեց Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիայէն պատկառելի անուն մը, Գէորգ Տէր – Ստեփանեանի ղեկուցումը. անով, կարելի է ըսել որ եռօրեայ գիտաժողովը գտաւ գործնական իրականութեան հետ առնչումի կէտը, քանի որ Գէորգ Տէր – Ստեփանեան ներկայացուց Լենինական քաղաքի վերաշինութեան վիճայարոյց հարցը. կանոնաւոր հետեւող մը հայ մամուլին ու անով հայկական իրականութեան, պիտի յիշէ որ Լենինականի վերակառուցումին համար վայրի ընտրութիւնը պատճառ դարձած էր թէր ու դէմ կարծիքներու բախումի մը, որ մինչեւ այսօր ալ չէր յանգած գիտական ու տրամաբանական – համոզիչ եզրայանգումի մը, այսօր, երբ հիմնարկուած է արդէն վաղուան Լենինականի նոր շրջանին մէկ մասը: Գ. Տէր – Ստեփանեան Լենինականի ծաւալման մասին առաջարկուած ու ընտրուած վայրերը սահմանեց որպէս լաւի, ճիշդի ու սխալի, գէշի կատարեալ օրինակներ: Այսպէս, հիւսիս – արեւմտեան մասը ուր սկսած է շինարարութիւնը, աննպաստ բոլոր յատկանիշները կը մէկտեղէ. այսինքն՝ հոն ստորերկրեայ ջուրեր մնայուն սպառնալիք են կայուն շէներու, յատկապէս ցնցումներու ծանօթ գօտիի մը մէջ. շրջանը հողամշակութեան համար յարմարագոյն ու Հայաստանի մէջ այնքան սակաւ սեւահողերու հարուստ գօտի է ու յաւելեալ, բնակութեան համար աննպաստ կլիմայական պայմաններու տէր. տակաւին կայ շինութիւններու աւելի սուղ արժելուն պարագան: Այս բոլորին վրայ կայ նաեւ Կարսի ջրամբարին շինութիւնը. ան պիտի պարունակէ 90 միլիոն խորանարդ մեթր ջուր, որ երկրաշարժի մը պարագային որպէս յաւելեալ փորձանք, պիտի ողողէ Լենինականը:

Զեկուցողը կ'առաջարկէր, այս բոլորը նկատի առնելով, կառուցումի սկսուած թաղամասը աւարտել 100 հեկտար տարածութեան վրայ ու նոր ծրագիր չմշակել նոյն վայրին համար: Ապա դադրեցնել նաեւ Կարսի ջրամբարին շինութիւնը: Սխալներու յամառութեան որպէս ուրիշ օրինակ մը Գ. Տէր – Ստեփանեան յիշեց տակաւին Երեւանի Նայիրիտ գործատան պարագան, որ վտանգի մը պահուն մեծ թիւով մահերու պատճառ պիտի ըլլայ եւ զոր փոխանակ փակելու, նոր բաժինով մը կ'օժտեն ներկայիս: «Ամէն մարդ ուրիշի սխալէն դաս կը քաղէ, մենք ոչ իսկ մերիններէն», ըսաւ ակադեմականը ու եզրակացուց. – «Այսպիսով, Հայաստանը դարձնում ենք սխալ կառուցւածքների 'յուշարձան»:

Նոյն տեսակէտները կը բաժնէր նաեւ յաջորդ զեկուցողը, Միացեալ – Նահանգներէն, Պոսթընի հիւսիս – արեւելեան համալսարանէն բնակելի ճարտարապետութեան բաժնի վարիչ՝ Միսաք Եղեան: Ան համաձայն գտնուելով իր նախորդին արտայայտած մտածումներուն, կը շեշտէր թէ «առանց պայմանների համակողմանի ուսումնասիրութեան, քաղաքների տեղ որոշել թուղթի վրայ, լուրջ մարդու գործ չէ»: Ան աւելցուց թէ երկրաշարժի հաւանականութեան մասին կատարուած ուսումնասիրութիւնները գոհացուցիչ չէին ու նոր թեքնոլոժիներ չէին կիրարկուեր վերաշինութեան ընթացքին: Միսաք Եղեան ընդունելով թէ վերակառուցումի ծաւալը հսկայական է, շինանիւթը վատորակ, առաջարկեց տրամադրելի կարելիութիւններուն համաձայն իրապաշտ օրացոյց մը պատրաստել վերակառումի, ապա Սփիւռքի հետ սերտ գործակցութեամբ մը հարկաւոր թէքնիքը ապահովել այս գօտիներուն համար:

Գ. Տէր – Ստեփանեանի ու Մ. Եղեանի բանաձեւերուն անուղղակի պատասխանի ջանք մը եղաւ Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդի անդամ, Ճարտարապետներու Ազգային Կոմիտէի նախագահ Աշոտ Ալեքսանեանի ելոյթը: Ան արագ շարժելու հրամայականով փորձեց բացատրել կատարուած թերիներու պատճառը, աճապարանքը նկատելով կատարուած սխալներու պատասխանատու: Ըսաւ մինչեւ իսկ թէ հինգ միլիոն քառակուսի մեթր բնակելի տարածքի մը յատակագիծը անխալ պատրաստել կարելի բան չէր. երկրորդ պատճառ մըն էր շրջափակումը որուն հետեւանքով նախատեսումները կարելի չեղաւ իրականացնել: Իր խօսքերը այն տպաւորութիւնը գործեցին որ չէր ուզեր, կամ չէր կրնար երեւակայել թէ հինգ միլիոն քառակուսի մեթր տարածքով բնակելի գօտիի մը կառուցումին ընթացքին, բնական նկատել – ինչ պատճառով որ ալ ըլլայ – սխալներու գոյութիւնը, վաղը ի՛նչ կրնար արժել: Ու նոյն տրամադրութեամբ ալ, գրեթէ ոչինչ նշանակեցին ապահովութիւն ներշնչելու մղուած երաշխիքի իր խօսքերը, թէ Լենինականի վերակառուցումին համար վայրի ընտրութեան քննարկումները ամէն մանրամասնութեամբ կատարուած էին:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՃԱՇ ի նպաստ ԻՍԻԻ ԱՊԱԳԱՅ ԴՊՐՈՑԻՆ

Դեկ. 9–ին, Շաբաթ իրիկուն, Իսիի դպրոցաշինութեան յատուկ յանձնախումբը ճաշ մը կազմակերպած էր Փարիզի Էնթէրքոնթինանթալ պանդոկի մէկ սրահը, որու կը մասնակցէին միայն հրաւիրեալներ եւ որու նպատակն էր շօշափելի գումար մը ապահովել, կարենալ շարունակելու եւ զանց լրացնելու ծրագրին առաջին մասը: Տիկին Ռոզէթ Տէր-Վիչեանի հրաւէրով խօսք առաւ յանձնախումբին քարտուղարը՝ տոքթ. Վիգէն Կարապետեան, որ նախ Ֆրանսերէն քանի մը խօսքով յայտնելէ ետք թէ Դեկ. 5–էն ի վեր, Իսի–լէ–Մուլինօ զուգորդ քաղաքն է Էջմիածնի հետ, անդրադարձաւ դպրոցին անհրաժեշտութեան, որու շուրջ բոլորը միացած են: Տոքթ. Կարապետեան, իրաւացի կերպով, նկատել տուաւ թէ կարելի չէ միայն Ֆրանսերէն խօսիլ, երբ նիւթը հայ դպրոցն է ու իր ելոյթը շարունակեց հայերէն: Քաջութիւն կամ խենթութիւն է, ըսաւ այս ձեռնարկը, եղեռնէն 75 եւ երկրաշարժէն տարի մը յետոյ, բայց այդ պատճառով իսկ անհրաժեշտութիւն մըն է, տեսակ մը՝ պատասխան: Պարզեց կառուցուելիք համալիրին մանրամասնութիւնները՝ դպրոց մը 6 դասարաններով, 4 յարկանի շէնք մը, որ պիտի ունենայ նաեւ բացի դպրոցէն եւ յարակից բաժիններէ 500 հոգինոց սրահ մը: Անմիջականին համար, այսինքն որպէսզի 1990–91–ի վերամուտին կարելի ըլլայ բանալ առնուազն մանկապարտէզը, հարկ է երկու ու կէս միլիոն ապահովել: 1990–ին պէտք է բացուին մանկապարտէզի 3 դասարաններ: Տոքթ. Կարապետեան այլ մանրամասնութիւններ տալէ ետք, չմոռցաւ նաեւ պատասխանները տալ այն հարցումներուն, որ կ'ըլլան ընդհանրապէս գաղութին մէջ, այս ծրագրին առնչութեամբ: ա) Ուրիշ դպրոցի պէտք կա՞յ, երբ կան 2 դպրոցներ: Անոր պատասխանն այն է որ այս մէկը պիտի գտնուի հայաշատ արուարձանի մը մէջ, ուրեմն աւելի դիւրին է աշակերտ ապահովել: բ) Ծրագիրը շատ մեծ է, պէտք կա՞ր մեծ մշակութային կեդրոնի մը: Պատասխանը, անշուշտ, դրական է: Նման կեդրոն մը անհրաժեշտութիւն է: գ) Հիմա դպրոց շինելու առե՞նն է, երբ Հայաստան օգնութեան պէտք ունի: Պատասխանը՝ այո է, աւելի քան երբեք, քանի որ առանց դպրոցի կարելի չէ հայ մնալ եւ երբ Հայաստան այսօր, միացեալ Հանրապետութիւն է Արցախի հետ, պէտք է միանայ նաեւ ամբողջ Սփիւռքը, հայ մնալով:

Պարզ է, շատ հակիրճ կերպով տուինք տոքթ. Կարապետեանի դրած հարցերը, որոնք աւելի մանրամասն էին, գաղափար մը տալու եւ մանաւանդ ներկաները համոզելու համար: Պատուելի Ռընէ Լեւոնեան իր կարգին բացատրեց դպրոցի անհրաժեշտութիւնը, ապա նոյն նպատակաւ խօսք առաւ քաղաքապետ Անտրէ Սանթինի: Դպրոցը անհրաժեշտ է, ըսաւ, հարկ էր որ կարելի դառնայ, եթէ չյաջողինք, ձախողութիւն մը կ'ըլլայ:

Գիւտ Արք. շեշտեց, մանաւանդ, եկեղեցի եւ դպրոց, զոյգ հիմնարկներու աւանդութիւնը մեր մէջ: Մեր ինքնութեան պահպանման համար անհրաժեշտ երկու կռուաններ են, ամէն Հայ իր սիրտը բացած է եկեղեցիին եւ դպրոցին համար: Պէտք է օժանդակել, քանի հայրենիքը մեզ կը կանչէ եւ մենք պարտինք Հայ զգալ: Այս գիտակցութեամբ է, որ եօթը տարիներէ ի վեր ծրագրուած է նոր դպրոցի մը կառուցումը: Եկեղեցին կ'ամբողջանայ դպրոցով, ուրեմն հարկ է զօրավիգ կենալ: Պէտք է հաւատք ունենալ: Ու նուիրատուութեան կոչով փակեց իր խօսքը:

Այս երեկոյթին համար, Հայաստանէն յատկապէս հրաւիրուած էր Սերօ Խանզադեան, որ իր յատուկ ոգեւորիչ շեշտով յայտնեց թէ ինք իրաւունք չունէր այսօր հոս գալու, թողլով իր ժողովուրդը, ինք որ երեսփոխան է Երեւանի եւ Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդներուն: Բայց, եկած էր, որովհետեւ հարցը դպրոցի կը վերաբերէր ու կ'անդրադառնար հայ դպրոցին, որու առաջինը կը հիմնէր Մ. Մաշտոց: Կը յիշէր Նախիջեւանի 82 հայկ. դպրոցները, ալ աւելի ծանրանալու հա-

ԻՏԱԼԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Ի ՊԱՏԻՒ ՓՐՈՖ ԱԼՓԱԿՕ-ՆՈՎԵԼԼՈՅԻ

(ՅԱՊԱՂԱԾ)

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 26, երեկոյեան ժամը 5-ին աշխոյժ էր Միլանոյի քաղաքապետարանի ամէնէն շքեղ սրահներէն մէկը՝ Ալեսսին. ներկայ բազմութիւնը առաւելաբար բաղկացած էր մտաւորա-կաններէ, առեւտրականներէ, ճարտարապետներէ ու բժիշկներէ: Եկած էին ներկայ ըլլալու Հ. Բ. Ը. Միութեան Միլանոյի մասնաճիւղի նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած պարգեւատրում - հանդիսութեան:

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի «Կարպիս Փափազեան» միջազգային մրցանակը, ամէն տարի կը պարգեւատրէ ոչ - հայ անձնաւորութիւն մը, որ գերազանցապէս նուիրում եւ վաստակ ցուցաբերած է, ուսումնասիրութեան կամ ծանօթացման, Հայոց մշակոյթի կամ՝ հայ դատի մարզերէն ներս:

Այս տարի արժանաւորապէս կը շնորհուէր մեծավաստակ գործիչ փրոֆէսօր՝ Ատրիանօ Ալփակօ - Նովելլոյին:

Հանդիսութիւնը բացուեցաւ քաղաքապետին՝ Պր. Փիլլիդդերիի խօսքերով: Ան նշեց հայ գաղութին աշխոյժ գործնէութիւնը Իտալիոյ եւ մանաւանդ Միլանոյի մէջ: Հայն ու Իտալացին կողք - կողքի տարիներ շարունակ աշխատած են, այս քաղաքի բարգաւաճման համար, մանաւանդ մշակութային մարզէն ներս: Ան վերյիշեց Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժն ու անոր յաջորդող օրերը, եւ թէ ինչպէս ամբողջ Իտալիան իր կառավարութեամբ եւ պատկան մարմիններով, բարեսիրական ու ընկերային հաստատութիւններով, բանուորներով ու դրամատէրերով անյապաղ օգնութիւն ցոյց տուին հայ ժողովուրդին:

Ան եզրափակեց իր խօսքերը շնորհակալութիւն յայտնելով Հ. Բ. Ը. Մ.-ի վարչական կազմին, որ այսպիսի լաւ եւ ուրախալի առիթներ ստեղծելով, անգամ մը եւս կը շեշտէ այն փոխադարձ կապը, որ կայ եւ կը մնայ Հայուն եւ Իտալացիին միջեւ: Մեծարեց նաեւ փրոֆ. Ալփակոյի վսեմ աշխատանքը, որ դարեր շարունակ պիտի մնայ որպէս անխախտելի փաստ այս երկու ժողովուրդներուն փոխ - յարաբերութեան:

Ապա խօսեցաւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Միլանոյի մասնաճիւղի նախագահ՝ Տոքթ. Տիգրան Ալեքսանեան: Ան ի հարկէ իր խօսքերը սկսաւ շնորհակալութիւն յայտնելով Միլանոյի քաղաքապետին, որ սիրով ընդառաջեց այս երկրորդ պարգեւատրման հանդիսութեան, մեր տրամադրութեան տակ դնելով քաղաքապետարանի ամէնէն գեղեցիկ սրահներէն մէկը, եւ մանաւանդ շնորհելով մեզի իր ներկայութիւնը:

Տոքթ. Ալեքսանեան քանի մը խօսքով անդրադարձաւ թէ ինչպէս ծնունդ առաւ այս «Կարպիս Փափազեան» մրցանակը: Առաջինը՝ յանձնուեցաւ 1988-ին Տոքթ. Թեսսա Հոֆմանին, իսկ այս տարի Միլանոյի հայութիւնը հպարտ է, որ այդ նուէրը շնորհուեցաւ մեր բոլորին սիրելի եւ յարգանքի արժանի փրոֆ. Ալփակոյին:

Համառօտ ակնարկ մը նետեց նաեւ Միլանոյի հայութեան կեանքէն ներս: Միլանօ իտալահայութեան համար եղած է կեանքի կարեւոր հանգրուան մը: Հեռաւոր 1912-ին արդէն հիմնուած է Հ. Բ. Ը. Մ.-ի այս մասնաճիւղը, ապա 1945, Ապրիլ 25-ի վաղորդայնին, ծընաւ Իտալիոյ Հայոց Միութիւնը, որուն միակ նպատակն էր օգնել կարօտեալ ազգակիցներուն: Ուստի 1953-ին հայ համայնքը վերջապէս ունեցաւ իր հաւաքման վայրը որ կոչուեցաւ «Հայ Տուն», Իտալիոյ Հայոց Միութիւնը, Հայ Տունն ու Հայ Առաքելական Եկեղեցին պաշտօնապէս ճանչցուեցան Պետութենէն, եւ մինչեւ այսօր կը վայելեն անոր յարգանքը:

Եւ այսօր 25 տարիներէ ի վեր Միլանոյի հայութիւնը յանձինս քանի մը ընտանիքներու, բարերար նուիրատուութեան եւ փրոֆ. Ալփակոյի ժրաջան աշխատանքներուն, հիմնեց նախ «Հայ մշակոյթի ուսումնասիրութեան եւ վաւերագրութեան» կեդրոն մը, եւ ապա լոյս ընծայեց բազմաթիւ երկլեզու լայնածաւալ գրքեր:

Կազմակերպուեցան հինգ միջազգային սիմբոզիումներ: Եւ ահաւասիկ 1968-ին Միլանոյի Պրերա Թանգարանին մէջ առաջին հայկական ճարտարապետութեան ցուցահանդէս, որ բախտն ունեցաւ յաջորդող երկու տասնամեակներուն շրջելու Եւրոպայի բազմաթիւ մայրաքաղաքներ եւ այլ ցամաքամասեր:

Տոքթ. Ալեքսանեան իր խօսքերն աւարտեց շնորհակալութիւն յայտնելով անգամ մը եւս պատկան մարմիններուն: Ապա անդրադարձաւ Տիկին Լուիզ Սիմոնի աջակցութեան, որ առանց վարանումի ընդունեցաւ ներկայ ըլլալ այս հանդիսութեան, հակառակ իր բազմաթիւ զբաղումներուն: Տիկին Լուիզ Սիմոն նաեւ ուզեց իր շնորհակալական խօսքերն ըսել եւ շեշտեց գլխաւորաբար. - «Ինծի համար մեծ հաճոյք մըն է ըլլալ հոս ձեզ հետ, այս ուրախալի առիթով: Հաւաքուած ենք հոս՝ մեծարելու համար բարեկամ մը, որ ճանչցուած է աշխարհի բոլոր Հայերէն, իսկական հերոս մը մեր ազգին համար, յանձին փրոֆէսօր Ալփակոյի: Շատ փոքր թիւով բախտաւորներ որոնք այցելեցին մեր հեռաւոր հայրենիքը, անոնք ստիպուեցան մագլցիլ լեռներ, կըտրել ձորեր եւ քարքարոտ ժայռոտ տարածքներ, որպէսզի հմայուին ճարտարապետական հոյակապ ոճով շինուած դարաւոր վանքերով, եկեղեցիներով ու խաչքարերով հայրենի բնութեան գիրկը»:

«Բայց այսօր ամբողջ սերունդ մը երջանիկ է մեր սուրբ յուշարձաններու ակադեմական վաւերագրութիւններէն: Պր. Ալփակոյի ակադեմական ուսումնասիրութիւնները արթնցուցին ոչ թէ միայն Հայութիւնն ամբողջ, այլ նաեւ համայն արեւմտեան աշխարհը:

Իր բովանդակ նուիրումին որպէս արդիւնք հիմնուեցաւ հայ միջնադարեան ճարտարապետական ուսումնասիրութեան կեդրոն, ինչպէս նաեւ հայ ճարտարապետութեան վաւերագրական կեդրոն: Ան կազմակերպեց շատ մը ցուցահանդէսներ ամբողջ աշխարհի մէջ, աչքէ անցընելով ամէնէն կարեւոր շրջանները ճարտարապետութեան, խաչքարի եւ ձեռագրերու, 4 - 18-րդ դար:

Հայ ճարտարապետութեան հաստատագիրերը, հոյակապ աշխատանք մըն է, որ բաղկացած է 19 երկլեզու հատորներէ, եւ վերջերս լոյս տեսած «GLI ARMENI» կրնայ առանձնապէս ըլլալ ուսումնասիրական մեծ աղբիւր մը այլ դրողներու համար: Իր բեղնաւոր աշխատանքը կը ներփակէ նաեւ հնաբանական հետազօտութիւններ Վասպուրականի, Անիի եւ Կիլիկիոյ մէջ:

Մենք Հայերս երախտապարտ պէտք է ըլլանք նաեւ Իտալացիներուն: Հայաստան գտնուած ընթացքիս, երկրաշարժի յաջորդող օրերուն բախտը ունեցայ նաեւ ճանչնալու Տիկին Մարիա Փիա Ֆանֆանին: Աշխարհի վրայ չկայ հայ մը որ չլսեց այս մեծ ժողովուրդին անձնուիրութեան մասին: Սպիտակի տուները ողջ յուշարձաններ են Իտալիոյ ժողովուրդի առատաձեռնութեան եւ վեհանձնութեան:

Որպէս նախագահ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի եւ որպէս ներկայացուցիչ իր 22.000 անդամներուն աշխարհով ցրիւ, մեր գնահատականը Պր. Ալփակոյին, պարգեւելով զինք «Կարպիս Փափազեան» մրցանակով: Այս մրցանակը ծնունդ առաւ Վիեննայի մեր բարերարներէն՝ Պր. Փափազեանի նախաձեռնութեամբ, որպէսզի քաջալերէ ոչ - հայ ուսումնասիրողներ, որոնք իրենց կեանքը ու ուսումնասիրութիւնները կը նուիրեն հայագիտութեան: Անցեալ տարի մրցանակը ստացաւ գերմանուհի՝ տոքթ. Թեսսա Հոֆմանը. այս տարի ուզեցինք պատուել փրոֆէսօր Ալփակօն, որպէս հայ արուեստի ու ճարտարապետութեան անզուգական վարպետ»:

Պր. Փիլլիդդերին Միլանոյի քաղաքապետարանին կողմէ յուշանշան մը յանձնեց փրոֆէսօրին:

Հանդիսութեան ներկայ էին նաեւ մեր միութենական բարեկամները արտասահմանէն:

Հանդիսութիւնը վերջացաւ տոքթ. Ալեքսանեանի փակման խօսքերով, որուն ընթացքին նշեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կողմէ ղրկուած Կոնդակն ու Սուրբ Սահակ - Սուրբ Մեսրոպ յուշանշանը:

Խօսք առաւ նաեւ Պր. Հայկաշէն Ուզունեանը ըսելով, որ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի ընտանիքը բազմանդամ ու բազմաճիւղ է, հըպարտ ենք որ մաս կը կազմենք այս մեծ ընտանիքին: Անոր փառաւոր անցեալը, ներկան եւ ապագան հաւատք ու յարգանք կը ներշնչեն գալիք սերունդներուն:

Խօսեցան նաեւ Տիկին Արշալոյս Ծգնաւորեանը, Պր. Ալփակօն ու Տոքթ. Ալեքսանեան, ինչպէս նաեւ մի քանի ներկաներ:

Ժամանակը բաւական յառաջացած էր, երբ ներկաները կամաց - կամաց սկսան հրաժեշտ տալով հեռանալ ճաշասրահէն:

Եւ այսպէս Հ. Բ. Ը. Միութիւնը անգամ մը եւս ստեղծելով գործակցութեան բարձր ոճ մը, արժանացաւ հանրութեան յատուկ գնահատանքին:

ԿԵԿԵԼ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ
Միլանոյի Մասնաճիւղի Ատենադպիր

ԴՈՂՈՒԹԻՒ ԴՈՂԵՐ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ մօտ Իտալիոյ դեսպան Անթոնիօ Մանչինի, Նոյեմբեր 20-ին այցելած է Լիբանանի Օգնութեան Խաչի «Ա. Պուլղուրճեան» ընկերա - բժշկական կեդրոնը: Քառայարկ շէնքին այցելութենէն ետք, «Թնճուկեան» սրահին մէջ սարքըւած ընդունելութեան ընթացքին Լիբանանի Օգնութեան Խաչի շրջանային վարչութեան ատենապետուհին անգլերէն ներկայացուցած է կազմակերպութեան գործունէութիւնը: Ապա Պուրճ Համուտի քաղաքապետը՝ տոքթ. Զաքարիա Մկրեան ֆրանսերէն յայտնած է թէ կեդրոնը ըստեղծուած է մասնաւորապէս շրջանին մէջ հիւանդանոցի մը չգոյութեան պատճառով: Դեսպանը, որ այս այցելութեան շընորհիւ աւելի մօտէն ճանչցած է հայ ժողովուրդը, յայտնած է թէ այս առթիւ դեսպանատունը հիւանդատար կառք մը ու որոշ քանակութեամբ դեղօրայք կը նուիրէ կեդրոնին:

ՏԻԹՐՕՅԹԻ «Ա. Մանուկեան» վարժարանի սրահին մէջ, Նոյեմբեր 16, տեղի ունեցած է գրական երեկոյթ մը, ի պատիւ պոլսահայ բանաստեղծ Զահրատի (Զարեհ Եալտըզճեան): Թէքէեան Մշակութային Միութեան հրաւէրով, «Մէկ քարով երկու գարուն» խորագրեալ իր վերջին գիրքը ներկայացնելու համար հիւսիսային Ամերիկա այցելող բանաստեղծին կենսագրականը ըրած է Ուէյն համալսարանի հայագիտական ամպիոնի վարիչ՝ Տիգրան Թումաճան, անգլերէն լեզուով: Ստեղծագործութիւններու քանի մը նմոյշներու ընթերցումէն ետք, «Ա. Մանուկեան» մշակութային հիմնադրամի ատենապետ Երուանդ Ազատեան վերլուծած է Զահրատի ստեղծագործական վաստակը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Լ Ի Ո Ն

«ԴԻՄԱԿ»Ը՝ ՀԻՒՐ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 3-ին, Համազգային «Դիմակ» խումբը (Փարիզ) Լիոն էր: Հրաւիրուած էր Կապոյտ Խաչի «Արաքս» մասնաճիւղին կողմէ, որպէսզի Լիոնի Հայերը վերստին ընտելանան հայերէն թատրոնի հետ՝ որմէ զրկուած էին քանի մը ամիսներէ ի վեր:

Ծանօթ է որ «Դիմակ»ի վերջին ատեններու յայտագիրը Մուշեղ Իշխանի մէկ ստեղծագործութիւնն է՝ «Մեռնիլը որքան դժուար է», գրուած 1971-ին: Այդ ներկայացուեցաւ Վիկտոր Հիւկօ սրահին մէջ: Կային շուրջ 150 հանդիսատեսներ՝ որոնց մէջ երիտասարդներ, պատանիներ ալ: Վստահ չենք թէ ասոնք իրենց գիտցած հայերէնով, հասկցան ամէն ինչ: Բայց կարեւորը մասնակցիլն է...

Աւելորդ ըլլայ թերեւս երկին մանրամասնութիւններուն մէջ մտնել Լիոնի ներկայացման առթիւ: Յիշենք միայն որ Ճէյմս Արամեան, գաղթականի զաւակ, բայց, յաջողած Ամերիկացի մը, յոգնած երկրային կեանքէն, կը բախէ երկինքի թագաւորութեան դուռը, բայց կ՚արգիլուի իրեն ներս մտնել զանազան պատճառներով. գլխաւորը՝ իր ուղեղը երկրագունդին վրան է միշտ. փոխադրուած է զուտ Ամերիկացիի գլխուն մէջ: Արամեան ստիպուած է սպասել ու սպասել՝ գոց դրան առջեւ: «Հայու ճակատագիր»:

Անշուշտ, միայն այդ ըսելու համար չէ որ հեղինակը ազատ ելք տուած է իր հարուստ երեւակայութեան եւ գրած այս թատերգութիւնը, համեմելով զայն, զուարթախոհութեամբ եւ խորհրդածութիւններով՝ որոնք կրնան մտածելու առիթ ընծայել ուշադիր ունկնդիրին:

«Մեռնիլը դիւրին չէ» ... Ներկայացման պատրաստութիւնն ալ, անկասկած, դիւրին չէ եղած: Մօտ քսան հոգինոց խումբով մը, դերակատարներ եւ աշխատակիցներ, Յասմիկ Սիմէքեանի բեմադրութեամբ, ի գլուխ գանուած ձեռնարկ մը՝ որ հաճոյք պատճառեց ներկաներուն: Կը յուսանք որ «Դիմակ» պիտի շարունակէ իր գործունէութիւնը՝ որ կը տեւէ արդէն 1983-էն ի վեր:

Դերասաններէն շատեր, հաւանաբար բոլորն ալ սիրողներ, վարժ կը թուին բեմին: Կը մնայ յաւելեալ աշխատանք՝ աւելի բարելաւելու համար առոգանութիւնը, ինչ որ եղած է յաճախ մեր թատերական խումբերուն դժուարութիւնը, մանաւանդ որ սրահներն ալ երբեմն, յարմար չեն հանդիսատեսին լրիւ լսողութեանը համար: Սրահին մէջ կ՚ըլլան միշտ յոգնած ականջներ, ծերեր ... Ու մանաւանդ՝ հայերէն լաւ չհասկցողներ: Դերասանէն կը պահանջուի յարատեւ ուշադրութիւն երբ խօսակցութիւնը կամ մենախօսութիւնը կը պարտադրէ ձայնի ելեւէջներ: Մեր այդ դիտողութիւնը պէտք չէ սակայն նսեմացնէ «Դիմակ»ի անդամներուն կատարած աշխատանքին արժէքը:

Յերեկոյթին սկիզբը, Տիկին Գասապեան, նախագահ «Արաքս» մասնաճիւղին, բարի գալուստ մաղթելէ վերջ հանդիսատեսներուն, ընդգծեց հայ մշակոյթի պահպանման եւ ծանօթացման անհրաժեշտութիւնը. Կապոյտ Խաչը կը շարունակէ գործել այդ ուղղութեամբ, ըսաւ. թատրոնն ալ լաւագոյն միջոցներէն մէկն է, առիթ տալու նորահաս սերունդին լսելու հայերէն...

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

մար հայ դպրոցին անհրաժեշտութեան վրայ:

Խօսք առաւ նաեւ Հալէպէն Թորոս Թորանեան, ինք ալ շեշտելու համար հայկ. դպրոցին դերը:

Որքան գիտենք, այս երեկոյթը որեւէ ձեւով ակնկալուած յաջողութիւնը չարձանագրեց: Տեղւոյն վրայ հաւաքուած 130.000 ֆրանքը թերեւս ծառայէ միայն օրուան եւ յարակից ծախքերը փակելու: Հոս ալ ուրեմն, տեղ մը ծուռ բան մը կայ: Ոչ ոք կրնայ մեղադրել «Յառաջ»ը, որ զօրավիգ չէ նման ձեռնարկի մը: Ով որ քիչ շատ ծանօթ է այս գաղութին պատմութեան, որ նաեւ պատմութիւնն է «Յառաջ»ի քաջ գիտէ թէ ոչ մէկը որքան Շաւարշ Միսաքեանը դպրոցի ջատագով եղած է եւ իր հիմնած թերթն ալ նոյն ոգիով, միշտ շեշտած է հայ դպրոցին անփոխարինելի դերը մեր արմատախիլ ժողովուրդին համար: Ուրեմն հարց է թէ ինչո՞ւ Խալի այս հրապուրիչ ծրագիրը «չի ստացւում» գաղութիս մէջ, ինչպէս կ՚ըսեն Հայաստան: Տոքթ. Կարապետեան փորձեց պատասխանները տալ, թերեւս ոչ այնքան համոզիչ: Բայց, հոս, առայժմ, պիտի չծանրանանք այս ծրագրին վրայ, որու յաջող ելքը ոեւէ գիտակից Հայու սրտին չի կրնար չխօսիլ: Զենք ուզեր յոռետես ըլլալ եւ պէտք չէ ըլլանք, նոյնիսկ երբ մեր երկու դարաւոր վարժարանները միայն սրտի սեղմում կրնան պատճառել:

Պիտի ուզէինք սակայն, որ շողշողուն ծրագրերէ խուսափինք եւ իրատեսութեամբ շարժինք, որպէսզի կէս ճամբան չմնանք: Զեռնհասութեամբ քննենք կըրթական հարցերը, ախտաճանաչումն ընելով մեզ շրջապատող անտարբերութեան դրդապատճառներուն, որպէսզի այս ծըրագիրը գլուխ ելլէ, նախ իրագործելով միայն՝ կարելին:

Ա. Մ.

Այրի Տիկին Արշալոյս Պալեան,
Տէր եւ Տիկին Գարուն եւ Սիլվի Պալեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ եւ Ագապի Տէր - Գրիգորեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Սիրվարդ Պալեան,
Տէր եւ Տիկին Կարօ եւ Անահիտ Պալեան եւ զաւակները (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Հերման եւ Անիթա Պալեան եւ զաւակները (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Պետրոս եւ Էլիզ Խաչատուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Էրթման
ինչպէս նաեւ ընտանեկան պարագաներն ու բարեկամները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ - հօր, տագրոջ, հօրեղբօր, կնքահօր եւ ազգականին՝

ՏԻԳՐԱՆ ՊԱԼԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտ. 12-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 18, ժամը՝ 14·30-ին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանթէօ - Փարիզիէն գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար Հայ մտաւորականներու դամբարանը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը կը սգայ իր վարչութեան անդամներէն՝

ՏԻԳՐԱՆ ՊԱԼԵԱՆԻ

մահը:

Այս առթիւ ցաւակցութիւն կը յայտնէ ողբացեալին հարազատներուն ու ընտանեկան պարագաներուն:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ARCHAK II
de retour en France
Première projection
Dimanche 11 mars à 18 heures
au Cinéma Cosmos
76, rue de Rennes, 75006 Paris
les autres séances en province
vous seront communiquées ultérieurement.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սէն Ժէրմէ Զ. Շանթ մասնաճիւղի հայկական Ծննդեան տօնակատարութիւնը՝

Յունուար 6-ին

Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

(Շար. Ա. էջէն)

Լօրան կը փոխարինէ Ժ. Մառշէն (ապաքինման մէջ, սրտի զարկին փոքր խանգարումէ մը ետք), բաւական փոթորկոտ մթնոլորտ մը տիրած է եւ վիճաբանութիւնները շատ բուռն եղած են:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

• ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆ

Արծիւ կը յառաջանայ. Կիրակի օր յաղթած է Մարինեանի՝ 4 - 2, շնորհիւ Կազարեանի, Ասատուրեանի եւ Էյրոյի նշանակած կոլերուն: Այսպէսով, Հ.Մ.Ը.Մ.- Արծիւ կը բարձրանայ դասաւորումին երրորդ աստիճանին վրայ եւ հեռու չէ առաջատարէն, մանաւանդ որ ետ մնացած մրցում մը ունի: Կան վերելքի յոյսեր ուրեմն:

Աւելի բարձր դասակարգի մը մէջ, Սէն Թ'Անթուանի Հ.Մ.ը, Սէնթ Մարթի դէմ, յաջողած է, վերջին պահուն, հաւասարութեան կոլը նշանակել (1 - 1): Հայանուն ակումբը պէտք ունի տակաւին քանի մը կէտերու, լքելու համար դասաւորումին վարի աստիճանները:

Ուրիշ արդիւնքներ. Փրովանսի Ա. դասակարգին մէջ՝ Հ.Մ.Ը.Մ. (2) - Լիւն 0 - 0, Պիւրօլ -Սէն Թ'Անթուան (2) 2 - 1: Լիկի առաջնութիւն՝ Նիս - Սէն Թ'Անթուան քաւէ 0 - 0:

Վ. Մ.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Յակոբ Զօլաքեան, Լեւոն եւ Օտէթ Զօլաքեան եւ զաւակները, Յովհաննէս եւ Քլարա Գույումճեան եւ զաւակները, կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Դեկտեմբեր 17, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցիին, 4 Կոմիտաս փողոց, իրենց զաւկին, քրոջ, հօրաքրոջ եւ մօրաքրոջ՝

ԼՈՒԻԶ ԶՕԼԱՔԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին եւ իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ - մօր՝

ՍԱԹԵՆԻԿ ԶՕԼԱՔԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերմէի Զ. Շանթ մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Նուարդ Թախթալեանի, Տէր եւ Տիկին Շարլ Պէրպէրեանի եւ զաւակներուն ու համայն ընտանեկան պարագաներուն իրենց աղջկան, քրոջ եւ մօրաքրոջ՝ Ռօզէթ - Նավարօ Թախթալեանի արկածալի մահուան առթիւ. շնորհակալութեամբ ստացած է. - Տէր եւ Տիկին Կարապետ Փանոսեան, Սարաֆեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Ժիլպէր Տօնիկեան 200-ական ֆրանք, Բիւզանդ Զօրպաճեան, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Կազէրեան 100-ական ֆրանք:

Անոյշ Եղիաեանի (ծնեալ՝ Փէլթէքեան) մահուան առթիւ եղած են հետեւեալ նուէրները. - Հանրի Արզումանեանէ 500, Այրի Տիկին Փէլթէքեան 100 Ֆր.:

Հ.Բ.Ը.Մ. - ՓԱՐԻԶ

120-ԱՄԵԱԿ ԿՈՄԻՏԱՍԻ

այդ առիթով կ'արտասանէ
ԱՆԻ ԹՈՐԱՆԵԱՆ - ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ
հատուածներ՝
ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ-ի
Անլռելի Զանգակատուն-էն
Կոմիտասն ու Պարոյր Սեւակը
քանի մը խօսքով պիտի ներկայացնէ
Հալէպէն՝
ԲԺ. ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ
Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 15, ժամը 20-ին՝
Ալեք Մանուկեան Մշակ. Կեդրոնին մէջ
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, փոխան ծաղկեպսակի, Խաչիկ Ոսկանեանի մահուան առթիւ.-

Տիկին Իսկուհի Սէֆէրեանէ 300 Ֆր., Տիկին Մարի - Ժան Խաչատուրեանէ, Տէր եւ Տիկին Խօսրով Կիրակոսեանէ, Տէր եւ Տիկին Ժան - Փիէռ Սէֆէրեանէ 500-ական ֆրանք:

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-

Եղսա Սուքիասեանի մահուան առթիւ՝ Օհանեան ընտանիք 200, Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Թուրիկեան 100, Տէր եւ Տիկին Ասատուր Մէքալեան 100, Զինիճեան ընտանիք 100 Ֆր.:

Արմաւենի Թէլլէրեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Լեւոն Տէմիրճեան 300, Գույումեան ընտանիք 100, Պօմոնի Կապոյտ Խաչի կողմէ 100, Տէր եւ Տիկին Յարութ Զինարեան 100, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Թավուքճեան 200, Տէր եւ Տիկին Միհրան Աֆար 200, Օր. Արաքսի Գույումճեան 200, Տէր եւ Տիկին Գարակէօզեան 200, Տէր եւ Տիկին Վրէժ Մարտիրոսեան 100, Տիկին Զապէլ Տրիքեան 100, Այրի Տիկին Ակայեան 100, Տէր եւ Տիկին Հայկազ Մարտիրոսեան 100, Ֆըրնըզեան ընտանիք 100, Սարգիսեան ընտանիք (Լա Սիոթայէն) 100 Ֆր.:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 17, Ս. Յակոբ Մծբնայ Հայրապետի տօնն է:

Այս առթիւ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ հանդիսաւոր Եպիսկոպոսական պատարագ, զոր կը մատուցանէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

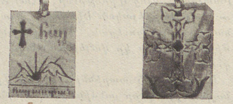
Կը քարոզէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՊԵՔՃԵԱՆ

Սոյն պատարագին կը հրաւիրուին մերազն ժողովուրդը եւ ի մասնաւորի եկեղեցւոյ անդամները, որոնք հնարաւորութիւնը կրնան ունենալ ծանօթանալու նորընտիր վարչութեան անդամներուն հետ, յետ պատարագի տրուելիք գինեձօնին ընթացքին:

Առաւօտեան ժամերգութիւնը կը սկսի ժամը 8·30-ին, Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

NOUVEAU !
ONNIK AVEDISSIAN
fabricant bijoutier

créations exclusives
en or 18 carats

56-58 rue Lafayette
8 passage des 2 sœurs
75009 Paris
sur rendez-vous : 40.22.02.12

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Դեկտեմբեր 16, Շաբաթ, տօն է՝ Սրբոցն Յակոբայ Մծբնայ Հայրապետին:

Այս առթիւ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Դեկտեմբեր 17, Կիրակի առաւօտ Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Անուանակոչութեան տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ Ծ. ՎՐԴ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ

Հոգեւոր հովիւ
Նիսի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ

Յաւարտ պատարագի կը կատարուի Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգստեան պաշտօն եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ բարերարներու եւ սատարողներու հոգիներուն համար:

Մատաղօրհնութեան եւ հոգեհանգստեան արարողութեանց կը նախագահէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի Եւ Շրջակայից

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյս ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամը 12·30-ին, Ազգային Տան սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ ժողովրդական ճաշ:

Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, կրնան արձանագրուիլ եկեղեցւոյս դիւանատունը:

Ճաշագինն է 120 Ֆր.:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բ. ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
նուիրուած
ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ-ի ծննդեան 120ամեակին
Բանաստեղծը կը ներկայացնէ.-
ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ
Յ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆէ էջերով հանդէս կու գան
Կարապետ Տաքէսեան
եւ
Արմէն ու Րաֆֆի Փանոսեան
Կիրակի, Դեկ. 17, ժամը 17-ին
Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնը
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
— Մուտքը ազատ է —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայ Ազգատախնամ Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -

Տիկին Վերժին Գալճեանի մահուան առթիւ Առնուվիլ - Սարսէլի Կապոյտ Խաչի «Ատղիկ» մասնաճիւղի անդամներ՝ Տիկին Խանճեան, Տէր եւ Տիկին Զօրայեան, Տէր եւ Տիկին Պէզճեան, Տէր եւ Տիկին Թուֆանեան, Տէր եւ Տիկին Խաչիկեան, Տէր եւ Տիկին Օհանեան, Տէր եւ Տիկին Երանոսեան, Տէր եւ Տիկին Սէֆէրճեան, Տէր եւ Տիկին Թօփալեան, Օրիորդներ՝ Սթանպօլցեան եւ Տէր եւ Տիկին Ռուստիկեան հաւաքաբար 1200 Ֆր.: Տիկին Սրբուհի Մարկոսեանի մահուան առթիւ Եէտիգարտաշեան ընտանիք եւ Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Վարդանեան փոխան ծաղկեպսակի 500-ական ֆրանք:

Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերմէի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Գրիգորեան եւ Բիրօեան ընտանիքներէ 500 ֆրանք Վարուժան Գրիգորեանի մահուան առթիւ:

Կապոյտ Խաչի Պանթէօ - Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Օր. Էլիզապէթ Մուսէեանէ, Տէր եւ Տիկին Կի Մուսէեանէ 800 Ֆր., Տիկին Աշխէն Իփէքճեանէ եւ Օր. Ժանէթ Իփէքճեանէ 1000 Ֆր., Շուշան եւ Թագուհի Մուսայեանէ 1000 ֆրանք Տիկին Վարդուհի Մուսէեանի մահուան առաջին տարելիցին առթիւ:

LA CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION SEVRAN-LIVRY

organise un

MATCH EXHIBITION DE TENNIS

AU BENEFICE
DE LA RECONSTRUCTION
DE L'ARMENIE

Thierry TULASNE, N° 3 Français
Mansour BAHRAMI, N° 9 Français
Pascal PORTE
Thierry KEBADJIAN
Arbitre *M. Claude RICHARD.*

TIRAGE D'UNE TOMBOLA

Dimanche 17 Décembre à 15 h 30

Les Tennis de Villepinte
50, rue du Manège
93420 Villepinte

Pour tous renseignements contacter :
Thierry KEBADJIAN 43. 84. 18. 82
Mme Madeleine PAPAZIAN 43. 83. 87. 68
43. 32. 47. 20

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 16-17
SAMEDI-DIMANCHE
16-17 DÉCEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.168 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.168

ՄԵԾ ԿՈՐՈՒՍՏ ՄԸ

Ա. ՍԱԽԱՐՈՎ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ԱԽՈՅԵԱՆԻՆ ՄԱՀԸ ՀԱՐՈՒԱԾ ՄԸՆ Է ՆԱԵՒ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱՑՄԱՆ

Առաջին լուրը Միացեալ – Նահանգներէն Փարիզ հասաւ, ապա միայն Մոսկուայէն, Ուրբաթ առաւօտ: Սախարով մեռաւ պառկէշին վրայ, ինչպէս կ'ըսուի, նոր վերադարձած էր, Հինգշաբթի իրիկուն, Գերագոյն Խորհուրդի պատգամաւորներու խումբին ժողովէն, ուր մինչեւ վերջին վայրկեանը պայքարած էր: Բառին բուն եւ հարազատ իմաստով՝ սիրտ հատուցած:

Մեծ գիտունին սիրտը յոգնած էր, տարիներէ ի վեր տկար էր եւ պարզ է որ վերջին շրջանին ճամբորդութիւնները, ելոյթները, անդադար տարած պայքարը մարդկային իրաւանց և Խորհ· Միութեան վարչակարգի ժողովրդավարացման համար չէին կրնար հետեւանքներ չունենալ:

Հինգշաբթի, Դեկ· 14, ամբողջ օրը նիստերու մասնակցած է, ապա վերադարձած իր գրասենեակը շարունակելու համար աշխատանքը: Գրասենեակը իր բնակարանին շէնքին մէկ ուրիշ յարկը գտնուելով եւ առենին, երբ չի վերադառնար բնակարանը, կինը՝ Ելենա Պոնէր կ'երթայ ու դինքը մեռած կը գտնէ:

Շատ պիտի խօսուի անշուշտ այս բացառիկ մարդուն մասին, հայրը խորհրդային հիւլէական ռումբին, որ ծնած էր Մոսկուա 1921-ին: 1958-ին է որ պիտի սկսէր արտայայտուիլ ազատութեանց, մարդկային իրաւանց մասին եւ զինարշաւի դէմ: Քսան տարի առաջ, 1968-ին նամակով մը Բրեժնեւի նախազգուշացուցած էր խորհ· ղեկավարը, իր տարած քաղաքականութեան համար, չեչտելով թէ երկրին կացութիւնը աղէտի կ'առաջնորդէ, ճշմարիտ նախակարապետ մը: 1975-ին է որ կ'արժանարար Խաղաղութեան Նոպէլ Մրցանակին, 1980-ին է, որ կը զրկուի քաղաքացիական իր բոլոր իրաւունքներէն եւ կ'աքսորուի Կորքի, ուր պարտադիր բնակութեան դատապարտուած է: Կը շարունակէ իր պայքարը անվրհատ ու 1986, Դեկ· 19-ին, իշխանութեան գլուխ գալէն մէկ տարի ետք է որ Կորպաչով իրեն ազատութիւն կը շնորհէ, վերադարձնելով բոլոր իրաւունքները:

Կորպաչով չէր կրնար տարբեր բան ընել եւ իր այդ արարքը մեծապէս ծառայեց յաչս Արեւմուտքի, որ այլապէս չէր կրնար անմիջական հաւատք ու վստահութիւն ունենալ իրեն հանդէպ: Այդ թուականէն ետք, Սախարով ա՛լ աւելի աշխոյժ կերպով նետուած է քաղաքական կեանքի մէջ, անսպառ ոգիով պայքարած, իր տան հեռաձայնը մէկ վայրկեան լուռ չէր մընար: Ուր որ մարդկային իրաւունքի եւ ժողովրդավարութեան հարց կար, ներկա՛յ էր: Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան ընտրուած էր եւ իր վերջին յատկանշական ելոյթն էր, առջի օր, դէզ մը հեռագրեր ներկայացնելը Կորպաչովի, Սահմանադրութեան 6րդ յօդուածի ջնջման համար:

Ամուսնացած էր Ելենա Պոնէրի հետ (որու երկրորդ ամուսինն էր), որ աղջիկն է Գէորգ Ալիխանեանի, Հայաստանի կեդր· Կոմիտէի Ա· քարտուղար (1920 – 21), գնդակահարուած 1937-ին Ստալինի կողմէ, ինչ որ պատճառ եղած է որ զաւակը՝ գործածէ հրեայ իր մօր՝ Պոնէր մականունը:

Ուրբաթ առաւօտ, ֆրանսական մամուլը չէր կրցած հասցնել լուրը, որ Փարիզ հասած էր 5·30ին: Ձայնասփիւռէն, (Ֆրանս – էնֆէո) ժամը 7·50ին կ'անդրադառնար Միշէլ Թաթիւ, որ չեչտելով թէ Սախարով բոլոր արդար դատերու բուռն պաշտպանն էր, կը յիշէր գլխաւորաբար Ղարաբաղը եւ Սախարովի տարած հայանպաստ աշխատանքները այդ առընչութեամբ:

Մարդ մըն է, որ մեռաւ, պարզապէս, եւ իր ամէնէն մեծ տխողոսը այդ է: Ոչ ակադեմական ըլլալը, ոչ Նոպէլ ստանալը բան մը կ'աւելցնեն: Իր մահը, այս շրջանին, մեծ կորուստ է Խորհ· Միութեան ժողովրդավարութեան համար եւ ընդհանրապէս, ինչպէս կ'ըսէր մեզի, Ուրբաթ առտու, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, որ մեզմէ առաւ լուրը, (Երեւան դեռ չէր հաղորդուած): Մեծ կորուստ մը նաեւ Հայութեան համար, որու արցախեան դատին բուռն պաշտպանն էր:

ԱՐՑԱԽ. – ՆՈՐ ԽՈՍՏՈՒՄ ՄԸ ԵՒՍ

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԷՆ ԵՏՔ...

Ուրբաթ առաւօտ մեր առած լուրերը Երեւանէն, Արցախի մասին, մանաւանդ, նոր խոստումի մը հարցն է:

Առջի օր, Երկուշաբթի, Գերագոյն Խորհուրդի նիստին (Մոսկուա), ժողովը մերժած է օրակարգի վրայ անցընել Ղարաբաղի հարցը, ինչպէս առաջարկած էր Հ· Իգիթեան: Մերժած էր նաեւ Լենինգրադի երեսփոխան Սոփչաքի առաջարկը՝ վերջափակումը օրակարգի հարց դարձնել: Այս երկու մերժումները պատճառ էին որ հայկ· պատուիրակութիւնը ձգէ դուրս ելլէ: Ասոր հետեւանքն այն եղած է, որ Կորպաչով իր մօտ հրաւիրած է հայկ· պատուիրակութիւնը եւ շատ սիրալիր ընդունելութիւն մը ըրած ու անոյշ-անոյշ խօսած: Խոստացած է որ Ղարաբաղի հարցը պիտի քննուի (քանիերո՞րդ անգամուան համար ...) Համագումարէն ետք: Կը մնայ համբերել: 20 ամիս է այդ համբերութիւնը դեռ չէ սպառած:

Նախքան Մոսկուայի ժողովը, Շաբաթ, Դեկ· 9-ի Օփերայի հրապարակի միթինկին շատ խիստ ելոյթ ունեցած է Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի հասցէին, որ կը շարունակէ գործել նոյն ստրկամիտ մտայնութեամբ Ոսկանեանի, Յարութիւնեանի եւ Մարգարեանցի գլխաւորութեամբ: Ազգ· դաւաճանութիւն որակած է այդպիսի քաղաքականութիւն, քանի երբ Հայաստան ցոյց չտայ իր արիութիւնը, Մոսկուա լաւ կը հասկնայ թէ կրնայ մեզ հաշուի չառնել:

Ուրբաթ առտու, Արցախ, Գորիս ընդհանուր ձեւով հանդարտութիւն կը տիրէր: Օդային երթեւեկը ապահովուած է միայն Մոսկուայի եւ Արցախի հետ, վառելանիւթի պակասի պատճառով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԻԼԻ ժողովրդավարութեան ճամբան բանեց, 16 տարիէ առաջին անգամ ըլլալով: Եօթնուկէս միլիոն քուէարկողներ ձայներու 55% համեմատութեամբ, իշխանութեան գլուխ բերին Դեմոկրատ – Քրիստոնեայ՝ Փաթրիչիօ Այլվին: Փինոշէի ժամանակաշրջանը վերջ կը գտնէ եւ երկիրը, 19 տարիէ ի վեր, առաջին անգամ ըլլալով ոչ – զինուորական նախագահ մը կ'ունենայ: Քաղաքական ասպարէզը սկըսած է 1957-ին, երբ կը հիմնէր Քրիստոնեայ ժողովրդավարութիւնը:

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

«LES NOUVELLES DE MOSCOU»

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՕԹԸ ՎԷՐՔԵՐԸ

«L'Arménie en quête d'elle-même»

«Նուվէլ տը Մոսքուի» ֆրանսական հրատարակութիւնը (Դեկտեմբեր 15 / 21) երկու էջ նուիրած է Հայաստանի, զանազան թղթակցութիւններով՝ Երեւանէն, Սպիտակէն, Արցախէն, Ազրբէջանէն, առանձին գրութեամբ մը անդրադառնալով նաեւ վերաշինութեան եւ այդ գրութիւնը խորագրելով՝ «Փորձառութիւնը չծառայեց»:

Երեւանի արձագանգին մէջ, Լեւոն Դայեան կը խօսի Հայոց Համազգային Շարժումին համագումարի մասին, ուր ներկայացուցիչներ եղեր են «Կոչակ»էն (պէտք է ըլլայ Հնչակ, բայց ռուսերէնը Հ· գիրը չունենալով, մեր անուններն ալ «կը զոհուին»...), «Ռամկավարի»ներէն եւ Դաշնակցութիւնէն» (միակ ճիշդ գըրուած անունը, երեք կուսակցութիւններէն)): Դայեան կը պարզէ Հ·Հ·Շ·-ի հիմնական հեռանկարները՝ քաղաքական կեանքի ժողովրդավարացում, տնտեսական ինքնամատակարարում եւայլն: Իր գլխաւոր հարցերէն մէկն է՝ Ղարաբաղը եւ այս բոլորը կ'ուզէ իրագործել խորհըրդային սահմանադրութեան կանոններուն յարգանքով: Աւետ Դեմուրեան, նաեւ Երեւանէն կը հաղորդէ Հայաստանի եւ Արցախի «Միացեալ Հայկ· Հանրապետութեան» հռչակումը: Էմիլ Ակայեւ, Ազրբէջանէն, անդրադառնալով Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի Նոյեմբեր 28-ի որոշումին կը հաստատէ թէ Բաքուի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահուհին համապատասխան գտած է Ազրբէջանի Սահմանադրութեան, բայց ժողովրդական ճակատը բողոքած է եւ ընդհանուր գործադուլ յայտարարած: Սպիտակէն լուրերը լաւ չեն անշուշտ եւ Անտրէյ Պրալնիկով չի վարանիր ըսելու թէ տարի մը ետք, Սպիտակ անճանաչելի կը մնայ, աւերակները տեղ – տեղ դեռ չեն իսկ մաքրուած: Ամէնէն երկար թղթակցութիւնը նուիրուած է Սպիտակի: Նկարագրութիւնները սիրտ կը սեղմեն, կը վրդովեն, նոյնիսկ կը կատղեցնեն, երբ կ'անդրադառնան մեր անզօրութեան: Վլադիմիր Նազարեան (Հայաստանի դատախազ) կը խօսի վերաշինութեան մասին, դատապարտելով նոր շինութիւններն ալ որոնք, ինչպէս անցեալին, նոյնքան դէշ են, թէ կրադիւսի որակով եւ թէ շինարարութեան ծրագրերով:

Վերջին գրութիւն մը կը վերաբերի Բաքուէն Մոսկուա ապաստանած Հայերուն, որոնք դեռ ճար չեն գտած իրենց կացութեան: Չեն կրնար Հայաստան երթալ, ուր արդէն 500 հազար անօթեւան կայ: Զանազան պատրուակներով, կը գրէ թերթը, զիրենք չեն ընդունիր Ստաւրոպոլ Կրասնոդար, ուր կ'ուզէին երթալ: 1200 ընտանիքներ են, այս պարագային մէջ, Մոսկուա:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 12)

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ ՏԱՐԵԼԻՑԸ

Ահաւոր աղէտին տարելիցին՝ Դեկտեմբեր 7-ին Հայաստանի բազմաթիւ վայրերու մէջ տեղի ունեցան յուշարձաններու բացման հանդիսութիւններ: Ցայտնի եւ անյայտ վարպետներու ստեղծած կոթողները, աղբիւր – յուշարձանները միաժամանակ կը խորհրդանշեն վերածնման հաւատը, օգնութեան հասած աշխարհի բոլոր մարդոց հանդէպ երախտագիտութիւնը:

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ

Հազարաւոր մարդիկ կ'ուղղուէին դէպի Շիրակի գերեզմանատուն, որ անցեալ տարի այս ատեն, օրերու ընթացքին մեծ չափերով մեծցաւ: Դժբախտաբար, բազմաթիւ շիրիմներ անուն չունին, անոնք նշուած են միայն «երախայ», «կին», «տղամարդ» մակագրութիւններով եւ, զարմա՛նք, այս գերեզմաններուն քով աւելի շատ մարդ կայ: Բնական է, շատերը չկրցան գտնել իրենց հարազատներու դիակները:

Երկրաշարժին անյայտ զոհերուն յիշատակին նուիրուած նրբաքանդակ խաչքարին ծաղկեպսակ կը դնեն Ա· քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան եւ պաշտօնական այլ անձեր: Հոգեհանգիստի արարողութիւն կը կատարէ Շիրակի թեմի առաջնորդ՝ Նարեկ Եպիսկոպոս:

Աւելի ուշ, Արագած փողոցին վրայ յուշաքար մը կը բացուի· «Այստեղ կառուցուելու է 1988, Դեկտեմբեր 7-ին երկրաշարժի զոհերի յուշահամալիր»: Տեղի կ'ունենայ սգոյ հանդիսութիւն, խօսք կ'առնեն Լենինականի Ա· քարտուղար Տ· Սարգսեան, ուսուցչուհի Մ· Խաչատրեան, Ռուսաստանի նախարար Գ· Կուրին, գըրպոցական Վ· Իգիթեան, բանաստեղծուհի Ս· Կապուտիկեան:

ՍՊԻՏԱԿ

Յուշաքար մը եւս: Զորս հեկտարնոց այս տարածութեան վրայ կը կառուցանուի երկրաշարժին զոհերու ի յիշատակ յուշահամալիր մը:

Քաղաքին բնակիչներն ու բանուորները կը մասնակցին Հայաստանի կառավարութեան ու «Եւրոպոլիս» ընկերութեան միջեւ համագործակցութեան պայմանագրի ստորագրման արարողութեան: Երկրաշարժէն ետք Հոլանտայի մէջ ծնունդ առած այդ ընկերութիւնը կը ծրագրէ Հայաստանի մէջ ստեղծել 150 – 200 հազար բնակչութեամբ նոր քաղաք մը:

Համաձայնագրին ստորագրումէն յետոյ վարչապետ՝ Վ· Մարգարեանց եւ «Եւրոպոլիս» ընկերութեան նախագահը՝ Ռ· Միլանո կը բանան Եւրոպոլիսի խորհրդանիշը մարմնաւորող ոսկեջուր քանդակը: Արարողութեան ներկայ են Պետշինի նախագահ Հ· Յովհաննիսեան, Հոլանտայի մօտ խորհրդային դեսպանութեան խորհրդատու Գ· Բաղդեան, տեղական իշխանութեանց ղեկավարներ, սփիւռքահայ գործարար եւ գիտական մարդիկ:

ԵՐԵՒԱՆ

Հայոց Համազգային Շարժումին Օփերայի հրապարակին վրայ կազմակերպած արարողութիւնը կը սկսի «Հայր Մեր»ով: Հաւաքին մասնակիցները կը խօսին հայ

(Շար·ը Դ· էջ)

«ԶՕՐԵԱՆ»Ի ԲԱԶՄԱԿՈՂՄԱՆԻ ԱԽՏԱՃԱՆԱՉՈՒՄԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Երկու խտալացի մասնագէտներ ճարտարապետ՝ Լ. տի Սոփրա եւ ճարտարագէտ՝ Ս. Թարկա Ֆրիուլի երկրաշարժէն ի վեր 10 տարուան իրենց փորձառութիւնը փոխանցեցին:

Վերապրողի յուզիչ ու սթափեցնող կոչ էր Սպիտակէն բանուոր Ա. Գրիգորեանի կատարածը. ան նկարագրելէ ետք իր ապրածին ահաւորութիւնը, ներկան կը տարագէր հետեւեալ պարզ նախադասութեամբ. – «Սպիտակի մէջ խիստ է ձմեռը ու վառելանիւթ չկայ»: Ապա կը խնդրէր ուղղակի. «Եկէք մտածենք նախ հաշմանդամ մեր 2000 երեխաների մասին, որոնք սառչում են»:

Նոյն օրուան յետմիջօրէի նիստը յատկացուած էր աղէտին հոգեբանական ու ընկերաբանական երեսակներուն: Ամերիկայէն Արմէն Կէօնճեան ծանրացաւ հոգեբանականին վրայ, 1915–էն ի վեր անտեսուած մարզն էր ատիկա հայ ժողովուրդին որ ծանրացած էր ներկայ իրավիճակի պատահարներով: Մեծ էր հոգեբուժումի կարօտ Լենինականցիներու եւ Սպիտակցիներու համեմատութիւնը: Ստեղծուած անբնական պայմանները կը սրէին այս կացութիւնը, ուր եթէ կարելի չէր մոռնալու թելադրանքը, քաջալերելի ալ չէր ինքզինքին մեղքնալու վիճակը: Անհրաժեշտ էր հոգեբուժումի կեդրոններ բանալ ու խմբական բուժումի դիմել, ինչ որ կիրարկումի ծաւալուն մարզ չունէր Խորհրդային Միութեան մէջ:

Նոյն պատկերը յաւելեալ տարրերով ամբողջացուց Երեւանի Համալսարանէն ընկերաբանութեան դասախօս՝ Լուսմիլլա Յարութիւնեան. քաղաքական հարցը կարելի չէր անջատել ներկայ իրավիճակէն: Ան այսօր յուսախաբութեան աղբիւր մը եղած էր հայ ժողովուրդին համար ու ստեղծուած աղէտի գօտիին ընկերային հարցերը երկրին տնտեսական վիճակին չափ ծանր էին: Կարեւոր մտահոգութիւն էր անգործներու մեծ համեմատութիւնը: Հայաստանի վերջին երկու տարուան ընկերային, քաղաքական տեղաշարժերն ու երկրաշարժը իրենց դրական ու ժխտական զանազան կողմերով յատակ գիրքորոշումի պարտադրանքը կը բերէին. անհրաժեշտ էր որ ներկայ քայլերը միտէին վաղուան սերունդներու երջանկութեան, ու աշխարհ օգնէր հասկնելու Խորհրդային Միութեան որ անկարելի է աշխարհի փոքր մէկ անկիւնը առանձին, անօգնական ձգել ժողովուրդ մը այնքան աղէտալի պարագաներու մէջ:

Ընկերաբանական մօտեցումով մը աղէտը նկատի առաւ Արքատի Փրիկոզին. ան Երեւանի ու Լենինականի մէջ կատարած քննարկումներուն արդիւնքը ներկայացուց ուր կը պատկերանար ժողովուրդին աղէտի ընկալումը. ան կը նկատուէր անէծք, պատիժ, դաւադրութիւն, դաս ու նաեւ նոր կարելիութիւններու առիթ: Բաւական զայրալից հակազդեցութիւններու պատճառ եղան իր արտայայտութիւնները, երբ վերջաւորութեան, հարկաւոր նկատելով քաղաքական կնճիռին հարթումը, խօսք ըրաւ հաւանական փոխ – զիջումներու: Յատկապէս Ռազմիկ Դաւոյեանի ու Արցախի երեսփոխան Բ. Դադամեանի անմիջական հակադարձութիւնը վերջակէտը դրին ընկերաբան Փրիկոզինի զեկուցումին անակնկալ ու բաւական անհասկնալի այս անկիւնադարձին...:

Զօրեանի գիտաժողովին վերջին առաւօտը յատկացուած էր կատարուած բժշկական օժանդակութեան հաշուետուութեան մը: Նախ ներկայացուեցաւ «Առանց սահմանի բժիշկներ»ու կատարած գործը. անոնք առաջին շրջանէն մինչեւ այսօր մասնագէտներ ունէին տեղւոյն վրայ. իսկ ծրագրուածներու մէջ կան հիւանդանոցներու, տարրալուծարաններու, ատամնաբուժական դարմանատուներու եւայլն հիմնումը:

«Աշխարհի բժիշկներ»էն Մոնիք Տօնապետեան ալ խօսեցաւ այս կազմակերպութեան գործունէութեան մասին: Անոնց ուշադրութիւնը կեդրոնացած էր աւելի երախաներուն վրայ, թէ՛ աղէտեալ գօտիին եւ թէ Արցախի մէջ:

Նոյն կազմակերպութենէն Ռ. Վէնթէն պարզեց տարուած հոգեբուժական աշխատանքը, որ կարծուածէն աւելի ջանք եւ կարեւորութիւն կը պարտադրէր: Մտահոգիչ էր յատկապէս խանգարուած երախաներու պարագան, որոնց թիւը 50 հազարի կը հասնէր:

Օժանդակութեան շրջանակին մէջ կար տակաւին բնապահական մարզը. «Պիւպլէօ» կազմակերպութեան հետ կնքուած համաձայնութիւն մը կը վերաբերէր այս աշխատանքին:

Յաջորդելով օժանդակութեան մասին խօսք առնողներու, Խորհ. Գիտութիւններու ակադեմիայէն, Հայաստանի վերակառուցումին յանձնախումբի համակարգող Սերկէյ Գալէնճեան զանգատեցաւ թէ օժանդակութիւնը լաւագոյնս արժեւորելու համակարգ մը գոյութիւն չունէր, ոչ ալ աշխատանքը կեդրոնացած էր. պէտք էր համագործակցիլ ու կազմակերպել աշխատանքը:

Երեք օրուան ամէնէն հետաքրքրական ելոյթներէն էր անկասկած Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի տնտեսութեան հիմնարկի զեկավար Մ. Քոթանեանի զեկուցումը. ան յստակ պատկերացումով մը ներկայացուց Հայաստանի կարելիութիւններուն վիճակը: Առողջ ապագայի մը ծրագրումը պէտք է մեկնէր այդ պատկերացումէն: 370 – 4090 մեթր բարձրութեան վրայ զետեղուած քարաստան մը որ կը ներկայանար որպէս սակաւահող տնտեսական գօտի. նաեւ սակաւջուր եւ ուժանիւթի ժլատ աղբիւրներով: Ծանօթ այս պարագաները այսօր աւելի եւս ծանրացուցած էին երկրաշարժն ու Արցախի հարցը: Յատկապէս առաջինին պատճառած ծանրագոյն վնասը նկատեց Մ. Քոթանեան, մարդուժի կորուստը:

Անհրաժեշտ էր այս բոլոր տուեալներուն նկատառումը, Հայաստանի յատկապէս տնտեսական յետագայ զարգացումին ծրագրերուն համար: Ան եւս օգտակար նկատեց միջազգային համագործակցութիւն մը որպէսզի Հայաստան ունենար իր արտադրութիւնը համաշխարհային շուկաներու հասցնելու հարկաւոր թեքնիք ու գիտական կարելիութիւնը: Խորհրդային Գիտութիւններու ակադեմիայէն Նիկոլայ Ենիքոլոփով եւս ծանրացաւ ուժանիւթի պակասին ստեղծած անպատեհութեան վրայ. ան պատճառ էր որ վնասակար նկատուած ու մասամբ գործունէութենէ դադրած արտադրութիւններ այսօր կարելի չըլլար աւելի նպատակայարմար ճիւղերով փոխանակել:

Գիտական ու թէքնիք միջոցներու չգոյութիւնը իր ազդեցութիւնը կ'ունենար նաեւ Հայաստանի բնապահական իրադրութեան վրայ, որ ինքնին մտահոգութեան աղբիւր էր: Այս մասին էր Խորհրդային Գիտութիւններու ակադեմիայէն Ռ. Սրապենեանցի զեկուցումը. ան եւս արտասահմանի հետ գործակցութիւնը նկատեց փրկութեան միջոց: Այս մասին որոշ քայլեր առնուած էին արդէն ամերիկեան հաստատութիւններու հետ:

Նոյն մարզին կը վերաբերէր նաեւ Գանատայէն համալսարանի տնտեսութեան բաժնի դասախօս Վրէժ Սաֆարեանի զեկուցումը: Ան ալ բարելաւումի ամէնէն ազդու միջոց կը նկատէր արտասահմանի հետ համագործակցութիւնը:

Հայաստանի տնտեսութեան վերականգնումին համար, ծանօթ է որ յաճախ կը խօսուի ազատ գօտի մը ստեղծելու մասին: Նախկին նախարար, իրաւաբան Միշէլ Օրիյաքի մանրամասն զեկուցումը այս մարզին կը վերաբերէր: Ազատ գօտիի մը ստեղծումին համար կային պարտադիր պայմաններ, զորս անպայման պէտք էր նկատի ունենալ Հայաստանի մէջ նման քայլի մը ձեռնարկելու համար:

Երեւանի տնտեսութեան հիմնարկի դասախօս Հրանտ Պօղոսեան ներկայացուց աղէտի գօտիին տնտեսութեան վերականգնումի ծրագիրներ. այդ շրջանը թեթեւ արդիւնաբերութեան կեդրոն էր ու այդ ուղղութեամբ մեծ է վնասը, սակայն անցեալի ձեռնարկութիւնները նոյն ձեւով վերականգնել ալ տնտեսական նոր աղէտ մը կ'ըլլար: Այսօրուան կառոյցները պէտք է օժտուած ըլլային ժամանակակից թէքնիքով, ինչ որ անգամ մը եւս շեշտը դնել կուտար արտասահմանեան օժանդակութեան կարեւորութեան վրայ: Այլ փշոտ հարց մըն էր աղէտեալ գօտիին գործազուրկներու թիւը. ասոնց ալ մէկ մասը պէտք էր վերածել որակաւոր շինարարներու, որպէսզի օտար բանուորները անոնցմով փոխանակուէին:

Եռօրեայ գիտաժողովին ամէնէն աւելի հետաքրքրութեամբ սպասուած զեկուցումը տնտեսագէտ Ա. Ազանպէկեանինն էր. վերջին խօսք առնողը եղաւ ինք ու առաջին նախադասութենէն իսկ գծեց քայքայուած, ձեւազեղծուած տնտեսութեան մը պատկերը, որով ամբողջ վարչաձեւի մըն ալ սնանկութիւնը կը հռչակուէր: Այսուհանդերձ, ծանօթ տնտեսագէտը յիշեցուց թէ Հայաստանի համար հակառակ այս տուեալներուն պէտք չէր յոռետես ըլլալ. ինք ծրագիրներ ունէր արդէն, ինչպէս, քիչ հումքով, քիչ ներդրումով, լայն սպառումի մարզերու ստեղծումը – ելեկտրոնիկ սարքեր, կօշիկ, հագուստ–, որոնք նաեւ կրնային արտածուիլ:

Ա. Ազանպէկեան խօսեցաւ նաեւ այլ ծրագիրներու մասին փրկուելու համար շրջափակումի մշտակայ սպառնալիքէն, կը մտածուէր նոր երկաթուղիով մը Հայաստանը միացնել Սոչիի, Պաթումի ու բացուիլ դէպի ծով: Երեւանի օդակայանն ալ պէտք էր մեծցնել, որպէսզի կարենար մեծ սաւառնակներ ընդունիլ: Պէտք էր օգտագործել Հայաստանի զբօսաշրջական կարելիութիւնները. ծրագրուած էր Երեւանի մէջ վարչագիտական դպրոց մը հիմնել, նաեւ առեւտրական ճիւղ մը հաստատել համալսարանը, իրաւագիտական բաժինով մը:

Աւարտին, փակման խօսք արտասանեց «Զօրեան»ի տնօրէն՝ Ժ. Լիպարիտեան. գոհունակութիւն յայտնեց կատարուած աշխատանքին համար քանի որ ինչպէս շեշտեց, միասնաբար մտածելով, վիճելով կրնայինք հարցերու լաւագոյն լուծումին հասնիլ. եւ որպէս քաղաքական, տնտեսական, ընկերային բազմաթիւ ու բազմազան խնդիրներու առջեւ ժողովուրդի մը արտերկրի հատուածը, Սփիւռքին պարտականութիւնն էր պատրաստ գտնուիլ Հայաստանի ներկայ կացութիւնը դիմագրաւելու: Այս էր որ կը ներկայանար որպէս այս հատուածին գլխաւոր թերացումը:

Ճիշդ է որ երեք օրուան նման աշխատաշրջան մը պէտք էր եզրայանգումով մը փակուէր, մանաւանդ որ կոչուած էր ախտաճանաչումի գործ մը՛ կատարելու. սակայն նկատի առած զեկուցումներու մեծ մասով Հայաստանի կացութեան առընչուած ըլլալու պարագան, դժուար էր որպէս եզրակացութիւն ծանրանալ յատկապէս Սփիւռքի կեցուածքին վրայ. յետոյ կար նաեւ այն կէտը որ Սփիւռքի վերաբերող զեկուցումներու քիչ մը լուսանցքային նկատումով տեղ տրուած էր, ինչ որ նիւթերու ծանրութեան կեդրոնը կը քաշէր բոլորովին դէպի Հայաստանի իրավիճակը: Օրինակ, նոյնիսկ Սփիւռքի մէջ այս մէկ տարուան ընթացքին կատարուած օժանդակութեան աշխատանքին ու արդիւնքներուն ամբողջական մէկ համադրումը ներկայացնելու մասին չէր մտածուած. հոն տեղ տրուած էր Պելժիայէն, Զուիցերիայէն եւայլն «Ս.Օ.Ս – Արմէնի»ի ներկայացուցիչներու ու մոռցուած էին Ֆրանսահայ նման կազմակերպութիւնները. պարագայ մը որ պատճառ կ'ըլլար Սփիւռքի վերաբերող զեկուցումներու լուսանցքային վիճակին: Այս կէտը սակայն չի զօրեր ժխտելու Ժ. Լիպարիտեանի եզրակացութիւնը. հոս ու հոն, օժանդակութեան թերութիւններ բազմիցս զանգատներու, դժգոհութիններու պատճառ դարձան ու կը դառնան: Ու աւելի հիմնաւորուած, լուրջ քննարկումի արդիւնք եզրայանգում մը թերեւս օգնէր այդ մարզին մէջ կատարուելիք յետագայ աշխատանքներու:

Այս կամ նման մէկ – երկու կէտերու մատնանշումը – ինչպէս օրինակ քիչ մը աւելորդ հրաւիրեալներ, որոնց զեկուցումը միայն իրենց ներկայութիւնը արդարացնելու ծառայեց–, անշուշտ չեն միտիր յղացքի, կազմակերպութեան կարեւոր ու անհրաժեշտ գործը նսեմացնելու: Լաւ որ կար «Զօրեան»ը ու ախտաճանաչումի անհրաժեշտ այս գետինը պատրաստեց ու տրամադրեց բոլոր հետաքրքրուողներուն:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԹՎԱՍԻՍԻ ԾԱՂԻԿՆԵՐ

Հեռուներու մէջ գտնուող մարդիկ գոց ըրած բանաստեղծութեան մը պէս կը սորվեն կրկնել յաճախ՝ թէ գրական Փարիզը, հայկական իմաստով մարած հրաբուխ մըն է, կրակ չունի՜...

Կ'երեւի, անհաւատ Թովմաս ըլլալ պէտք է երբեմն. հաւատալ պէտք է երբեմն մեր աչքով տեսածին, մեր ձեռքով շօշափածին:

Ահա, գալով հեռաւոր Հալէպէն, կարճ ժամանակի մը համար Փարիզ կը գտնուիմ: Եւ ի՜նչ տեսնեմ ու լսեմ – աշխատունակ եւ եռանդուն հայ երիտասարդութիւն մը, որ կը ճգնի, կը ձգտի նախ ինքզինք հայ պահել եւ իր հայեցիութեամբ կը կազմակերպէ բազմապիսի ձեռնարկներ:

Ձեռնարկները այնքան շատ են, որոնց բոլորին հասնիլ ֆիզիքապէս եւ ժամանակի իմաստով անհնար է:

Պէտք կա՞յ ըսելու, որ այստեղ, լոյսի քաղաքին մէջ կը շարունակուի «Յառաջ» օրաթերթը, որ իր 65 տարիքին մէջ ձըգտումը ունի 30 երեւնալու: Կայ «Աշխարհ» շաբաթաթերթը, որ աւելի քան քառորդ դարու կեանք ունի: Կայ «Յաղթանակ» լրագիրը, որուն խմբագիրը, ինչպէս ամէն հայ, ծերանալ չուզեր: Ու տակաւին կայ երիտասարդ՝ «Կամք» օրաթերթը, որ կը ձգտի հասնիլ նաեւ ֆրանսախօս Հայերու:

Այսքանը մամուլի ասպարէզին մէջ, առանց թուելու մասնայատուկ ընելու ֆրանսերէն լեզուով հրատարակուող թերթերուն, որոնք ելլելով գաղութին կացութենէն, անհրաժեշտութիւն դարձած են:

Այսօր, խօսքս գիրքերու մասին է: Կարդացած գիրքերուս:

Գրախօսութիւն չէ որ պիտի ընեմ: Պիտի հաստատեմ սակայն, որպէս վկայութիւն, որ գրական Փարիզը մեռած չէ, որ գրական Փարիզը այսօր եւս կը պահէ իր ովասիսի դիրքը մեզի՝ Հայերուս համար:

Ամէնէն առաջ արձանագրեմ՝ անզիտաց անպէտ, որ կը շարունակուի «Գրական Յառաջ»ը, որ իր շուրջ համախմբած է լուրջ եւ նուիրուած երիտասարդ գրողներու հոյլ մը:

Ապա, ահա մէկ քանի օրերու ընթացքին, ֆրանսահայ գրողներու կողմէ լոյսին եկած, իմ կարդացած գիրքերս, տըպագրուած 1988 եւ 1989 թուականներուն:

Առաջին գիրքը Նազարէթ Թօփալեանի գրիչին կը պատկանի, որ կը կոչուի «Գալիք ժամանակներու տեսիլք մը»:

Այստեղ հեղինակը կը խօսի Շահան Շահնուրի ֆրանսերէն լեզուով մշակած գրականութեան հայերէն թարգմանութիւններուն մասին, որոնք կատարուած են Հայաստանի մէջ:

Նազարէթ Թօփալեան «տառապալի ուղեւորութիւն» մը կ'ընէ այս թարգմանութիւններուն մէջ իրաւատէր պարտիզպանի մը նման արմատախիլ ընելով ամէն կարգի մոլախոտ:

Ընթերցողը կը տխրի տեսնելով, որ իրաւ բանաստեղծ մը, կարող գրիչ մը, նուիրեալ հայ գրող մը որպիսին է Արրահամ Ալիքեան, իր թարգմանութիւններուն մէջ թոյլ տուած է բազմաթիւ անճշդութիւններ:

Թօփալեան խօսած է միայն ու միայն օրինակներով: Ու տուած է 70–է աւելի նախադասութիւն օրինակներ: Տուած է թարգմանութիւնը, դիմացը արձանագրած Շահնուրին գրածը:

Այստեղ, ընթերցողը ուրախացնողը Թօփալեանին նախանձախնդրութիւնն է, նախ թարգմանական գրականութեան վերաբերեալ, ապա հայերէն լեզուի ճշգրիտ ու վայելչագեղ օգտագործումին ու յետոյ, վախճանեալ հայ գրողի մը գործերը լաւագոյն հրատարակութեամբ մը տեսնելու փափաքին:

Գրող մը՝ Շահնուրը, որ մեզ, այսինքն Սփիւռքն ու Հայրենիքը գրաւեցուց իր ողջութեան, ու կը գրաւեցնէ նաեւ իր մահէն ետք ու պիտի շարունակէ գրաւեցնել:

Գրող մը, որուն տաղանդը առաջին հասկցողներէն եղաւ «Յառաջ»ի տեսակէտ ունեցող խմբագիրը՝ Շաւարշ Միսաքեանը:

Գուցէ, ընթերցողներ, ձեզմէ ոմանք ըսեն. – Ժամանա՞կն է այս տեսակ հարցերով զբաղելու:

Ես պիտի ըսեմ, այո՛, ոմանք Ղարա-

բաղ հարցերով պիտի զբաղին, ոմանք հայրենիքին համար օժանդակութեան հարցերը պիտի կազմակերպեն, գրողներն ալ պիտի գրե՛ն: Ինչպէս երգիչ մը պիտի երգէ ու դաշնակահար մը պիտի նուագէ:

Նազարէթ Թօփալեանը կը շարունակէ գրողի իր գործը:

Երկրորդ գիրքը զոր ունեցայ ձեռքի տակ «Երաժշտական Բառարան» մըն է: Հեղինակը՝ երիտասարդ խմբավար՝ Կոմիտաս Գէորգեան:

Գիրքին առաջին էջին վրայ ֆրանսերէնով տպուած երկու տողէն կը հասկնանք, որ գործին հրատարակութեան պատիւը կ'երթայ «Քաթրայ»ին:

Արդարեւ, այս գիրքը առաջինը չէ «Քաթրա»յի հրատարակութիւններուն: Անոր անխոնջ նախագահը՝ Գրիգոր Համբարձումեան, կը շարունակէ իսկապէս գովելի աշխատանք մը – հայ երաժշտութիւնն ու երգարուեստը եւ երաժշտական կատարողական մեր ուժերը հասարակութեան ներկայացնելու յոյժ կարեւոր գործին մէջ: Այս օրերուն ալ, Համբարձումեան, Ամերիկայէն հրաւիրած է զոյգ Փափազեան ամոլները, որոնցմէ Յարութիւն Փափազեան, հանրածանօթ ու նուրբարուեստ դաշնակահար մըն է, իսկ Ժիրայր Փափազեանն ու իր կինը, հայ բեմի նուիրեալ ու տաղանդաւոր ծառայողներ:

Կոմիտաս Գէորգեանը իր այս գործով եկած է պակաս մը լրացնել: Մեր մօտ, նաեւ Հայաստանի մէջ, կը խորհիմ թէ չկայ երաժշտական եզրերու (տերմիններու) բառարան: Այդ բառարանը ահա եկած է պատրաստել արդէն տասը տարիէ ի վեր Փարիզ բնակող՝ երաժշտագէտ հայ երիտասարդ խմբավար մը՝ Կոմիտաս Գէորգեանը:

Գրքին յառաջաբանին մէջ հեղինակը կը գրէ.–

«Հայերէնը աշխարհի այլ լեզուներու չափ եւ նոյնիսկ աւելի ատակ է ուրոյն բառերով, եզրերով սահմանելու երաժշտութեան զանազան երեւոյթները: Ասոր լաւագոյն ապացոյցներն են Կոմիտաս Վարդապետի գրչին պատկանող բազմաթիւ աշխատութիւնները, յօդուածները եւ քննադատութիւնները, որոնք լոյս տեսած, հրատարակուած են արդէն անցեալ դարու վերջերէն սկսեալ: Որոշ թիւով հայերէն եզրեր քաղուած վարդապետին վերոյիշեալ գրութիւններէն տեղ գտած են այս բառարանին մէջ, ուր քիչ չէ նաեւ թիւը ժամանակակից երաժշտագէտներու, եւ մասնաւորաբար ՊՊ. Ռ. Աթայեանի եւ Ն. Թահմիզեանի օգտագործած եւ կերտած նոր բառերուն»:

Շնորհաւորելի աշխատանք մը, ուր մեկնաբանուած պիտի գտնէք երաժշտական 1500 բառերու եւ եզրերու բացատրութիւնները:

Կոմիտաս Գէորգեանէն սպասելի են նոր գործեր:

Երրորդ գիրքը զոր ունեցայ եւ մէկ գիշերուան մէջ կարդացի, այդ՝ Լեւոն Սոփոկլեանի «Անկատար Ալպոմ Ֆրանսահայ գրական ու մտաւորական դէմքերու» աշխատութիւնն է:

Մէկ գիշերուան մէջ կարդացի, որովհետեւ այդ էջերէն ինծի կը նայէին անձնապէս ինծի ծանօթ, սիրելի բազմաթիւ դէմքեր:

Երեք գիրք, երեք սերունդի պատկանող երեք հեղինակ:

Սոփոկլեանը երէց սերունդին կը պատկանի: Նազարէթ Թօփալեանը՝ միջին սերունդին, իսկ Կոմիտաս Գէորգեանը՝ նոր սերունդին:

Ուրեմն, տարիքի բերումով այս վերջին յիշած գիրքս Սոփոկլեանը պէտք էր գրէր: Այսպէս ալ եղած է:

Սոփոկլեանը, իր այս գիրքով չէ կրցած կշտացնել մեզ: Մեր հետաքրքրութիւնները մեծ են. բայց կրցած է մեր ուշադրութիւնը սեւեռել ֆրանսահայ մօտիկ անցեալին վրայ, ուր այս գիրքին հերոսները հերոսական դեր մը կրնան խաղալ հայ գրականութեան, լրագրութեան եւ մշակոյթին պարգեւելով մնայուն դառնալու կոչուած մէկէ աւելի աշխատութիւններ:

Լեւոն Սոփոկլեան, հայ գիրի համեստ աշխատաւոր մըն է: Ան, ժամանակի եւ պայմաններու բերումով ինկած է մեծերու հոյլի մը մէջ ու ինքզինք փոքր զգացած: Այդ է, կը խորհիմ հիմնական պատճառը, դուցէ իր բծախնդրութիւնը նաեւ, որ կանուխէն գիրքերով հրապարակ չէ եկած:

Բայց ահա, երբ ութսունամեակը իր մէկ դուռը բացած իրեն կը սպասէ, գըրիչը վերցուցած, յաջորդաբար գիրքեր կը հրատարակէ:

Վերջին մէկ քանի տարուան մէջ այս մէկը երրորդ գործն է իր եւ չորրորդ մըն ալ պատրաստ ունի:

Լեւոն Սոփոկլեանին այս գործը վկայութիւն մըն է իր ժամանակակիցներուն մասին: Գիրքին մէջ տիրապետողը անաչառութիւնն է ու անկեղծութիւնը որ շատերու չէ որ շնորհուած է: Ահա թէ ինչո՛ւ, անոր 212 էջերը կը կարդանք մէկ շունչով ու չենք կշտանար:

Երբեմն, անցեալին նայիլը անհրաժեշտ է, հասկնալու համար մեր այսօրը եւ տեսնելու համար վաղը...

Լեւոն Սոփոկլեան իր այս գիրքին մէջ խօսած է իր սերունդէն 28 գրողներու եւ մտաւորականներու մասին, իսկ նոր սերունդէն, որ արդէն իսկ միջին սերունդ կը հաշուուի Գրիգոր Պըլտեանի, Զուլալ Գազանճեանի, Նազարէթ Թօփալեանի եւ Յակոբ Կարապենցի մասին:

Հին սերունդին շարքը, այո՛, երկար է, բայց հոն կան բացականեր:

Այս էջերէն մեզի կը նային, ինչպէս բոլի սիրելի անուններ.– Վազգէն Շուշանեան, Արշակ Չօպանեան, Շաւարշ Միսաքեան, Նիկողոս Սարաֆեան, Զարեհ Որբունի, Հրաչ Զարդարեան, Կարապետ Փօլատեան, Գրիգոր Ճիզմէճեան եւ այնքան ուրիշներ, որոնք իրենց կեանքը մաշեցուցին որպէսզի վառ պահեն հայ գրականութեան լոյսը, հայ մամուլին ճառագայթները:

Լեւոն Սոփոկլեան, իր այս գիրքով շնորհակալութեան արժանի գործ մը կատարած է:

Կը տեսնէք հեռու եւ մօտ ապրող Հայեր, որ հայ գրական Փարիզը մարած հրաբուխ մը չէ: Հոս կայծեր կան տակաւին, հոս ջերմացնող կրակ կայ տակաւին:

Փարիզ գալով, շատ երեւոյթներու ականատես եղայ: Մասնակից դարձայ, աւելի ճիշդը ներկայ գտնուեցայ շատ մը ձեռնարկներու ու վերջապէս գտայ հայ գրական ովասիս մը, ուրկէ ձեզի համար քաղեցի վերոյիշեալ երեք ծաղիկները:

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Փարիզ
Դեկտեմբեր 9, 1989

ԼԻՈՆ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ. ԱՂԷՏԻՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

Երկրաշարժին տարելիցը յիշատակուեցաւ Լիոնի մէջ, Դեկտեմբեր 7-ին, իսկ Ուրբաթ իրիկունը, նուագահանդէսով մը, քաղաքին մեծ եկեղեցիներէն մէկուն, Սէն – Պոնավանթիւրի մէջ:

Աղօթավայրը լեցուն էր ամբողջովին: Շուրջ 1200 հոգի: Ոչ բոլորը հայ, անշուշտ: Հաւանաբար Հայեր՝ հարիւրէն – յիսուն համեմատութեամբ միայն:

Ներկայ էր կարդինալ Տըքուրթրէ, Նորվան Եպիսկոպոսի եւ ուրիշ հոգեւորականներու կողքին: Հոն էին նաեւ՝ նահանգապետին ներկայացուցիչը եւ շրջանային քաղաքապետական խորհուրդներէն անդամներ:

Կազմակերպութիւնը սահմանած էր Ազգային Միութիւնը, իսկ գեղարուեստական յայտագրին յօրինուածքը արդիւնքն էր Ալեքսանդր Սիրանոսեանի ջանքերուն:

Գրենք անմիջապէս որ Ռոման քաղաքի երաժշտական տնօրէնը, Ուրբաթ օր, արձանագրեց, իբրեւ խմբավար, նոր յաջողութիւն մը եւս: Հանդէսէն վերջ, միայն գովասանքներ լսեցինք օրուան յայտագրին որակին եւ անոր մեկնաբանութեան մասին:

Ուրախութեամբ տեսանք որ այս անգամ հայկական ձեռնարկ մը սկսաւ ճիշդ յայտարարուած ժամուն: Երեկոյթը բացաւ Ռիշար Կազարեան: Ազգային Միութեան նախագահը տուաւ տեղեկութիւններ տարուան մը ընթացքին Ռոն – Ալփի շրջանէն աղէտին վայրերը, եւ ընդհանրապէս Հայաստան ղրկուած ապրանքներուն մասին, շնորհակալ ըլլալէ յետոյ Ֆրանսական Պետութեան եւ ոչ – պետական կազմակերպութիւններուն, իրենց բերած թանկագին օժանդակութեանը համար, շարժէն յետոյ, առաջին օրերէն սկսեալ: Հրաւիրեց ներկաները մէկ վայրկեան ինքնամփոփման, ի յիշատակ բազմահազար զոհերուն:

Ռիշար Կազարեան շարունակեց իր խօսքը, շեշտը դնելով Հայաստանի քաղաքական ներկայ վրդովեցուցիչ կացութեանը վրայ. յայտնեց Հայերու մտահոգութիւնը ի տես Մոսկուայի անտարբեր գիրքին՝ Ազերիներու կողմէ յամառօրէն կազմակերպուած շրջափակումին առջեւ: Յետոյ հրաւիրեց կարդինալը բարձրախօսին առջեւ:

Լիոնի Արքեպիսկոպոսը՝ որ նախագահն ալ է Ֆրանսայի եպիսկոպոսական Խորհուրդին, յայտարարեց որ իրեն համար պատիւ մը կը նկատէր այս հաւաքոյթին նախագահելը, յայտնեց իր սրտակցութիւնը հայ ժողովուրդին հետ: Կարդինալ Տըքուրթրէ ըսաւ նաեւ որ քանի մը օր առաջ, Կորբաչովի Վատիկան այցելութեան առթիւ, քահանայապետին ղրկած է յուշագիր՝ ի նպաստ Հայերու պահանջներուն:

Անմիջապէս յետոյ, սկսաւ երաժշտական յայտագիրը: Կը բաղկանար երկու զատ մասերէ: Առաջինը՝ ամբողջովին հայկական ոգիով թէեւ առաջին երկը զոր ունկնդրեցինք, Անի, գործն է Ֆրանսացիի մը, երիտասարդ յօրինող Փաթրիք Պիւսէօյի: Անոր յաջորդեց Տիգրան Մանսուրեանի (Հայաստան) վերջին ստեղծագործութիւններէն մէկը, Միզէրէրէ մը (Ողորմիա): Այս երկու գործերն ալ, ներշնչուած երկրաշարժէն, առաջին անգամն էր որ կը հրապարակուէին եւ հեղինակները արժանացան ծափահարութիւններու:

Այս առաջին մասին՝ որուն ընթացքին ունկնդրեցինք նաեւ Կոմիտասի Տիրամայրը եւ Եկմալեանի Յորժամը, Ռոմանի նուագախումբին գործակցութեամբ, իրենց մասնակցութիւնը բերած էին նաեւ Յակոբ Պօյաճեան եւ Յակոբ Սարաֆեան տուտուկով: Ուշագրաւ է որ Ֆրանսացի մը յօրինած է գործ մը՝ Անին, ուր տեղ կուտայ տուտուկին, արեւելեան երաժշտութեան յատուկ գործիք մը:

Յայտագրին երկրորդ մասին, Լիոնի Տիափազոն երգչախումբը, շուրջ 80 հոգի, եւ Ռոմանի նուագախումբը միատեղ, միշտ Ալեքսանդր Սիրանոսեանի խմբավարութեամբ, մեկնաբանեցին Մոցարտի «Requiem en Ré mineur KV 626»ը:

Երեկոյթին իրենց թանկագին մասնակցութիւնը եւս բերին, Ֆրանսացի մեներգիչներու կողքին, հայ ծանօթ երգչուհիներ՝ Լին Տուրեան եւ Հերմինէ Երիցեան:

Ֆրանսական մակարդակի, յաջող ձեռնարկ մը, ուրեմն, շնորհիւ Ալեքսանդր Սիրանոսեանի խանդավառ ոգիին եւ անոր, շրջանի երաժշտական միջավայրին մէջ, վայելած վարկին: Այդ ըսել չէ սակայն թէ Ազգային Միութեան վարչական անդամները եւ անոնց գործակից տիկիններ չյոգնեցան կազմակերպելու համար այս երեկոյթը: Գիտենք որ երբ ամէն ինչ վերջացաւ, Ռիշար Կազարեան եւ իր ընկերները ծանր բեռէ մը թեթեւցած ըլլալու հաճելի տպաւորութիւնը ունեցան... Բարեբախտաբար գտած էին օժանդակութիւններ իրենց շուրջը: Նափոլէոն եւ Լէա Պիւլլիւքեան Հիմնարկը եւ Ռոմանի Սթէֆան Քէլեան հաստատութիւնը բերած էին նիւթական օգնութիւն, դիւրացնելու համար, մասամբ, այս բացառիկ երեկոյթին կազմակերպութիւնը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

«ՔԱԹՐԱ»ՅԻ ՕՐԸ

Դեկտեմբեր 10, Կիրակի օր, Քաթրա մասամբ non - stop օր մը կազմակերպած էր, ճոխ եւ զանազանեալ յայտագրով մը, որ կը սկսէր ժամը 17-ին, կը շարունակուէր կտաւներու ցուցադրութեամբ, որու կ'ընկերանար քօքթէյլ մը, հուսկ՝ նուագահանդէս մը, նուիրուած Արամ Խաչատուրեանի գործերուն:

Առաջին մասին բացումը կը կատարէր դաշնակահար – յօրինող՝ Ժերար Գասպարեան, որ կը նուագէր իր մէկ կտորը՝ Փոեմ եւ Պալատ Սայաթ – Նովայի երգերուն վրայ: Արուեստագէտը ցոյց կուտար իր գործին եւ կատարումին մէջ երաժշտութեան իր լուրջ ծանօթութիւնը: Այս մենանուագէն ետք, Ժերար Գասպարեան կ'ընկերանար քնարական սոփրանօ՝ Էլէնա Վասիլիեւայի որ կ'երգէր նախ Մէօրիքէի քերթուածներու վրայ Սիֆլը վոլֆալը, ապա, որպէս պիս կը հրամցնէր նաեւ Ժ. Գասպարեանէ, Կէօթէի Ֆաուսթէն Ժերար տը Ներվալի թարգմանութեամբ կտոր մը: Լաւ թեքնիքի տէր երգչուհի մը, վարժ իր արհեստին:

Նորութիւն էր անշուշտ, Ժերալտ Փափազեանի եւ Նորա Արմանիի արարատեան ուղեւորութիւնը, բանաստեղծութեան ընդմէջէն եւ որու անգլերէն ներկայացումը բազմաթիւ անգամներ կըրկնուած է ամերիկեան զանազան քաղաք – ներու մէջ, եւ ըստ հասած տեղեկութեանց շատ մեծ յաջողութիւն գտած: «Յառաջ» (Դեկտեմբեր 1) եւ Քաթրա-ի յայտագիրը լայնօրէն կ'անդրադառնային այդ մասին: Գործը նաեւ արժանացած է քանի մը մրցանակներու՝ բեմադրութեան, ձայնաւորման ու դերակատարութեան համար:

Նման «այցետոմս» մը, ի յառաջագունէ, այն տպաւորութիւնը կը թողու որ, այլեւս ոչ ոքի արտօնուած է չհաւնելու համարձակութիւնն ունենալ: Գիտակցելով հանդերձ այս հրաւէրին, պիտի խոստովանինք թէ այս ներկայացումը, անկասկած ինքնատիպ եւ որ մեծ աշխատանք պահանջած է, մեզ չխանդավառեց: Ինչո՞ւ: Թերեւս ֆրանսերէն վերածումը նուազ յաջող էր քան անգլերէնը, թերեւս հայ ժողովուրդի տառապալից պատմութիւնը – Ջարդ – եղեռն – տեղահանութիւն-քիչ մը շատ ճնշիչ կերպով շեշտուած է, թերեւս քերթուածներու ընտրութիւնն ու բղաժը այնքան յաջող չէր, թերեւս...: Աւելի չծանրանանք: Նկատեցինք որ շատեր հաւնած էին եւ ժողովրդավար սկըզբունքները մեզ կը պարտադրեն ընդունիլ որ իրաւունքը մեծամասնութեան կը պատկանի:

**

Ժամը 19-էն 20.30, պիտի կատարուէր ցուցահանդէսին բացումը քօքթէյլով: Բայց, այս երկուքին նոյն սրահին մէջ ըլլալը (տարբեր նախատեսուած էր, բայց վերջին պահուն փոփոխութիւն պարտադրուեցաւ) պատճառ եղաւ որ ցուցահանդէսը ամբողջովին անտեսուի եւ չէր կրնար տարբեր ըլլալ: Շատ ցաւալի էր սակայն ցուցադրուած գործերուն համար:

Աւելի ուշ, կը սկսէր իրիկուան նուագահանդէսը, որ «Արամ Խաչատրեան» փառատօն մըն էր, ամբողջութեան մէջ շատ յաջող, թէ գործերու ընտրութեամբ եւ թէ մենակատարներու տաղանդով:

Յայտագիրը կը սկսէր Սպարտակուսի հատուածով մը՝ Կռանտ Պաճանալ եւ այս առաջին մասը կը շարունակուէր ջութակի եւ նուագախումբի Քոնչէրթօ-ով, որու ջութակի բաժինը կը նուագէր Ժան Տէր – Մերկերեան:

Ժան Տէր – Մերկերեանը այլեւս ներկայացնելու հարկ չկայ, ծանօթ է իր անունով եւ տաղանդով, դեռ ամիս մը առաջ ալ, մեծ յաջողութիւն կ'արձանագրէր Հայաստան ու իրեն կը շնորհուէր պատուոյ փրոֆէսօրի կոչում Երեւանի «Կոմիտաս» պետական երաժշտանոցի ղեկավարութեան եւ գիտական խորհուրդի որոշմամբ («Յառաջ», Նոյեմբեր 18 / 19): Այս անգամ ալ, Ժան Տէր – Մերկերեան նման էր ինքն իրեն, եթէ կարելի է այս ֆրանսաբանութիւնը – il était égal à lui-même – գործածել:

Երեկոյթին երկրորդ մասին, Ժան – Ժաք Վերնիէի ղեկավարած «Ժէօն Ֆիլհարմոնի» նուագախումբը նախ նուագեց Մասքարատը, ապա դաշնակի Քոնչերթօն, որու մենակատարը իսկապէս բացառիկ տաղանդի տէր արուեստագէտ մըն է՝ Յարութիւն Փափազեան: Տիրապետող թեքնիք եւ խառնուածք, զիրար կը լրացնէին մեզի հրամցնելու համար խիստ ոգեւորիչ ունկնդրութիւն մը: Հանդիսականներու խանդավառ ծափահարութիւնները կը ստիպէին, որ Յարութիւն Փափազեան յայտագրէ դուրս կտոր մը եւս նուագէ:

Գրիգոր Համբարձումեան, այս երկրորդ բաժնին բացումը կը կատարէր շնորհակալութեան ուղերձով մը, ուր կ'ոգեկոչէր նաեւ երկրաշարժին տարելիցը:

**

«Քաթրա» իր 17-րդ տարեդարձով է, որ կը ներկայանայ մեզի, միշտ զանազանեալ յայտագրով մը, հայ թէ օտար հեղինակներու եւ արուեստագէտներու մասնակցութեամբ, յաճախ տալով առաջին ունկնդրութիւններ եւ Փարիզի հասարակութեան ծանօթացնելով տաղանդներ, որոնք հեռուէն կուգան: Մեծ աշխատանք մը, մանաւա՛նդ ապերախտ աշխատանք մը, որ կը պահանջէ բարոյական եւ նիւթական զոհաբերութիւն: Եթէ առաջինը գոհացում կը ստանայ, անկարելի է որ երկրորդն ալ բաւարարութիւն գտնէ: Պարզ է որ հայ գաղութը ունի նախապատուութիւններ (փրիոռիթէ) եւ ոմանք խորհին թէ նման ձեռնարկ մը լիւքս մըն է, ինչ որ սխալ ըմբռնում մը պիտի ըլլար, եթէ չհասկնայինք թէ մշակոյթն ալ մեր փրիոռիթէներէն մէկն է, Սփիւռքի տարածքին վրայ: Այս առընչութեամբ, տարիներէ ի վեր Քաթրա կարեւոր գործ կը տեսնէ, գործ մը որու հարկ է զօրավիգ ըլլալ, որպէսզի կարենայ շարունակել իր գնահատելի առաքելութիւնը:

Ա. Մ.

(Շար. Ա. էջէն)

ժողովուրդին հասած ահաւոր ողբերգութեան մասին, շնորհակալութեան ու երախտագիտութեան խօսքեր կ'ըսեն բոլոր այն ժողովուրդներուն ու պետութիւններուն հասցէին որոնք Հայաստանի օգնութեան փութացին։

Առաւօտէն մինչեւ իրիկուն անվերջանալի երթերով, մարդիկ Ծիծեռնակաբերդի յուշահամալիրին ծաղիկներ զետեղելով կը յարգեն զոհուածներուն յիշատակը։

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

Կէս պարզուած են Հայաստանի պետական եւ ազգային դրօշները։ Հազարաւոր մարդիկ կ'ուղղուին դէպի երկրաշարժի զոհերուն յուշարձանը, որ վայրկեան առ վայրկեան թարմ ծաղիկներով կը ծածկուի։ Պսակներ կը դրուին Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդի, Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի, բազմաթիւ այլ կազմակերպութիւններու եւ հիմնարկներու կողմէ։

ԹԻՖԼԻՍ

Հազարաւոր մարդիկ եկած են Թիֆլիսի Ս. Գէորգ Եկեղեցիին բակը տեղադրուած խաչքարին՝ վրաց – հայկական բարեկամութեան յուշարձանին մօտ։ Հոս են Վրացիներն ու Հայերը, Երեւանէ, Լենինականէ, Սպիտակէ, Լեռնային Ղարաբաղէ, Վրաստանի այլ շրջաններէն ժամանած։

Կը ղօղանջեն Եկեղեցիին զանգերը։ Այդ նոյն պահուն կը կոչնահարեն ամբողջ աշխարհի հայկական եկեղեցիներուն զանգերը։ Երկրագունդին տարբեր ծագերուն տասը վայրկեան չարունակուեցաւ զանգակներու այդ ղօղանջը... Կը հնչէ սուգի մեղեդին։ Կը բարձրանան սեղմուած բռունցքները...

Միթինկը կը բանայ Վրաստանի Հայկական Մշակութային – Բարեգործական ընկերութեան նախագահ՝ Հրանդ Աբրահամեան։ Երկու ժողովուրդներու բարեկամութեան մասին կը խօսի բանաստեղծ Ջանսուղ Չարկվիանի։ Յաջորդաբար ելոյթ կ'ունենան Վրացիներ ու Հայեր։ Զոհերու յիշատակին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարէ եկեղեցւոյն քահանան՝ Նորայր Վարդապետ։

Կիրովականի մէջ եւս տեղի ունեցած է երկրաշարժին զոհերուն յիշատակը յաւերժացնող կոթողի մը հանդիսաւոր բացումը, որուն մասնակցած են նախագահ Հ. Ոսկանեան, Կուսակցական վերահրսկողութեան յանձնախումբի նախագահ Հ. Օհանեան, Կիրովականի Ա. քարտուղար Հ. Գրիգորեան։ Նման հանդիսութիւններ տեղի ունեցած են Արովեանի, Կամոյի եւ այլ քաղաքներու մէջ։

ՎԱՐԴԵՆԻՍ ԱՐՑԱԽ
ՕԴԱՅԻՆ ԿԱՄՈՒՐՋ

Վարդենիսի օդակայանէն դէպի Արցախ կանոնաւոր թռիչքներ սկսած են կատարել օդագնացութեան հայկական վարչութեան թռանները։ Անոնք Լեռնային – Ղարաբաղ, Շահումեանի շրջան, ինչպէս նաեւ Գետաշէն կը հասցնեն Հայաստանի օգնութիւնը՝ ալիւր, շաքար, գետնախնձոր եւ այլ ապրանքներ։ Վարդենիսի աշխատաւորները ստանձնած են Մարտակերտի շրջանի (ԼՂԻՄ) ու Գետաշէնի (Ազրպէյճան) ենթաշրջանի բնակչութեան օժանդակելու պարտականութիւնը։

COMMUNIQUE

Sous l'égide de la Fondation Khatchadour Kebabdjian est créée une Maison des Associations au 47, rue de Cléry, dans le deuxième arrondissement de Paris, regroupant les sièges sociaux, entre autres, des associations et institutions suivantes, ainsi que tout ou partie de leurs locaux d'activité et d'accueil :

— Centre de Recherches sur la Diaspora Arménienne (CRDA), fondé en 1976;
— Cultures Arméniennes-Editions Astrid, association fondée en 1978;
— Institut d'Etudes sur la Turquie et le Caucase Contemporains, créé en 1989.

D'autres structures ou départements, complémentaires et convergents, seront mis en place au sein de cet ensemble prochainement.
Téléphone : (1) 42 - 33 - 56 - 46.

Այրի Տիկին Արշալոյս Պալեան,
Տէր եւ Տիկին Գարուն եւ Սիլվի Պալեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Յակոբ եւ Ագապի Տէր - Գրիգորեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Սիրվարդ Պալեան,
Տէր եւ Տիկին Կարօ եւ Անահիտ Պալեան եւ զաւակները (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Հերման եւ Անիթա Պալեան եւ զաւակները (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Պետրոս եւ էլիզ Խաչատուրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ռոպէր էրթման
ինչպէս նաեւ ընտանեկան պարագաներն ու բարեկամները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր, տագրոջ, հօրեղբօր, կնքահօր եւ ազգականին՝

ՏԻԳՐԱՆ ՊԱԼԵԱՆԻ

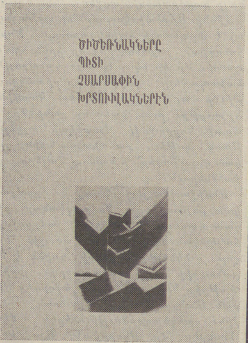
մահը, որ պատահեցաւ Դեկտ. 12-ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 18, ժամը՝ 14.30-ին Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանթէօ – Փարիզէն գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար Հայ մտաւորականներու դամբարանը։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄՈՎՍԷՍ ՊՁԱՔՃԵԱՆ

Prix 100 F. + Frais de Port 15 Frs. 40 pour la France, 11 Frs. pour l'étranger.

EN VENTE :

LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 Paris Tél. : 43 26 88 65

LIBRAIRIE H. BOGHOSSIAN :
117, ave. Jean-Jaurès
94110 Arcueil Tél. : 47 - 40 - 81 - 32

EGLISE ARMENIENNE :
15, rue Jean-Goujon
75008 Paris Tél. : 43 - 59 - 67 - 03

Chefs d'entreprises et commerçants avez-vous pensé que pour vos cadeaux de fin d'année vous pourriez offrir

LE LIVRE - GUIDE

«L'ARMENIE...
VOUS CONNAISSEZ ?»

d'Isabel Der Hagopian

La lecture agréable et utile fera mieux connaître l'Arménie à vos amis, clients et relations.

EN VENTE

à la LIBRAIRIE SAMUELIAN,
51 rue Monsieur Le Prince, 75006 Paris
dans les FNAC.

prix dégressif pour les commandes groupées
aux Editions ADER :
16, rue de l'Espérance, 75013 Paris

ՈՒՏԻՆԵՐՈՒ ՅՕԴՈՒԱԾԻՆ ԱՌԹԻՒ

Տիկին Վարդիթեր Տապալեան (Ազրպէյճանէն խոյս տուող Ուտիները» յօդուածին կապակցութեամբ եւ որպէս ընիկ Ուտեցի կը ճշդէ որ Շաքիի բուն, նախկին անունը՝ ՆՈՒԽԻ էր եւ Ազերիներն են որ զայն փոխած են։ Ինք զաւակն է Առաքել Մնացականեանի, որ նաեւ հեղինակն է Ուտիերէնէ – Հայերէն բառարանի մը։

ARCHAK II
de retour en France
Première projection
Dimanche 11 mars à 18 heures
au Cinéma Cosmos
76, rue de Rennes, 75006 Paris
les autres séances en province vous seront communiquées ultérieurement.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

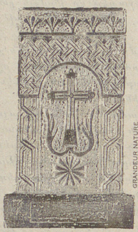
ՓԱՐԻԶ. – Գէորգ Պագըրճեան 3000 Ֆր. ամանորեան մերձաւոր տօներուն առթիւ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տիկին Մարկոսեանի մահուան առթիւ, Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա-Քոլոմպ, Արժանթէօյի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը ներկայացնէ սգացեալին ընտանիքին եւ 500 Ֆր. կը նուիրէ Նարեկ Մշակութային Միութեան (տանալ «Յառաջ»էն)։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

1000 EXEMPLAIRES NUMÉROTÉS
PAS UN DE PLUS

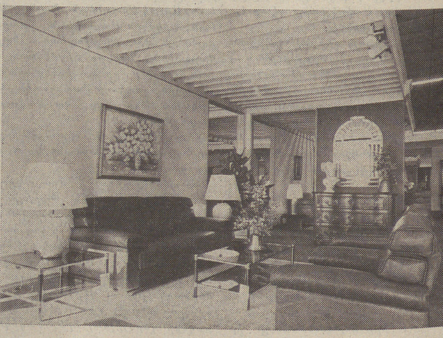
le «KHATCHKAR»
SYMBOLE DE NOTRE PEUPLE

A L'INSTANT OU VOUS DECOUVREZ CETTE ANNONCE, COMBIEN D'EXEMPLAIRES SONT ENCORE DISPONIBLES ?
CETTE SUPERBE REPRODUCTION, HERITAGE DE NOTRE CULTURE, COMBLERA LES AMATEURS D'ART ARMENIEN.
LES CONNAISSEURS APPRECIERONT LA BEAUTE DE SA CISELURE. QUELQUES PRIVILEGIES AURONT LE BONHEUR DE POSSEDER UN OBJET RARE EN BRONZE MASSIF.
ENFIN, EN L'OFFRANT, VOUS COMBLEREZ DE JOIE VOS AMIS PAR UN PRESENT PRECIEUX. ALORS, ON SE DIT QU' A CHAQUE INSTANT C'EST UN EXEMPLAIRE UNIQUE EN MOINS.
N'OUBLIEZ PAS, 1 000 EXEMPLAIRES NUMEROTES, PAS UN DE PLUS.
RESERVEZ VITE PAR TELEPHONE AU **(1) 40 22 02 12**

Bon de Commande à retourner à **Onnik AVEDISSIAN**
B. P. 5109
75421 PARIS CEDEX 09

Adressez-moi...... exemplaire(s) de cette série de 1 000 **Khatchkar** en bronze d'art massif au prix de 780 Francs pièce livré dans un superbe écrin cadeau. Frais de port et d'emballage gratuits.
Soit un total de
Mon nom Prénom
Mon adresse ..
Code postal Ville ..
Mon numéro de tél. ...
ci-joint mon règlement à l'ordre de ONNIK AVEDISSIAN.
Date Signature

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 19

MARDI
19 DÉCEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.169

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNÉE — No 17.169

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՈՎ ՈՐ 50 ՄԻԼԻԱՌ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՍԿԻ ՏՐԱՄԱԴՐԷ ԿՐՆԱՅ ԿԱՐՍԸ ԳՆԵԼ...

«*Միլլիյէթ*»ի մէջ, յաջորդաբար Դեկտեմբեր 14-ին եւ 15-ին տեղազանց կը հնչէ Կարսի ողբերգական վիճակին պատճառ: Ամէն ինչ ծախու է հոն, աժան գինով եւ կ'ըսուի թէ 50 միլիառ թրքական ոսկիով (125 միլիոն ֆրանք) կարելի է ամբողջ քաղաքը գնել, բայց Զբօսաշրջիկութեան նախարար եւ Կարսի երեսփոխան Ագիւզիւմ, ժողովրդական քառեակ մը կ'ոգեկոչէ. – «Բաներ կան չեն ծախուիր ինչպէս Արտահան, Կարս»..., բայց անշուշտ կրնան բռնագրաւուիլ:

Ստորեւ «*Միլլիյէթ*»ի տեղեկագրութիւնը:

«Միլլիյէթ»ի երկու աշխատակիցներ, Թուրկութ Կէօզտէրէլիլէր եւ Թունճա Պէնկին շահեկան յօդուած մը կը հրատարակեն Կարսի անփառունակ վիճակին մասին: Անոնց վկայութեամբ, Կարս նահանգէն արտագաղթը հասած է այնպիսի համեմատութեան մը, որ այլեւս ոչ ոք կը կրնայ գնել կ'ուզէ հոն եւ ամէն ինչ կը ծախուի ջուրէն աւելի աժան գիներով: Կարս քաղաքի բնակչութենէն երկու տարուան մէջ 15 հազար հոգի եւս նուազեցաւ, գիւղերը օրէ օր կը պարպուին, Պետութիւնն անգամ կը հեռանայ սահմանային այս քաղաքէն: Հազարաւոր մարդոց տուներէն, խանութէն, պանդոկի դռներէն կախուած է «ծախու է» ցուցատախտակը: Պարտիզաւոր, ախոռով մը օժտուած, երեք սենեակով տան մը գինը իջած է մինչեւ երկու միլիոն լիրայի, նորէն ալ գնորդ չկայ: Քաղաքապետը կ'ըսէ որ մօտ օրէն քաղաքը լքեալ վիճակ մը պիտի ցուցաբերէ եւ Պետութիւնը պէտք է օգնութեան հասնի: Ուրիշներ ալ կը պնդեն թէ գրեթէ ամբողջ քաղաքը ծախու է չընչին գումարներով եւ ան որ այսօր 50 միլիառ մը ունի կրնայ գնել ամբողջ քաղաքը:

Տեղացիները կը գանգատին Պետութեան անտարբերութենէն: Գիւղերը ճամբայ չունին, ելեկտրականութիւն բերուեցաւ, բայց ամէնէն թեթեւ հովին դիմաց հոսանքը կը խզուի: Գործ չկայ, Թափուր հողերը արժէք չեն ստանար: Ուսուցիչ չկայ, մէկ ուսուցիչ կը հսկէ հինգ դասարաններու վրայ: «Մենք այս հողերուն պահա՞կն ենք» կը հարցնեն տեղացիները եւ կը գանգատին որ երեսփոխաններն ալ միայն ընտրութենէ – ընտրութիւն կը յիշեն զիրենք: Այստեղ հարիւր միլիոն լիրայի ամբողջ թաղամաս մը գնել կարելի է:

Քաղաքապետ Սալահէտտին Ֆիլթէքին սապէս կ'արտայայտուի.

«Ժամ առաջ պէտք է բացուի Խորհրդային Միութեան հետ մեր դուռը: Կառավարութիւնը պէտք է արգիլէ հողագործութիւնը եւ միայն անասունի կեր պէտք է հասցուի:

Քաղաքապետը աւելցուց հետեւեալը. «Մենք հաշուեցինք որ 50 միլիառ տուողը ամբողջ Կարսը կրնայ ծախու առնել, այդ կերպով թէ այսքան քիչ դրամով տէր կը կանգնի ամբողջ քաղաքի մը եւ իր տրամադրութեան տակ կը դրուին վեց երեսփոխաններու քոնթէնժան մը: Դառն է, բայց իրական է»:

«Միլլիյէթ»ի կողմէ Կարսի մասին կատարուած հրապարակութիւնը չարժման անցուցած է Կարսի երեսփոխանները, որոնք հրապարակ իջան ըսելու համար որ՝ «Մենք Կարսը ծախել չենք տար, ամէն ինչ պիտի ընենք որպէսզի այս քաղաքը տնտեսապէս վերականգնուի»:

«Միլլիյէթ»ի խմբագիր Ալթան Էօյմէն եւս այսօր իր խմբագրականը կը նուիրէ այս նիւթին եւ կը պարսաւէ Պետութիւնը, որ չարդ անտարբեր մնացած է Կարսի նկատմամբ: Խոստումներէն ոչ մէկը յարգուած է, միայն ընտրութենէ – ընտրութիւն շաքարի գործարանի մը մասին կը խօսուի, վերջը այդ ալ կը մոռցուի, կը գրէ Ալթան Էօյմէն:

Զբօսաշրջական նախարար եւ Կարսի երեսփոխան Իլհան Ագիւզիւմ, որ «Մենք Կարսը ծախել չենք տար» ըսաւ, անդրադարձաւ Խորհրդայիններու հետ սահմանային առեւտուրին:

«Խորհրդային Միութեան վերակառուցման զուգահեռ, – այս շրջանին մէջ դռներ պիտի բացուին եւ կարեւոր առաւելութիւններ պիտի ապահովուին, ըսաւ Ագիւզիւմ: Կարսի մասին մեր խոստումները պիտի յարգենք: Շաքարի գործարանի հարց մը կայ որ լեզուներու վրայ է միշտ: Ես հոսկէ կը խոստանամ ահաւասիկ, եթէ 1990 թուականին շաքարի գործարանին հիմնարկէքը ընել չտամ, քաղաքական կեանքէ կը հեռանամ: Պիտոճէի վճարանութիւններէն վերջ Կարսի երեսփոխաններս խմբովին Կարս պիտի երթանք եւ կացութիւնը տեղւոյն վրայ պիտի ճշդենք: Խոստումները պիտի յարգուին, մօտ օրէն կը տեսնէք»:

Ագիւզիւմ ժողովրդական քառեակ մը արտասանեց այս առթիւ.

«Կարգ մը բաներ կան, չեն գնուիր – ինչպէս արիւն, ինչպէս պատիւ:

«Կարգ մը բաներ կան, չեն ծախուիր – ինչպէս Արտահան, ինչպէս Կարս:

Սի-Հի-Փի-ցին Կարսի երեսփոխան Վէտաթ Ալթուն եւս անդրադարձաւ այս խնդրին եւ ըսաւ.

«Կառավարութիւնը տարիներէ ի վեր անտարբեր է: Եթէ լուծում մը չգտնուի, Կարս անուն նահանգ մը չի մնար: Եկէք միասնաբար փրկենք մեր այս նահանգը որ հոգեվարքի մէջ է»:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ
7-ՐԴ ՇՐՋԱՆ

Հ.Մ.Ը.Մ. – Լիոն Տէսին 1 – 2 պարտուած է Մոնսօ Լէ Մինէ, Սէն – Ռաֆայէլ ալ Վալանսի Հայ Մարզականին հետ 0 – 0 վերջացած է, ապա Սէն – Ռաֆայէլ յաղթած է փենալթիով:

Հայկական երկու խումբերն ալ դուրս կը մնան այլեւս մրցաշարքէն:

ՃԱՏՐԱԿ

Իսրայէլի Հայֆա քաղաքը տեղի ունեցած Եւրոպայի ազգային խումբերու ախոյենութիւնը ·աւարտած է Խորհրդային Միութեան յաղթանակով՝ 36 կէտ: Ախոյեանէն երեք կէտով ետ մնացած է Եուկոսլաւիոյ ազգային խումբը: Խորհրդային հաւաքականի կազմին մէջ հանդէս եկող Ռաֆայէլ Վահանեան, այսպիսով՝ վերջին երեք ամիսներուն հասաւ երրորդ մեծ նուաճումին: Ան նախ դարձաւ Խորհրդային միութեան ախոյեան, ապա յաջորդաբար նուաճեց խորհրդային հաւաքականին մէջ աշխարհի ու Եւրոպայի ախոյենութիւնը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԹԻԼԵԱՆ կղզիներուն գարնանային արեւուն տակ է, որ Միթերան եւ Պուշ մաքերու փոխանակութիւն ունեցած են, մեղրալուսնի մթնոլորտի մը մէջ: Գըլխաւոր հարցը, անշուշտ Եւրոպան է: Ընդհանուր ձեւով համաձայն են, միակ խնդրոյ առարկայ կէտը կը վերաբերի Ատլանտեան Ուխտին, որու աւելի զօրացած դերին, ինչպէս կ'ուզէ Պուշ, համաձայն չէ Միթերան: Այս վերջինն ալ համաձայն է Կորպաչովի հետ, կանխելու համար մարդկային իրաւանց նոր (Հելսինքի 2, ինչպէս կ'ըսեն) ժողովին թըւականը, մինչ Պուշ կողմնակից չէ:

ՍԱԽԱՐՈՎԻ դագաղին առջեւ, զետեղուած Գիտութեանց Ակադեմիան, Կիրակի օր, աւելի քան 100 հազար հոգի իր յարգանքը եկած է մատուցանելու, հակառակ զերոյէն վար 20 աստիճան ցուրտին: Երկուշաբթի առտու ալ, թաղումէն առաջ, Կորպաչով եկած է ու 20 վայրկեան մնացած: Բոլորը կը դիտակցին որ Խորհ. Միութեան խիղճն էր եւ կը յիշուին իր վերջին խօսքերը, որոնք տարբեր իմաստ կ'առնեն իր մահով՝ «Վաղը, դժուար պայքար մը եւս կայ»: Ինք կ'ակնարկէր Գերագոյն Խորհուրդի յաջորդ առաւօտեան նիստին: Հակառակ անոր որ տարակարծութեան բազմաթիւ հարցեր կային իր եւ Կորպաչովի միջեւ, մեծ կորուստ մըն է նաեւ այս վերջինոյն համար, որու քաղաքականութեան «ատարկայական» զինակիցն էր, ինչպէս կ'ըսէ Լիպերասիոն:

ԱՀԱՒՈՐ ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ աւեր գործեց եւ կը գործէ ոչ միայն Ֆրանսա, այլեւ Եւրոպայի այլ երկիրները, ինչպէս՝ Անգլիա: Ֆրանսայի մէջ 7 մեռեալ եւ 9 վիրաւոր կար. մեռեալներէն մէկն է հեռատեսիլի ԷՖ – ԷՌ 3-ի թղթակից մը, որ Պրըթանըլի ծովափը կը նկարէր, երբ զօրաւոր ալիք մը զինքը առաւ-տարաւ կառքով: Սէն կղզի մէջ ալ կացութիւնը շատ ծանր է, ամբարտակները տեղի տուած են, 140 քիլոմեթր արագութեամբ փչող հովը ա՛լ աւելի ծանրակշիռ դարձուցած է ոչ միայն ծովափնեայ շրջանները այլեւ փարոսները, որոնք թէեւ տոկալու համար շինուած են եւ սակայն անոնք իսկ վնասուած են: Եւրոպայի այլ շրջաններու մէջ ալ 18 մեռեալ կայ:

ԱԲԲԱՅ ՓԻԷՐ, Ֆրանսայի ամէնէն սիրուած եւ ժողովրդական դէմքը, հիւրն էր 7/7 յայտագրին, Կիրակի օր, եւ ըստ իր սովորութեան, բառերը չծամծմեց եւ շատ վճռական ու արդար խստութեամբ մը արտայայտուեցաւ մասնաւորաբար Ֆըրանսայի համայնավար կուսակցութեան եւ Ժորժ Մառշէի մասին: Զարմացաւ որ մարդ մը (Ժ. Մառշէ) կը «վերապրի» իբրեւ ղեկավար, երբ համարձակած է Մոսկուայէն յայտարարել 1980-ին, թէ արդար է խորհ. միջամտութիւնը Աֆղանիստան: Եւ դեռ, ամէնէն յիմարապատում արտայայտութիւնը, զոր Կրեմլէց ունեցաւ Կեղր. կոմիտէի լիակատար նիստին, երբ անդրադառնալով արեւելեան Եւրոպայի դէպքերուն, ըսաւ՝ «Ամէն բան չէինք գիտեր»: Այս մասին ալ արբայ Փիէր չխնայեց համայնավար կուսակցութեան:

ՄԱՐՈՔԻ Հասան Թագաւորը «Ճշմարտութեան ժամ»ուն հիւրն էր Կիրակի օր եւ այս առթիւ բոլորովին դէմ արտայայտուեցաւ Մաղրէպցիներու համարկումին, նաեւ Ֆրանսա գաղթած օտարներու զուէարկութեան՝ թաղապետական ընտրութեանց (իր բառով՝ մակոյկներու զուռ կը բանայ, այսինքն՝ խառդախութիւններ, անպարկեշտ գործողութիւններ եւլն.): Կ'ուզէ որ մզկիթներ շինուին Ֆրանսա, պատրաստ է նիւթապէս օգնելու: Ինչ կը վերաբերի լաչակ կրելու, յայտնեց թէ, միջամտած է որպէսզի Ֆրանսայի (Քրէյլ) 2 աշակերտուհիները հրաժարին լաչակ կրելէ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 10/15)

ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ
ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՂ ՀԱՅԵՐՈՒ
ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ԵՒ ՏԵՂԱՒՈՐՄԱՆ
ԿՈՄԻՏԷ ԿԱԶՄԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը կ'որոշէ.–

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդին առընթեր արտասահմանէն վերադարձող Հայերու ընդունման ու տեղաւորման Կոմիտէի, ինչպէս նաեւ մնայուն բնակու-

(Շար. ը Դ. էջ)

ՆՈՒՎԷԼ ՄԵՍՍԱԺԸՐԻԻ գործադուլին հետեւանքով (Սէ – Ժէ – Թէ-ի որոշումով) թերթերու բաշխումը անկարելի դարձած է Շաբաթ օրուընէ ի վեր: Պահանջը կը վերաբերի աշխատավարձքի յաւելումի, որ չափանցեալ կը նկատուի տնօրէնութեան կողմէ:

ՈՒՐԱԼԻ զօրակայանի մը մէջ, բուռն կռիւներ եղած են 700 խորհրդային զինուորներու միջեւ: Դեկ. 13-ի Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա-ն կ'ըսէ թէ բախումներ տեղի ունեցած են, որոնք դէմ առ դէմ հանած են Ազերիները եւ Կովկասէն զինուորներ եւ ենթասպաներ: Բազմաթիւ զինուորներ վիրաւորուած են: Սպաները ստիպուած են քաղաքազօրքը կանչել որպէսզի զինուորները զօրանոց մտնեն:

ԹԻՄԻՍՈԱՐԱՅԻ (Ռումանիա) մէջ, բուռն ցոյցեր տեղի ունեցած են Կիրակի օր եւ ապահովութեան ուժերը շատ բիրտ միջամտութիւն մը ըրած են, ոչ միայն արտասուաբեր ռումբերով, այլեւ հրասայլերով: Վիրաւորներ կան: Առաջին անգամ ըլլալով լոզունգներ լսուած են Չաուչեսկուի դէմ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Հայաստանի Ինքնորոշման Միութիւն»ը կը հաղորդէ որ 66-րդ ուրբաթօրեայ ցոյցը –այս անգամ նուիրուած Սախարովի յիշատակին– բուռն կերպով ցրուած է ոստիկանական ուժերու կողմէ: Ոստիկան մը բողոք ալ ներկայացուցած է Վարուժան Արզումանեանի դէմ «հարուածի եւ վէրքերու» համար եւ Արզումանեան ունկնդրութեան հրաւիրուած է ոստիկանութեան կողմէ Դեկ. 17-ին: Միութիւնը կը ճշդէ որ տեղւոյն վրայ Վարուժան Արզումանեանն է որ ոստիկանական բրտութեանց ենթարկուած է եւ այն ատեն ոչ մէկ վիրաւորուած ոստիկան ինքզինքը յայտնած էր եւ այդ եղած է յետագային:

ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ հաստատութեան Փիէրֆիթի գործատունը կողոպտուած է Շաբաթէն Կիրակի լուսնալիք գիշերը: 130 քիլօ ճկնկիթ եւ լորադի (սոմոն) գողցուած է, մէկ միլիոն Ֆր. արժողութեամբ: Կը թուի որ գողերը ճշգրիտ տեղեկութիւններ ունէին, կարենալ ներս մտնելու համար գրահապատուած դուռէն:

1989, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7

ՅԻՇԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ – ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ «Ս. ՄԱՐԿՈՍ» ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ ՄԷՋ

Նախագահութեամբ Ծիրանաւոր Մարքօ Չէ՝ Պատրիարքին Վենետիկի, որ իր շուրջը ունէր եկեղեցական ու քաղաքային բազմաթիւ անձնաւորութիւններ, իտալացի բարեկամներ եւ Հայեր (Վենետիկէն, Փատովայէն, Միլանոյէն), մասնակցութեամբ հռչակաւոր երգէոնահար Մաէսթրո Պերճ Ժամկոչեանի, մասնայատուկ ու խնամուած յայտագրով։

Ոգեկոչումը կազմակերպուած էր «Վենեթօ – Մուզիքայ»ի ձեռներէցութեամբ, Փիէր Ճիաքոմօ Զիրելլա եւ Մինաս Լուրեանի նուիրեալ աշխատակցութեամբ։ Իրենց սիրայօժար գործակցութիւնը ընծայած էին Վենետիկի նահանգային, Գաւառական ու Քաղաքապետարանի իշխանութիւնները, Զբօսաշրջիկային Գրասենեակի Գործակալութիւնը, Փորթօկրուարոյի Սանթա Չեչիլիա Երաժշտական Ակադեմիան եւ Մխիթարեան Միաբանութիւնը։

Գունաւոր եւրջեան յայտագրի գծագրութիւնը՝ Հերման Վահրամեանի, Պ. Ժամկոչեանի նկարով ու կենսագրականով, Սուրբ Ղազարու տպարանէն։

Հանդիսութեան բացումը կատարեց, երեկոյեան ժամը 8·30–ին, Պր. Փիէր Ճ. Զիրելլա, որ իսկոյն բեմ հրաւիրեց Մխիթարեան Միաբանութեան Գեր. առաջնորդ՝ Հայր Ներսէս Վարդապետ Տէր–Ներսէսեանը, որպէս հանդէսին մեկնաբանող վարիչ։

Հ. Ներսէս Վրդ. իտալերէն ներկայացուց ոգեկոչումին նպատակը, ծանօթացուց կազմակերպող մարմինն ու գործակից անդամները, շնորհակալութիւն յայտնեց Ս. Մարկոսի տաճարին հիւրընկալ իշխանութեանց։ Ջերմ ու սրտագեղ զգացումներով ողջունեց Ծիր. Պատրիարքը՝ որ սիրով ու ցաւով կուգար մասնակցիլ հայ ժողովուրդի մեծ սուգին։ Յարգանքի խօսքեր ուղղեց ներկայ եկեղեցական ու քաղաքական անձնաւորութեանց, իտալացի եւ օտար ներկաներուն եւ բոլոր մասնակցողներուն։

Ներկաներէն յիշենք՝ Վենետիկի Պատրիարքական փոխանորդ՝ Գերպծ. Ճ. Վիջէնթին, Սուրբ Մարկոսի տաճարի Աւագ – Սարկաւագապետ՝ Գերպծ. Ճ. Սփաւէնթօ, Նահանգային Մշակոյթի բաժնի վարիչ՝ Պր. Միրքօ Մարծարօ, Ուսումնական Խորհուրդի վարիչն ու ոստիկանութեան պետը, Վենետիկի Ֆրանսական եւ յունական հիւպատոսարաններէն ներկայացուցիչներ։ Իտալիոյ Հայոց Միութեան նախագահ՝ Պր. Հրանդ Բամպակեան (Միլանէն), Հայ Դատի Յանձնախումբի անդամներ։

Մասնաւոր հեռագիրներով իրենց մասնակցութիւնը կը բերէին Իտալիոյ Արտաքին Գործերու Նախարար՝ Ճիաննի Տէ Միքելիս, Ուղեւորութեանց Նախարար եւ Վենեթոյի Նահանգային Նախկին Նախագահ՝ Քարլօ Պերնինի, Վենետիկի կուսակալ՝ Կաուտենցի, Միլանոյի Ամերիկեան Աւագ հիւպատոսը, եւ առանձին երկար նամակով՝ Իտալիոյ Կարմիր Խաչի նախագահ՝ Տիկին Մառիա Փիա Ֆանֆանի։

Իտալ–ամերիկեան կազմակերպութեան մը կողմէ (UNICO) Ամերիկայէն կու գար Պր. Քարմէն Փերրոնէ, առանձին գրութեամբ ու նուիրատուութեամբ, որ ոգեկոչումի աւարտին խօսք պիտի առնէր։

Այնուհետեւ Հ. Ներսէս Վրդ. ներկայացուց հայութեան պարծանք եւ աշխարհահռչակ երգէոնահար Պերճ Ժամկոչեանը, Պոսթընի համերգային նուագախումբի անդամ, որ մեծ սիրով կուգար նուագել Սուրբ Մարկոսի ոսկեղէն տաճարին մէջ, ուր արդէն չքեղ ելոյթ ունեցած էր 1988–ի Ապրիլ 18–ին, ստեղծելով մեծ ոգեւորութիւն, «Music-Armena»ի կողմէ կազմակերպուած համերգաշարքին բացման առիթով։

Պերճ Ժամկոչեան մեծապէս ազդուած Հայաստանի մեծ աղէտէն, համերգներ տուած է ի նպաստ Հայրենիքի վերակառուցման, հանգանակելով շուրջ 80·000 տոլար, սահմանուած մանուկներու համար անուաւոր աթոռներու հայթայթման։ Այդ նպատակին կը յատկացուէր նաեւ այս երեկոյեան համերգէն գոյանալիք հասոյթը, վեհանձն նուիրատուներու օժանդակութեամբ։

Պոսթընէն՝ Հոնկ – Քոնկ ու Ճափոն, անկէ Մոսկուա ու Լենինգրատ, ապա Հայաստան (Երեւան ու Լենինական), հուսկ՝ Ֆրանքֆուրթ, եւ ահա՛ Վենետիկ, ուր կ'եզրափակուի այս շրջապտոյտը։

Հ. Ներսէս Վրդ. կը հաղորդէր թէ Պերճ Ժամկոչեան, ծագումով Սեբաստացի, Մխիթար Աբբայի հայրենակից, հոգեպէս կապուած կը զգար ինքզինք Սուրբ Ղազարի ու Վենետիկի, եւ կուգար նուագել այս համերգը ի պատիւ Սուրբ Աստուածամօր, մեր շարականին բառերով՝ ի պատիւ Անարատ Կոյսին, անոր Յղութեան հրաշափառ տօնի նախօրեակին, ի յիշատակ Հայաստանի ահաւոր երկրաշարժին բազմահազար զոհերուն, անոնց ողջակիզումի տխուր տարեդարձի երեկոյեան։

Հայ ժողովուրդը, կ'ըսէր Հ. Ներսէս Վրդ., ծանրապէս տուժած աղէտալի պատահարէն եւ ներկայ ցաւալի դէպքերէն, շատ դժուարին ու նոյնիսկ ճգնաժամային պահը կ'ապրի իր պատմութեան, զոր կը տենչայ յաղթահարել ու գերազանցել, միասնաբար, իրեն ձեռք երկարող ազնիւ ու բարեգործ մարմիններու հետ, հաւատքով ու անդրդուելի տոկունութեամբ. հաւատքով՝ Աստուծոյ ու Մարիամ Աստուածածնի հանդէպ, նոյնիսկ գոյութենական իր այս ծանր փորձութեան մէջ, տոկունութեամբ՝ վերաշինումի տաժանելի ու երկար աշխատանքին մէջ։

Հ. Ներսէս Վարդապետ այնուհետեւ թարգման հանդիսանալով Հայրենիքի եւ Սփիւռքի մէջ ապրող բոլոր հայ ժողովուրդի զգացումներուն, խորին ու սրտագին շնորհակալութիւն ուղղեց համայն իտալացի ժողովուրդին եւ իր բազմաթիւ մարդասիրական մարմիններուն, կառավարութեան, «Քարիթաս»ին, Կարմիր Խաչին, յատկապէս Վենետիկի հոգեւոր Պետին ու եկեղեցիին, Վենեթոյի Նահանգային, գաւառական, քաղաքապետարանի իշխանութեանց, որոնք եղբայրական վառ զգացումներով տոգորուած, ողբերգութեան առաջին իսկ վայրկեանէն, Հայաստան փութացին, թեթեւցնելու աղէտը եւ արագացնելու մեր երկրին վերակառուցումը։

Յանձնարարուեցաւ, նկատած հանդէսին սրբազան նկարագիրը, ծափահարութիւնները վերապահել յաւարտ համերգին։

Ստեղծելու համար նուիրական մթնոլորտ, յարմար դատուած էր, համերգին զանազան պահերը ընդմիջել՝ հայ հոգեւոր գանձարանէն քաղուած հատընտիր ընթերցումներով, տաճարին ներշնչող ու անդորր կամարներու խորքէն բարձրացնելու համար Հայոց աղօթանուէր խունկը, եւ ներկաներուն առիթ տալու որ խոկան՝ երկնային նուագներու դաշնաթաւալ ալիքներով։

Յայտագիրն սկսաւ Սեզար Ֆրանքի «Հերոսական» հնչիւններով. յաջորդեց Եոհան Ս. Պախի «Ֆանթազիա եւ Ֆուկա»ն։

Համերգին հայկական բաժինէն առաջ, Հ. Ներսէս Վրդ., կարուկ ու խորհրդաւոր շեշտով ներկայացուց «Յորժամ» երգին նշանակութիւնը, սուրբ պատարագի սկզբնաւորութեան, եւ տուաւ իտալերէն թարգմանութիւնը։ Նուագը՝ Եկմալեան – Բարսեղեան խմբագրութեամբ, Պերճ Ժամկոչեանի մշակումով։

Յուզման պահը հզօրացաւ՝ երբ բեմէն հնչեց՝ «Խունկի ծառին նման ես» ժողովրդական հոգեւոր երգին թարգմանութիւնը, ամբողջ չորս տուներով, որոնք թանկագին մարգարիտներու նմանցուց մեկնաբանիչ Հայրը։ Հնչեց նուագը, ամպերու շողշող թեթեւութեամբ։ Յաջորդեց «Ո՞ւր ես, Մայր իմ», ու Մխիթար Աբբայի հեղինակած՝ «Երանունի»ն, ի պատիւ Աստուածամօր, նոյնպէս Պերճ Ժամկոչեանի մշակումով. հայկական եռանուագ մը բարձրացաւ Սուրբ Մարկոսի կամարներն ի վեր, հրեշտակային նրբութեամբ օծուն։

Համերգի այս պահուն, խորհրդաւոր լռութեան մէջ, կարեւոր բացատրութիւններէ ետք, լսուեցաւ յանկարծ Նարեկի 80–րդ աղօթքը, իտալերէն ընտիր թարգմանութեամբ, ամբողջ իր երեք մասերով. «Եւ արդ՝ ի վերայ այսքանեաց յուսահատութեանց եւ ահարկու սրտաբեկութեանց». կարծես մեր աշխարհի աւերակներուն վրայ՝ իր մայրական մխիթարիչ քօղը կը սփռէր Սուրբ Աստուածամայրը, «Հրեշտակ ի մարդկանէ, մարմնատեսիլ Քերովբէ»...։

Հայ ժողովուրդին հազարամեայ աղօթքը բարձրացաւ Վենետիկէն, հայրենիքի կատարեալ վերաշինումին յոյսերով ծաղկազարդ։

Բոլոր ներկաները կը հետեւէին աղօթքին, ձեռքերնուն մէջ առած թարգմանութիւնն ամբողջ, լոյս տեսած Ս. Ղազարու տպարանէն, Թորոս Ռոսլինի վերագրուած՝ Աւետումի գունագեղ պատկերին յաջորդող երեք էջերուն մէջ։

Յայտագիրն ունէր տակաւին նուագներ՝ նուիրուած Յիսուսի Ս. Ծննդեան, Մաքս Ռեկէր եւ Օլիվիէ Մեսիան համբաւոր երաժիշտներու ստեղծագործութիւններէն քաղուած, որոնց մասին գեղեցիկ մեկնաբանութիւններ ներկայացուց Հայր Ներսէս Վարդապետ։

Ներկաները երկա՛ր երկա՛ր ծափահարեցին հայ երգէոնահարին. խառնուեցան աղօթք ու ծափ, երգ ու նուագ, հայ ժողովուրդի վերանորոգ յարութեան վառ յոյսերով։

Խօսք առաւ հուսկ՝ երգէոնահար վարպետը, խանդավառ ծափերու մէջ, յայտարարելով թէ կուգայ Հայաստանէն, որպէս պատգամաւոր՝ Հայոց կողմէ սրտագին շնորհակալութիւն յայտնելու Իտալիոյ եւ իտալացի բարի ու ազնիւ ժողովուրդին, յանձնարարութեամբ Հայրենիքի կառավարական անձերու եւ տառապող ժողովուրդին։ Ցաւեց թէ ծանր է այսօր ալ կացութիւնը հոն, ուր վերաշինումը կը դանդաղի՝ խռովայոյզ արգելքներու բախելով, նոյնիսկ ջարդի սպառնալիքին տակ։ Բայց այս համերգը, յարեց, նուիրուած Սուրբ Աստուածամօր, թող ուրախութեան փոխէ մեր թախիծը, եւ տրտմահոծ ամպերը փարատէ Հայաստանէն։ Պերճ Ժամկոչեան խօսեցաւ նախ անգլերէն, ապա հայերէն (իսկոյն թարգմանուած)։

Խօսք տրուեցաւ ամերիկացի – իտալացի բարեկամին, որ այսպէս արտայայտուեցաւ.

«Իմ անունս է Քարմէն Փերրոնէ. կուգամ Միացեալ – Նահանգներէն, որպէս ներկայացուցիչ իտալ – ամերիկեան կազմակերպութեան մը (UNICO)։ Մեծ հաճոյք է ինծի համար գտնուիլ իմ պապերուս հողին վրայ, այս սքանչելի տաճարին մէջ, իտալացի ժողովուրդին գեղեցիկ ու ազնուականօրէն աւանդապահ ոգիով։

Յիսուս Քրիստոս մեզի սորվեցուց՝ թէ ով որ իր փոքրիկ եղբայրներէն մէկուն կ'օգնէ, օգնած կ'ըլլայ նոյն ինքն Քրիստոսի։ Ես որպէս իտալական ծագումով ամերիկացի, հպարտ կը զգամ ինքզինքս՝ տեսնելով թէ իմ պապերուս հայրենիքը՝ Իտալիան եւ իր ժողովուրդը ինչքա՜ն օգտակար եղաւ Քրիստոսի այս փոքրիկ եղբայրներուն (Հայոց կ'ակնարկէ), տարի մը առաջ տեղի ունեցող ահաւոր երկրաշարժէն ետք։

Հպարտութեամբ կը հետեւինք ձեր բարի օրինակին (Իտալացիներուն կ'ակնարկէ), մեր UNICO կազմակերպութեան միջոցով։ Եկած եմ ձեզի հաղորդելու թէ կը նուիրենք 100 անուաւոր աթոռներ՝ մանուկներու համար, հիւանդանոցային 5 սարքեր՝ X ճառագայթներու, եւ 5 սարքեր՝ զգայազրկիչ մեքենաներու, Հայաստանի մեր եղբայրներուն եւ քոյրիկներուն համար։ Աստուած օրհնէ Իտալիան եւ իր ժողովուրդը։ Աստուած օրհնէ Ամերիկան։ Աստուած փրկէ Հայ ժողովուրդը (ծափեր)։

Ահա՛ նաեւ Տիկին Մարիա – Փիա Ֆանֆանիի նամակը.–

«Խորապէս կը ցաւիմ՝ չկարենալուս ձեր մէջ գտնուիլ, որովհետեւ ամսուս 7–ին արտասահման պիտի գտնուիմ, կանխապէս կատարուած յանձնարարութիւններով։

Յուզումով կը մասնակցիմ ձեր ազնիւ ձեռնարկին, որ նպատակ ունի հաւաքել կարեւոր գումարներ, հայթայթելու անուաւոր աթոռներ՝ մանուկներու համար, որոնք անցեալ տարի տուժեցին երկրաշարժէն։

Տակաւին կենդանի է մեր սրտին մէջ այն ողբերգութեան սարսափելի օրերուն տեսիլքը. աղէտին պատկերները, վերապրող մանուկներուն դէմքերը, յիշատակներ են՝ որոնք դրոշմուած են յիշողութեանս մէջ, վշտալից անմոռնալի պատմութիւններով։

Խօսք տուած եմ վերադառնալ Հայաստան ու կրկին տեսնել այն փոքրիկները եւ անոնց ազգականները, յառաջիկայ Յունուար 6–ի տօնին առիթով։ Անգամ մը եւս կ'ուզեմ տանիլ օգնութիւն ու նուէրներ, որովհետեւ չեմ մոռցած թէ խոստացած եմ վերադառնալ. սուրբ խոստում՝ զոր կ'ընենք բոլոր տառապողներուն։

Կը մաղթեմ յաջողութիւն համերգին բոլոր կազմակերպիչներուն. իսկապէս արժանի է ձեր ձեռնարկը։

Իմ ամէնէն սրտագին ողջոյններով՝
ՄԱՐԻԱ ՓԻԱ ՖԱՆՖԱՆԻ

1989, Դեկտեմբեր 6
Հռոմ

Հուսկ՝ բեմ հրաւիրուեցաւ Վենետիկի Վսեմ. Ծիրանաւորը, որ նախ իր ջերմ գոհունակութիւնը յայտնեց՝ կազմակերպուած այս նուիրական հանդիսութեան համար, շնորհաւորեց անոր աշխատակիցները, ապա իր խորունկ ու անկեղծ վշտակցութիւնն ու սրտակցութիւնը ուղղեց ամբողջ հայ ժողովուրդին, «որ – ըսաւ – չափազանց շատ ու խորհրդաւոր կերպերով տառապած է դարերու ընթացքին, իր պատմութեան հոլովոյթին մէջ, եւ այսօր ալ դեռ կը տառապի՝ բազում դժուարութիւններու դիմաց։ Կը մաղթեմ – գոչեց – Հայոց խաղաղ պայմաններ, որպէսզի շուտով իրագործուի իրենց ազգային ինքնութեան ցանկալի վերակազմութիւնը լիով՝ անդորր ժամանակներու մէջ։ Գիշեր է հիմա – յարեց Վսեմ. Ծիրանաւորը, – կարծէք խորհրդանիշ Հայաստանի տխրաբեկ կացութեան, ինչպէս լսեցինք քիչ առաջ։ Բայց մեծ յոյս ունիմ՝ թէ մօտ է ձեր ալ արշալոյսը, որ պիտի բացուի պայծառօրէն, Աստուածամօր օրհնութեամբ»։

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐՈՒ ԴԻՒԱՆԷՆ

Վենետիկ
1989, Դեկտեմբեր 11

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ 1989-Ի ԱՄԱՌԸ

ՆԻՍ. – («Յառաջ»). –

Տպաւորութիւններ ու վկայութիւններ, սահիկներու լուսարձակում. Այս ենթախորագիրին տակ՝ գաղութիս անդամներու բաժնուած երկլեզու թռուցիկներով, կը մատնանշուէր Հայ Մշակոյթի Օճախի կից գործող Յանձնախումբի նախաձեռնած դասախօսական բնոյթին նիւթն ու բովանդակութիւնը, – Երեք օրիորդներ՝ Անահիտ Օհանեան, Շաքէ Օհանեան եւ Անարմէլ Մելիքեան, այս ամառ երկու ամիս Հայաստան եղան, մասնակցելով Երկիր եւ Մշակոյթ Միութեան կողմէ կազմակերպուած աշխատանքներուն, որոնց նպատակն էր օգնել երկրաշարժէ աղէտեալ շրջաններուն եւ Ամբերդի հնախօսական պեղումներուն։

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 4–ին, Պարսամեան Համալիրի սրահներէն մէկը լեցուած էր 80 եւ աւելի ազգակիցներով։ Երեկոյթին բացումը կատարեց ճարտ. Տիգրան Հաճեան բացատրելով թէ՝ աղէտի թուականէն ցայսօր, ինչպէս այլուր

նաեւ հոս, լայն է շահագրգռութիւնը վերականգնման աշխատանքներուն նկատմամբ․ իրերու ընթացքին պատկերացումը առաւել քան կարեւոր եւ, միաժամանակ, անհրաժեշտ է օժանդակութեան թափը, ճիգը արդիւնաւէտ կերպով շարունակելու համար:

Օր․ Անահիտ Օհանեան, սահուն հայերէնով եւ գրաւոր, մանրակրկիտ տեղեկատուութեան ճամբով նախ անդրադարձաւ Երկիր եւ Մշակոյթ Միութեան առաջադրութիւններուն 14 – 15 տարիներէ ի վեր, անոր կատարած օրինակելի աշխատանքներուն, ըլլայ Աշտարակի՝ Ս․ Թադէ, Ս․ Սարգիս, Ս․ Գէորգ, Ծործոր, ըլլայ Բեսալ, Սուրխա, Գառատուրանի մատուռը՝ կիսաւեր եւ վերաշինուած, պեղումներ Ս․ Գէորգ Եկեղեցիին մէջն ու շուրջը, Հայերէ լքուած հողերու, տուներու գնում, իբրեւ ազգապատկան տարածք – շինութիւն եւ, վերջապէս, այս ամառ՝ Հայաստան: Երկու սեռէ 120 երիտասարդներ Միացեալ – Նահանգներէ, Պելճիայէ եւ Ֆրանսայէ, բոլորն ալ ինքնակամ պատրաստակամութեամբ, երթ ու դարձի եւ կեցութեան իրենց ծախսերը ստանձնելով, երկու խումբի բաժնուած, շօշափելի կապի իրողութիւնը կը հաստատեն՝ Սփիւռք – Հայաստան, Յուլիս եւ Օգոստոս ամիսներուն: Այնուհետեւ ան խօսեցաւ Ամբերդի պեղումներուն իրենց բերած աջակցութեան մասին: Պատմական Արագածոտն գաւառի մէջ վեր խոյացող այս ամրոցը՝ կառուցուած Ժ․ դարուն, երկար տարիներէ ի վեր մասնագէտ հնագէտներու ակներեւ ուշադրութեան կ'արժանանայ․ կարեւորը այս պարագային, հայրենի հողին վրայ աշխատելու ներքին ուրախութիւնը եղած է, միաժամանակ ցոյց տալով հայրենաբնակ արենակիցներու, թէ օտար հովերը արեան սրտակցութեան ոչ թէ ջլատումին, այլ, ընդհակառակն, ամրապնդումին սատարած են շատ – շատերու մօտ: Ամբերդ թէ Սպիտակ, հայրոյր վայրերու տողանցք՝ Արեւաշող, Գեղասար, Լուսաղբիւր, Շէնաւան, Կաթնաղբիւր, Ծաղկաբեր ... անուններ, որ երգի պէս կը հնչեն, անուններ, որ դեռ երէկ կենսունակ կեանքի մը տրոփն ունէին եւ, որ այսօր, աւա՜ղ, մահասարսուռ պատկեր կը պարզեն, տուն տալով համապատասխան խոկումներու:

Օր․ Շաքէ Օհանեան, այս անգամ ֆրանսերէն գրաւոր, իր կարգին, նոյնպէս սրտայոյզ ապրումներու թարգմանը կը հանդիսանայ, ընդգծելով միաժամանակ անհրաժեշտութիւնն ու կարեւորութիւնը հայրենին վերաշինելու գործին մասնակից դառնալու իրողութեան: Կէտ մը, որ պէտք է սեւեռուն նպատակ դառնայ բոլորիս համար, մնայուն թափով:

Օր․ Անարմէլ Մելիքեանի հանդիպումը մայր հողին հետ, կը զուգադիպի Հայոց Պատմութենէ բխած հզօր կանչի, քանի Երեւան ժամանած օրն իսկ ականատես է ծովածաւալ բազմութեան, յատկապէս երիտասարդութեան ազգային պոռթկումին՝ անյորդորդ, վճռական: Հոն կը նկատէ Հայ Ոգիին քնարական արտայայտութիւնը, նոյնիսկ ժամանակի անողոք ցաւին մէջ: Ապա այցելութիւն աղէտեալ վայրերը տեսնելու, ճանչնալու եւ օգտակար ըլլալու եռեակ մղումներով: Ապշեցուցիչ, – Պետական մեքենայի անկազմակերպ պատկեր, մասնագիտացումի հիմնական պակաս, անձեռնհասութիւն, կամայականութիւն եւ, մասամբ նորին: Այլ կայ, սակայն, սփոփանքը հաստատումի ճամբով, այն թէ՝ հայրենաբնակ ժողովուրդը կ'ըմբռնէ որ մինակ չէ իր անողորմ վիշտին մէջ, ունի եղբայրներ, քոյրեր ամէնուր՝ սրտակից եւ հաղորդ:

Տպաւորութիւններու եւ մեկնաբանութիւններու կողքին, շարունակական շարքով, տասնեակներով սահիկներու ցուցադրում պաստառի վրայ, իբրեւ վկայութիւն բնաշխարհի գեղեցկութեան, շարժի հետեւանք կործանած մեծ ու փոքր շէներու․ տագնապահար խլեակներու տողանցք, ապրելու, գոյատեւելու խիզախ կեցուածք:

Վերջապէս կոչ Օր․ Ա․ Օհանեանի կողմէ, – բարոյական եւ նիւթական նպաստը, այնքան կարեւոր Հայաստանի, պարտի ըլլալ մնայուն, տեւական:

Հարցում – պատասխաններու կարգին, ներկաներէն շատեր, – յաճախ վրդովուած, – իրենց զարմանքը յայտնեցին ի լուր այն փաստին, որ ԷՍ – Օ – ԷՍ – ԱՐՄԷՆԻԻ (խօսքը Հրջանիս մասին է) կեանքի կոչուելէն ցայսօր ոչ մէկ հաշուետուութիւն ներկայացուած է գաղութիս, իր բարոյական գործունէութեան եւ նիւթական գործառնութեանց մասին: Հաշուետուութեան անհրաժեշտութիւնը՝ փութով, պահանջի բնոյթ ստացաւ:

Սրահի մուտքին ներկաներու ծախուեցան՝ Յանձնախումբին կարգադրութեամբ յատուկ պատրաստուած, Նոր Տարուան եւ Ս․ Ծնունդի հայատիպ բացիկներ՝ 24 գունաւոր հայադրոշմ նկարներով: Ինչպէս նաեւ դրոշմաթուղթեր՝ ՕԳԱՅԻՆ, ՀԱՅԵՐԷՆ ԽՕՍԷ մակագրութիւններով:

= Հայաստանի աղէտալի երկրաշարժին տարելիցին առթիւ, ի խաղաղութիւն բազմահազար զոհեալներու հոգիներուն, հոգեհանգստեան զոյգ պաշտօններ կատարուեցան Սէն – Ռաֆայէլ եւ Նիս, Հայոց մատուռները, Դեկտեմբեր 7 եւ 10: Այնուհետեւ՝ հոգեճաշեր Հոմի պատրուպարանը եւ Պարսամեան համալիրը: Հոմի հանգստեան տան տնօրէնուհի՝ Տիկին Ա․ Կարապետեանի հրաւէրով տեղւոյն ճաշին հրաւիրուած էին հինգ ազգակիցներ Հայաստանէ․ ասոնք կարճ ժամանակաշրջանով կը մասնագիտանան արագ օգնութեան գործին, Պրինեօլ, քաղաքի Սէքիւրիթէ Սիվիլի միջոցով:

Ժ․ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Գերմանահայ նամականի

ՍԱՐՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՂՐԿՈՒԱԾ

Վերջերս Քէօլնի օդակայանէն չորս հսկայ Անթոնով 124 բեռնատար սաւառնակներով Հայաստան ղրկուեցաւ մասնագիտական յատուկ սարք մը 5 միլիոն մարք արժողութեամբ, վճարուած անցեալ տարուան հանգանակութենէն գոյացած գումարներով: Սարքը Երեւանի օդակայանէն 80 բեռնատար կառքերով պիտի տարուի Լենինական, հոն կազմուելէ վերջ տեղւոյն 3 միլիոն տոննա փլատակները պիտի մանրուին եւ պիտի դասաւորուին ըստ մեծութեան՝ շնորհիւ այս հսկային, որպէսզի անոնք յառաջիկային ճամբու եւ կամ պեթոնէ նախապատրաստուած մասերու շինութեան մէջ կարենան գործածուիլ: Գերման Կարմիր Խաչի ընդհանուր քարտուղար Շմիթց – Վէնցլ այս առթիւ շեշտած է որ Հայաստան դեռ կը կարօտի օգնութեան: Սոյն նպատակին համար վերոյիշեալ կազմակերպութիւնը արդէն իսկ ծախսած է 70 միլիոն մարք: Դեկտեմբեր 7 – 8 թուակիր գերման թերթերը կը ծանրանան կատարուած օգնութեան եղակի բնոյթին վրայ (ամենաշահեկան յօդուածը լոյս կը տեսնէր «Տի Ցայթ» շաբաթաթերթին մէջ՝ Ր․ Հօփիէյի գրիչէն): Երբեւիցէ այսքան հսկայ գումարներ չեն տրամադրուած աղէտի մը, այսքան երկար ատեն գերման Կարմիր Խաչի եւ քոյր կազմակերպութիւններու աշխատակիցները չեն մնացած աղէտի մը վայրը (Դեկտեմբեր 22–ին պիտի վերադառնայ խումբ մը Հայաստանէն, որուն պիտի յաջորդէ ուրիշ մը): Հազիւ քանի մը օրեր առաջ կարելի եղած է հիմնել հիւանդանոց մը Լենինականի մէջ, ծախսելով 4 միլիոն մարք: Սոյն շէնքը նախատեսուած էր կուսակցութեան համար: Բանակցութիւններու ընթացքին կարելի եղած է իշխանութիւնները համոզել, որպէսզի ան տրամադրուի վերոյիշեալ նպատակին համար:

Կը շարունակուի հանգանակութիւնը մեզի համար անսովոր միջոցառումներով․ օրերս յայտնի «Պիլտ Ցայթունգ»ը կը տպէր ծանուցում մը՝ առաջին էջին վրայ «Օգնութիւն Հայաստանի երկրաշարժի աղէտեալներուն համար» խորագրին տակ: Կը տեսնուէր արծաթեայ դրամի մը երկու երեսները, որուն մէկուն վրայ կարելի էր կարդալ հետեւեալը․ – «Երկրաշարժի զոհերի յիշատակը թող օրհնեալ լինի»: Ըստ ծանուցումին դրամը պատրաստուած է Հայաստանի կառավարութեան յատուկ արտօնութեամբ եւ կ'արժէ մօտ․ 250 ՖՖ․, որմէ միայն 30 ՖՖ․ պիտի տրամադրուի զոհերուն...: Աղէտը ձգած է իր հետքերը նաեւ գիրքերու աշխարհին մէջ․ քանի մը ամիս է որ հրապարակի վրայ է գերման լրագրողուհի Լ․ Ֆիշէր – Ռուկէյի գիրքը՝ «Իմ հայ տղաքս», երկրաշարժի մանուկ զոհերուն ողբականը, տոգորուած այսպէս կոչուած «մայրական զգացումներով»: Անտարակոյս գրական մեծ արժէք չներկայացնող երկ մը, բայց եւ այնպէս միշտ տպաւորիչ:

* *

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՍԵՐ» ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԱԾ

Այս վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին Արեւմտեան Գերմանիոյ մէջ զգալի կերպով շատցած են Հայերու եւ Հայաստանի նուիրուած հրատարակութիւնները: Ասոր լաւագոյն փաստերէն մէկն է յայտնի ռուս արձակագիր Անտրէյ Բիթովի «Հայկական դասեր» խորագիրը կրող հատորին գերմաներէնի թարգմանուիլը: Բնագիրը լոյս տեսած է 1972-ին Մոսկուայի մէջ: Հաւանաբար զայն հոս կարդալու հաճոյքը երբեւիցէ չունենայինք, եթէ չպատահէին երկրաշարժը եւ Սումգայիթը, գոյութիւն չունենար Արցախի հարցը...:

Բիթով, հեղինակը «Պուշկինի տունը» վէպին, ներկայիս փոխ – ատենապետը ռուսական ՓԷՆ–ի ակումբին, վերոյիշեալ հատորին մէջ կ'ամփոփէ իր Հայաստանի մէջ անցուցած տասը օրերու տպաւորութիւնները: Եւ ան հոն կոյս աչքերով կը տեսնէ բոլորովին օտար երկիր մը եւ լեզու, կենցաղ, մարդիկ: Երկին մէջ կայ պատումը այս բոլորին, զոր մարդ այս ձեւով լոկ անդրանիկ հանդիպման ատեն կրնայ տեսնել ու ապրիլ: Ի տարբերութիւն ռուսական հրատարակութեան գերմանականին կցուած են երկու յետ – գրութիւններ․ առաջինը գրի առնուած 1982–ին, իսկ երկրորդը՝ 1988-ի, վերջաւորութեան: Հոն Հրանտ Մաթէոսեանի ընկերը կ'արտայայտուի հետեւեալ կերպով․ – Ո՛չ ջրհեղեղը եւ ո՛չ ալ ռումբը: Ո՛չ իսկ պոռթկումը շիջած հրաբուխին: Փոխարէն կոտորած մը, երկրաշարժ մը:

Ր․ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԾԻԾԵՌՆԱԿՆԵՐԸ
ՊԻՏԻ ՉՍԱՐՍԱՓԻՆ
ԽՐՏՈՒԻԼԱԿՆԵՐԷՆ

Հեղինակ՝ Մովսէս Պչաքճեան

Փարիզ, 1990

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԲՌՆԱԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ

– 1915 – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 –

Նոր յոյսեր: Այս անգամ լեռներն ու ձորերը լեզու ելած «Պօղոս» կը պոռային: Այդ ժամուն ո՞վ կը փնտռէր մեզ: Թերեւս մահն էր որ եկած էր: Պատրաստ էինք զինքը անտրտունջ ընդունելու: Ընդհատ – ընդհատ կը կրկնուէր հօրս անունը: Բայց ոչ, ձայնը կը պատկանէր ծանօթ մարդու, եւ ան վախնալով մեր կեանքին դէմ սպառնացող վտանգէն, ինքզինքը մոռցած եկած էր մեզ տանելու: Ճաքպարն էր: Երբ կարաւանին մէջ մեր բացակայութիւնը զգացեր էր, քանի մը ոստիկաններ առնելով ետ դարձած էր մեզ փնտռելու: Հազիւ թէ նշմարեցինք մութին մէջ իր դիմաստուերը, փարատեցան մէկէն մեր վախերը: Հօրս աչքերուն մէջ արցունք կար, նոյնպէս կը հեկեկար մայրս: Իր անձնական յուզումը զսպելով, զուարթ շեշտով մը մեր պահապանը յարեց, Պօղոս դուք այստեղ յէլուզակներու որջը ինկած էք, եւ նախախնամութիւնն է որ քայլերս ետ դարձնել տուաւ ձեզ փրկելու համար»: Հայրս զուսպ բառերով երախտագիտութիւնը յայտնեց իր բարեկամին: Ոստիկաններով լծուեցան գործի, ու կառքը նորոգելէ վերջ՝ ինկանք ճամբայ: Հիմա աւելի ապահով ձեռքերու մէջ էինք, ո՛չ թէ որպէս կալանաւոր կը տարուէինք, այլ որպէս հին ծանօթներ կ'երթայինք խօսելով ու կատակելով: Գիշերն անգամ իր գաժան դիմակը նետած կը ժպտէր մեզի: Աստղերը կը ծորէին մեղրանման շողեր իրենց ոսկի բաժակներէն: Հազիւ թէ արշալոյսը իր վարդանման դէմքը ցուցադրել սկսաւ հորիզոնի պատուհանէն, երբ մենք միացանք ընդհանուր խումբին:

Ուրիշ օր մը կորսնցուցած էի իմիններս: Գիշերուան համար, երբ գաղթականներս կանգ առինք բաց դաշտի մը մէջ, սոսկումով տեսայ որ մօրմէս զատ մարդ չկար քովս: Յուսահատութիւնը պատեց զիս եւ դառնօրէն սկսայ արտասուել: Յանկարծ զգացի Ճարպարի ներկայութիւնը: Իր բարի նայուածքը վրաս յառած, կ'ուզէր գիտնալ արցունքներուս պատճառը: Եղելութիւնը հասկնալէ յետոյ, ուրախ ժպիտով մը աւելցուց, – «Մի՛ լար փոքրիկ, հիմա պիտի երթամ զանոնք բերելու»: Ուշ ատեն, հեծկլտուքներուս մէջէն լսեցի թէ՝ մէկը կը պոռար, «Գըզ Ալլամա՛, պապանը կէթիրիյօրում» – աղջնակ մի՛ լար, հայրդ կը բերեմ:

Այսպէս, Ճարպարը դարձած էր մեր պահապան պաշտպանը եւ իր անկեղծ բարեկամութիւնը՝ լուսաւոր երեւոյթ մըն էր մեր սեւ կեանքին մէջ:

19․– «ՁԵԶԻ ԿԸ ՍՊԱՍԷԻ, ՀԱՅՐԻԿ»

Շատ մը արշալոյսներ եւ վերջալոյսներ յաջորդեցին իրարու, սակայն դեռ զլացուած էր հանգիստը մեր յոգնաբեկ ոտքերուն: Նպատակ հետապնդող մարդու պէս կը քալէինք առանց երկար դադարի: Մեր գիշերային ճամբորդութեան ընթացքին, շատեր իրենց աչքերը կը յառէին երկինքին, ճշդելու համար աստղերու դիրքերը: Կարծես թէ՝ այդ լուսաւէտ կէտերը մէյ – մէկ ուղեցոյցներ ըլլային, իրենց յաւիտենական գաղտնիքներով, մասնաւորապէս «ԿՇԻՌՔ» աստղախումբը լաւագոյն առաջնորդն էր մեր․ անոր փոփոխական դիրքը երկինքի ոսկեճամուկ պաստառին վրայ՝ կը մատնանշէր ժամանակը: Հրարձակ աչքերու հոյլէն մեկուսացած կը պսպղային «Եօթն Եղբայրները»: Մամիկս պատմած էր թէ անոնք մշտնջենական յուղարկաւորներն էին երկինքին: «Առաջի «չորս եղբայրները» շալկած իրենց հօր դագաղը կը քալէին, մինչ «երեքը» կը հետեւէին գլխիկոր: Ամէնէն վերջ եկողը՝ իրենց «կրտսեր եղբայրն» էր․ ան կաղ ըլլալուն՝ հազիւ իր քայլերը կը պահէր միւսներուն ետեւէն: «Արուսեակը» այդ աւետող աստղն էր․ երբ այդ շքեղ դիցուհին յայտնուէր երկինքի վրայ՝ միւսները կը կորսնցնէին իրենց փայլը:

Մեր ճամբորդութիւնը կախուած էր ոստիկաններու քմահաճոյքէն: Երբեմն կը քալէինք գիշերները եւ կը հանգչէինք ցերեկները: Հաւանաբար, տապը նեղացուցիչ ըլլալու էր իրենց համար ալ: Կիլիկիոյ սահմաններէն դուրս ելած էինք: Կ'անցնէինք Սուրիոյ անջրդի եւ խոպան դաշտերուն մէջէն: Ջուրը դարձած էր ամէնէն թանկագին հեղուկը: Ոչ գետ, եւ ոչ ալ աղբիւրներ կային, միայն տեղ–տեղ կը հանդիպէինք ջրհորներուն, անոնց պարունակութիւնը կը գնուէր ոսկիով: Մէկ կում ջուր՝ մէկ մէճիտիէ․ դրամը ջուրէն աւելի առատ կը հոսէր: Քաղաքներէն հեռու ապրող այս կիսավայրենի բախտաւորները, դեղին կամ սպիտակ մետաղին թոյրէն շլացուած, Շայլոքի նման կը վաճառէին հորին պարգեւը սուղ գումարի փոխան: Շատ տարիներ վերջ, 1940–ի պատերազմին՝ Ֆրանսայի մէջ, ականատես եղայ նոյն դէպքերուն: Թշնամիին առջեւէն սարսափահար փախող ազգակիցներուն՝ Ֆրանսացի գիւղացին դրամո՛վ ծախեց իր հորին ջուրը: Ասոնք միեւնոյն ազգին զաւակներ ըլլալով հանդերձ՝ օգտուեցան իրենց արենակիցներու դժբախտութենէն: Անօրակելի էր իրենց արարքը: Չարը խորունկ արմատներ ձգած է մարդուն մէջ, որքան ալ կրօնքը եւ դաստիարակութիւնը ջանան բարեփոխել, անկարելի է: Կենդանիներու պէս, մեր մէջ ալ բնազդները առհաւական են․ կրթութիւնը շպար մըն է ծածկելու համար մեր թերութիւններն ու մոլութիւնները:

(Շար․ 29)

(Շար. Ա. էջէն)

թեան վայրերը լքած քաղաքացիներուն հետ տարուող աշխատանքի Նախարարաց Խորհուրդին առընթեր գործող վարչութեան հիման վրայ կազմել Հայաստան վերադարձող Հայերու ընդունման եւ տեղաւորման հանրապետական պետական կոմիտէ:

Նախագահ՝ Հ. ՈՍԿԱՆԵԱՆ
Քարտուղար՝ Հ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ԱՐՄԵՆԻԱ ՔԱՂԱՔԻՆ 100–ԱՄԵԱԿԸ

Լրացաւ Քոլումպիայի Քինտիօ նահանգի Արմենիա քաղաքին հիմնադրման 100–ամեակը: Յոբելենական երկշաբաթեայ հանդիսութիւններուն մասնակցելու հրաւիրուած էր նաեւ Հայաստանի ներկայացուցիչը՝ Պետպլանի փոխ – Նախագահ՝ Ա. Արզումանեան:

Այս շրջանի բնակիչները երկար տարիներ պայքարած են սպանացի գաւթիչներու դէմ: Հերոս փարթիզան Օքամփօ, պատսպարուելով այստեղ քոլումպիական զօրքերէն, հիմնած է Վիլլա Հոլկին քաղաքը: 1889–ի աշնան ժողովրդական խորհուրդին որոշումով քաղաքը վերանուանուած է Արմենիա՝ ի յարգանս այդ օրերուն Թուրքերուն կողմէ ջարդուած հայ ժողովուրդին: Սուրճի տունկերով շրջապատուած այս քաղաքը կը գտնուի ծովի մակերեւոյթէն 1550 մեթր բարձրութեան վրայ, ուր միջտնջենական գարուն կը տիրէ:

Տօնակատարութեան գլխաւոր արարողութեան՝ հանդիսաւոր պատարագին ներկայ գտնուող պատուոյ հայ հիւրին յանձնուած է հարիւրամեակի յուշախաչը: Հայաստանի ներկայացուցիչը Քոլումպիացիներուն նուիրած է կիրառական արուեստի արժէքաւոր նմոյշներ, որոնք կը ցուցադրուին քաղաքին մէջ բացուած հայ արուեստի թանգարանը:

Հանդիպումներու ընթացքին երկու կողմերը համաձայնութեան եկած են մշակութային, առեւտրական, թեքնոլոժիք համագործակցութիւն ստեղծելու մասին:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅԵՐՈՒ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի տնտեսական վիճակին եւ անոր զարգացման ուղիներուն նուիրուած խորհրդակցութեան մասնակցելու համար Հայաստան գտնուող Սփիւռքին գործարար ու գիտական շրջաններու ներկայացուցիչներու խումբ մը ընդունուած է վարչապետ Վ. Մարգարեանցի կողմէ:

Տարբեր ընկերութիւններ, հիմնարկներ ու հանրային կազմակերպութիւններ ներկայացնող հիւրերը՝ Կարօ Արմէնեան (Միացեալ – Նահանգներ), Խաչիկ Պապիկեան (Լիբանան), Վահան Ճանոյեան (Միացեալ – Նահանգներ), Ցոլակ Մոմճեան (Իսրայէլ), Հրաչ Պօյաճեան (Միացեալ – Նահանգներ), Իշխան Մարտիրոսեան (Ֆրանսա) խոստացած են մօտէնէն աւարտել Սփիւռքի կարելիութեանց ուսումնասիրման աշխատանքը եւ զանոնք Հայաստանի կառավարութեան ներկայացնել յետագայ համատեղ որոշումներու ընդունման համար: Անոնք մասնաւորապէս նկատի ունին Հայաստանի հետ հեռահաղորդակցութեան բարելաւումը, Հայաստանի օդային ու ցամաքային փոխադրամիջոցներու բարելաւման հարցին քննարկման:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները փոխան ծաղիկի. –

Գրիգոր Քառաօղլանեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Յակոբ Քառաօղլանեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Յովակիմեան 1000–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարապետ Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Ներսէս Աննայեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մկրտիչեան 500–ական Ֆր, Տէր եւ Տիկին Թաշճեան, Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Ղազարեան 200–ական Ֆր.:

Այս առթիւ մասնաճիւղը խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ Լուիզ Քառաօղլանեանի, Ագատ Յովակիմեանի, Մարի Աննայեանի եւ Սաթենիկ Կարապետեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Գարեգին Հրաչեանի մահուան 5–րդ տարելիցին ի յիշատակ Այրի Տիկին Անահիտ Հրաչեան 1000–ական Ֆր. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին, Իսկի ապագայ դպրոցին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանը շնորհակալութեամբ ստացած է.– Տէր եւ Տիկին Տարօն Սարհատեանէ 1000 Ֆր. Յակոբ Պաղտասարեանի մահուան առթիւ:

Սէն – Ժերմէ Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղի ընկերուհիները խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնեն Պր. Տիգրան Մուշեղեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց կնոջ եւ ազգականին՝ Զարուհի Մուշեղեանի մահուան առթիւ:

Ողբացեալը եղած է երկարօրեայ ու վաղեմի անդամուհի:

Այս առթիւ մասնաճիւղս փոխան ծաղկեպսակի 200 Ֆր. կը նուիրէ Թաղիս դպրոցին:

Մարգրիտ Տապանեանի (ծնեալ՝ Փէլթէքեան) թաղման առթիւ՝ Արզումանեան ընտանիք 600 Ֆր.:

Արամ Տայիճեանի մահուան առթիւ՝ Պր. Միքայէլեան 300 Ֆր.:

Քնարիկ Պէզազեանի (ծնեալ՝ Շալճեան. հոգեհանգստեան առթիւ Տիկին Շալճեան եւ զաւակները կը նուիրեն 200 Ֆր.:

Գրիգոր Թուլումճեանի մահուան առթիւ՝ Անթուան Սրվազլեան 50 Ֆրանք: Վարչութիւնս խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր նուիրատուներուն:

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, հաստատութեան մէջ տեղի ունեցած հոգեճաշին առթիւ. – Տիկին Օհաննեանէ 200 Ֆրանք, Տիկին Պետրոսեանէ 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սանոսեանէ 150 Ֆր.:

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Նոտարեան, Վարդան Մաթէոսեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի, 500 Ֆր. կը նուիրեն Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ 500 Ֆր. Ալֆորվիլի Նոր Սերունդին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
59-ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ
Կիրակի Մարտ 4
կէսօրէ վերջ ժամը 14.30–ին՝
Salle de la Chimie — 75007 Paris

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՓԱԹՐԻՍ ՃՕԼՕԼԵԱՆ
Ուրախութեամբ կը ծանուցանեն իրենց անդրանիկ զաւկին՝
ՆԻՔՈԼԱ - ՎԱԶԳԷՆ-ի
ծնունդը, Փարիզ 1989, Դեկտեմբեր 8

ԹԱՑՈՒՄ ՊՕՂՈՍԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

Եթէ գեղչուած գիներով ֆրանսերէն ու հայերէն գիրք, բառարան, երգարան, ձայներիզ, վիտէօ – ժապաւէն, յուշանուէր, կամ ձեր նախասիրած օրաթերթը, պարբերաթերթը կ'ուզէք գնել կամ նուիրել, այցելեցէք
ՊՕՂՈՍԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

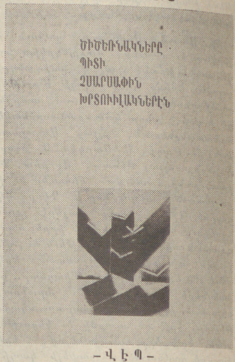
Ouverture
LIBRAIRIE - PRESSE - CADEAUX BOGHOSSIAN

Si vous souhaitez acheter ou offrir des livres neufs à prix réduits, des dictionnaires, des cassettes, des vidéofilms, des souvenirs et cadeaux, ou même vos journaux préférés, français et arméniens, visitez
la LIBRAIRIE BOGHOSSIAN
— *Service vente par correspondance* —
117, ave. Jean-Jaurès, 94110 ARCUEIL
Tél. : 47 - 40 - 81 - 32
A partir du 15 Décembre 1989 votre Librairie à 200 m. du M° LAPLACE RER B, vous attend. A bientôt.

Հ. Բ. Ը. Միութիւն–Փարիզ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ ՕՐ
ԱՄԷՆ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ
ժամը 14.30–էն 18
Ալեք Մանուկեան
Մշակ. Կեդրոնին մէջ՝
118, Պուրսէլ փողոց – Փարիզ 17–րդ
Սուրճի սպասարկութիւն:
Հաճելի ժամանց(scrabble, bridge etc...)
Ընտանեկան մթնոլորտ
Սիրալիր հրաւէր բոլորին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

– Վ Է Պ –
Prix 100 F. + Frais de Port 15 Frs. 40 pour la France, 11 Frs. pour l'étranger.
EN VENTE :
LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 Paris Tél. : 43 26 88 65
LIBRAIRIE H. BOGHOSSIAN :
117, ave. Jean-Jaurès
94110 Arcueil Tél. : 47 - 40 - 81 - 32
EGLISE ARMENIENNE :
15, rue Jean-Goujon
75008 Paris Tél. : 43 - 59 - 67 - 03

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հանգստեան Տուն
ԿՈՆԷՍԻ ՄԷՋ

Երրորդ տարիքի անձերու համար հանգստաւէտ պայմաններ. Ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ. Բժշկական տեւական հսկողութիւն եւ խնամք. Քաղաքներու ժխորէն եւ ապականած օդէն հեռու՝ բնութեան ծոցին մէջ, հաճելի ու մաքուր միջավայր:

S'adresser à l'A.A.A.S.
de 14h30 à 17h30
77, rue La Fayette — 75009 Paris
Tél. : 48 - 78 - 02 - 99.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Հայ բանաստեղծներ Ֆրանսերէնի թարգմանուած

Պետրոս Դուրեանի «Լճակը», «Տրտունջքը», «Զղջումը», Սիամանթոյի «Սուրբ Մեսրոպը» (ամբողջութեամբ), «Խօսք իմ որդւոյն», «Գեղօն ի պատիւ Հայ Լեզուին», «Ազատն Աստուած», «Երբ որ բացուին», «Ես իմ անուշ Հայաստանի», «Քիչ ենք բայց հայ ենք», «Մենք անկեղծ գինուոր ենք», «Ազատնու վանքը», «Եկեղեցին հայկական», «Մծեռնակ», «Իբրեւ արծիւ», «Ամբոխները խելագարուած», Դ. Վարուժան, Յովհ. Շիրազ, Մ. Իշխան, Լուսիկ Մելիքեան, Հայկ Խաչատրեան եւ ուրիշներ:

Գեղազարդուած՝ 25 բանաստեղծներու եւ այլ նկարներով:

Թարգմանիչի հասցէն.–
Krikor Afarian
105B Waverly Avenue
Watertown, MA 02172
U.S.A.
Գինը՝ 8 Տոլար:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 – 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 20

MERCREDI
20 DÉCEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

LE NUMERO : 4,00 F

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.170 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.170

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 10/15)

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՐՑԻՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ

Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի ու «Գիտելիք» ընկերութեան ջանքերով, մեծ տպաքանակով ռուսերէն լոյս տեսած է պատմական գիտութեանց տոքթէօր, փրոֆէսէօր Խիկար Բարսեղեանի «Ճշմարտութիւնն աւելի թանկ է ... Լ. Ղարաբաղի՝ Արցախի հարցին շուրջ» գրքոյկը։ Հոն, աղբիւրագիտական հարուստ նիւթի հիման վրայ ներկայացուած են ԼՂԻՄ-ի հարցին պատմականը եւ պատմագրութիւնը, մասնաւորապէս 1988 – 1989-ի շրջանին մէջ տեղի ունեցած իրադարձութիւնները։

Հեղինակը իր հետազօտութիւններով կը հաստատէ որ Լեռնային Ղարաբաղը բուն Հայաստանի անբաժանելի մասն է, անոր հնադարեան Արցախ մարզը, եւ հանդէս կուգայ հարցին քաղաքական ու սահմանադրական լուծման ի նպաստ, կը պաշտպանէ Մայր Հայրենիքին հետ վերամիաւորուելու Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութեան կամքը։

Գրքոյկին յաւելուածին մէջ Լեռնային Ղարաբաղի պատմութեան վերաբերող քանի մը պատմական վաւերագրերուն մաս կը կազմէ Հայաստանի Նախկին Ա. քարտուղար Գրիգոր Յարութիւնեանի նամակը Մոսկուայի Համայնավար (բոլշեւիկ) կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի, Ստալինի, (Նոյեմբեր, 1945), ուր կ'արծարծուի Լեռնային Ղարաբաղի եւ Հայաստանի հետ անոր վերամիաւորման հարցը։ Միւս պերճախօս վաւերագրերէն մէկն է Հայաստանի Հանրապետութեան Արտաքին նախարարին հեռագիրը Ռուսաստանի Արտաքին նախարար Գ. Չիչերինի եւ Լենինի, որ կը վերաբերի 1920, Մայիս 3-ին Ղարաբաղի մէջ մուսաւաթական կառավարութեան կազմակերպած ջարդերուն ու կոտորածին։

Գրքոյկին մէջ հրատարակուած է նաեւ «Հայաստանի ու Լեռնային Ղարաբաղի վերամիաւորման մասին» Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին եւ Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Խորհուրդին օրերս ընդունած որոշումը։

**

ԲԱՑԻԿՆԵՐ՝ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ Շ. ԱԶՆԱՒՈՒՐԻ

Հայաստանի Լրագրողներու Միութիւնը հրապարակած է գունաւոր բացիկներու հաւաքածոյ մը՝ նուիրուած Շառլ Ազնաւուրի Հայաստան կատարած Փետրուարին այցելութեան։

15 բացիկները Ազնաւուրը կը ներկայացնեն Սպիտակի, Լենինականի մէջ, հանդիպումներու ընթացքին, Ծիծեռնակաբերդի Եղեռնի զոհերու յուշարձանին մօտ, Օշականի մէջ՝ Մաշտոցի դերեզմանին առջեւ։ Բացիկները ամբողջացնող կազմին վրայ զետեղուած է Ազնաւուրի «Քեզի համար Հայաստան» երգը՝ ֆրանսերէն, հայերէն, ռուսերէն։ Հաւաքածոն հրատարակուած է 20 հազար տպաքանակով։

**

ՊԱՆԴՈԿ ԱԲՈՎԵԱՆԻ ՄԷՋ

Աւարտած է Աբովեանի առաջին պանդոկին շինարարութիւնը։ Քաղաքին կեդրոնը գտնուող 14 յարկանի շէնքը միաժամանակ կրնայ ընդունիլ 250 գրօսաշըրիկ։ Պանդոկը ունի 200 հոգինոց ճաշարան մը եւ քանի մը սրճարաններ։ 14-րդ յարկը գտնուող ամառնային սրճարանէն այցելուներուն առջեւ կը բացուի Հատիսլերան սարոտին տարածուած քաղաքին համայնապատկերը։

**

ՆՈՐ ՀԱՄԱՅՆՔ

Ռուսաստանի Կեմերովօ քաղաքին մէջ (Սիպիր) հիմնուած է հայկական ընկերակցութիւն մը։ Ան ունի ծրագիր եւ կանոնագիր։ Նպատակն է պահպանել պատմական եւ մշակութային արժէքները, լեզուն, օգնել կարիքաւոր հայ ընտանիքներուն, բանալ կիրակնօրեայ դպրոց։

**

ՀԱՄԵՐԳ Ի ՆՊԱՍՏ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Մոսկուայի կեդրոնական հեռատեսիլով ու Հայաստանի հեռատեսիլով հաղորդուեցաւ Լոնտոնի «Քովընթ Կարտըն» թատրոնին մէջ տեղի ունեցած համերգին տեսագրութիւնը, որ կազմակերպուած էր երկրաշարժին աղէտեալներուն օժանդակելու բարեսիրական նպատակներով, Պի. Պի. Սի. հեռատեսիլի ընկերութեան նըկարահանած ժապաւէնը ոչ թէ սոսկ այդ համերգին տեսագրութիւնն էր, այլ՝ գըթասրտութեան, մարդասիրութեան օրինակ էր։ Արուեստագէտները պատկերուած էին նաեւ հանդերձասրահներու մէջ, հարցազրոյցի ատեն, կը ներկայացուէին համերգին կազմակերպիչները եւայլն։

Անգլիացի, խորհրդային եւ այլ երկիրներու երգիչներուն ու պարողներուն մէջ կային երգչուհի Ճոան Անտէրսոն, պալէի պարուհի Նատալիա Մակարովա, պարող Էրոլ Փիքֆորտ, ինչպէս նաեւ հայազգի երկու արուեստագէտներ՝ Մարիա Գուլեգինա – Մուրադեան (Մինսկ) եւ Բարսեղ Թումանեան (Երեւան)։

**

ՎՈԼԳՈԳՐԱԴԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Վոլգոգրադի մարզի Վոլժսկ քաղաքի «Հոկտեմբեր» մշակոյթի պալատին մէջ տեղի ունեցած է շրջանի հայութեան սահմանադիր ժողովը, որ յայտարարած է «Պանդուխտ» հայ մշակութային ընկերութեան ստեղծումը։ Ընկերութիւնը ընտրած է խորհուրդ մը եւ վերստուգիչ յանձնախումբ մը։ «Պանդուխտ»ը մտադիր է կազմակերպել Հայոց լեզուի, մշակոյթի ու պատմութեան դասընթացքներ։

ԹԱՒՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՉԱՒՈՒՇԵԱՆԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Դեկտեմբեր 12-ի թիւով (Դ. էջ) հաղորդած էինք թէ պելժիական ձայն – հեռատեսիլի ֆրանսախօս կայանը յատուկ յայտագիր մը պիտի սփռէ Դեկտ. 24-ին (Եւրոտեսիլ) եւրոպացի երիտասարդ մենակատարներու մասնակցութեամբ։ Հըրապարակային արձանագրութիւնը տեղի կ'ունենար Շաբաթ, Դեկտեմբեր 16-ին։ Այս առթիւ է, որ մրցումէ դուրս, Հայաստանէն եկած 12-ամեայ թաւջութակահարը՝ Ալեքսանդր Չաւուշեան բացառիկ յաջողութիւն գտած է։

Ծնած 1977, Դեկտեմբեր 9-ին, երաժիշտ ընտանիքի մը մէջ, յաճախած է 6 տարեկանէն սկսեալ երաժշտական Չայքովսկի վարժարանը եւ կը հետեւի Զ. Սարգսեանի թաւջութակի դասընթացքներուն։ 10 տարեկանին նուագած է Հայաստանի սենֆոնիք նուագախումբին հետ Կոլթըրմանի 3-րդ քոնչերթօն։

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՍԱԽԱՐՈՎ՝ ՎԵՐՋԻՆ ՀՐԱԺԵՇՏԸ

80-էն 100 հազար յուղարկաւորներ, հակառակ ցուրտին, – 0-էն վար՝ 20 աստիճան – վերջին հրաժեշտը տուած են անոր՝ որ խորհրդանիշն էր այլեւս մարդու տարրական իրաւանց, ազատութեան եւ ժողովրդավարութեան յոյսին Խորհրդային Միութեան մէջ։

Այս շրջանին, մանաւա՛նդ, անկարելի չէ, որ Սախարով աւելի ներկայ ըլլայ իր բացակայութեամբ իսկ։ Գերագոյն Խորհուրդի նիստին, դժուար թէ բոլոր երեսփոխանները աչքի առջեւ չունենան վերջին պատկերը երեսփոխան Սախարովի, որ կը դիմէր Կորպաչովի 6-րդ յօդուածի ջնջումին համար։ Եւ անկարելի չէ, նաեւ, որ անոր ջնջումը իրագործուելու աւելի հաւանականութիւն ըլլայ այսօ՛ր, իր մահուան վաղորդայնին, քան՝ երէկ։ Էլէնա Պոնէր կոչ ըրած էր, որ ժողովուրդը քաշուի եւ թողու որ թաղումը կատարուի մտերմութեան մէջ, բայց կարելի չէ եղած։ Միթինկ մը Լուժնիկի մարզադաշտը եւ հրաժեշտի արարողութենէն ետք Գիտութեանց Ակադեմիան, թաղումը կը կատարուէր Վոստրիակովսկոյէի գերեզմանատունը, Մոսկուայի մէկ արուարձանը։ Թղթակիցները կը մատնանշեն ինչ որ առաւելապէս ուշագրաւ է. օրինակ՝ Սոլժենիցինի ծաղկեպսակին արձանագրութիւնը. – «Արժանաւորութիւնն էր, պատիւը, իմացականութիւն», յետոյ պաստառ մը, որ կը տիրապետէ միւսներուն՝ «Ներէ՛ մեզի»։

Երեւանէն, յանուն Հ.Հ.Շ.-ի Մոսկուա կը մեկնէին կիրակի օր՝ Համբարձում Գալստեան եւ Ռաֆայէլ Ղազարեան, հաւանաբար վերջին օդանաւով. արդարեւ կիրակի կէսօրէն ի վեր օդանաւային երթեւեկը բոլորովին դադրած է Երեւան, ըստ Երեքշաբթի առտու մեր առած լուրերուն։

Թաղման, յապաղումով կը հասնէր Լէք Վալեսա, որու օդանաւը պարտադրաբար Լենինկրադ իջած էր, Մոսկուայի օդակայանը էջքը անկարելի ըլլալով։

ԵՒՐՈՊԱ «Ո՛Չ» ԸՍԱՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԻՆՉԵՒ 1993

Անակնկալ չէր։ Եւրոպական յանձնախումբը ո՛չ ըսաւ Թուրքիոյ անդամակցութեան։ Հասարակապետութիւնը, ճիշդ է, որեւէ ընդլայնում չի նախատեսեր մինչեւ 1993, մնաց որ ինչ կը վերաբերի Թուրքիոյ, ան որեւէ ձեւով չի լրացներ անհրաժեշտ պայմանները, ոչ քաղաքական, ոչ ալ տնտեսական գետնի վրայ։

Թուրքերն ալ գիտէին թէ տարբեր որոշում պիտի չտրուէր, բայց եւ այնպէս յուսախաբ եղած են։ Թուրքիա ընկերակից է Հասարակապետութեան 1963-էն ի վեր եւ այդ առընչութեամբ ստորագրուած Անգարայի դաշինքին գերագոյն նպատակը անդամակցութիւնն էր։ Ուրեմն, Հասարակապետութիւնը չուզեր նաեւ այս հին ընկերակիցին սիրտը կոտրել եւ մերժումը շատ քաղաքավար ոճով եղած է, չափաւոր խօսքերով վերլուծուած է Թուրքիոյ վիճակը, հոն՝ ժողովրդավարութիւնը դեռ բոլորովին չէ հաստատուած...։ Մէկ խօսքով՝ «1993-ին նորէն հրամմեցէ՛ք, կը նայինք»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ մէջ որքա՞ն զոհ կայ, անկարելի է ճշդրիտ որեւէ բան գիտնալ, սահմանագլուխը փակուած և հաղորդակցութիւններն ալ կտրուած ըլլալով։ Պաշտօնապէս 2 մեռեալ կայ, զանազան աղբիւրներ 400-էն 600-ի մասին կը խօսին, ինչ որ ստոյգ է, այն է որ ոստիկանական զսպումը շատ բիրտ եղած է, ցուցարարներուն վրայ կրակ բացուած է թանկերէ։ Ամէն ինչ սկսած էր Թիմիսոարա, երբ ժողովուրդը կը ջանար արգելք հանդիսանալ, որ աքսորուի հունգարացի պատուելին՝ Թէօքէշ։ Անկէ ի վեր ոչ մէկ լուր կայ իրմէ եւ կնոջմէն, բայց լուր կայ Չաուշեսկուէն, որ 3 օրուան այցելութիւն մը կը կատարէ Թեհրան։ Իր այս այցելութիւնը չէր ջնջած, բայց կինը «տունը» ձգած է այս անգամ եւ ծանօթ է որ թիւ 2-է մը շատ աւելին է Տիկին Չաուշեսկուն։ Առաջին անգամ ըլլալով լսուած են լոզունգներ Դանուբի հանճարին դէմ՝ «անկցի՛ Չաուշեսկու» ու նաեւ՝ «Ռումանացիներ՝ արթնցէ՛ք»։ Թրանսիլվանիոյ այդ շրջանին մէջ, խաղաղ ծանր միջոցներ ձեռք առնուած են հունգար փոքրամասնութեան դէմ եւ անոր պաշտպանութեան իր գործունէութեան համար է, որ պատուելին կը հալածուէր վարչակարգին կողմէ։

ՔՈԼՈՄՊԻՈՅ Թմրեցուցիչի մաֆիան վճռած է վրէժը լուծել իր թիւ 2ի սպանութեան։ Արդէն երկու իրաւագէտ սպաննուած են Ամերիկա եւ 180 միլիոն տոլար առաջարկուած է վարձկան ոճէ մարդասպանի Պուշի սպանութեան համար։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութեան մէջ, բաւական հաշուեյարդարներ կը կատարուին եւ բոլորն ալ թոյն թափելէ ետք միւսին վրայ, չեն վարանիր ճչելու. – «Բայց, շատ լաւ բարեկամ ենք»։ Լօրան Ֆապիուս եւ Փիէր Մօռուա հակոտնեայ հոսանքները ծանօթ են, բայց հոս չի սահմանափակուիր ամէն բան։ Ժ. Տըլոր շատ խիստ էր առջի օր, երբ «պորտապաշտութիւն» որակեց ընկերվարական կուսակցութեան ներկայ դիրքը, աւելցընելով թէ գոյութիւն ալ չունի դուրսը։ Շըվէնըման շարունակեց, ձէք Լանկ, որ «փապիուսական» է, չեշտեց թէ «մեծ յարգանք եւ հիացում ունիմ Փ. Մօռուայի կատարած աշխատանքին համար», ինչ որ տեսակ մը դամբանական էր։ Մօռուա, պատասխանեց, իր բերդէն (Լիլ), ըսելով թէ երբեմն պզտիկ նախադասութիւններ կան, երբեմն միջակ, երբեմն անպատասխանատու, երբեմն սպաննիչ, բայց միշտ վնասակար կուսակցութեան համար։ Ընդհանրապէս, այն տեսակէտը կը պաշտպանուի որ մաքերու փոխանակութիւնները, բանավէճերը լաւ են կուսակցութեան մը ծոցը, նշան է ժողովրդավարութեան։ Ճիշդ է, ցաւալին հոն է որ ընկերվարական կուսակցութեան մէջ, գաղափարներու բախում չէ, այլ՝ մարդու։

ՅԱՌԱՋԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍԵՐՈ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆԻ ՀԵՏ

«ԵՐԲԵՔ ՉՅՈՒՍԱՀԱՏՈՒԵՑԻ...»

Բազմազան բարդ հարցերով ու կնճռոտ երեսակներով հարուստ մեր իրականութիւնը կրկնակի դերեր կը պարտադրէ անոնց որոնք անտարբեր չեն, չեն կրնար ըլլալ Հայաստանի ներկայ փոթորկումներուն: Հոն ուսանողը նաեւ նոր օրերու մեր ֆէտային է որ սահմանապահ կը կանգնի հերթով, ուսուցչուհին մայր ալ է աղէտին արհաւիրքը աչքերուն մէջ դասարան դիմող մանուկին համար, դրագէտը՝ նաեւ ազգային գործիչ ու մտաւորականը՝ արդի մեր բազմերես պայքարին մարտիկն է հաւասարապէս:

Ներկայէն պարտադրուած այս յաւելեալ, այլ առաջնահերթ պատասխանատուութեան կանուխէն գիտակցած դէմք մըն է Սերո Խանզադեան. անոր հետ մեր զրոյցն ալ ամէնէն աւելի կը շեշտէ այս կէտը:

Հ. — Որպէս գրող ու քաղաքական գործիչ որ կուգայ Հայաստանէն, ի՞նչեր ունիք մեզի ըսելիք հոն տիրող կացութեան մասին:

Պ. — Հայաստան ասելով ես հասկանում եմ ոչ միայն այսօրուայ Խորհրդային Հայաստանի տարածքը, այլ նաեւ 1921-ին Հայաստանից բռնութեամբ անջատուած Լեռնային Ղարաբաղը: Արդէն ձեզ յայտնի է որ Դեկտեմբերի սկիզբներին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի եւ Լեռնային Ղարաբաղի ազգային Խորհուրդի համատեղ նիստը օրէնք ընդունեց երկու վարչական միաւորումները հռչակել մէկ: Մէկ միացեալ հայկ. Հանրապետութիւն: Կարծում եմ «Յառաջ»ի ընթերցողներին յայտնի է թէ ինչպիսի աղիտալի վիճակում է գտնւում այսօր Հայաստանը, Ղարաբաղի հետ միասին: Սակայն կ'ուզեմ որ իմ եղբայրներն ու քոյրերը իմանան որ այդ ազգային աղէտը բնաւ չի յուսահատեցնի մեր ժողովրդին. դեռեւս անցեալ տարի Յուլիսի 18-ին երբ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը ստորաբար մերժեց հայ ժողովրդի արդար պահանջը՝ Ղարաբաղը վերամիաւորել Հայաստանի հետ: Մենք եկանք այն համոզմանը որ Խորհրդային կառավարութիւնը շարունակում է հայ ժողովրդի դէմ 1921-ին սկսած իր անմարդկային գործունէութիւնը: Սա մեզ բաւականին սթափեցրեց: Մեր հաւատի վերջին մնացորդն անգամ յօդս ցնդեց: Եւ մենք եկանք այն եզրակացութեան որ այլեւս չպէտք է սորկօրէն վստահել այսպէս կոչուած սոցիալիստական մի Պետութեան որ 70 տարի շարունակ վարում է հայատեաց քաղաքականութիւն:

Առաջիններից մէկը ես էի, որ Յուլիսին այդ անմարդկային որոշման դէմ հրապարակաւ իմ խօսքը ասացի. սակայն ինչպէս յայտնի է տարիուկէս շարունակ իմ խօսքը չէր տպագրուել. աւելին՝ Մոսկուայի «Իզվեստիա», «Տրուդ» եւ էլի պետական — կուսակցական մամուլի օրկաններ իրենց էջերում ինձ հռչակեցին «էքստրեմիստ», ինչպէս եւ «նացիոնալիստ»:

Ես կարծում եմ Մոսկուայի տուած այդ գնահատականը ինձ միանգամայն տեղին է: Եւ ես ոչ հրաժարուել եմ, ոչ էլ կը հրաժարուեմ այդ իմ գործունէութիւնից:

Յուլիսին այդ դաւաճանական որոշումից յետոյ իմ կոչը ժողովուրդին այս էր. «միասնութիւն եւ պայքար, պայքար ընդհուպ մինչեւ զէնքի ուժով»:

Զգիտեմ խորհրդային երկրի ո՛ր ժողովրդի համար ինչ սոցիալական փրկութիւն է բերել Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը, բայց իմ 75 տարուայ գոյութեանս ընթացքում ես համոզուեցի որ այդ յեղափոխութիւնը միայն աւելի կորուստ պատճառեց հայ ժողովուրդին: Եթէ մի ժողովուրդ, այսպիսի կորուստներ է կրել, ապա անմարդկային կը լինի որ այդ ժողովուրդին ստիպել թէ «յարգիր Հոկտեմբերը»:

Ես արդէն ասացի սոցիալական կոչուած հասարակութեան հայաջինջ քաղաքականութեան մասին: Զկարծէք թէ ես յուսալքութեամբ եմ ասում սա, ո՛չ: Իմ «Մխիթար սպարապետ»ի մէջ կայ այսպիսի տող. Մխիթարը ժողովրդին դառնալով ասում է. — «Մի՛ լաց ժողովուրդ, լացող աշխարհին խղճացող չկայ»: Ուրեմն ազգային գոյութեան մի միջոց կայ միայն. անզիջում պայքար. ուրիշ ոչինչ: Զզուել եմ բոլոր մարքսիստական — սոցիալիստական գաղափարներից:

Անցեալ տարուայ Յուլիսին երբ ինձ կանչեցին կոմունիստական կուսակցութիւնից վտարելու, այդ վտարիչ ղեկավարներին հարցրի. — ««Որտեղի՞ց էք ուզում ինձ հեռացնել». ասացին. — «Մեր կոմունիստական կուսակցութիւնից»: Ասացի. — «Ես ձեր կուսակցութեան անդամ չեմ». ասացի. — «Իմ կուսակցութիւնը մեռաւ 1924 թուականին Լենինի հետ միասին, թաղուեց». ասացի. — «Ինձ կուսակցութիւնից կարող են հեռացնել այն զինուորները որոնք 1924 թուականին Լենինգրադի ռազմաճակատում ինձ ընդունեցին կուսակցութեան մէջ»:

Պէտք է ասեմ որ այսօր մեզ մօտ կոմունիստական կուսակցութիւնը կորցրել է իր նուազագոյն անգամ հեղինակութիւնը: Կրկնեմ՝ կարող է Խորհրդային Միութեան ինչ որ ժողովրդի համար փրկարար լինել այդ կուսակցութիւնը, սակայն մեզ՝ Հայերիս համար ոչ:

Իմ առաջին նպատակներից է միասնական դարձնել Խորհրդային Միութեան մէջ ապրող վեց միլիոն հայութեան: Խորհրդային օրօք, խորհրդային երկրի հայկական շրջաններում փակուել են հայկական հարիւրաւոր դպրոցներ, կործանուել են հայկական հարիւրաւոր եկեղեցի ու վանքեր:

Ի՞նչպէս կարող եմ ես իբրեւ մարդ լռել այս ոճրագործութիւնների նկատմամբ: Էդ դուք գիտէք որ ամբողջ մեր այսօրուայ ցաւը, երկրաշարժի ցաւից առաջ ու յետոյ, հայկական Լեռնային — Ղարաբաղի փրկութեան հարցն է, ցաւն է: Երկար չխօսեմ, ինքներդ լաւ գիտէք որ 1921 թուականի Մարտի 16-ի ռուս — թրքական պայմանագրով Արեւելեան — Հայաստանի կէսը բռնութեամբ անջատուեց Հայաստանից եւ նետուեց քէմալական Թուրքիայի երախը:

Ապա լաւ գիտէք 1921 թուականի Յուլիսի 5-ին Անդրկովկասի Բաւ բիւրոյի որոշումը՝ Ղարաբաղը «փէշքէշ» անել Ադրբեջանին: Ի՞նչ ստացուեց. կ'ուզեմ հոս յիշել իմ մի յայտարարութիւնը գրուած Խորհրդային Գերագոյն Խորհրդի նախագահութեանը որի մէջ պահանջում էի անյետաձգելի միջոցներ ձեռնարկել Բաքուի դժոխտ հայ մարդկանց փրկելու համար:

Հ. — Եւ ի՞նչ պատասխան ստացաք:

Պ. — Ոչ մի պատասխան: Հայ դեպուտատներս վեց ամիս տառապում էինք Կրեմլի սառցակալած պալատներում: Վեց ամիս անվերջ խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդը մեզ խաբում էր թէ այսօր կը լսենք Ղարաբաղի հարցը, վաղը: Եւ մենք ստիպուած էինք այդ աղքատ, ողորմելի պայմանները ունեցող մայրաքաղաքում համբերել ու սպասել: Ինձ համար արտառոց վիրաւորական էր որ մեր Պետութեան գլխաւորը՝ ընկ. Կորբաչովը ամէն օր ձգձգում էր այդ հարցի քննարկումը, այն էլ այն դէպքում, երբ Ղարաբաղում եւ Ադրբեջանի սահմանակից Հայաստանի շրջաններում անմեղ մարդկանց արիւն էր հեղւում: Եւ ես եկայ այն եզրայանգմանը որ այս կառավարութիւնը, մեր այդ գերագոյն կառավարութիւնը ոչնչով չի ցանկանում նպաստել մեր ժողովրդին, դարմանել նրա ցաւը: Դուք ձեր թերթերում, հրապարակել էք Նոյ. 28-ի Գերագոյն Խորհրդի որոշումները: Ատով գառը յանձնւում է գայլին: Սա սիրախաղ է Ադրբեջանի հետ: Լիակատար հայ ժողովրդի դէմ է:

1989 թուականի Նոյեմբերի 28-ին Խորհրդային Գերագոյն Խորհրդի որոշումը, ինչպէս դուք եւս նշել էք, ոճրագործութիւն էր հայ ժողովրդի նկատմամբ: Սա արուեց դիտաւորեալ, մեզ խեղդելու համար:

Հ. — Հայաստանի ներկային մէջ մեծ դեր ունեցաւ ու կ'ունենայ երկրին գիտական միտքը, քան՝ գրականը. այս վերջինը հրապարակայնութեան գիրքերէն գրեց, քննադատեց, յաճախ անձնատուր նաեւ հայրենասիրական թեմային, սակայն որքան որ մեզի հասած պատկերը կ'ըսէ, Հայաստանի վերակերտումի խնդրին մէջ գործնապէս մասնակից չէ այնքան, որքան գիտականը: Ի՞նչպէս բացատրել:

Պ. — Ձեզ հետ համաձայն չեմ. ի հարկէ կան ազնիւ գիտնականներ. դրանք շատ քիչ են: Ցաւալիպէս մեռեալ վիճակում է մեր ակադեմիայի այսպէս կոչուած կաճառը: Փափուկ աթոռների վրայ նըստած, Մոսկուայի ակադեմիային հլու — հնազանդ գրեթէ բոլոր դառամեալ գիտնականները: Ինչ վերաբերում է գրողներին, ապա նրանք պայքարի առաջին դիրքերում են, խնդրում եմ որ դա իմանան մերոնք:

Մեր գիտական կաճառը՝ Հայաստանի Գիտութիւնների ակադեմիան բոլորովին աւելորդ է ոչ միայն որեւէ օգնութիւն չի հասցնում Հայաստանին, նրա հողին, ջրին, օդին, տնտեսութեանը, այլեւ միլիարի վնասներ է հասցրել մեր հանրապետութեանը: Ո՞ւմ է պէտք նման «կաճառ»: (*)

Հ. — Ներկան, ինչպէս Հայաստանը իր բուն ու յաճախ սխալ ըմբռնուած պատկերով ներկայացուց արտաքին աշխարհին, նոյնպէս ալ կ'ենթադրեմ դուրսի, այսինքն՝ Սփիւռքի աւելի ճիշդ ու յատկապէս սթափ գնահատումի մը առիթ եղաւ Հայաստանցիին համար: Ի՞նչ կը մտածէք այս մասին:

Պ. — Նախ ասեմ որ մեր ազգային փըրկութեան շարժումը — Արցախեան շարժումը — արդէն հասնում էր ինչ որ արդիւնքի երբ ծագեց աշխարհաքանդիչ երկրաշարժը: Դա սոսկալի աղէտ էր: Մի հրապարակային ելոյթի մէջ ասել եմ «Աստուծոյ քանդածը Հայը կարողանում է վերաշինել, այսպէս, 1330-ին երկրաշարժը կործանեց Անին. Հայը կարճ ժամանակում վերականգնեց իր քաղաքը: 1248 թուականին սաստուած — երկրաշարժը — կործանեց Արեւելեան Հայաստանի մայրաքաղաք Գանձակը, նորից վերաշինուեց (մինչեւ 1988 թուականը Գանձակում ապրում էր 48 հազար հայ, այժմ ոչ մէկ): 1660 թուականին երկրաշարժը կործանեց Հայոց Գողթնի «Ագուլիս» քաղաքը, Հայը վերաշինեց: Ինչ է ասելիքս ... Աստուծոյ, երկրաշարժի քանդածները Հայը վերակառուցել է, բայց Թուրքի քանդածը մնացել է աւերակ — Անին, Գանձակը, Ագուլիսը—:

Հայաստանում չկայ մէկը, փոքր թէ մեծ որ պատկառանքով չխօսի Սփիւռքի Հայութեան մասին: Շուրջ 60 տարի մեզ մօտ արգիլուած էր մեր սիրոյ արտայայտութիւնը յղել դէպի Սփիւռքի Հայերին: Դա Խորհրդային իշխանութեան (Ստալին, Բերիա, Սուսլով եւ էլի) ատելութիւնն էր հայ ժողովրդի նկատմամբ: Ինձ յայտնի է թէ ինչպէս 30-ական թուականներից (Խանջեանից յետոյ) հայ ղեկավարները — կուսակցական թէ պետական — Ստալինի, Սուսլովի ոտքերը լիզելով ատելութեամբ էին նայում Սփիւռքի հայութեանը: Ոչնչացնում էին հայրենի այն Հայերին որոնք փորձ էին անում բարի խօսք ասել կամ գործ անել իրենց արտասահմանի եղբայրների համար:

Ղարաբաղեան շարժումը եկաւ այդ շղթաները եւս քանդեց:

Հ. — Այդ շարժումը Հայաստանի մէջ տէր ու տիրական ունեցաւ յանձին՝ «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի տղոց. ապա ընդլայնեցաւ ու իր մէջ առաւ, այսօրուան նման տագնապալի շրջաններու ազգային միասնութեան անհրաժեշտութեան հաւատքով շարժող բոլոր կազմակերպութիւնները ու վերածուեցաւ «Հայոց Համազգային շարժում»ին: Ի՞նչպէս կը գնահատէք զայն:

Պ. — «Հայոց Համազգային Շարժումը» բուն ժողովրդական է: Այդ շարժումը արթնացրեց 1920 թուականին մոռթուած հայ ազատագրական պայքարի կրակը, որ գալիս էր Դաւիթ Բէկից, Անդրանիկ զօրավարից, Փարամազից, Արամ Մանուկեանից, Զարեհից, Բակունցից, Խանջեանից: Այդ արթնացումը աստուածային երեւոյթ էր: Դա է որ պէտք է համախմբի ներքին Սփիւռքի եւ արտաքին Սփիւռքի հայկական զանգուածները: Ես արթուն մտածող մարդ եմ, յուսահատութիւնը խորթ է ինձ համար: 1937 թուականին գնդակահարեցին հօրս. նոյն թըւականին փորձեցին սպաննել նաեւ ինձ՝ 22 տարեկան գիւղական վարժապետիս: Ջեկայի ձեռքից փախայ Միջին — Ասիա, ապրեցի յոյսով, չյուսալքուեցի: 41 — 45 թուականներին կռուեցի ռազմաճակատում. չյուսալքուեցի: 1920 թուականից մինչեւ 1949 թուականը մեր Խանզադեան ազգատոհմից բոլշեւիկ չեկիստները սպաննեցին 18 հոգու: Պատերազմում զոհուեցին իմ ազգատոհմի ութ տղաներ: 1949 թըւականին Խորհրդային Պետութիւնը 110 հազար Հայերի հետ Սիպիր արտաքսեց նաեւ մօրս եւ երկու փոքրիկ քոյրերիս: Նրանց ետ բերի աքսորի ճանապարհից ու նորից չյուսահատուեցի: Իմ կոչն է եղբայրնե՛ր եւ քոյրեր, զաւակներս, երբեք չյուսահատուէք: Հայ ժողովուրդը տանը թէ դրսում ամէն ինչ կ'անի իր ազգային յաղթանակի համար. ես հաւատացած եմ դրանում:

Հ. — Հայաստանէն ի՞նչ լուրերով պիտի ուզէիք գալ յաջորդ անգամ Փարիզ:

Պ. — Դժուար թէ յաջորդ անգամ կարողանամ գալ. որովհետեւ ես պէտք է վերադառնամ ու չմնամ Երեւանում, այլ իմ հայրենի Զանգեզուրում. այսինքն՝ նորից ճակատամարտի վայրը:

Բայց հաւատացած եմ որ իմ ինն տղայ թոռներիցս եւ մէկ աղջիկ թոռնիկից մէկն ու մէկը կը գայ Փարիզ, կը մտնէ «Յառաջ»ի խմբագրատունը բարի լուրով.
— Մենք յաղթել ենք. Ղարաբաղը մե՛րն է:
Հաւատք քո կեցուցին զքեզ:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Թ.

(*) ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ»ի .— Թերեւս աւելորդ չէ ըսել թէ Ս. Խանզադեանի հոս արտայայտած այս մտքերը, իրենց ծայրայեղութեամբ իսկ, չեն կրնար համոզիչ ըլլալ:

ՀԱՐԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԲԱՑԱՌԻԿ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ

ՊՈՒԷՆՈՍ — ԱՅՐԷՍ. — («Յառաջ»). — Նոյեմբեր 24 — 26-ի շաբաթավերջին, տեղւոյս Հայագիտական Ուսմանց Հիմնարկի կազմակերպութեամբ, տեղի ունեցաւ Հարաւ Ամերիկայի հայ համայնքներու ուսումնասիրութեան նուիրուած առաջին գիտաժողովը, իր տեսակին մէջ եզակի նախաձեռնութիւն մը: Աշխատանքներուն իրենց մասնակցութիւնը բերին Պուէնոս — Այրէսի, Սան — Փաուլոյի եւ Գորտոպայի զեկուցողներ. Ուրուկուէյի նախագահական ընտրութիւններուն կապուած գործնական դժուարութիւններու պատճառով, վերջին պահուն չկրցան ներկայ գտնուիլ Մոնթէվիտէօյէն եկող հետազօտողներ:

Գիտաժողովը կը վայելէր Ներքին Գործոց Նախարարութեան կից գաղթականութեան տնօրէնութեան, «Ռոքա» պատմութեան թանգարանի գաղթականութեան հետազօտական հիմնարկի, Ասիոյ եւ Ափրիկէի Ուսմանց լատին — ամերիկեան ընկերակցութեան արժանթինեան մասնաճիւղի եւ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ կեդրոնական վարչութեան հովանաւորութիւնը: Նամակով իր զօրակցութիւնը յայտնած էր Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի սփիւռքահայ համայնքներու պատմութեան և մշակոյթի բաժնի վարիչ Կարլէն Դալլաքեան:

Բացումը կատարուեցաւ, Ուրբաթ, Նոյեմբեր 24-ի երեկոյեան, «Հայ Կեդրոն» սրահին մէջ, հակիրճ հանդիսութեամբ մը որուն ընթացքին խօսք առին քաղաքական գիտութիւններու թեկնածու՝ Խուարտօ Գարապաղեան, պատմութեան փըրոֆէսէօր Նելիտա Պուլղուրճեան եւ Պր. Վարդան Մատթէոսեան: Աւարտին, տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն:

Նիստերը տեղի ունեցան, Շաբաթ, Նոյեմբեր 25-ին, «Սան Մարթին» մշակութային կեդրոնի «Է» սրահին մէջ, առաւօտեան ժամը 10-էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 20: Կարդացուեցան 21 զեկուցումներ, վեց նիստերու ընթացքին, հետաքրքրական արձագանգով:

Կիրակի, Նոյեմբեր 26-ին, ժամը 16-էն մինչեւ 20.30, «Ուիլթըն Փալաս» պանդոկին մէջ տեղի ունեցան երկու կլոր սեղաններ՝ «Հայ լեզուն գաղութային կեանքէն ներս» եւ «Հայ գաղութները ապագային» նիւթերով: Ասուլիսներու սկիզբը խօսք առին պարոններ՝ Ռուբէն Մողեան, Պետրոս Հաճեան, իրաւաբան՝ Փասքուալ Օհանեան, ընկերաբան՝ Պէաթրիս Պալեան — Թահթաճեան, Պր. Սամօ Սարգիսեան եւ իրաւաբան՝ Խուան Գարլոս Մերտինեան: Տեղի ունեցաւ միտքերու աշխոյժ եւ ուշագրաւ փոխանակում:

Այլ մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՅԱԿՈԲ ԳՈԼԱՆԵԱՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Դեկտեմբեր 7, Հինգշաբթի իրիկուն երրորդ եւ վերջին նուագահանդէսի թուականն էր յունահայ կիթառահար Յակոբ Գոլանեանի: Անդրադառնալէ առաջ անոր նուագին, կտորներու ընտրութեան, մեկնաբանութեան եւայլն, ուշագրութիւն գրաւող հազուադէպ պարագայ մը կ'արժէ մատնանշել այս կիթառահարին Փարիզ այցելութեան մէջ: Ան, ինչպէս նշուած էր յայտարարութիւններու ընթացքին ու նուագահանդէսին յայտագրին վրայ եւս, հրաւիրուած էր Յովհաննէս Տէմիրճեանի կողմէ, որ կազմակերպած էր նուագահանդէսները այս շարքը: Յովհաննէս Տէմիրճեան ինք ալ կիթառահար արուեստագէտ եւ ուսուցիչ մըն է, աւելի ծանօթ ֆրանսական շրջանակներու մէջ: Ու իր արարքը ողջունելութենէ, ուրախութենէ աւելի, անկեղծօրէն զարմանք պատճառող կողմ մը ունի մեր իրականութեան համար, ուր «քաշքշելը», «ծափահարել», նոյնիսկ «հանդուրժել» հասկացութիւնները անվիճատակ ժամանակներէ ի վեր իրենց տեղը ձգած են մրցակցութեան, նախանձի ու եսապաշտութեան:

Վերադառնալով Յ. Գոլանեանի, նախ ըսենք որ 1960-ին ծնած է Պիրէա, Յունաստան, ու փայլուն յաջողութեամբ աւարտած Աթէնքի երաժշտանոցը: Նուագած է Յունաստանէն զատ Կիպրոսի, Իտալիոյ, Անգլիոյ եւ Խորհ. Միութեան մէջ: Ներկայիս կիթառի ուսուցիչ է Աթէնքի երաժշտանոցին մէջ ու այս պաշտօնին զուգահեռ նուագահանդէսներ կու տայ:

Փարիզի Սէն Ժիւլիէն Լը Փօվր եկեղեցիին երեք (Դեկ. 3, 5, 7) նուագահանդէսներուն ալ ան հանդէս եկաւ նոյն յայտագրով. առաջին մասին մէջ Պախի թիւ 2 սոնաթը, Տ. Ակուատոյի «Էնթրոտիւքսիոն եւ Ռոնտօ»ն եւ Փականինիի թիւ 24 Քափրիչիօն: Երկրորդ մասը կը բաղկանար յունական եւ հայկական երաժշտութենէն. Յ. Գոլանեան նախ նուագեց Զորձինաքիսի «Զորս յունական պատկեր» կտորը, ապա հայկական ժողովրդական երգեր ու պարերգներ: Այս վերջին մասին մէջ տեղ գտած էին «Նուպար Նուպար»ը, «Շուրջպար»ը, «Նազպար»ը, «Երեւան էրեբունի»ն, «Եաման Եար»ը, «Սարերի հովին մեռնեմ»ը, «Ովսաննա»ն եւ «Զանգեզուրի»ն:

Յակոբ Գոլանեան հաւանաբար ուզած էր հաւասարակշռուած յայտագրով մը ներկայանալ Փարիզի երաժշտասէր հասարակութեան որ սակայն կ'երեւի այս անգամ ալ տուրք տալով Դեկտեմբերի ցուրտին, մնաց իր տաք անկիւնին մէջ: Վերջին օրուան համար կար աղէտի տարելիցին առթիւ սարքուած այլ երաժշտահանդէսի մը խաչաձեւումի պարագան եւս:

Յ. Գոլանեանի ինքնավստահ, ջինջ նուագը տպաւորիչ եղաւ յատկապէս յայտագրին Ա. մասի դասականներուն մեկնաբանութեամբ: Պախի սոնաթն ու Փականինիի «Քափրիչիօ»ն առիթ եղան որ արուեստագէտը ազատ ընթացք տայ իր ամուր թեքնիքին, առաջին ձայնանիշերէն իսկ տպաւորելով ունկնդիրները:

Երկրորդ մասին կտորները, թէ՛ Զորձինաքիսի «Յունական պատկերներ»ը, թէ՛ հայկական ժողովրդականները այդ դասականներէն ետք քիչ մը անպաշտելի հիւբերու նմանեցան, սակայն Գոլանեանի նուագը ունկնդրութեան հաճոյքը շարունակեց մինչեւ երաժշտահանդէսին աւարտը: Երիտասարդ արուեստագէտը յայտագրէն դուրս Շոփէնէն կտորով մը փակեց երեկոյթը:

Նման երաժշտահանդէսներու համար, յարմար վայր մըն է Սէն Ժիւլիէն Լը Փօվր եկեղեցին, որ կը գտնուի թէ՛ քաղաքին կեդրոնական շրջանին մէջ, եւ թէ իր հաստաբեստ պատերով կը փակէ երթեւեկի եռուզեռին աղմուկը, երաժշտութեան վրայ կեդրոնանալու լման առիթ ընծայելով: Միակ վրդովեցնող տարրը — պարապ աթոռները — միշտ կարելի է յուսալ որ օր մը պիտի անհետանայ:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

Լրատու արուեստի

ԺԱՆ-ԺԱՔ ՎԱՐՈՒԺԱՆԻ ՆՈՐ ԹԱՏԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

«Ժամը 11-ի տիկինը» (La dame de onze heures) նոր թատերգութիւնն է Ժան-Ժաք Վարուժանի, որուն ներկայացումը սկսաւ Դեկ. 5-ին, եւ կը տեւէ մինչեւ Յունուար 14 (*):

Մէկուկէս ժամուան այս թատերգութիւնը դէմ առ դէմ կը հանէ երկու անձեր, կին մը եւ այր մը եւ անոնց ընդմէջէն՝ կեանքն ու մահը:

Կինը՝ կեանքն է, երիտասարդը՝ մահը, մէկը միւսին հայելին, պատկեր եւ հակապատկեր: Վարուժանի գործին մէջ կան պատկերներ, զորս բառերը առանձին, չեն թարգմաներ, կը բացատրէ բեմադիրը՝ Անթուան Լէոնար — Մայէսթրաթի, որ այս խաղին համար ընտրած է Նաթալի Սերվանը եւ Կիյոմ Տէսթրէմ:

(*) Théâtre de l'Essaion,
6, rue Pierre-au-Lard, 75004 Paris;
(du Mardi au Samedi à 21 heures,
Dimanche à 15 h 30).

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԷՆԻՐԳԱԲՈՒԻ Ս. Թադէոս ու Բարթողիմէոս վերանորոգուած Եկեղեցին օծուած է Դեկտեմբեր 1-ին, ձեռամբ Շնորհք Արք. Գալուստեանի: Յաջորդ օրը նոյն Եկեղեցիին մէջ տօնուած է Սրբոց Առաքելոցն ու Առաջին Լուսաւորչացն Մերոց Թադէոսի ու Բարթողիմէոսի անուան տօնախմբութիւնը, դարձեալ Պատրիարքին գլխաւորութեամբ: Նոյն տօնակատարութիւնը շարունակուած է Կիրակի ալ, երբ կատարուած է նաեւ Եկեղեցիին մատաղօրհնութիւնը: Այս առթիւ կարգադրուած է Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի կոնդակը, պոլսահայ բանաստեղծ Զարեհ Խրախունիի Ս. Սահակ — Ս. Մեսրոպ շքանշանի տուչութեան կապակցութեամբ: Նոյն առթիւ ողջոյնի ու բարեմաղթութեան խօսքեր արտասանուած են եկեղեցիին յարակից սրահին մէջ սարքուած Սիրոյ սեղանին ընթացքին:

ՄՈՆՐԷԱԼԻ «Թէքէեան» կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 25, Զահրատի ի պատիւ սարքուած ճաշի սպասարկութենէն ետք պոլսահայ բանաստեղծին կենսագրականը ըրած է Արսէն — Նուպար Մամուրեան: Զահրատի գրական վաստակը ներկայացուցած են «Սէն Ժան» գիմնազական գոլէճի դասախօս՝ փրոֆէսօր Յակոբ Խաչիկեան (անգլերէն) եւ բժիշկ՝ Յարութիւն Արզումանեան (հայերէն): Գեղարուեստական բաժինով հանդէս եկած են մոնրէալաբնակ երգիչ Արթօ Միւհէնտիսեան եւ Լոս — Անճըլըսէն հրաւիրուած դերասան — բեմադիր Ժիրայր Բաբազեան, որ ներկայացուցած է բանաստեղծին ստեղծագործութիւններէն նմոյշներ: Վերջաւորութեան Թէքէեան Մշակութային Միութեան շնորհակալութեան խօսքեր արտայայտած է Զահրատ:

ՈՒԱԹՐԹԱՈՒՆԻ Ս. Յակոբ Եկեղեցիին սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 1, տեղի ունեցած Զահրատի նուիրուած ձեռնարկ մը, որուն ընթացքին խօսք առած են Թէքէեան մշակութային Միութենէն՝ Անդրանիկ Աղամալեան, Ս. Փրկիչ հիւանդանոցի Պոմթընի օժանդակէն՝ Աննա Աւշարեան, Ս. Յակոբ Եկեղեցիէն՝ Ներսէս Պերզուեան, բանաստեղծին վաղեմի ծանօթներէն՝ Արտաշէս Շամլեան, ինչպէս նաեւ Նիւ — Եորքէն ժամանած՝ օրուան գլխաւոր բանախօս՝ Տոքթ. Մարգպետ Մարկոսեան: Զահրատի փունջ մը քերթուածներու արտասանութենէն ետք, փակման խօսքով հանդէս եկած է ինք՝ բանաստեղծը:

ՊՈԼՍՈՅ Գարակէօզեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 2-ին, Ուսուցչաց Միութեան վարչութիւնը ցերեկոյթ մը կազմակերպած է, նախկին եւ ներկայ հայ կրթական մշակներու ի պատիւ: Ճաշասեղաններու շուրջ հաւաքուած աւելի քան հարիւր ուսուցիչ — ուսուցչուհիներուն ներկայութեամբ բացման խօսքով հանդէս եկած է Ուսուցչաց Միութեան վարչութեան ատենապետուհին՝ Արշալոյս Ղուկասեան: Խօսք առած է նաեւ վարչութեան անդամուհիներէն՝ Սիլվա Կոմիկեան, որ տարւոյն ուսուցիչը յայտարարած է տնօրէնուհի Սիրանոյշ Ֆէրուհխանը: Ապա ուսուցիչները մեներգներով ու խմբերգներով խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղծած են: Արտասանութիւններով հանդէս եկած է Սիլվա Կոմիկեան:

Գերմանահայ նամականի

ԿՈՄԻՏԱՍԻ 120-ԱՄԵԱԿԸ ԷՍԼԻՆԿԷՆ

Էսլինկէնի Մարալ Մշակութային Միութիւնը Դեկ. 2-ին, երեկոյթ մը կազմակերպած էր նուիրուած Կոմիտասի 120-ամեակին: Խաչիկ սարկաւագ գերմաներէն դասախօսութիւնով մը, ապա Ներսէս Գարայեան՝ հայերէն, անդրադարձան վարդապետին կեանքին ու գործին: Ապա, Մարալ Միօրեայ Վարժարանի աշակերտութիւնը (երեք դասարանի բաժնուած) Կոմիտասի նկարներու մրցումին մասնակցած է եւ մեծ ջանքերով պատրաստուած իրենց նկարները կը փաստէին, որ անոնք լաւ սերտած էին Կոմիտասի կեանքն ու գործը: Գնահատանքի արժանի երեկոյթ մըն էր, մանաւանդ նորաստեղծ փոքր գաղութի մը համար, որ կ'ուզէ անպայման հայկ. դիմագիծ մը պահել:

Թիւպինկէնի Հայկ. Միութեան նախաձեռնութեամբ, Շաբաթ, Դեկ. 16-ին, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուէր Հայաստանի երկրաշարժի զոհերուն տարելիցին առթիւ, մասնակցութեամբ գերման աւետարանական եկեղեցականներու: Արարողութիւնը կատարեց սարկաւագ Խաչիկ Կազերեան, որ սկսած է նաեւ մանուկներու երգչախումբ մը պատրաստել եւ առաջին անգամ ըլլալով այդ երգչախումբն է որ պիտի երգէր եկեղեցական երգերը: Թիւպինկէնի Հայկ. Միութիւնը հիմնուած է գերմանացի բժիշկներու եւ քաղաքական դէմքերու կողմէ, երկրաշարժի վաղորդայնին: Նպատակ ունի օգնել աղէտեալ մանուկներուն (ցարդ երեք երախայ բերուած է խնամուելու համար): Նախագահուհին Գերմանուհի մըն է՝ Մատըլէն Պայէր, որ մեծ յարգանք կը վայելէ իր հայանպաստ գործունէութեան համար:

ՆՈՒԱՐԴ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ 1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ
ԲՌՆԱԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ
– 1915 – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 –

Ամայի ճամբաներու այդ հորերը կը յիշեցնէին Աւետարանի անպաճոյճ պատկերները, միեւնոյն տարազներն ու տեսարանները: Ինծի կը թուէր թէ կ'ապրէինք հին — հին դարու մէջ, երբ խաղաղ երեկոները՝ Ռեբեկան ու Ռաքէլը իրենց սափորներով կուգային ջուր տանելու հորերէն: Ոչինչ փոխուած էր անցեալէն: Այս անպատարենակ ժողովուրդը իր յետին ազգութեանը մէջ աւելի երջանիկ ու բախտաւոր էր՝ քան մենք. քանի որ կառավարութեան աչքին վտանգաւոր տարրեր չէին մեզի պէս: Սարկութեան լուծը թօթափելու մեր առաջին քայլերը յանգած էին ջարդ ու թալանի: «Ըլլա՞լ» թէ չըլլալ». հայ ժողովուրդի արդար դատը տարիներով ծեծուելէ յետոյ կանանչ սեղաններու շուրջ՝ կը վերջանար հիմա աքսորի մթին ճամբաներուն վրայ:

Մեր կառքը իր վերջնական հանգրուանը հասնելէ առաջ, ծերացաւ ու մեռաւ: Իրերն ալ իրենց ճակատագիրը ունին մարդոց պէս: Խարխուլ սայլի մը վրայ ինկած էինք եւ մեզի կը պակսէր զայն վերամբարձնող ճարտար ձեռքը: Բեռցուած քալել, անկարելի էր պզտիկներուս, նորէն Ճարպարի միջամտութիւնը վայելեցինք իր բարի կարգադրութեան մէջ:

Իսլահիէյէն առա՞ջ էր թէ չէ՝ չեմ գիտեր, այդ օրը առաջին անգամ ըլլալով յարձակումին ենթարկուեցանք Քիւրտերու կողմէ: Նեղ արահետներու մէջէն կ'անցնէինք. յանկարծ զգացինք թէ պաշարուած ենք, գնդակներ կը սուրային մեր վերեւէն: Գորշ ժայռերու ծերպերուն թառած այդ լեռնականները բորենիներու պէս նետուեցան մեր վրայ ։ Ժողովուրդը՝ Աստուած կ'աղաղակէր իր յուսահատութեան մէջ: Վառօդին բարկ բոյրով լեցուած էր միջոցը. կարծես թէ ռազմական դաշտի մը մէջ գտնուէինք եւ մեր մարմինները որպէս թիրախ ծառայէին այդ յելուզակներուն: Ոստիկանները արդարացուցին իրենց ստացած այդ օրուան կաշառքը, պաշտպանելով մեր կեանքը այդ օրինազանց ցեղին դէմ: Երբ անոնք տեսան թէ կռիւը հետզհետէ կը ըստանար լուրջ հանգամանք մը եւ հարկադրուած բաւական զոհեր տալու, իրենց թաքստոցները ձգելով կորսուեցան մութ ձորերուն մէջ: Այս խուճապի ընթացքին, կորսնցուցած էինք Վերժին քոյրս: Մեր վիճակը անսահման էր: Այդ գիշեր, մեր աչքերը արցունքի լճակներու փոխուած էին:

Առաւօտ կանուխ, հայրս թախիծը սիրտին մէջ թաղելով, մօտակայ գիւղ մը գնաց Ճարպարին հետ, այն յոյսով թէ պիտի կրնային կառք մը ճարել: Երկու ջորի եւ էշ մը հազիւ կրցեր էին գտնել: Վերադարձին, ճամբուն վրայ գտնուող ջրհորին քով կը տեսնեն՝ Վերժինը միս — մինակը նստած: Հայրս բերկրութեան արցունքներով կը գրկէ զայն եւ կը հարցնէ թէ ի՞նչ կ'ընէր հոն: Կը ստանայ այս միամիտ պատասխանը: — «Ձեզի կը սպասէի, հայրիկ»: Մեր ուրախութիւնը կրկնակի եղաւ, նախ՝ գտնուած էր քոյրս, յետոյ՝ պիտի կրնայինք հանգիստ ճամբորդել: Մեր բեռները տեղաւորուեցան ջորիներուն վրայ. մայրս Վերոնին հետ հեծաւ գրաստներէն մէկուն քամակին, իսկ Վերժինը եւ ես՝ միւս կենդանիին վրայ: Էշն ալ փոխն ի փոխ պիտի գործածէին հայրս եւ եղբայրս: Ջորեպանը մեր նստած անասունին սանձէն բռնած կը քալէր:

Իսլահիէն անցեալի մառախուղի մէջէն տարտամօրէն կը պատկերանայ աչքիս առջեւ. նոյնպէս Թախտա — Քէօփրիւն: Երբ գիշերելու համար այս վերջին գիւղը հասանք, հայրս խնդրեց որ վայրկեան մը բռնեմ ջորիներուն սանձէն: Կենդանիները սկսան աջ ու ձախ քաշքշել զիս, ուժս բաւական չէր զսպելու համար զանոնք. ստիպուեցայ սանձերը թող տալ: Գրաստները իրենց բեռներով միատեղ կորսուեցան մութին մէջ: Յանցաւոր էի չուանները ձգած ըլլալուս համար: Հայրս իր բարկութեան մէջ՝ ապտակ մը շաչեցուց դէմքիս. հարուածը ուժգին էր. երկաթեայ ձեռքը իջած էր ականջիս եւ ցաւէն սկսայ ճչալ: Առաջին եւ վերջին ապտակն է որ կը յիշեմ ստացած ըլլալս հօրմէս: Մայրս խիստ յուզուած յանդիմանեց հօրս, երեսին տալով անգթութիւնը: Մայրերը յաճախ կը գանակեն իրենց զաւակները, սակայն չեն թոյլատրեր ուրիշի մը ծեծելը: Օրերով քէն պահեցի հօրս դէմ. ան ամէն միջոցի դիմեց սիրտս առնելու համար. նոյնիսկ եղբօրս հետ փոխանակեցինք մեր տեղերը, որպէսզի հայրս առիթը ունենայ սիրտս առնելու:

Թախտա — Քէօփրիւն իր երկու արկածներով, տեղ գրաւած է մտքիս մէջ: Նախ՝ կերած ապտակս, ապա՝ անկումս: Հետեւեալ օրը երբ ճամբայ ելանք, հազիւ թէ գետը անցած էինք Վերժինը եւ ես՝ թաւալգլոր ինկանք տամուկ աւազներուն վրայ: Չեմ գիտեր թէ, մեր ի՞նչն էր որ խրտչեցուց ջորին, արդեօք մեր գրկանքներէն ու տառապանքներէն ծիւրած մեր մահատիպ դէմքերու ցոլացո՞ւմն էր այդ ցնցումը առաջացուց անասունին մէջ...

(Շար. 30)

Այրի Տիկին Մարի Ծառուկեան եւ զաւակները

եւ ընտանեկան համայն պարագաները՝

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ ազգականին՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 17-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 19, ժամը 14-ին Անիէռի Սէն - Ժոզէֆ Եկեղեցին, ուր տեղի ունեցաւ:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

15, avenue St. Joseph, 92600 Asnières

Chefs d'entreprises et commerçants avez-vous pensé que pour vos cadeaux de fin d'année vous pourriez offrir

LE LIVRE - GUIDE

«L'ARMENIE...

VOUS CONNAISSEZ?»

d'Isabel Der Hagopian

La lecture agréable et utile fera mieux connaître l'Arménie à vos amis, clients et relations.

EN VENTE

à la LIBRAIRIE SAMUELIAN,
51 rue Monsieur Le Prince, 75006 Paris
dans les FNAC.

prix dégressif
pour les commandes groupées
aux Editions ADER :

16, rue de l'Espérance, 75013 Paris

«ՅԱՌԱՋ»ի
ընթացիկ ազդերու
նոր սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք-Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին Վարչութեան:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Դեկտեմբեր 23, տօն է Սրբոցն Դաւթի Մարգարէին եւ Յակոբայ Տեառնեղբայր Առաքելոյն:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան Հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30-ին:

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 25, տօն է Սրբոյն Ստեփանոսի Նախավկային եւ Առաջին Մարտիրոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10-ին:
Յաւարտ պատարագի, աւանդական պատուասիրութիւն Եկեղեցւոյ սարկաւագներուն եւ դպիրներուն:

Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 26, տօն է Սրբոց Առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան Հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30-ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղը խոր ցաւով տեղեկացաւ իր վեթերան եւ վաստակաւոր անդամին՝ ընկ. Տիգրան Պալեանի մահուան լուրին եւ իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընտանեկան պարագաներուն:

Հ. Բ. Ը. Միութիւն - Փարիզ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ ՕՐ

ԱՄԷՆ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ

ժամը 14·30-էն 18

Ալեք Մանուկեան
Մշակ. Կեդրոնին մէջ՝

118, Քուրսէլ փողոց - Փարիզ 17-րդ

Սուրճի սպասարկութիւն:
Հաճելի ժամանց (scrabble, bridge etc...)
Ընտանեկան մթնոլորտ
Սիրալիր հրաւէր բոլորին:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

ԾՆՈՒՆԴԻ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

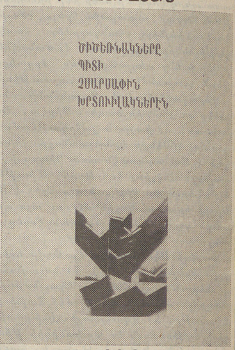
Կիրակի, Դեկտեմբեր 24, ճրագալոյց Ս. Ծնունդի, ժամը 17-ին, երեկոյեան ժամերգութիւն, ապա՝ Հանդիսաւոր պատարագ:

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 25, Տօն Ծննդեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ժամը 11-ին հայրապետական պատարագ, զոր կը մատուցանէ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ,
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄՈՎՍԷՍ ՊՉԱՔՃԵԱՆ

- Վ Է Պ -

Prix 100 F. + Frais de Port 15 Frs. 40 pour la France, 11 Frs. pour l'étranger.

EN VENTE :

LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 Paris Tél. : 43 26 88 65

LIBRAIRIE H. BOGHOSSIAN :
117, ave. Jean-Jaurès
94110 Arcueil Tél. : 47-40-81-32

EGLISE ARMENIENNE :
15, rue Jean-Goujon
75008 Paris Tél. : 43-59-67-03

Riez et faites rire vos enfants en arménien en recevant KATCH NAZAR à la maison...

NOUVEAU EN CASSETTE-VIDEO :
la Comédie Musicale de NAREK DOURIAN

KATCH NAZAR

UNE IDEE «CADEAU» ORIGINALE
«2 heures de rire et de detente pour les petits et les grands...»

POINTS DE VENTE

- **Librairie Samuelian** : 51, rue Monsieur le Prince — 75006 Paris
- **Télé-Condorcet** : 175, avenue Jean Jaurès — Clamart
- **Atlantic-Electronique** : 24, rue Paul Vaillant-Couturier — Alfortville
- **Librairie H. Boghossian** : 117, avenue Jean Jaurès — Arcueil

Par correspondance : Appelez le **42. 29. 98. 39.**

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութեան պարահանդէսը Մարտ 10, 1990, Շաթօ տէ Ֆլէօրի սրահներուն մէջ:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՃԱՇ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
Փետրուար 3
Անկէնի Նարեկ վարժարանի ի նպաստ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սէն Ժէրմի Զ. Շանթ մասնաճիւղի հայկական Ծննդեան տօնակատարութիւնը՝

Յունուար 6-ին

Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՕՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵւԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille **tél. : 42. 89. 27. 47**

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 21

JEUDI
21 DÉCEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար․ 800 Ֆ․ — Վեցամսեայ : 410 Ֆ․
Արտասահման : Տար․ 1․100 Ֆ․ (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ․ (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ․

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.171 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.171

«ՊԷՐԷՔԷԹԶԱՏԷ»Ի ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԱՍՈՒԼԻՍԸ ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՇՈՒՐՋ

ԿԱՄ՝

ՆՈՅՆ ԵՐԳԸ ԼՍՈՂԸ ՑՈԳՆԵՑԱՒ ՆՈՅՆ ԵՐԳԸ ԵՐԳՈՂԸ ՉՅՈԳՆԵՑԱՒ

Դեկտեմբեր 9–ին, Պոլսոյ մէջ տեղի ունեցած է «գիտական» (ինչո՞ւ չէ···) ժողով մը նուիրուած հայեւթուրք յարաբերութեանց: Որպէսզի *անկողմնակալ* եւ *առարկայական* բնոյթ ունենայ, կազմակերպիչ «Պէրէքէթզատէ»ն հայ մըն ալ հրաւիրած է մասնակցելու, *մէկ* Թուրք եւ *մէկ* Հայ, ան ալ անշուշտ Թուրքիա ապրող մը, որ ինչպէս ծանօթ է կրնայ ազատօրէն արտայայտուիլ: Պարզ է որ ոչ մէկ նորութիւն կայ: 70 տարի է բոլոր թուրքերը նոյն բանը կ'ըսեն, նոյն երգը կ'երգեն, ոչ եղանակը կը փոխուի, ոչ ալ բառերը: Երբ մէկուկէս միլիոն Հայերու բնաջնջումն է եւ բռնագրաւուած հողեր են խնդրոյ առարկայ ու «գիտաժողով»ին հանդիսավարը հայեւթուրք բարեկամութեան որպէս օրինակ կը բերէ Լոս – Անճըլըս իր կերած թրքական համեղ ճաշը, զոր պատրաստեր է իրեն Տէօքմէճեանին մայրը, կը խորհինք ըսելիք չի մնար: Ուրեմն միայն հատուածներ կուտանք, քաղելով Պոլսոյ «Մարմարա»էն, առ ի լրատուութիւն:

**

Օտաղուլէ չէնքի սրահին մէջ Պէրէքէթզատէ անուն կազմակերպութեան կողմէ կազմակերպուած էր «Դարերու Ընդմէջէն Հայ–Թուրք յարաբերութիւններ»ուն նուիրուած հրապարակային ասուլիս մը, որու ընթացքին զանազան մտաւորականներու կողմէ մօտաւորապէս չորս ժամ լուսարձակի տակ դրուեցաւ Հայկական Հարցը եւ լուծումներ առաջարկուեցան այդ ուղղութեամբ:

Ասուլիսին կը մասնակցէին, Մարմարա Համալսարանի Գրական Փաքիւլթէի դասախօս փրոֆէսէօր Ճէվտէթ Քիւչիւք, Արխիւներու Ընդհանուր տնօրէնութեան հետազօտիչ մարմնի ընդհանուր համակարգող Շինասի Օրէլ, Հայ համայնքի կողմէ լրագրող Յակոբ Սիվազլեան, Պողազիչի Համալսարանի Աթաթիւրքեան Յեղաշրջումներու դասախօս փրոֆէսէօր Միթ Քէմալ Իօքէ, լրագրող Զաֆէր Աթայ եւ Արտաքին Նախարարութեան անունով Երհան Եըլըթպաշօղլու: Վեց զեկուցողներու մասնակցութեամբ կատարուած ասուլիսին վարիչն էր Իսթանպուլի Համալսարանի Տնտեսագիտութեան Փաքիւլթէի դասախօս փրոֆէսէօր Նէվզատ Եալչընթաշ:

Իւրաքանչիւր զեկուցող ստանձնած էր հայկական հարցի կապակցութեամբ տարբեր խնդրի մը քննարկումը, եւ պէտք է ըսել որ, հակառակ այնքան երկար տեւելուն, զեկուցումները հետաքրքրութեամբ լսուեցան սրահը լեցնող ունկնդիրներու ու հրաւիրեալներու կողմէ, որոնց միջեւ բաւական մեծ թիւով Հայ հայրենակիցներ ալ կային: Զեկուցումները կատարուեցան շատ կարգապահ ու կանոնաւոր մթնոլորտի մէջ, զանազաններու կողքին, նաեւ Յակոբ Սիվազլեանի խօսքերը յաճախ ընդմիջուեցան ծափահարութիւններով:

Ըստ յայտագրի, վեց զեկուցողները մօտաւորապէս քսանական վայրկեանի մէջ ներկայացուցին իրենց նիւթերը, ապա անոնք կարգով պատասխանեցին ունկընդիրներէն ոմանց կողմէ գրաւոր կերպով տրուած հարցումներուն:

ՓՐՈՖ․ ՃԷՎՏԷԹ ՔԻՒՉԻՔԻ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ

Փրոֆ․ Քիւչիւքի պաշտօն տրուած էր խօսիլ «Հայկական Հարցին Մէջտեղ Ելլելու» պարագաներուն մասին: Ան նախ յիշեց այն երկու պնդումները, որոնք շարունակ յառաջ կը քշուին Հայերու կողմէ: Նախ, այն պնդումը, թէ Թուրքերը բռնագրաւած են Հայոց Հայրենիքը: Յետոյ այն պնդումը, թէ Հայերը Թուրքերու զուլումին ենթարկուած են: Եւ զեկուցողը շարունակեց սապէս․ – Պատմութիւնը ցոյց կուտայ որ Թուրքերը, երբ Անատոլու եկան, հայկական ոչ մէկ Պետութեան հետ դէմ յանդիման եկան: Հայաստան կոչուած երկիրը, որ այսօր զանազան ատլասներով ցոյց կը տրուի որպէս Հայոց Հայրենիքը, կամ Հայաստան անունը, ազգի մը անունէն չէ որ կուգան: Այս անունը պարզապէս աշխարհագրական անուն մըն է: Այդ հողերուն վրայ բազմաթիւ ազգեր ապրած են, ուրեմն ապրած են նաեւ Հայերը: Անոնք իրենք զիրենք Հայք, իրենց ապրած երկիրն ալ Հայաստան կը կոչէին: Երբ 11րդ դարուն Թուրքերը սկսան մեծ գաղթերով Անատոլու իջնել, անոնք իրենց դիմաց գտան ոչ թէ հայկական Պետութիւններ կամ իշխանութիւններ, այլ Բիւզանդական կայսրութիւնը: Եթէ կռուեցան, բիւզանդական կայսրութեան հետ կռուեցան:

Ճիշդ է որ այդ շրջաններուն Կարսի մէջ Անիի իշխանութիւն մը, Վանի մէջ ալ Վասպուրականի իշխանութիւն մը կար, սակայն ասոնք նախ Ապպասիներու, յետոյ Բիւզանդիոնի տիրապետութեան տակ կը գտնուէին: Բիւզանդիոն զուլումի ենթարկեց այդ իշխանութիւնները, Հայերը տեղահանեց: 1054ին երբ Սելճուքներու Թուղրուլ Պէյը Անատոլու եկաւ, Բիւզանդական կայսրութեան հետ էր իր կռիւը: 1071–ին Մալազկիրթի պատերազմն ալ մղուեցաւ Բիւզանդական կայսրութեան դէմ:

Բիւզանդացիները կը ջանային յունականացնել Հայերը, ուստի Հայերը դժգոհ էին անոնցմէ, մինչեւ իսկ ուրախութեամբ ողջունեցին Թուրքերուն գալուստը: Յետագային, անոնք Թուրք–Իսլամ Պետութիւններուն կողմէ հասկացողութիւն պիտի տեսնէին: Անդին միայն Կիլիկիոյ Պետութիւն մը կար, բայց այդ ալ ինքնիշխան չէր: Ուրեմն այս էր Հայոց կացութիւնը երբ կը հիմնուէր Օսմանեան կայսրութիւնը: Օսմանցիները լայնախոհութիւն ցոյց տուին, Քըրշէհիրի ու Քիւթահիայի Հայերը Պուրսա փոխադրեցին, Պուրսայի մէջ եկեղեցական իշխանութեան արտօնութիւն տրուեցաւ: Այս թուականներէն վերջ, մինչեւ որ Արեւմուտքի միսիոնարներ Թուրքիա եկան ու սկսան գրգռիչ գործունէութեանց, Հայերը ապրեցան խաղաղ մթնոլորտի մէջ ու հաւատարիմ մնացին Պետութեան: Բայց, Կաթոլիկ միսիոնարները սկսան պառակտումներ ստեղծել Հայոց միջեւ, ծնունդ առաւ Կաթոլիկութեան հարց մը, որու պատճառաւ Հայերը սկսան իրենց միջեւ արիւն հոսեցնել: 1830–էն վերջ այդ կռիւները ալ աւելի սաստկացան: Բողոքական միսիոնարներ ալ եկան իրենց կարգին բողոքականներու ի նպաստ շարժում մը ստեղծել եւ 1859–ին հիմնեցին Բողոքական Հայ Եկեղեցին, որ հայկական երրորդ եկեղեցին էր Կաթողիկէ եկեղեցիէն վերջ: Հայ մատենագիր մը, Ոսկանեան, 1857–ին գրած է որ Հայերը շատ հանգիստ էին, լաւ դիրքեր ունէին առեւտրական հրապարակի վրայ, Անատոլուի ամէնէն հեռաւոր վայրերէն Թուրք գիւղացիներ կուգային Պոլիս հայ առեւտրականներէն առուտուր ընելու համար:

Փրոֆ․ Ճէվտէթ Քիւչիւք շարունակեց իր զեկուցումը ըսելով որ Հայոց Պատրիարքը ոչ միայն կրօնական, այլ նաեւ աշխարհիկ ազդեցութիւն ունէր: Բայց Հայոց Ազգային Խորհուրդը կ'ուզէր Պատրիարքին կարգ մը լիազօրութիւնները ինք ձեռք առնել: 1860–ին հռչակուեցաւ Հայոց Սահմանադրութիւնը:

Աւելի վերջ, Այա Սթէֆանոսի դաշինքի օրերուն Պատրիարքն ալ պահանջներ կը ներկայացնէ եւ այդտեղ տեղ կը տրուին հայկական շրջաններու մէջ կատարելի կարգ մը բարեկարգութեանց:

Բայց Հայերը արդէն սկսած էին ահաբեկչական շարժումներու եւ Օսմանեան հողերու վրայ արիւն կը հոսէր: 1880 – 1890 թուականներուն ահաբեկչութիւնը մերթ կը սկսի, մերթ կը դադրի համաձայն իրենց շահերուն եւ պահանջներուն: Ապագային մինչեւ իսկ Հայերը այս հարցին անդրադառնալով պիտի ըսէին, որ եթէ այդ շրջանին ահաբեկչութիւն կատարուած չըլլար, մէկ Հայու իսկ քիթը չէր արիւներ:

Այսօր ալ այս է կացութիւնը եւ Հայերը իրենց պայքարը կը շարունակեն մերթ ահաբեկչութեան թափ տալով, մերթ ալ զայն դադրեցնելով:

ՀԱՆԴԻՍԱՎԱՐ ՆԷՎԶԱՏ ԵԱԼՉԸՆԹԱՇ

Փրոֆ․ Եալչընթաշ շնորհակալութիւն յայտնեց առաջին զեկուցողին եւ ըսաւ որ Հայ հայրենակիցներն ալ կը հաւատան

(Շար․ը Դ․ էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍԱԽԱՐՈՎ, ԵՒ Ի․ ՄԿՐՏՉԵԱՆ

ՍՈՒԳԻ ՄԻԹԻՆԿՆԵՐ

ՅՈՒՇԱՏԱԽՏԱԿԻ ԶԵՏԵՂՈՒՄ ԱՐԱՄԻ ԲՆԱԿԱՐԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Մոսկուայի օդակայանին անգործածելի վիճակը (զերոյէն վար 20 աստիճանի հետեւանքով) պատճառ եղած էր, որ Մոսկուայի հետ ոչ մէկ երթեւեկ ըլլայ նաեւ Երեւանէն երկու օր շարունակաբար: Չորեքշաբթի առտու մեր առած լուրերէն, կը ճշդուէր որ նախորդ իրիկուընէ սկսեալ երթեւեկը վերսկսած էր:

Կիրակի օր, Դեկտեմբեր 17–ին, յաջորդական երկու սգոյ միթինկներ տեղի ունեցած են Երեւան: Նախատեսուած էր միայն մէկ միթինկ, բայց տարաբախտ երիտասարդ Իշխան Մկրտչեանի աճիւններու յապաղումով Երեւան հասնիլը պատճառ եղած է որ իրեն նուիրուած միթինկը աւելի ուշ ըլլայ:

Իշխան Մկրտչեան ձերբակալուած էր Երեւան, 1980–ին, որպէս ազգայնական տարր եւ դատապարտուած 16 տարի արգելափակման եւ աքսորուած Սիբիր: 1985 Ապրիլ 24–ին մեռած էր եւ ըսուած էր թէ անձնասպան եղած է, ինչ որ չէ հաստատուած, ընդհակառակն, անհաւանական չի թուիր որ այլ պարագաներու հետեւանքով մեռած ըլլայ:

Ուրեմն նոր արտօնութիւն առնուած էր մարմինը Երեւան բերելու, բայց, դագաղը ուշ հասած է եւ իր յիշատակին երկրորդ միթինկ մը հարկ եղած է ընել, իրիկունը, ժամը՝ 9–ին:

Նախապէս Սախարովի յիշատակը ոգեկոչուեցաւ եւ բազմաթիւ խօսողներ եղած էին Հ․Հ․Շ․–ի կողմէ (Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, Աշոտ Մանուչարեան եւայլն, եւայլն):

Այս առընչութեամբ, ըսենք նաեւ թէ Կիրակի եւ Երկուշաբթի բազմաթիւ ցոյցեր եղած են Ազիզբեկով հրապարակին անունը փոխելու եւ մկրտելու համար՝ Սախարով: Հրապարակին վրայ գտնուող Ազիզբեկովի արձանը արդէն իսկ վար առնուած է:

Ի դէպ, առջի գիշեր ալ ռումբ մը պայթած է Լենինի արձանին առջեւ: Արձանը չէ վնասուած, այլ միայն վարի դուռը քանդուած է:

Երեքշաբթի օր, ժամը 17–ին, շուրջ 500 հոգի հաւաքուած է Սպենդիարեան փողոցի թիւ 9 շէնքին առջեւ, ուր բնակած է Արամ 1917–էն 1919: Պաշտօնական բացումը կատարուած է զետեղուած յուշատախտակին: Հ․Հ․Շ․–ի կողմէ խօսք առած են Ռաֆայէլ Իշխանեան եւ Սմբատ Յակոբեան: Ելոյթ ունեցած է նաեւ Վարդ Առաքելեան:

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 21–ին, միթինկ մը տեղի կ'ունենայ Նայիրիտ գործատան փակման հարցին առընչութեամբ, քանի որ փակումը որոշուած էր մինչեւ Դեկտեմբեր 31 եւ այդ առընչութեամբ ոչինչ կ'ըլլայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Արեւելեան Գերմանիա գնաց Չորեքշաբթի օր, ուր 3 օրուան այցելութիւն մը կը կատարէ:

ՏՐԷԶՏԷՆԻ մէջ է, որ Քոհլ եւ Արեւելեան Գերմանիոյ իր պաշտօնակիցը՝ Մոտրօ հանդիպում ունեցան եւ համաձայնեցան բանակցելու համար «պայմանագրական հաւաքականութեան» դաշինքի մը շուրջ երկու Գերմանիաներու միջեւ: Արեւելեան Գերմանիոյ զանազան քաղաքներու մէջ ցոյցեր եղած են Գերմանիաներու միացման դէմ, մինչ Քոհլ դիմաւորուած էր տարբեր ցուցատախտակով մը, ուր գրուած էր «Գերմանիոյ վերամիացման համար Քոհլի հետ»: Զանազան կարգադրութիւններ եղած են սակայն երկու ղեկավարներուն միջեւ: Արեւելեան Գերմանիա քաղաքական բանտարկեալները (լրտես) ազատ պիտի արձակէ: Քոհլ 6 միլիառ մարք կը տրամադրէ Արեւելեան Գերմանիոյ, Պրանտըպուրկի դուռն ալ (Պերլին) պիտի բացուի Ծնունդէն առաջ:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ մասին, անկարելի է ստոյգ լուրեր ստանալ, քանի որ կապ չկայ: Միակ հաստատ կէտը, զոր յիշած էինք երէկ ալ, այն է որ, ջարդը ահաւոր եղած է Կիրակի օր: Բանակը կուրօրէն կրակ բացած է ժողովուրդին վրայ եւ հարիւրաւոր կիներ եւ մանուկներ զոհ գացած են, մինչ հրասայլերը ուղղակի ճզմած են ցուցարարները: Մեռեալներու թիւը 200–էն 2000 կը նկատուի: Ականատեսի վկայութիւնները քիչ են: Աւստրիացի բժիշկ մը որ տեղւոյն վրայ էր եւ կրցած է դուրս ելլել, ահաւոր նկարագրութիւններ կ'ընէ: Մոսկուա, Չորեքշաբթի առտու, դեռ կը լռէր: Եւրոպական երկիրները որոշեցին առեւտրական կապերը առկախել: Իոնէսքօ յայտարարած է Ֆիկառօ–ի թէ Ռումանացիք մինչեւ ծայրը պիտի երթան ու կոչ կ'ընէ Կորպաչովի, որպէսզի լքէ Չաուշեսքուն: Էր երբեմն կ'ըսէ Թատերագիրը Ռումանիա Եւրոպայի շտեմարանն էր:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ կրթական Նախարարութեան մէկ քննութիւնը ցոյց կու տայ որ 6–րդ դասարանին մէջ աշակերտութեան 2/3–ը անբան է եւ ի վիճակի իսկ չէ հասկնալու կարդացածը եւ գաղափար չունի կէտադրութեան մասին: 3–ի վրայ 2 աշակերտ ալ չի կրնար բաժանում մը ընել:

ԹԵՐԹԵՐՈՒ ցրումը դեռ չէր կատարուէր Չորեքշաբթի օր (6–րդ օրն է) եւ կացութիւնը աւելի քան տաղնապալի է, ոչ միայն թերթերուն համար, այլ ծախողներուն եւ այլ մարդերու որոնց ապրուստն է:

ՓԱՐԻԶԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Այսպէս խորագրուած էր «Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէն»ի կազմակերպած միջազգային այն քոլլոքը որ տեղի ունեցաւ Դեկտեմբեր 8, 9 եւ 10 թուականներուն, Ազգային Ժողովի շէնքերէն մէկուն մէկ սրահին մէջ:

Լուի Ժուանէի նախագահած առաջին առաւօտուն, բացումը կատարեց նախաձեռնող կազմակերպութեան նախագահը՝ Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան: Ան բացատրելէ ետք նման քոլլի մը դրդապատճառը որ ցեղասպանութեան հարցը խոր ու համակողմանի ուսումնասիրութեան նիւթ դարձնել էր, ծանրացաւ Հայերու ցեղասպանութեան վրայ: Ըսաւ թէ աւելի քան 70 տարուան ընթացքին այս մասին պահուած լռութիւնը տառապեցուցած է Հայ Ժողովուրդը. յիշեց զայն դարմանելու ջանքերը – Նախագահ Միթերանի Վիէնի ելոյթը, եւրոպական Խորհրդարանին 1987–ի որոշումը, եւայլն—, ապա ըսաւ թէ իրենք զօրավիգ են պատմութեան վերաքննութեան երբ անով ժողովուրդ մը կը վերագտնէ իր յիշողութիւնը, սակայն կը մերժեն պատմութիւն մը վերաձեւելու ջանքերը որոնք կը միտին ոճիրներ թաքցնելու:

Իր խօսքերու աւարտին Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան յայտնեց թէ պատրաստած են օրէնքի բանաձեւ մը զոր պիտի յանձնուի Ֆրանսական կառավարութեան. անով կը նախատեսուի ցեղասպանութիւնը կանխելու եւ ճնշելու համաձայնագրին ստորագրութեան թուականը – Դեկտեմբեր 9 – հռչակել ցեղասպանութեան ոճիրին դէմ պայքարի ազգային օր:

Բացումի ելոյթներէն 2–րդը ենթանախարար Պ. Քուշնէրինն էր. ան երկար անդրադարձաւ ցեղասպանութեան նման անմարդկային ոճիրի մը, որ պէտք էր գործի մղէր ամբողջ մարդկութիւնը: Ենթանախարարը պաշտպանեց այն գաղափարը թէ Պետութեան մը անձեռնմխելիութիւնը պէտք էր տեղի տար ցեղասպանութեան նման ծանրագոյն յանցապարտութեան մը պարագային ու պէտք չէր արգիլուէր զոհերու մարդկային օգնութիւն հասցնելու իրաւունքին գործադրութիւնը:

Նախկին նախարար, Կրընոպլի քաղաքապետ՝ Ա. Քարինեոն եւս խօսք առաւ բացումի ելոյթներու շարքին մէջ, ծանրանալու համար ցեղասպանութիւններու առընչութեամբ դիտարկուած լռութիւններուն, կամ խեղաթիւրումի ջանքերուն վրայ: Ապա չեշտեց միշտ արթուն ըլլալու հրամայականը, երբ այսօր եւս մեր աշխարհէն բոլորովին անհետացած չէր ցեղասպանութեան ոչ ներկայութիւնը, ոչ ալ սպառնալիքը. ան հարց տուաւ թէ, 1990–ի Ֆրանսան օրինակ, ի՞նչ փափաք կը յայտնէր միջամտելու կամ լսելու հակամարդկային արարքները, ինչպէս՝ Ազրպէյճանի կողմէ Հայաստանի շրջափակումը, որ խստաշունչ ձմրան մը մէջ ամէն բանէ զրկուած կը ձգէր հայ ժողովուրդը:

Առաջին նստաշրջանը յատկացուած էր ցեղասպանութեան եզրին սահմանումին. անոր մասին իրաւագիտական մօտեցումով մը արտայայտուեցաւ Ժ. Վէրհէօվէն. ան յատկապէս կանգ առաւ արարքին ծանրութեան ու պատժական միջոցներու անկարելիութեան ու անսահմանելիութեան վրայ:

Լ. Ֆէրիի համար եզրը որոշ տարտամութիւն մը կը պարփակէր. հոն ծանրութեան կեդրոնը կը կազմէր «մարդկութեան դէմ գործուած ոճիր» հասկացողութիւնը, սակայն ի՞նչ պարագաներու մէջ պիտի գործածուէր «ցեղասպանութիւն» որակումը: Լ. Ֆէրի անոր մէջ կարեւորագոյն մակարդակ նկատեց ոճրագործին իր զոհը խրայատուկ, բնորոշ յատկանիշէն (code) զրկելու արարքը:

Իրեն յաջորդեց Ա. Ֆինքըլքրաութի զեկուցումը, ուր ան կանգ առաւ Հրեաներու ցեղասպանութեան մէկութեան (unicité) վրայ. ան պաշտպանեց այն գաղափարը որ եթէ անտեսուի մէկութեան պարագան, կը կորսուի մարդկութեան դէմ ոճիրի հասկացողութիւնը: Հոն կար վերջնական ոչնչացումի նպատակը ու սպառնալիք մը «մարդը մահկանացու է, մարդկութիւնը՝ անմահ» մտայնութեան: Ան չեշտելով հանդերձ Հրեաներու ցեղասպանութեան մէկութիւնը, ծանրացաւ տուժածներու զօրակցութեան կարեւորութեան վրայ:

Ռ. Սմիթ մարդկութեան դէմ գործուած ոճիրներու սեւեռեցաւ պատմութեան ընթացքին. հին շրջաններու մինչ կին տարբեր որոշ չափով կը խնայուէր, արդի ժամանակներուն փոխուած էր ամէն բան ու հրեայ կիներ եւս զոհուեցան անխտիր, իսկ այսօր, Գամպոճի մէջ կիներ նոյնիսկ մաս կը կազմեն ցեղասպանութիւն գործող խմբակներու:

Նոյն յետմիջօրէին նախագահութեան աթոռը կը գրաւէր Ժ. Շալեան, որուան Բ. նստաշրջանին առաջին խօսքը տալով «Զօրեան» հիմնարկի նախագահ՝ Ժիրայր Լիպարիտեանի, որ պիտի ներկայացնէր Հայերու ցեղասպանութեան իրայատկութեան պարագաները. 1915–ին յանգող արարքներու շարքը ծայր առած էր ԺԱ. դարէն. անոնք միշտ նպատակ ունեցած էին հայաբնակ վայրերը ամայացնելու գործը: Նոյն նպատակը կը մղուէր այսօր Սումգայիթի կամ Ղարաբաղի մէջ: 1915–ի Հայերու ցեղասպանութիւնը Օսմանեան Պետութեան համար հիմնական հարց մը լուծելու արմատական միջոցն էր. հոն Հայը միակ տարրն էր որ ժողովրդավար ու ազատական էր. պէտք էր չէզոքացնել զայն, որպէս «տարբեր», «ուրիշ»: Երիտթուրքերը հզօր երկիր մը կ'երեւակայէին ուր «տարբեր»ը խանգարող տարր կրնար ըլլալ:

Ժ. Լիպարիտեան եզրակացուց որ Հայերու ցեղասպանութիւնը նաե՛ւ Օսմանեան պատմութեան ու այսօրուան Թուրք Պետութեան մէկ հարցն է. ու այս երեսակներուն նկատառումով լաւագոյնս կը հասկցուի ան:

Հրեաներու ցեղասպանութեան մասին խօսեցաւ Հելէն Ֆայն. զայն ներկայացուց որպէս վերջնական լուծումի միջոց մը նացիական գաղափարաբանութեան ու նացիական Գերմանիոյ ռազմավարութեան կէտերէն մէկը:

Հայերու եւ Հրեաներու ցեղասպանութիւններուն հետ, այս նստաշրջանին տեղ տրուած էր Ցիկաններու եւ Գամպոճի ցեղասպանութիւններուն: Ցիկաններու մասին խօսք տրուեցաւ Կ. Թիրանաուէրի, որ ծանրացաւ Հիթլէրի գործած այս երկրորդ ցեղասպանութեան տարրերու մոռացման վրայ: Ներկայացուց այս մասին կատարուած վաւերագրական աշխատանքը:

Առաջին օրուան երկրորդ նստաշրջանը աւարտեցաւ Ֆ. Զօքի եւ Ք. Ճոնասընի ելոյթներով. անոնք Ի. դարու այժմէականութեան մէջ զետեղելով ցեղասպանութեան արարքը, յիշեցին Բ. աշխարհամարտէն ետք դիտարկուած գլխաւոր սպանդները, ինչպէս, Պանկլատէշինը, Պուրանտուինը, Թիմորինը, Ինտոնեզիայի, Գամպոճի եւ Ամազոնի կոտորածները: Ապա կանգ առին փախստականներու, ապաստանեալներու պարագաներու վրայ: Այդ զանգուածը յաճախ առաջին տեղեկատուն կ'ըլլար անմարդկային արարքին, որուն մասին լրաքաղութեան բոլոր փորձերը կը սանձուէին պատասխանատու իշխանութիւններու կողմէ: Ջանք, որ բոլորովին ապարդիւն չէր մնար, քանի որ ինչպէս իրենք յիշեցին, այսօր կային մարդիկ, որոնք օրինակի համար Հայերու ցեղասպանութեան մասին որպէս իրականութիւն կ'ընդունէին Թուրք իշխանութիւններու ներկայացուցած տարբերակը:

Նոյն բաժնին մէջ Ժ. Լաքութիւռ որպէս ցեղասպանութեան օրինակ մը ներկայացուց Գամպոճի պարագան: Ան ամէնէն նոր ցեղասպանութիւնը կոչեց զայն, որ նաեւ վերսկսելի ըլլալու յատկանիշը կը կրէր. խմերները վերստին կազմակերպուելու նշաններ ցոյց կուտային, ըսպանդները շարունակելու համար: Ու նկատի առած նաեւ այն պարագան որ հոս խնդրոյ առարկայ էր եզակի պարագայ մը զոհի ու ոճրագործի յարաբերութեան միջեւ, Լաքութիւռ «ինքնացեղասպանութիւն» կոչեց իր ներկայացուցած օրինակը. արդարեւ, մինչ ուրիշներու մօտ զոհ ու ոճրագործ տարբեր, իրարու թշնամի ժողովուրդներու կը պատկանէին, Գամպոճի պարագային նոյն ժողովուրդին մէկ հատուածն էր ոճիրը գործողը, որ իր ցեղակիցները կ'ամբաստանէր «ուրիշ»ին հետ շփում ունեցած ու վարակուած ըլլալու յանցանքով:

Երկրորդ օրուան առաւօտեան նստաշրջանը բացուեցաւ Փ. Վիտալ Նաքէի նախագահութեամբ. զեկուցումները կը վերաբերէին գիտական ու փիլիսոփայական վերլուծումներու: Առաջին զեկուցողը Ի. Լուի Հորովից բաղդատական վերլուծում մը ներկայացուց Հայերու եւ Հրեաներու ցեղասպանութիւններուն միջեւ: Համեմատեց Գերմանիոյ մէջ Հրեայ զանգուածին ու Օսմանեան կայսրութեան մէջ Հայերու դիրքերը. առաջինը մեծ մասով քաղքենի տարր մըն էր, իսկ երկրորդը գիւղաբնակ: Գլխաւոր տարբերութիւնը անշուշտ կը կայանար պատասխանատուներու ընթացքին մէջ. մինչ Գերմանիոյ իշխանութիւնը ընդունած ու ստանձնած էր իր պատասխանատուութիւնը, Թուրքիա մինչեւ այսօր կ'ուրանար կատարուած ոճիրը: Հորովից անդրադարձաւ նաեւ պատճառներու ձեւին ու յատկանիշներուն. Գերմանիոյ մէջ տեղի ունեցածը մեծ կազմակերպչականութեան, կանոնաւորութիւն կը մատնէր, իսկ Թուրքիոյ պարագան կը յատկանշուէր աւելի կոպիտ ու անխնայ ոճրագործութիւններով: Կար տարբերութիւն մը եւս երկու փոքրամասնութիւններուն դիրքորոշումին մէջ. Օսմանեան կայսրութեան դարասկիզբի քաղաքական խմորումներուն հայ տարրը կ'ուզէր մասնակից ըլլալ ու հաւասար չափով դեր կատարել երկրին ժողովրդավարացման հոլովոյթին մէջ, մինչդեռ Գերմանիոյ Հրեաներուն համար նման բան խնդրոյ առարկայ չէր:

Մ. Պիւրէն ցեղասպանութեան առաւել չափով բարդ իրականութեան դիմաց նըկատի առաւ պատմաբանին դժուարութիւնները. անոնք կուգային անցեալ մը վերակազմելու գործէն, երբ յատկապէս առիկա կը վերաբերէր վրդովեցնող անցեալի մը: Դժուարութիւններու գլխաւոր աղբիւրը կը հանդիսանար փաստաթուղթերու անբաւարարութիւնը: Նկատառելի պարագայ մըն էր պատմաբաններու համար տակաւին, ցեղասպանութեան մը ազգային պատմութեան մէջ գրաւած տեղը. հոս Մ. Պիւրէն որպէս օրինակ յիշեց Թուրքիան որ ժխտումը հասցուցած էր պետական քաղաքականութեան մակարդակին, մինչդեռ Գերմանիա ընդհակառակն, գիտցած էր հակիլ իր անցեալին վրայ:

Իվ Թէրնոն ներկայացուց «Ցեղասպանութիւն» հասկացութեան տարամութիւնները. ան կանգ առաւ զոհին ու ոճրագործին սահմանումին, դրդապատճառներու, գործադրութեան, ժխտումին ու անպատժելիութեան եւ վերջապէս Ի. դարու ցեղասպանութիւններուն վրայ:

Տարբերութիւն ներկայացնող զանգուած մըն էր զոհը, որուն մարդկային բնութիւնը կ'այլափոխէր դահիճը: Իսկ այս վերջինը միշտ Պետութիւն մը կ'ըլլար. ցեղասպանութիւնը պետական ոճիր մըն էր որ գերիշխան Պետութեան մը կամքին գործադրութիւնը կը նշանակէր: Իսկ դրդապատճառը միշտ անհանդուրժելի տարբերութիւնն էր: Այս բոլորէն ետք Իվ Թէրնոն կանգ առաւ ցեղասպանութեան կանխարգելումի համաձայնագրին վրայ, ուր ան կը սահմանուէր որպէս մարդկութեան դէմ գործուած, անժամանցելի արարք, բայց կանխարգիլելու զօրութիւնը ունեցող ոչ մէկ միջոցառում նշուած էր հոն: Իր խօսքերուն աւարտին Ի. Թէրնոն առաջարկեց ցեղասպանութեան պայմանագրութեան ստորագրուած Դեկտեմբեր 9 թուականը հռչակել մարդուն դէմ մարդուն անմարդկայնութեան օրը, որ սուգի եւ զգօնութեան մէջ պիտի միացնէր բոլոր ժողովուրդներուն յիշողութիւնները:

«Էսփրի»ի տնօրէն Փ. Թիպօ ծանրացաւ սպանութեան գաղափարաբանութեան վրայ. զոհերու թիւը այնքան կարեւոր ազդակ մը չէ ըսաւ ան. Ստալին հոս նըկատի առնուած օրինակներէն աւելի մարդ սպաննած է: Կարեւոր նկատեց ոճրագործները նման արարքի մը մղող ուժականութիւնը: Հոն կ'արտայայտուի մեծ զանգուածի մը երջանկութեան պահանջը, ուր ազգին ապագային մտահոգութիւնը կ'ոչնչացնէ փոքրամասնութիւն մը: Սակայն ցեղասպանութիւն մը, զայն պատճառած գաղափարին ոչ թէ յաջողութիւնը, այլ մահը կը նշանակէր: Փ. Թիպօ կանգ առաւ նաեւ ոճրագործներու վրայ. դիւրին չէր մարդ սպաննել սորվիլ. յիշեց Թուրքերու դիմած միջոցառումը, որոնք բանտը զտնուող յանցապարտները ազատ արձակելով գործի լծած էին:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

«ԴԻՄԱԿԱՅՈՒՄ»

Զօրի Բալայեանի նոր գիրքին անունն է: Նիւթը 1988 թուականի Դեկտեմբեր ամսուան 7–ին Հայաստանը ցնցող երկրաշարժը:

Ուր որ Զօրի Բալայեան ստորագրութիւնը տեսնեմ ուրախութիւն մը կը զգամ: Գիտեմ թէ նոր խօսք պիտի լսեմ, երեւոյթները խորովի տեսնող վերլուծող, խիզախ մարդու խօսք:

Մեր իրականութեան մէջ, Սփիւռքի թէ Հայրենիքի մէջ գործող այն քիչ հրապարակագիրներէն մէկն է ան որուն խօսքը կշիռ ունի, կը լսուի, մտածել կուտայ ընթերցողը, աշխատանքի կը մղէ ընթերցողը:

Սուր գրիչ մը, որ ինծի կը յիշեցնէ Սուրէն Պարթեւեանը, առանց անոր պէս պարսաւագիր ըլլալու. սուր գրիչ մը Սփիւռքէն Անդրանիկ Ծառուկեանը յիշեցնող:

Տասնեակ գիրքերու եւ հարիւրաւոր յօդուածներու հեղինակ է ան:

Կարդացէք անոր «Օճախ» գիրքը խորաչափելու համար անոր հայրենասիրութիւնը: Հայաստանը ճանչցած է քաղաք առ քաղաք, գիւղ առ գիւղ, պիտի համարձակէի ըսել քար առ քար: Ու գաղտնիք չէ, ով որ իր հայրենիքը կը ճանչնայ քար առ քար, այդ գիւղերուն ու քաղաքներուն, այդ ժեռ քարերուն յուշած պատմութիւնով, անկասկած, ենթակային մօտ երկիր բառը նոր իմաստ մը կը զգենու, նոր կապուածութիւն մը կը ստեղծուի տուեալ էակին մօտ:

Ահա այդ մարդն է Զօրի Բալայեան: Իր երկերով շնչող ու ապրող մարդ: Քաջամարտիկ քաղաքացի որուն խիզախութեան ու անաչառութեան միացած է գրագէտի ճկունութիւնն ու հրապարակախօսի զգայնութիւնը:

Նիւթ չկայ որ շօշափած չըլլայ ան. – Հայաստանի հնութիւնները, Երեւանը շնչահեղձ ընող օդը, ատոմակայանը, Սեւանի հարցը եւ Արփա – Սեւան ջրատար ուղին, Ղարաբաղեան շարժումը, պերեսթրոյկան. մէկ խօսքով ինչ որ կապ ունի մեր ժողովուրդի երէկին, այսօրին ու վաղուան հետ:

Ու ինք, Արցախի որդի:

Ու ահա իր նոր գիրքը՝ Դիմակայում:

Իմ նպատակս գիրք մը գրախօսել չէ. այլ անգամ մը եւս ցոյց տալ թէ գրողը ինչպէս պէտք է ըլլայ իր ժողովուրդին հետ. յատկապէս անոր դժբախտութեան օրերուն:

Այս գիրքը Հայաստանը ցնցող երկրաշարժին մասին է:

Եւ մասնագիտութեամբ բժիշկ Զօրի Բալայեանը, ահա երկրաշարժի յաջորդ օրն իսկ հոն է՝ Լենինականի մէջ, Սպիտակի մէջ, Նալպանտի մէջ, Ջաջուռի մէջ, ամէն տեղ: Ամէն տեղ սակայն օգնութեան փութացումով մը, որպէս օգնութիւն կազմակերպող այլ ոչ որպէս եղերամայր:

Ուրեմն, այս գիրքը ականատեսի մը, հայ լրագրողի մը վկայութիւնն է Դեկտեմբեր 7–ի երկրակործան երկրաշարժին մասին եւ առով իսկ փաստաթղթային արժէք մը կը ներկայացնէ:

Կարդալու միջոցիս, քանի՛ տեղ արցունքներս չկրցայ զսպել, բայց տարօրինակ բան, քանի՛ տեղ զսպեցի զայրոյթս: Զայրոյթ մեր իսկ ժողովուրդին թերութիւններէն ծնած: Թերութիւններէ աւելի յանցանքի, ծայրագոյն յանցանքի երեւոյթներ, որոնց փաստին դիմաց կը կարկամիս: Երկիրդ աւերելու համար թշնամիի պէտք չունիս. քու սեփական ժողովուրդիդ զաւակները ահա արդէն իրենց իսկ երկիրը քանդող ամէն կարգի անօրէնութիւն, անխղճութիւն գործած են:

Թշնամին կրնայ խնայել իր ուժերը եւ քեզ քանդուած տեսնել:

Հապա՛, հայ կաշմրուն երիտասարդը կը մեկնի Խոպան, այսինքն հեռաւոր Սիբիր, ու հոն, ի՛նչ ըսես չի կառուցեր. ու իր բոլոր շինարարական գործերը կ'ըլլան ամրակուռ, մինչ, երբ կը կառուցէ իր հողին վրայ, արդէն պէտք է իմանանք թէ այդ կառոյցը դիմացող տեսակէն չէ:

Դիմակայել պէտք է ահա ա՛յս ստորնութիւնը, ա՛յս անխղճութիւնը:

Ընթերցումիս ընթացքին, քանի՛–քանի՛

անդամներ ուզեցի հատուած մը, միտք մը, գաղափար մը, դէպք մը ընդգծել ու այս տողերով ձեզի ներկայացնել. բայց յետոյ մտածեցի թէ այդ անհրաժեշտութիւն մը չէ. Բալայեանի գիրքին իւրաքանչիւր էջէն մէջբերումներ կրնանք կատարել. ամբողջ գիրքը մեր նոր օրերու Հայոց Պատմութեան բազմածաւալ, բազմահատոր տարագրութենէն սեւ ու կարմիր էջ մըն է: Սեւ, ահաղնութեամբ երկրաշարժին, կարմիր՝ հզօրութեամբը մեր դիմակայումի ոգիին:

Սկիզբէն պէտք էր ըսէի, որ 176 էջերու վրայ տարածուող այս գործը եռալեզուեան է: Նոյն գիրքին առաջին մասը տպուած է մեր մայրենի լեզուով, ապա նոյն բովանդակութիւնը՝ ռուսերէնով ու անգլերէնով, որով մատչելի է աւելի լայն հասարակութեան մը:

Այնուամենայնիւ ընեմ մէկ քանի մէջբերումներ որպէսզի մասամբ հաստատած ըլլամ ըսածներս: Մէջբերումներ ընեմ մանաւանդ այն պատճառով, որ այս գիրքէն հազիւ թէ մի քանի օրինակներ հասած ըլլան Ֆրանսա: Խոստովանութեան կարգով ըսեմ թէ իմ ունեցած օրինակս ինծի նուիրեց Սօս Սարգսեանը: Ծրար մը կրակ նուիրեց, որ ես ալ այրիմ, քանի Հայը կը շարժի միայն այն ժամանակ երբ կրակը կ'իյնայ իր սիրտը, այո, ինչ ալ ըսէք կը մնայ, կը մէկտեղէ իր ուժերը այն ժամանակ երբ ահաւոր հրդեհ կայ, լինել–չլինելու հարց կայ, դամոկլեան սուր կայ իր գլխուն վրայ...

Ու հիմա, ըստ բախտի բացուած էջերէ մէջբերումներ. էջ 26. –

«Ես հիմա մտածում եմ, արդեօ՞ք այս սերնդի մեր հայ գրողները կը կարողանան վէպեր ու վիպակներ գրել: Ես չեմ հաւատում, երբ ասում են, որ մարդը գրում է ինքն իր համար: Դա անհեթեթութիւն է: Գրում են ընթերցողի համար: Ու եթէ չվախենանք բարձրագոյն խօսքերից, ապա՝ գրում են ժողովրդի՛ համար:

Իսկ այսօր հայ ժողովուրդն ահաւոր ցաւ ունի: Դեկտեմբերեան աղէտը գումարուեց Սումգայիթեան փետրուարին, որն այլափոխեց մի ամբողջ ժողովրդի հոգեբանութիւնը: Տասնհինգ թուականն ապրած ժողովուրդը, կրելով իր պատմական թախիծն ու պատմական ցաւը, յանկարծ բախուեց Սումգայիթին, որին ժամանակին չտրուեց քաղաքական գնահատական: Հազիւ թէ տասը ամիս շարունակուէին միթինգներն ու ցոյցերը Երեւանում, եթէ անմիջապէս Սումգայիթին տրուէր քաղաքական գնահատական ու քաղաքական լուծում ստանար Ղարաբաղի հարցը»:

Ուրիշ մէջբերում մը. էջ 64. –

«... Գիշերուայ կէսին Սպիտակից վերադառնում ես Երեւան: Կամացուկ մըտնում ես երեխաների սենեակը, արդէն սովորութեամբ ուղղում երեքի էլ վերմակները, չնայած նրանք արդէն փոքր չեն, համբուրում մէկի քիթը, միւսի ոտքը, միւսի մազերը: Արագ աչքի ես անցկացնում մի կոյտ թերթերը: Յետոյ մօտենում ես անկողնուդ ու յանկարծ զգում, որ ամաչում ես պառկել, ամաչում ես գլուխդ դնել փափուկ բարձին: Ակամայ յիշում ես նրանց, ովքեր Ղուկասեանի քսան աստիճան սառնամանիքին առանց շորեր հանելու քնում են վրանում՝ իրենց աւերուած տան կողքը»:

«Զգում ես, որ քնած չես: Արթուն ես, բայց եւ միաժամանակ երազ ես տեսնում: Տեսնում ես Լենինականում այն մի խումբ բանտարկեալներին, որոնց ազատ էին արձակել բանտից, որ կարողանան գտնել իրենց հարազատներին: Եւ այդ բանտարկեալներից մէկը փլատակների մէջ գտնում է 38.000 ռուբլի եւ լրիւ յանձնում Պետութեանը»:

Մէջբերում մը եւս. էջ 65. –

«Երիցս իրաւացի է Կէօթէն. «Յոյսն ապրում է նոյնիսկ գերեզմանների կողքին»: Հէնց գերեզմանների մօտ: Հայրը ժպտում է իր յոյսին: Երեք օր առաջ նա ինձ ասել էր. «Նայում եմ անթեւ տղայիս ու թեւաթափ եմ լինում»: Ու ես այդ օրը առաւօտից մինչեւ իրիկուն վալիտոլի հաբեր էի գցում բերանս: Յետոյ իմացայ, որ միայն ես չեմ այդ վիճակում: Բոլորն են այդ վիճակում: Ազգը: Ամբողջ ժողովուրդը»:

Ահա այսքան մէջբերում: Զարհուրելի տեսարաններ ցոյց չտուի. բայց ինչ որ կարդացիք վերը կը բացատրէ ամէն ինչ:

Այս գիրքը՝ Դիմակայում, կարդացի Դեկտեմբերի 6էն 7 լուսցող գիշերը, երկրաշարժէն ճիշդ տարի մը ետք: Երկրաշարժ մը ապրեցայ այդ գիշեր, մինչեւ առաւօտ: Ես ալ ամչցայ գլուխս փափուկ բարձի վրայ դնելու երբ անզօրութիւնս գիս կը բզքտէր...

Առաւօտեան գացի Փարիզի մեր Ս. Յովհաննէս–Մկրտիչ եկեղեցին: Բազմութիւն մը կար հոն: Անծանօթներու սեւազգեստ բազմութիւն մը: Նկատեցի, որ իմ հագուստներս ալ սեւին մօտ են, զգացի, որ բոլոր ներկաները ծանօթներ են, մեզ եկեղեցի բերած էր նոյն ցաւը, Հայութեան համընդհանուր ցաւը՝ երկրաշարժը, որուն աւերները պիտի դիմակալե՛նք...

Այսօր Դեկտեմբերի 11–ն է: Զօրի Բալայեանին այս գիրքը դարձաւ իմ կեանքիս մէկ էջը: Սիրեցի այս գործը իր բոլոր ցաւերովը, նաեւ՝ յոյսովը:

«Դիմակայում»: Լաւ անունով մկրտուած գիրք:

Բայց... պէտք է դիմակալենք ոչ միայն հայրենի հողին վրայ այլ նաեւ ըՍփիւռքի մէջ ուր նոյնքան մեծ են մեր ցաւերը:

Դիմակալենք, ու մանաւանդ խօսքէն գործի անցնինք ու բուժե՛նք, բուժուինք բոլորս:

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ԳԱՆՁԵՐ» ՀԱՄՈՅԹԻՆ ԵՐԱԺՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

Նոյեմբեր 21–ին Երեւանի օփերային մէջ տեղի ունեցած Կոմիտասի 120–ամեակին նուիրուած յոբելենական հանդիսաւոր նիստը ներածական խօսքով բացած է Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար Գալուստ Գալոյեան: Կոմիտասի մասին խօսած են Երգահաններու Միութեան նախագահ Եդուարդ Միրզոյեան եւ ուրիշներ:

Վարչապետ Մարգարեանց եւս ներկայ եղած է երեկոյթին որու համերգային բաժնին մէջ հնչած են կոմիտասեան երգեր, նաեւ Նարեկացիի, Կոմիտաս Կաթողիկոսի, Մխիթար Այրիվանեցիի եւ ուրիշ մեծերու գործեր:

Կատարուած են Կոմիտասի ստեղծագործական կեանքին բոլոր փուլերը ընդգրկող գործեր՝ մինչեւ անոր «Կարապի երգը՝» Եղեռնի օրերուն գրած «Հայր Մեր»ը: Անոնցմէ շատերը հազուադէպ հնչած են բեմերուն վրայ:

Երեկոյթին յայտնութիւնը դարձած է ԺԹ. դարու դարավերջին եւ Ի. դարուն սկիզբի ազգային գործիչ Մկրտիչ Փորթուգալեանի խօսքերով Գ. Դանիէլեանի մշակած «Ո՞րն է աշխարհ Հայաստան» երգին առաջին կատարումը: Նոր մշակումներով հնչեցին «Բամ Փորոտան», «Հայաստան», Վանի 1895 թուականի կոտորածին յիշատակը ոգեկոչող «Մի գնացէք, պարզ գիշեր էր» եւ այլ գործեր:

Օրերս 1987–էն 1989 տուած համերգներուն, հայկական եւ եւրոպական երաժշտութեան տարածման, երիտասարդութեան գեղագիտական դաստիարակութեան գործին մէջ ունեցած ներդրումին եւ ազգային ինքնագիտակցութեան զարգացումին մեծապէս նպաստելու համար «Գանձեր»ը արժանացաւ Հայաստանի «Կոմերիտմիութեան» (Համայնավար Երիտասարդութիւն) մրցանակին: Մրցանակին նիւթական մասը փոխանցուած է Հայաստանի «Գթութիւն» բարեգործական հիմնադրամին:

⁂

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻ ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՈՅ»

Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիան 2500 տպաքանակով լոյս ընծայած է «Պատմութիւն Աղեքսանդրի Մակեդոնացւոյ. հայկական խմբագրութիւններ» աշխատութիւնը:

Մեծն Աղեքսանդրի պատմութեան հայկական բոլոր խմբագրութիւններու քննական բնագիրները հոս առաջին անգամ շրջանառութեան մէջ դրուած են բանասէր Յասմիկ Սիմոնեանի կողմէ: Ըստ անոր վերջնապէս լուծուած է այս կոթողային երկին թարգմանիչին հարցը. զայն յունարէնէ թարգմանած է պատմահայր Մովսէս Խորենացի Ե. դարու 80–ական թուականներուն:

Յասմիկ Սիմոնեանի կարծիքով հայերէն այդ թարգմանութիւնը ոչ միայն կը ներկայացնէ բնագիրին հնագոյն վիճակը, այլեւ անխաթար պահպանած է անոր բոլոր հատուածները, որոնք մեզի հասած յունական պատճէնին մէջ չկան: Այսպիսով հայերէն թարգմանութիւնը բնագիրի արժէք կը ստանայ եւ կարելի կը դառնէ վերականգնել յունական նախնական բնագիրը:

Այս հրատարակութեան վրայ մէկ տասնամեակէն աւելի տքնաջանօրէն աշխատած է Յ. Սիմոնեան, ոչ միայն հանգամանօրէն ուսումնասիրելով աշխարհի գրադարաններու մէջ ցրուած 70 տարբերակները, այլեւ իր ամբողջութեան մէջ ներկայացնելով վէպին հայկական շերտը՝ քանի մը հարիւրի հասնող հայկական բոլոր չափածոյ եւ արձակ յաւելումները:

ՏԻՐ ՎԱՀԱԳՆԻ ՅՈՅՍԸ

Ահաւասիկ զուսպի, միտքի եւ ճշմարիտի արուեստ մը: Կենդանի անկիւններով քարը մեզ կը պարտադրէ իր պարզութիւնը, բայց կը պարտադրէ նաեւ Աստուծոյ գաղափարը, թերեւս նոյնինքն՝ Աստուած: Վերջապէս մեզ կը յիշեցնէ աշխարհի ճշմարտութիւնը, թերեւս Քրիստոսի ճշմարտութիւնը:

Թեքնիքը դասական է, գեղարուեստական սլացքը զսպուած է, բայց որքա՞ն ժամանակի համար: Գծադրական ուժը մեզի կը պարտադրէ մեր ծագման յիշողութիւնը: Այդ յիշողութիւնը կը բիւրեղանայ պատմութեան քարին հետ:

Ապառնին հեռու է, բայց տեսանելի: Պէտք է զայն վերաշինել գիծ առ գիծ, քար առ քար:

Տիր – Վահագն այդ ուղղութեամբ կ'աշխատի հազուադէպ անկեղծութեամբ մը: Իր խաչը հոս է, հաւասարակշռելով քարը, մերկացնելով գործը եւ աւելցնելով անոր ուժը:

Դէմ յանդիման անփչխանական տողանցքին ժամանակակից արուեստի մը, որ յուսահատօրէն կը փնտռէ իր արմատները եւ հրաժարումը ստեղծելով, այս արուեստագէտը կը վերագտնէ իր հողին, մեր հողին, «Հարա»ն, մահուան կէտ, բայց նաեւ կեանքի եւ յոյսի կէտ:

ՌՈՊԷՐ ԽԱՎԱՃԵԱՆ
(արտաքան – նկարիչ)

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ
1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ
ԲՌՆԱԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ
– 1915 – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 –

20.– ԲԱՐԵԿԱՄ ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏ ՃԱԲՊԱՐ

Մարդու միտքը յուշամատեան մըն է: Հոն ամփոփուած են հին թէ նոր ապրումները յաւերժացնող պատկերներ: Յաճախ խորասուզուած մեր ներաշխարհին մէջ, հաճոյքով կը թղթատենք զայն, անգամ մը եւս վերապրելու համար անցեալը: Յուշերէն ոմանք քօղարկուած են աղօտ ստուերներով, ուրիշներ կը ներկայացնեն ամբողջ տեսարաններ, քիչերն են որ ունին գողտրիկ ճաճանչներ:

Աքսորի ճամբան իր ցնցիչ իրականութիւններով կը մնայ ինծի համար չմանդալին մէջ: Գիտեմ թէ շատ երկար տեւեց մեր ուղեւորութիւնը. բայց թէ քանի՞ լուսիններ նորոգուեցան՝ չեմ յիշեր: Զրկանքներն ու տուայտանքները ուժաքամ ըրած էին մեզ: Շատ մը վերիվայրումներէ յետոյ երբ հասանք Գաթմա. արդէն մեզմէ շատեր՝ դարձած էին կենդանի կմախքներ, միայն սա տարբերութեամբ որ՝ դէմքի խոռոչներու մէջ, փառկրակներու պէս դուրս կը ցայտէին՝ սարսափէն մեծցած ահաւոր աչքեր:

Եկած էր ճարպարին ժամը՝ մեզմէ բաժնուելու. ան կարաւանը առաջնորդած էր մինչեւ Գաթմա եւ կրկին պիտի վերադառնար Ատանա: Ողջագուրումի պահուն, ան եւ հայրս յուզուած էին: Հայրս իր խոր երախտագիտութիւնը յայտնեց այն բոլոր հոգատարութիւններուն համար զորս ընձեռած էր մեզի, եւ ան քանի մը ազնիւ խօսքերով հեռացաւ ընդմիշտ մեր կեանքի բեմէն:

Գաթման ոչինչ ունէր գրաւիչ: Աստուած իր արտօրանքին մէջ մոռցած էր պճնել զայն: Իր անշքեղ տարածութեան միակ հարստութիւնը կը կազմէին ճանճերու բիւրաւոր բանակները, որոնք առատ աւարէն գինովցած՝ թափեցան մարդակերպ խլեակներուն վրայ, ծծելու համար արեան վերջին կաթիլները:

Աշնան տամկութիւններուն հետ, սունկի պէս բուսան հազարաւոր վրաններ, զանազան գոյներով ու ձեւերով: Գետնէն դուրս բուսած այս քաղաքին բազմակողմանի ճակատները զարդարուած էին քուրջի կտորներով, որոնք կարծես թէ կախուած ըլլային յարգել տալու համար, զանազան համայնքներու անխուսելի իրաւունքները: Մեր վրանը կը նմանէր, վաչկատուն արաբներու վրանին, հիւսուած էր սեւ այծի ստեւներով: Ցուրտէն եւ անձրեւներէն պատսպարուելու համար, հայրս քովերն ու կռնակը ամրացուցած էր խոտի դէզերով: Հայ ազգին պատմութիւնը հիւսուած է անօրինակ դէպքերէ: Անցեալի ջահակիր ազգը, այժմ իր անկումին մէջն անգամ, կազային մարմիններու պէս, դեռ կը լուսաւորէր այս ամայութիւնները:

Մամիկն պատմած էր թէ՝ Աստուած, սկիզբէն ցաւը տուեր է լեռներուն, սակայն անոնք չդիմանալով այդ տանջանքին, պոռթկացեր էին: Ահա թէ ինչո՛ւ, այդ օրուընէ ի վեր սարերը խոր ծերպեր եւ վիհեր ունին: Վերջէն վճռեր էր տալ մարդուն: Անկէ ասդին, մարդը անտրտունջ առեր քալեր է իր ցաւը: Ժամանակի ընթացքին, ամէնէն սուր չարչարանքներն անգամ կը բթանան. անոնք այլեւս բնական կը թուին մեզի: Մարդը բոյսէ մը աւելի տոկուն է. իր կեանքը կրնայ յարմարիլ որեւէ կլիմայի:

Հետզհետէ վարժուեցանք այս տարօրինակ կեանքին ալ: Մեր նոր միջավայրին մէջ, մոռցուած էին բարիքները ջուրին: Աղտոտութիւնը առաջին պայմանն էր. եւ զայն որպէս պարզ կը կրէինք մեզի հետ:

Թշուառութիւնն ու չքաւորութիւնը ծընունդ տուած էին բազմաթիւ համաճարակներու: Օրուան մէջ, հարիւրաւոր դիակներ կը նետուէին բացուած փոսերու մէջ եւ այս մահաստանները դարձած էին վարակման ու դարշահոտութեան կեդրոններ: Ասոնց կուգային միանալ բացօթեայ արտաքնոցներու նեխիչ հոտերը, որոնք նողկանքի սարսուռներ կուտային մեզի: Նախամարդոց պէս, ամէն տեղ եւ ամէնուն առջեւ, առանց խպնելու, բնական պահանջէ մղուած, կիները կը կզէին, մինչդեռ անմիջական մօտիկը՝ այր մարդիկը նոյն գործողութիւնը կը կատարէին, առանց գայթակղութիւն պատճառելու:

Այսպէս ,Գաթման՝ աքսորի անյայտ ճամբաներուն կայան – սարայն էր, ուրկէ պիտի մեկնէին, երկար շարքերը հայ կարաւաններու, դէպի Սուրիոյ եւ Միջագետքի անապատները:

21.– ԵՀՈՎԱՅԻ ԲԱՆԲԵՐ «ՏԷԼԻ ՏԻԳՐԱՆ»

Որքա՞ն մնացինք Գաթմա՝ չեմ գիտեր: Կեանք կայ որուն մէկ օրը հազար տարի կ'արժէ, իսկ կեանք ալ կայ որուն տարիները մէկ օր չեն արժեր: Կարծես յաւիտենականութիւն մը անցած ըլլար մեր ժամանումէն ի վեր: Մարդիկ կը նմանէին ստուերներու եւ կը թարթափէին աննպատակ: Մահը որ կը յամենար զիրենք տանելու՝ բոլորը զզուած էին, կը զգային թէ՝ բաժակներու ամէնէն դառնագոյնը դեռ կը մնար խմուելիք:

(Շար. 31)

(Շար. Ա. էջէն)

Թուրքեւհայ բարեկամութեան: Ան յիշեց իր մէկ յիշատակը, երբ տարիներ առաջ Լոս – Անճըլըս գացած էր, – այն տանն Տէօքմէճեանը կառավարիչ չէր տակաւին, թերեւս միայն դատախազ էր–, Տէօքմէճեանին մայրը, հաւանաբար Արաքսի անունով կին մը, շատ լաւ վերաբերում ցոյց տուած էր իրենց: Հաւանաբար ձեր ճաշերուն կարօտը ունիք ըսած եւ Թրքական համեղ ճաշեր պատրաստած էր: Հայ եւ Թուրք թշնամութիւնը սաեղծուեցաւ ուրիշներու գրգռութեամբ:

ՇԻՆԱՍԻ ՕՐԷԼ

Շինասի Օրէլ, որ Վարչապետարանի Արխիւներու բաժնի մասնագէտ մըն է, եւ որ անցեալներն ալ հեռատեսիլէն արտայայտուած էր հայկական հարցի շուրջ, ընդհանրապէս նոր բան մը չըսաւ: Ան իր խօսքերուն սկիզբը ճշդեց թէ, երբ Հայ բառը պիտի արտասանէ, նկատի պիտի ունենայ միայն Հայ ահաբեկիչները: Այսինքն իր ակնարկութիւնները ուղղուած պիտի չըլլան այն Հայերուն, որոնք մեր բարեկամներն են, ըսաւ Օրէլ:

Օրէլի առանձնած նիւթն էր «Օսմանեան փաստաթուղթերու մէջ Հայերը եւ Օսմանեան արխիւները»: Զեկուցողը ըսաւ որ 1915-ին մասին անհամար գիրքեր ու յօդուածներ գրուած են: Մեծ մասը գրուած են Հայոց համակիրներու կողմէ: 10 տարի առաջ այդ գիրքերուն թիւը 40.000 էր, հիմա հաւանաբար հասած է 60.000-ի: 1960-էն վերջ մենք ալ սկսանք գրել այս մասին: Բայց 1915-ի մասին գրուած գիրքերը աւելի վերջ, միւս օտար Պետութիւններու արխիւներուն բացուելէն վերջ է որ գիտական հիմք կրցան ստանալ, որովհետեւ գիրք մը արժէք ունի այն ատեն միայն երբ փաստաթուղթ կրնայ հայթայթել: Ուստի այդ գիրքերուն մեծագոյն մասը գիտական արժէք զուրկ են:

ՅԱԿՈԲ ՍՎԱԶԼԵԱՆ

Երրորդ զեկուցողն էր Յակոբ Սվազլեան. –

Շնորհակալ եմ այս ասուլիսին համար: Տարիներէ ի վեր շրջան ընող, մեզ բոլորս հաւասարապէս յուզող բազմաթիւ կէտեր կրնան լուսաբանութիւն գտնել այս կերպով: Այս ասուլիսին մէջ ամէնէն դժուար, պարտականութիւնը իմս պիտի ըլլայ, որովհետեւ ես նախ եւ առաջ Թուրք հայրենակից մըն եմ, եւ յետոյ նաեւ Հայ եմ, ուստի ստիպուած եմ երկու կողմերուն ալ տեսակէտներուն թարգման հանդիսանալ:

1981-ին Իսթանպուլի Համալսարանին մէջ այսպիսի գիտաժողով մը կատարուած էր: Այդ օրը հարց տուած էի որ հայկական հարցին մասին խօսելու համար անպայման պէտք էր սպասել որ Թուրք դիւանագէտնե՞ր սպաննուէին արտասահմանի մէջ: Այսօր ալ արդեօք Ծերակուտական Տոլի՞ն կը պարտինք այս համագումարը: Ոչ, մենք չենք ուզեր որ այսպէս ըլլայ: Մենք դարեր ամբողջ քով քովի ապրեր ենք եւ կ'ուզենք որ միայն գէշ օրերու ընթացքին չէ, այլ նաեւ լաւ օրերու ընթացքին խօսինք իրարու հետ այս նիւթերուն շուրջ, քննենք մեր եղբայրական յարաբերութիւնները: Քիչ առաջ փրոֆ. Նէվզատ դրուագ մը յիշեց Լոս – Անճըլըսէն: Այդպիսի հազարաւոր օրինակներ կան: Եթէ աշխարհի վրայ տեղ մը քով – քովի ութսուն ազգեր կան, անոնց մէջէն միայն երկու ազգեր, Թուրքերն ու Հայերն են որ լաւագոյն կերպով պիտի հասկընան զիրար: Եթէ ասոնցմէ մէկը դուրսը նեղ կացութեան մատնուի, միւսն է որ կ'օգնէ անոր: Ես այս ոգիով կը մօտենամ այս հարցին: Մենք, որպէս Թուրք, երկար տարիներ լռութեամբ անցանք այս հարցին վրայէն, մինչդեռ միւս կողմը չարունակ խօսուեցաւ: Ինչպէս ըսուեցաւ, 40 հազար գիրքեր հրատարակելով, անկէ վերջ ալ զանազան արարքներու դիմելով հարցը ահաւասիկ այս կէտին հասաւ: Թուրքեւհայ յարաբերութիւնները իրենց երկար պատմութիւնը ունին: Եւ պատմութիւնը օղակներով կազմուած է: Կարելի չէ անոր մէջէն օղակ մը փրցնել, կամ մէկ օղակին տեղ ուրիշ մը դնել:

Միշտ վէճի նիւթ դարձած է այստեղ: Հայերուն պահանջած հողերը իրե՞նց կը պատկանին: Հայերը բնաւ Պետութիւն ունեցա՞ծ են: Մինչդեռ այս կէտերը կարեւոր չեն: Կարեւորը այն է, որ դարեր ամբողջ Հայերը ապրեր են որպէս այս հողերուն մարդիկը: Եւ Աստուած այնպիսի հողի մը վրայ տեղաւորեր է զանոնք, որ դիւրին հող մը չէ: Եկող – գացողին ոտքի կոխանը եղեր են: Եկող գացողն ալ զբօսաշրջիկներ չէին, պատերազմիկներ էին: Եկողը զարկեր է, գացողը զարկեր է: Այս պայմաններու մէջ կարելի չէր սպասել որ Հայերը իշխանութիւններ, Պետութիւններ կազմէին: Հայերու պատմութիւնն ալ գրեթէ բոլոր ազգերու պատմութիւններուն նման առասպելներու, դիցաբանութեանց վրայ հիմնուած է: Անոնք, զանազան վայրերէ անցնելով, երկար ժամանակ առաւելաբար ապրեցան Արեւելեան Անատոլուի ու Կովկասի մէջ: Երբ 11-րդ դարուն Սելջուքները Ալփասլանի հետ եկան, Հայերը գտան իրենց դիմաց: Մենք փաստօրէն գիտենք տակաւին, թէ Մանազկերտի պատերազմի ընթացքին 40 հազար Հայ ասպետներ ալ Ալփասլանի կողքին կռուեցան թշնամիին դէմ: Եւ Սելջուքներուն հետ միասին, Հայերն ալ հոսեցան դէպի Արեւմուտք: Հայերը տեղ գրաւեցին Թուրքերու կեանքին մէջ, գեղարուեստի բոլոր մարզերուն մէջ օգնեցին անոնց, վերջապէս Պոլսի գրաւումէն վերջ ալ Պոլիս եկան տեղաւորուեցան: Ֆաթիհ խելացի էր, արիւն չհոսեցուց, մարդ չսպաննեց: Ներդաշնակութիւն մը հաստատելու համար Հայոց Պատրիարքը Պուրսայէն Պոլիս բերաւ, Պոլսոյ մէջ Պատրիարքարան մը հիմնեց: Հայերը ամէն կողմէ Պոլիս հոսիլ սկսան: Ուշադրութիւն ըրէք եւ տեսէք թէ Հայերը առաջին անգամ ուրտեղեր բնակութիւն հաստատեր են: Գումգաբու, Ենիգաբու, Սամաթիաղաբու, Թօփգաբու, այսինքն բոլոր դռները, որոնք ամէնէն փափուկ ու վտանգաւոր վայրերն էին: Ուրեմն Օսմանցիները մեծ վստահութիւն ունէին Հայերուն վրայ որ զանոնք ամէնէն վտանգաւոր մէկ պահուն կը տեղաւորէին այդքան վտանգաւոր տեղերու վրայ:

Մենք կ'ուզենք, որ, եթէ 20-րդ դարու սկիզբէն մեզի շատ դառն ժառանգ մը թողուած է, մենք ատիկա այլեւս մեր զաւակներուն չթողունք: Մէկը տեղահանութիւն կը կոչէ պատահած դէպքերը, միւսը ցեղասպանութիւն: Ես կը կարծեմ որ շատ դժուար պիտի ըլլայ լուծում մը գտնել: Բայց բնաւ դժուար չէ, օրինակի համար, տեսնել թէ Հայ հայրենակիցները ինչպիսի նպաստներ բերած են այս երկրին: Գալատ, աշտարակ, մզկիթ, այսօր Պոլսի մէջ ուր որ նայիք, բայց լուցկիի տուփերու պէս վերջերս կառուցուած պանդոկներէն, ինչ որ տեսնէք, Հայերը շինած են: Բայց ատիկա կ'ըսեմ ոչ թէ անոր համար որ Հայ էին անոնք, հարկաւ պիտի շինէին, ատիկա իրենց երկիրն էր, փադիշահը ուզած էր որ շինէին ու անոնք շինեցին: Ուրեմն ինչո՞ւ մէկ օրէն միւսը ասոնք պիտի մոռցուին: Անատոլուի մէջ Հայեր կային, բարեկամներ, հիմա պարպուած է: Ձեր շուրջը, աշխարհի վրայ ամէն կողմ, ո՞ր Հայուն որ հարցնէք, հայրը կամ մայրը Գոնիացի է, Ատափազարցի է, Սվազցի է, չեմ գիտեր ուրտեղացի է: Ասոնք ի՞նչ եղան: Կը նշանակէ թէ դէպքեր պատահեր են: Եթէ այս դէպքերը քննելու ատեն, բնաւ չխօսինք Իթթիհատ – Թէրաքքիին մասին, Ֆրանսացիներուն, մանաւանդ Գերմանացիներուն մասին, եթէ բնաւ չխօսինք Պաղտատի երկաթուղիին համար, Մուսուլի քարիւղին մասին Գերմանացիներու կողմէ ցուցաբերուած ախորժակներուն եւ գրգռութիւններուն մասին, ոչինչ կը հասկնանք պատահած դէպքերէն: Նաիմ Պէյին յուշերը ճիշդ ալ կրնան ըլլալ, կեղծ ալ կրնան ըլլալ: Բայց Նաիմ Պէյ այդ գիրքը չէ գրած: Քառասուն տարիներ անցեր են վրայէն, ինչո՞ւ այսօր կը պնդենք որ կեղծ է, երբ այլեւս դժուար է հաստատել: Յարգելի Օրէլը գանգատեցաւ որ գիտնականներ չեկան Արխիւներ քննելու: Ինչո՞ւ չեկան: Համոզի՞չ չեղանք արդեօք, թէ ոչ ուշ մնացինք արխիւները բանալու:

Այս հարցերուն դիմաց այլեւս, որպէս Թուրք եւ Հայ, մեր սիրտերը լաւ մը բանալու ենք իրարու: Ասկէ վերջ ի՞նչեր կրնանք ընել, արտաքին քաղաքականութեան մէջ ի՞նչեր կրնանք ընել: Այս հարցին մէջ դարձեալ Թուրքիոյ Հայերն են որ կրնան ամէնէն ազդեցիկը ըլլալ, որովհետեւ անոնք շատ լաւ գիտեն կացութիւնը, գիտեն Թուրքիոյ դիրապզդածութիւնը, գիտեն դէպքերուն մանրամասնութիւնները, նաեւ Հայոց մտածումները եւ գիտեն թէ ի՞նչ կարելի է ընել անոնց դէմ: Ահա ասոր համար է որ կ'ուզենք որ Թուրքիոյ մէջ պարտականութիւններ յանձնուին մեզի:

ՆԷՎԶԱՏ ԽԱԼՋԸՆԹԱՇ

Լրիւ կը ձայնակցինք յարգելի Սվազլեանի խօսքերուն: Հազարաւոր օրինակներ կան որոնք ցոյց կուտան Թուրքեւհայ բարեկամութիւնը: Արտասահմանի մէջ յաճախ կը տեսնենք հայ ընտանիքներ, որոնց հոն ծնած զաւակներն անգամ Թրքերէն կը խօսին: Պէտք է ուրեմն յարաբերութիւններ ձեռք առնենք իրենց լաւ եւ ուրախ կողմերով ալ: Երբ այս երկրին մէջ այնքան շատ թապուներ փուլ կուգան, բոլոր թապուները պէտք է փլցուին ի վերջոյ:

(Շար. 1)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

• Հ.Մ.Ը.Մ. ԼԱՒ ԴԻՄԱԴՐԵՑ

Կ'ակնկալուէր հրաշք մը Տէսինի մարզադաշտին վրայ: Տեղի չունեցաւ: Հ.Մ.Ը.Մ. պարտուեցաւ: Մոնսօ-լէ-Մին յաղթեց սակայն նուազագոյն տարբերութեամբ միայն՝ 2 – 1:

Աւելի քան 600 հոգի ներկայ էին այս մրցման, Շաբաթ, Դեկտեմբեր 16-ին, ի հաշիւ Ֆրանսայի Բաժակի 7-րդ շրջանին: Տեսան որ հայանուն ակումբը կըրցաւ հաւասար խաղարկութիւն մը ունենալ իր դասակարգէն չորս աստիճան վեր դասակարգի պատկանող խումբի մը դէմ: Արհեստավարժ խումբի մը: Հաւանաբար երկրորդ բաժանումի ամէնէն ուժեղ սակայն:

Առաջին կիսախաղին, հովն ունենալով ի նպաստ իրեն, Հ.Մ.Ը.Մ. դիմադրեց երկար: Ցարձակեցաւ ալ: Մոնսօ իր առաջին կոլը նշանակեց 42-րդ վայրկեանին միայն:

Երկրորդ կիսախաղին, կը սպասուէր որ արհեստավարժ խաղացողները լայն առաւելութիւն մը ցոյց տան: Այդպէս չեղաւ: Լիոն-Տէսին կը յարձակէր այնքան յաճախ, որքան իր մրցակիցը. 72-րդ վայրկեանին Թահմիզեան յաջողեցաւ նոյնիսկ հաւասարեցնել՝ 1 – 1. մեծ ուրախութիւն Հ.Մ.Ը.Մ.-ի խաղացողներուն մօտ. ողջագուրումներ... Ջիղերը թուլցան, ուշադրութիւնը, կեդրոնացումը տկարացան: Արդիւնք՝ երկու վայրկեան վերջ Մոնսօ կը նշանակէր յաղթական կոլը, Հ.Մ.Ը.Մ.-ի յետսապահներէն մէկուն անուշադրութեան իբր հետեւանք:

Հայանուն ակումբը փախցուց այսպէս առիթ մը իր վրայ խօսեցնել տալու ֆրանսական ֆութպոլի շրջանակներուն մէջ:

• ՎԱԼԱՆՍ ՊԱՐՏՈՒԱԾ ԱՌԱՆՑ ԿՈԼԻ

Առանց կոլի, երկու ժամուան խիստ խաղարկութենէ մը վերջ (0 – 0):

Սէն Ռաֆայէլի մէջ, հայանուն ակումբը իր դասակարգին պատկանող խումբի մը առջեւ, պարտուած է յաջող ապատ հարուածներու տարբերութեամբ՝ 2 – 0:

Այսպէսով վերջ կը գտնէ ֆրանսահայ խումբերուն ասպարէզը Ֆրանսայի Բաժակի մրցաշարքին մէջ: Կը մնան ախոյեանական խաղերը՝ որոնց ընթացքին Վալանսի Հ.Մ.-ը պիտի ջանայ բարւոքել իր դիրքը դասաւորումին վրայ: Ներկայիս՝ 8-րդ: Յաջորդ մրցումը, Յունուար 20-ին, Վալանսի մէջ Քանէի դէմ:

• ԱՐԾԻՒ ՄԻՇՏ ՅԱՋՈՂ

Կիրակի օր տեղի ունեցան նաեւ Փրովանսի Բաժակի խաղերը:

Մինչ Սէն Թ'Անթուանի Հ.Մ.-ը պարտուած է Ֆոսի մէջ իրմէ մէկ դասակարգ վար խումբէ մը՝ 4 – 2, Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ, իր դաշտին վրայ, գնահատելի յաղթանակ մը տարած է աւելի բարձր դասակարգի խումբի մը դէմ, հակառակ որ այս վերջինը յաճախ տիրապետած է խաղին:

Առաջին խաղամասին Խողեանի եւ Ղազարեանի նշանակած երկու կոլերը ապահոված են յաղթանակը՝ 2 – 1. Արծիւ որակուած է այսպէսով մասնակցելու 1/8րդ աւարտական խաղերուն:

• ՈՒՐԻՇ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ

Ռոնի ախոյեանութիւն՝ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի պահեստին յաղթած է Սէն Քլէրի 1 – 0, Վիէնի Հ.Մ.-ն ալ՝ Միզէրիէօյի 1 – 0: Վիէն այս անգամ լաւ մրցաշրջան մը բոլորելու վրայ է: Ախոյեանութեան կիսուն, 3-րդ է եւ կրնայ յաւակնիլ վերելքի:

Լիկի առաջնութեան մէջ, Վալանսի Հ.Մ.-ին միճիմ խումբը իր խմբակին առաջատարն է, եւ տարեգլխէն վերջ, պիտի շարունակէ պայքարիլ վստահօրէն, ի խնդիր ախոյեանի տիտղոսին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Ա. Խթիճէմէզեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման Յակոբ Թահանի մահուան տարելիցին առթիւ:

COMMUNIQUE

Mme Arménouhie Guiragossian, sa sœur,
L'Association Nationale des Volontaires,
Anciens Combattants et Résistants
Arméniens de France
et l'Institut Arménien de France

ont tenu à organiser la cérémonie religieuse des obsèques de Madame

Mélinée MANOUCHIAN

en l'Eglise Arménienne de Paris le mercredi 13 décembre 1989 en présence de Monseigneur Kude Nakachian, Prélat des Arméniens d'Europe.

Sa famille, ses compagnons de combat, les représentants de la communauté arménienne, ses amis ont rendu un hommage solennel à l'une des dernières grandes figures de la Résistance, Mélinée, Chevalier de la Légion d'Honneur et symbole avec son époux Missak de l'engagement de tout un peuple aux côtés de la France.

Les plus hautes personnalités de l'Etat ont unanimement souligné dans leur message de condoléances le respect et la considération pour le courage de Missak Manouchian et de Mélinée, recouverte pour la circonstance du drapeau français et ont délégué à l'église arménienne leur représentant :

Le capitaine BERGES au nom de M. François Mitterrand, Président de la République,
Monsieur DUPUIS au nom de M. Alain Poher, Président du Sénat,
Monsieur GODECHOT au nom de M. Michel Rocard, Premier Ministre,
Monsieur BOUTONNET au nom de M. André Méric, Ministre des Anciens Combattants,
Monsieur DIAZ au nom de M. Jacques Chirac, Maire de Paris,
Monsieur COULLOMB au nom du Parti socialiste,
Monsieur BARCELLINI Chargé de mission à la Délégation Historique des Armées
et
Monsieur SARRE, Ministre, au nom du Gouvernement Français, prononça l'allocution funèbre au Cimetière d'Ivry, au Carré des Fusillés où Mélinée repose dans la tombe même de Missak MANOUCHIAN. Héros «Mort pour la France», ce qui est un fait unique et un insigne honneur dans l'Histoire de la France Combattante de ces derniers 70 ans !

Citons les personnalités ayant pris la parole à l'Eglise Arménienne :
Diran Vosguéritchian, Président des Anciens Combattants et Résistants Arméniens,
Jean-Pierre Mahé, Professeur,
Rouben Mélik, écrivain,
Séro Khanzadian, écrivain d'Arménie et Héros de l'U.R.S.S.

Parmi les gerbes de fleurs des autorités gouvernementales, des associations, de ses compagnons d'armes et des proches, citons celle de ses amis Charles Aznavour et Georges Garvarentz.

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ

13, rue du Perche — 75003 Paris

ԾՆՈՒՆԴԻ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 24, Ճրագալոյց Ս. Ծնունդի, ժամը 17-ին, երեկոյեան ժամերգութիւն, ապա՝ հանդիսաւոր պատարագ:

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 25, Տօն Ծընընդեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ժամը 11-ին հայրապետական պատարագ, զոր կը մատուցանէ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 22

VENDREDI
22 DÉCEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.172

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNÉE — No 17.172

«ՊԷՐԷՔԷԹԶԱՏԷ»Ի ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԱՍՈՒԼԻՍԸ ՀԱՅԵՒԹՈՒՐՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՇՈՒՐՋ

ԿԱՄ՝

ՆՈՅՆ ԵՐԳԸ ԼՍՈՂԸ ՑՈԳՆԵՑԱՒ
ՆՈՅՆ ԵՐԳԸ ԵՐԳՈՂԸ ՉՅՈԳՆԵՑԱՒ

(Բ· եւ վերջին մաս)

ՄԻՄ ՔԵՄԱԼ ԷՕՔԷ

Այս հարցը շատ լայն հարց մըն է։ Յակոբ Սվազլեան ըսաւ որ երկար տարիներ լուռ մնացինք այս խնդրին վրայ։ Իրականութեան մէջ բնաւ լուռ չմնացինք։ Բայց մենք մեր պատմութիւնը սխալ դըրեցինք։ Հայերու նման մտածողներուն առաջինները մեզմէ ելան, մերիններն էին որ Կարմիր Սուլթան կոչեցին Սուլթան Համիտը։ Անիկա շատ տխուր բան մըն է մեզի համար։ Անտարակոյս երբեք մարդոց սխալ գրել չտալ իրենց պատմութիւնը։ Երանի թէ արտասահմանի Հայերն ալ նոյնքան ջերմութեամբ արտասանէին Յակոբ Սվազլեանին այս խօսքերը։ Բայց կրկնենք որ հայկական հարցը բոլոր Հայերուն հարցը չէ։ Մենք հոս հայկական դատ ըսելու ատեն նկատի կ'առնենք միայն Թուրքիոյ դէմ եղող եւ ԱՍԱԼԱ-ի գծին վրայ գտնուող մարդոց կողմէ ստեղծուած դատը։ Ի՞նչ կը պահանջեն անոնք։ Երեք բան։ Նախ ճանչնալ ցեղասպանութիւնը, եւ ինչպէս Բ· աշխարհամարտէն վերջ եղաւ Նացիներու զոհերուն նկատմամբ, ձեւով մը ներողութիւն խնդրել Հայերէ։ Յետոյ հատուցում ընել մեռեալներուն համար։ Վերջն ալ հող տալ Հայոց։

ԶԱՖԷՐ ԱԹԱՅ

Լրագրող Զաֆէր Աթայ արտայայտեց հետեւեալ միտքերը·—

Երկու դէպքեր պիտի պատմեմ ձեզի։ 1975-ին Թուրքիոյ պանդոկներէն մէկուն լոպիին մէջ Ճարոնի մէջ տպուած անգլերէն թերթ մը կը թղթատէի։ Յանկարծ տեսայ ընթերցողի նամակ մը որ ստորագրուած էր «Արարատ» ստորագրութեամբ։ Գիտէք, «Արարատ»ը Ագրըի Հայոց կողմէ տրուած անունն է։ Նամակին մէջ ահաբեկչական միշտ նոյն ծանօթ պնդումները տեղ գտած էին։ Բարեկամներ, ես չեմ գիտեր թէ Ճարոնի մէջ քանի՞ Հայ կ'ապրի։ Զո՞րս, հի՞նգ, ամէն պարագայի ոչ տասնէ աւելի։ Բայց ահաւասիկ անոնք Ճարոնի պէս տեղ մը կրցած էին հրատարակութեան տալ այդ նամակը։

1982-ին Ֆոլքլէնտի պատերազմին պատճառաւ Պուէնոս – Այրէս գացած էի եւ հոն տեսայ Ապրիլ 24-ի ցոյցը։ 50·000 Հայեր կ'ապրին այդ երկրին մէջ։ Բայց անոնք տարբեր են միւս երկիրներու Հայերէն, անոնք կերպով մը հալած են սպանական մշակոյթի մէջ, անոնց միջեւ հայերէն փնտցող ալ չկայ։ Բայց Ապրիլ 24-ին անոնք կը պոռային թէ իրենցմէ 12 հազար քիլոմեթր հեռու գտնուող Վանն ու Կարսը իրենց կը պատկանին։

... Մեզի չարունակ կ'ըսեն· – «Ճանըմ, ընդունեցէք վերջանայ»։ Կարելի չէ որ ընդունինք։ Եթէ ընդունինք ի՞նչ պիտի ըլլայ։ Որո՞ւ հետ պիտի բանակցինք։ Ահաբեկիչներու պետ՝ Արա Թորանեանի՞ հետ, ահաբեկիչներու ղեկավար Հայ հոգեւորականներո՞ւ հետ։ Յետոյ, եթէ անցեալի հողերու պատկանելիութիւնը քրքրելու ելլենք, աշխարհի վրայ ոչ մէկ սահմանագիծ կը մնայ։ Ամերիկացիները Նիւ – Եորքը Մեքսիքացիներէն գնած էին քանի մը կտոր կերպասի փոխարէն։ Իսկ եթէ Թուրքիա «այս հողերը իմս էին» ըսել սկսի, ոչ Միջին – Արեւելք կը մնայ, ոչ ալ Եւրոպա։ Ամերիկայի մէջ ապրող Հայերուն մէջէն քանի՞ հոգի Վարդօ կուգայ բնակելու, եթէ այդ հողերը իրենց տրուին։ Անոնք հոս կուգա՞ն։ Ծիծաղելի պնդումներ են ասոնք։ Ի՞նչ պիտի խօսինք Հայերու հետ։

ԷՐՀԱՆ ԵԻՂԻԹՊԱՇՕՂԼՈՒ

Վերջին ղեկուցողն էր Արտաքին նախարարութեան Հայկական Հարցերու մասնագէտներէն դիւանագէտ Էրհան Եիղիթպաշօղլու, որուն պարտականութիւն տրըւած էր բացատրել Թուրքիոյ կեցուածքը Ամերիկայի մէջ Քոնկրէսի յղուած Հայկական Բանաձեւին նկատմամբ։

Եիղիթպաշօղլու այս առթիւ պատրաստած էր բաւական երկարաշունչ ուսումնասիրութիւն մը, որ սակայն ընդհանրապէս լեցուն էր ծանօթ դէպքերու շարայարումով, քանի որ բոլորն ալ տակաւին շատ թարմ անցուդարձեր էին միտքերու մէջ։ Արդէն ինք ալ բաւականաչափ ժամանակ չունեցաւ կարդալու ամբողջ ուսումնասիրութիւնը ու ստիպուեցաւ յապաւել։

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

Այս կերպով վերջ գտած էին վեց ղեկուցողներու առաջին ելոյթները։ Եւ որովհետեւ ներկաներէն շատեր զանազան հարցումներու թղթիկներ ուղարկած էին հանդիսավարին, փրոֆէսէօր Եալչընթաշ ըսաւ որ այժմ ղեկուցողները պիտի պատասխանէին այդ հարցումներուն։

Տրուած ըլլալով որ հարցումները ուղղեալ էին ղեկուցողներու, իւրաքանչիւր ղեկուցող տուաւ իրեն ուղղեալ հարցումին պատասխանը։ Բայց իւրաքանչիւր ղեկուցողին տրուեցաւ միայն հինգական վայրկեան, ինչ որ շատ անբաւարար էր։

ՓՐՈՖ· ՄԻՄ ՔԷՄԱԼ ԷՕՔԷ

Փրոֆէսէօր Միմ Քէմալ Էօքէյի ուղղըւած հարցումի մը մէջ կը հարցուէր Իթթիհատ – Թէրաքքի կուսակցութեան խաղացած դերին մասին։ Էօքէ բաւական կարճ անցաւ այս նիւթը, յետոյ ըսաւ որ Պատմութիւնը եւ Քաղաքականութիւնը պէտք է անջատուին իրարմէ։ Պատմութիւնը պէտք է թողուի պատմաբանին։ Պատմութիւնը երկու բանի կը կարօտի· փաստաթուղթի ու մեթոտոլոժիի։ Վաթսուն տարիէ ի վեր այս երկրին մէջ վիճաբանութիւններ կը կատարուին Իթթիհատ – Թէրաքքիի մասին, ասկէ վերջ ալ դեռ երկար պիտի շարունակենք վիճիլ։

Ներկաներէն մէկը կը հարցնէր թէ Իթթիհատ – Թէրաքքի կուսակցութիւնը գործակցած չէ՞ր Հայոց Դաշնակցականներուն հետ։ Էօքէ պատասխանեց որ այո, արդարեւ այդ շրջանին սերտ յարաբերութիւններ հաստատուած էին Հայերու հետ եւ Իթթիհատը գործակցութեան շըրջան մը ունեցած է Դաշնակցութեան հետ։ Էօքէ իր խօսքերը շարունակելով, սեղմ տողերու մէջ կարգ մը եզրակացութիւններու յանգեցաւ եւ ըսաւ որ Հայերը այլեւս պէտք է կտրեն այս ինքզինք կըրկնող շրջանակը եւ դուրս ելլեն անկէ։

ՅԱԿՈԲ ՍՎԱՃԼԵԱՆ

Ներկաներէն մէկը լրագրող՝ Պր· Յակոբ Սվազլեանին հարցուցած էր թէ ինչո՞ւ Հայերը 50-ական թուականներուն զանգուածաբար գաղթել սկսած էին Թուրքիայէ, ինչո՞ւ խոյս կուտային Թուրքիայէն։ Սվազլեան պատասխանեց որ ատիկա ճիշդ է, բայց պէտք է նկատի առնել այդ շրջանի կարգ մը դէպքերը։ Նախ Ունեւորութեան Տուրքը, ապա 1955 Սեպտեմբեր 6 – 7-ի դէպքերը։ Այս դէպքերը պատճառ դարձած էին որ Հայերը կորսնցնէին իրենց անդորրութիւնը, եւ հոն ուր անդորրութիւնը կը պակսի, գաղթը կը սկսի։ Այսօր այլեւս կարելի է նստիլ քննել այն հարցը, թէ արդեօք լա՞ւ եղաւ որ այդքան մեծ թիւով Հայեր արտագաղթէին Թուրքիայէ ու բնակութիւն հաստատէին այլ երկիրներու մէջ։

Ներկաներէն մէկը Յակոբ Սվազլեանին կը հարցնէր թէ ի՞նչ էր իր կարծիքը ցեղասպանութեան մասին։

Այս հարցումին պատասխանելով, Յակոբ Սվազլեան ըսաւ որ ճիշդ չէ կանգ առնել ցեղասպանութիւն բառին վրայ։ Դուք պիտի սպասէք որ Սվազլեանը ձեզի ըսէ թէ ցեղասպանութիւն մը կատարըւա՞ծ է, թէ չէ կատարուած։ Ես ոչ եղած է պիտի ըսեմ, ոչ ալ չէ եղած։ Անունը, բառը, կարեւոր չէ։ Իմ մեծ մայրը, մեծ հայրը, տակաւին ընտանիքիս ուրիշ անդամները, բոլորն ալ մեռած են, բայց

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱՐՑԱԽ

ՀԱՐՑԸ ՆՈՐԷՆ ՕՐԱԿԱՐԳԻ ՎՐԱՅ՝ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 23-ԻՆ...

Ղարաբաղի երեսփոխան Զօրի Բալայեան յայտարարեց թէ Դեկտեմբեր 23-ին Գերագոյն Խորհուրդը արտակարգ նիստ պիտի գումարէ եւ զբաղի ... Արցախի հարցով։ Այս յաջորդական ձգձգումներն ու քննութիւնները այլեւս շատ ու շատ անհամ կատակի մը բնոյթ առած են․ Ցարդ, Մոսկուա փաստը տուաւ թէ չէր կրնար, չէր համարձակի՞ր, քաղաքական որոշում մը տալ եւ երբեմն – երբեմն ձախող ղեղահատ մը կը փորձէ, ժամանակ շահելու համար, ու ժամանակ կը կորսնցնէ...։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԱՈՒՉԵՍԿՈՒ, Պուքրէշ վերադարձին, ձայն – հեռատեսիլ ելոյթով մը բացատրեց թէ ինչ որ պատահած է Թիմիսոարա խուլիկաններու գործն է, ամէն ինչ արտասահմանէն դրդուած է, օտար Պետութիւններու գաղտնի սպասարկութեանց կողմէ պատրաստուած են ցոյցերը։ Եւ ուրեմն՝ պաշարման վիճակ հռչակուած է ու Չաուչեսկու կ'արդարացնէ ապահովութեան ուժերու միջամտութիւնը։ Ամբողջ աշխարհ կը դատապարտէ Եւրոպայի այս բռնակալը ու Միչէլ Ռոքար իսկ Ազգ· Ժողովին առջեւ խիստ կերպով ձաղկեց Ռումանիոյ վարչակարգն ու իր մենատէրը, ապահովելով որ ան պիտի տապալի եւ որքան շուտ՝ այնքան լաւ։ Համայնավար խումբին պարագլուխը՝ Ա· Լաժուանեռի դատապարտեց ինչ որ կը կատարուի, բայց, չի հասկնար թէ ի՞նչպէս Խորհրդային Միութիւնը կրնայ միջամըտել։ Երկրին մէջ, ըստ հասուկենտ հասած լուրերու ցոյցերը կը շարունակուին, ժողովուրդը ամէն բան աչք առած կը թուի, պատրաստ մեռնելու ի սէր ազատութեան։ Ջուր չկայ, հաց չկայ, լոյս չկայ եւ լուսարդել հաստատուած է ժամը 23-էն սկսեալ։

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ իրենց զինեալ միջամտութեամբ ձեռք առին Փանամայի կացութիւնը, բայց չկրցան ձեռք ձգել Նորիէկան եւ մէկ միլիոն տոլար պարգեւ կ'առաջարկեն։ Ուաշինկթընի այս «արդար դատը» ինչպէս Պուշ կ'որակէ գործողութիւնը, 11 ամերիկացի զինուորներու եւ 60 Փանամացիներու մահով փակուած է, պաշտօնապէս։ Նոյնիսկ եթէ միջամտութիւն մըն է օտար Պետութեան մը ներքին գործերուն, Նորիէկայի թմրեցուցիչի շահատակութեամբ զբաղելու հանգամանքը թոյլ կուտայ, որ եթէ նոյնիսկ զօրավիգ չըլլան, արեւմտեան կարգ մը երկիրներ, ինչպէս Ֆրանսա չդատապարտեն Միացեալ – Նահանգները։ Մոսկուա դատապարտեց խստօրէն, յայտնելով իր «նոր մտածողութիւնը» ի տես «ՄԱԿ-ի Ուխտի բռնաբարման» Ս·Ի·Ա·-ի նախկին գործակալ, Նորիէկա այդ հանգամանքով ալ Պուշի պաշտօնեան եղած է։ Փանամայի մէջ, միշտ ըսուած է որ ոչինչ կը կատարուի առանց Միացեալ – Նահանգներուն։ Թէոտոր Ռուզվելթն է որ ստեղծած է Փանաման, որովհետեւ կ'ուզէր երկու ովկիանոսներուն միջեւ ջրանցք մը։ Հինգշաբթի օր, միշտ կը փնտռուէր Նորիէկան, որ թերեւս երկրին մէջ իսկ թաքստոց մըն է եւ հոնկէ կոչ ըրած է դիմադրութեան։ Մայիսին, օրինաւոր կերպով նախագահ ընտրուած էր Կիլերմօ Էնտարա եւ զօր· Նորիէկա ջնջած էր ընտրութիւնները եւ ձեռք առած իշխանութիւնը։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 6-րդ օրուան համար կը շարունակուէր ԷՆ – ԷՄ – ՓԷ – ՓԷ-ի ՍԷ – ԺԷ – ԹԷ բանուորներու գործադուլը, այլեւս փտանգելով իսկ թերթերու կեանքը։ Լիպէի անձնակազմը այս իմաստով ղեկոյց մը հրատարակած էր, իսկ «Ֆիկառօ» լոյս չէր տեսած։ Ի՞նչպէս եւ ինչո՞ւ լոյս ընծայել թերթ մը, զոր կարելի չէ ցրուել։ Օրաթերթերու հրատարակիչները ցրումի զուգահեռ ցանցեր կազմակերպած են, բայց ՍԷ – ԺԷ – ԹԷ-ի բանթողներուն գործին չի գար եւ երկաթէ ձողերով աշխատող բանուորներու վրայ յարձակած են։ Նոր խօսակցութիւններ տեղի կ'ունենային Հինգշաբթի օր եւ եթէ ելք մը չգտնուի կամ թերթերու հրատարակութիւնը կը դադրի կամ պէտք է նոր կարգադրութիւններ ընել ԷՆ – ԷՄ – ՓԷ – ՓԷ-էն հրաժարելով։

ԼԻՏՈՒԱՆԻԱ բացէ ի բաց ապարէզ կը կարդայ Մոսկուայի։ Համայնավար կուսակցութիւնը իր անկախութիւնը հռչակեց Մոսկուայի նկատմամբ եւ դեռ հանրապետութիւնն ալ անկախ եւ ժողովրդավար հռչակելու հարցը օրակարգի նիւթ է։

ԳՐԱԳԷՏ ՊԱԹԻՍԹ-ՄԱՐԷ, ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Դեկտեմբեր 21-ի «Լիպերասիոն»ի գրական էջերուն մէջ հարցազրոյց մը լոյս տեսած է Պաթիսթ – Մառէի հետ։ Du Coq à l'Ane հարցումներու նախավերջինն է·- Թուրքիա պէտք է՞ մաս կազմէ Եւրոպայի։ Պաթիսթ – Մառէ կը պատասխանէ·— «Գրեթէ հրամայական կերպով հայամէտ (փրօ – արմէնիէն) մըն եմ։ Կը խորհիմ թէ կարելի չէ Թուրքիան Եւրոպայի ծոցն առնել, ցորչափ չի ճանչնար Հայերու ցեղասպանութիւնը, բայց, շատ դժուար հարց է ժողովուրդի մը կողմէ իր իսկ պատմութեան սխալներուն ճանաչումը···»։

ՓԱՐԻԶԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Գերմանիայէն Հ. Նոլթի նիւթը Աղէտին պատճառած ծանր խռովքն էր ու սուգը: Խռովքը կեանքը խանգարող ազդակ մըն էր. ան հետեւանքն էր անցեալի մը որ անցնիլ չէր գիտեր, չէր անցներ:

Այդ խռովքը Հայերու պարագային կը վերաբերէր վերապրողներու եւ նաեւ ըՍփիւռքի եւ Հայաստանի հայութեան: Իսկ սուգին ընդհանրացումը իր մէջ կ'առնէր ամբողջ ազգը: Նոլթի համար կարեւոր ազդակ մըն էր նաեւ յիշողութիւնը. Թուրքիա սակայն չէր արտօներ որ վկայութիւններ հաւաքուէին Թուրքերէ եւ Քիւրտերէ ու օր մը այդ վկայութիւնները ամբողջովին պիտի կորսուին:

Հ. Նոլթ եւս անդրադարձաւ ցեղասպանութեան Պետութեան մը արարքը ըլլալու յատկանիշին ու ապա զայն նկատեց քաղաքակրթութեան ծանր խռովքը: Շեշտեց թէ միայն պատերազմական շրջաններու յատուկ պարագայ մը չէ ցեղասպանութիւնը, այլ օգտագործուած է նաեւ քաղաքական նպատակներով: Ան ծանրացաւ Հայերու յատուկ ծանր խռովքը ընդհանրացնելու կարեւորութեան վրայ, որպէսզի միջազգային բեմին վրայ կարելի ըլլար խուսափիլ այլ ցեղասպանութիւններէ:

Զեկուցումներու յաջորդած հարցումներու բաժինին մէջ խնդրոյ առարկայ դարձաւ Թուրքիոյ ուրացումը. յայտնըուած կարծիքի մը համաձայն, պաշտօնականէն տարբեր տեսակէտ ունեցողներ ալ կային հաւանօրէն, զոր կարելի էր զօրացնել որպէս միջոց գործածելով օրինակ, Գերմանիոյ Թուրք բանուորները: Իվ Թէրնոն պատասխանելով հարցումի մը, ըսաւ թէ Թուրք ժողովուրդը ամբողջովին կ'անգիտանայ թէ ինչ կատարուած է 1915-ին, իսկ Թուրք կառավարութիւնը չի ճանչնար Հայերու ցեղասպանութիւնը, պատճառաբանելով որ հողային պահանջ եւայլն պիտի յաջորդեն այդ քայլին: Իվ Թէրնոն խօսելով նաեւ վերջերս բացուած Թրքական դիւաններուն մասին ըսաւ թէ սուտի նոր աղբիւր են անոնք, որոնց պատրաստութիւնը 70 տարի տեւեց, ու զուգահեռ ընթերցում մը կը բաւէ բոլոր սուտերը մէջտեղ հանելու համար:

Երկրորդ օրուան կէսօրէն ետքի նիստը, որուն կը նախագահէր Թ. Վան Պովէն, յատկացուած էր պատժամիջոցներու եւ կանխարգելումի: Լ. Քուփըր 1945-էն ետքի ցեղասպանութիւնները կանխարգելու ջանքին ձախողութեան պատճառներուն անդրադարձաւ. գլխաւորը նկատեց անորոշութեան պարագան. նոյնիսկ ցեղասպանութեան սահմանումին մէջ անորոշ կէտեր կային, ինչ որ արգելք էր կանխարգելումին: Այլ ազդակ մըն էր եսակեդրոնացումի պարագան, ինչպէս Հրեաներու պնդումը թէ իրենց ցեղասպանութիւնը եզակի բնոյթ մը ունի: Ցեղասպանութեան դէպքերը հասարակաց յայտարարներ ունենալով հանդերձ, ունէին եզակի պարագաներ, ընկերային, պատմական եւ նիւթական մարզերուն վերաբերեալ, որոնք կը բարդացնէին ցեղասպանութիւնները արգիլելու աշխատանքը: Այսուհանդերձ իւրաքանչիւր պարագայ պէտք էր ձեռք առնուէր ճկուն համակարգով մը ու կիրարկումի չարունակական հոլովոյթով:

Ի. Չէրնիի զեկուցումը կը կեդրոնանար ցեղասպանութեան ահազանգի կեդրոն մը ստեղծելու վրայ: Դժուար էր նման քայլ մը, նիւթական մեծ միջոցներու կը կարօտէր, յաւելեալ, Չէրնի վստահ չէր թէ նման կանխարգելող կեդրոն մը ստեղծելու բաւարար անկեղծ փափաք կայ: Այդ կեդրոնը կազմուած պիտի ըլլար առաւելագոյն թիւով ազգերու ոչ-քաղաքական ներկայացուցիչներէն ու լրջօրէն, հետեւողական կերպով պիտի հետապնդէր ցեղասպանական ջարդերը. ամէն բան պիտի ընէր ամբողջ աշխարհի ուշադրութիւնը հոն սեւեռելու համար:

Վերջին զեկուցումը յատկացուած էր ցեղասպանութեան պատժամիջոցներուն: Այս մասին խօսք տրուեցաւ Իրաւաբան Բաթրին Քէչէճեանի. ան խօսեցաւ իրաւարանութեան անզօրութեան դիրքերէն: Պատիժի հասկացողութիւնը ինքնին արդէն ձախողութեան արտայայտութիւն էր, քանի որ կը փաստէր կանխարգիլելու անկարելիութիւնը:

Հոս եւս անորոշութեան մէջ կը կորսուէր ամէն բան. ի՞նչ պիտի ըլլար պատիժը, միայն անձե՞ր, թէ նաեւ Պետութիւններ պատժելի պիտի նկատուէին, ո՞վ կրնար պատիժ պահանջել, ի՞նչ ձեւի պատիժ պիտի տնօրինուէր, ո՞վ պիտի ըլլար դատաւորը:

Այսօրուան իրաւախօսութիւնը տեղ չունէր Պետութիւններու դէմ կիրարկուելիք պատիժներու համար. ուրեմն, Բ. Քէչէճեան առաջարկեց միջազգային մնայուն ատեան մը ստեղծել որ իրաւասութիւն պիտի ունենար միջազգային յանցանքներու պատիժ սահմանելու: Այդ ատեանը պիտի ունենար մասնագէտներու ցանկ մը, պիւճէ մը, եւ ինչ որ ամէնէն կարեւորն էր, Պետութիւնները յանձն պէտք է առնէին ենթարկուիլ անոր տալիք որոշումներուն:

Երկու օրուան չորս նստաշրջանով ու իւրաքանչիւրին հետեւած հարցումներու բաժինով փակուելէ ետք Քոլլոքը, Դեկտեմբեր 10, Կիրակի առաւօտը յատկացուեցաւ փակումի ելոյթներուն: Այս վերջին նստաշրջանին կը նախագահէր Քրիստիան Տէր-Ստեփանեան: Ան առաջին խօսքը տուաւ Վիէնի քաղաքապետ, Ազգ. Ժողովի ընկերվարական խմբակին նախագահ՝ Լուի Մէրմազի, որ գոհունակութիւն յայտնելէ ետք տարուած աշխատանքին, յիշեց Հայերու զօրավիգ անցեալի ու ներկայի Ֆրանսացի անձնաւորութիւնները. յիշեց Ֆրանսայի թափած ճիգը, որպէսզի Թուրք կառավարութիւնը ճանչնայ Հայերու ցեղասպանութիւնը:

Նման ծանրակշիռ արարքի մը արգելք ըլլալու ամէն ազգի միջոցը նկատեց Լ. Մէրմազ, յիշելը: Անիկա դէմը կը կանգնէր նաեւ ուրանալու, խեղաթիւրելու ջանքին:

Իրեն յաջորդեց Սէն Արեւշատեան. անդրադառնալով յանցապարտներու տեւական ուրացումին, ան մաղթեց որ կարելի ըլլայ գոնէ բարոյական պատիժ մը սահմանել, մանաւանդ երբ այսօր եւս ցեղասպանութիւնը բոլորովին իմաստը կորսնցուցած արարք մը չէր մարդկութեան համար, հայ ժողովուրդը օրինակ Սումգայիթի մէջ նոր բաժին մը առած էր անկէ: Ան եւս շեշտեց յիշողութեան կարեւորութիւնը, անդրադառնալով իր անձին միջոցով Մատենադարանին տրուած մրցանակին:

Քաղաքական գիտութիւններու ազգային հիմնարկին ուսումնասիրութիւններու տնօրէն Ալֆրէտ Կրոսէր եւս որ հեղինակն է նաեւ վերջերս հրատարակուած «Le Crime et la Mémoire» հատորին, շեշտեց յիշողութեան կարեւորութիւնը. նաեւ կարեւոր նկատեց պատմականացումի աշխատանքը: Ա. Կրոսէր յանցանք նկատեց յիշողութեան մերժումը ու ատոր օրինակ բերաւ Փարիզի Թուրք դեսպանին երկարաշունչ նամակը որ ուղղուած էր Քոլլոք-ին մասնակից բոլոր մասնագէտներուն. հոն անգամ մը եւս կը կրկնուէին ծանօթ պնդումները, արդարացումի այլեւս ծիծաղելի ջանքով մը:

Կրոսէր հակադրեց երկու օրուան զեկուցումներուն ըսածն ու Թուրք իշխանութեան անփոփոխ դիրքը:

Արդարութեան ու խաղաղութեան կաթողիկէ ֆրանսական յանձնախումբին քարտուղարը աբբայ Փիէռ Թուլա զօրակցութիւնը յայտնեց ցեղասպանութիւնները կանխարգիլելու միտող աշխատանքներու հեղինակներուն. ապա յիշեց Պաթանեան Կաթողիկոս պատրիարքին 1965ին Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումին համար կատարած կոչը:

Իրեն յաջորդեց Քոլլոքի համադրումի երկու տեղեկագիրներուն ընթերցումը. առաջինը սեւեռած էր հարցին փիլիսոփայական երեսակին. ներկայացուեցաւ Միշէլ Մարեանի կողմէ. իսկ երկրորդը, իրաւագիտական եւ դիւանագիտական տեսանկիւնէն, կարդաց Ժեռար Մալխասեան:

Մարդկային Իրաւանց Ֆրանսական Լիկային նախագահը՝ Իվ Ժուֆա անցեալ դարու վերջին տարիներուն հայահալած դէպքերէն սկսելով յիշեց Ֆրանսացիներու մնայուն զօրակցութիւնը հայ ժողովուրդին ու անոր ցաւերուն: Ան հարց տուաւ թէ պիտի գտնուի՞ վերջապէս Թուրք կառավարութեան մէջ մարդ մը որ պատմութեան առջեւ պիտի կրկնէ Վ. Պրանտի արարքը: Ապա ան եւս անդրադարձաւ Թուրք դեսպանին նամակին ու յատկապէս անոր վերջին տողերով յայտնուած սպառնալիքներուն: Դիրքորոշում, որ կը մատնէր սխալը չսրբագրելու յամառութիւնը:

Վերջին արտայայտուողը Եւրոպական Խորհրդարանի նախկին նախագահուհի՝ Սիմոնն Վէյլն էր: Երկար ելոյթով մը ան շեշտեց անցեալէն դաս առնելու պարագան յիշելուն, պատմելուն կարեւոր դերը: Անդրադառնալով որ միջազգային գիտակցութեան զարթօնք մը նշմարելի է, յոյս յայտնեց որ կարելի կ'ըլլայ հաստատել միջազգային պատժական դրութիւն մը: Ան մտահոգութիւն յայտնեց փոքրամասնութիւններու հարցին համար որ ներկայիս դրուած է քաղաքական ասպարէզը: Ան փափաք յայտնեց որ իրաւունքներն ու պարտաւորութիւնները ներփակող փոքրամասնութեան օրէնք մը պատրաստուի: Ամէն կերպով պէտք էր պայքարիլ տարբերութիւններու մերժումին դէմ: Այս կէտին վրայ Սիմոնն Վէյլ մաղթեց որ Եւրոպական Հասարակապետութիւնը տիպար մը ըլլայ միասնական կեանքի, միւսին գերիշխանութիւնը յարգելու եւ տարբերութիւնները հանդուրժելու մարզերուն մէջ:

Եռօրեայ աշխատանքը փակելու համար խօսք առնելով Սոլիտառիթէի նախագահը, եզրափակեց գիտաժողովը, ապա կարդաց բոլոր մասնակիցներուն ստորագրութիւններով Ֆրանսական կառավարութեան յղուած յայտարարագիրը, որով կոչ կ'ըլլայ Դեկտեմբեր 9 թուականը ցեղասպանութեան ոճիրին դէմ ազգային օր հռչակելու: Յայտարարագիրը փափաք կը յայտնէ նաեւ որ Ֆրանսական կառավարութիւնը ՄԱԿ-ի մօտ եւս նախաձեռնութիւն առնէ որպէսզի այդ օրը միջազգային տարողութիւն մը ստանայ:

⁂

Սոլիտառիթէ Ֆրանքօ-Արմէնիէնի պատրաստած այս գիտաժողովին մասնակիցներուն, անոնց ելոյթներուն, կազմակերպչական գործին մասին արդէն շատ բան կ'ըսէ տրամադրուած վայրը: Ազգային Ժողովի սրահները վստահաբար դիւրին չէ ապահովել նման որեւէ ձեռնարկի համար որ զանազան տեսակէտներէ որոշ մակարդակ մը չունենար:

Սակայն հետեւելէ ետք «Ցեղասպանութիւններ» խորագրուած այս գիտաժողովին, անկարելի է կարգ մը կէտերու չանդրադառնալ այս անգամ ենթակայական անկիւնէ մը, որպէս Հայ:

Առաջին ելոյթներէն սկսեալ քանիցս կրկնուեցաւ որ խորագրին յոգնակին կը ներառնէր Հրեաներու, Հայերու, Ցիկաններու եւ Գամպոճի ցեղասպանութիւնները: Սակայն ելոյթներու առանցքը կազմեցին առաջին երկուքը: Ու հոս էր որ կը սկսէր գործել Հայու ենթակայական դիտարկումը: Յաջորդական մասնակիցներու ելոյթներով նիւթին զարգացումը հետզհետէ խրամատ մը կը բանար Հրեաներու եւ Հայերու ցեղասպանութիւններուն միջեւ: Մինչ առաջինը կը ներկայացուէր մտածումի, գաղափարաբանութեան, տեսութիւններու մակարդակին վրայ, երկրորդը՝ յաճախ կը մնար ընդհանուր նիւթին օրինակ ծառայելու դերին մէջ: Հայը տակաւին ցեղասպանութեան հարցին մէջ վերապրողի նմոյշ մը ըլլալը կարծէք ու միայն ատով հետաքրքրական: Միջազգային հեղինակութիւններու զուգահեռ, այս մարզէն հայ մասնագէտներու եւս ներկայութիւնը միայն կրնար համարժէք մօտեցումով ներկայացնել Հայերու ցեղասպանութիւնը: Ո՞վ պիտի կրնայ մեր ցեղասպանութիւնը դէպքէ, պատահարէ, տեղեկատուութեան, օրինակ ծառայելու մակարդակէն բարձրացնել մտածումի, գաղափարի մակարդակին, եթէ ոչ նախ հայ մտածողը, հայ տեսաբանը, հայ ընկերաբանը: Հրեաները չսպասեցին որ ամերիկացի, գերմանացի կամ Ֆրանսացի մասնագէտներ հակին իրենց ցեղասպանութեան վրայ, ցաւալից, ամօթալի, անմարդկային արարքի մը նեղ ու մաշած սահմաններէն հանելու համար զայն: Ու միայն այս մարզին մէջ հայ ընդունելի անուններու բացակայութիւնը կրնար արդարացի պատճառ ըլլալ պարզուած երեւոյթին: Եթէ ցեղասպանութեան նիւթին մէջ, հրաւիրուածներէն ոչ նուազ արժէքով ու համբաւով անուններ չունենայինք հոս կամ այլուր, նման գիտաժողովի մը պարագային անշուշտ պիտի գոհանայինք մեր կազմակերպչական դերով եւ ուրիշներու մեր ցաւին մասին ըսածներով: Սակայն այսօր այդ չէր պարագան:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԻՆ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 4-ԻՆ

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ԴԵՄՈԿՐԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ԱՆՑԿԱՑՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Չպէտք է, ի հարկէ, այն պատրանքն ունենալ, որ դեմոկրատիան ի վիճակի է լուծելու ժողովուրդների շահերը շօշափող բոլոր հարցերը, քանի որ ակնյայտ է, որ նոյնիսկ ամենադեմոկրատական երկրներում, ինչպէս Մեծ Բրիտանիայում և Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներում, ոտնահարւում են Իռլանդացիների եւ սեւամորթների իրաւունքները: Սակայն միւս կողմից չպէտք է անտեսել նաեւ այն յայտնի միտքը, որ թէեւ դեմոկրատիան էլ մի բան չէ, բայց մարդկութիւնը դեռեւս դրանից լաւ բան չի ստեղծել:

Մասնաւորապէս հայ ժողովրդի պատմութիւնը նկատի ունենալով՝ վերջին 70 տարիների նրա բոլոր դժբախտութիւնների պատճառը պէտք է որոնել դեմոկրատիայի բացակայութեան մէջ:

Դեմոկրատիայի առկայութեան դէպքում Հայաստանի անկախ Հանրապետութիւնը չէր ծուատուի Ռուսաստանի, Թուրքիայի եւ Ադրբեջանի միջեւ:

Դեմոկրատիայի առկայութեան դէպքում հնարաւոր չէր լինի իրագործել հայկական գիւղի կոլեկտիւացման հրէշաւոր ծրագիրը, որի կործանարար հետեւանքները դեռ մինչեւ օրս ծանրացած են մեր ժողովրդի ուսերին:

Դեմոկրատիայի առկայութեան դէպքում կը բացառուէին ստալինեան բռնապետութեան սանձազերծած զանգուածային ոճրագործութիւններն ու անմարդկային հալածանքները:

Դեմոկրատիայի առկայութեան դէպքում անհաւանական կը լինէր կոմունիզմի գաղափարականների լուսապսակով զարդարուած բրեժնեւեան մաֆիայի՝ սուլթանների, ռոմանովների, ալիեւների, ռաշիդովների, գրոմիկոների, դեմիրճեանների գործունէութիւնը:

Դեմոկրատիայի առկայութեան դէպքում դժուար թէ հանդուրժելի լինէր գաղութային բռնապետութեան այն ահաւոր լուծը, որ փաթաթուած է Հայաստանի վզին:

Եւ վերջապէս, դեմոկրատիայի առկայութեան դէպքում բացառուած կը լինէին այսպէս կոչուած «վերակառուցման» ջատագովների ձեռնարկած ահաբեկչական գործողութիւնները հայ ժողովրդի նկատմամբ եւ նրա իրաւունքների լկտի ոտնահարումը:

Ահա սրանք են այն իրողութիւնները, որոնք ակնյայտ են դարձնում Հայաստանում արմատական դեմոկրատական վերափոխումների անցկացման անհրաժեշտութիւնը:

Այսօր միայն դեմոկրատիան է, որ ի վիճակի է ժողովրդական զանգուածների աճելի քաղաքական ակտիւութիւնը մղելու դէպի ստեղծարար, շինարար աշ-

խատանքը, դէպի մեր հասարակութեան իրական վերակառուցումը, դէպի Հայաստանի քայքայուած տնտեսութեան վերականգնումը, դէպի արգահատելի բարքերի մաքրումը եւ բարոյական սկզբունքների հաստատումը:

Այսօր միայն դեմոկրատիան է, որ կարող է հայ ժողովրդի համար կայուն երաշխիքներ ապահովել կենտրոնական իշխանութիւնների կամայականութիւններից եւ երկրի քաղաքական անցողիկ ելեւէջներից:

Այսօր միայն դեմոկրատիան է, որ մեր ժողովրդի հարստահարուած զանգուածներին կարող է ազատել կուսակցական – պետական բիւրոկրատիայի քմահաճոյքներից ու ոտնձգութիւններից:

Այս ամէնով հանդերձ, արմատական դեմոկրատական վերափոխումների անցկացումն այսօր վճռորոշ նշանակութիւն ունի նաեւ Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի վերամիաւորման խնդրի լուծման գործնական տեսակէտից:

Միայն եւ միայն դեմոկրատական նախաձեռնութիւնների իրականացմամբ է, որ ադրբեջանական կողմի բռնութեան գործօնին եւ կենտրոնական իշխանութիւնների ահաբեկչական գործողութիւններին, մենք կարող ենք հակադրել հայկական գործօնը: Զարաչար սխալւում են նրանք, ովքեր կարծում են, որ մենք կարող ենք անել այն, ինչ անում են ադրբեջանական իշխանութիւններից խրախուսուող մոլեռանդ տարրերը: Հայ ժողովուրդն ընդունակ չէ կոտորելու անզէն մարդկանց՝ կանանց, ծերերի ու երեխաների, եւ փառք Աստծու, որ այդպէս է, թէեւ միաժամանակ նա ընդունակ է անսահման վճռականութեան ու սխրանքի՝ ինքնապաշտպանութեան սրբազան գործում:

Միայն ու միայն նոր դեմոկրատական նախաձեռնութիւնների իրականացմամբ է, որ մենք կարող ենք կրկին դաշնակիցներ ձեռք բերել՝ յանձինս Խորհրդային Միութեան դեմոկրատական ուժերի եւ միջազգային հասարակական կարծիքի, որոնց համակրանքը մենք որոշ չափով կորցրել ենք անցեալ տարուայ այս օրերի համեմատ:

Միայն ու միայն նոր դեմոկրատական նախաձեռնութիւնների իրականացմամբ է, որ Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի վերամիաւորման հռչակագիրը մենք թղթից կարող ենք վերածել գործի, քանի որ դրանով մենք նոր շարժման մէջ կը դնենք հայկական գործօնը, որն առողջ ցնցումների նոյնպիսի շղթայ կը ստեղծի ողջ երկրում, ինչպէս այն ստեղծեց անցեալ տարի:

Եւ վերջապէս, որ ամենակարեւորն է, միայն ու միայն նոր դեմոկրատական նախաձեռնութիւնների իրականացմամբ է, որ մենք կարող ենք ապահովել Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութեան կեանքի անվտանգութիւնը, քանի որ այդ դէպքում հայ ժողովրդի դէմ ձեռնարկուող ցանկացած բռնութիւն երկրի դեմոկրատական ուժերի եւ միջազգային հասարակական կարծիքի կողմից կը դիտուի որպէս բռնութիւն դեմոկրատիայի նկատմամբ:

Որոնք են դեմոկրատական այդ նոր նախաձեռնութիւնները:

Հայաստանը պէտք է դառնայ Խորհ. Միութեան առաջին Հանրապետութիւնը, որտեղ պէտք է իշխեն համամարդկային արժէքների, ազգերի ինքնորոշման, մարդու իրաւունքների եւ սոցիալական արդարութեան սկզբունքները:

Հայաստանը պէտք է դառնայ Խորհ. Միութեան առաջին Հանրապետութիւնը, որտեղ պէտք է վերացուի կոմունիստական կուսակցութեան ապարատի մենիշխանութիւնը եւ հաստատուի բազմակուսակցական համակարգ: Կրկնում եմ՝ կոմունիստական կուսակցութեան ապարատի եւ ոչ թէ կուսակցութեան, քանի որ իրականում 70 տարի շարունակ երկրում իշխել է ոչ թէ կուսակցութիւնը, այլ նրա բռնապետական ապարատը, եւ շարքային կուսակցականների հսկայական բանակը նոյնքան իրաւազուրկ է եղել, որքան անկուսակցականները:

Հայաստանը պէտք է դառնայ Խորհ. Միութեան առաջին Հանրապետութիւնը, որտեղ պէտք է հաստատուի խօսքի, մամուլի, խղճի լիակատար ազատութիւն:

Հայաստանը պէտք է դառնայ Խորհ. Միութեան առաջին Հանրապետութիւնը, որի Նախագահը պէտք է ընտրուի համաժողովրդական ուղղակի քուէարկութեամբ:

Միայն ու միայն տուեալ խնդիրների իրականացումից է կախուած Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի վերամիաւորման հարցի լուծումը, եւ սերունդները մեզ չեն ների, եթէ մենք այսօր կորցնենք այս բախտորոշ հնարաւորութիւնը: Լեռնային Ղարաբաղն ինքնորոշման իր իրաւունքի կենսագործմամբ ստեղծել է մի ռէալութիւն, որի հետ չեն կարող հաշուի չնստել կենտրոնական իշխանութիւնները, Հայաստանը եւս դեմոկրատական այս նախաձեռնութիւնների իրագործմամբ պէտք է ստեղծի ռէալութիւն, որի հետ նոյնպէս չեն կարող հաշուի չնստել կենտրոնական իշխանութիւնները:

Անհրաժեշտ է թանկ գնահատել ժամանակը, որովհետեւ ազատ գործելու այն առիթը, որը մեզ տրուած է այսօր, վաղը գուցէ այլեւս չլինի, եւ այն, ինչ մենք կարող ենք նուաճել այսօր, վաղը թերեւս չկարողանանք նուաճել: Ուստի հարկ է փութալ, թէեւ առանց աւելորդ հապճեպութեան, առաւելագոյնս օգտագործելու համար ստեղծուած առիթը, քանի որ պատմական փորձը ցոյց է տալիս, որ այն ինչ դեմոկրատիայի բնագաւառում նուաճւում են ժողովուրդները, որքան էլ յետագայում քաղաքական հանգամանքները փոխուեն, այնուամենայնիւ դա մնում է նրանց անկորուստ սեփականութիւնը. որքան էլ բրեժնեւեան բռնապետութիւնը ջանաց արմատախիլ անել խրուշչովեան շրջանում դեմոկրատիայի ձեռք բերած նուաճումները, դա մինչեւ վերջ չյաջողուեց նրան: Ժամանակը թանկ պէտք է գնահատել նաեւ մի այլ նկատառումով. եթէ մենք այսօր հանդէս չբերենք դեմոկրատական յիշեալ նախաձեռնութիւնները, ապա տառացիօրէն վաղը դրանք կ'իրականացնեն Խորհ. Միութեան միւս Հանրապետութիւնները, եւ մենք կը կորցնենք քաղաքական գործօնի կարեւոր պահը:

Նկատի ունենալով այս ամէնը, Հայոց Համազգային Շարժման ղեկավար խորհուրդը պատրաստել է Հայաստանում արմատական դեմոկրատական վերափոխումների անցկացմանը նուիրուած հռչակագրի նախագիծը, որն այժմ ներկայացնում եմ ձեր ուշադրութեանը:

ՀՌՉԱԿԱԳԻՐ
Հայաստանում արմատական դեմոկրատական վերափոխումներ անցկացնելու մասին

Նկատի ունենալով, որ երկրում ընթացող հակասական պրոցէսները՝ մի կողմից խորհրդային կարգերի դեմոկրատացմանն ուղղուած միջոցառումները եւ միւս կողմից՝ վարչահրամայական մեթոդներին հաւատարիմ ուժերի ձեռնարկած յետադիմական քայլերը, ստեղծել են մի այնպիսի բարդ իրավիճակ, որ յղի է լայնամասշտաբ բռնութիւնների սանձազերծման վտանգով,

— ելնելով այն իրողութիւնից, որ վերջին երկու տարիների ընթացքում հայ ժողովուրդը կենտրոնական իշխանութիւնների թողտուութեամբ բազմիցս ենթարկուել է ադրբեջանական իշխանութիւնների եւ խորհրդային բանակի կողմից ձեռնարկուած ահաբեկչական գործողութիւնների, որոնց նպատակն է բռնի ուժով ոտնահարել Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութեան ինքնորոշման իրաւունքը,

— եւ համոզուելով, որ հայ ժողովրդի բնականոն զարգացումն ու նրա ազգային իղձերի իրականացումն ապահովելու համար պահանջւում են կայուն երաշխիքներ, որոնց առկայութեան դէպքում նրա բախտն այլեւս կախուած չէր լինի անցողիկ քաղաքական հանգամանքներից ու հակամարտ ուժերի տեղաբաշխումից:

Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Խորհուրդը հաստատում է Հանրապետութիւնում համամարդկային արժէքների, ազգերի ինքնորոշման, մարդու իրաւունքների եւ սոցիալական արդարութեան սկզբունքների վրայ հիմնուած արմատական դեմոկրատական վերափոխումների անցկացման անհրաժեշտութիւնը՝ այդ ուղղութեամբ որպէս առաջին քայլ հռչակելով հետեւեալ կարեւորագոյն միջոցառումների իրականացումը.

1. Հայաստանի Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութիւնը, սահմանադրութեան մէջ համապատասխան փոփոխման հիման վրայ, վերանուանւում է Հայաստանի Հանրապետութիւն:

2. Հանրապետութեան սահմանադրութիւնից հանւում է կոմունիստական կուսակցութեան ղեկավար դերին վերաբերող 6-րդ յօդուածը: Հայաստանում թոյլատրւում է տարբեր հասարակական կազմակերպութիւնների, այդ թւում նաեւ քաղաքական կուսակցութիւնների ազատ գործունէութիւնը:

3. Հանրապետութիւնում հաստատւում է խօսքի, մամուլի, խղճի լիակատար ազատութիւն, արուեստի, գրականութեան եւ հասարակական գիտութիւնների բնագաւառում վերացւում է գրաքննութիւնը:

4. Բոլոր նախկին քաղբանտարկեալներին եւ քաղաքական նկատառումներով հալածուած անձանց շնորհւում է լիակատար արդարացում, հատուցելով նրանց կրած վնասները:

5. Հանրապետութեան ընտրական օրէնքում նախատեսւում է ՀԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդի նախագահութեան նախագահի եւ շրջանային ու քաղաքային խորհրդների նախագահների ուղղակի համաժողովրդական ընտրութիւն, բացառւում է այդ եւ պետական-կուսակցական այլ պաշտօնների համատեղումը:

6. Հայկական ԽՍՀ տարածքում գործում են ԽՍՀՄ այն օրէնքներն ու ենթաօրէնսդրական ակտերը, որոնք վաւերացւում են ՀԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդի կողմից:

7. Հայկական ԽՍՀ-ում վերացւում է կենտրոնից կուսակցական եւ պետական պաշտօնեաներ նշանակելու գաղութատիրական պրակտիկան:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿՐԸՆՈԲԼ

ԱՂԷՏԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Ինչպէս տարբեր գաղութներ, Կրընոպլն ալ ոգեկոչեց աւերիչ երկրաշարժի տարելիցը, հրաւիրելով ներկայացուցիչներ տարբեր կազմակերպութիւններէն, նաեւ տեղական – քաղաքական կուսակցութիւններէն. Փարիզի շրջանային Ս. Օ. Ս. – Արմենիի կողմէ Գրիգոր Փափազեանը, որ նախորդ օր Ֆրանս – էնթէռ–էն բաւական տեղեկութիւններ տուած էր, «Յառաջ» գրած էր հետեւեալ օրուան թիւով:

Կրընոպլի Մշակոյթի Տունը լեցուած էր հայ թէ ոչ – հայ հասարակութիւնով մը, լսելու թէ բարոյական եւ թէ նիւթական հաշուետուութիւնը:

Գրիգոր Փափազեան տուաւ մանրամասն հաշուետուութիւն, գոհացնելով բոլորը:

Բժիշկներ՝ Փաթրիսիա Կիկօն, Մարք Կասթելլիւ, Անի Գուլաքըզեան, նախ ժապաւէնով, յետոյ լուսարձակով նըկարներ ցոյց տուին եւ իրենց առօրեայ աշխատանքին մասին խօսեցան, եզրակացութիւնը այն էր՝ աշխատանքի պայմանները շատ անյարմար էին եւ չէին համապատասխաներ լուրջ աշխատանքի, տեղական բժիշկները հակառակ իրենց լաւ տրամադրութեան եւ զոհողութեան չէին ընտելացած կատարելագործուած գործիքներուն, բոլորին ալ փափաքը այն էր, ամէն տարի խումբ մը բժիշկներ Ֆրանսա հրաւիրել եւ կատարելագործել տալ իրենց գիտութիւնները, անհաւատալի տոկոսի հասած է նորածիններուն մահը, որով անհնար է թուխսի մէջ պահել երկար ժամանակ...:

Երկրորդ բաժինը աւելի քաղաքական բնոյթ կը կրէր. Հայաստանի շրջափակում եւ Ղարաբաղ: Ռիշար Քազընէօվ, էՌ – Փէ – էՌ-ի ներկայացուցիչ Նոյեմբեր 4-ի Ազգային Ժողովի նիստին մտահոգութիւն յայտնած էր Հայաստանի շրջափակման եւ Ղարաբաղի քրիստոնեաներուն ջարդին եւ մտավախութիւն յայտնած էր:

Երեսփոխաններու անունով խօսեցաւ ընկերվարական Ժան Պուրտիէ եւ կարդաց ենթանախարար է. Ավիսի պատասխանը Սանթինի: Վերջերս հեռատեսիլէն տեսանք Հայաստանի շրջափակումը, որուն հետեւանքով վերաշինութեան դադարումը, այս հարցի լուծման համար Արտաքին նախարար Ռոլան Տիւմա Մոսկուա իր այցելութեան ժամանակ խօսեցաւ Կորպաչովին հետ:

Հանրապետութեան Նախագահն ալ Կիեւի այցելութեան պէտք է նաեւ անդրադարձած ըլլար այս հարցին:

Վ. Բ.

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Թեմի Ազգային Գաւառական Ժողովին 1989-ի Ա. նիստը տեղի ունեցած է, Նոյեմբեր 18-ին, Պուրճ Համուտի Ազգային Առաջնորդարանին մէջ: Առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեանի բացման խօսքէն ետք, ժողովը նախ վաւերացուցած է նորընտիր երեսփոխաններուն ընտրութիւնը եւ ապա ընտրած է իր մընայուն դիւանը: Օրակարգին մաս կազմած է Կրօնական Ժողովի երկամեայ տեղեկագրին և Քաղաքական Ժողովին տեղեկագրին ներկայացումները: Յառաջիկայ երկու տարիներուն համար ընտրուած են նոր կրօնական ու քաղաքական ժողովներ:

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Հայ Կեդրոնի «Մ. Փափազեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 22ին, կատարուած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան Արեւելեան Ամերիկայի պաշտօնական օրգան, «Հայրենիք» օրաթերթի հիմնադրութեան 90-ամեակի տօնակատարութիւնը: Հանդիսավար Արա Գարբիէլեանի խօսքին յաջորդած է «Հայրենիք»ի տարիներու բազմավաստակ խմբագիր Մինաս Թէօլէօլեանի բանախօսութիւնը: Այնուհետեւ խօսք առած է «Համազգային» շըրջանային վարչութեան փոխ – ատենապետ Գուրգէն Աստուրեան, սահիկներու ցուցադրութեամբ «Հայրենիք»ին պատմականը ըրած է տոքթ. Հրանդ Մարգարեան: Ելոյթ ունեցած է նաեւ Կիլիկեան Թեմի առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեան:

ԹՕՓԳԱԲՈՒԻ Ս. Նիկողայոս Եկեղեցիին անուան տօնախմբութիւնը եւ մատաղօրհնութիւնը հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ տեղի ունեցած է Նոյեմբեր 26-ին Օրուան պատարագը կատարած է Մանուէլ Վարդապետ Երկաթեանի ձեռամբ ու Պագըրգիւղի Քառասուն Մանկանց դպրաց դաս երգչախումբին մասնակցութեամբ: Եկեղեցիին կից սրահին մէջ սարքուած Սիրոյ սեղանին նախագահած է Շնորհք Արք. Գալուստեան: Գեղարուեստական յայտագրին ընթացքին եղած են բազմաթիւ նուիրատուութիւններ:

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ «Արմենիա» մշակութային ընկերակցութեան գրադարանին մէջ, Նոյեմբեր 8-ին, Հայաստանէն ժամանած բանաստեղծ Դաւիթ Յովհաննէս դասախօսութիւն մը տուած է: Ան խօսած է յատկապէս Հայաստանի մէջ տիրող կացութեան մասին ու պատասխանած է ներկաներուն հարցումներուն: Բանաստեղծը արտասանած է նաեւ իր գործերէն, որոնց սպաներէն թարգմանութիւններն ալ միաժամանակ տրուած են: Խօսք առած են նաեւ Հ.Օ.Մ.-ի ու Հ.Մ.Ը.Մ.-ի ներկայացուցիչները:

ՊՈԼՍՈՅ Գարակէօզեան Սանուց Միութեան եղանակի բացումը կատարուած է դաշնակահար Սայեաթ Զամանի ելոյթով: Երիտասարդ երաժիշտը նոր գնուած պոչաւոր դաշնակին (Պէքշթայն) վրայ նուագած է Պախէ, Շոփէնէ, Լիսթէ, Լ. Ճգնաւորեանէ, Ա. Խաչատրեանէ, Ս. Նովայէ ընտրուած կտորներ: Համերգին սկիզբը ողջոյնի խօսք արտասանած է Սանուց Միութեան ատենապետ Մարտիրոս Թորան, ապա բացման ուղերձը կարդացած է Երաժշտական յանձնախումբի ատենապետ Արա Էլակէօզ:

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միութեան հաւաքավայրին մէջ, Դեկտեմբեր 2-ին, բացուած է ծանօթ լուսանկարիչ՝ Արա Կիւլէրի գործերու ցուցահանդէսը: Ծոխ ցուցադրութիւնը, կը ներառնէ արուեստագէտին 1950-էն 1970 երկարող լուսանկարը:

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻՈՅ Հայ Քոյրերու վարժարանին երգի ու արտասանութեան հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 26-ին: Աշակերտները արտասանած են Սիլվա Կապուտիկեանէ, Յովհաննէս Թումանեանէ, Սիամանթոյէ գործեր: Հանդէսը աւարտած է «Հայերէն» երգով:

Տէր եւ Տիկին Մելիք Ամիրայեան ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քրոջ՝
ՍԻՐԱՐՓԻ ԱՄԻՐԱՅԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Դեկ. 14–ին, 78 տարեկանին:

Յուղարկաւորութեան արարողութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի Դեկտ. 27, ժամը 15·30–ին, Փարիզի Փէր Լաշէզ գերեզմանատան Colombariumի սրահը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

176, ave. du Col. Fabien,
93230 Romainville
Tél. : 48 - 45 - 65 - 04

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Մ. Ամիրայեանի:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիգրան Պալեանի մահուան առթիւ Դր. Անդրանիկ Խախամեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

**

Տիգրան Պալեանի յիշատակին, Կեդրոնական Սանուց Միութիւնը 1000 Ֆր. կը նուիրէ Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան (ստանալ «Յառաջ»էն):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Աստուր Մանտալեան 100 Ֆր.:

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Կաղարեան 200 Ֆր.:

(Շար. Ա. էջէն)

ոչ թէ բնական մահով: Ուրեմն կարգ մը դէպքեր պատահած են: Ես ասոնց վրայ պնդել չեմ ուզեր հիմա: Եթէ ուշադրութիւն ընենք, բոլոր դժբախտութիւնները պատահած են այնպիսի շրջանի մը, որ Օսմանցիին տկարացումի շրջանն էր: Եթէ Պոլսոյ կեդրոնը ուժեղ ըլլար, Անատոլուի մէջ դէպքեր չէին պատահեր:

ՓՐՈՖ. ՃԷՎՏԷԹ ՔԻՒՉԻՒՔ

Փրոֆէսէօր Ճէվտէթ Քիւչիւքի ուղղեալ հարցումներուն մէջ, ներկաներէն մէկը կը հարցնէր թէ սպանդ եղա՞ծ է, թէ ոչ, եւ թէ սպանդներու մէջ Համիտիյէ Ալայը կոչուած պետական ուժերը դեր մը խաղցա՞ծ էին:

Ձեկուցողը այս հարցումներուն պատասխանեց քիչ մը ջղայնոտ ձեւով: Ըսաւ որ արդարեւ այդ շրջանին Հայերը անհանդատութիւններ ունէին եւ Այա Սթէֆանոսի համաձայնութեան մէջ յօդուած մը կար, որ կը պահանջէր որ Հայերը պաշտպանուէին Չէրքէզներու ու Քիւրտերուն ասպատակութիւններէն: Աբտիւլ-Համիտ մտածեց որ կեդրոնէն ղրկուած ուժերով կարելի չէր զսպել այդ շարժումները եւ նախընտրեց կազմել շրջանային ուժեր, որոնք Համիտիյէ Ալայը կը կոչուէին: Այս ուժերը կապ ունէին տեղահանութեան հետ:

ՇԻՆԱՍԻ ՕՐԷԼ

Իրեն ուղղեալ հարցումներուն պատասխանելով, Շինասի Օրէլ ըսաւ որ տեղահանութիւնը իրողութիւն մըն է, պատահած է: Բայց ծրագրեալ ցեղասպանութիւն մը չկայ: Մենք այդ շրջանի դէպքերուն պատասխանատուները դատարան տուինք, պատժեցինք, նոյնիսկ կախաղան հանեցինք: Ամբողջ հարցը այն է որ Հայերը այս խնդրին մէջ իրր փոխն կը գործածուին այն ամէն տեղ ուր գացած են:

ԶԱՖԷՐ ԱԹԱՅ

Ներկաներէն մէկը կը հարցնէր թէ Թուրք կառավարութիւնները սխալ չէ՞ն գործած այս խնդրին մէջ: Լրագրող Աթայ պատասխանեց որ սխալներ գործուած են: Կարգ մը հարցերու պարագային, այդ հարցերը չկան ըսելով կարծած ենք որ անոնք դադրած են գոյութիւն ունենալէ: Բայց միջոցէ մը ի վեր Թուրք կառավարութիւնը շատ աղէկ կերպով կը գործէ: Միայն թէ հարցը չէ փակուած:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 25, տօն է Սրբոյն Ստեփանոսի Նախավկային եւ Առաջին Մարտիրոսին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10–ին:

Յաւարտ պատարագի, աւանդական պատուասիրութիւն Եկեղեցւոյ սարկաւագներուն եւ դպիրներուն:

Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 26, տօն է Սրբոց Առաքելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9·30–ին:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԽԱՉ ԱԹՈՌԱՆԻՍՏ ԵԿԵՂԵՑԻ
13, rue du Perche — 75003 Paris

ԾՆՈՒՆԴԻ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 24, Ճրագալոյց Ս. Ծնունդի, ժամը 17–ին, երեկոյեան ժամերգութիւն, ապա՝ հանդիսաւոր պատարագ:

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 25, Տօն Ծընընդեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, ժամը 11–ին հայրապետական պատարագ, զոր կը մատուցանէ՝

ԳՐԻԳՈՐ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԱՊՐՈՅԵԱՆ
Առաջնորդ Ֆրանսայի Կաթողիկէ Հայոց

ԱՄԱՆՈՐԻ ՃԱՇԿՈՅԹԸ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

LE REVEILLON A TEBROTZASSERE

DINER—DANSANT

Dimanche 31 Décembre à partir de 20 heures 30
(dans la salle des Fêtes de l'école)

ENTREE PAR RESERVATION UNIQUEMENT
Pour réservation contactez : 43. 81. 01. 72.

★ *Animation et Ambiance Arméniennes* ★

• *Tombola et mille autres surprises* •

COLLEGE
TEBROTZASSERE
1, bld. du Nord — 93340 LE RAINCY - Tél. : 43. 81. 01. 72
(accès par la Gare de l'Est, direction Gargan, Gare de Pavillons s/Bois)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի. – Տիկին Սրբուհի Մարկոսեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Լօ. Վարդանեան 500 Ֆր., Տիկին Սօնա Կիւմիւշկերտանեան 400 Ֆր., Մելինէ եւ Արուսեակ Երիցեան քոյրեր 200 Ֆր.:

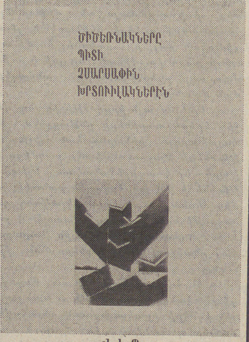
**

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացաւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները Նոյեմբեր 26–ի խաչուհիներու յիշատակին տեղի ունեցած հոգեհանգիստին առթիւ:

Տէր եւ Տիկին Հրայր Պասմաճեան 500, Տիկին Սրբուհի Քէշիշէֆ 100, Տիկին Օհանեան 100, Տիկին Մարիամ Պեախկեան 100, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մուրատեան 150, Տէր եւ Տիկին Ժագ Տէյիրմէնճեան 300, Տիկին Նոյեմի Էֆխանեան 100, Տիկին Քէպէլեան 100, Տիկին Սիրարփի Փափազեան 100, Տիկին Զապէլ Տէր-Խաչատուրեան 100, Տիկին Ուլուճեան 50, Տիկին Աղաւնի Ոսկանեան 50, Տիկին Աղաւնի Դաւիթեան 100, Տէր եւ Տիկին Զապունեան 250, Տէր եւ Տիկին Շահմիրեան 100, Տիկին Ծաղիկ Մանուկեան 100, Տէր եւ Տիկին Քրիսթ Նէտէլեան 500 Ֆր., Տիկին Պետրոսեան 200, Տիկին Մովսէսեան 100, Տէր եւ Տիկին Րիշար Անանեան 200, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պառաւեան 200, Տէր եւ Տիկին Մաթիլեան 200, Տիկին Պաղտասարեան 250, Ոմն՝ 500, Ոմն՝ 300, Ոմն՝ 300 Ֆր.:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄՈՎՍԷՍ ՊՉԱՔՃԵԱՆ

– Վ Է Պ –

Prix 100 F. + Frais de Port 15 Frs. 40 pour la France, 11 Frs. pour l'étranger.

EN VENTE :
LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 Paris Tél. : 43 26 88 65
LIBRAIRIE H. BOGHOSSIAN :
117, ave. Jean-Jaurès
94110 Arcueil Tél. : 47 - 40 - 81 - 32
EGLISE ARMENIENNE :
15, rue Jean-Goujon
75008 Paris Tél. : 43 - 59 - 67 - 03

ԹԱՅՈՒՄ ՊՕՂՈՍԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

Եթէ գեղչուած գիներով ֆրանսերէն ու հայերէն գիրք, բառարան, երգարան, ձայներիզ, վիտէօ - ժապաւէն, յուշանուէր, կամ ձեր նախասիրած օրաթերթը, պարբերաթերթը կ'ուզէք գնել կամ նուիրել, այցելեցէք

ՊՕՂՈՍԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

ՀՈՆ ԿՐՆԱՔ ՆԱԵՒ «ՅԱՌԱՋ» ԳՏՆԵԼ

Ouverture
LIBRAIRIE - PRESSE - CADEAUX
BOGHOSSIAN

Si vous souhaitez acheter ou offrir des livres neufs à prix réduits, des dictionnaires, des cassettes, des vidéofilms, des souvenirs et cadeaux, ou même vos journaux préférés, français et arméniens, visitez
la LIBRAIRIE BOGHOSSIAN
— Service vente par correspondance —
117, ave. Jean-Jaurès, 94110 ARCUEIL
Tél. : 47 - 40 - 81 - 32
A partir du 15 Décembre 1989 votre Librairie à 200 m. du M° LAPLACE RER B, vous attend. A bientôt.

NOUVEAU !
ONNIK AVEDISSIAN
fabricant bijoutier

créations exclusives
en or 18 carats

56-58 rue Lafayette
8 passage des 2 sœurs
75009 Paris
sur rendez-vous : **40.22.02.12**

ՊԱՐԱՆՑԻԿ - ՃԱՇ

Անկէնի Նարեկ դպրոցին ի նպաստ պարանցիկ — ճաշ, Փետրուար 3–ին ժամը 20–ին Անկէնի Սալ տէ Ֆէթը:

Կարելի է արձանագրուիլ հեռաձայնելով՝

34 – 17 – 29 – 26

Հ. Բ. Ը. Միութիւն – Փարիզ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ ՕՐ

ԱՄԷՆ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ
ժամը 14·30–էն 18
Ալեք Մանուկեան
Մշակ. Կեդրոնին մէջ՝
118, Քուրսէլ փողոց – Փարիզ 17–րդ

Սուրճի սպասարկութիւն:
Հաճելի ժամանց (scrabble, bridge etc...)
Ընտանեկան մթնոլորտ
Սիրալիր հրաւէր բոլորին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱՐՇԱԿ Բ.–Ի
Ֆրանսա վերադարձը
կազմակերպութեամբ՝
Հայ Կարմիր Խաչի
Կիրակի, Մարտ 11, ժամը 18–ին՝
au CINEMA COSMOS
76, rue de Rennes, 75006 Paris

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
59–ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ
Կիրակի Մարտ 4
Կէսօրէ վերջ ժամը 14·30–ին՝
Salle de la Chimie — 75007 Paris

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 23-26

SAMEDI-DIMANCHE
MARDI
23-26 DÉCEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
— FAX: 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա: Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ: 410 Ֆ.
Արտասահման: Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը: 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.173 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.173

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՅՈՅՍԻ ԳԻՇԵՐ

Հակասութեանց տարեվերջ մը: Լոյսի եւ խաւարի միաժամանակ: Լոյսը ծագեցաւ Պերլին ու մարեցաւ Պուքրէշ:

Վաղը տօն է սակայն: Օր՝ ուրախութեան ու ցնծութեան: Մանուկը, որ ծընաւ ախոռի մը մէջ, կ'ոգեկոչուի պերճ ապարանքներու փարթամ սեղաններուն շուրջ: Գիշերապարոյները աւելի կը լեցուին քան եկեղեցիները: Մարդկութիւնը իր ժամանցներուն մէջ ալ, հոգի չունի այլեւս գնելիք ինչպէս գիտել կու տար աբբայ Փիէր, որ այնքան շունչ ու հոգի սպառեց որպէսզի մարդը դադրի գայլ մը ըլլալէ մարդուն համար: Հասկնալ թէ կայ նախ՝ սէրը, յոյսը, հաւատքը:

Ափրիկէի խորը մանուկներ պիտի շարունակեն մեռնիլ, հազարներով, հարիւր հազարներով, միլիոններով, կարօտ պատառ մը չոր հացի: Անօթութենէ ուռած փորերով ու տարտամ նայուածքով այդ մանուկները պիտի նկարահանուին, որպէսզի ներկայացուին կուշտ մարդոց ու պահ մը, անոնք քիչ մը դժուար կլլեն հնդկահաւի վերջին շերտը: Ու երբ այդ մանուկները կը հեռանան աշխարհէն, դեռ չեն գիտեր թէ ուրիշ մանուկ մը եկած է, օր մը, հետը բերելով սէր, յոյս եւ հաւատք:

Պրանտըպուրկի դուռը, խորհրդանիշը մարդոց անհեթեթութեան աւելի քան քաղաքի մը բաժանման, կը ճեղքուէր Ծընընդեան նախօրեակին, բայց բոլոր պատերը Պեռլինի մէջ չեն բարձրացած: Կան որ միայն բրիչի հարուածով մը կարելի չէ վար առնել:

Եւրոպայի սրտին վրայ, ժողովուրդ մը կը ջարդուի: Իր իսկ ղեկավարներուն հրահանգով, իր իսկ բանակին ձեռքով: Պուքրէշը, ոչ Փեշտա է, ոչ Փրակա: Հոն, օտար բանակն էր որ կու գար «խօսք հասկցնելու» ճզմելով ազատատենչ ժողովուրդ մը: Հոս՝ հարազատ բանակ մըն է, որ կը հնազանդի ցաւագար հրէշի մը: Հո՛ս, հրասայլերը հեռուէն չեն գար կոխկռտելու համար կիներ ու մանուկներ: Պուքրէշի Համալսարանի հրապարակը դարձած է Թիանանմէնի հրապարակ ու վերածուած կարմիր հրապարակի մը, արիւնովն իսկ իր ժողովուրդին, երբ այն երկիրը, որ իր խորհրդանիշ կարմիր հրապարակը ուզեց պարտադրել ամբողջ արեւելեան Եւրոպայի, այսօր, կը գիտակցի իր սխալին ու սնանկութեան: Ու հեգնանքն հոն իսկ է, որ աշխարհ այսօր կը սպասէ, կ'ակնկալէ, կը յուսայ, գրեթէ կը պաղատի որ Խորհ. Միութիւնը միջամտէ: Իսկապէս հետաքրքրական կացութիւն: Ի՞նչպէս կարելի էր խորհիլ, որ օր մը, մաղթելի կրնար ըլլալ խորհրդային որեւէ միջամտութիւն: Մնաց որ ժողովուրդ մը ամբողջ ոտքի ելած է: Ու վճռած է ոտքի մնալ, ամէն բան աչք առած, ի հարկին իր կեանքին գնով: Այլեւս կորսնցնելիք չունի: Վերջին ժամն է: Պահն է ուր ուրիշ ելք չունի քան՝ ազատութիւն կամ մահ:

Ուրբաթ առտու, լուր կը հասնէր որ Պուքրէշի հրապարակը արեամբ ծածկըւած սրբանկար մը դրուած է, զոհերուն յիշատակին, որովհետեւ վաղը՝ Ծնունդ է ու մանուկը որ պիտի ծնի անգամ մը եւս յոյս, սէր եւ հաւատք պէտք է բերէ:

Աշխարհի համար, աշխարհի բոլոր կաշկանդուած ժողովուրդներուն, սա պահուս մանաւա՛նդ Ռումանացիներուն համար՝ յոյսի գիշերն է:

«ՅԱՌԱՋ»

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԿՆՃԻՌԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

«Իքինճի Եօզըլ» շաբաթաթերթը Նոյեմբեր 26-ի թիւով կ'անդրադառնայ կովկասեան կնճիռին Թուրքիոյ համար ունեցած նշանակութեան: Այս անդրադարձը կը տրուի հարցազրոյցի մը ձեւով, որ կատարուած է կովկասեան շրջապըտոյտէն նոր վերադարձած լրագրողի մը՝ Արտան Ջէնթիւրքի հետ: Ան հետեւեալ ուշագրաւ դիտարկումը կը կատարէ նախ «Կովկասեան ռազմավարական շրջան» նկատուած ու Թուրքիոյ արեւմտեան մասը, Ատրպատականն ու Վրաստան – Հայաստան – Ազրբէջանը պարփակող գօտիին մասին. այդ շրջանին տեղացիները աշխարհի ամէնէն հին ժողովուրդներն են որոնք ժամանակ առ ժամանակ դրոշմած են պատմութիւնը ու տէր են արմատացած անցեալի մը. ու ինչպէս ամէն «հին» ժողովուրդ, շատ զօրաւոր «յիշողութեան» տէր են: Անկախ իրենց գտնուած դարաշրջանէն ու պայմաններէն, շրջանին մէջ ծագած ամենափոքր հարց մը անմիջապէս կ'արթնցնէ անոնց դարաւոր յիշատակները: Հայեւազերի բախո՞ւմ մը կայ. վայրկեանապէս անոնց յիշողութիւնը մօտաւոր ու հեռաւոր անցեալի դէպքերը կը բերէ առօրեային ու անցեալէն մինչեւ այսօր երկարող լուծումներու կը յանգի: Այս պատճառով «Կովկասեան ռազմավարական շրջան»ին մէջ ծագած խլրտումներն ու հարցերը անմիջապէս կը հեռանան կարելի դիւրին լուծումներու հանգրուանէն ու ինչպէս տեսնուեցաւ վերջին օրինակներով, վէճերու ծաւալուն մթնոլորտի մը մէջ անելի կը վերածուին: Խնդրոյ առարկայ շրջանի ազգութիւններուն խճանկարի նմանող կառոյցն ալ կը նպաստէ արտաքին միջամըտութիւններու հաւաքականութեան: Պատճառ կ'ըլլայ որ Թուրքիոյ քովն ի վեր «լարուած ռումբեր» գտնուին: Շրջանը բացէ ի բաց կը դիմէ հաշուեյարդարի մը:

Թուրք լրագրողը շարունակելով իր վերլուծումը, Թուրքիոյ համար ազդեցութեան գօտիէ դուրս կը նկատէ Լիբանանի պատերազմը, կամ Իսրայէլ եւ արաբ բախումները: Սակայն պարագան տարբեր է Պալքաններու եւ Կովկասի համար: Թուրքիոյ ազգային ռազմավարութիւնը այս շրջաններուն մէջ կը ձեւաւորուի ու այդ գօտիներուն մէջ բռնկած ամենափոքր կայծ մը ուղղակի ծանրօրէն կ'ազդէ Թուրքիոյ վրայ:

Ա. Ջէնթիւրք անդրադառնալով Կովկասի Թուրքիոյ ներկայացուցած կարեւորութեան, հետեւեալը կը թելադրէ.– «Բացէք ու կարդացէք 1921 – 1923 տարիներու Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովին գոնփակ նիստերուն ատենագրութիւնները: Կը տեսնէք թէ Աթաթիւրք եւ իր անձնակազմը Քոճաթէփէէն առաջ Ազգային անկախութեան պատերազմը մղած են Կովկասի մէջ ու ժամանակի խորհրդային իշխանութեան հետ վերջին ծայր ներդաշնակութեամբ զարգացող իրենց քաղաքականութեամբ ալ շահած զայն: Այսօր խախտած են Կովկասի այն հաւասարակշռութիւնները որոնք կազմուած էին Թուրքիոյ Հանրապետութեան հիմնադիրներուն եւս մասնակցութեամբ»:

Թուրք լրագրողը կը նկատէ որ Խորհրդային Միութեան տնտեսական եւ քաղաքական տեղաշարժը, ապա անկախութեան ջանքերն ու ազգամիջեան բախումները վերջ տուած են այն հաւասարակըշռուած իրավիճակին որ ապահովութիւն կը նկատուէր Թուրքիոյ կողմէ: Մանաւանդ, յատկապէս Հայաստանի նախաձեռնութեամբ, շրջանը բացուած է արտաքին միջամտութեան, ինչպէս դարասկիզբին: Այս յատկանիշն է որ շրջանին տուած է երկրորդ Միջին – Արեւելքի մը բնոյթը:

Այս իրադրութեան մէջ հետաքրքրական է Ղարաբաղի հարցին վերլուծումը. լրագրողին համաձայն, Կովկասի մէջ ծագում առած ազգայնական հոսանքները, յատկապէս Ազրբէջանի Թուրքերուն մօտ անոնց բուռն արտայայտութիւնը եւ այն մտածումը թէ այդ երեւոյթը կրնայ խորհրդային այլ Թուրք ժողովուրդներ եւս ազդեցութեան տակ առնել, պատճառ եղան որ խորհրդային իշխանութիւնը շըրջանին մէջ ղարաբաղեան «արուեստական» հարց մը ստեղծէ ու շրջանի ժողովուրդները մղէ անով ժամավաճառ ըլլալու: Սակայն այս զէնքին հակահարուածը աւելի զօրաւոր եղաւ ու Ղարաբաղեան հարցը ինչպէս յայտնի կ'ըլլայ Եւրոպայի Հասարակապետութեան ու Ամերիկայի քաղաքական ամենաբարձր մակարդակի որոշումներով, բացուեցաւ արտաքին միջամտութեան:

Ազրբէջանի Ժողովրդական Ճակատին պարագլուխ Ալիեւ հետեւեալ մեկնաբանութիւնը կու տայ կովկասեան խմորումներուն. «Արեւմտեան երկիրները կը ջանան Կովկասի մէջ Վրաստանով ու Հայաստանով «խաչակիր»ներու դաշնակցութիւն մը հիմնել ու ստեղծել նոր Իսրայէլ մը. իսկ այս ծրագրին Պաղեստինցիներն ալ մենք ենք. այսինքն Թուրքիացի ու Ազրբէջանցի Թուրքերը»:

Ա. Ջէնթիւրք կը յիշէ հայկական բանաձեւին որպէս հակազդեցութիւն Թուրքիոյ Ամերիկայի դէմ ձեռք առած միջոցառումները, որոնք յանկարծ կ'ըսեն թէ եթէ քուէարկուի բանաձեւը, Թուրքիա աւելի առաջ ալ պիտի երթայ, ու Թուրքիա Կովկասի վերաբերող հարցերուն մէջ ոչ մէկ պլըֆ կրնայ ընել:

Լրագրողը ապա ուշադրութեան կը յանձնէ ծերակուտական Տոլի եւ Գ. Շէսոնի հայանպաստ միաժամանակ դիրքորոշումները. ատիկա կը ծառայէ հետեւեալ նպատակին. «Կովկասեան ռազմավարական շրջան»ին մէջ որ կենսական կարեւորութիւն կը ներկայացնէ Թուրքիոյ համար, յատկապէս Ազէրիեւթուրք հաւանական զօրակցութեան մը արգելք ըլլալ ու անշարժութեան մատնելով Թուրքիան, ազատ համարձակ շարժիլ այդ գօտիին մէջ: Արեւմուտքի ռազմագէտները շատ լաւ գիտեն թէ շրջանին մէջ ծագելիք խռովութիւններու պարագային, Թուրքիա, ճիշդ ինչպէս ըրած է Մ. Քէմալի վարչակազմը, անտարբեր ու ձեռնածալ պիտի չմնայ:

Այս պարագան արդէն կը հաստատուի անով որ 6 տարիէ ի վեր Թուրքեւխորհրդային տնտեսական յարաբերութիւններու զարգացումին համար կարեւոր ջանքեր կը գործադրուին: Այսինքն, Թուրքիա «վտանգի քաղաքականութեան» դէմ անհրաժեշտ միջոցառումներուն կը դիմէ արդէն:

Գուշակ ըլլալու պէտք չկայ ըսելու համար թէ Կովկասի «արտաքին նեցուկ»ով ոտքի ելած հայկական շարժումը նպատակ ունի Թուրքիոյ ազգային սահմաններուն սպառնալու:

Այս հաստատումին որպէս պատճառաբանութիւն լրագրողը կ'անդրադառնայ անկախ Հայաստանի մը ամէն կողմէն շրջապատուած ըլլալու հայկական արտայայտութիւններուն. արդէն Ազրբէջանի կիրարկած շրջափակումով ստեղծուած կացութիւնը կը վկայէ այս մասին: Ու հայաստանեան բեմադրութեան մէջ Երեւանի համար օդանցքի մը պահանջը կարեւոր տեղ կը գրաւէ: Ահա այս կէտին վրայ է որ հարցը կը սկսի վերաբերիլ Թուրքիոյ արեւելեան շրջաններուն: Ու հետաքրքրական է այն երեւոյթը որ Կովկասի տագնապին սաստկացումով, կ'աւելնայ նաեւ զանազան մայրաքաղաքներու Թուրքիոյ արեւելեան գօտիին հանդէպ արտայայտած կարեւորութեան աստիճանը:

Թուրք լրագրողին արտայայտութիւն–

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ԲԵԹՂԵՀԷՄԷՆ ՄԵԶԻ ԱՍՏՈՒԱԾ ԿՈՒ ԳԱՅ

Երբ Համայնքը աշխարհականացած է, ի՞նչ դժուար է ապրիլ կրօնական աւանդութիւնները, ինչպէս օրինակ՝ Յիսնակի շրջանը: Յիսնակին՝ Քրիստոսի ծըննդեան տօնը կանխող յիսուն օրերու ժամանակաշրջանն է: Համարժէքը Մեծ Պահոց շրջանին: Յոյսի պահը: Այն միջոցը՝ ուր Եկեղեցին հաւատացեալներու ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ դէպի Բեթղեհէմի բոցավառ Աստղը:

Բայց հիմա, մեր ժողովուրդը կ'ապրի քաղաքականացման ժամանակաշրջան: Իր ուշադրութիւնը յառած է դէպի Մոսկուայի կարմիր աստղը, ուրկէ սակայն մեզի չի գար ո՛չ մէկ յոյսի նշոյլ:

Չեմ ուզեր յոռետես ըլլալ ... Բայց՝

Գերագոյն խորհուրդի Ղարաբաղի դէմ տուած Նոյեմբերեան որոշումէն ետք, չեմ գիտեր ինչո՞ւ միտքս փոխանակ Բեթղեհէմի ուղղութեամբ երթալու, պահ մը շեղեցաւ դէպի արեւելեան հին իմաստասիրութեան բաւիղներուն մէջ: Կը յիշեմ տեղ մը կարդացած ըլլալ սապէս տողեր.– Էակները կը յայտնուին եւ Համայնադադարի մը վերջաւորութեան կը դառնան անյայտ:

... Արդեօ՞ք, Հայերու պատմութիւնը դէպի Համայնադադար մը կ'երթայ:

Դո՞ւրս է ելած միթէ երկնաւոր նախագիծէ մը եւ մտած՝ անյայտացման հոլովոյթի մը մէջ:

Չըլլա՛յ թէ Արեւելքէն եւ Արեւմուտքէն, կամ հիւսիսէն, քաղաքական գաղտնի դաւադրութիւն մը լարուած ըլլայ խաղողի ողկոյզի չափ փոքրիկ եւ գեղեցիկ Հայաստանի գլխուն ... Չըլլա՛յ թէ մեր քաղաքական գործիչները բարեմտօրէն ձեռնավարուած ըլլան ... Չըլլա՛յ թէ ... Չըլլա՛յ թէ ... եւայլն: Պիտի ուզէի որ իմ մէջս այս յանախանքները ցնորամիտ մըտահոգութիւններ ըլլային պարզապէս:

Յոգնած եմ Հայ ըլլալէ:

Հիմա Սփիւռքն ալ իր լինելութեան հոլովոյթին մէջ դադար կ'առնէ: Ինքզինք մոռցած՝ Ղարաբաղին կը նայի: Կրնա՞յ չնայիլ:

Որքա՜ն պիտի ուզէի Յիսնակի այս օրերուն արեւելեան Եւրոպացիներու տեղը ըլլալ: Ճիշդը ըսեմ, որովհետեւ կ'ուզէի յոյսի պահը շօշափելի իրականութեամբ ապրիլ:

Բայց այս ցանկութիւնը քաղաքական է:

Քրիստոսի ծննդեան յիշատակումը կրօնականօրէն կը խորհրդանշէ արդէն որ Յոյսը իբրեւ մարմնեղէն իրականութիւն ներկայ է հոգիներուն մէջ:

Բայց մեր ազգը, քաղաքականացման այս ժամանակաշրջանին, քիչ մը եթէ հոգեւորի՛լ գիտնար ... Քիչ մը եթէ ներքին աչքերը դէպի Յոյսի Քարայր սեւեռե՛լ գիտնար...

Բեթղեհէմէն մեզի Աստուած կու գայ:

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Լիոն
1989, Դեկտեմբեր 20

ԾՆՈՒՆԴԻ առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երկուշաբթի օր (Դեկտեմբեր 26-ի թիւ) եւ խմբագրատունը փակ է: Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի, Դեկտ. 27:

ԴԷՊԻ ՍԻՒՆԵԱՑ ԱՇԽԱՐՀ

Զանգեզուր, Գորիս, Տաթեւի վանք... Որոտան գետ, Խնձորեսկ ... քարտէսներու վրայ անուններ եւ գիրքերու մէջ ժամադրավայրեր չեն այլեւս, այլ աչքերուս մէջ պատկերացած, սրտիս մէջ թափանցած, անձիս մէջ էացած ներկայութիւններ:

Ուխտագնացութիւն մը դէպի լեռնաշխարհն Հայոց, ուր ժողովուրդին հոգին, հաւատքը, խիզախութիւնն ու պատմութիւնը կը խօսին քարերուն վրայ, ձորերուն մէջ, լեռներու լանջքերուն:

Բացառիկ բնաշխարհ մը առաւել գեղեցկացած աշնան ժանգագոյն եւ ոսկեզօծ կաղնիներու եւ կեռասենիներու տերեւներով, որոնք արեւին յորդառատ շողերուն տակ օրուան մէջ քանի մը անգամ գոյն կը փոխեն եւ բնութիւնը կ'անցնի մէկ եղանակէն միւսը:

⁂

Պատմական Սիւնեաց աշխարհի տասնեւերկու գաւառներէն Հայաստանին մաս կը կազմեն այսօր՝ Եղեգնաձորի, Ազիզբեկովի, Սիսեանի, Գորիսի, Ղափանի եւ Մեղրիի շրջանները:

Արենի գիւղէն յետոյ, Եղեգնաձոր չհասած բարձունքի մը վրայ կը գտնուի Ամաղուի Նորավանքը:

Հայկական ճարտարապետութեան ծանօթ կոթող մըն է: 13-րդ դարուն սկիզբը եղած է Սիւնիքի հոգեւոր կեդրոն եւ Օրբելեան իշխանական տան տոհմական դամբարանը: Այստեղ գործած են միջնադարեան հռչակաւոր ճարտարապետներէն՝ Սիրանեան եւ Մոմիկ: Գլխաւոր եկեղեցին կը կրէ Ս. Կարապետ անունը եւ կառուցուած է 1216-էն 1223 թուականներուն իշխան Լիպարիտ Օրբելեանի կողմէ:

Մինչ դէպի Եղեգնաձոր, ճամբան կ'անցնի Բեարկի կոչուած գիւղէ մը, որ Ազրբէջանի հող է եւ բնակուած Թուրքերէ եւ Ազերիներէ, Հայաստանի մէջ, տեսակ մը կղզի: Նոյն աշխարհագրական եզակի երեւոյթը կը ներկայացնէ Արտաշէն լսուած գիւղը որ այս անգամ հայկական հող է, բնակուած Հայերէ, եւ կը գտնուի Ազրբէջանի մէջ, Իջեւանի շրջանը: Քաղաքական խաղեր, պատանդ գիւղերով:

Եւ յետոյ ճամբան լեռներու շուրջը դառնալով, ձորեր կտրելով, գեղատեսիլ վայրերով կը շարունակուի մինչեւ Գորիս: Գողտրիկ քաղաք մը քսանեւչորս հազար բնակչութեամբ որ Լեռնային Ղարաբաղի ամէնէն մօտ շրջանն է եւ յաճախ ենթակայ Թուրքերու յարձակումներուն: Այդ իսկ պատճառաւ, հսկողութեան տակ առնուած են բոլոր ճամբաները որ Ազրբէջանէն Գորիս կուգան, շուրջ երեսուն քիլոմեթրի վրայ: Գորիսի շուրջ կան քանի մօտ գիւղեր՝ Որոտան, Տաթեւ, Հալիձոր, Կոռնիձոր, Խնատախ, Քարահունջ, Տանձատափ, Շինուհայր եւայլն...: Գորիս կը պատսպարէ շուրջ հազար հինգ-հարիւր Հայեր գաղթած Ազրբէջանէն: Քաղաքին մէկ թաղամասին մէջ՝ Քոլատակ կոչուած (Քոլ կը նշանակէ անտառ) կը բարձրանայ յուշարձան մը ի յիշատակ երկրաշարժի զոհերուն, որուն բացումը կատարուած է այս տարի Յունիս 8-ին: Սպիտակի աւերակներէն բերուած է քար եւ տրուած ճեղքուած կամարի ձեւ, որուն վրայ փորագրուած է արեւի ժամացոյց մը ճիշդ ժամը 11.41-ին վրայ կեցած եւ տակը Համօ Սահեանի հետեւեալ տողերը՝

Թող Աստուած եղածը պահի
Եւ յետոյ ինչ էլ պատահի
Ձիւներդ հայերէն են լալու
Գարունդ հայերէն է գալու
Հայերէն են փալու դարերդ:

Կամարին մէջտեղ զետեղուած է խաչքար մը, շուրջը այբուբենով որպէս խորհրդանիշ անթիւ նահատակներու անուններուն:

⁂

Գորիսէն բարձրացող ոլորապտոյտ ճամբայ մը կը տանի դէպի Տաթեւի վանքը, երեսուներկու քիլոմեթր դէպի հարաւ արեւմուտք: Պատմական ճամբայ մը որ կը սկսի յուշասիւնով մը կանգնուած 1903-ին Հալիձոր գիւղի բնակիչներուն կողմէ Խրիմեան Հայրիկի այցելութեան ի յիշատակ: Եւ այդ թուականէն մինչեւ 1989, Ապրիլ 27, Վազգէն Ա. եւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսներու այցելութիւնը, ոչ մէկ կաթողիկոս անցած է այդ ճամբայէն ուր բնութեան գեղեցկութիւնները շլացուցիչ են: Եւ այդ գեղեցկութիւններուն մէջ հրաշալիք մը՝ Սատանայի կամուրջը: Ժողովրդական բացատրութեամբ Որոտան գետի ջուրը ժայռը ճեղքած եւ անցած է տակով, եւ վերէն եկող հանքային ջուրերու աղերը քարանալով ամբողջացուցած են Սատանայի Կամուրջ կոչուածը: Օգտակար հանքային ջուր մը որ կը բուժէ յատկապէս մաշկային եւ կարգ մը ներքին հիւանդութիւններ, եւ ջուրին ջերմութիւնն է՝ քառասուն աստիճան: Սատանայի Կամուրջէն հայեացքը ուղղելով դէպի բարձունք կը տեսնուի Տաթեւի հռչակաւոր վանքը, ժայռի մը վրայ վեր խոյացած, հազար եօթը հարիւր մեթր բարձրութեան:

Վանքը մը կառուցուած հաւատքով եւ զարմանալի կերպով դժուար պայմաններու մէջ: Տաթեւի վանքը ըստ աւանդութեան կը յիշուի արդէն Ա. դարուն, որպէս կեդրոն հաւատքի: Անունը կապուած է Առաքեալ Ս. Բարթողիմէոսի կողմէ ձեռնադրուած Եւսթաթէոս Առաքեալին: Միջնադարեան ձեռագիրներու մէջ վանքը կը յիշուի Եւստաթեւ անունով: Եւ ժամանակի ընթացքին բառին փոփոխութիւնը առեղծած է Տաթեւ անունը:

Ներկայիս Տաթեւի վանքին ամէնէն հին կառոյցը Ս. Պօղոս-Պետրոս մայր տաճարն է շինուած 895-906 թուականներու ընթացքին: Տաճարին բացումը կատարած է օրուան կաթողիկոսը՝ Յովհաննէս Դրասխանակերտցի: Շրջաբակին մէջ կան եւս երկու եկեղեցիներ՝ Ս. Աստուածածին (1084) եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ (1295-96): Նաեւ, մինչ շրջաբակին մէջ, վեր կը խոյանայ Ս. Երրորդութիւն անունով գաւազան մը որ ժողովուրդը կը կոչէ ճօճուող սիւն: Համալիրի ամէնէն նոր կառոյցը Ս. Պօղոս-Պետրոս Մայր տաճարի եռայարկ զանգակատունն է զոր կառուցած է Խրիմեան Հայրիկ Կաթողիկոսը 19-րդ դարու վերջաւորութեան եւ 20-րդ դարու առաջին տարիներուն: Ս. Տաթեւի մէջ է որ ամփոփուած է Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ վերջին ամէնէն նշանաւոր Սուրբին՝ Գրիգոր Տաթեւացիին մասունքները: Վանքը որպէս եկեղեցական կեդրոն գործած է մինչեւ 1930-1931 թուականները: Այդ շրջանին, ծանօթ դէպքերը, երկրին քաղաքական իրավիճակը պատճառ դարձած են որ վանքը փակուի: Տարի մը չանցած, 1931-ին, Հարաւային Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած երկրաշարժը կ'աւերէ նաեւ Տաթեւի վանքը: 1970-ական թուականներուն սկիզբը Հայաստանի կառավարութեան կողմէ կը մշակուի Տաթեւի վանքին վերանորոգութեան ծրագիր մը, եւ աշխատանքները կը սկսին, ու կը շարունակուին ցայսօր: Համաձայն նախագիծին շինարարական աշխատանքները պէտք է վերջանան մէկէն մէկուկէս տարուան ընթացքին:

1988-ի սկիզբը, Հայաստանի կառավարութեան որոշումով Տաթեւի վանքը կը վերադարձուի Ս. Էջմիածնին: 1989 Ապրիլին, Վազգէն Ա. Կաթողիկոսը եւ Գերագոյն Խորհուրդը վերստին կեանքի կը կոչեն Սիւնեաց պատմական թեմը, կեդրոն ունենալով Տաթեւի վանքը, որ արդէն միջնադարուն եղած էր Սիւնեաց թեմի կեդրոն: Առ այժմ, Սիւնեաց թեմը որ կ'ընդգրկէ ներկայ Հայաստանի վեց շրջաններ ունի վեց գործող եկեղեցիներ՝ Ս. Տաթեւ եւ Եղեգնաձորի Ս. Խաչ վանքերը, Գորիսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, Սիսեան քաղաքի Ս. Յովհաննէս Եկեղեցին, Մեղրիի Ս. Աստուածածին Եկեղեցին, եւ Ղափանի Ս. Հռիփսիմէ Եկեղեցին: Սիւնեաց թեմի առաջնորդն է՝ Ասողիկ Եպիսկոպոս Արիստակէսեան, 30 տարեկան, ծնած է Էջմիածնի շրջանի Հայթաղ գիւղը: 1982-ին աւարտած է Հոգեւոր Ճեմարանը եւ 1983-ին ձեռնադրըուած կուսակրօն քահանայ: 1983-էն 1985 եղած է Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի Գաւազանակիրը: 1985-էն 1987 պաշտօնավարած է Փարիզ, որպէս հոգեւոր հովիւ Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ եւ նոյն ատեն Փարիզի «Էնսթիթիւ Կաթոլիկ»ի մէջ հետեւած է կրօնա-աստուածաբանական դասընթացքներու: 1987-ին ստացած է վարդապետութեան չորս աստիճանները: 1988, Հոկտեմբեր 8-ին, Ծայրագոյն Վարդապետի աստիճանին արժանացած է եւ ամիս մը յետոյ Նոյեմբեր 13-ին, ձեռնադրուած է Եպիսկոպոս: Երիտասարդ առաջնորդ մը, նախաձեռնող եւ աշխատասէր, որ մտած է ժողովուրդին հոգիին, աւանդութիւններուն եւ կենցաղին մէջ ու կը վայելէ լայն համակրանք: Ունի որպէս փոխանորդ՝ Սեբուհ Վարդապետ Իսախանեան, 26 տարեկան, ծնած Պարսկաստան եւ 1969-ին ընտանիքով ներգաղթած Հայաստան: Էջմիածնի Հոգեւոր Ճեմարանը աւարտած է 1986-ին եւ ձեռնադրուած Աբեղայ յաջորդ տարին: 1989, Նոյեմբեր 12-ին ստացաւ վարդապետական աստիճանները Ս. Տաթեւի վանքին մէջ: Պատմական դէպք մը, քանի վաթսուն տարի ընդմիջումէ մը յետոյ, Տաթեւի վանքը վերստին վայր դարձաւ վարդապետական աստիճաններու տուչութեան մը: Թեմին մէջ կը պաշտօնավարեն նաեւ աբեղայ մը եւ երկու քահանաներ որոնց մօտ ատենէն պիտի աջակցին երկու նորօծ քահանաներ: Ուրախալի երեւոյթ է Սիւնեաց աշխարհի ժողովուրդին հոգեւոր վերազարթօնքը: Վաթսուն, եօթանասուն տարիներու պարապութենէ մը յետոյ, այս շրջանը առաջինն է որ ինկած է բոլշեւիկեան վարչակարգին տակ, ժողովուրդը որ մոռցած էր կրօնք եւ անոր հետ շատ ու շատ գաղափարներ, ազգային-եկեղեցական սովորութիւններ, այժմ կ'ապրի տեսակ մը կրօնական եւ ազգային վերածնունդ, ինչ որ նշմարելի է հաւաքական մկրտութիւններով, եկեղեցիով կատարուած պսակներով:

⁂

Գորիսէն, Տաթեւի վանքէն եւ Ազրբէջանի սահմանէն հաւասար հեռաւորութեամբ, 15 քիլոմեթր, Ստեփանակերտի ճամբուն վրայ, կը գտնուի պատմական գիւղ մը՝ Խնձորեսկ: Խնձորեսկը կը յիշուի Դաւիթ Բէկի եւ Մխիթար Սպարապետի ազգային ազատագրական պայքարներու շրջանին (1722-1732), որոնց մասնակցած է գլխաւորութեամբ իր իշխանին՝ Մելիք Պարխուտարին: Այդ թուականներուն գիւղը ունեցած է շուրջ երեք հազար բնակիչ: 1931-ի երկրաշարժին աւերած է նաեւ Խնձորեսկը եւ այսօրուան գիւղը, ուր ժողովուրդը տեղափոխուած է, կը գտնուի հինին ճիշդ վերեւը: Հին գիւղի աւերակները կը պահպանուին, հարազատութեամբ, եւ իրենց ներկայ ձեւին մէջ կը ներկայացնեն շատ գեղեցիկ եւ բացառիկ տեսարան մը:

Խնձորեսկը ծննդավայրն է՝ Մխիթար Սպարապետի, ուր եւ նաեւ, հոյակապ ձորի մէջ, բնութեան ծոցը, կը գտնուի իր դամբանը: Հոն թաղուած են նոյնպէս Մելիք Պարխուտար Իշխանը եւ իր աղջիկը՝ Գոհար եւ այլ քաջեր, որոնց տապանաքարը յայտնի են ու կը կրեն բաւականին յստակ արձանագրութիւններ:

Հին Խնձորեսկի ինքնատպութիւնը լեռներու լանջքերուն վրայ գտնուող քարայրներն են, իրենց բառբառով՝ քարատակներ, այսինքն քերծի տուներ, քերծ նշանակելով ժայռ, կոչուած են նաեւ քարանձաւ որոնք եղած են, ատենին, բնակութիւններ: Այդ քարանձաւներու մէկուն մէջ եւ շրջապատն է որ բացառիկ վայելքը ունեցանք Արփիկ Միսաքեանի հետ, Ասողիկ Եպիսկոպոսի կարգադրութեամբ, հիւրերը ըլլալու Խնձորեսկի խումբ մը բնակիչներու իրենց գիւղապետին ներկայութեամբ ու ապրիլ անմոռանալի պահեր:

Հայկական ճոխ եւ բազմանգամ սեղան մը, աղանդերով, խորովածով, միրգերով պատրաստուած, բրինձով, լաւաշով քարանձաւի թոնիրին մէջ եփած, պուղներով, անուշեղէններով եւ խմիչքներու տեսակներով ...եւ անշուշտ թամադայով որ չէր կրնար չըլլար գիւղապետը, սրամիտ, չէն ու կատակախօս ճիշդ այն տիպարը որ Յովհաննէս Թումանեան կը նկարագրէ իր գործերուն մէջ: Երգ, արտասանութիւն, նուագ, պար, կատակախօսութիւն եւ ... մէջ ընդ մէջ բաժակաճառեր:

Հանդիպում մը հարազատ Հայաստանի հետ: Հանդիպում մը ժողովուրդի մը հետ որ նախանձախնդրօրէն փարած է իր դարաւոր բարքերուն, ուր ամէն ինչ ինքնաբուխ է, պարզ, բնական, ուր ամէն ինչ կը բխի ժողովուրդի հոգեբանութենէն, ոչինչ կայ արուեստական:

Ժողովուրդ մը իր լեռներուն պէս խրոխտ, իր դիւցազնական պատմութեան հաւատարիմ, իր հօրենական ժառանգութեան տէր եւ մանաւանդ շաղուած իր հողին եւ պատրաստ թիզ առ թիզ զայն պաշտպանելու: Ժողովուրդ մը որ կ'անանի «երկրէն» եւ «երկիրը» կ'ոռոգէ իր քրտինքով ու արիւնով, «երկիրը» կ'ապրեցնէ իր հարազատ բնավայրին, կենցաղին եւ լեզուին մէջ. լեզուն պահելով գրաբարի հիմունքներուն վրայ: Ժողովուրդ մը որ հպարտ է իր գիւղին ականաւոր դէմքերով՝ գրագէտ, երաժիշտ, ակադեմական եւ կրթական – մշակութային – ընկերային կառոյցով: Ժողովուրդ մը որ կը հետաքրքրուի ամբողջ աշխարհով, իր Սփիւռքով: Ի՛նչ ուշադրութեամբ հետեւեցաւ Արփիկ Միսաքեանի տուած տեղեկութիւններուն Շաւարշ Միսաքեանի, որուն անունը ծանօթ էր իրենց, կեանքին եւ հանրային գործունէութեան, Պոլսէն՝ Փարիզ, ինչպէս նաեւ «Յառաջ»ի մասին տուած բացատրութիւններուն եւ ի՛նչպէս մեզի հետ յուզուեցաւ, երբ Արփիկ Միսաքեան ըսաւ՝ «Որքան ուրախ պիտի ըլլայի որ հայրս ինձ ներկայ ըլլար այստեղ»:

... Իրիկունը եւ մշուշը, դժբախտաբար շուտ իջան: Հարկ էր բաժնուիլ: Ասողիկ Եպիսկոպոս ճիշդ բառերով փակեց իր օրհնած սեղանը եւ մեզ տրամադրած այս բացառիկ օրը, ըսելով՝ «Մենք այսօր կատարեցինք փէտայական երդում Մխիթարի գերեզմանին, կատարեցինք հաւատքի ամրութեան երդում Տաթեւացիի գերեզմանին, եւ այժմ կ'արտայայտենք մեր յարգանքը մեր նահատակներուն հանդէպ՝ վերականգնումի եւ յարութեան յոյսով»:

Եւ ի՛նչպէս չտպաւորուիլ: Ի՛նչպէս չկապուիլ այս ժողովուրդին: Ի՛նչպէս հարց չտալ թէ ո՞ւր է Հայաստանը: Երեւա՞ն թէ Երեւանէն դուրս. ո՞ր մէկն է Հայը՝ Երեւանցի՞ն թէ Զանգեզուրցին: Ամէն պարագայի մէջ ժողովրդական առածը կ'ըսէ՝ «Ով Հայաստան գացած եւ Զանգեզուրը չէ տեսած, Հայաստան չէ տեսած»:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԽՄԲ. – Մեր նախորդ թիւով հրատարակեցինք երեսփոխան Լ. Տէր-Պետրոսեանի ելոյթը եւ յանուն ՀՀՇ-ի ներկայացուցած հռչակագիրը Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդի Դեկ. 4-ի նիստին: Այսօր, լոյս կ'ընծայենք Սիլվա Կապուտիկեանի ելոյթը: Ինչպէս ծանօթ է, ինք երեսփոխան չէ, բայց շահեկան նկատեցինք տեղ տալ իր ալ տեսակէտներուն, որոնք բաղդատմամբ անցեալին, օրինակ՝ 1988 Ապրիլ 5-ին Բիւրականէն գրած իր խիզախ «Բաց Նամակ»ին, բաւական նահանջողական ոգի մը կը ցուցաբերեն (տես «Յառաջ», 1988, Յունիս 1/3):

ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ
ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԻՆ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 4-ԻՆ

Այսօր տեղի է ունենում մեր Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդի նստաշրջանը, որի որոշումներից է կախուած ոչ թէ անհատ մարդու, այլ մեր ողջ ժողովրդի ճակատագիրը: Եւ ահա, թէեւ այստեղ ես խորհրդակցական ձայն իսկ չունեմ, սակայն չկարողացայ ամպիոն չբարձրանալ եւ չխօսել, չկարողացայ խեղդել իմ ներքին ձայնը, այն որ ես իրաւունք չունեմ լռելու, իրաւունք չունեմ չյայտնելու իմ անհանգստութիւնը այն տագնապալի հեռանկարի վերաբերեալ, որը սպասում է մեր ժողովրդին: Ընկած արդարացի պայքարի եւ սրտի խորքերից պոռթկացող բողոքի, ցասման ալիքների մէջ: Մենք լրիւ չենք հասկանում, թէ մեզ ուր են տանում այդ ալիքները եւ այդ ի՞նչ ափերի է, որին պէտք է հասնենք: Կարծես թէ մոռացել ենք տեղի, ժամանակի, իրադրութեան

գըլացողութիւնը եւ տալիս ենք որոշումներ, հրապարակում ենք հռչակագրեր, չպատկերացնելով անգամ թէ ինչպէս ենք աճալացնելու այդ որոշումները, ինչպէս ենք այն վերածելու ամէնօրեայ գործունէութեան:

1957 Թուականից սկսած, երբ ես առաջին անգամ այցելեցի Ղարաբաղ, եւ ըրբան յաջորդող բոլոր տարիներին, իմ մըտորումներով, բանաստեղծութիւններով, Բաքու եւ Մոսկուա յղած նամակներով, հեռագրերով ես արցախեան աշխարհի ալեկոծումների մասնակիցն եմ, նրա ցաւը: Ուստի այսօր չէի կարող չարտախանալ ի տես այն ամէնի եւ այն որոշման մասին երկու հատուածների միաւորման մասին, որ եղաւ այստեղ: Բայց Ղարաբաղի ընկերները ասացին որ հէնց այսօր Բաքուից Ստեփանակերտ է ժամանելու Նոյեմբերի 28–ի որոշման համաձայն կեանքի կոչուած յանձնաժողովը՝ դէպի Մոսկուա ճանապարհելու յատուկ յանձնաժողովի անդամներին եւ հաստատելու իր վերահսկողութիւնը: Դժուար չէ ենթադրել: Դժուար չէ ենթադրել, թէ ինչ բախումներ պէտք է լինեն այնտեղ եւ, ելնելով մեր այն որոշումներից՝ ինչ ծաւալներ պէտք է ընդունեն այդ բախումները, հասնելով մինչեւ Գորիս, Նոյեմբերեանի, Իջեւանի սահմանները եւ վերածուելով, Աստուած գիտէ, թէ ինչի…

Պատրաստ ենք մենք այս ամէնին դիմագրաւելու, կազմակերպուած ձեւով ուղարկելու մեր ազնիւ, զոհուելու պատրաստ զաւակներին դէպի կռիւ ու արիւնահեղութիւն եւ իսկապէս յաղթելո՞ւ ենք արդեօք, ինչպէս նախանձելի լաւատեսութեամբ այստեղ յայտարարեց իմ ռոմանտիկ բարեկամ Իգոր Մուրադեանը:

Զանազան հռչակագրերով մենք ուզում ենք այստեղ անցկացնել Հայաստանի ինքնորոշման, նրա անունումից խորհրդային սոցիալիստականի բառերը հանելու, ասել է ինչ որ իմաստով անկախութիւն յայտարարելու որոշումները: Ուզում ենք այստեղ, հէնց այսօր հաւանութիւն ըստանալ Հայաստանում դադարեցնելու կոմունիստական Կուսակցութեան միահեծան իշխանութիւնը եւ հաստատելու բազմակուսակցական համակարգ: Ուզում ենք այստեղ, մի անգամ եւս հաստատելով, որ «Խորհ. Միութիւնը յամառօրէն չի հրաժարւում անիրաւական տոտալիտար Պետութիւն մնալու մտադրութիւնից», եւ չարունակելով բոփոր դեմոկրատական շարժումների «բուդլինիկ»ը — զարթուցիչը լինելու, շատ հաւկանալի, մեր ինքնասիրութիւնը շոյող յաւակնութիւնը, ուզում ենք այսօրուանից եւէթ ընդունել որոշումներ՝ Մոսկուայի հսկողութիւնից հրաժարուելու, եւ Հանրապետութիւնում «մարդու իրաւունքների եւ սոցիալական արդարութեան սկզբունքների վըրայ հիմնուած խոր, դեմոկրատական» վերափոխումների մասին: Արդեօք «Համաւետական տոտալիտար ռեժիմ»ը տապալելու գործում անպայմանօրէն առաջ ընկնելու մեր այս տենդով մենք չե՞նք յիշեցնում՝ այսօր ժամանակի խըստագոյն դատապարտութեանը արժանացած քսանական Թուականների հայ բոլշեւիկներին, որոնք ցարիզմը տապալելու, սոցիալիզմը եւ «համաշխարհային յեղափոխութիւն»ը ապահովելու հարցում աւելի կաթոլիկ եղան, քան Հռոմի Պապը, եւ զոհաբեղանին դրեցին հայ ժողովրդի շահերը: Կարիք կա՞յ արդեօք, որ այսօր էլ մենք մեր «աւանգարդային» դերը խաղանք՝ փլուզելու համար, ասենք, Ուկրաինայում, Մոլտավիայում, մանաւանդ մեր ըմբոստութեամբ հիացող, բայց վըճռական պահին մեզ պաշտպան չկանգնող Մերձպալթեան երկրներում, «սովետաուս բռնապետութիւն»ը — այսօր նոյնպէս վըտանգի տակ դնելով մեր մի բուռ ժողովրդի նոյնիսկ ֆիզիքական գոյութիւնը:

Ոչ ոք դէմ չէ, նամանաւանդ՝ մեր ազգային ինքնասիրութիւնը տրորող, ոտքի տակ տուող վերջին որոշումից յետոյ, մեղանում հաստատել ցանկալի ինքնուրոյնութիւնը, կատարել դեմոկրատական վերափոխութիւններ: Բայց, կրկնում ենք, մենք պէտք է գործենք՝ գերագոյն զգաստութեամբ հաշուի առնելով այն իրադրութիւնը, որի մէջ գտնւում է մեր Հանրապետութիւնը 1989 Թուականի Դեկտեմբերի 1–ին: Հրաժարուել Մոսկուայից, այդ նշանակում է անյուսօրէն մըտնել՝ այս անգամ արդէն վերջ չունեցող հրջափակման մէջ՝ իր բոլոր աղէտալի հետեւանքներով: Այդ նշանակում է այսօր եւէթ հրաժարուել երկրաշարժի պատճառով մեզ տրուած աւելի քան 10 միլիառ ռուբլի յատկացումից: այսօր եւէթ յետ ուղարկել Միութեան բոլոր ծայրերից Հանրապետութեան վերականգնըման մասնակցող հիմնարկները՝ իրենց շինանիւթերով ու դրամական ֆոնտերով, ու նաեւ՝ եթէ ոչ խափանել, ապա անչափ բարդացնել արտասահմանից եկող օգնութիւնը: Այդ նշանակում է մեր ժողովրդին ենթարկել տնտեսական եւ ռազմական ճգնաժամային վիճակների, որոնք կարող են հարցականի տակ դնել մեր ժողովրդի ամբողջական գոյութիւնը առհասարակ:

Սրանք ակնյայտ ճշմարտութիւններ են, սպառնալից ճշմարտութիւններ, որոնք չեն կարող հերքել ոչ մի հռետորական պերճախօսութիւն, ոչ մի հողից ու իրականութիւնից կտրուած, անգլիական դիպլոմատիայի արսէնալից մեխանիկօրէն փոխ առուած հաւաստիացում, թէ «չկան մշտական թշնամիներ եւ մըշտական բարեկամներ, այլ կան ազգային շահեր»: Այո, կան ազգային շահեր, եւ ինչպէս միշտ, հիմա էլ դա պիտի լինի մեզ առաջնորդող նշանաբանը: Իսկ եթէ մենք խօսում ենք համազգային շահերի անունից, ապա չպէտք է անտեսենք մեր ազգի կէսի՝ Սփիւռքի, նրա կուսակցութիւնների եւ այլեւայլ կազմակերպութիւնների կարծիքը, որոնք մեզ այս էլ տարիուկէս է, կոչ են անում զգօնութեան, ողջախոհութեան: Այս առթիւ ես կարող եմ բերել Սփիւռքի մամուլից բազմաթիւ վկայութիւններ:

Աւարտելով իմ խօսքերը ինձ Թոյլ եմ տալիս անելու հետեւեալ առաջարկները:

Խորհրդային Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի վերամիաւորման մասին մեր որոշումը ներկայացնել Դեկտեմբերի 12ին կայանալիք Խորհրդային Միութեան ժողովրդական դեպուտատների համագումարին, դրան կըցելով համապատասխան բացատրութիւններ: Սա պէտք է արուի՝ Թէկուզ մեր որոշմանը լայն քաղաքական հնչեղութիւն տալու համար, համաշխարհային հասարակայնութեանը այդ որոշման փաստը եւ մոտիվները աւելի հանրայայտ դարձընելու համար:

Ամենամօտ ժամանակում հրաւիրել համահայկական վեհաժողով՝ Սփիւռքի բոլոր շրջանակների՝ Դաշնակցութեան, Ռամկավար եւ Հնչակեան Կուսակցութիւնների, Բարեգործականի եւ մնացեալ բոլոր կազմակերպութիւնների մասնակցութեամբ: Եթէ մեր կարգախօսն է՝ «Ով հայ ժողովուրդ, քո միակ փրկութիւնը քո հաւաքական ուժի մէջ է», ապա հաւաքենք մեր բոլոր ուժերը՝ համընդհանուր որոշման, համազգային եզրակացութիւնների յանգելու համար:

Այդ եզրակացութիւններին յանգելուց յետոյ կատարել համաժողովրդական հանրաքուէ եւ այդ հանրաքուէին համապատասխան՝ ճշդել մեր Հանրապետութեան յետագայ քայլերը ու քաղաքական կողմնորոշումները:

Թող որոշ խաւեր համարեն ինձ այն, ինչ ուզում են, համարեն՝ պահպանողական, միայն թէ ինձ յաջողուի իմ այս ելոյթով փոքր ինչ օգնել պահպանելու մեր ժողովրդի կեանքը, մեր այս մի բուռ հողակտորի անվտանգութիւնը, հողակտոր, որը միայն մերը չէ, այլ ողջ աշխարհասփիւռ Հայութեանը, միայն մեր սերնդինը չէ, այլ բոլոր գալիք սերունդներինը եւ որը նորից այն Նոյեան Տապանն է լինելու, որտեղ պիտի ամրանանք ու գոյատեւենք մենք՝ մեր ազգային բոլոր արդար ու վերջնական երազանքներին հասնելու համար:

ՄՏԱՑԱՆՔ

ՄԽԻԹԱՐ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ
ՎԻԷՆՆԱ

15.– ԲՌՈՒՆՑՔԻ ՆՄԱՆ
Հեղինակ՝ Վարդան Զօրեան

16.– ԱՑԳԱԲԱՑԻ՛Ն…
Հ. Արիստակէս Վրդ. Պօղոսեան

17.– ՄԻԱՅՆ ՄԷԿ ԺԱՄ
Վարդան Զօրեան

21.– ՍԱՆ ՓԱՒԼՈՅԻ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆ
Ե՛Լ ՈՒ ՔԱԼԷ՛
Նշան Ծ. Վրդ. Քէհէեան

24.– ԵՐԶԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ,
ՈՐ ԻՄՍ ԶԷՐ…
Շահանդուխտ

25.– ՀԱՇՈՒԻ ՆՍՏԻՂ
ՈՒ ՀԱՇԻՒ ՏԱՂ
Վարդան Զօրեան

ԻՏԱԼԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

Հայկական կեանքը Միլանոյի մէջ

Դեկտեմբեր 6–ի Զորեքշաբթի օրը, Հայ Տունը հաճոյքն ունեցաւ հիւրընկալելու համալսարանական երեք, ուսանող–ներ, որոնք նոր վերադարձած էին Հայաստան կատարած իրենց այցելութենէն: Ներկայ էր բազմաթիւ հասարակութիւն մը, բաղկացած Հայերէ եւ մանաւանդ Իտալացիներէ, մեծամասնութեամբ երիտասարդներէ, որոնք խանդավառութեամբ փութացած էին Հայ Տուն, լսելու համար զեկուցումները իրենց տարեկից երկու համալսարանականներու, յանձինս Գայեանէ (Մանուկեան) Գաղնաթիի եւ Օննիկ Մանուկեանէ:

Առաջին խօսողը եղաւ Օննիկ Մանուկեան, ուսանող Միլանոյի Բոլիթէքնիքի ճարտարագիտական քիմիայի բաժնին. ան Թուեց իր քաղած տպաւորութիւնները եւ փորձառութիւնները Սպիտակի աշխատանքի կայանէն որ հաստատուած է I.C.U.ի այսինքն՝ համալսարանական համագործակցութեան ինստիտուտի կողմէ, եւ որուն յանձնուած էր Իտալիոյ կողմէ Հայաստանին նուիրուած «Իտալիա գիւղ»ին խնամատարութիւնը: «Հայաստան գացի, ըսաւ Օննիկ Մանուկեան, արեանս մէջ քսանեւհինգ տոկոս հայկականութեամբ, սակայն հոն անդրադարձայ որ սիրտս կը տրոփէր հարիւր տոկոսով Հայութիւնով: Ինքը ուրիշ ընկերներու հետ օրական տասը ժամը աշխատած է վերակառուցումներու օգնելու համար, ի գործ դնելով ամէն տեսակ արհեստ, ըլլայ որպէս մետաղի զօդիչ (սուտէօր), ներկարար, հիւանդակառքի վարիչ, վերջապէս ամէն ինչ որ կրնայ օգտակար հանդիսանալ ուր որ անհրաժեշտ էր: Իսկ պարապ ժամանակը կը տրամադրէր մարդկային փոխ յարաբերութիւններու որոնք ցուցադրուեցան գունաւոր վիտէօ – երիզով մը:

Յաջորդաբար խօսք կ՚առնէր իր զարմուհին, Գայեանէ (Մանուկեան) Գաղնաթին որ կը հաղորդէր իր ապրած փորձառութիւնները, իրեն հետ ունենալով դասընկերուհի մը Մարիա Սիմոն, երկուքն ալ ճարտարապետութեան ուսանող Միլանոյի համալսարանին մէջ: Իր զեկուցման ընթացքին, Գայեանէ լուսապատկերով ցոյց տուաւ հայրենի գեղեցիկ տեսարաններ, ոսկեզօծ աշունը եւ Երեւանի ցայտաղբիւրները եւ մասնաւոր գոհունակութեամբ իմացանք որ երկրաշարժէն վնասուած Մարմաշէն եւ Երերուկի Եկեղեցիները պիտի վերանորոգուին նորըդ հաստատուած «միջհամալսարանական իտալական կեդրոն»ին կողմէ, Արտաքին նախարարութեան կողմէ տրամադրելի երեք միլիառ լիրէթի հիմնադրամով: Այս երկու եկեղեցիներու վերանորոգման աշխատանքը Գայեանէի եւ իր դասընկերուհիին համալսարանական աւարտաճառին նիւթը պիտի հանդիսանայ:

Զեկուցումներու վերջաւորութեան ներկաներուն կողմէ եղան զանազան հարցումներ, որոնց տրուեցան լրացուցիչ բացատրութիւններ: Ներկաներու քաջալերական ծափահարութիւններով աւարտեցաւ հաւաքոյթը մեզի ներշնչելով այն յոյսը որ սփիւռքի մեր երիտասարդութիւնը, չնայած իր արեան հայութեան սակին, պիտի կարողանայ պահել եւ զարգացնել իր արմատները, որքան ատեն որ յաճախակի կապեր ստեղծէ Մայր Հողին հետ:

Դեկտեմբեր 16 – 17, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերը Հայ Տան մէջ տեղի ունեցաւ տարեկան աւանդական «Քէրմէս»ը, բազմաթիւ հայ եւ օտար այցելուներու ներկայութեամբ:

Վաճառքի դրուած էին հայերէն եւ օտարալեզու գեղարուեստական հրատարակութիւնները, «ՕէՄԷ» Մանուկեան հրատարակչականէն, Եազա Պուքի, Վենետիկի Մխիթարեան տպարանի հրատարակութիւններէն, ինչպէս նաեւ օտարալեզու հայութեան վերաբերեալ հրատարակութիւններ որոնք լաւ սպառում ունեցան: Իսկ գաղութիս գործունեայ տիկիններու ձեռամբ պատրաստած հայկական մանրայատուկ անուշեղէններ, աւանդական անուշապուրը, կատարեալ սպառում ունեցան: Խոհանոցը շատ լաւ գործեց, կանոնաւորաբար հայթայթելով օրուան հայկական ճաշերը: Միջանկեալ տեղի ունեցած երկու վիճակահանութիւններ – Թոմպոլա – արժէքաւոր նուէրներով: Այս բոլորը Հայ Տունին ապահովեցին քաջալերական հասոյթ մը: Մեծապէս գնահատելի եւ շնորհաւորելի են Հայ Տունի վարչական կազմը եւ իր շուրջ հաւաքուած օժանդակ գործակիցները ներկայ տարուան փայլուն յաջողութեան համար, մեզի նուիրելով երկու հայկական օրերու ապրումներ:

Ա. Ս.

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ս. Երրորդութիւն եկեղեցիին մէջ, Դեկտեմբեր 10–ին, զանազան արարողութիւններով ոգեկոչուած են Հայաստանի երկրաշարժին զոհերը: Խուռներամ բազմութիւն մը ներկայ եղած է: Պատարագը մատուցանած է Շընորհք Արք. Գալուստեան: Երգեցողութիւնները կատարած է աւելի քան 150 հոգիէ բաղկացեալ Պոլսահայ Միացեալ Երգչախումբը՝ խմբավար Ժիրայր Արսլանեանցի ղեկավարութեամբ: Իր քարոզին մէջ Պատրիարքը յիշած է կարգ մը Թիւեր, ըսելու համար որ Հայաստանի 33 շրջաններէն 18–ը ազդուած էին շարժէն, 342 գիւղեր վնասուած էին. 58 գիւղ հիմնովին քանդուած էին. վիրաւորուած էր 125 հազար հոգի, 50–էն 60 հազար մարդ ալ՝ մեռած: Յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօնը կատարուած է բարձրաստիճան բոլոր եկեղեցականներու մասնակցութեամբ: Հուսկ՝ եկեղեցիին յարակից սրահին մէջ Թաղային խորհուրդին կողմէ հոգեճաշ մը տրուած է:

ԹԵՀՐԱՆԻ «Արարատ» մշակութային կազմակերպութեան գրադարանին մէջ, Նոյեմբեր 2–էն 9, տեղի ունեցած է իրանահայ մամուլին նուիրուած ցուցահանդէս մը: 1880–էն 1978 երկարող 53 անուն Թերթ եւ պարբերականներու մէջ ամէնէն երկարատեւ կեանք ունեցողը վաթսունամեայ «Ալիք»ն է: Իրանահայ մամուլի ամենահին՝ «Համայնք» Թերթին նմոյշին անտրամադրելիութեան պատճառով, ցուցադրութեան ամենահին Թերթը եղած է Թեհրանի «Շաւիղ»ը (1894):

ԹԵՀՐԱՆԻ «Նայիրի» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 29–ին, «Սիփան» մշակութային Միութեան գրական բաժանմունքը կազմակերպած է գրական երեկոյթ մը՝ նուիրուած Դանիէլ Վարուժանի: «Սիփան» Միութեան 25ամեակի ձեռնարկներուն մաս կազմող երեկոյթին երկրորդ բաժնին մէջ «Մ. Թաշճեան» Թատերախումբը բեմադրած է «Պատուի համար» Թատերգութիւնը:

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Թէքէեան մշակութային Միութեան «Պէշկէօթիւրեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 18–ին, հանդիսաւոր կերպով նշուած է Երուանդ Պապայեանի կըրթական, ազգային ու հանրային գործունէութեան յիսնամեակը: Բացման խօսքով հանդէս եկած ու հանդիսութիւնը վարած է «Թէքէեան»ի մասնաճիւղին ատենապետ տոքթ. Մ. Սիմոնեան: Ողջոյնի խօսքերով հանդէս եկած են տասնեակ մը անձեր, գեղարուեստական յայտագրի մը զորգործակցութեամբ:

ՍԷՏԼ ՊՐՈՒՔԻ «Նազարեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 4–ին, Հ.Բ.Ը. Միութիւնը ճաշ մը կազմակերպած է ի պատիւ Միացեալ Նահանգներու 23 բժշկական հաստատութեանց 260 բժիշկներուն, Հայաստանէն բերուած 49 հաշմանդամները հիւրընկալած ընտանիքներուն: Ելոյթ ունեցած բազմաթիւ անձերու կողքին, կեդրոնական վարչութեան նախագահ Լուիզ Սիմոն անդրադարձած է Բարեգործականի Հայաստանի մէջ ծաւալած գործունէութեան ու գործադրելի ծրագրերուն: Ան յայտնած է թէ Հ. Բ. Ը. Միութեան երկար ժամկէտով օժանդակութիւնը պիտի բարձրանայ 12–էն մինչեւ 15 միլիոն տոլարի: Հուսկ՝ գեղարուեստական յայտագրով հանդէս եկած է «Անդրանիկ» պարախումբը:

(Շար. Ա. էջէն)

ներուն մէջ յատկանշական է Թուրքիոյ Հանրապետութեան հիմնումի շրջանին, Աթաթիւրքի խորհրդային վարիչներու հետ ներդաշնակօրէն զարգացող քաղաքականութեան մը նպաստներէն օգտուած ըլլալու պարագային մատնանշումը. ու ան չի վարանիր ըսելու թէ նման սպասումներ այսօր եւս նոյն քայլերը առնել պիտի տան Թուրքիոյ: Վերջին շրջաններուն խորհրդային քաղաքական դէմքերու, տնտեսագէտներու այցելութիւնը Թուրքիա, հետզհետէ զարգացող տնտեսական յարաբերութիւններու մասին իրերայաջորդ յայտարարութիւններ կ'արդարացնեն Ա. Ջէնթիւրքի նախատեսումները:

Մեզի կը մնայ նոյնպէս խրատուիլ անցեալէն ու ապագայ հեռանկարներ ճշդելու գործին մէջ այլեւս ճիշդ տեղերը զետեղել ճիշդ խաղաքարտերը:

Ա. Թ.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ կացութիւնը շատ ծանրակշիռ բնոյթ առած էր, Ուրբաթ օր: Նախորդ օրը Պուքրէշի մէջ խիկ է որ արիւն հոսած էր, երիտասարդներ, ուսանողներ ցոյցի մը ձեռնարկած էին եւ չէին հեռանար Համալսարանի հրապարակէն: Բանակը կրակ բացած է եւ տասնեակներով մեռեալ կայ: Հասած լուրերը կը հաստատեն թէ իսկական ապստամբութիւն մըն է, որ ծայրած է ու կը տարածուի քաղաքէ քաղաք: Ամերիկացիք սկսած են մեկնիլ Ռումանիայէն: Հոս-հոն ռումանական դեսպանատուներու առջեւ ցոյցեր տեղի կ'ունենան (Փարիզ՝ 2000 հոգի), Ապահովութեան Խորհուրդը նիստ կը գումարէ (հաւանաբար՝ դատապարտումի բանաձեւ մը կը քուէարկուի, ցայգօնքէն առաջ...):

Ուրբաթ առտուան վերջին լուրերուն համաձայն երկրին մէջ պաշարման վիճակ հռչակուած է եւ Պաշտպանութեան փոխ-նախարարն ալ անձնասպան եղած է, ցոյցերու պատասխանատու նկատուած ըլլալով:

Էն-էմ-Փի-Փէ-ի գործադուլը վերջ գտնելու վրայ էր Ուրբաթ օր, բանակցութիւնները արդիւնք տուած ըլլալով, երկու կողմերը քիչ մը ջուր խառնած էին իրենց գինիին: Ծանօթ է որ ցրուումի այս մենաշնորհեալ հաստատութեան արդիականացման հարցն էր գործադուլին դրդապատճառը, հակառակ անոր որ Սէ-Ժէ-Թէ-ն ալ ստորագրած էր, առենին, համաձայնագիրը: Ամէն պարագայի մէջ մամուլին հասած վնասը շատ մեծ է:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ Ունիաթ կաթողիկէներու խումբ մը փորձած է գրաւել Իվանօ-Ֆրանկովսկի մայր տաճարը պատանդ բռնելով արքեպիսկոպոսը, ըստ ԹԱՍ-ի լրատուութեան:

ՓԱՆԱՄԱՅԻ մէջ կռիւները կը շարունակուէին Ուրբաթ, ըստ երեւոյթին Ամերիկացիք չեն կրցած կացութեան տէրն ըլլալ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Դր. Գէորգ Զալըքեան եւ զաւակը՝ Ֆրէտէրիք-Ալօ, ինչպէս նաեւ Անթանոսեան, Ղազարեան, Մրմռեան եւ Ժալուֆ ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց կնոջ, մօր, քրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԳԷՈՐԳ ԶԱԼԸՔԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Անթուանէթ Մրմռեան)

մահուան քառասունքին առթիւ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 24, Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, 339 Ավընիւ տիւ Փրատօ, Մարսէյլ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ԱՄԱՆՈՐԻ ԱՌԹԻՒ

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԼԻՈՆ. — Կոստանեան քոյրերը մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրեն իրենց մօր՝ Տիկին Սաթենիկ Կոստանեանի (Միրիպէլ):

ՄԻՐԻՊԷԼ. — Ազատնի Սիմոնի, ինչպէս ամէն տարի, մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ իր մօր՝ Տիկին Տօնիկ Ղամպարեանի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. — Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Զըրբաշեան 2000 Ֆր. «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 28, տօն է Սրբոց Որդւոցն Որոտման Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանչին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9.30-ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիզանդ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Ազատնի Ոսկանեանի, ինչպէս նաեւ Ոսկանեան ընտանիքի բոլոր անդամներուն, իրենց եղբօր եւ ազգականին՝ Գաբրիէլ Ոսկանեանի մահուան առթիւ:

Կապոյտ Խաչի Լիոն-Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը փութայ յայտնել իր խորին ցաւակցութիւնները, Տէր եւ Տիկին Հմայեակ Աղայիքեանի եւ զաւակներուն իրենց հօր, մեծ-հօր՝ Երուանդ Աղայիքեանի (Սուրիա) մահուան առթիւ:

1000 EXEMPLAIRES NUMÉROTÉS PAS UN DE PLUS

le «KHATCHKAR»

SYMBOLE DE NOTRE PEUPLE

A L'INSTANT OU VOUS DECOUVREZ CETTE ANNONCE, COMBIEN D'EXEMPLAIRES SONT ENCORE DISPONIBLES ?
CETTE SUPERBE REPRODUCTION, HERITAGE DE NOTRE CULTURE, COMBLERA LES AMATEURS D'ART ARMENIEN.
LES CONNAISSEURS APPRECIERONT LA BEAUTE DE SA CISELURE. QUELQUES PRIVILEGIES AURONT LE BONHEUR DE POSSEDER UN OBJET RARE EN BRONZE MASSIF.
ENFIN, EN L'OFFRANT, VOUS COMBLEREZ DE JOIE VOS AMIS PAR UN PRESENT PRECIEUX. ALORS, ON SE DIT QU' A CHAQUE INSTANT C'EST UN EXEMPLAIRE UNIQUE EN MOINS.
N'OUBLIEZ PAS, 1 000 EXEMPLAIRES NUMEROTES, PAS UN DE PLUS.
RESERVEZ VITE PAR TELEPHONE AU (1) 40 22 02 12

Bon de Commande à retourner à Onnik AVEDISSIAN
B. P. 5109
75421 PARIS CEDEX 09

Adressez-moi...... exemplaire(s) de cette série de 1 000 Khatchkar en bronze d'art massif au prix de 780 Francs pièce livré dans un superbe écrin cadeau. Frais de port et d'emballage gratuits.
Soit un total de
Mon nom Prénom
Mon adresse
Code postal Ville
Mon numéro de tél.
ci-joint mon règlement à l'ordre de ONNIK AVEDISSIAN.
Date Signature

CABINET TERZIYAN
Toutes Assurances Toutes Compagnies
21, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 42. 82. 01. 41 +
présente ses meilleurs vœux pour l'année 1990
et souhaite une bonne fête de Noël
ԹԷՐԶԵԱՆ ապահովագրական գրասենեակը
լաւագոյն մաղթանքներով կը շնորհաւորէ
Ձեր Նոր Տարին եւ Ս. Ծնունդը

ԱՄԱՆՈՐԻ ՅԱՅԳՕՆՔԸ
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

LE REVEILLON
A TEBROTZASSERE
DINER—DANSANT
Dimanche 31 Décembre à partir de 20 heures 30
(dans la salle des Fêtes de l'école)
ENTREE PAR RESERVATION UNIQUEMENT
Pour réservation contactez : 43. 81. 01. 72.
★ Animation et Ambiance Arméniennes ★
• Tombola et mille autres surprises •
COLLEGE
TEBROTZASSERE
1, bld. du Nord — 93340 LE RAINCY - Tél. : 43. 81. 01. 72
(accès par la Gare de l'Est, direction Gargan, Gare de Pavillons s/Bois)

Riez et faites rire vos enfants en arménien en recevant KATCH NAZAR à la maison...

NOUVEAU EN CASSETTE-VIDEO :
la Comédie Musicale de NAREK DOURIAN
KATCH NAZAR
UNE IDEE «CADEAU» ORIGINALE
«2 heures de rire et de detente pour les petits et les grands...»
POINTS DE VENTE
- Librairie Samuelian : 51, rue Monsieur le Prince — 75006 Paris
- Télé-Condorcet : 175, avenue Jean Jaurès — Clamart
- Atlantic-Electronique : 24, rue Paul Vaillant-Couturier — Alfortville
- Librairie H. Boghossian : 117, avenue Jean Jaurès — Arcueil

Par correspondance : Appelez le 42. 29. 98. 39.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 27

MERCREDI
27 DÉCEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06-70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.174 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.174

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՊԻՂԱՏՈՍՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ, ՄԻԱՑԷ՛Ք

Ուրեմն մեռաւ: Ան՝ որ յանկարծ, աշխարհի ղեկավարներուն համար, յայտնուեցաւ որպէս մենատէր, բռնակալ, Ստալին, Ներոն: Դեռ երէկ՝ չէին գիտեր: Ցարդանք վայելող պետն էր արեւելեան Եւրոպայի երկրի մը: Ոչ երթալ-գալերը կը պակսէին, ոչ ալ ջերմ ողջագուրումները: Բաներ մը կ'ըսուէր, ճիշդ է, բայց որքա՜ն նախընտրելի էր անդիտանալ ու յարաբերութիւններ պահել, մշակել. ի վերջոյ կարեւորը՝ Պետութեանց շահերն են:

Եթէ տակաւին փաստի կարիք կար, ունեցանք, շնորհակալ ենք: Ռումանիան դարձաւ ժամանակակից ողբերգական խորհրդանիշը քաղաքական աշխարհի ապարարոյութեան եւ կեղծաւորութեան:

Եւրոպայի սրտին վրայ, քանի մը օրուան մէջ, ժողովուրդ մը ջարդուեցաւ, դեռ կը ջարդուի անասելի վայրագութեամբ մը: Ամբողջ քաղաք մը մէկ օրէն միւսը մկրտուեցաւ՝ նահատակ քաղաք, մարտիրոս քաղաք: Մսուրի մը մէջ 200 մանուկ սպաննուեցան, կիներ, երախաներ կը մորթոտուին, դիակներ խակ կ'անդամատուին, ի՜նչ փոյթ: Կը բաւէ քանի մը հոգեշահ խօսքեր ընել, համակամութեան աղուոր խօսքեր, յետոյ տաք հագուստներ ղրկել, դեղօրայք, քանի մը տուփ կաթ ու խղճերը կը հանդստանան:

Ձեզի, մեզի մեծ աւետիսը այս չարաթափերջի Քրիստոսի ծնունդն ու յայտնութիւնը չէր, այլ՝ Զաուչեսկուի հրէշ մը ըլլալը: Իսկական յայտնութիւն մը ամբողջ Արեւմուտքի համար: Եւ ինչո՞ւ կը ծադրուի Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէի մէկ պատասխանատու անդամը, որ ակնարկելով արեւելեան Եւրոպայի երկիրներու վիճակին, կ'ըսէր.– «Զէինք գիտեր»: Տարբե՞ր բան կ'ընէ այսօր ազատ աշխարհը ի լուր Ռումանիոյ ժողովուրդին ապրած տաժանակիր տարիներուն:

Եւ ըսել թէ հեռաւոր Արցախի մէջ, դեռ ունինք տարաբախտ ժողովուրդ մը, որ ազատ աշխարհի ողջմտութեան ու Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան կը հաւատայ եւ կոչ կ'ընէ անոր:

Ի՞նչ ըրաւ այդ Կազմակերպութիւնը, «ce machin», ինչպէս կ'ըսէր տը Կօլ, սա օրերուն: Ոչ իսկ -աւելորդ- նիստ մը գումարեց Ապահովութեան Խորհուրդը, դարակը դրուեցիք, դատապարտումի բանաձեւ մը քուէարկելու համար: Պէտք չէ թերեւս յոյրովին անարդար ըլլալ, խորհրդակցութիւններ եղան, մտքերու փոխանակութիւններ Զինաստանի, Ալժերիոյ պատուիրակներուն հետ: Կարելի՞ է նիստ գումարել: Համաձա՞յն են: Մէկուն սիրտը չկոտրի յանկարծ եւ ուրիշի մը հետ անտեսական շահեր խնդրոյ առարկայ չըլլան: Մինչ այդ ջարդը թող շարունակուի:

Նոր չէ անշուշտ քաղաքականութեան պոռնկութիւնը, եթէ նոյնիսկ մրցանիշ կոտրելու վրայ է, սա վերջին ժամերուն:

Արեւմուտքն է որ կը դիմէ Մոսկուայի որպէսզի զինեալ միջամտութիւն ընէ, ապահովութիւն տալով՝ «Զայն չենք հաներ»: Բայց, Մոսկուա կը կառչի իր նորածին քաղաքականութեան՝ չմիջամտել երկրի մը ներքին գործերուն:

Կոչի իսկ պէտք չկայ, միացած են արդէն, բոլոր երկիրներու Պիղատոսները:

«Յ Ա Ռ Ա Ջ»

ՉԱՈՒՉԵՍԿՈՒ ԵՒ ԿԻՆԸ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ

60 ՀԱԶԱՐ ՄԵՌԵԱԼ
300 ՀԱԶԱՐ ՎԻՐԱՒՈՐ

ՌՈՒՄԱՆԻԱ ՇԱՏ ՍՈՒՂ ԿԸ ՎՃԱՐԷ ԻՐ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ուրբաթէն Երկուշաբթի դէպքերը այնպիսի արագութեամբ ընթացան որ հետեւիլն իսկ բաւական դժուար էր:

Եւ հարկ է, անշուշտ, վերջաւորութենէն սկսիլ, քանի որ Երկուշաբթի, Ծննդեան իրիկունը, ժամը 19.32-ին ռումանական հեռատեսիլը կը հաղորդէր թէ Նիկոլայի Զաուչեսկու եւ կինը՝ Էլէնա դատուած, մահուան դատապարտուած եւ անմիջապէս գնդակահարուած էին:

Հակազդեցութիւնները բազմաթիւ են, մանաւա՛նդ, բազմազան: Ըստ ոմանց, յատկանշական է որ հակաքրիստոսը կամ սուտ Քրիստոսը (անթէքրիսթ) մեռնի Քրիստոսի Ծննդեան օրը: Գլխաւորը սակայն այն է, որ մարդը շատ աժան ազատեցաւ եւ այս ուղղութեամբ ամէնէն ճիշդն էր ռումանացի քահանայի մը հակազդեցութիւնը. – «Պէտք է դատուէր, դատապարտուէր եւ տառապէր ինչպէս ինք տառապեցուցած էր ուրիշներ, անօթի – ծարաւ, խուցի մը մէջ: Փամփուշտները սուղ են Ռումանիոյ մէջ, շատ աղուոր մահ է փամփուշտով մեռնիլ»: Ու անոնց որոնք կը զարմանային, որ Եկեղեցւոյ ծառայող մը այդպէս արտայայտուի, քահանան պատասխանեց. – «քահանաներն ալ մարդ են»:

Եւ ճիշդ է, պէտք չէ որ նման մարդ մը, որ 24 տարի է ճզմեց իր հարազատ ժողովուրդը, քարուքանդ ըրաւ իր հայրենիքը, այսքան աժան ազատի: Անըմբռնելի է: Մնաց երկրորդ վտանգ մը: Ժողովրդավար վարչակարգ մը այսպէս պէտք չէ սկսի, ուրեմն հարկ է բացատրութիւններ գտնել: Ինչո՞ւ: Լաւագոյն բացատրութիւնը, որ արդարացում չէ անշուշտ, ան կ'ըլլայ, որ նոր իշխանութիւնը ուզեց սպանդը կասեցնել եւ խորհեցաւ թէ բռնակալին մահը կրնայ ծառայել զինաթափ ընելու կատղած քաղաքազօրքը: Կար նաեւ այն վախը, որ այդ քաղաքազօրքերը փորձեն առեւանգել հրբէշային զոյգը:

Ամոլը դատուած ու մահուան դատապարտուած է հինգ ամբաստանութեամբ.–
Ա – Ցեղասպանութիւն, 60 հազար մեռեալ:

Բ – Իւրացում պետական իշխանութեան, ժողովուրդին դէմ մղուած զինեալ գործողութիւններու կազմակերպութեամբ:

Գ – Ժողովուրդին ինչքերուն փճացումը, հաստատութեանց եւ շէնքերու քանդումով, պայթումով քաղաքներու մէջ եւ այլուր:

Դ – Իւրացում ազգային տնտեսութեան:

Ե – Երկրէն փախուստի փորձ մէկ միլիառ տոլարէ աւելի գումարի իւրացումով, դրուած օտար դրամատուներու մէջ:

«Այս ծանր ոճիրներուն համար, գործուած ռումանացի ժողովուրդին դէմ, ամբաստանեալները մահուան դատապարտուած են, իրենց ինչքերն ալ դրաւուած: Վճիռը վերջնական էր եւ գործադրուած է»: Այս էր յայտարարութիւնը, բայց Երեքշաբթի առտու դեռ գնդակահարութիւնը ցոյց տրուած չէր եւ թերահաւատներ կային: Նկարներ ցոյց տրուած են, նախքան գնդակահարումը: Ըսուած է նաեւ թէ Զաուչեսկու 1 միլիառ տոլար (6 միլիառ ֆրանք) առաջարկած է զինքը դատող զինուորականներուն:

ԶԱՈՒՉԵՍԿՈՒ ԸՆՏԱՆԻՔԸ: «Մտքի Դանուբը», «լուսաւոր փարոս», «մտածող բեւեռային աստղ», «հանճարներուն ամէնէն հանճարեղը», «այս աշխարհի առաջին մտածողը» եւլն. եւլն: Անհաւատալի կը թուի, որ 1989-ի վերջաւորութեան, Եւրոպայի ծոցը, երբեմնի ամէնէն յառաջդէմ երկիրը իր գլուխն ունենայ նման տիպար մը, նման հիւանդ մը, խելագար մը որ կարենայ ջարդել տալ իր ժողովուրդը եւ քաղաքակրթուած Եւրոպան ալ դիտէ տասնեակ տարիներէ աւելի:

Մարդը, տարիներու երկայնքին ամբողջ գերդաստանը տեղաւորած է պատասխանատու պաշտօններու գլուխը, հեռացնելով «օտարները»: 1939-ին ամուսնացած է «համաշխարհային համբաւի տէր գիտունի» մը հետ: Տիկին Զաուչեսկու, քիմիագէտ-ճարտարագէտի վկայականի տէր է եւ նոյնքան ատելութիւն կը ներշնչէ իր ժողովուրդին, որքան իր ամուսինը: Դեռ կան զաւակներ, եղբայրներ, քոյրեր, քրոջ եւ եղբօր զաւակներ, բոլորն ալ բարձր պաշտօններու գլուխը: Մետասաներորդ ժամուն գոքանչ մըն ալ մէջտեղ ելաւ, զոր ամոլը «մոռցեր» է պալատը: 100ամեայ կինը անօթի-ծարաւ մնացեր է օրերով եւ երբ գտնուած է, հիւանդանոց փոխադրուած է խնամուելու համար:

ԴԷՊՔԵՐՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ուրբաթ, Դեկ. 22. – Այլախոհ բանաստեղծը՝ Տինեշկու կը յայտարարէ ձայնասփիւռէն թէ Զաուչեսկու մեկնած է եւ թէ ազգ. փրկութեան ճակատ մը կազմըւած է, այլախոհներով եւ զինուորականներով որ իշխանութիւնը ձեռք կ'առնէ: Ժամը 13.05 է երբ այս լուրը կը տրուի: Նախապէս սարսափազդու մանրամասնութիւններ հասած են Թիմիշոարայէն, ուր 4630 դիակներ գտնուած են սպանդանոցի մը մէջ: Յաջորդող ժամերուն, քանիցս պիտի յայտարարուի եւ հերքուի Զաուչեսկու ամոլին ձերբակալութիւնը եւ այս անորոշութիւնը պիտի տեւէ մինչեւ Կիրակի իրիկուն, երբ վերջնապէս պիտի հաստատուի:

Ժամը 16.10. – Զաուչեսկուի մէկ տղան՝ Նիքու ձերբակալուած է:

Նոյն ատեն, ազգ. փրկութեան Ճակատի նախագահը՝ Մանեշկու կը յայտարարէ որ Ապրիլին ազատ ընտրութիւններ տեղի պիտի ունենան: Մանեշկու վերջերս աքսորուած եւ հսկողութեան տակ առնուած էր: 73 տարեկան, եօթը տարի է հանդըստեան կոչուած այս դիւանագէտը, պատրաստ է փրկելու իր հայրենիքը, հակառակ վատառողջ վիճակին: Թիմիշոարայի հասարակաց փոսի մը մէջ գտնուած դիակները հաշմանդամ են, ամէնէն վայրագ ջարդն է զոր գործած են Զաուչեսկուի գաղտնի ոստիկանութեան (Սեքուրիթաթ) քաղաքազօրքերը: Ուրիշ քաղաք մը՝ Արատ, ապստամբները կը յաջողին տէր դառնալ քաղաքին:

Շաբաթ, Դեկ. 23. – Ամբողջ գիշերը սաստիկ կռիւներ: Զաուչեսկուի «հաւատարիմ»ները ահաւոր ջարդ մը կը կատարեն: Կը կրակեն ամէն կողմ, ամէն բանի

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Փարիզի Հայոց Առաջնորդ Գիւտ Արք.ի ուղղուած է հետեւեալ հեռագիրը. –

Ն. Ս. Վազգէն Կաթողիկոս խոր վշտով ցաւակցական հեռագիր ուղարկեց Ռումանիոյ Թէոկթիսթ ամենապատիւ Պատրիարքին, ողբալով նահատակները վերջին օրերս Ռումանիոյ մէջ զոհուած բազմահազար հայրենասէրների, որոնց հոգիների խաղաղութեան համար Կիրակի, Դեկ. 24-ին, Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարում կատարուեց հանդիսաւոր հոգեհանգստեան արարողութիւն նախագահութեամբ Վեհափառ Հայրապետի, ի ներկայութեան խուռներամ ժողովրդեան:

Դիւանապետ
ՆԵՐՍԷՍ ԱՐՔ.

Դեկ. 26

ԱՐՑԱԽ

ՈՐՈՇՈՒՄ ՏՐՈՒԵՑԱՒ՝ ՈՐՈՇՈՒՄ ՉՏԱԼ

Հաւանաբար լաւագոյն կարգադրութիւնը, գոնէ անմիջականին համար: Ընդառաջելով Հայաստանի, Արցախի եւ Ատրբէջանի դիմումին որոշուեցաւ ոչ մէկ որոշում տալ Արցախի վերաբերեալ, ինչպէս նախատեսուած էր եւ կը սպասուէր որ Դեկ. 23-ին, Գերագոյն Խորհուրդը նոր կարգադրութիւն մը առաջարկէ:

Արդարեւ, կը բաւէ որ շրջափակումը վերջանայ, մնացեալը թող մնայ այսպէս, քանի Արցախը տէ փաքթօ կապ չունի Բաքուի հետ:

Այս օրերուս, Հայաստանի գլխաւոր երկու մտահոգութիւններն են՝ Նայիրիտ գործարան փակումը, ինչպէս Գերագոյն Խորհուրդը որոշած էր եւ այդ առընչութեամբ ամէն օր համախմբում կայ գործատան առջեւ եւ Կաղանդի պատրաստութիւնը, որպէսզի Հայաստանի երախաները ուրախ օրեր ապրին ու քիչ մը մոռնան սեւ օրերը եւ լաւատեսութեամբ դիմաւորեն Ամանորը:

Դեկ. 24-էն իսկ տեսնուած պատրաստութիւնները այն թիւր տպաւորութիւնը գործած են Էջմիածին, որ Ծնունդ կը տօնուի Դեկ. 25-ին եւ յանձնախումբին պատասխանատու՝ Վանօ Սիրադեղեան պարտաւորուած է բացատրութիւն տալ հեռատեսիլէն, ճշդելով թէ պատրաստութիւնները կը տեսնուին, բայց տօները Յունուար 1-ին եւ 6-ին են:

Տօնածառեր կը դրուին նաեւ Լենինական: Արցախն ալ կը պատրաստուի:

ՈՒՐ ՊԵՏՔ ՉԷ ՎԵՐԱՇԻՆԵԼ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԸ
ԸՍՏ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ՝ Ս. ՔԱԼԱՇԵԱՆԻ

Կ'երեւի բաւարար չէին տասնեակ հազարաւոր զոհերը, քանդուած քաղաքներն ու գիւղերը, ցամաքային կլիմայի մը անմխիթար պայմաններուն դէմ յանդիման անօթեւան ու անոք մնացածներու բազմութիւնը, որպէսզի պատահածը չսահմանափակուէր արհաւիրքի մը դաժան ապրումը որպէս: Ապրում որ ամէնէն աւելի թափ տար զգացական պոռթկումներու, աւերուած տուներու, աւելի ապահով, անվրդով վաղորդայններու մասին աղաղակող ճառերու եւ սակայն չառաջնորդէր գործնական ու ճիշդ դարմաններուն: Կ'երեւի բաւարար չէին նաեւ սպառած մելանը, յառկացուած թուղթին դէզերը, գլուխջացնողներու ջանքը, որպէսզի ինչ որ պատահեցաւ, չմնար տարեգրութեան մը նեղ էջերուն մէջ: Դառնար ցաւը նաեւ բոլորին: Որպէսզի պատճառաբանութիւնները միայն բացատրութեան զօրութեամբ չմնային, այլ նաեւ դառնային փորձառութիւն, հող չէ թէ ամէնէն դաժան տեսակէն:

Անբաւարարութեան այս հաստատումը կուգայ նոյնինքն երկրաշարժի գօտիէն. ցաւերու այն հնոցէն որ տարիէ մը ի վեր միլիոնաւոր անտեսանելի թելերու ցանցով մը կապուած է ամբողջ աշխարհին: Աղէտը ծառայեց շատ բանի անկասկած, բացի ամէնէն անհրաժեշտէն. ան դա՛ս չեղաւ: Սիրտ ցաւցուց, գութ շարժեց, օժանդակութեան գործին մղեց ամէնէն հեռաւորներ, ամէնէն անսպասելիներ, բայց ոչ մէկ ազդեցութիւն ունեցաւ գիրքեր գրուած այն հեղինակութիւններուն մօտ, որոնց «այո»ն կամ «ոչ»ը ճակատագիր հրջելու զօրութիւնը ունէր:

Պարզ աչքով իսկ նկատելի էր այդքան վատորակ շինութիւններու վախճանը. քանի որ մարդկային միտքը այսօր տակաւին անզօր է երկրաշարժ մը նախատեսելու եւ ինչ որ մեր պարագային աւելի օգտակա՛ր կ'ըլլար, երկրաշարժի մը հունը, վերնակեդրոնը փոխելու, կը մնար ընել կարելին. ընել այնպէս որ ցնցումները նուազագոյն չափով միայն վնաս պատճառէին: Սակայն աղէտի գօտիէն հասած լուրերը ոչ մէկ ապահովութիւն կը բերեն այս մասին. ընդհակառակն: Վերակառուցումը երկու տարիէն աւարտելու խոստումին անհեթեթութեան հետեւեցան առաջին կառոյցներուն նախկիններուն չափ վատորակ ըլլալուն լուրերը. յետոյ մամուլը քանիցս արձագանգեց աւելի ծանրակշիռ պարագայի մը. երկու երրորդով քանդուած Լենինական քաղաքին վերաշինութեան համար ընտրուած վայրը, ինչպէս կ'ըսէր «Զօրեան» հիմնարկին կազմակերպած քոլլոքին մասնակից Գ. Տէր-Ստեփանեան, սխալ ընտրութեան մը բոլոր յատկանիշերը կը կեդրոնացնէր:

Այս հարցը ներկայացուեցաւ նաեւ «Աշխարհի բժիշկներ»ու ամսական գիտաժողովներու վերջինին ընթացքին. Դեկտեմբեր 16-ին այս մասին զեկուցումով մը հանդէս եկաւ Լենինականի նախկին գլխաւոր ճարտարապետ Սաշուր Քալաշեան:

Անոր հետ կատարուած մեր հարցազրոյցն ալ կը միտի կարելի չափով ծանօթանալ հարցին ու զայն ծանօթացնել «Յառաջ»ի ընթերցողներուն:

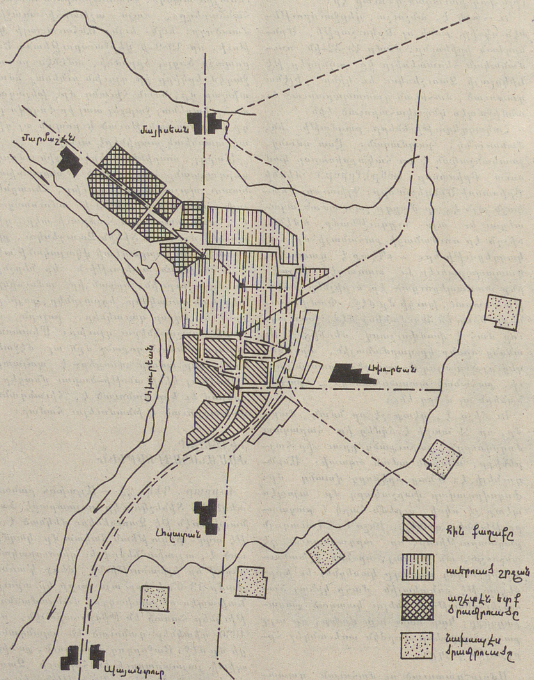
**

Հ.– Լենինականի վերաշինութեան վայրի ընտրութեան վէճերուն տեղեակ դարձանք հայաստանեան մամուլի թիւերէն. հիմա, օգտուելով ձեր, քաղաքին գլխաւոր ճարտարապետին Փարիզ գտնուելու առիթէն, կ"ուզէինք աւելի հիմնաւորել ու ընդլայնել մեզի հասած տեղեկութիւնը. ո՞ւրկէ, ի՞նչպէս ծագում առաւ այս վէճը:

Պ.– 1988 թուականի երկրաշարժը մեծ ողբերգութիւն էր բայց նաեւ մեծ դաս, Հայաստանի ժողովուրդին համար: Հարցը նրանում է որ վերջին երկրաշարժը այդ նոյն շրջանում եղել էր 1926 թուականին, մասնակի աղէտ եղել էր, զոհուածներ կային, բայց այս չափերը չունէր: Այնուհետեւ մինչ օրս, անցել է 60 տարի ու այդ ընթացքում մոռացանք 1926 թուի երկրաշարժի դասերը: Նախ մոռացանք որ մեր շինարարական գիտելիքներով ու հնարաւորութիւններով չէր կարելի բարձրայարկ շէնքեր սարքել Լենինականում: Լենինականի բարձրայարկ շէնքերը սկսեցին սարքուել 60-ական թուականներից: Մինչ այդ գուցէ յիշողութիւնը զօրեղ էր ու բարձրայարկին դիմադրութիւնը մեծ էր: Այն մարդիկ որոնց յիշողութիւնը տեղն էր, գնացին, ու յաջորդ սերունդը այդ դասը մոռացաւ. յիշեցնելու կերպեր չէին մշակուած ու սկսեցին մօտային տուրք տալ. Երեւանում կարելի էր բարձրայարկ սարքել, Լենինականը որեւէ ձեւով պէտք չէր ետ մնալ: Այդ մտայնութիւններով հնարաւոր դարձաւ Լենինականում եւս բարձրայարկ շէնք սարքել:

Հ.– Որեւէ ձեւով ստիպողութիւն կա՞ր բարձրայարկ շէնքեր կառուցանելու:

Պ.– Հարցն այն է որ Լենինականը բնական պայմաններում է գտնւում.

Հին քաղաքը ամբողջութեամբ շրջապատուած է գիւղատնտեսական բարձրարժէք հողերով. եւ իմ կարծիքով, Հայաստանի կառավարութիւնը այդ հողերի արժէքին լաւ էր գիտակցում. եւ՛ կառավարութիւնը, եւ՛ Ախուրեանի շրջանը ամէն մի կրամ հողի համար պայքարում էր եւ քաղաքի աւանդական, բնականոն զարգացումը որ հող գրաւելով պիտի արուէր, միշտ դիմադրութեան էր հանդիպում: Մենք քաղաքացիներս սովորել էինք որ հող գրաւել հնարաւոր չի. ոչ մէկը հող չէր զիջի որ այնտեղ շէնք սարքուի: Եւ քանի որ քաղաքի հողի տարածքները հետզհետէ սպառուեցին ցածրայարկ շինարարութեամբ, 62 թուականին հարց բարձրացուեց որ Լենինականում սահմանափակուի հողի յատկացումը սեփական տուն կառուցանելու համար: Եւ մնացած փոքրիկ տարածքների համար սկսեցին մտածել թէ ինչպէս անել որպէսզի շատ մարդ տեղաւորուի այդ տեղ: Այդ տեղից ծագեց բարձրայարկ շէնք շինելու գաղափարը:

Սրան զուգընթաց, մի ուրիշ քաղաքականութիւն էլ էր վարւում, նոյնպէս մոռանալով երկրաշարժի դասերը. իմ կարծիքով Մոսկուայի թելադրանքով եւ Մոսկուայի հնազանդ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի հանդուրժողականութեամբ մի նոր վարկած մշակուեց որ Հայաստանի որպէս երկրաշարժի գօտի ութ բալի գնահատումը որ սուղ արժէքով կառոյցներ նշանակում էր, հիմնաւորուած չէ, պէտք է վերանայել. եւ գնահատուեց, պարզուեց որ պէտք էր եօթը բալ հաշուել: Կառոյցները տիպային շէնքերով էին կատարւում ու այդ տիպային նախագծումները որպէս կանոն, հաստատւում էին Մոսկուայում: Հայաստանում պատրաստուած նախագծերը Մոսկուայում նայւում էին որպէսզի յանկարծ թանկ չլինեն, շռայլ չլինեն կառոյցները: Յանկարծ երկաթի քանակը շատ չլինի նրանցում: Ինչ որ հնարաւոր էր կրճատում էին: Փոքրացնում էին եւ նոր հաստատուած այդ նախագծերը գալիս էին Հայաստան ու կիրարկումի վաւերացում ստանում:

Հ.– Իսկ Հայաստանի մասնագէտները իրաւունք չունէի՞ն մերժելու, բողոքելու, կամ վերաքննութիւն պահանջելու գոնէ:

Պ.– Ոչ: Այդպիսի իրաւունք չկար. գիտէին որ պիտանէի հարց է. տրուած գումարով պէտք է մի տուն սարքել կամ տասը: Այդ հարցը արդէն կանխորոշուած էր: Բացի դրանից, տարից տարի երկրի տնտեսական վիճակի վատթարացման հետեւանքով երեւի, անընդհատ հրահանգներ էին իջնում վերեւից, Մոսկուայից, որպէսզի նախագծային հիմնարկները միջոցներ ձեռնարկեն օրինակ, երկաթը, ցեմենտը հինգ տոկոսով պակասեցնելու. դա գրեթէ ամէն տարի էր ու մենք մտածում էինք թէ վաղը ջրից պիտի սարքել այդ տունը: Բայց գտնւում էին մարդիկ, որոնք հիմնաւորում էին այդ պակասեցումը: Այդ պարագաներում էր որ հետզհետէ ընկաւ որակը. եւ՛ ցեմենտի քանակն էր սահմանափակ, եւ երկաթի: Շինարարների ազնուութեան մակարդակն էլ հետզհետէ ցածրացաւ, քանի որ անկախ աշխատանքի որակից, քանակից, վարձատրւում էին միօրինակ ու շահագրգռութիւնը հետզհետէ վերացաւ: Վարպետները Հայաստանում նուազեցան. շինարարութեան մէջ սերնդափոխում չէր կատարւում: Նման պարագաներ պիտի ազդէին բնականաբար շինարարութեան ընդհանուր որակի վրայ: Որակի ստուգում հսկողութիւնն ալ գրեթէ չկար, կամ կար ձեւական: Կար միայն քանակ հսկողութիւնը: Ամէն մի տարելից – կուսակցական, Մայիսի մէկ, Նոյեմբերեան տօն եւայլն–, միշտ մտածում էին նշանակել որեւէ մի կառոյց ժամանակից շուտ յանձնելով, եւ ժամանակից շուտ յանձնելն էլ ազդում էր որակի վրան: Ժամանակից շուտ կարելի էր յանձնել, կիսատ յանձնելով: Այդպէս էլ յանձնում էին. ստանում էին փոխանցիկ դրօշներ, պատւոյ գրեր, մրցանակներ...: Եւ բնական է որ Լենինականում այս շինարարութիւնը չէր կարող դիմադրել այս հզօր երկրաշարժին: Բոլորս գիտէինք ու պատեհ առիթը չէինք բաց թողնում որպէսզի ասէինք թէ մենք մեր ապագայ սերնդի համար դագաղներ ենք կառուցանում: Բայց հասանքը այնպէս բան է որ քնում տանում է. կանգնելու մտածելու հնարաւորութիւն չէին տալիս:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆԻ
գիրքին առիթով

Հայոց լեզուի հարցերը միշտ գտնուած են արտասահմանի գիտնականներու ուշադրութեան կեդրոնը: Այս վերաբերումը աւելի ընդլայնած է վերջին տարիներուն, տասնամեակէ մը ի վեր հայերէնագիտական տարեգիրք մը կը հրատարակուի Մ. Նահանգներու մէջ, իսկ Երեւանի հայերէնագիտական միջազգային գիտաժողովը արդէն հաստատած է հնգամեայ աւանդութիւն մը՝ արտասահմանեան մասնակիցներու ստուար խումբով:

Ֆրանսայի մէջ յատկապէս, այն փաստը, որ հնարաւոր է հայերէնով պաքալորէայի քննութիւն տալ, կը խօսի այն մասին, թէ մեր լեզուին հանդէպ եղած ուշադրութիւնը զուտ գիտական ոլորտներէ ելած է արդէն (ինչ որ, յամենայնդէպս, չի նշանակեր որ անոր վիճակը շատ փայլուն ըլլայ...): Այս ծիրին մէջ, ճիշդ տեղին է Մարկ. Նշանեանի «Հայերէն լեզուի դարաշրջաններ եւ կիրառումներ» «Ages et usages de la langue arménienne» ծաւալուն մենագրութիւնը («Անթանթ» հրատարակչատուն, Փարիզ, 1989):

«Յառաջ»ի ընթերցողները աւելի մօտէն կը ճանչնան հեղինակը, որով կարիքը չենք տեսներ զինքը ներկայացնելու: Միայն ըսենք, թէ ֆրանսերէն այս գիրքը իր երախայրիքն է: Յարդ հրատարակած է հայերէն, ֆրանսերէն եւ անգլերէն յօդուածներու պատկառելի գումար մը հայ թէ օտար պարբերականներու մէջ (Լիբանան, Ֆրանսա, Ամերիկա, Գանատա), ինչպէս եւ Զարեհ Խրախունիի բանաստեղծութիւններու ֆրանսերէն հատընտիրը (1988):

Հայերէնի մասին շատ գրուած է վերջին տարիներուն՝ տարբեր հայեցակէտերէ, բայց քիչ են այն գիրքերը, որոնք կը շեղին փաստական նիւթի՝ սովորական կուտակումէն եւ կ'անցնին մեկնութեան, բացայայտումի: Գրողներն ալ լեզուաբաններ եղած են ընդհանրապէս, որով առաջին անարկով կրնայ տարօրինակ թուիլ ոչ-լեզուաբանի մը մուտքը այս կալուածէն ներս: Իսկ գիրքը երեւութապէս կապ չունի Մ. Նշանեանի շօշափած նիւթերուն հետ: Սակայն, այս բոլոր «առարկութիւնները» կը չքանան քիչ մը խորագնին ընթերցումէ ետք:

Թէեւ հեղինակը իր յառաջաբանին մէջ կ'ըսէ, թէ գիրքը նախատեսուած է իբրեւ ներածութիւն, պէտք չէ կարծել թէ կը գտնուինք հարթ, ուսուցողական շարադրանքի մը առջեւ: Ոչ ալ պէտք է ենթադրել, որ «Հայոց լեզուի պատմութիւն» մըն է ան: Մարկ. Նշանեան իր ուշադրութիւնը սեւեռած է լեզուի «գրականացման» ընթացքին վրայ այսինքն՝ այն բարդ շարժումը որով լեզու մը ո՛չ միայն գիրը կը նուաճէ, այլեւ գրական լեզու կը դառնայ, մինչ այդ ըլլալով կա՛մ պարզապէս խօսակցական լեզու եւ կամ ռամկական լեզու, գրական, ազնիւ եւ հնօրեայ լեզուի մը կապուած»: Հեղինակը այս հոլովոյթը կը դիտէ պատմա-լեզուա-գրական ամբողջական հիմնախորքի մը վրայ, հայերէնի նախագրային վիճակէն մինչեւ մերօրեայ սփիւռքացումը, ու լեզուի բազմահազարամեայ պատմութեան գլխաւոր օղակներուն վրայ հիմնուելով կը ստեղծէ վերլուծական իր կուռ կառոյցը: Ահա այստեղ է որ ի յայտ կու գան հմուտ տեսաբանը, գրականագէտը եւ մեկնաբանը:

Առաջին մասը («Հնագոյն ժամանակներէն մինչեւ Միջնադար») կ'անդրադառնայ հայերէնի դիրքին հնդեւրոպական լեզուներուն մէջ, 5-րդ դարու գրականութեան, բարբառներու գոյացման ժամանակաշրջանին, 7-րդ – 11-րդ դարերու

լեզուական հոլովոյթին, մէջին հայերէնին: Այս բաժինը կը հետեւի աւելի դասական կառոյցի մը եւ կու տայ ինքնանշիւր նիւթի ամբողջական ուրուագիծ մը, հայ թէ օտարալեզու ծաւալուն մատենագիտութեան մը օգտագործումով, առանց զանց ընելու շատ ուշագրաւ մեկնաբանութիւններու շարք մը: Գիտականօրէն կուռ եւ միաժամանակ անմիջական ոճով շարադրանքը կը կարդացուի մեծ հետաքրքրութեամբ, նոյնիսկ ամէնէն խրթին բաժիններուն մէջ:

Երկրորդ մասը («Արդի ժամանակաշրջանը») կը բացատրէ գրաբարի, բարբառներու եւ ժողովրդական լեզուի փոխյարաբերութիւնը, մինչեւ 19-րդ դար, արդի գրական հայերէնի գլխաւոր յատկանիշներն ու հանգրուանները, եւ ապա կը ներկայացնէ երկու նիւթեր, որոնք հայկական լեզուաբանութեան ժամանակակից հարցերու հետապօտութեան համար շատ անհրաժեշտ յաւելումներ են: փորձենք համառօտ անդրադարձ մը:

Մ. Նշանեան, խօսակցական եւ ժողովրդական լեզուներու յարաբերութիւնը պարզելէ ետք, կը ծաւալի արեւմտահայ գրական մտածողութեան՝ 20-րդ դարու սեմին զարգացուցած նոր միտումի մը մասին. «լեզուի կեդեցկացիտութեան» մը անհրաժեշտութիւնը, որ խարսխուած է ժողովրդական աղբիւրներու կիրառումին (եւ յետագայ զտումին) վրայ, իբրեւ հարստացման միջոց: Հասունացման երկար շրջանէ մը ետք, այս միտումը բացայայտուած է «Մեհեան»ի էջերէն (Պոլիս, 1914), գլխաւորաբար Վարուժանի, Օշականի եւ Զարեանի կողմէ. հեղինակը, մօտէն քննելէ ետք իրենց դրոյթները, որոնք կ'առաջարկէին վերատեղծել կեդրոնական գրականութիւնը, լեզուի ամբողջութիւնը վերականգնելով, չափազանց իմաստալից խորհրդածութիւն մը կ'արձանագրէ. – «Կեդրոնացումը իբրեւ կրկներեւոյթ, միշտ ներկայ այս շրջանին, մեզի կը թելադրէ որ Հայերը արդէն կ'ապրէին սփիւռքեան վիճակ մը, Աղէտէն առաջ իսկ, զոր չէին ուզեր ընդունիլ: Իրօք, ի՞նչ է սփիւռքեան վիճակը, կեդրոնի բացակայութիւնն է, բայց այս անգամ անշրջելի: Պէտք է ան իբրեւ այդպիսին ընդունուի, յանձն առնուի: Դուրս կու գայ որ ժամանակակից հայկական սփիւռքը եւս այդտեղ չէ հասած: Ան կը շարունակէ զբաղիլ կեդրոնի կրկներեւոյթով»:

Այս «դրադում»ը, պիտի աւելցնէինք, հետեւանք է Սփիւռքի թիւրատեսութեան, որ ինքզինքը կը նկատէ համակարգ մը, ուր կեդրոնը կապուած է բոլոր բաղկարարներուն, առանց անդրադառնալու, որ «տարանջատ ամբողջութիւն» է միայն (Հայրենի սփիւռքագէտ Էդ. Մելքոնեանի բնորոշումը), քով-քովի բերուած տարաբնոյթ կառոյցներ, եւ ենթահող չունի «համահայկական», «համասփիւռքեան», «համազգային», «կեդրոնական» կառոյցներ ստեղծելու համար:

Ինչպէս կը նշէ հեղինակը ներածականին մէջ, իր ուշադրութիւնը սեւեռած է արեւմտահայ գրականութեան վրայ գլխաւորաբար, թէեւ լրացուցիչ հանգամանքով կ'օգտագործէ Աբովեանի եւ Նալբանդեանի լեզուական հայեացքները: Շատ օգտակար պիտի ըլլար նման վերլուծական մօտեցում արեւելահայ գրականութեան պարագային: Դարձեալ արեւմտահայերէնն է գլխաւոր դերակատարը վերջին գլուխին, թէեւ հոն էջ նուիրուած է Խորհ. Հայաստանին:

Նշանեան կը խօսի արեւմտահայերէնի սփիւռքեան կարգավիճակի մասին: Կը շեշտէ լեզուին սպառնացող վտանգը, աւելի ճիշդը՝ հոգեվարքի վիճակը արեւմտեան Սփիւռքին մէջ: Կը հաստատէ, սակայն, որ հիմնովին սխալ է նոյնացնել լեզու եւ ինքնութիւն, Սփիւռքի մէջ առնուազն. այլ է տեսանկիւնը Հայաստանի եւ Արցախի մէջ: Սեղանի վրայ կը դնէ հարցեր, որոնք ընդհանրապէս կը շրջանցուին մեր (այսպէս կոչուած) հանրային կարծիքի կողմէ, օրինակ՝ լեզուի դասաւանդութեան նպատակը:

Այս արագ թիւումը հեռու է ուրուագծելէ իսկ Սփիւռքի նուիրուած գլուխին բովանդակութիւնը: Շատ ճիշդ կը գրէ հեղինակը, թէ լեզուական հարցը չէ չօշափուած տեսականօրէն. այս գիրքը թերեւս կոչուած ըլլայ խթանելու տեսական – վերլուծական ուսումնասիրութիւնը: Աւելորդ չէ, սակայն, յիշատակել Հ. Լեւոն Զէքիեանի հաղորդումը՝ «Հայերէնի վերապրումի հարցը «արեւմտեան» Սփիւռքին մէջ» (տե՛ս «Միջազգային հայերէնագիտական գիտաժողով. Զեկուցումներ», Երեւան, 1984, 682–689):

Գիրքի աւարտին զետեղուած են շարք մը յաւելուածներ. Եղիշէ Տէրոյենցի, Գանիէլ Վարուժանի, Յովհաննէս Գազանճեանի եւ Յարութիւն Քիւրքճեանի գրութիւններ՝ ֆրանսերէն թարգմանութեամբ, որոնք կ'առընչուին չօշափուած նիւթերուն, շարք մը հայերէն բնագիրներ (զուգադիր թարգմանութեամբ), մատենագիտական տուեալներ եւ կարգ մը օգտակար տեղեկութիւններ:

Հեղինակին հետ գործակցած երեք ուսումնասիրողներ, գրելով որոշ բաժիններ, Վարդան Մատթէոսեան՝ Պուէնոս Այրէսէն (ծագումի մասին, էջ 43 – 53), Վալենթինա Գալցոլարի՝ Պոլոնիայէն (յունարան դպրոցի մասին, էջ 110 – 130) եւ Շաքէ Տէր Մելքոնեան–Մինասեան՝ Մոնրէալէն («Սասունցի Դաւիթ»ի մասին, էջ 333 – 341):

Այս գիրքը բացողը պիտի գտնուի վերանորոգիչ, խորապէս մտածուած, բազում տեղեր խռովիչ էջերու դէմ յանդիման: Ահա Մարկ. Նշանեանի սոյն աշխատութեան (եւ պիտի համարձակէինք ըսել՝ իր ողջ իմացական գործունէութեան) հիմնական արժանիքը. ընկալումի նոր ուղիներ բանալու յատկութիւնը: Մաղթենք, որ շուտով ան ընթերցողին հրամցնէ հայերէնով գրուած իր ուսումնասիրութիւններուն արդիւնքը:

Վ. ՄԱՏԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐԸ

Գէորգի Թաթոսեան, Եդուարդ Զրբաշեան եւ Վիկտոր Կոչեւսկի (Ուկրանիա) արժանացած են «Յ. Թումանեան» մրցանակին՝ «Հայկական խորհրդային պոէզիա», «Հայ դասական պոէզիա» ծաղկաքաղները կազմելու, ուկրաներէն թարգմանելու եւ խմբագրելու համար:

Համլետ Կարենիկեանի շնորհուած է «Ա. Իսահակեան» մրցանակը՝ «Սիրտ բանական» բանաստեղծութիւններու ժողովածոյին համար:

Վարդան Գրիգորեան (յետմահու) արժանացած է «Դ. Դեմիրճեան» մրցանակին՝ «Մանեայ Այրք» պատմավէպին համար:

Ղուկաս Սիրունեանի շնորհուած է «Ս. Զօրեան» մրցանակը՝ «Արեւածաղիկ» մանկական բանաստեղծութիւններու ժողովածոյին համար:

Գէորգ Գէորգեան արժանացած է «Գ. Սունդուկեան» մրցանակին՝ «Սթափուէ՛ր, մարդ Աստծոյ» փիէսին համար:

Գէորգ Յակոբեանի (յետմահու) շնորհուած է «Մ. Նալբանդեան» մրցանակը՝ «Ծովասարի կակաչները» գիրքին համար:

Վրացահայ բանաստեղծ Գիվի Շահնազար եւ Խաչիկ Հրաչեան (յետմահու) արժանացած են «Ե. Չարենց» մրցանակին՝ առաջինը Պ. Սեւակի հատընտիրին վրացերէն թարգմանութեան համար, իսկ երկրորդը՝ ռուս դասական եւ ժամանակակից պոէզիայէն կատարած թարգմանութիւններուն համար:

**

ՊԱՏՈՒՈՅ ԳԻՐ Հ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ

Խորհրդահայ գրականութեան զարգացման գործին մէջ ունեցած վաստակին համար բանաստեղծ, Գրողներու Միութեան վարչութեան նախագահ Հրաչեայ Յովհաննիսեան պարգեւատրուած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան պատուոյ գիրով:

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԿԼԸՆՏԷՅԼ Հայաստանի Երկրաշարժի Աղէտեալներու Ֆոնտի գրասենեակը հաղորդակցութեամբ մը տեղեկացուցած է թէ Դեկտեմբեր 7-ին հրապարակ ելած է «Ֆրէնտ Թու Ֆրէնտ» տեսերիզը, որուն բեմադիրն է Փիթըր Պոկտանովիչ: «Օսքար» մրցանակի դափնեկիր Լասլօ Քովաքի նկարահանած ժապաւէնը ի մի կը բերէ երկրաշարժի, Հայոց պատմութեան, ցեղասպանութեան վերաբերող տեղեկութիւններ: Տեսերիզին վերջին մասը կը կազմէ Շառլ Ազնաւուրի, ամերիկացի ու եւրոպացի բազմաթիւ արուեստագէտներու մասնակցութեամբ պատրաստուած «Քեզի համար Հայաստան» երգին անգլերէն կատարումը:

**

ՆԻՔԼԱՅԻ քաղաքապետական թատերասրահին մէջ, Դեկտեմբեր 2ին, Հայաստանի «Քանազ» (Քանաքեռի ալիւմինիումի գործարան) պարախումբը հանդէս եկած է հոծ բազմութեան մը առջեւ: Նիքէայի փոխ – քաղաքապետին բարի գալուստի խօսքէն ետք գործադրուած յայտագրին յեղափոխական երգերով հանդէս եկած է նաեւ երգիչ Բ. Պօղոսեան: Վերջաւորութեան խօսք առած են Նիքէայի քաղաքապետը, Լիզա Աւագեան (գաղութին կողմէ) եւ Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի գիտաշխատող Համբարձում Ղազարոսեան:

**

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Հայ Կեդրոնի «Մ. Փափազեան» սրահին մէջ, Նոյեմբեր 5-ին, տեղի ունեցած է Լոս – Անճըլըս բնակող բանաստեղծուհի՝ Ալիսիա Կիրակոսեանի նուիրուած ցերեկոյթ մը: «Համազգային»ի վարչական Մարիէթա Գաբրիէլեանի հանդիսավարած ձեռնարկը սկսած է բանաստեղծուհիին կեանքին ու ստեղծագործական գործունէութեան նուիրուած 45 վայրկեաննոց տեսերիզի մը ցուցադրութեամբ: Այնուհետեւ, Ալիսիա Կիրակոսեան, ներածական խօսքէ մը յետոյ, արտասանած է իր «Խորան» ու «Խոստովանանք» հատորներէն փունջ մը բանաստեղծութիւններ:

**

ՆԱՒԼԸԳԱԲՈՒԻ սրահին մէջ, Դեկտեմբեր 7-ին, Կեդրոնականցիները 22-րդ անգամ ըլլալով նշած են «Բաժակի պահ»ը: Տոքթ. Հերմոն Արաքսի հանդիսավարած ցերեկոյթին Սանուց Միութեան ատենապետ Մելիք Կավրիլօֆ պարզած է տարուան դեղարուեստական ծրագիրը: Կեդրոնականի մասին տեղեկագիր մը կարդացած է խնամակալութեան ատենապետ տոքթ. Արման Զաքըր, ըստ որուն վարժարանին աշակերտութեան թիւը յառաճուն կերպով կը բարձրանայ: Զեկուցողը ծանրացած է նաեւ պիւտճէի դըժուարութիւններուն վրայ: Ձեռնարկը շարունակուած է նուագով ու երգով:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ 1909-1918

խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԲՌՆԱԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ

– 1915 – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 –

Այդ օրերուն բախտագուշակներու եւ սուտ մարգարէներու միջեւ բացուած էր մրցակցութիւն: Իւրաքանչիւրը կը ջանար գերազանցել դիմացինը իր ճամարտակութիւններով: Պատերազմները որոնք իրական պատուհասներ դարձած են մարդկութեան գլխուն, ծնունդ տուած են այս կարգի շահատակներուն: Անոնք օգտուելով տիրող շփոթ կացութենէն, իրենց անհաւանական սուտերով շմորած են դիւրահաւատներու բանակներ: Մասնաւորապէս կը յիշեմ ՏԷԼԻ ՏԻԳՐԱՆ անունով բանդագուշակ մը որ յայտնուեցաւ յանկարծ աքսորի տխուր բեմին վրայ, իր անհամար սպառնալիքներով: Ան այս յուսակտուր ժողովուրդին կը քարոզէր «աշխարհի վերջը»: Շատեր հետաքրքրութենէ մղուած կ'ունկնդրէին անոր բարբաջանքները. ուրիշներ՝ հաւատացած՝ կը սպասէին համբերութեամբ այդ երանաւէտ օրուան:

Կ'ըսէին թէ «Րուհճի» մըն էր Տիգրանը, այսինքն բողոքականութեան մէկ աղանդին կը պատկանէր ան: Արտաքինով կը յիշեցնէր հին օրերու մարգարէները եւ անոնց պէս՝ հագած էր քուրձ մը եւ ոտաբոպիկ էր միշտ: Յովհաննէս Մկրտիչի հրեղէն լեզուն ունէր ան եւ երբ ձեռքերը պարզած դէպի երկինք կ'աղօթէր աչքերը գոց, այնպէս կը թուէր թէ Սինա Լերան Եհովան էր որ կը խօսէր իր բերանով: Յափշտակութեան եւ վերացման գերագոյն պահուն, ան կը տեսնէր՝ Աստուծոյ գահը շրջապատուած Սերովբէներով ու Քերովբէներով եւ յանկարծ շուրջինները կը հրաւիրէր երգով մը միանալ հրեշտակներու ալէլուիաներուն: Բողոքականութիւնը որ մերկացուցած է Քրիստոնէութիւնը իր հին օրերու խորհրդաւորութենէն եւ աւելորդապաշտութենէն, տալով անոր աւելի լայնախոհ տեսակէտներ, ի՞նչպէս կ'ունենայ այսպիսի մոլեռանդ հաւատացեալներու ստուար հօտ մը բոլոր կլիմաներու տակ:

Աքսորականներու թիւը օրէ օր կ'աւելնար եւ կ'ընդարձակուէին վրանաքաղաքին սահմանները: Այս խաժամուժին մէջ, յաճախ կը կորսնցնէիր ինքզինքդ: Բարեխտաբար, օդին մէջ ցցուած քուրջէ դրօշները առաջնորդի դեր կը կատարէին բոլորիս: Երիտասարդ կիներն ու աղջիկները՝ վախնալով առեւանգումէն, սահմաններէն ներս կը մնային միշտ: Առանին գործերուն մէկ մասը բեռցուած էր այր մարդոց ուսերուն վրայ: Անոնք էին որ կը ճարէին վառելանիւթը, ջուրն ու ուտելիքը: Այս թանկագին հեղուկը ուրկէ՞ կը բերէին՝ չեմ գիտեր, քանի որ բնութիւնը զրկած էր Գաթման այս մեծագոյն օրհնութենէն: Քիւրտերն ու Արաբները յաճախ հէքեաթի հսկաներուն պէս կը յայտնուէին մեր մէջ, բայց ո՞ւրկէ կուգային այս հրոսակները:

Մեր Գաթմա հասնելէն անմիջապէս յետոյ, հայրս միջոցը գտաւ եղբայրս Հալէպ ճամբելու: Սկիզբները Մարտիրոսը ընդդիմացաւ, սակայն հօրս ստիպումներուն վրայ տեղի տուաւ: Հայրս համոզուած էր թէ մենք ուշ կամ կանուխ դատապարտուած էինք կորսուելու: Այս հեռացումով կ'ուզէր խնայել եղբօրս կեանքը եւ միաժամանակ բնաջնջումէ փրկել՝ ընտանիքին անունը:

Ամէն մէկ այր մարդու մէջ կը խօսի գերդաստանին հզօր ձայնը: Զայն յաւերժացնելու համար ան ընդունակ է ամէն զոհողութեան: Անձնական փառասիրութի՞ւն, թէ բնական պահանջքի մը խոր մնացորդները կը մղեն զինք այս տոհմային նուիրագործման:

Մարտիրոսը կը զրկուէր Հալէպ, հօրս ազգական Տէր – Յարութիւն քահանայ Եսայեանին: Փոքրերուս յուզումները հանդարտեցնելու համար, հայրս ըսաւ թէ ան կը մեկնէր՝ մեզի տեղ պատրաստելու, մօտ ատենէն մենք ալ պիտի երթայինք իրեն միանալու:

Այսպէս, երկրորդ անգամ ըլլալով կը բաժնուէինք Մարտիրոսէն: Իր հեռացումը մեր մանկական սիրտերուն մէջ բացաւ հազիւ թէ սպիացած հին վէրքը նորէն:

22.– ԳԱԹՄԱՅԻ ԳԱՂԹԱԿԱՅԱՆԷՆ՝ ՀԱԼԷՊԻ ԿԱՅԱՐԱՆԸ

Աշնանային տամուկ օրերէն մին էր: Երկինքը սքօղուած էր ամպի թանձր վարագոյրով: Առկախ կաթիլներ կային օդին մէջ, անոնք կը նմանէին որդեկորոյս մօր մը զսպուած արցունքներուն: Բնութիւնը ինք իր մէջ ամփոփուած կը խոկար տխրութեամբ, վազուան նախճիրներուն վրայ: Ոչ մէկ ծիծաղ ու երգ կը հնչէր միջոցին մէջ:

(Շար. 32)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԱՀՄԱՆԱԳԻԾ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Հ. ՏԱՃԱՏ ՍԱՐՏԸՄԵԱՆ
(Գծանկարներ՝ Պօղոս Թասլաքեան)
Վենետիկ, Ս. Ղազար 1990

(Շար. Ա. էջէն)

վրայ: Ջոհերու թիւը վայրկեանէ վայրկեան կ'աւելնայ: Հասած լուրերը հակասական են: Երբեմն բանակը, որ ժողովուրդին կողքին է, տէր է կացութեան, բայց, Ջաուշեսկուի մարդիկը, եթէ մարդ բառը կարելի է գործածել, կը շարունակեն անխնայ ջարդը: Կը պարզուի որ Ջաուշեսկու, առենին իր անձնական ոստիկանութեան համար լիբիացի եւ սուրիացի տարրեր բերած է, նաեւ պաղեստինցի, թէեւ ՊԱԿ-ը կը հերքէ:

Անվախ ժողովուրդ մը սակայն, փողոց կ'իջնէ եւ ազատութիւն կը գոռայ: Շաբաթ, ամբողջ օրը, ռազմագիտական կեդրոններու շուրջ —օդակայան, ձայնհեռատեսիլի կայան, կեդր. կոմիտէի շէնք, ներքին Նախարարութիւն— կռիւները կատաղի են: Օտար դեսպանատուները կը ճանչնան նոր իշխանութիւնը: Արտասահմանի ռումանական դեսպանատուները նոր իշխանութեան կողքին են:

Կիրակի, Դեկ. 24. – Կը հաստատուի թէ Ջաուշեսկու ամոլը ձերբակալուած է: Ըստ նոր լուրերուն, կը թուի թէ անոնք ձերբակալուած են Ուրբաթ օր իսկ, փախուստի ճամբուն վրայ, բայց, յարմար դատուած է չյայտնել: Ձերբակալուած են Թիրկովիսթէ խեղկատակ փախուստէ մը ետք: Հոն, կ'ըսուի թէ Ջաուշեսկու նահանգի կեդրոնավայր մը շինել տուած էր, ուր օտար վարձկաններ մարզել կու տար:

Կռիւներու շարունակուիլը, հակառակ բանակի դիրքին կը բացատրուի նաեւ անով, որ բանակը կազմուած է երիտասարդ, անփորձ եւ գէշ զինուած զինուորներով, մինչ գաղտնի ոստիկանութիւնը մարզուած է, փորձառու եւ ամէնէն կատարելագործուած զէնքերն ունի:

Երկուշաբթի, Դեկ. 25. – Մինչեւ իրիկուն, միայն կատաղի կռիւներու լուրերն էին: Ժամը 19.32-ին է, որ կը յայտնուէր Ջաուշեսկու ամոլին գնդակահարումը:

⁂

Ռոքար օդափոխութեան գացած է Եգիպտոս, ուրեմն Ժօսփէն տուաւ կառավարութեան կարծիքը: Ափսոսաց որ դատավարութիւն չէ եղած, որպէսզի Ջաուշեսկու ալ ըսելիքը ըսէր, բայց ի վերջոյ, ռումանացի ժողովուրդին գործն է:

Չինաստան նաեւ ճանչցաւ Ռումանիոյ նոր իշխանութիւնը, Միացեալ-Նահանգներէն, Խորհ. Միութենէն եւ բազմաթիւ այլ երկիրներէ ետք, ներառեալ Ալպանիա:

× Ռումանիոյ Միշէլ Թագաւորը պատրաստ է իր երկրին ծառայելու, եթէ Ռումանացիները իրեն դիմեն:

× Կռիւները կը շարունակուէին Երեքշաբթի օր, թէեւ Սեքուրիթաթի վերջին ուժերը կը փորձեն փախիլ: Դեռ ձեռք դրած են կարգ մը ռազմագիտական կեդրոններու վրայ: Կռիւները կը շարունակուին Ֆրանսական դեսպանատան, կայարանին եւ այլ կարեւոր շէնքերու շուրջ:

× Ռումանիոյ այս ահաւոր ողբերգութեան ընթացքին զոհ գացին նաեւ երկու թղթակիցներ: Առաջինը՝ 5-րդ կայանի լրագրողն էր՝ Ժան-Լուի Գալտերոն, 31 տարեկան, որ առաջին լուսագոյն թղթակցութիւնը ապահովելէ ետք Ուրբաթ իրիկուն, հրասայլի զոհ գնաց Պուքրէշի կեդրոնը, քանի մը ժամ ետք: Երկուշաբթի օր, Պելժիքացի մըն է որ մեռաւ, երբ Պուքրէշի կեդրոնին կը մօտենար: 6 լրագրող ալ վիրաւորուած են:

× Կառավարութեան գլուխը նշանակուեցաւ Իոն Իլիէշքու, 59 տարեկան, նախկին քարտուղար կեդր. կոմիտէի, պաշտօնանկ եղած 1971-ին Ջաուշեսկուի կողմէ:

⁂

ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կարելի է հեռաձայնել՝

05 - 05 - 05 - 13

թիւին, որ կանաչ թիւ մըն է, մանրամասնութեանց համար: Նուէրներ կարելի է ղրկել սովորական հասցէներուն. –

MEDECINS DU MONDE,
67, ave. de la République, 75011 Paris
MEDECINS SANS FRONTIERES,
8, rue Saint-Sabin, 75011 Paris
CROIX ROUGE FRANCAISE,
1, place Henri Dunant, 75008 Paris
EQUILIBRE,
68, rue d'Assas, 75006 Paris.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՐԻԷԿԱ մէջտեղ ելաւ առջի օր: Ապաստանած է Վատիկանի դեսպանատունը եւ զէնքը ընդունող երկիր կը փնտռէ քաղաքական ապաստան շնորհող: Վատիկան վճռած է Ուաշինկթընի չյանձնել: Քուպա պատրաստ է զինքը ընդունելու, բայց Միացեալ Նահանգները սարսափած են, որ ՍԷ – Ի – ԱՅ-ի նախկին գործակալ մը կրնայ Հաւանա հաստատուիլ:

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ, առաջին անգամ ըլլալով իր պատմութեան մէջ սահմանադրական խորհուրդ մը ունի: Որոշումը տրուեցաւ հակառակ պալթեան Հանրապետութեանց երեսփոխաններու ընդդիմութեան: Անոնք Կրեմլինի հակակշռի մէկ միջոցը կը տեսնեն իրենց Խորհուրդներու գործունէութեան վրայ: Սահմանադրական Խորհուրդին նախագահն է մոսկուացի իրաւագէտ մը՝ Սերգէյ Ալեքսեւ:

ՀԱՐԱՒ – ԼԻԲԱՆԱՆԻ մէջ, նոր կռիւներ ծայր տուած են, այս անգամ Շիիներու միջեւ, սուրիամէտ եւ հեզպոլլահ: Առաջինները կ'ուզեն տէր դառնալ ձեռքէ ելած դիրքերու: Շաբաթ օրուընէ ի վեր 27 մեռեալ եւ 100 վիրաւոր կայ:

ՊԱՊԸ, ինչպէս ամէն Ծնունդի բազմաթիւ լեզուներով շնորհաւորեց Քրիստոսի Ծնունդը: Ի՜նչ դիպուած որ հայերէն՝ «Շնորհաւոր Ս. Ծնունդ»ին յաջորդեց Թրքերէնը...: Ո՞ւրկէ ուր, ոչ իսկ այբուբենը նման կարգադրութիւն մը կը նախատեսէր: Եւ թող թոյլ տրուի մեզի հարց տալ թէ ի՞նչ գործ ունի Թրքերէնը Քրիստոսի Ծնունդին հետ...:

«ԹԱՅՄ» ամերիկեան պարբերականին համար տասնամեակին –եւ ոչ միայն այս տարուան– մարդն է՝ Կորպաչով:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՊԷՔԷԹ, իռլանտացի հռչակաւոր թատերագիրը մեռեր է, Ուրբաթ օր Փարիզ եւ յուղարկաւորութիւնն ալ կատարուեր մտերմութեան մէջ. բայց լուրը միայն Երեքշաբթի հրապարակուեցաւ: Ծնած էր Տըպլին, 1906-ին. իր ամէնէն ծանօթ գործերէն մէկն է՝ «Սպասելով Կոտոյի»:

ՏԷՍԻՆ. –

Տէր եւ Տիկին Պերճ Մարտիրոսեան եւ զաւակները Աստղիկ, Յօդիկ եւ Սեդա,
Եդուարդ Մարտիրոսեան,
Տիկին եւ Պարոն Յարութիւն Աւետիքեան եւ զաւակը՝ Ռաֆֆի,
Տիկին Ալիս Գրիգորեան,
Տէր եւ Տիկին Արա Գրիգորեան եւ զաւակը՝ Անահիտ
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, քրոջ, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՄԿՐՏԻՉ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ-Ի
(ծնեալ՝ Մարգրիտ Գրիգորեան)

մահը, որ պատահեցաւ Դեկ. 22-ին, 80 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Դեկ. 27, ժամը 14.15-ին, Տէսինի Ս. Աստուածածին եկեղեցին, Ապրիլ 24, 1915 փողոց:

Ցաւակցութիւն՝ տոմարով:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ: Փոխան ծաղկեպսակի նուէրներ հայկ. հաստատութեանց:

«ՅԱՌԱՋ».– Մեր ցաւակցութիւնները Մարտիրոսեան եղբայրներուն:

Այրի Տիկին Մաալէն Պօրջաքեան զաւակները, թոռները
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝

ԱՐԱՄ ՊՕՐՋԱՔԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Դեկտեմբեր 19, Երեքշաբթի օր, 81 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Դեկտեմբեր 23, Շաբաթ օր, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Լիլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացաւ 200 Ֆր. Քէշիշեան, Արմաղանեան եւ Պօզոյեան ընտանիքներէ, Խաչիկ Ոսկանեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

⁂

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լօլա Սասունի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները, Լեւոն Այվազեանի մահուան առթիւ:

Այվազեան Մարկոսեան ընտանիք 200, Կիրակոսեան Գուգուլեան ընտանիք 100, Այրի Տիկին Շուշան Մինասեան 100, Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան 100, Այրի Տիկին Բարիզ Արմաղանեան 50 Ֆր.:

Սարգիս Պօյաճեանի մահուան առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Եորկանճեանէ 100 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Մուրատ Ինճեանի հօր մահուան քառասունքին առթիւ, Տէր եւ Տիկին Կարօ Կոնոյեան 50 Ֆր.:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի, Դեկտեմբեր 28, տօն է Սրբոց Որդւոցն Որոտման Յակոբայ Առաքելոյն եւ Յովհաննու Աւետարանչին:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն կը կատարուի:

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 9.30-ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ-Պուա-Քոլոմպ-Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տիկին Ծառուկեանի եւ ընտանիքին Կարապետ Ծառուկեանի մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղիկի 500 Ֆր. կը նուիրէ Շրջ. Վարչութեան «Հայաստան գործողութեան»:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սէն Ժէրոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղի հայկական Ծննդեան տօնակատարութիւնը՝

Յունուար 6-ին

Մանրամասնութիւնները՝ յետագային:

⁂

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութեան պարահանդէսը Մարտ 10, 1990, Շաթօ տէ Ֆլէօրի սրահներուն մէջ:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

Հ. Բ. Ը. Միութիւն–Փարիզ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ ՕՐ

ԱՄԷՆ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ
Ժամը 14.30-էն 18
Ալեք Մանուկեան
Մշակ. Կեդրոնին մէջ՝
118, Քուրսէլ փողոց – Փարիզ 17-րդ

Սուրճի սպասարկութիւն:
Հաճելի ժամանց (scrabble, bridge etc...)
Ընտանեկան մթնոլորտ
Սիրալիր հրաւէր բոլորին:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՈՒՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ԱՄԱՆՈՐԻ ՅԱՅԳՕՆՔԸ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

LE REVEILLON
A TEBROTZASSERE

DINER—DANSANT

Dimanche 31 Décembre à partir de 20 heures 30
(dans la salle des Fêtes de l'école)

ENTREE PAR RESERVATION UNIQUEMENT
Pour réservation contactez : 43. 81. 01. 72.

★ Animation et Ambiance Arméniennes ★

• Tombola et mille autres surprises •

COLLEGE
TEBROTZASSERE
1, bld. du Nord — 93340 LE RAINCY - Tél. : 43. 81. 01. 72
(accès par la Gare de l'Est, direction Gargan, Gare de Pavillons s/Bois)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 28

JEUDI
28 DÉCEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
— FAX: 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.175
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.175

ՌՈՒՄԱՆԻԱ

ՉԱՈՒՇԵՍԿՈՒԻ ԱՅՍ ՎԱԽՃԱՆԸ ՉԻ ԳՈՀԱՑՆԵՐ

ՆՈՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՄՈՒՐ ՉԻ ԹՈՒԻՐ

ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐՆԵՐՈՒ ՎԱԽ

Ոչ դնդակահարութիւնը, ոչ ալ այնքան հապճեպ, արագագործ «իբրեւ թէ» դատավարութիւնը գոհացում կու տան: Տրուած բացատրութիւնն ալ չի բաւարարեր: Արդարեւ, նոր նախարարապետը՝ Փեթրէ Ռոման (43 տարեկան գիտնական մը) արդարացուց Չաուշեսկուներու դնդակահարութիւնը, յայտարարելով թէ ան անհրաժեշտ դարձած էր, որովհետեւ «ահաբեկչական խմբակներ» կ'ուզէին ազատագրել եւ ուրեմն ազգ. փրկութեան ճակատի խորհուրդը պատասխանատուութիւնը ստանձնեց այդ որոշումին: Նոյն օրը, Դեկ. 26, ցոյց տրուեցաւ գիւղը, քիչ ետք ալ աւելի երկար տեսերիզ մը կը ներկայացնէր խեղկատակ դատավարութիւն մը: Դատաւորներու դէմքերը չեն տեսնուիր, ամբաստանեալ զոյգն է միայն, ապշած զոյգ մը, որ չի հասկնար թէ ի՞նչ կը պատահի: Չաուշեսկու չընդունիր այս արտակարգ զինուորական դատարանը, կ'ուզէ դատուիլ Խորհրդարանին կողմէ, կը պնդէ որ միշտ երկրին նախագահն է եւ պետական հարուածի մը զոհ: Դատաճանները անոնք են՝ պետական հարուածին հեղինակները, արտասահմանէն դրդըւած: Կ'ուրանայ բոլոր մեղադրանքները, ոչ մէկ վայրկեան զղջում մ'իսկ կ'արտայայտէ: Կը պնդէ որ ժողովուրդը ամէն բան ունէր եւ Ռումանիա աշխարհի ամէնէն յառաջադէմ երկիրն էր:

Ինչ որ ալ ըլլայ նոր իշխանութեան պատճառաբանութիւնը այս արագընթաց դատավարութեան եւ դնդակահարման համար — եւ շատ ալ տրամաբանական է որ ճիշդ ըլլայ եւ արդարացի— մօքերը պղտոր են այլեւս եւ կարելի չէ չմտածել թէ այս դնդակահարութեան բուն պատճառը այլուր է, այսինքն՝ արդեւք ըլլալ որ խօսի: Ճիշդ է որ մարդը, հրապարակային դատավարութեան մը ընթացքին, պիտի խօսէր, ոչ ոքի պիտի խնայէր, այսինքն՝ յանցաւոր մեղսակիցներէ զատ, ուրիշներն ալ, թերեւս անոնցմէ որոնք այսօր իշխանութեան գլուխն են: Ուրեմն բաւական «յայտնութիւններու» առաջքը կ'առնուի եւ ռումանացի ժողովուրդն ալ այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ թէ իրմէ բան մը գողցուեցաւ: Արդէն, այս նոր իշխանութիւնը ամբողջովին չէ ընդունուած: Ազգ. փրկութեան ճակատի անդամներուն մէջ շատ են հին համայնավարները, որոնց միակ «բարի վարուց վկայականը» ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ հեռացուած ըլլալ Չաուշեսկուէն: Կը բաւէ՞: Ի՞նչպէս չխորհիլ թէ հաշուեյարդարով մը կրնայ փակուիլ եւ այն ատեն ռումանացի ժողովուրդը, իր 70.000 զոհերով, շատ դէշ կերպով խաբուած կ'ըլլայ: Այդ է նաեւ պատճառը որ չընդունուիր այս նորակազմ խորհուրդը, որովհետեւ միայն Չաուշեսկուներէն չէ որ կ'ուզէ ազատիլ այլ համայնավար վարչակարգէն, որու ամէնէն զարշելի խորհրդանիշն էր այդ զոյգը: Այսինքն պտուղն էր սիսթեմի մը, ուրեմն չի բաւեր միայն մարդէն ազատիլ, եթէ պիտի մնայ այդ սիսթեմը: Հարցը մարդ փոխելու մէջ չէ, եթէ եկողները նոյն սիսթեմին հին մարդիկն են: Օրինակ՝ ազգ. փրկութեան ճակատի խորհուրդին նախագահը Իոն Իլիէսկու, կեդր. կոմիտէի նախկին քարտուղար է, 1971-ին հեռացուած եւ 84-էն ի վեր պարզ հրատարակիչ: Իսկ նոր նախարարապետը՝ Փեթրէ Ռոման աւելի հետաքրքրական պարագայ մըն է: Մէկը համայնավար այն զինուորականներէն, որոնք տարիներէ ի վեր կը պատրաստէին իրենց «ճոքէր»ը, ինչպէս կ'ըսուի հիմա, իր հայրն է, մեռած 1983-ին: Հրեայ, Վալթէր Ռոման միջազգայնապաշտ համայնավար մըն էր, որ անցեալին կռուած էր թէ Սպանիա, թէ Ֆրանսա (դիմադրութեան մէջ): Պուքրէշի մէջ, կ'ըսուի թէ տղան իր կեանքը «շինած է» հօրը անունով: Ուսանած է Թուլուզ եւ ապրած 68 Մայիսը, որ իր դրոշմը ձգած է իր վրայ: Ներկայիս փրոֆէսէօր էր Պուքրէշի Բազմարուեստից Հիմնարկը:

Ինչ որ որոշ մտահոգութիւն կը պատճառէ ներսը եւ դուրսը այս ամբողջն է: Այն մտավախութիւնը որ ժողովրդավարութիւնը դէշ սկսաւ Ռումանիոյ մէջ եւ անհրաժեշտ ու ստիպողական է որ իշխանութիւնը ժամ առաջ կարգ ու կանոնը վերահաստատէ եւ քաղաքական ծրագիր մը պարզէ, ջանաց համոզել որ պիտի կարենայ «մատակարարել» այս ազատագրումը: Մեծ ողբերգութիւն կ'ըլլար, չըսելու համար աղէտ, եթէ այսքան սուղ վճարուած ապստամբութիւն մը ականկալուածը չբերէր:

Կարելի չէ չտեսնել նաեւ Կրեմլինի մատը այս ամբողջին մէջ, քանի այն համայնավարները, որոնք մաս կը կազմեն փրկութեան ճակատին, ծանօթ են որպէս Կորբաչովի մարդիկը: Եւ անկարելի ալ չէ որ Չաուշեսկուներու հրապարակէն այսքան արագընթաց հեռացումը կատարուած ըլլայ Մոսկուայի հաւանութեամբ, եթէ ոչ՝ թելադրութեամբ: Ի վերջոյ շատ մը անորոշ հարցերու կողքին, հաստ մը կայ որ որոշ է՝ Չաուշեսկուի վերջնական լըռութիւնը շատ մարդու գործին կու գայ:

**

Շատ հետաքրքրական է, Ֆրանսայի մէջ, յետ-Չաուշեսկու այս շրջանին ծագած այլ բնոյթի «հաշուեյարդարները»: Այլեւս ոչ ոք կ'ուզէ ճանչցած իսկ ըլլալ Ռումանիոյ ղեկավարը եւ ծանօթ է որ Ֆրանսացին «կարճ յիշողութիւն» ունի բառացի թարգմանելու համար ասացուածքը: Ուրեմն մամուլին ընթերցումը շատ հաճոյալի բան մըն է: Չորեքշաբթի առտու (Դեկ. 27) Իւմանիթէի խմբագրականը ստորագրած է Քլօտ Քապան, Ամբողջ ցանկը կը հրատարակէ այն «աջերուն» որոնք Պուքրէշ գացած եկած են, Չաուշեսկուն ընդունած են, սիրալիր խօսակցութիւն ունեցած, մինչեւ հաց կերած, 14 տեսակ ռումանական զինիներու համը նայելով (Շիրաք) կամ պարզապէս ձեռքը սեղմած: Այս ամբողջը մոռցնել տալու համար, որ դեռ 2 ամիս առաջ Ֆրանս. Համայնավար Կուսակցութիւնը պատուիրակութիւն մը ղրկեց Ռումանիոյ Համայնավար Համագումարին (ինչ որ չըրին Իտալացիք) եւ թէ քանիցս Մարշէ ամրան արձակուրդը Ռումանիա անցուցած է: Նոյն թերթը կը հրատարակէ նաեւ քաղաքական բիւրոյի մէկ յայտարարութիւնը, խորագրուած՝ «Ստորին արշաւ մը», ուր կը պաշտպանուին Մարշէ եւ կեդր. կոմիտէն այս առընչութեամբ: Ճիշդ է, որ Քլօտ Փոփըրէն (եղբայրը ընկերվարական պարագլուխին, որ Համայնավար մնացած է) եւ քանի մը այլ կուսակցականներ յայտարարութեամբ մը կը պահանջեն ոչ միայն Մարշէի այլեւ ամբողջ կեդր. կոմիտէի հրաժարումը: Թերթը շատ վրդոված է նաեւ իր պաշտօնակիցներուն գրածներուն եւ ծաղրանկարներուն դէմ: Այս առթիւ Լիպէ կարճ պատասխան մը ունի, խորագրուած՝ Իւմանիթէի բարոյականի դասը», ուր կ'ըսուի թէ երբ մէկը այդ աստիճանի կը հասնի, այլեւս ամէն բան կարելի է ըսել: Կը յիշուի մանաւանդ որ դեռ շատ հեռու չեն այն տարիները, երբ «Վալ տը Մառնի հանճարը» Սեւ ծովու ափին օդափոխութեան կ'երթար: Եւ այսպէս, մէկը միւսին «յիշողութիւնը» կը թարմացնէ: Իսկապէս յարձակումներու, հակայարձակումներու մըրցանիշներ կարելի է հաստատել: Նման մրցումի մը մէջ, հաւանաբար Ժիսքար վերջիններէն չըլլար: Անշուշտ, երբ ներկայ կառավարութիւնը կը մեղադրէ իր «թուլամորթութեան» համար, չի կրնար մոռնալ, որ Չաուշեսկուն Ֆրանսա հրաւիրողը ինք էր, որպէս Հանրապետութեան նախագահ (1980), ուրեմն հարկ է տեսակ մը մէա քուլփա ընել. —«իր վարչակարգը արտաքին քաղաքականութեան մարզին մէջ ազատականութեան որոշ համբաւ մը կը վայելէր, անշուշտ անիրաւ կերպով: Անձնապէս ալ խոր հակակրանք մը զգացի իրեն հանդէպ: Կարելի է հարցնել մեր խօսակցութեանց մասնակցողներուն, մասնաւորաբար թարգմանին, որ կը յիշեցնէր թէ այցելութեան վերջաւորութեան ըսած էի՝ այս մարդը այլեւս չեմ ուզեր տեսնել» (Je ne veux plus voir ce type là...).

Հարցը հոն է, որ ռումանական գաղտնի սպասարկութեանց պետը, որ Ամերիկա ապաստանած է 1978-ին, ամէն ինչ ըսած էր եւ այդ թուականէն մանաւանդ, այսինքն՝ 11 տարի առաջ, ամբողջ Արեւմուտքը լաւատեղեակ էր եւ այնքան թքթքիփըըի քիչ մը շատ է: Լօրին ալ ձեւ մըն է եւ թերեւս քիչ մը աւելի պատուաբեր: Ըսենք դոնէ որ եթէ անցեալին Միթերան ալ լաւ յարաբերութիւններ մշակած է, 1984-էն ետք, մերժած է Ռումանիա երթալու հրաւէրը, Փարիզի դեսպանատան պատուհանէն «ինկած» դիւանագէտին պատճառով: Ապրիլ 1-ին էր որ դաշունահարուած մէկը կը նետուէր դեսպանատան 3-րդ յարկէն:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 17/22)

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՔԱՂԿՈՄԻՆ ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՆԻՍՏԸ

Ստեփանակերտի Քաղաքային Կոմիտէի լիակատար նիստը դատապարտեց եւ անընդունելի համարեցաւ Գերագոյն Խորհուրդի Նոյեմբեր 28-ի որոշումը, որով կը նախատեսուի ինքնավար մարզը վերստին բռնութեամբ վերադարձնել Ազրպէյճանի:

Մոսկուային սխալը դարմանուեցաւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին եւ ԼՂԻՄ-ի Ազգային Խորհուրդին կողմէ, որոնք տուին միակ արդար որոշումը՝ վերամիաւորելու Հայաստանը եւ Լ. Ղարաբաղը:

Լիակատար նիստը որոշեց Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէին դիմել որպէսզի Ստեփանակերտի կուսակցական կազմակերպութիւնը ընդունի Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան կազմին մէջ:

Լիակատար նիստին որոշուած է բոլոր անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնել Հայաստանի եւ ԼՂԻՄ-ի քաղաքական, արդիւնաբերական ու մշակութային կառոյցները միասնական, պետական համակարգի մը մէջ առնելու համար:

**

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆՑ ՄԻԱՑՈՒՄ

Ստեփանակերտի Քաղաքային Կոմիտէէն ետք Մարտակերտի, Մարտունիի, Ասկերանի եւ Հադրութի շրջանային կոմիտէները եւս դիմած են Հայաստանի՝ անոր կուսակցական կազմակերպութեան կազմին մէջ ընդունուելու համար: Ցատուկ Կառավարման Կոմիտէի կուսակցական բաժնի վարիչ Վալերի Գրիգորեան հետեւեալ կերպով բացատրած է այդ որոշումները:

— Ոչ մէկ մարմին բարոյական իրաւունք ունի վիճարկելու Հայաստանի եւ Լ. Ղարաբաղի վերամիաւորման մասին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին եւ ԼՂԻՄ-ի Ազգային Խորհուրդին որոշումը: ... Խորհ. Միութեան Համայնավար Կուսակցութեան կանոնադրութեան համաձայն մարզային կուսակցական կազմակերպութիւնը, ժողովուրդին շահերէն մեկնելով, մարզին սահմաններուն մէջ իր ուզած քաղաքականութիւնը վարելու իրաւունք ունի:

**

ՀՐԱՊԱՐԱԿ Ա. ՍԱԽԱՐՈՎԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Երեւանի քաղաքապետարանին որոշումով ակադեմիկոս Անդրէյ Սախարովի անունը տրուած է քաղաքին կեդրոնական հրապարակներէն մէկուն, որ կը գտնուի Լենին, Բաղրամեան եւ Սայեաթ Նովա պողոտաներու հատման տեղը:

Յառաջիկայ օրերուն հոն կը տեղադրըւի խորհրդանշական հիմնաքար մը, ուր յետագային կը բարձրանայ մեծ մարդասէրին յուշարձանը: Քաղաքապետութեան անուանումներու յանձնախումբը մինչեւ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ համամիտ է Լիտուանիոյ Համայնավար կուսակցութեան անկախութեան խորհրդային կուսակցութեան շրջագիծին մէջ: «Ոչ մէկ համայնավար հանրապետական կուսակցութիւն կրնայ անջատ ծրագիր եւ կանոնագիր ունենալ առանց նկատի առնելու խորհ. Համայնավար կուսակցութեան գիրքը, ընդհանրապէս», այլ խօսքով՝ քիչ մը աւելի ազատութիւն գործունէութեան մէջ, բայց, անկախութիւն՝ ՕՉԷՔ:

ԹԵԹԵՒ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ մը խուճապ պատճառած է Երեքշաբթի իրիկուն, Դեկ. 26, ժամը 21-ին Քոթ տ'Ազիւրի վրայ: Ռիխթէրի աստիճանաչափով 4,3 ուժականութեամբ, ցնցումը 4 երկվայրկեան տեւած է եւ ոչ զոհ, ոչ ալ նիւթական վնաս պատճառած է Նիսէն Թուլոն:

ՈՒՐ ՊԷՏՔ ՉԷ ՎԵՐԱՇԻՆԵԼ ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԸ

ԸՍՏ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ՝ Ս. ՔԱԼԱՇԵԱՆԻ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հ.– Մտածելու առիթը եղաւ երկրաշարժը...:

Պ.– Երկրաշարժն եղաւ ու ամէն ինչ բնական եղաւ: Եւ տարօրինակ չէր որ քանդուեց, այն, ինչ որ կառուցուել էր խորհրդային տարիներին: Մնաց էն որ կառուցուել էր նախախորհրդային տարիներին:

Մենք երբ աշխատում էինք, Լենինականի ստորերկրեայ ամրութիւնները որոշելու համար ունէինք քարտէս, այդ քարտէսը մեզ յանձնուած էր Հայաստանի համապատասխան հիմնարկների կողմից. քննարկուած ու մշակուած: Քարտէսի վրայ նշանակուած էր թէ որտեղ կարելի չէր կառուցանել. սակայն նշանակուած չէր թէ որտեղ ճաքեր կային: Այդ հասկացողութիւնը հիմա, երկրաշարժից յետոյ բացուեց: Նախապէս այդ աշխատանքը կատարուած չէր, ոչ թէքնիքը, ոչ փորձը կար. դուցէ մտադրութիւն ալ չունէին:

Եղաւ երկրաշարժը ու քանդուեց ամէն ինչ. ոչ միայն տուները, այլեւ գործատունը, դպրոցը, հիմնարկը, մանկապարտէզը, այդ պատճառով էլ զոհերի թիւը շատ մեծ էր:

Երկրաշարժից յետոյ փրկարար ջոկատները շատ մեծ աշխատանք կատարեցին Լենինականում. իրենց գլխաւոր դժուարութիւնը այն էր որ մեր շէնքերը ահաւոր ծանր են, համեմատած օրինակ Եւրոպայի: Մենք, օրինակ, խնայելու համար երկաթը տեղը աւելացնում էինք քարն ու ցեմենտը:

Առաջին օրը ժողովուրդը ուղղակի եղունգներով էր հողը փորփրում. բայց երկրորդ, երրորդ օրը դա այլեւս անհնարին էր: Ու մենք անդադար կոչ էինք անում թէ կռունկներ են պէտք:

Երկրաշարժից երեք – չորս տարի առաջ, արդէն սկսուել էր քաղաքի գլխաւոր յատակագծի մշակումը: 1988–ին, նախագիծը մի քանի տարբերակով ներկայացուեց Հայաստանի կառավարութեանը: Հաստատուեց ու հաւանութիւն գտաւ այն տարբերակը որ գտնում էր Լենինականը սահմանափակել իր չափերի մէջ, եւ քանի որ գերխիտ է բնակեցուած, ուրեմն գտնել եղանակ որով արբանեակների գօտի ստեղծուի քաղաքի շուրջը: Դա բնական ելք էր որպէսզի եւ բնակչութիւնը չլքէ Շիրակի դաշտը, եւ՛ հողերը չփճանան: Առաջին հերթին որոշուեց որ պէտք է Լենինականից հարաւ գտնուող Բենիամինի եւ Գուսանագիւղի մէջ եղած տարածքը – մօտ 1300 հեկտար – տրուէր քաղաքին հեռանկարային զարգացման համար: Նախ պէտք էր ստորերկրեայ երկրաբանական ուսումնասիրութիւնը այդ հատուածի: Ուսումնասիրեցին ու Դեկտեմբեր 1–ին պատրաստ էր ուսումնասիրութիւնը: Յանձնուեց Հայաստանի Պետշինին: Դեկտեմբեր 7–ին եղաւ երկրաշարժ: Դեկտեմբեր 9–ին Կորբաչովն եկաւ, այցելեց վայրերը, յայտարարեց երկու տարուայ ժամկէտ: Ու ամսի 9–ից սկսած ամէն ինչ ենթարկուեց այդ յայտարարութեան: Նրանք նկատի ունէին որ առնուազն մէկ տարի պէտք էր փլատակները մաքրելու համար: Ուրեմն քանդուած քաղաքների տեղը վերաշինելու խօսքը բացառուած էր. ուրիշ տարածք պէտք էր որոշել. ու այդ տարածքները այնպիսին պէտք էր լինէին որ որեւէ բարդութիւն չունենային:

Երեւանում, այդ հարցերը լուծելու համար ստեղծուեց Մոսկուայի Կեդրոնական Կոմիտէի ու Մոսկուայի Նախարարաց Խորհրդի կեդրոնատեղի: Եւ քանի որ օգնութեան միջոցները որ տրամադրուեցին կեդրոնական կառավարութիւնից, չորրուեցին Հայաստանի, բաշխուեցին մնացեալ բոլոր հանրապետութիւնների վրայ որոնք պիտի գային իրենց ուժերով կառուցանէին Հայաստանում: Այդ կապակցութեամբ Հայաստանը ձայնազուրկ գտնուեց իրեն հարցը լուծելու: Պէտք է հասկանալ Հայաստանի կառավարութեան վիճակն էլ, ի՞նչ անէր, «չէ՛ մի՞ք սարքի»:

Այդ պատճառով, Հայաստանի ղեկավարութիւնը կամայ թէ ակամայ մնաց պայքարից դուրս: Կորբաչովի, Ռիժկովի խօսքերը թէ ամէն ինչ պիտի արուի Հայաստանի ճարտարապետների համաձայնութեամբ, բոլորը մնացին պերճախօսութիւն: Նոյն կեդրոնատեղին յանձնուեց Մոսկուայի ճարտարապետներին, որ քննեն վերաշինութեան երկու տարուայ հնարաւորութիւնները: Այն տարբերակը որ պատրաստուած էր, մերժուեց թէ քաղաքից հեռու է, ճամբայ եւս պէտք է սարքել եւայլն: Մի խօսքով՝ մի չխչխփոթ: Նոր տեղը մի քիչ բլրոտ տեղ էր, ասացին «մինչեւ որ մենք այս բլուրները ուղղենք...»: Ինչի՞ պիտի ուղղէին ես չգիտեմ: Մէկը չեղաւ որ ասէր թէ կարելի էր բլուրի վրայ եւս կառուցանել: Եւ քանի որ հակառակ ուղղութիւնն էլ, այդ սեւահողերը տափարակ տարածքներ էին, տարակուսանք չունեցան. սկսեցին կառուցանել: Երկրաբանական ուսումնասիրութիւն չկար. ինչ որ մէկը ասել էր թէ այդ տարածքի տակը իբր թէ տուֆեր են, եւ այդ չստուգուած յայտարարութիւնը իբր հիմ ընդունելով անմիջապէս սկսեցին նախագծել. մէկ շաբաթ անց նախագծերը պատրաստ էին, բերին Լենինականի ղեկավարութիւնը համաձայնեցնելու:

Երբ լուրը տարածուեց, գտնուեցին արդէն Հայաստանի գիտնականներ որոնք անհանդուրժողական դիրք գրաւեցին, որ այդ տարածքը սխալ է ընդունուած եւ նա երկրաբանական առումով խիստ վտանգաւոր է: Դրանցից էին Թամար Բաբայեանը, Գ. Տէր – Ստեփանեանը: Նրանք արդէն Դեկտեմբեր 27–ին իրենց գրաւոր զեկուցագիրը ուղարկեցին Հայաստանի կառավարութեանը: Այդ խորհրդութեան ես մասնակցել եմ. երբ այդ յայտարարութիւնը եղաւ, նա ռումբի պէս պայթեց Մոսկուացիների առաջ: Անմիջապէս խառնուեցին իրար. ինչպէ՞ս: Ամբողջ աշխատ գօտու նախագծումները պէտք է պատրաստ լինէին երեք չորս – թից. ահագին գործ արուած էր արդէն: Ի՞նչպէս թէ սխալ էր տարածքի ընտրութիւնը. այդ կապակցութեամբ կանչեցին Մոսկուայի ու տարբեր հանրապետութիւնների բոլոր երկրաշարժագէտներին, երկրաբաններին: Մերժեցին Հայաստանի ընդդիմախօսներին:

Այսօրուայ իմ խորին համոզմամբ պարտաւորուած էին նրանք որ ամէն կերպ պաշտպանեն իրենց ընտրած պաշտօնական տեսակէտը:

Հ.– Ոչ ոք չառարկե՞ց:

Պ.– Ոչ, գտան իրենց յարմար մարդիկ, բոլորը եկան Ղազախստանից, Ուկրաինայից, ամէն տեղից, բայց ոչ Հայաստանից: Հայաստանից էլ գտան 1 – 2 մարդու, որոնք երկրաբան էլ չէին, բայց բարձր ղեկավարութեան առաջ հաճոյանալու ցանկութիւն ունէին: Այսպէս, գիտական յարմարեցուած փաստաթուղթ ստեղծուեց որ այդ գետինը շատ յարմար է: Ու կատարուած փաստի առաջ կանգնեցնելու համար մէկ գիշերում որոշեցին ու սեւահողը մաքրեցին. ու մինչ մենք աղմուկը կը շարունակէինք, իրենց սեւ գործը սկսեցին տանել: Յետագային պարզուեց որ այդ գետինը իրօք վատն էր:

Հ.– Ի՞նչպէս պարզուեց:

Պ.– Հէնց իրենց երկրաբանները որոնք աշխատում էին ամէն կերպ ապացուցել որ ամէն ինչ կարգին է, հարկադրուած եղան խոստովանել որ տարածքի մի մասը իրօք լաւը չէ, բայց գիտական ձեւեր կան լաւը դարձնելու: Ոչ ոք չէր պատկերացնում թէ տուֆերը գտնւում էին 20 մեթր խորութեան տակ. իրենք կարծում էին թէ տուֆերը մօտաւորապէս երկու մեթր խորութեան վրայ են: Իսկ մինչեւ քսան մեթրի տուֆին հասնելը հողը բաւական թոյլ էր, նստուածքային: Շէնքը շինում ես, յետոյ ժամանակով քիչ քիչ նստում է: Ցաւակալէս վտանգաւոր է խոնաւութեան աւելանալու պարագային: Հոն դաշտերը ջրովի են. ամէն եղանակի ոռոգւում են: Ու այդ խոնաւութիւնից հողը փրկելու ես միջոց չգիտեմ: Նստուածքային յատկութեան դէմը առնելու համար իրենք որոշեցին հողի 10 մեթրը հանել ու թափել. առաջարկեցին պազալթի ժայռերից խիճ պոկել ու բերել խառնել մնացած հողին, որպէսզի ամրացուի: Յետոյ պազալթի այդ արհեստական խաւին վրայ տուն պիտի սարքէին: Դա միակ առաջարկն էր: Այդ ձեւով 1 – 2 շէնք սարքել ետք եկած շինարարները բողոքեցին ժամանակի կորուստին դէմ: Հարց տուին թէ այդ ահաւոր թանկ միջոցառումները ո՞ւմ հաշուին պիտի լինի: Մոսկուան ասել էր «ոնց ուզում էք լուծեցէք հարցերը»: Ու նրանք լուծելու ձեւը գտան. ասացին. – «Մենք եկել ենք շէնք սարքելու եւ ոչ թէ գետինը. գետինը կը սարքէք, չէք սարքի, ձեր գործն է, մենք շէնքերը կը սարքենք, կ'երթանք»: Եւ այդ թոյլ հողերի վրայ դնում են իրենց նախագծած շէնքերը, չնայած թէ ամուր կը լինեն թէ չէ, հետաքրքիր չէ իրենց: Ու յաջորդ երկրաշարժին այդ շէնքերը չքանդուին էլ, շուռ են գալու: Եւ նոյն մարդիկ եթէ չզոհուին էլ, մնալու են անտուն եւ այս ձմրան վիճակը լինելու է յաջորդ աղէտին էլ: Ի՞նչ տարբերութիւն թէ երկրաշարժի՞ց կը զոհուեն թէ ցրտից:

Ահա այսօրուան կացութիւնը Լենինականի շուրջը:

Հ.– Իսկ ի՞նչ է ձեր առաջարկը:

Պ.– Շինութիւնը դեռ նոր է սկսուել: Վէճերով մի տարին արդէն անցաւ: Մենք առաջարկում ենք այս փճացած տեղը որքան որ հողը հանած է, յատկացնել ժամանակաւոր կացարաններ սարքելու համար: Այդ ժամանակաւոր կացարանները պէտք էր նկատի առնել հինգից տասը տարուայ համար, որի ընթացքում կը կառուցուի միւս կողմը ու ապա, ժամանակաւոր տնակները կը հանենք, հողը նորից ինչ որ կերպ կը թարմացնենք ու կ'օգտագործենք հողամշակութեան համար: Ահա մեր առաջարկը:

Հ.– Բողոքի ձայն բարձրացնողները միայն Հայաստանէ՞ն եղան:

Պ.– Ասեմ նաեւ որ վտանգաւորութեան վերաբերեալ ահազանգներ եղան նաեւ արտասահմանից: Ցաւակալէս աւստրիացի երկրաշարժագէտ Մանֆրէտ Պուխայները Սփիւռքի Հայերից ձեռք բերած արբանեակի լուսանկարներից աղէտի գօտին վերծանել էր, Ապրիլի 4–ին հեռագիր էր տուել թէ «այն տարածքները որը ընտրել էք Լենինականի ու Սպիտակի համար բոլորովին անպատաս են: Ես շտապում եմ զգուշացնել ձեզ, մինչեւ ստարուած քարտէսներս կը բերեմ»:

Մէկ ամիս ետք եկաւ ու քարտէսները բերեց: Մենք իրան չտեսանք: Իրենք էին հանդիպում այդ մարդկանց հետ ու ճանապարհ դըցում: Մանֆրէտը բացատրել էր քարտէսների էութիւնը, որի ասել էին թէ «այո, երեւի մենք պիտի դադարեցնենք շինութիւնը»: Բայց այդ «երեւի»ն երեք օր տեւեց ու յետոյ այդ քարտէսներն էլ անյայտացան, Մանֆրէտն էլ անյայտացաւ: Հրապարակում էլ չեղաւ թէ ինչ էր ասել Մանֆրէտը: Ասացին, «ինք սխալել էր, մենք խօսեցինք, համոզեցինք»:

Գրութիւն էին ուղարկել նաեւ Գալիֆորնիայի մասնագէտները որոնք այցելած էին աղէտի գօտին: Այդ նամակը Մայիս ամսին ինձ ընթերցեց կենտկոմի քարտուղարը. ուզեցի պատճէն վերցրել, ասաց «Նախարարների Խորհրդում կը լինի»: Սակայն չկար, իսկ ապա ասացին որ այդպէս նամակ չի եղել: Հարցը նրանում էր որ քաղաքականապէս ձեռնտու չէր որեւէ մէկին, ընդունել սխալը: Եւ այդ ձեռնտու չըլլալը գալիս էր միայն Կորբաչովի երկու տարուայ ժամկէտից: Եթէ չըլլար այդ, իրար լսել ու հասկանալու ժամանակ կ'ունենայինք, իսկ հիմա մենք ճարտարապետներս պարզապէս թշնամացանք: Բոլոր օղակները անիմաստ ձեւով հակառակուեցին իրար:

Հ.– Իսկ սրբագրութեան որեւէ աշխատանք չի՞ կատարուիր:

Պ.– Հիմա, որպէսզի կրքերը փարատին գնացին այն ընթացքով որ եւ՛ այնտեղ սարքուի եւ՛ այնտեղ: Միւս կողմը տալիս են մարդկանց որ անհատական տուն կառուցանեն: Բայց ցանկացողները շատ շատ էին ու կը ստացուէր մի իրավիճակ որ իրենց այս նոր կառուցած թաղամասը բնակիչ չէր ունենայ. ուրեմն սահմանափակեցին թիւը:

Հ.– Իսկ ի՛նչպէս շինանիւթ կը ճարեն անհատական բնակարան կառուցողները:

Պ.– Դժուարութեամբ. մեր հանքերը տրամադրուեցին էդ Ռուսաստանից եկած ջոկատներին ու նրանք են տէրն ու տիրական:

Հ.– Կը շարունակուի՞ն ձեր բողոքները:

Պ.– Այո, բայց մեզ արգիլեցին որ մենք այլեւս հանդէս գանք Հայաստանի մամուլով ու հեռուստատեսութեամբ:

**

Ահա կարելի չափով ամփոփ, սակայն համապարփակ մէկ ներկայացումը աղէտի գօտիին թերեւս ամէնէն ցաւոտ հարցին մասին: Ամէնէն ցաւոտ, քանի որ անոր ազդեցութեան գօտին կրնայ ծաւալիլ տասնամեակներու վրայ:

Ս. Քալաշեան վստահ է թէեւ որ՝ «վաղը, միւս օր ամէն բան յայտնուելու է, ու որքան շինութիւնը առաջ գընայ, վնասը այնքան ծանր է լինելու»:

Հաւանօրէն այս ճարտարապետին անունը ծանօթ հնչէ ոմանց ականջին. վերջացնելէ առաջ յիշեցնել աւելորդ չըլլայ թերեւս որ ան 1915–ի ցեղասպանութեան Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանին երկու ճարտարապետներէն մէկն է Արթուր Թարխանեանի հետ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԻ 120ԱՄԵԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան ամսական հանդիպումներու երկրորդը յատկացուած էր Յ. Թումանեանի ծննդեան 120–ամեակին: Դեկտեմբեր 17, կիրակի օրուան ցերեկոյթը սակայն օրուան նախագահ Կարապետ Տաքէսեանի ողջոյնին հետեւող խօսքերով ունեցաւ առաջին հերոս մը որ Թումանեանը չէր: Կարապետ Տաքէսեան հաղորդեց ընկերակցութեան վարչութեան անդամներէն՝ Տիգրան Պալեանի մահուան լուրը, ապա ներկաները հրաւիրեց վայրկեանի մը յոտնկայս լռութեամբ յարգելու անդարձ մեկնող այս ընկերոջ յիշատակը: Այդ անակնկալ մեկնումին անդրադառնալով, օրուան նախագահը ուրուագծեց Տիգրան Պալեանի լուռ, սակայն յարատեւ ջանասիրութիւնը, հայ գիրին ու գիրքին հանդէպ տածած մեծ սէրը: «Տիգրան Պալեան գիտէր մամուլին, հայ մամուլին արժէքը, որուն տասնեակ տարիներ բերաւ իր աշխատակցութիւնը: Այն հազուադէպ մարդոցմէն էր որ նպատակ ու առաջարկ ունէին. տարուած չէր անցեալին փառաբանութեամբ, այլ ունէր ներկային մտահոգութիւնները» բսաւ Կարապետ Տաքէսեան, յետոյ աւելցուց. – «Լսելէ ետք իր մահը, պահ մը խորհեցանք այսօրուան ձեռնարկը յետաձգելու մասին. սակայն յետոյ հասանք այն եզրակացութեան որ իր թարմ յիշատակը յարգելու լաւագոյն ձեւն էր կատարել ցերեկոյթը, մանաւանդ որ իր կազմակերպածը, իր պատրաստածն էր այս մէկը»:

Յիշատակի այս անկեղծ խօսքերէն ետք, ան բեմը ձգեց օրուան դասախօս Մովսէս Պչաքճեանին:

Բանաստեղծի մը ծննդեան 120-ամեակի տօնակատարումը, այն ալ Հայրենիքէն հազարաւոր քիլոմեթր հեռաւոր ոստանի մը մէջ, այդ դէմքին ներկայացուցած արժէքին վկայութիւնն էր արդէն: Արժէքի մը որուն մասին ինչպէս բսաւ անմիջապէս Մովսէս Պչաքճեան, անկարելի էր խօսիլ առանց ժողովուրդին մասին խօսելու: Թումանեան բանաստեղծն էր որ ժողովուրդը առած իր ուսերուն կը քալէր: Անոր տրուած զանազան որակումներէն Մ. Պչաքճեան ընտրած էր Գուրգէն Մահարիի «այդ հանճարեղ Լոռեցին» խօսքը, ու ոգեկոչումի իր ելոյթով փորձեց բացատրել թէ Թումանեանի ո՛ր արժանիքը զինք կը դարձնէր «հանճարեղ Լոռեցին»:

Այս որոնումին մէջ ան անդրադարձաւ բանաստեղծին ապրած պատմական ուեալներով հարուստ շրջանին, – յեղափոխութիւն, Մայիս 28, Հայաստանի Խորհրդայնացում, եւայլն–, որուն ամէն մէկ հանգրուանին մասնակից էր Թումանեան: Քաղաքին մէջ գիւղացի մնացած բանաստեղծն էր ան, որուն տողերը տոկացած էին ժամանակին ու ամէն ընթերցումի պղպջուն ծառի մը բարիքներուն նման կը տեղային ընթերցողներու գլխուն: Ան վխտացած էր գրականութեան ազգ. շրջանակէն դէպի միջազգայինը երկարիլ ու իր հիմնած Վերնատան մէջ ժամանակակից անուններու հետ – Աղայեան, Աղբալեան, Շանթ, Ահարոնեան եւայլն–, կը կարդային ու կը քննարկէին օտար արժէքներ:

Թումանեան եղած էր Հայաստանի Գրողներու Միութեան, Հայ Օգնութեան Միութեան նախագահ: Ժողովրդականութեան գաղտնիքին թափանցած գրագէտն էր ան որ ունեցած էր նախանձողներ, նոյնիսկ զրպարտողներ ալ. սակայն գրական իր բազմազան ու երկարամեայ վաստակը զինք կ'ընէր չհինցող դէմքը մեր գրականութեան. ապացոյց՝ այն բազմաթիւ հրատարակութիւնները որոնք կ'ըլլային իր գործերէն կամ անոնց նուիրուած ուսումնասիրութիւններով. անոնց վերջին օրինակն էր Էտ. Ջրբաշեանի ուսումնասիրութիւնը եւ Հայաստանի մէջ Թումանեանի գործերուն 10 հատորով հրատարակութիւնը:

«Թումանեանի կեանքը առասպելի մը վերածուած ու մաս կազմած է մեր ներաշխարհին» ըսաւ Մ. Պչաքճեան ու յիշեց տակաւին որ ան եղած էր Սայեաթ Նովան մոռացութենէ փրկողը, բնաշխարհիկ գրականութեան տեսութեան ստեղծողն ու զարգացնողը:

Ուրուագծելէ ետք «Հանճարեղ Լոռեցին», Մ. Պչաքճեան եզրափակելով ըսաւ թէ վստահ է թէ անոր 150, ապա 200–ամեակն ալ պիտի ոգեկոչուի վաղը, ինչ որ լաւագոյնս կը բացատրէ Գուրգէն Մահարիի որակումը:

Թումանեանէն էջերու ներկայացումի բաժնին մէջ նախ Կարապետ Տաքէսեան տուաւ «Անբախտ վաճառականներ»ը եւ «Հսկան», յետոյ Արմէն եւ Րաֆֆի Փանոսեան եղբայրները «Շունն ու կատուն»:

Առաջինին մասին նոյնիսկ թերեւս աւելորդ է կրկնել թէ «ընթերցում» կոչուածը կարելի կատարելութեան հասցուցած գլխաւոր անունն է գաղութին ու զինք մտիկ ընողներու առաջին ու վերջին առարկութիւնը ամէն անգամուն այն կ'ըլլայ որ միշտ քիչ ժամանակ կը տրամադրուի իրեն: Իսկ Արմէնն ու Րաֆֆին արտասանութեան միացուցած խաղարկութիւն ու մնջախաղ, օրուան յայտնութիւնը եղան. անոնք հերքումն էին մեր ներկայ պատկերը բացատրելու մղուած յաճախակի արդարացումներուն ու լաւագոյն փաստը, թէ ամէն տարիքի խօսող մեծութիւնն էր Յովհաննէս Թումանեան:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Լ Ի Ո Ն

ՊԱՏԱՐԱԳ, ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՃԱՇ Ս. ՅԱԿՈԲԱՅ ՏՕՆԻ ԱՌԹԻՒ

Լիոնի եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնը – եկեղեցին ձօնուած է Մծբնայ Ս. Յակոբին – առիթ կ'ըլլայ, ընդհանրապէս, որ այդ օրը տաճարին մէջ պարապ նստարաններ չմնան. կուգայ անսովոր բազմութիւն: Այդպէս եղաւ այս տարի ալ, Դեկտեմբեր 17-ի Կիրակին: Նորվան Եպիսկոպոս եւ Ազգային Միութեան վարչութիւնը լաւ գաղափարը ունեցած էին հրաւիրելու, այս առթիւ Նիսէն Տարօն Ծ. Վարդապետ Ճէրէճեանը: Ան պատարագեց եւ քարոզեց:

Քարոզէն առաջ, Եպիսկոպոսը ներկայացուց ժողովուրդին իր հիւրը. տուաւ կենսագրական ծանօթութիւններ: Յիշեց Քոթ–տ'Ազիւրի ժիր հովիւին գործունէութեան զանազան հանգրուանները՝ Փարիզ, Վալանս, Դամասկոս, Մարսէյլ եւ ի վերջոյ Նիս՝ ուր յաջողած է արթնցնել քունի մէջ եղող համայնք մը: Արդիւնք՝ կառուցում Պարսամեան համալիրին, աչքառու շինութիւն մը եկեղեցւոյ կողքին: Մշակոյթի Տուն, իր ամենօրեայ մանկապարտէզով՝ որ ունի ներկայիս մօտ 30 աշակերտներ:

Նորվան Եպիսկոպոս վերջացուց իր խօսքը մաղթելով որ շուտով ծայրագոյն վարդապետը դառնայ Եպիսկոպոս, մեծապէս գնահատեց, իր կատարած աշխատանքը՝ Տարօն Ծ. Վարդապետ Նիսի հայ գաղութին պատմութեան մէջ արձանագրուած պիտի մնայ իբրեւ շինարար հովիւ մը:

Ունկնդրեցինք յետոյ խնամքով պատրաստուած եւ գրուած քարոզ մը՝ ուր պատարագիչ հայրը, պատմեց Ս. Յակոբին զանազան փորձերը բարձրանալու «Արարատ»ն ի վեր, ի խնդիր Նոյեան Տապանին: Շեշտեց յարատեւ աշխատանքի անհրաժեշտութիւնը:

Ակնարկելով Հայաստանի ներկայ քաղաքական կացութեան, ըսաւ որ դատ մը չի շահուիր անպայման, որովհետեւ ան արդար է: Արդարութիւնը չի տրուիր. պէտք է անխոնջ պայքարիլ միասնական ոգիով, ըլլալ նաեւ իրատես ու խոհեմ: Միասնականութիւնը միայն կ'ապահովէ յաջողութիւնը. պէտք է ներկայանալ աշխարհի իբրեւ մէկ ժողովուրդ:

Տեղի ունեցաւ հոգեհանգիստ եւ մատաղի օրհնութիւն, ի յիշատակ տարիներու ընթացքին եկեղեցւոյ սատարած հանգուցեալներուն:

**

Արարողութեան վերջաւորութեան, ներկաներուն մէկ մասը անցաւ կից սրահը, հաւաքուելու սեղաններու շուրջ: Լիոնի հայ կիներու երեք կազմակերպութիւններու անդամուհիները – Տիկնանց Միութիւն, Կապոյտ եւ Կարմիր Խաչ – պատրաստած էին համով ճաշացուցակ մը՝ որմէ օգտուեցան շուրջ հարիւր սեղանակիցներ:

Օրուան հաւաքոյթին յարմար խօսքերով, ելոյթներ ունեցան Նորվան Եպիսկոպոս եւ Իսահակ Խաչակիր Քահանայ:

Նորվան Եպիսկոպոս համայնքին երախտագիտութիւնը յայտնեց Պահատուրեան եւ Մարգարեան ընտանիքներուն եւ ծերունի՝ Պ. Գալայճեանի իրենց կատարած մեծ նուիրատուութիւններուն համար:

Ազգային Միութեան նախագահ Ռիչար Կազարեան յայտարարեց որ, շաբթուան մէջ, քանի մը բեռնատար կառքերով ուտելիք եւ հագուստեղէն ճամբայ պիտի ելլեն Լիոնէն դէպի Հայաստան, աջակցութեամբ «Էքիլիպր» կազմակերպութեան:

Աւետիս Տօնապետեան ներկայացուց Հայաստանէն հիւրեր. հինգ հոգինոց ջոկատ մը – «Սպիտակ փրկարար ջոկատ» – որ եկած է տեղեկանալու Ֆրանսական կազմակերպութիւններու մօտ քաղաքացիական պաշտպանութեան (Protection civile) միջոցներուն: Իրենց պետը, Մովսէս Պօղոսեան խօսք առնելով յայտարարեց Արցախի մասին՝ «Մենք հոն պինդ ենք կանգնած» ու ծափահարուեցաւ: Բոլոր խօսողներն ալ յիշեցին, երախտապարտ բառերով, Ֆրանսայի բերած օժանդակութիւնը Հայաստանի:

Ճաշին ընթացքին, մերթ ընդ մերթ Տիկին Տէյիրմէնճեան, Տիկին Քէշիշեան (Վալանս) եւ բնականաբար «Կոմիտաս» խումբը իրենց երգերով ոգեւորեցին ներկաները եւ արժանացան գնահատութեան:

Ցերեկոյթը փակեց Տարօն Ծ. Վարդապետ աղօթքով, տալէ վերջ քանի մը տեղեկութիւններ Նիսի համայնքին մասին. ըսաւ որ Հայաստանէն վեց երախաներ կը խնամուին ներկայիս Նիսի մօտ, դարմանատան մը մէջ: Ի վերջոյ, մաղթեց որ Լիոն եւս ունենայ Նիսի նման մշակութային համալիր մը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան 1989, Նոյեմբեր 26–ի ընտրութիւններէն յետոյ նորակազմ վարչութիւնը Դեկտեմբեր 5, եւ 17–ին գումարուելով ի նախագահութեան Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանի եւ ի ներկայութեան եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Գարեգին Վարդապետ Պեքճեանի, պաշտօններու բաշխումը կատարեց հետեւեալ ձեւով. –

Պ. Պ. –

Վարուժան Պօղաճեան — Ատենապետ

Յակոբ Վարժապետեան — Փոխ – ատենապետ եւ արտաքին յարաբերութիւններու պատասխանատու

Դաւիթ Պանտիկեան — Փոխ ատենապետ եւ գանձապահ

Կարապետ Սայապալեան — Ատենադպիր եւ գաղութային հարցերու պատասխանատու

Ժիլպէր Միլոյեան — Փոխ ատենադպիր

Տոքթ. Պետրոս Մաշոյեան — Փոխ ատենադպիր

Փիէր Պիսքիճեան — փոխ գանձապահ

Նուպար Փափազեան — Փոխ գանձապահ

Սարգիս Տուրսունեան — Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան պատասխանատու

Ժիրայր Միհրանեան — Մշակութային կեդրոնի յանձնախումբի պատասխանատու.

Արթաքին Յակոբեան — Մայր Եկեղեցւոյ սեփականութեան ընդհ. մատակարար

Խորհրդականներ մասնաւոր պատասխանատուութիւններով

Թորոս Աթոյեան
Տոքթ. Գրիգոր Տէմիրճեան
Յակոբ Թաշճեան
Ժոզէֆ Զիլինկիրեան
Աբրահամ Կարապետեան
Արտաւազդ Խաչիկեան
Յակոբ Պաժան
Ժիրայր Տէր – Պօղոսեան
Տոքթ. Րոպէր Ածիլածեան
Ժորժ Գէորգեան

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
(Կնիք)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆ – ԺԱՄԱՆԱԿԸ ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
Անթիլիաս, 1989:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ
ԲՌՆԱԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ
– 1915 – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 –

Ինչպէս թշնամի բանակի մը արշաւանքին առջեւ տեղի տուած՝ կը նահանջէր վրանաքաղաքը: Վար կ'առնուէին քուրջէ դրօշակները, եւ լաթէ փլատակներուն տակ՝ մարդիկ ոչխարի համբերութեամբ կը սպասէին իրենց ճակատագրին: Ո՛չ մէկ բողոք եւ մրմունջ. մտրակներ կրկին կը շաչէին օդին մէջ, հայհոյանքներու տարափին տակ: Դիւահար ձիեր աջ ու ձախ կը սուրային, իրենց սմբակներուն տակ ճզմելով կիսամերկ ու սովահար մանուկներ: Ապստամբի՞լ, որո՞ւ դէմ. տկարը միշտ տեղի տուած է բիրտ ուժին առջեւ: Անհաւասար պայքարին մէջ կը պարտուին անոնք որոնք չեն կրցած ժամանակին հետ մրցիլ: Վա՛յ անոր որ կռուին մէջ կը դնէ իր սիրտն ու հոգին: Վեհանձնութիւնը կը պատկանի խաւար դարերու ասպետներուն: Յաղթութիւնը՝ Արէսի այս չփայած զաւակը՝ իր դափնեպսակներով կը զարդարէ վատին ու նենգին ճակատը՝ որ կրցած է ամէնէն աւելի արեան գետեր հոսեցնել:

Բախտէն հալածական՝ կը գաղթենք կրկին, այս անգամ կ'երթանք Հալէպ: Հին օրերու խանդը չունիմ այլեւս: Տառապանքը քանդած է ոսկեշող երազներս: Աշխարհի անիրաւութիւններուն դէմ դառնացած, այդ հրաշագեղ քաղաքին անունը դադրած է զիս մոգելէ: Մեծ վիշտերը կանխահասօրէն կը կուրացնեն մեր հոգեկան աչքերը, ամէնէն յանկուցիչ տեսարաններն անգամ չեն յուզեր մեր զգայարանքները:

Կը քալենք ամայի կածաններու մէջէն: Կը մագլցինք դժրուկ ժայռերու վրայ եւ անկէ վար կը դիտենք երկիւղով՝ դժոխքի բերանին պէս բացուած՝ սեւ անդունդները: Մեր խոնջած քայլերուն կը հետեւի ագռաւներու տարմը, պատրաստ յարձակելու պարտուողին վրայ: Տակաւ կը զգանք ծմակներու թաց շունչը մեր քրտնաթոր ճակատներուն վրայ, մինչ աշնանային քամիներու թեւերուն բարձած, մեր հառաչանքներն ու կոծերը կ'երթան քերել՝ երկինքի փակ դարպասները: Կ'անցնինք ձիթաստաններու մէջէն, անոնք փոխանակ խաղաղութեան ոստեր երկարելու մեզի, ետ – ետ ընկրկած ճամբայ կուտան որ անցնինք:

Աքսորականներու կարաւանին մէջ, այս անգամ մինակ չենք: Կնքահայրս եւ կնքամայրս մեզի հետ են. ինչ որ ալ ըլլայ՝ որոշած ենք միատեղ ենթարկուիլ ճակատագրի դժխեմ խաղերուն: Երկուքին ալ հոգին կը տոչորէր իրենց մէկ հատիկ զաւկին կարօտովը, որուն հետքը կորսնցուցած էին աքսորէն ի վեր: Եւ այդ կարօտը այժմ կը փոխարինուէր սանիկներով, որոնց ներկայութիւնը կը լեցնէր իրենց թափուր սիրտերը մեծ հըրճուանքով:

Հեռուն, կէսօրուան ակնախտիղ լոյսերու մէջ կը նշմարենք վերջապէս՝ Դշխոյ Հալէպը, կռնակը տուած՝ Միջագետքի անապատներուն: Պահակ զինուորներու պէս արթուն կը հսկեն իր անդորրութեան վրայ՝ բազմաթիւ մինարէներ իրեն երկնասլաց սուիններով: Իր գեղանի մէջքը օղակող զմրուխտեայ պարտէզները, իրենց յուռթի ստինքներով կը սնուցանեն զայն: Գաղթականներուս արգիլուած էր մօտենալ այս տարաշխարհիկ թագուհիին: Սրբապղծութիւն մըն էր նոյնիսկ հպիլ քղանցքներուն. ուստի հեռուէն հեռու կ'երկրպագենք զայն: Թերեւս, մեր թշուառութիւնը իր ընդերքը ցնցէր, եւ գութի գերագոյն պահուն՝ տկարութիւնը ունենար իր փարթամ ծոցը բանալու մեզի պէս խլեակներուն: Իր առջեւ փռուած բացատանի մը մէջ իջեւանեցինք. երկրպագուներու բանակ մը արդէն շաբաթներէ ի վեր կը դեգերէր իր շուրջ, առանց կարենալ մօտենալու: Նախճիրներէն կարծրացած զինուորներ կը հսկէին նախանձախնդրութեամբ իր պատիւին վրայ եւ կը քաշէին իրենց սուինները՝ մեղանչողին:

Բացօթեայ արեւուն տակ կը սպասենք ոստիկաններու հրահանգին, մինչ երկինքը փուռ դարձած՝ կը խանձէ մեզ անողոքօրէն: Յոգնած ենք եւ ախորժակ չունինք: Պիտի ուզէինք մէկ ումպով չորցնել աշխարհի բոլոր աղբիւրները: Մեր աչքերով ի զո՛ւր կը փնտռենք այն գետը, որ սահմանուած էր իր ջինջ ջուրերով լուալ՝ այս պերճափայլ թագուհիին ոտները: Մեր շուրջը կը տարածուին սումաքի եւ պիստակի ընդարձակ դաշտեր իրենց բուստէ թէ զմրուխտէ օղերը կախած:

(Շար. 33)

Սոֆի Շահինեան
ցաւով կը ծանուցանէ իր հօր՝
ՌՈՊԷՍ-ՊԱԹԻՍԹ-ՄԿՐՏԻՉ ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ
մահը, որ պատահեցաւ Կիրակի, Դեկ. 24-ին, 53 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Յունուար 2, ժամը 14-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ եկեղեցին, 15, ռիւ Ժան - Կուժոն։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։
3, rue Baudin, 92300 Levallois-Perret

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Առնուվիլ - Սարսէլի Աստղիկ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. - Տէր եւ Տիկին Կարպիս Եկէնեան 2.000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարապետ Քոբերէք 500 Ֆր., Օրիորդներ Բիլավեան 100 Ֆր. տօնական օրերու առթիւ։

(Շար. Ա. էջէն)

Յունուար 10 քաղաքին փողոցներէն մէկը եւ գլխաւոր հիմնարկներէն մէկը Ա. Սախարովի անունով պիտի մկրտէ։

**

ՍՏՈՐԵՐԿՐԵԱՅ ՆՈՐ ՑՆՑՈՒՄ

Դեկտեմբեր 15-ին, ժամը 10.45-ին Սպիտակի երկրաշարժի շրջանին մէջ տեղի ունեցած է 4-էն 5 աստիճան ուժգնութեամբ ցնցում մը, որուն վերնակեդրոնը Կիրովականէն 8 - 10 քմ. հարաւ - արեւմուտք է։ Կիրովականի մէջ արձանագրուած է 3-էն 4 աստիճան, Ստեփանաւանի մէջ՝ 2-էն 3։ Զոհեր եւ նիւթական վնաս չկայ։

Դեկտեմբեր 7-էն ի վեր, 5-էն 7,5 աստիճանի տասնեակ մը ցնցումներ եղած են, իսկ արձանագրուած թոյլ ցնցումներու քանակը 8 հազարէն աւելի է։

**

ՄԵՏԱՂԱԴՐԱՄ՝
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻՆ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

Խորհ. Միութեան Ելմտական Նախարարութիւնը և Պետական Դրամատունը Դեկտեմբեր 7-ին շրջանառութեան մէջ դրած են երկրաշարժին պատճառով Հայաստանի օգնութեան նուիրուած 3 ռուբլի արժողութեամբ մետաղադրամ։ Պղինձի ու նիքէլի համաձուլուածքով պատրաստուած 33 մմ. տրամագիծով մետաղադրամին երեսի կողմը կը կրէ «ԽՍՀՄ», «3 ռուբլի», «1989» մակագրութիւնները եւ Խորհ. Միութեան պետական խորհրդանիշը։

Մետաղադրամին միւս կողմը՝ կեդրոնը հինգ մայր ցամաքներու օգնութեան խորհրդանշանն է՝ հինգ ձեռքերու ուռուցիկ պատկերը, որոնք կը պահեն յուերժական կրակի թասը։ Աւերուած շէնքերու եւ զանգի մը պատկերին տակը մակագրուած է «7. 12. 1988» տարեթիւը։ Վերի մասը շրջագիծի մը մէջ մակագրուած է «Երկրաշարժի, գթութեան, արարման զօտի», իսկ տակը՝ «Հայաստան»։

Շրջանառութեան մէջ դրուած մետաղադրամին քանակն է՝ 3 միլիոն։

**

ՓՐԿԱՐԱՐ ԾԱՌԱՅՈՒԹԵԱՆ
ԿԵԴՐՈՆ

Հայաստանի Կոմերիտմիութեան որոշումով ստեղծուած է փրկարար ծառայութեան միջազգային կեդրոն - դպրոց մը՝ «Նոյ - Արարատ» անունով։ Անոր հինգ ջոկատները ամբողջացած են «Արագած» ալփինիստական ակումբին փրկարարներով եւ տարբեր կազմակերպութիւններու մարզիկներով։ Կեդրոնը կ՚ունենայ զանազան ծառայութիւններ, յատուկ համդերձանքներ ու գործիքներ, թռիչքի էջքի հրապարակ, բժշկական սպասարկում եւ փոխադրամիջոցներ։

Կեդրոնի ստեղծման համար օժանդակած են Սպիտակցիներուն օգնութեան հասած լեհ փրկարարները, որոնք Լեհաստանի մէջ դասընթացքներ կազմակերպած են հայ մասնագէտներու համար։

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Արտաշէս Գարտաշեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ, Տիկին Լիւսի Աչճեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

CROIX BLEUE
ARNOUVILLE-SARCELLES
Section «Astrig»

DINER DE NOEL ARMENIEN

SAMEDI 6 JANVIER à 21 heures
RESTAURANT SCOLAIRE
175, avenue Jean-Jaurès
Arnouville-lès-Gonesse
— *Musique* — *Animation* —
— *Menu Franco - Arménien* —
Réservations 39 85 29 71
39 87 08 73

Հ. Բ. Ը. Միութիւն—Փարիզ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻ ՕՐ

ԱՄԷՆ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ
ժամը 14.30-էն 18
Ալեք Մանուկեան
Մշակ. Կեդրոնին մէջ՝
118, Քուրսէլ փողոց - Փարիզ 17-րդ
Սուրճի սպասարկութիւն։
Հաճելի ժամանց (scrabble, bridge etc...)
Ընտանեկան մթնոլորտ
Սիրալիր հրաւէր բոլորին։

Paru dans la collection
EUROPE / POÉSIE

«Ce peu d'espace entre les mots»
POÈMES DE
Rouben Melik

Grand prix de la poésie de la Société des Gens de Lettres de France pour l'ensemble de son œuvre (1984)

Tirage de tête limité à à 99 exemplaires accompagnés d'une gravure originale de
CARZOU
numérotésde 1 à 99
et signés par l'artiste

Quelques exemplaires restent disponibles

Prix de vente : 850 F

Pour toute commande écrire à :
Europe / Poésie
146, rue du Fg. Poissonnières
75010 PPParis

CABINET TERZIYAN

Toutes Assurances Toutes Compagnies
21, rue Lamartine, 75009 PARIS
Tél. : 42. 82. 01. 41

présente ses meilleurs vœux pour l'année 1990
et souhaite une bonne fête de Noël

Թէրզեան ապահովագրական գրասենեակը
յաճախորդն մաղթանքներով կը շնորհաւորէ
Ձեր Նոր Տարին եւ Ս. Ծնունդը

ԹԱՑՈՒՄ ՊՕՂՈՍԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

Եթէ զեղչուած գիներով ֆրանսերէն ու հայերէն գիրք, բառարան, երգարան, ձայներիզ, վիտէօ - ժապաւէն, յուշանուէր, կամ ձեր նախասիրած օրաթերթը, պարբերաթերթը կ'ուզէք գնել կամ նուիրել, այցելեցէք
ՊՕՂՈՍԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

ՀՈՆ ԿՐՆԱՔ ՆԱԵՒ
« Յ Ա Ռ Ա Ջ »
ԳՏՆԵԼ

Ouverture
LIBRAIRIE - PRESSE - CADEAUX
BOGHOSSIAN

Si vous souhaitez acheter ou offrir des livres neufs à prix réduits, des dictionnaires, des cassettes, des vidéofilms, des souvenirs et cadeaux, ou même vos journaux préférés, français et arméniens, visitez
la LIBRAIRIE BOGHOSSIAN
— *Service vente par correspondance* —
117, ave. Jean-Jaurès, 94110 ARCUEIL
Tél. : 47 - 40 - 81 - 32
A partir du 15 Décembre 1989 votre Librairie à 200 m. du M° LAPLACE RER B, vous attend. A bientôt.

Riez et faites rire vos enfants en arménien en recevant KATCH NAZAR à la maison...

NOUVEAU EN CASSETTE-VIDEO :
la Comédie Musicale de NAREK DOURIAN

KATCH NAZAR

UNE IDEE «CADEAU» ORIGINALE
«2 heures de rire et de detente pour les petits et les grands...»

POINTS DE VENTE

- **Librairie Samuelian** : 51, rue Monsieur le Prince — 75006 Paris
- **Télé-Condorcet** : 175, avenue Jean Jaurès — Clamart
- **Atlantic-Electronique** : 24, rue Paul Vaillant-Couturier — Alfortville
- **Librairie H. Boghossian** : 117, avenue Jean Jaurès — Arcueil

Par correspondance : Appelez le **42. 29. 98. 39.**

ԱՄԱՆՈՐԻ ՑԱՅԳՕՆՔԸ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

LE REVEILLON A TEBROTZASSERE

DINER—DANSANT

Dimanche 31 Décembre à partir de 20 heures 30
(dans la salle des Fêtes de l'école)

ENTREE PAR RESERVATION UNIQUEMENT
Pour réservation contactez : 43. 81. 01. 72.

★ *Animation et Ambiance Arméniennes* ★

• *Tombola et mille autres surprises* •

COLLEGE
TEBROTZASSERE
1, bld. du Nord — 93340 LE RAINCY - Tél. : 43. 81. 01. 72
(accès par la Gare de l'Est, direction Gargan, Gare de Pavillons s/Bois)

ՓԱՐԱՆՑԻԿ - ՃԱՇ

Անկէնի Նարեկ դպրոցին ի նպաստ պարանցիկ — ճաշ, Փետրուար 3-ին ժամը 20-ին Անկէնի Սալ տէ Ֆէթը։

Կարելի է արձանագրուիլ հեռաձայնելով՝
34 - 17 - 29 - 26

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 29

VENDREDI
29 DÉCEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.176
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.176

«ՉԱՈՒՉԵՍԿՈ՞Ւ, ՉԵՄ ՃԱՆՉՆԱՐ...»

ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

«ՌՈՒՄԱՆԻԱ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ՊԻՏԻ ՉԸԼԼԱՅ ԱՅԼ՝ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐ»

ԿԸ ՎՍՏԱՀԵՑՆԷ ԱԶԳ. ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՃԱԿԱՏԸ

Կանոնաւոր կեանքը կամաց-կամաց կը սկսի Ռումանիոյ մէջ: Բնակիչը հաց կը գտնէ, ելեկտրականութիւն ունի, քիչ մըն ալ ջերմութիւն, բայց սեւ շուկան ծայր տուած է, ինչ որ տրամաբանական հետեւանքն է կացութեան:

Հարցերը չեն լուծուած սակայն, գլխաւորաբար՝ իշխանութեան հարցը, ինչ որ ամէնէն վտանգաւորն է: Ռումանացիին ուզածը ա՛յս չէր, այսինքն՝ ղեկավարութիւն մը ուր հին համայնավարները տունտեղ եղած են: Այլ խօսքով ազգ. փրկութեան ճակատի 39 անդամներուն մէջ հին համայնավար շատ կայ եւ ժողովուրդին ուզածը այս չէ: Համայնավար չուզեր, թէեւ ԱՓՃ-ի խորհուրդը ապահովութիւն տուաւ որ Ռումանիան համայնավար պիտի չըլլայ, այլ՝ ժողովրդավար, բայց դեռ վստահութիւն չի ներշնչեր: Ի վերջոյ, արեան գնով ձեռք ձգուած ազատութիւնը պէտք չէ յանձնէ ղեկավարութիւն մը մէջտեղ դնելու ուր միայն Չաուչեսկու պիտի բացակայի: Արդէն իսկ նորակազմ կուսակցութիւնը՝ գիւղացիական ազգ. կուսակցութիւնը մերժեց ճանչնալ խորհուրդին օրինաւորութիւնը:

Բուռական բանավէճի նիւթ է նաեւ դատավարութիւնը: Պարզ է խեղկատակ դատավարութիւն մը, որ աւելի ճախաւեր բեմադրութեան մը տպաւորութիւնը կը գործէ: Եւ խորքին մէջ, նոր ղեկավարները պէտք չէ զարմանան, որ կասկածամտութիւն ըլլայ իրենց հանդէպ, երբ այսքան ճախող գործ մը կը տեսնեն: Բողոքներ կան, արդարացի, նաեւ ֆրանսական հեռատեսիլի կայաններէն, քանի որ բացայայտ է որ ժապաւէնը լրիւ չէ, խարդախուած է եւ ինչ որ կը ներկայացուի չի նպաստեր նոր ղեկավարներուն: Այս ժապաւէնը մէկ շատ յատկանշական կէտ ունէր: Կը բաւէր յիսուն վայրկեան դիտել զոյգին դէմքերը, արտայայտութիւնը, այն խոր տպաւորութիւնն ունենալու համար որ բուն ղեկավարը այդ կինը եղած է, Էլէնա Չաուչեսկու եւ մարդը խեղճուկրակ գործադրող մը: Այդ կինոյ նայուածքը իսկապէս սարսափազդու բան մըն էր եւ կը համոզէր որ անտակ է ամբողջ ժողովուրդ մը ջարդել տալու առանց դոյզն խղճի խայթի եւ որքան ծիծաղելի ալ էր, երբ Չաուչեսկու տեւն-տեւն կնոջը ձեռքը կը սեղմէր, կարծես ըսելու համար՝ «հոգ մի՛ ըներ, այս ալ կ'անցնի»:

Դատաւորները չեն երեւցած իրենց եւ իրենց ընտանիքներուն ապահովութեան համար: Կը խոստանան ամբողջական ժապաւէնը ցոյց տալ առենին: Հարց ու պատասխաններն ալ հարկ եղած մակարդակը չունէին: Մնաց որ հիմա, մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ (ինչ կը վերաբերի մեզի, բայց մենաշնորհ մը պէտք չէ ըլլայ) հետաքրքրականը հաշուեյարդարներն են Չաուչեսկուի առթիւ: Այնպիսի ծիծաղելի կացութիւն մը կը ստեղծուի, որ քիչ էր մնացեր որ խնդրոյ առարկայ անձեր (պետական դէմքեր, համայնավար թէ ընկերվարական թէ աջ ղեկավարներ, լրագրողներ, գրագէտներ) հարց տան՝ «Չաուչեսկո՞ւ, չեմ ճանչնար», ո՞վ է, այդպէս մարդ կա՞յ: Իսկապէս կարգ մը յայտարարութիւններ մանաւա՛նդ ծիծաղելիութեան, չըսելու համար անամօթութեան, բոլոր սահմանները կ'անցնին: Հինգշաբթի օր, Դեկ. 28-ին, ԻՒմանիթէ ԶՈՐՍ էջ յաւելուած մը կը տպէ արդարացնելու համար Ժ. Մառշէն եւ «ցոյց տալու» որ Չաուչեսկուի բարեկամները «միւսներն էին»: «Յայտնութիւններ» փոքր գլուխի մը տակ կայ հսկայ խորագիր մը՝ «Les flatteurs de Ceaucescu les voilà!», փաստելու համար որ Ժ. Մառշէ եւ Ֆրանսայի Համայնավար Կուսակցութիւնը «յարաճուն տարակարծութիւններ ունեցած են ռումանական համայնավար կուսակցութեան հետ» եւ «աջի ու ընկերվարական կուսակցութեան ղեկավարներն են, որոնք, երկար տեւն եւ Պետութենէ Պետութիւն կամ կուսակցութենէ կուսակցութիւն յարաբերութիւններէ անդին, չափազանցօրէն դրուատած են անհետացած մենատէրը: Ահաւասիկ փաստերը»: Այդ փաստերը կը վերաբերին Շիրաքի, Ֆիկառօ-ի, Ժիսքարի, Պարիանիի, Ռ. Պառի, Միթերանի, Շէսոնի, Ժոսփէնի, Ֆ. Էսթիէի:

Այս այսպէս ըլլալով հանդերձ, մեր համեստ կարծիքով, ԻՒմանիթէի եւ համայնավար կուսակցութեան այս մերկացումները շատ աւելի ուժ կ'ունենային եւ կը նպաստէին ստոր տեսակի հաշուեյարդարի տպաւորութիւն չթողելու, եթէ անոնք պարկեշտութիւնն ունենային խոստովանելու. — «Այո՛, մենք տեսնուեցանք, բարեկամութիւն մշակեցինք, օդափոխութեան գացինք, լաւ, սխալեցանք, բայց, պատճառ ունէինք՝ համայնավար ենք, իսկ դուք, ի՞նչ արդարացում ունիք»:

× Դատաւորներէն մէկը կը խոստովանի որ կրակող զինուորները, կատաղութեամբ կը կրակէին եւ բազմաթիւ փամփուշտներ պարպեցին Չաուչեսկուի վրայ: Բայց, այս մարդը իր մահով ալ «փորձանք» կը մնայ, քանի որ քիչ շատ բացայայտ է որ այսքան արագ հրապարակէն վերցնելու բուն պատճառը, ուրիշ բան չէր եթէ ոչ արգելք ըլլալ որ խօսի: Շատեր աւելի հանգիստ կը քնանան, թերեւս մարդիկ որոնք նոր ղեկավարի պատմուճան հագած են եւ այս է որ կը խռովէ ժողովուրդը: Ամբողջ արտասահմանն ալ կը դատապարտէ այսքան հապճեպ դատավարութիւն մը, որ քիչ մը աւելի վարկաբեկելու համար, ոմանք «ստալինեան չէ, այլ՝ նացիական մեթոտ է» կ'ըսեն, թէեւ հաւանական չէ որ մէկը միւսէն նախընտրելի բան մը ըլլայ, բայց անոնց ոչ մէկուն «համը» չառնողին համար, աւելի դիւրին է խօսիլ:

× Պուքրէշի Քոլթեա եկեղեցւոյ մէջ թաղումը կատարուած է 18 տարու պատանիի մը: Նոր բացուած է այս եկեղեցին, 1712-ին շինուած, որ փակուած է 1986-ին Չաուչեսկուի հրահանգով, որովհետեւ ան կը պտուտէր իր դրահապատ կառքին ճամբուն վրայ եւ չէր սիրեր հաւատացեալներու մուտքը տեսնել...: Պուքրէշէն առած մեր լուրերուն համաձայն, առաջին զանգակ հնչեցնողը եղած է Հայոց Եկեղեցին, ինչ որ շատ լաւ տպաւորութիւն գործած է Ռումանացիներուն: Այս առընչութեամբ յիշենք որ Ֆիկառօ-ի հրատարակած նկարը (Դեկ. 27, 3-րդ էջ) ուր կը տեսնուէր հողակոյտի մը վրայ խաչ մը, մեռեալին անունով՝ Վիներեան, անպայման հայ չէ եղեր պատճառով, որովհետեւ ռումաներէն մականուններուն մէջ ալ կայ: Մնաց որ Հայերը իրենց գերեզմանատունը ունին եւ որքան կրցանք ստուգել, գաղութը զոհ չէ տուած:

× Ռումանիոյ թերթերը անուն կը փոխեն եւ կը մկրտուին Ճշմարտութիւնը, Ազատ Երիտասարդութիւնը եւլն. եւլն.:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՑԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 23/26)

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐՈՒՆ ԲԱԶՄԱԲՈՒԺԱՐԱՆԸ

Իտալիոյ «ԻՆՍՕ» շինարարական ընկերութիւնը, որ մաս կը կազմէ «ԷՆԻ» պետական ընկերութեան, Ապրիլի կէսերուն Լենինականի մէջ կը ձեռնարկէ բազմաբուժարանի մը շինութեան:

Այս առթիւ Երեւանի մէջ պայմանագիր մը ստորագրած են «ԻՆՍՕ» ընկերութեան թէքնիք տնօրէն Ռէնծօ Պորսարի եւ Հայաստանի շինարարութեան, առողջապահութեան նախարարութեանց ղեկավարները, Լենինականի ներկայացուցիչները:

Նախագիծը արդէն պատրաստ է: Իտալացի ճարտարապետներն ու բանուորները ոչ միայն կը կառուցանեն շէնքը Իտալիայէն ներածուած շինանիւթով, այլեւ բազմաբուժարանը կը հանդերձեն կահոյքով եւ անհրաժեշտ բոլոր սարքաւորումներով՝ մինչեւ ամէնէն արդիական բժշկական սարքերը եւ գործիքները:

Օրական 370 հիւանդի այցելութեան համար նախատեսուած բազմաբուժարանը Լենինականի պատմական կեդրոնը կը կառուցանուի: Ծախքերը կը հասնին գրեթէ հինգ միլիոն տոլարի:

Նախատեսուած է շինարարութիւնը աւարտել առաւելագոյն մէկ տարիէն:

**

ԱՐՑԱԽ՝ ՄԻՇՏ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐ

1989-ի նախավերջին շաբաթը եւս անօրէն գործողութիւնները շարունակուած են: Ստեփանակերտի ծայրամասը գտնուող Կրկժան բնակավայրը, Դեկտեմբեր 19-էն 20 լուսցող գիշերը երկար փոխհրաձգութիւն տեղի ունեցած է: Շուշիի հիւանդանոցը տեղափոխուած է Կրկժանի բնակիչ Ի. Կուլիեւ՝ փամփուշտի վէրքով:

Դեկտեմբեր 21-էն 22 լուսցող գիշերը անյայտ անձեր 23 մատղաշ անասուն գողցած են Ասկերանի շրջանի ագարակէ մը: Կը կարծուի թէ անոնք տարուած են դէպի Աղդամի շրջան (Ազրբէջան),

Ի շարս բազմաթիւ այլ դէպքերու, պատահած է նաեւ պատանդներ առնելու պարագայ մը, որ յետագային փոխանակումով աւարտած է:

Լարուածութեան սաստկացման պատճառը այն է որ որոշուած էր Մոսկուայի համագումարին ընթացքին քննութեան առնել Արցախի հարցը: Շուշիի շրջանային կոմիտէի շէնքին առջեւ տեղի ունեցած միթինկին հինգ հազար մասնակիցները պահանջած են որ ազրբէջանցի երեսփոխանները հեռանան համագումարի պալատէն, եթէ Գերագոյն Խորհուրդը քննարկէ ԼՂԻՄ-ի հարցը: Հաւաքուած ամբոխը, այնուհետեւ, գացած է վերականգնման մէջ գտնուող Ղազանչեցոց եկեղեցի եւ զայն կրակի տուած է: Հրկիզուած են հիմնակմախքին փայտէ կառուցուածքները:

Հակառակ այս բարդ կացութեան, օրէ օր կ'ամրապնդուին Արցախի ու Հայաստանի տնտեսական ու մշակութային կապերը: Ստեփանակերտցի գրասէրները Դեկտեմբեր 21-ին հանդիպում ունեցան արձակագիր Հրանտ Մաթեւոսեանի և «Նորք» հանդէսի գլխաւոր խմբագիր Ռուբէն Յովսէփեանի հետ: Կեանքը կը շարունակուի...:

**

Ա. ՄԱՆՈՒՉԱՐՈՎԻ ՄԱՍԻՆ

Խորհ. Միութեան երեսփոխաններու Բ. համագումարին հետեւող լրագրողներուն համար Մոսկուայի մէջ մամուլի ասուլիս մը տեղի ունեցած է:

Լրագրողներէն մէկուն այն հարցու-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՆԱՅԻՐԻՏԻ ՓԱԿՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԻԹԻՆԿ ԵՒ ԵՐԹ

Հինգշաբթի առաւօտ Երեւանէն մեր առած լուրերը կը հաստատեն թէ Ամանորի նախօրեակին, ժողովուրդը լաւ տրամադրուած է, փողոցները եւ հրապարակները լեցուն են:

Արցախի մէջ կացութիւնը միշտ լարուած կը մնայ, բայց վերջին 48 ժամերուն մասնաւոր դէպքեր չեն պատահած:

Չորեքշաբթի օր, Դեկ. 27-ին, ժամը 14-էն սկսեալ, համախմբում մը տեղի ունեցած է Երեւանի Օփերայի հրապարակը, 60-70 հազար հոգիի ներկայութեամբ, Նայիրիտ գործատան փակումը պահանջելու համար:

Միթինկը շարունակուած է դէպի գործատունը երթով մը, մասնակցութեամբ 7-8 հազար հոգիի (Նայիրիտ շուրջ 10 քիլոմեթր հեռու է): Հոն բազմաթիւ ելոյթներ եղած են: Խօսք առած են Սամուէլ Գէորգեան, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, Ալեքսան Յակոբեան, Յակոբ Սանասարեան եւլն. եւլն.:

Կառավարութիւնը լուռ կը մնայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱՓՈԼԻԻ թրքական հիւպատոսարանին առջեւ հրացանաձգութիւն մը տեղի ունեցած է, Հինգշաբթի առտու, Դեկ. 27-ին: Ապահովութեան սպասարկութեան երկու անձեր, մէկ Թուրք, մէկ Իտալացի սպաննուած են: Կ'ըսուի թէ Ռումանիոյ շուրջ վէճի մը հետեւանքով եղած է:

ԱՒՍՏՐԱԼԻՈՅ արեւելքը՝ Նիւքասըլ 5,5 աստիճան Ռիխթէրի վրայ երկրաշարժ մը եղած է Հինգշաբթի առտու: 10 մեռեալ եւ 100 վիրաւոր կայ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ՝ Ժոքս այցելութիւն մը կը կատարէ Խորհ. Միութիւն եւ զանազան հանդիպումներ կ'ունենայ: Խորհ. քաղաքացիական Պաշտպանութեան պետին՝ զօր. Կովորովի հետ տեսակցութեան ընթացքին, գործակցութեան հարցեր ծեծուած են եւ զօր. Կովորով անգամ մը եւս շնորհակալութիւն յայտնած է Ֆրանսական քաղաքացիական պաշտպանութեան բերած օժանդակութեան համար Հայաստանի երկրաշարժին ընթացքին:

«ԱՇԽԱՐՀԻ ԲԺԻՇԿՆԵՐ»ՈՒ ՍԵՄԻՆԷՐԸ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Աշխարհի Բժիշկներ»ու նախաձեռնած սեմինէրներու շարքին երրորդը տեղի ունեցաւ Դեկ. 16, Շաբաթ օրը, Փարիզի Նորակառոյց Արշ-ին մէջ: Այս անգամ սեղանի վրայ բերուած էին Խորհ. Միութեան տնտեսական կացութիւնը ու Հայաստանի վերաշինութեան պարագաները:

Օրուան նախագահ Ֆիլիփ Պուշրաոյի բացման ու ողջոյնի խօսքէն ետք առաջին ելոյթը ունեցաւ տնտեսագէտ ու Փարիզի «Հայկական վաւերագրերու եւ հետազօտութեան Կեդրոն»ի տնօրէն Արման Սարեան: Ան համակողմանի քննարկումով մը պարզեց խորհրդային տնտեսութեան ներկայ վիճակը, ուր յաճախադէպ եղեր էին դրամահոսքը, ապրանքներու օրէ օր աւելցող պակասը, գործազրկութիւնը, պիւտճէի բացը եւլն.: Ըսաւ թէ սպառումի նիւթերու այս աստիճանի չգոյութիւն աննախադէպ բան էր: Գիները կայուն պահելու քաղաքականութիւնը հօս առաջնորդած էր, ապա նաեւ պատահածը գաղտնի պահելու մտայնութիւնը: Գործազրկութիւնը, պիւտճէի բացը երկար ատենէ ի վեր գոյութիւն ունեցող բաներ էին, որոնք չէին հրապարակուեր:

Շուկան բարելաւելու համար զանազան միջոցառումներ կային. սակայն ամէն մէկը հետը կը բերէր անպատեհութիւններ, օրինակ, ինքնաբաւ ըլլալու օրէնքը ձեռնարկութիւնները նեղ վիճակի մատնած էր, քանի որ նախապէս պետական պահանջով կ'աշխատէին ու իրենք շուկայի մտահոգութիւններ չունէին: Սակայն այսօր, պարտաւոր էին շահ ընել ոտքի կարենալ մնալու համար:

Արտաքին հրապարակի վրայ եւս աւելի լաւ չէր պատկերը, հակառակ որ կարգ մը որոշումներ տրուած էին. սակայն խառն ընկերութիւններու թիւը տակաւին աննշան բան մը կը մնար: Կար տակաւին ազատ գօտիներու պարագան, որոնց մասին յաճախ կը գրուէր ու կը խօսուէր, յատկապէս Հայաստանի համար, սակայն ատոնք անբաւարար միջոցներ էին արեւմտեան աշխարհի մակարդակին ու չափանիշներուն հասնելու համար:

Խօսելով դարմանի կարելիութիւններու մասին, Ա. Սարեան ընդգծեց թէ ամէնուն հիմը ընկերային բարեշրջումն է որուն համար պէտք է ամէնէն աւելի նկատի ունենալ երիտասարդութիւնը եւ քաղաքացի բնակչութիւնը: Որպէս այս մարզի բարեփոխութեան առաջին քայլ, Խորհ. Միութիւնը պէտք է մտածէր զինաթափումի մասին. յետոյ պէտք չէր մոռնալ որ տնտեսական յեղաշրջումները անբաժան էին քաղաքական յեղաշրջումներէն:

Տնտեսական մարզին Հայաստանի վերաբերող մասին խօսելու հրաւիրուած էր Պոսթընի «Զօրեան» հիմնարկի տնօրէն Ժիրայր Լիպարիտեան:

Ան Հայաստանի ներկայ հիմնական երկու հարցերը նկատեց Ղարաբաղեան շարժումը եւ երկրաշարժը: Տնտեսական զարգացման ծրագիր մը որ վէճի նիւթ է տակաւին, չորս գօտիի կը բաժնէ Հայաստանը. երկրաշարժի գօտին ուր թեթեւ արդիւնաբերութիւն զարգացնելու ծրագիր կը մշակուի, Հարաւային, Զանգեզուր-Գորիս շրջանը, Սեւանի գօտին, ուր զբօսաշրջիկութեան զարկ պիտի տրուի եւ Երեւան – Արարատեան շրջանը:

Բարձր թեքնոլոժին Հայաստան բերելու ծրագիրները կը հիմնուին որակաւոր աշխատողներու գոյութեան եւ Հայերու առեւտրական տաղանդին վրայ: Կը նախատեսուին արդիւնաբերական փոքր ձեռնարկութիւններ:

Մշակուած ծրագիրը հիմնական կէտ առած է արտաշխարհի ներդրումները հմայելն ու գրաւելը: Սակայն դժուար է յուսալի հեռանկար մը նկատել ասիկա ներկայ պայմաններու մէջ երբ Հայաստան այդ օտար դրամագլուխները գրաւելու առարկայական պայմանները չունի: Քաղաքական անկայուն վիճակն ալ ժխտական դեր կը կատարէ, սակայն այս տուեալներուն կը հակադրուի երկրաշարժով ստեղծուած համակրանքը:

Ժ. Լիպարիտեան ըսաւ թէ տնտեսական ծրագրումով ՀՀՇ-ի տեսակէտը զուգահեռ է Ա. Ազանպէկեանի տեսակէտներուն: Հոն բացայայտօրէն ցոյց տրուած չէ թէ Սփիւռքէն ակնկալութիւններ կան. իրենց համար առաջնահերթը քաղաքական հարցին, ժողովրդավարացումին կարգաւորումն է որ պիտի առաջնորդէ նաեւ տնտեսական մարզի բարեփոխութիւններուն:

Կէսօրէ ետքի նիստին առանցքը վերաշինութեան մարզն էր. Լենինականի վերաշինութեան հարցերուն մասին խօսեցաւ քաղաքին նախկին գլխաւոր ճարտարապետը՝ Սաշուր Քալաշեան:

Ան ծանրացաւ քաղաքը վերաշինելու համար ընտրուած վայրին անյարմար ու սխալ բնոյթին վրայ, որ մասամբ հետեւանք էր քանդուածը երկու տարիէն շինելու խոստումին: Քաղաքը պիտի ծաւալէր դէպի Մարմաշէն, դէպի հիւսիս-արեւելք ուր սակայն պիտի փճանային հողամշակութեան համար բարձրարժէք սեւահողեր: Ասկէ զատ, ընտրուած վայրին ստորգետնեայ կազմութիւնը, նստուածքային, փխրուն հողերով, բոլորովին անատակ էր քաղաքաշինութեան գետին ծառայելու: Բողոքողներուն տրուած էր հետեւեալ պատասխանը. «մեր զոհերը արժանի են այդ սեւահողերուն»: Վայրի սխալ ընտրութիւնը պատճառ եղած էր օտար մասնագէտներու եւս բողոքի ձայն բարձրացնելուն: Այսուհանդերձ, մէկդի դրուած էին այդ բոլորը ու վայրը նկատուած «յարմար»:

Ս. Քալաշեան գիտել տուաւ որ երկու տարիէն վերաշինելու խօսքը չէր համապատասխաներ ներկայ ուժերու տարողութեան, Հայաստանի իշխանութիւնը չէր կրցած դիմադրել կեդրոնական իշխանութեան որոշումին ու հազարաւոր հեկտար վարելահող փճացած էր:

Նկատի առնելով որ արդէն ձեռնարկուած էր վերաշինութեան աշխատանքներու, Ս. Քալաշեան կ'առաջարկէր

–անյապաղ չեղեալ համարել 2 տարուան պայմանաժամը,

– վնասը դարմանելու համար դադրեցնել ծրագրուած աշխատանքին յետագայ մասը, յատկապէս Լենինականի պարագային,

– Հիւսիս-արեւելեան շրջանը յատկացնել անօթեւանները պատսպարելու ժամանակաւոր տնակներու կառուցումին,

– միաւորել Սփիւռքի եւ Հայաստանի միտաւոր ուժը, արդիական թեքնոլոժին, լուծելու համար Հայաստանի շինարարական հարցերը:

Իրեն յաջորդեց իրաւաբան Սէյրան Գրիգորեան որ պատասխանատուներէն է վերաշինութեան յանձնախումբին: Ան խօսքը սկսաւ ըսելով թէ 1988 Դեկ. 7-ի երկրաշարժով միայն տուները չփլան, այլ նաեւ գաղափարախօսութիւնը: Ապա անդրադարձաւ այդ գաղափարախօսութեան եօթը տասնամեակի հետեւանքներուն. տուժած էին ժողովուրդներու մշակոյթները, կիրարկուած քաղաքականութիւնը Սփիւռքը մեկուսացուցած էր ու Հայաստանի մէջ տարուած էր ձուլումի նպատակին ծառայող աշխատանք:

Հայաստանի այսօրուան իշխանութիւնը ան նկատեց դասակարգային մտայնութեան տէր. իսկ Խորհրդային Միութեան ճգնաժամու մէջ գտնուելուն ապացոյց նկատեց Ս. Գրիգորեան Ազրպէյճանի հարցին մէջ Մոսկուայի բռնած ընթացքը որ կը կայանայ ստրկութեան շղթան կոտրել ուզողները պատժելու մէջ: Ինք եւս անդրադարձաւ աղէտի գօտիին վերաշինութեան խնդիրներուն ու ձայնակցեցաւ Ս. Քալաշեանի յետագայ շինութիւնները ծրագրէն հանելու առաջարկին:

Իւրաքանչիւր նստաշրջանի զեկուցումներուն կը յաջորդէր հարցումներու բաժին մը ուր առաւել կ'ընդլայնէին ներկայացուած հարցերն ու մտածումները: Այսպէս Դեկ. 16-ին ալ հետեւողներ զանազան հարցումներ ուղղեցին յատկապէս Լենինականի վերաշինութեան վիճահարոյց հարցին մասին:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՌՈՊԷՌ ԷՄՄԻԵԱՆ ՀԵՌԱՑԱՏՔԻ ԱԽՈՅԵԱՆԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Աւելի քան ամիսէ մը ի վեր Մարսէյլի հայ գաղութը կը վայելէ ներկայութիւնը հայազգի արժանաւոր եւ աշխարհահռչակ մարզիկ՝ Ռոպէռ Էմմիեանի որ 8,86 մեթ- բացառիկ յաջողութենէն, մրցանիշէն, այժմու տէրն է, այսինքն բոլոր ժամանակներու երկրորդ ցատքը, Պ. Պիմոնի բացառիկ յաջողութենէն, մրցանիշէն, Մեքսիքօ (8,90 մեթր) յետոյ: Մրցանիշ մը որ Էմմիեան նուաճած է 1987-ին, Հայաստան, Ծաղկաձորի մէջ, որ ամբողջ Խորհ. Միութեան համար ողիմպիական պատրաստութեան կեդրոն է:

Ռ. Էմմիեան ծնած է Լենինական, 1965-ին: Պատանի տարիքէն ցոյց տուած է բացառիկ ընդունակութիւններ եւ յատկութիւններ «աթլեթիզմ»ի մէջ: 1974-էն 1980, կրտսեր դասակարգերուն մէջ, իր առաջին մասնագիտութիւնը եղած է տասնամարտը (տեքաթլոն): 1980-ին է որ նուիրուած է հեռացատքի եւ նոյն տարին դարձած Խորհ. Միութեան ախոյեան «ժիւնիոր»ներու: Բազում յաղթանակներ, տասնըութ, արձանագրած է Խորհ. Միութեան սահմաններէն ներս եւ դուրս, աշխարհի չորս ծագերուն, միջազգային մրցումներու ընթացքին: Եւրոպայի ախոյեանի իր երեք տիտղոսները շահած է 1986-ին, Մադրիտի ձմեռնային խաղերուն «իճ տուռ» ցատքելով 8,32 մեթր, նոյն տարին Շթութկարթի ամառնային խաղերուն 8,41 մեթրով եւ 1987-ին, Ֆրանսա, Լիվէն քաղաքին մէջ 8,49 մեթրով: Մոսկուայի մէջ, Բարի Կամքի միջազգային մրցումներուն առաջին անգամ մը արդէն տիրացած էր Եւրոպայի մրցանիշին, ցատքելով 8,61 մեթր, յաղթելով ամերիկացի Լ. Մերիքսին: 1987-ին, Հռոմի մէջ, Ռոպէռ Էմմիեան աշխարհի ախոյենութեան արծաթէ մետալին արժանացած է 8,53 մեթրով, հռչակաւոր Քարլ Լէուիսին ետեւ: Դժբախտաբար մկանի մը գերլարուածութեան պատճառաւ Ռ. Էմմիեան չկրցաւ մասնակցիլ, անցեալ տարի, Սէուլի ողիմպիական խաղերուն: Պահ մը նկատուեցաւ կորսուած մեծ մարզիկի «սփոր»ի համար, սակայն համբերութեամբ և մասնագէտներու ձեռքերուն մէջ վերագտած է այժմ իր բոլոր կարողութիւնները: Այս տարի առանց յատուկ պատրաստութեան, մարզումի կանոնաւոր կերպով ցատքած է 8,20-էն 8,30 մեթր: Մարսէյլ իր կեցութեան ընթացքին շարունակեց խնամքները եւ նոյն ատեն մարզումները: Ռ. Էմմիեան, որուն մարզիչն է հայ ազգի այլ ախոյեան, նոյն մասնագիտութեան մէջ, Իկոր Տէր Յովհաննիսեան, մեծ յոյսերով կը պատրաստուի յառաջիկայի Եւրոպայի ձմեռնային եւ ամառնային ախոյենութիւններուն, որոնք տեղի պիտի ունենան Մեծն Բրիտանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ մէջ: Մինչ այդ, պատրաստական մրցումներու պիտի մասնակցի Յունուարին՝ Ճափոնի մէջ, Փետրուարին՝ Սպանիա եւ Իտալիա, ինչպէս նաեւ Ֆրանսա՝ Լիոն քաղաքը:

Ռոպէռ Էմմիեանի ներկայութիւնը Մարսէյլ մարզական շրջանակներէն ներս ստեղծեց մեծ հետաքրքրութիւն: Մամուլը լայնօրէն արձագանգեց: Հեռատեսիլը սփռեց յատուկ հաղորդումներ: Մասնակցեցաւ մարզական գրոյցներու: Տուաւ հարցազրոյցներ: Մասնաւոր ընդունելութիւններու արժանացաւ Սալոն տը Փրովանսի, Էքս ան Փրովանսի, Վիթրոլի եւ այլ քաղաքապետարաններու կողմէ եւ մանաւանդ Դեկտեմբեր 18-ին զինքը պաշտօնապէս ընդունեցաւ Մարսէյլի քաղաքապետ՝ փրոֆ. Ռոպէռ Վիկուրու, ներկայութեամբ կցորդներու եւ հայ հրաւիրեալներու բազմութեան մը: Քաղաքապետը ողջունեց Ռ. Էմմիեանը որպէս բարձր մակարդակի, միջազգային մարզիկ եւ ախոյեան: Թուեց իր նուաճած տիտղոսները եւ մաղթեց որ տիրանայ աշխարհի մրցանիշին: Ապա, Ռոպէռ Վիկուրու վերյիշեց Հայաստանի 1988, Դեկտեմբեր 7-ի տարերային աղէտը, կրկնեց իր համակամութիւնը հայ ժողովուրդի հանդէպ, եւ ըսաւ թէ Մարսէյլի քաղաքապետարանը պիտի շարունակէ իր օգնութեան գործողութիւնները իր նոր ստեղծուած Մարսէյլ – Արմէնի Միութեան միջոցաւ: Ռոպէռ Էմմիեան յայտնեց իր սրտագին շնորհակալութիւնները իրեն եղած մեծ պատիւին համար եւ խոստացաւ իր ապագայ յաղթանակներով ուրախացնել Մարսէյլը եւ իր հայկական գաղութը: Մարսէյլը քաղաք մըն է որ շատ սիրեցի, ըսաւ ան, գտնելով շատ ջերմ ընդունելութիւն, ե՛ւ ժողովուրդին մօտ ե՛ւ մարզական շրջանակներէն ներս, որոնք ընծայեցին բոլոր դիւրութիւնները: Ռ. Էմմիեան քաղաքապետին յայտնեց իր երախտագիտական զգացումները Հայաստանի երկրաշարժի առիթով իր անմիջական ժամանումին համար աղէտեալ վայրերը եւ նաեւ իր քաղաքի հայ գաղութին հանդէպ ցուցաբերած մասնաւոր ուշադրութիւնը: Եղան նուէրներու փոխանակում: Ռ. Վիկուրու յանձնեց Մարսէյլ քաղաքի մետալը եւ Ռոպէռ Էմմիեան նուիրեց «սփոր»ի պատկերազարդ յուշամատեան մը ձօնագրելով իրեն յատկացուած էջերը: Ընդունելութիւնը շարունակուեցաւ «քոքթէյլ»ով մը:

Ռոպէռ Էմմիեան համակրելի, վայելուչ, հեզահամբոյր երիտասարդ մըն է եւ պատուական Հայ մը: Միշտ հաճոյքով, պարզութեամբ եւ համեստութեամբ պատասխանեց գաղութէն ներս եղած բոլոր հրաւէրներուն, առաջարկուած այցելութիւններուն, կազմակերպուած ձեռնարկներուն: Հետեւեցաւ Հ.Մ.Ը.Մ. - Արծիւ Մարզական Համաձայնութեան մրցումներուն: Դեկտեմբեր 7-ին, երկրաշարժի տարեդարձին օրը, իր մօրը հետ, ներկայ եղաւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան ձեռնարկին, նուիրուած Լենինականի դպրոցներու աշակերտներու կատարած գործերու ցուցադրութեան եւ Դեկտեմբեր 10-ին, Սէն Ժերոմի Ս. Սահակ-Մեսրոպ եկեղեցին, երկրաշարժի զոհերուն մատուցուած պատարագին եւ հոգեհանգստեան արարողութեան: Ռ. Էմմիեան որ կը բնակի Լենինական, երկրաշարժի ատեն, մկանի գերլարուածութեան խնամքներու համար մեկնած էր Մոսկուա. բարեբախտաբար, կ'ըսէ մայրը, Ազատուհի Էմմիեան, որովհետեւ իրենց բնակարանը եւս ամբողջովին փլած է եւ ամուսինը, որ այդ չար պահուն տունը գտնուած է, զոհ գացած է եւ դիակը աւերակներու տակէն հանած են տասը օր յետոյ: Եթէ Ռոպէռը Լենինական գտնուէր, կը շարունակէ մայրը, արցունքոտ աչքերով, անպայման տունը պիտի ըլլար եւ Աստուած գիտէ հետեւանքները: Այժմ, Ռոպէռ Էմմիեան եւ մայրը, ինչպէս նաեւ եղբայրները իրենց ընտանիքներով, առանց տանիքի են, կը սպասեն նոր բնակարանի մը. հիմակուհիմա ապաստան գտած են Երեւանի հիւրանոցներէն մէկուն մէջ:

«Յառաջ»ի համար մեր ունեցած հանդիպումին առթիւ, զգացինք թէ Ռ. Էմմիեան շատ ազդուած, վրդոված եւ սիրտը միշտ խոցուած է Հայաստանի ապրած այսօրուան ծանր օրերուն համար, որ շրջափակումը կը դարձնէ աւելի անտանելի: Խօսեցաւ եւ յայտնեց իր մտահոգութիւններն ու յոյսերը Ղարաբաղի հարցին համար: Յայտարարեց մեզի թէ ունի երկու ցանկութիւն: Նախ Հայաստանը տեսնել վերականգնումի ճամբուն վրայ եւ ապա ինքը, որպէս հայ երիտասարդ իր լաւագոյնը ընել ներկայացնելու համար հայ ժողովուրդը ամէնէն բարձր պատուանդանին վրայ, տիրանալով հեռացատքի աշխարհի ախոյենութեան տիտղոսին եւ նուաճելով Պիմոնի պատմական մրցանիշը, ըլլալ աշխարհի ամէնէն հեռու ցատքող մարզիկը:

Ռոպէռ Էմմիեան եւ Ազատուհի Էմմիեան կը մեկնին դէպի Հայաստան Դեկտեմբեր 30-ին: Մարսէյլ իրենց կեցութեան առաջին մէկ օրէն իսկ մեծ ուշադրութիւն ցոյց տուած են իրենց հանդէպ Տէր եւ Տիկին Փիէռ Ղազարեան եւ Ալպէր Արսլանեան: Այս մէկը կ'ուզէին որ ըսէի:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄԵԾՆ ԿՈՄԻՏԱՍ...
ԼԱՍ ԹԷ ԽՆԴԱՍ

Թուականէն տասնեակ մը օրեր առաջ, ժամուլէն կ՚իմանայինք Կոմիտաս վարդապետի ծննդեան 120ամեակի տօնակատարութիւնը, նախաձեռնութեամբ Հ.Բ.Ը.Մ. Փարիզի եւ տեղի պիտի ունենար Ուրբաթ, Դեկ. 15, ժամը 20-ին, Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ: Այս առթիւ պիտի արտասանէր Տիկին Անի Թորանեան–Միքայէլեան, յատկապէս հրաւիրուած հեռաւոր Հալէպէն, իսկ Կոմիտասն ու Պարոյր Սեւակը քանի մը խօսքով պիտի ներկայացնէր հիւրաբար քաղաքս գտնուող բժիշկ Թորոս Թորանեան, նոյնպէս Հալէպէն: Ժամը 20-ին սրահէն ներս մուտք կը գործէի եւ կը գտնէի միայն մէկ հոգի, որ ձշդապահութիւնը յարգելով հոն ներկայ էր: Բայց հայկական ժամադրութիւնը այդ օրն ալ չանտեսուեցաւ եւ երեկոյթը սկսաւ ժամը 8·30-ին, հազիւ յիսնեակ մը հանդիսատեսներու ներկայութեան: Երեկոյթը բացաւ Հ.Բ.Ը.Մ.ի կողմէ Արթօ Համբարձումեան եւ բեմ հրաւիրեց բժիշկ Թորոս Թորանեանը, որ աշխոյժ խօսքերով մեզի ներկայացուց Կոմիտասը եւ Պարոյր Սեւակը, որպէս Հայութիւնը «համախմբող» տարրեր եւ կոչ ըրաւ չեչտելով թէ Հայը պէտք ունի համախմբումի որպէսզի կչիռ ու արժէք ունենան իր առաջադրանքները, իր խօսքերը արժանացան ներկաներու բուռն ծափահարութեան: Ապա բեմ բարձրացաւ Տիկին Անի Թորանեան – Միքայէլեան, չատ վայելուչ տիկին մը, եւ սկսաւ արտասանել Պարոյր Սեւակի «Անլռելի Զանգակատուն»էն հատուածներ, ճարտարօրէն իրարու աղուցուած, ընկերակցութեամբ կոմիտասեան թեմաներով մեղմ նուագի մը: Առաջին իսկ տողերէն, ներկաները արդէն հրապուրուած էին արտասանողի բնական եւ վչտալի ոճէն եւ լուր երկխօսութեամբ լսեցին եւ ըմբոշխնեցին զանգակատան ղօղանջները, որոնք չատ երկար պիտի հնչեն մեր ականջներուն մէջ, քիչ է տրուած Փարիզի Հայերուն ունկնդրելու այս չափանիշով արտասանող մը, բայց ափսոս որ քիչեր միայն ունեցան բախտը զինք լսելու: Ո՞ւր էին մեր երիտասարդութիւնը, մեր միութիւններուն «ինտելիգենտ» անդամները, ո՞ւր էին մեր կղերականները, որոնց մէկ Թանկագին եւ անզուգական ներկայացուցիչին ծննդեան 120-ամեակը կ՚ոգեկոչուէր, ո՞ւր էին մամուլի մեր ներկայացուցիչները, որոնց պարտականութիւնն է այսպիսի հաւաքոյթներու նկարագրականը տալ, եւ ըսել որ Հալէպէն օդանաւով արտասանող մը կը հրաւիրուէր պարապ սրահի մը առջեւ ելոյթ ունենալու: Ես բացականերու կողմէ ներողութիւն կը խնդրեմ ձեզմէ Տիկին Անի, հակառակ անոր որ ձեր հայրը չնորհակալութիւն յայտնեց անոնց: Աւելի լաւ էր ըսել Տէր ներէ անոնց, զի չեն գիտեր թէ ինչ կորսնցուցին այս գիչեր, աւելի լաւ է գոչել վարդապետին հետ «հօլ արա եզը, ջան աղբեր ջան...»:

ՄՈՎՍԷՍ ՊԵՏՐԵԱՆ

S.O.S. ARMÉNIE-MARSEILLE P.A.C.A.

BILAN

Les actions de SOS ARMENIE MARSEILLE PACA se sont toujours situées dans des opérations ponctuelles et des réalisations à court terme dans un but d'efficacité et de secours immédiats.

Dès le lendemain du séisme et au cours des trois mois qui ont suivi, SOS ARMENIE MARSEILLE PACA a acheminé du matériel de première urgence technique et médicale, a pourvu à des besoins alimentaires et vestimentaires pour pallier aux difficultés premières de la vie quotidienne des sinistrés.

Sans que la liste ne soit exhaustive, SOS ARMENIE MARSEILLE PACA a acheté et envoyé :

— en matériel, toiles provisoires, couchage :

15 tronçonneuses à bâton avec pièces de rechange, divers outillages un clarck, 2.900 couvertures de laine, 1.000 sacs de couchage, 38 duvets, 14 tentes avec accessoires, 356 m² de bâche.

— en vestimentaires :

3.000 paires de chaussures neige, 4.800 paires de botillons

— en denrées alimentaires :

5,225 tonnes de sucre, 5,2 tonnes de farine, 5,4 tonnes de pâtes alimentaires, 6 tonnes de savon, 5.000 litres d'huile, 22.500 boites de conserves alimentaires, 5.000 paquets de thé Lipton.

Un avion a été affrété pour l'envoi d'une partie de ces matériels et marchandises achetés et des dons en nature (denrées alimentaires, médicaments, vêtements, chaussures, couvertures, etc...) effectués auprès des différents centres de collecte.

Au mois de Mars 1989 une délégation de SOS ARMENIE MARSEILLE PACA s'est rendue en Arménie pour se rendre compte des nécessités à court terme des zones sinistrées.

Après des consultations et des réunions avec les autorits locales et sur proposition de ces dernières, un terrain à l'entrée du village de Chirag, situé à 5 kms. au Nord de Léninakan a été délimité pour installer des maisons.

Un protocole d'accord a été signé avec le vice-ministre de la construction rurale V. S. Melkonian.

SOS ARMENIE MARSEILLE PACA a acheté, à la Société Prisme 80 maisons. A ce projet, se sont associées, en apportant une participation financière, la communauté arménienne de Nice et l'Association Marseille-Arménie créée par la Municipalité de Marseille.

En Septembre, un premier envoi de 40 maisons a été effectué par voie routière et la mise en place s'est achevée fin Novembre.

Pour cette réalisation SOS ARMENIE MARSEILLE PACA a financé :

— l'achat des 80 maisons, le transport des 40 maisons, la peinture, l'outillage, les sangles pour les semi-remorques, 200 paires de bottes, 200 imperméables, 150 kg. de savon, 400 convecteurs électriques.

Pour la réalisation des travaux, 4 personnes ont été envoyées.

Le bilan comptable de SOS ARMENIE MARSEILLE PACA, du 7 Décembre 1988 au 30 Novembre 1989 est le suivant :

Ensemble des dons et encaissements 8.325.552 Frs.

Coût des achats, envois et réalisations 7.638.811 Frs.

Le montant des frais de transport du deuxième envoi des 40 autres maisons, environ 650.000 francs, ne figure pas dans le bilan ci-dessus.

SOS ARMENIE MARSEILLE PACA exprime sa gratitude à toutes les personnes, les clubs privés, les associations, les entreprises, les sociétés commerciales, les collectivités, les média, qui ont si généreusement manifesté leur solidarité.

Mais, un an après cette terrible catastrophe, la plus meurtrière du siècle, les effets sont toujours présents dans les cœurs et les corps des sinistrés et de tout le peuple d'Arménie.

Les besoins sont encore énormes dans leur diversité : abris provisoires, approvisionnements, soins médicaux et autres.

SOS ARMENIE MARSEILLE PACA poursuit son action et espère qu'elle continuera à recevoir le meilleur soutien.

Le Président
ROGER KOUYOUMDJIAN

Le Trésorier — DAVID BANDIKIAN
Le Secrétaire — GARO HOVSEPIAN

SOS ARMENIE MARSEILLE PACA
Association à but non lucratif
régie par la loi du 1er Juillet 1901
Siège: 339, ave. du Prado, 13008 Marseille
Téléphone : 91 77 84 70
Compte bancaire :
BANQUE FRANCAISE COMMERCIALE
24, rue Gignan, 13001 Marseille
N° compte 301 203 60000

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱԼԵՔ ԵՒ ՄԱՐԻ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ՏՈԼԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՍԻՏՆԻԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Հ.Մ.Ը. Միութիւնը երկար տարիներէ ի վեր Սիտնիի երկու տարբեր Թաղամասերուն մէջ կը վարէր հայկական չաբաթօրեայ երկու վարժարաններ, միշտ ձգտելով օր մը իրականացնել ամէնօրեայ վարժարանի մը ծրագիրը: Այդ ուղղութեամբ առաջին քայլը առնուեցաւ երբ նորակոյն Թաղամասերէն մէկուն մէջ ապահովուեցաւ ընտիր հողատեղին մը:

Այսօր, այդ երազը մտած է իրականացման ճամբուն վրայ, որովհետեւ Հ. Բ. Ը. Միութեան պատուակալ նախագահը՝ ազգային բարերար Պ. Ալեք Մանուկեան եւ իր կինը վերջերս նուիրեցին մէկ միլիոն տոլարի պատկառելի գումար մը:

Շինութեան աշխատանքները արդէն ընթացքի մէջ են. Աւստրալիոյ մէջ դպրոցական վերամուտը կը սկսի Փետրուար ամսուն: Միութեան վարժարանը իր առաջին դասաւանդութիւններուն պիտի ձեռնարկէ ժամանակաւոր չէնքի մը մէջ, մինչեւ որ գործածութեան համար պատրաստ ըլլայ Միութեան սեփական վարժարանը:

Սեփական վարժարանի արդիական չէնքին կառուցման ամբողջացումը կը նախատեսուի յառաջիկայ գարնան:

Դիւան
ԱԼԵՔ ԵՒ ՄԱՐԻ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

Դեկ. 12, 1989

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ «Նազարէթ Զամպաքեան» լսարանին մէջ, Հոկտեմբեր 27, տեղի ունեցած է Հ. Բ. Ը. Միութեան մասնաճիւղին ընդհանուր ժողովը: Օրակարգի հարցերուն քննարկումէն ետք տեղի ունեցած ընտրութիւնով լրացուած են վարչութեան ատենապետի ու գանձապահի պաշտօնները: Վերջաւորութեան խօսք առած է Հ. Բ. Ը. Միութեան Ամերիկայի արեւմտեան շրջանի քարտուղար՝ Բարսեղ Գարթալեան:

ԳԱՀԻՐԷԻ Ազգային Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, Դեկտեմբեր 3, պատարագէն յետոյ, նչուած է Թեմի առաջնորդ Զաւէն Արքեպիսկոպոս Չինչինեանի ծննդեան 60–ամեակը, քահանայագործութեան 40–ամեակը եւ Եգիպտոսի մէջ իր հովուապետական ծառայութեան 32–ամեակը: Աղեքսանդրիոյ մէջ եւս հանդիսաւոր կերպով նչուած են առաջնորդին յոբելեանները:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ
1909 - 1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԲՌՆԱԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ
– 1915 – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 –

Աչքերս գամուած կը մնան ծանօթ ըստուերի մը չարժման. ոչ, սխալ չեմ տեսներ, Մարտիրո՛սն է որ արագօրէն կը մօտենայ մեզի: Իր ժամանումը այցուԹիւն կը պատճառէ ամէնքիս. պատանեկան դէմքին վրայ, յայտնօրէն կը նշմարեմ ուրախութեան ճառագայթում. բայց կը զարմանամ թէ ի՞նչպէս լուր ունեցած է մեր հոն հասնելուն: Ո՛րքան փոխուեր է այդ տարազով կը նմանի խակական Հալէպցիի, Հայս՝ իր արծաթաճամուկ կարմիր մուճակները: Ուրեմն, իրաւ է, ան որ Հալէպ կը բնակի կը հագնի անոնցմէ: Հետաքրքրութիւնը կրակի նման կ՚այրէ հոգիս, հարցումներու տարափով կ՚ուզեմ ողողել զայն, սակայն, իր բացակայութիւնը ամօթխածութեան պատնէշ մը կանգնած է մէջս: Հասունցած պատանի մըն է հիմա, եւ իր խըրոխտ կեցուածքը լռջութեան կը հրաւիրէ զիս: Հպարտութեամբ կը դիտեմ զինք եւ աչքերով կը լափեմ իր Թերամօրուս դէմքը: Երբ կը խօսի՝ ինծի կը Թուի Թէ իր ձայնը կը Թրթռայ հնչուն արծաթներու պէս. կը պատմէ իր կեանքէն եւ կը յուսադրէ մեզ ապագայի փայլուն ծրագիրներով: Ան նորէն կը տեսնէ ամէն բան ոսկեդրուագ արշալոյսներու մէջէն, մինչդեռ մեզի համար ամէն ինչ կը Թուի խաւար: Հրաժեչտի պահուն իր վերջին խօսքերը եղան. – «Հայրիկ, հիմա կ՚երԹամ սենեակ մը վարձելու եւ իրիկունը պիտի գամ ձեզ տանելու»: Ժպիտը դէմքին՝ մեկնեցաւ: Տարիներ անցեր են այդ սեւ օրուընէ ի վեր, եւ դեռ աչքիս առջեւ կը պատկերանայ ան իր պատանեկան բոլոր խանդով ու կորովով: Ո՞ւր մարեցաւ արդեօք այդ ժպիտը:

Վերջալոյսի տարտամ ստուերները կ՚իջնէին յուլօրէն: Մինչ հանդիպակաց քաղքին մինարէները հրակէզ սուրերու նըման կը պսպղային երկինքի ջինջ կապոյտին մէջ: Դչխոյ Հալէպը սպասումէն պարտասած, մեղկօրէն կը յօրանջէր եւ իր հրաշափառ մարմնին մերկութիւնը դուրս Թափած՝ կոչունքի կը հրաւիրէր իր սիրահարները:

Ընդհանուր լռութեան մէջ, յանկարծ սկսաւ տարածուիլ մուէզինին գիլ ձայնը: Ալլահը իր հաւատացեալները աղօԹքի կը կանչէր նոր պատգամներ արձակելու համար, մինչդեռ քրիստոնեայ եկեղեցինե – րու զանգերը ձայնափիւռ ալիքներու պէս կ՚երԹային միջոցին մէջ տարածե – լու ամբողջ ազգի մը եղերերգութիւնը:

.

Ոստիկաններով չրջապատուած կ՚առաջնորդուինք կայարան: Աղջամուղջը կը խորանայ հետզհետէ եւ մօտակայ պարտէզներու ծառերը հսկաներու պէս կ՚երկարին բռնելու համար փախչող արեւը:

Երկու կայարան դէմ դիմաց՝ սպառնագին կը դիտէին զիրար: Դամասկոսի գիծին վրայ, աժդահայի պէս կը հսկէ դրուժ գնացք մը, կարծես Գաբրիէլ հրեչտակն ըլլայ խափանելու համար դրախտին մուտքը՝ անհաւատներուն: Հայրս կընքահօրս դառնալով ըսաւ, – «Կարապետ, եկուր կաչառենք գնացքը, որպէսզի մեզի Դամասկոս գացող գիծը անցընէ»: Հազիւ Թէ դրամը սահեցուցած էին պահակին ձեռքը, սպայ մը վրայ հասաւ. հայհոյանքներու մէջ մտրակը չաչեցնելով քչեց մեզ դէպի Պաղտատ գացող գիծը: Հապճեպով վակոններու մէջ լեցուեցին բոլորս, եւ դուրսէն ոստիկաններ աչալուրջ հսկեցին կալանաւորներուս վրայ, մինչեւ ճամբաս ելլելը գնացքին:

Խոր մԹութեան մէջ, յանկարծ որպէս բողոք բարձրացաւ տարաբախտ արաբ գինուորի մը տրտմաԹաԹախ երգը՝ Վրէ Հասան: Մեր սիրտերէն խօսող այդ մելամաղձոտ երգին խաղերը սկսան խորանալ եւ տարածուիլ միջոցին մէջ, խոցելով գիշերային ոգիները: Մարդկային անարդարութիւններուն եւ խժդժութիւննե – րուն հեծկլտուքն էր որ կը լսուէր այդ գինուորի բերանով, եւ ան ալ մեզի պէս ազատ ապրելու տենչէն տարուած՝ իր հոգիին յոյզերն ու խռովքները կը յանձնէր երկինքին:

(Շար. 34)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Արշալոյս Պալեան, Տէր եւ Տիկին Գարուն Պալեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Տէր-Գրիգորեան եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն Եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ, Գիւտ Արք. Նազգաշեանի, Մեսրոպ Քհնյ. Ժամկոչեանի, Հ. Բ. Ը. Մ.ի, մամուլին, Պ. Կարապետ Տաքէսեանի, Կապոյտ Խաչին, Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան եւ բոլոր անոնց, որոնք անձամբ, գրաւոր, հեռաձայնով, հեռագրով, ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով վշտակցեցան իրենց՝
ՏԻԳՐԱՆ ՊԱԼԵԱՆԻ
մահուան եւ յուղարկաւորութեան առթիւ:

Այս տխուր առթիւ, ողբացեալին հարազատները հետեւեալ նուէրները կ'ընեն. –

500-ական Ֆր. – Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան, Ս. Յովհ.–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ եւ «Յառաջ»ին:
250-ական Ֆր. – «Այր» ձայնասփիւռին, Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին, «Աշխարհ»ին եւ Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին:

Նոյն տխուր առթիւ Այրի Տիկին Սիրվարդ Պալեան 250-ական Ֆր. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին, Ռատիօ «Այր»ին, «Աշխարհ»ին, եւ «Յառաջ»ին:

Նոյն տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Ժաք Փանոսեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Ամարաս»ի:
(Բոլոր գումարները ստանալ «Յառաջ»էն):

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութեան պարահանդէսը Մարտ 10, 1990, Շաթօ տէ Ֆլէօրի սրահներուն մէջ:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պ. Մարտիկ Տակատեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիգրան Պալեանի յիշատակին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Յունուար 1, Կաղանդ, ժամը 10.30-ին պատարագ եւ մաղթանք:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան եւ մատաղօրհնութեան տօնին առթիւ հետեւեալներ եկեղեցւոյ պայծառութեան համար կը նուիրեն. –

Փարիզէն՝ Տիկին Մարի Զարզավաթճըեան, Տիկին Յակոբեան, Ժան Մինասեան 3.000-ական Ֆր.: Տէր եւ Տիկին Արման Գիսկանեան 1.500 Ֆր, Տէր եւ Տիկին Միսքճեան, Տէր եւ Տիկին Մօրիս Ղազարեան 1.000-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Օննիկ Հարեւեան, Տիկին Տիւյմէճեան, Տիկին Մաղաքեան, Տէր եւ Տիկին Պալթաօղլու, Այրի Տիկին Գոհար Ոսկերիչեան, Այրի Տիկին Ծուհար Ագըլեան 500-ական Ֆր., Այրի Տիկին Աննիկ Սօկոնեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կէտիքեան 300 Ֆր., Այրի Տիկին Նազենի Զալըքեան, Այրի Տիկին Ազատնի Խաչերեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Օհաննէսեան, Տէր եւ Տիկին Սամաթալեան, Այրի Տիկին Արփինէ Միքայէլեան, Տէր եւ Տիկին Տօնժոն 200-ական Ֆր., Տիկին Ագըլեան, Պ. Պալիօղեան, Տիկին Գերաքեան, Սամուէլեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Ասլանեան, Տէր եւ Տիկին Խաքիճեան, Տիկին Արտամեան, Տէր եւ Տիկին Պահատուրեան 100-ական Ֆր., Այրի Տիկին Մալումեան Այրի Տիկին Ծուհար Պաղտասարեան, 50-ական Ֆր., Այրի Տիկին Նատիա Սիրասեան 150 Ֆր.:

Խաչիկ Ոսկանեանի մահուան առթիւ, Ս. Մեսրոպ Կրթարանը շնորհակալութեամբ ստացած է 400 Ֆր. Պ. Փօլ Աւետիսեանէ փոխան ծաղիկի:

(Շար. Ա. էջէն)

մին, թէ ի՛նչ վիճակի մէջ կը գտնուի Հայաստանի երեսփոխան Ա. Մանուչարովի Թղթածրարը, գլխաւոր դատախազ Ա. Սուխարեւ պատասխանատած է որ այդ գործին քննութիւնը աւարտած է եւ փոխանցուած ժողովրդական դատարանին:

Եղած են նաեւ Լ. Ղարաբաղի վերաբերեալ հարցումներ, սակայն դատախազը եւ ներքին նախարար Վ. Բակատին մերժած են խօսիլ այդ մասին, պատճառաբանելով, որ Լ. Ղարաբաղի հարցը մօտ օրէն քննութեան պիտի առնուի Գերագոյն Խորհուրդի նիստին:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆԻՍՏԸ

Հայաստանի Առողջապահութեան Նախարարութեան անձնակազմը քննարկած է ԼՂԻՄ-ի առողջապահութեան հիմնարկներուն օգնութիւն ցոյց տալու Հայաստանի բժիշկներու միջոցառումները: Արցախցիներուն ցոյց տրուած բժշկական օգնութեան տեղեկատուութենէն յետոյ, նիստին մասնակիցները կազմած են Հայաստանի եւ Լ. Ղարաբաղի բժիշկներու համատեղ աշխատանքի կազմակերպման համակարգիչ խորհուրդ, հաստատած են 1990-ին ԼՂԻՄ-ի բժշկական հիմնարկներուն ցոյց տրուելիք օժանդակութեան ծրագիրը:

Նիստին հրապարակուած է ԼՂԻՄ-ի առողջապահութեան բաժնին անձնակազմին որոշումը, ուր կը յայտնուի թէ մարզային առողջապահութեան բաժինը եւ անոր ենթակայ մարմինները ու հիմնարկները կ'ելլեն Ազրպէջանի առողջապահութեան Նախարարութեան ենթակայութենէն եւ կ'ուզեն մտնել Հայաստանի առողջապահութեան Նախարարութեան կառոյցին մէջ:

Նիստը միաձայնութեամբ գոհացում տուած է արցախցի գործակիցներուն խնդրանքին:

Քննարկման առարկայ դարձած է նաեւ Հայաստանի տագնապալի բնապահական վիճակը: Նշուած է որ բնապահական կացութիւնը կը շարունակէ լարուած մնալ եւ ստեղծուած է այնպիսի վիճակ որ Հայաստանի մեծ քաղաքները, յատկապէս Երեւան եւ Կիրովական Խորհ. Միութեան ամէնէն աղտոտուած 50 քաղաքներու ստիճանին կը հասնին:

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅԵՐՈՒ ՆՈՒԷՐԸ

Հայաստանի Պետշինի (Պետական շինարարութիւն) մասնագէտներու խումբը վերադարձած է Միացեալ Նահանգներէն, ուր Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Արեւելեան Թեմի ներկայացուցիչներուն հետ բանակցութիւններ վարած եւ քննարկած է յառաջիկայ շինարարութեան ծրագիրները:

Միացեալ Նահանգներու Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ հանգանակած գումարով -ցարդ հաւաքուած է աւելի քան եօթը միլիոն տոլար- Ստեփանաւանի մէջ կը կառուցանուին բնակելի տուներու համալիր (624 բնակարան), դպրոց, մսուրմանկապարտէզ, գրադարան, առմնաբուժարան, մարզամշակութային պալատ, ինչպէս նաեւ ամփիթատրոն եւ առեւտուրի կեդրոն:

Նոր տարիին սկսելիք շինարարութեան համար Միացեալ Նահանգներէն կը ժամանեն ճարտարագէտներ, կ'առաքուին կառուցուածքներ ու զանազան սարքաւորումներ, ջեռուցման, ջրամատակարարման համար ինչ որ անհրաժեշտ է:

COMMUNIQUÉ

La Croix Bleue des Arméniens de France, très touchée par les évènements dramatiques qui se déroulent en Roumanie, lance une collecte de fonds au profit du peuple roumain.

Adresser les chèques à l'ordre de :

CBAF AIDE ROUMANIE
CONSEIL D'ADMINISTRATION
DE LA CBAF
17, rue Bleue
75009 Paris

ՏՕՆԱԾԱՌ

Շաւիլի եկեղեցւոյ դպրոցին տօնածառը կիրակի, Յունուար 7, ժամը 15.30-ին եկեղեցւոյ կից սրահը, Կոմիտաս փողոց:
Բոլոր ծնողքները եւ հայրենակիցները հրաւիրուած են:

CROIX BLEUE
ARNOUVILLE-SARCELLES
Section «Astrig»

DINER DE NOEL ARMENIEN

SAMEDI 6 JANVIER à 21 heures
RESTAURANT SCOLAIRE
175, avenue Jean-Jaurès
Arnouville-lès-Gonesse
— *Musique* — *Animation* —
— *Menu Franco - Arménien* —
Réservations 39 85 29 71
39 87 08 73

NOUVEAU !
ONNIK AVEDISSIAN
fabricant bijoutier

créations exclusives
en or 18 carats

56-58 rue Lafayette
8 passage des 2 sœurs
75009 Paris
sur rendez-vous : **40.22.02.12**

ԱՄԱՆՈՐԻ ՅԱՅԳՕՆՔԸ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

LE REVEILLON A TEBROTZASSERE

DINER—DANSANT

Dimanche 31 Décembre à partir de 20 heures 30
(dans la salle des Fêtes de l'école)

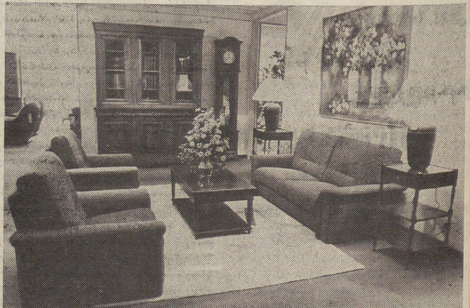
ENTREE PAR RESERVATION UNIQUEMENT
Pour réservation contactez : 43. 81. 01. 72.

★ *Animation et Ambiance Arméniennes* ★

• *Tombola et mille autres surprises* •

COLLEGE
TEBROTZASSERE
1, bld. du Nord — 93340 LE RAINCY - Tél. : 43. 81. 01. 72
(accès par la Gare de l'Est, direction Gargan, Gare de Pavillons s/Bois)

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 30-31

SAMEDI-DIMANCHE
30-31 DÉCEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.177 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.177

ՏԱՐԻՆ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՆՈՐ ԴԻՄԱԳԻԾՈՎ

ՓՐԱԿԱ.–

ՏՈՒՊՃԷՔ ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

ՊՈՒՔՐԷՇ.–

ԱՆՈՒՆԸ՝ ՌՈՒՄԱՆԻԱ ՄԻԱՅՆ

Հաւանաբար յետ-պատերազմեան շրջանի ամէնէն «հարուստ» տարին է որ կը փակուի, մանաւանդ իր բերած նորութիւններով, համայնավար ճակատին վրայ։

Ամէն ինչ շատ արագ ընթացաւ, դէմքերուն տեղ դէպքերն են, որոնք առաջնորդեցին յեղաշրջումները ու տարեվերջի չարաթը, մանաւանդ, Ռումանիայով ամբողջացաւ արեւելեան Եւրոպայի հիմնական բարեփոխումը։

Մինչ Ռումանիա դեռ իր ճամբան կը փնտռէ եւ իշխանութիւնը խախուտ է, Փրակայի մէջ, հին մարդ մը, Ալեքսանդր Տուպչէք ետ կու գայ ու Դաշնակցային Ժողովի Նախագահ կ'ընտրուի։ Պատմութեան այս մէկ խաղին, հաւանաբար չէր սպասեր, մանաւանդ 1968-ին, երբ Փրակայի գարունը կը ճզմուէր խորհրդային հրասայլերով եւ ինք ալ կը շնորհազրկուէր եւ անկիւն մը «կը նետուէր»։ Քսան տարիներու երկայնքին, սակայն, չէր մոռցուած։ Ուրբաթ տեղի կ'ունենար նաեւ Հանրապետութեան Նախագահին ընտրութիւնը։ Վաքլաւ Հաւէլ, միակ թեկնածուն էր եւ թատերագրին ընտրութիւնը խնդրոյ առարկայ չէր անշուշտ։ Նոյեմբերին էր, մանաւանդ, որ ընդդիմութեան պարագլուխ գրագէտը երկրին հերոսը կը դառնար, գլուխն անցնելով քաղաքացիական Ֆորումին։ Նախապէս հեղինակներէն մէկն եղած էր «Ցխտ 77»ի եւ հինգ տարի ալ բանտ անցուցած։

Որոշ յապաղումով իր քոյր Հանրապետութեանց բաղդատմամբ, եւ բաւական սուղ վճարելով է, որ Ռումանիա կ'ազատագրուի։ Ճիշդ է, որ ամէնէն ծանր լուծը իրն էր, միւսները Չաուչեսկու չունէին, բարեբախտաբար շատ տարածուած ապրանք մը չէ։ Այդ է, հաւանաբար, պատճառը որ Ռումանիա աւելի դժուար կացութեան մը դէմ յանդիման կը գտնըւի։ 25 տարուան նման մենատիրութիւն մը չի կրնար իր հետքերը չթողուլ եւ վերնայ մէկ օրէն միւսը։

Մինչ Չաուչեսկու ընտանիքին անդամներուն ձերբակալութիւնը վերջացած կը թուի, Վիէննայի ռումանական դեսպանատան մէջ, Չաուչեսկուի երէց եղբայրը, 75 տարեկան, անձնասպան եղած է։ Կ'ըսուի թէ տխրահռչակ Սեքուրիթաթին Եւրոպայի պատասխանատուն էր։

Նոր ղեկավարներու առաջին որոշումներէն մէկն է՝ պարզապէս Ռումանիա մըկրտել երկրին անունը, ջնջելով աւելորդ ածականները։

Թղթակիցներու համաձայն, թշուառութիւնը չէ վերցած եւ խանութները պարապ են, խոստացուած օգնութիւնն ալ տեղը չի հասնիր։ Հաց չկայ եւ որովհետեւ աւանդութիւնը կ'ուզէ որ սնունդ տրուի մեռեալներուն, Ֆիկառօ-ի թղթակիցը կը պատմէ ժամանակէն առաջ ծերացած կնոջ մը արարքը։ Ան ժամեր պոչ բռած է ու ձեռք ձգած երկու փոքրիկ հացի կտորները, զորս կը դնէ թարմ հողակոյտի մը վրայ, ուր թաղուած է 18 տարու զաւակը։ Ինչպէս բոլոր դժբախտները, թշուառները, Ռումանացիք հպարտ են ու կը մերժեն օտարներու երկարած հացը.– «Դո՛ւք կերէ՛ք, մուրացիկ չենք»։

Պուքրէշ վերադարձած առաջին այլախոհն է՝ գրագէտ Վիրժիլ Թանաշէ, որու համար Չաուչեսկուի դատավարութիւնը նոր իշխանութեան առաջին սխալ քայլն է։ Ինք ալ չըմած է ամբաստանութեան խեղճուկրակութենէն եւ դոհնկութենէն։

Ֆրանսայի մէջ, քաղաքագէտները կը շարունակեն իրենց աղտոտ լաթերը լուալ։ Մառշէ՝ «հոս ե՛մ, կը մնա՛մ» ըսելէ ետք, կ'արդարացնէ ռումանական իր արձակուրդները յայտարարելով «ամէն բան չէինք գիտեր, կը ցաւիմ որ Ռումանիոյ ապրած աղէտին բաւարար գիտակցութիւնը չունէի։ Երբեք, կը կրկնեմ երբե՛ք, մտքէս չէր անցած որ այսքան հըրէշային վարչակարգ է։ Եթէ գիտնայի, գացած չէի ըլլար»։

Ճիշդ է որ Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութիւնը միշտ ուշ, շա՜տ – շա՜տ ուշ կը տեղեկանայ համայնավար երկիրներու մէջ անցած – դարձածին։ Նոյնն էր Ստալինի համար։

× Չաուչեսկուի վերջին հրահանգները հրապարակուեցան.– «անմիջապէս մաքրեցէ՛ք բոլոր ընդդիմացողները...»։

Եթէ շատերու համար Կորպաչով կը մընայ քաղաքական մարզի «մարդը» չորս տարիէ ի վեր, պէտք չէ մոռնալ, կը գրէ Ֆիկառօ կարեւորութիւնը շուքի մէջ տարուած աշխատանքին եւ որու շնորհիւ արեւելեան Եւրոպան դիմագիծ փոխեց։ Այդ աշխատանքի հերոսն է՝ Հանց Տիթրիխ Կէնշէր, արեւմտեան Գերմանիոյ արտաքին նախարարը։ Բնիկ արեւելեան Գերմանացի, արեւմտեան կողմն անցած 1952-ին եւ անկէ ի վեր կ'աշխատի երկու Գերմանիաներու մերձեցման։

«Պզտիկ պատմութեան» համար կը յիշուի թէ Սթոքհոլմ է, Բոհլի հետ Փալմէի յուղարկաւորութեան։ Շատ ցուրտ է, իրենց կառքը կ'ուշանայ, անհամբեր են ու ջղայնացած անցնող կառք մը կը կեցնեն ու մտիկ չեն ըներ վարորդին բողոքները, (կառքը ուրիշի վերապահուած է) ու կը հասնին պանդոկ։ Ժամադրութիւն ունին արեւելեան Գերմանիոյ ղեկավարին հետ։ Կ'ուշանայ։ Ժամ մը յետոյ, Հոնեքէր կը հասնի, ներողութիւն կը խնդրէ.– «Երկու ապուշ ինծի վերապահուած կառքը բռնագրաւած էին»...։ Նախանշա՞ն մը, հարց կու տայ Ֆիկառօ-ի աշխատակիցը, աւելցնելու համար, որ երկու տարի ետք, Հոնեքէր, երկրորդ անգամ ըլլալով պատմութեան թաքսին փախցուց։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱՓՈԼԻԻ թրքական հիւպատոսարանին հրացանաձգութիւնը չի բացատրուիր, նոյնիսկ եթէ ականատես մը կը պատմէ պատահածը։ Արդարեւ, պահակը՝ Ահմէտ Կիւլտիւպոլու, որ երկու տարի է կ'աշխատէր հոն, դրան առջեւն էր վիա Փեռկոլեզի, երբ ուրիշ պաշտօնեայ մը՝ Վինչենծօ տի Սքալա իրեն ցոյց կու տայ Չաուչեսկուի մահուան նկարները եւ բոլորովին անբացատրելի պատճառներով, պահակը ատրճանակը կը հանէ, կը կրակէ եւ կը սպաննէ տի Սքալան, ապա՝ անձնասպան կ'ըլլայ։ Տեղւոյն ոստիկանութիւնը որեւէ ձեւով ոճրափորձի մը վարկածը հաւանական չի նկատեր։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 23/26)

ԱՆՈՒՂՂԱԿԻ ՃՆՇՈՒՄ

Վերջերս Հայաստանի հեռատեսիլը «Լըրաբեր» յայտագիրով երեսփոխան Սօս Սարգսեան խօսեցաւ Մոսկուայի համագումարին պատգամաւորներուն մէջ տարածուած շինծու փաստաթուղթի մը մասին, որով իբր թէ Հայերը կ'անհանգըստացնեն Քիւրտերը։ Պարզ է որ այդ շինծու թուղթը յօրինուած է Ազրբէջանի մէջ։

Փաստաթուղթը զայրացուցած է Հայաստան ապրող Քիւրտերը, որոնց ներկայացուցիչները այդ զրպարտութիւնը դատապարտող հեռագիր մը ղրկած են երեսփոխաններու Բ. Համագումարին, որ հրատարակուած է «Խորհ. Հայաստան» օրաթերթին մէջ։

Թերթին նոյն թիւին մէջ հրատարակուած է նաեւ Գրողներու Միութեան անդամ, բանաստեղծ Ալիխանէ Մամէի «Ուղղակի եւ անուղղակի ճնշում» յօդուածը, ուր պաշտպանելով արցախեան շարժումը, հեղինակը կը շեշտէ.– «Քիւրտ ժողովուրդը արդարութեան կողմը բռնեց, պահանջելով ու սպասելով ոչ միայն Ղարաբաղի ժողովուրդին պահանջի լուծումը, այլեւ Ազրբէջան բնակող միւս ժողովուրդներուն նկատմամբ գործուած բռնութիւններու վերացումը, անոնց շարքին՝ Քիւրտերուն, որոնցմէ 1930-ին խըլուեցաւ ոչ միայն դերիշխանութիւնը, այլեւ գործադրուեցան բռնի ձուլման միջոցառումներ։ 1926ի մարդահամարին տուեալներով Ազրբէջանի մէջ կային 41.200 Քիւրտեր, իսկ 1979-ի մարդահամարով ոչ մէկ Քիւրտ նշուած է, երբ Հայաստանի մէջ Քիւրտերը նոյն ժամանակահատուածին աճած են մօտ չորս անգամ։

... Տեսնելով որ Հայերու նկատմամբ հակամարդկային միջոցները չեն խարազանուիր, Ազրբէջանի ղեկավարները ըսկըսան բռնութիւններ գործադրել յատկապէս Քիւրտերուն նկատմամբ, որոնք բազմիցս դիմելով Մոսկուայի, կը պահանջեն վերականգնել քրտական ինքնավար մարզը, որ ջնջուած էր Ազրբէջանի ազգայնամոլներուն կողմէ։

Նկատի ունենալով որ արցախեան ու քրտական շարժումները համատեղ ցոյցերու եւ միթինկներու կը յանգին, Ազրբէջանի ղեկավարները զինուորական ոստիկանական ու բանուորական համագումարներով մեծ թիւով Բաքուեցիներ ու այլ բնակավայրերէ զօրակոչուած «հըսկիչ» ջոկատներով խուժեցին քիւրտաբնակ շրջանները, որոնք Լ. Ղարաբաղի ու Հայաստանի միջեւ կը գտնուին։ Անոնց նըպատակն էր փակել Գորիս – Լաչին – Ստեփանակերտ ճամբան, խեղդել Կարմիր Քիւրտիստանի վերականգնման համար ծաւալող շարժումը...։

Խորհ. երեսփոխաններու Բ. Համագումարին ներկայացուեր է կաւածեփ փաստաթուղթ մը, ուր սեւով ճերմակի վրայ գրուած է որ իբր թէ Խորհ. Հայաստանի մէջ կ'անհանգստացնեն Քիւրտերը, կը վիրաւորեն անոնց ազգային զգացումները եւ այդ պատճառով իսկ Հայաստանէն հեռացեր են հազարաւոր Քիւրտեր,– «Դա նրանց չի յաջողուի» խորագրեալ յօդուածին մէջ կը գրեն Խ. Աբովեան մանկավարժական Հիմնարկի դասախօս Զարքեազ Մատոյեան եւ քիւրտ գրող Վազիրէ Աչօ։– Փաստի խեղաթիւրման նման աւանդութիւնը խիստ հարազատ է Թուրք Ազրբէջանցիներու ոճրահռչակ վարքագիծին։ Այո, այդ փաստաթուղթը մրոտուած է անոնց պնակալէզներուն անմիջական մասնակցութեամբ։

Դժբախտաբար մեր «հարեւաններ»ու միջավայրին մէջ ապազգայնացած, հոգեւոր սնանկութեան հասած որոշ Քիւրտեր վերակառուցման էութիւնը կը հասկնան իրենց Թուրք ազրբէջանցի տէրերուն նըման եզկելի ծառայութիւններ մատուցանելու «ծիսակատարութեամբ»։

... Աշխարհի յայտնի է Խորհ. Հայաստանի քիւրտ համայնքին ընկերային, տնտեսական ու մշակութային աննախընթաց զարգացման պատմութիւնը։ Այդ փաստաթուղթը սարքողները թող պահ մը նային Ազրբէջանի ազգային քարտէսին։ Ո՞ւր են անհետացեր տեղւոյն Քիւրտերը։

...Խորհ. Հայաստանը եւ հայ ժողովուրդը բացարձակապէս մաս չունին Քիւրտերու արտագաղթի գործին մէջ։ Մենք խորապէս վրդոված ենք եւ վճռական բողոք կը յայտնենք այդ քաղաքական զրպարտագրին առիթով։ Խստօրէն կը դատապարտենք հայ – քրտական եղբայրութեան մէջ սեպ խրել ցանկացողներուն վարքագիծը...»։

ՀՈՒՂԸ

Դաշտի ճամբու մը վըրան,
կամ բստորստը լերան,
ուղեւորին ժամանման
բսպասող հիւղն ըլլայի։
Ու գզուանքիս կանչէի
ես ճամբորդները անժաման,
ու ճամբուն վրայ մենաւոր,
ու ճամբուն վրայ ոսկեման,
եկւորներուն դիմաւոր՝
ծըխանիս ծուխն ամպէի։

Ու գրգանքիս կանչէի
ուղեւորներ պարտասուն
ու բարեւի մը փոխան
հազար բարիք ես տայի։
Հազար բարիք ես տայի,
գոլը կրակին ճարճատուն,
կութ-քը բերքի դաշտերուն,
բոլոր միրգերն աշունի,
ու մեղր ու կաթ ու գինի...

Ու լըսէի ես ցայգուն,
քովը կրակին ճարճատուն,
երգն իրիկուան եկւորին.
ու ջամբէի ես ցայգուն
երազներով պատարուն
նինջ՝ իրիկուան եկւորին։
Ու լըսէի ես այգուն,
սրտապատառ ու տրոփուն
գովքն իրիկուան եկւորին.
ու դիտէի ես այգուն,
ու խոկայի օրն ի բուն
երթն իրիկուան եկւորին...։

Ու ձմեռներն ալ համբուն,
հըրաւիրակ զըւարթուն,
կանգնէի քովը ճամբուն.
ու ձիւնապատ հէք մարդուն
ես հայրօրէն, լայնաբաց
երկու թեւըս պարզէի.
մի՛շտ քաղցրագին, նիւթացած
Հըրաւէ՛րն ես ըլլայի։

Ա՛հ, ըլլայի՛, ըլլայի՛,
դաշտի ճամբուն մը վըրան,
կամ բստորստը լերան,
ուղեւորին ժամանման
բսպասող հի՛ւղն ըլլայ։

ՄԻՍԱՔ ՄԵԾԱՐԵՆՑ

ԱՄԱՆՈՐԻ առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երկուշաբթի (Երեքշաբթի, Յունուար 2-ի թիւ)։ Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի Յունուար 3։

ՀՀՇ ՊԱՏՄԱԲԱՆԻՆ ԽՈՇՈՐԱՑՈՅՑԻՆ ՏԱԿ

ՀՀՇ-ի համագումարը աւարտեցաւ, սակայն չի դադրիր անոր մասին յարուցուած վէճերը: Բայց, անվերապահ արտայայտութեան սա շրջանին երբ կը փշրուին բոլոր կաղապարները, վերջ կը տրուի պարտադրուած բոլոր ձեւականութիւններուն, ոչ ոք կը սպասէր անշուշտ արժեւորումներու միօրինակ ձեւակերպումներու. կը սպասուէր սակայն որ առարկութիւնը, դիտողութիւնն ու քննադատութիւնն ալ հպատակէին նոյն կանոնին. փշրուած կաղապարներու «մենաշնորհը» միակ ճակատի մը չպատկանէր:

Այդ համագումարին ու հայ միտքը առհասարակ զբաղեցնող քաղաքական ներկայ հարցերու մասին Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիայի թղթակից անդամ, պատմաբան Հրաչիկ Սիմոնեանի հետ կատարուած հարցազրոյց մը հրատարակուած է «Երեկոյեան Երեւան»ի Նոյեմբեր 28-ի թիւին մէջ:

Ան նշանակալի երեւոյթ կ'որակէ համագումարը, հետեւեալ ձեւով պատճառաբանելով իր որակումը. «1920 թուականի Նոյեմբերից ի վեր Հայաստանում տեղի չի ունեցել քիչ թէ շատ որեւէ նշանակալի իրադարձութիւն. առաջին անգամն էր որ տեղի ունեցաւ բազմամարդ մի համաժողով առանց յատուկ որոշումների ու պատիժների, ի հարկէ՝ իշխանութիւնների գիտութեամբ ու համաձայնութեամբ»: Համագումարը նշանակալի երեւոյթ էր տակաւին, որովհետեւ «առաջին անգամ օրակարգի հարցերի քննարկմանը գերակշիռ մասնակցութիւն բերեց ամբողջ դահլիճը: Անտարբեր մարդ չկար»: Եւ վերջապէս, հրապարակայնութեան հրամայականները լիովին յարգուած են հոն. «մինչեւ վերջերս որեւէ համաժողովի նախապատրաստման պարտադիր տարրերն էին, օրինակ, ելոյթ ունեցողների (վստահելիների) ցուցակների կազմումը, ելոյթների բնագրերի ստուգումը, նոյնիսկ տեղերից հարցեր տուողների նախապատրաստումը եւլն.»:

ՀՀՇ-ի դէմ փրցուած. ամուկը որպէս գլխաւոր յենակ կը գործածէ Արցախի հարցին «անտեսում»ի պարագայ մը. իսկ Հ. Սիմոնեան հոս իսկ կը գտնէ շարժումին համազգային բնոյթին էակէտը. «համագումարը հաստատ իր նպատակին՝ ստեղծելով ղարաբաղեան համաժողովրդական հզօր շարժման ընդերքում առաջ եկած եւ մօտաւորապէս նոյն գլխաւոր նպատակները հետապնդող 20 զանազան հասարակական, բարեգործական, մշակութային եւ այլ կազմակերպութիւնների միութիւն»:

Հ. Սիմոնեան համախմբումի մը հիմնական առանցքը կը նկատէ ընդհանուր նպատակներու գոյութիւնը, որոնց «իրականացման շուրջ կարող են տարբեր մօտեցումներ լինել, կարող են պայքարի տարբեր մեթոդներ առաջադրուել»: Իսկ մեր ուանդական անմիաբանութիւնը կը բացատրէ հետեւեալ երկու հիմնական պատճառներով. «առաջինը պատմական Հայաստանի աշխարհագրական դիրքն է, լեռներով ու կիրճերով խիստ կտրտուած լինելը, այսինքն՝ բնաշխարհագրական տեսակէտից միմիանցից խիստ տարբերուող շրջանների գոյութիւնը, որը եւ հայկական ընդհանուր բնաւորութեան կազմաւորման խոչընդոտներից մէկն է եղել եւ այսօր էլ շարունակում է լինել. երկրորդ պատճառն այն է որ հայ ժողովուրդը երկար դարեր զրկուած էր իր ազգային պետականութիւնից, նրա բաժանուած հայրենիքը գտնուած էր տարբեր պետութիւնների սահմաններում: ... Հայրենիքի տարբեր մասերում տարբեր օտարների հաստատած կարգերը իրենց բռնատիրական ոգով խորթ էին մեր ժողովրդին»:

Այդ հակամէտ խորթութիւններու թոհուբոհին մէջ «համազգային հոգեբանութեան ու մտածողութեան ձեւաւորման տեսակէտից անգնահատելի եղաւ թուրքական բռնապետութեան դէմ ուղղուած հայ ազգ. – ազատագրական շարժումը, որի մէջ ընդգրկուեցին ժողովրդի ոչ միայն արեւմտեան, այլ արեւելեան հատուածները»:

Գաղտնիք չէ նոյնիսկ, կամ նուազագո՛յն չափով Հայաստանի համար որ «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի անդամների հասցէին մեղադրանքներ են լսւում՝ կապուած համագումարի աշխատանքների թերութիւնների հետ»: Չի ժխտեր Հ. Սիմոնեան. «այո, համագումարը թերութիւններով անցաւ: Հիմնական պատճառը կազմակերպիչների մօտ այդպիսի մեծ համաժողով անցկացնելու փորձի պակասն էր: Բացասաբար անդրադարձաւ նաեւ նրանց գերյոգնածութիւնը մեծ, ծաւալուն գործի նախապատրաստումը ընկած էր 10–20 հոգու վրայ»: Սակայն ամէն լաւ ու դէշ երեւոյթ պէտք է զետեղել իր յարաբերականութեան շրջանակին մէջ. «համագումարում տեղ գտած առանձին անցանկալի երեւոյթներից ստացած տհաճ տպաւորութիւնը արդեօ՞ք պէտք է պատճառ դառնայ ծայրայեղ եզրակացութիւնների եւ քայլերի: Ամբողջ 70 տարի սխալ ուղիով գնացած երկրում ՀՀՇ-ի համագումարում թոյլ տրուած սխալները աննշան բաներ են: Բայց չէ՞ որ ամիսներ շարունակ «Ղարաբաղ» Կոմիտէի տղաները համարեա անսխալ են գործել, եւ այդ մասին նրանց քննադատները այսօր «մոռացել» են»:

Իսկ եթէ այս «մոռացում»ը կամ այլ հաշիւներ իրենց սեւ գործը տեսնեն ու շարժումը պառակտի՞ ...: «Շարժման վեբելքի այս էտապում դրա անկումը նակատագրական կարող է լինել ոչ միայն Արցախի, այլեւ մեր ողջ ժողովրդի համար»:

Այդ գլխաւոր զրուարկը,–Արցախի հարցը– ի՞նչպէս պէտք է գնահատել. փակուղի՞ն է յարմար արտորոշումը, թէ որո՛չ ձեռքբերումներու մասին կարելի է խօսիլ: Հ. Սիմոնեանի պատասխանը յստակ է. «Չխօսելով ուրիշ այլեւայլ հանգամանքների մասին, ասենք որ հէնց բուն Արցախի հարցում պայքարի նախաձեռնութիւնը մեր ձեռքին է, այլ ոչ թէ կեդրոնի եւ Ադրբեջանի: Սխալ եմ համարում այն տեսակէտը, թէ Արցախի հարցը փակուղի է մտել: Ընդհակառակը, այն փակուղուց հանուած է, որտեղ գտնւում էր շուրջ 68 տարի եւ հանուած է Ղարաբաղեան Շարժման ուժով: ... Անկախ այն բանից թէ Արցախի վերաբերեալ վերեւներում հերթական ինչպիսի որոշում են ընդունելու, միեւնոյն է, Արցախցին արդէն ինքը որոշել է իր անելիքը՝ ինքնորոշուել է, եւ ոչ մի ուժ նրան այլեւս ի վիճակի չէ ստիպելու նորից մտնելու Ադրբեջանի գաղութային լծի տակ»:

Իսկ ապագայի համար «մեր շարժման հիմնական խնդիրը պէտք է լինի Արցախը մեր ձեռքում ամուր պահելը: Հարկ է աչքի առաջ ունենալ որ արցախեան հարցի լուծումը թերեւս երկար տեւի, հետեւաբար այս պայքարում յաղթելու է այն կողմը, որը կարողանալու է պրկել ու ամուր պահել իր նեարդները: Արցախցիները հազար–հազարներով պէտք է գնան իրենց հարազատ երկրամաս: Այս է առաջիկայում հարցի լուծման իսկական ուղին: Մեր հարցը մենք ինքներս պէտք է լուծենք: Արցախը նրանը կը լինի, ով կ'ապրի այնտեղ»:

ՀՀՇ-ի գործունէութեան ու առաջադրանքներուն քննադատութիւնը յաճախ որպէս խաղաքարտ կ'օգտագործէ անկախութեան հարցը. անոր անտեսումն ալ շարժումին ուղղուած գլխաւոր մեղադրանքներէն մէկն է: Լրագրողը այս մասին եւս կը հարցնէ պատմաբանին կարծիքը. «ազգ. անկախութիւնը ամէն մի ժողովրդի երազն է: Բայց անկախութիւնը ինքնանպատակ չէ: Եթէ անկախ պետականութիւնը տուեալ իրավիճակում ոչ թէ ժողովրդին դէպի երջանկութիւն է տանելու, այլ կանգնեցնելու է անելանելի իրավիճակների եւ վտանգների առջեւ, եթէ այն աւելի է վատթարացնելու ժողովրդի կեանքը, ապա այդպիսի անկախութիւնը չի կարող ընդունելի լինել: Յիշենք որ երբ 1918 Մայիսի 26-27-ին Թիֆլիսի Հայոց Ազգ. խորհրդում քննարկւում էր Հայաստանի անկախութեան հարցը, այնտեղ չկար ոչ մի խանդավառութիւն: Հայ ազգ. բոլոր կուսակցութիւնները, այդ թւում նաեւ Դաշնակցութիւնը, դէմ էին տուեալ պահին Հայոց անկախութեան հռչակմանը, քանի որ դա կարող էր է՛լ աւելի ծանրացնել ժողովրդի առանց այն էլ ողբերգական վիճակը»:

Հ. Սիմոնեանի համաձայն այսօրուան մեր խնդիրը «խորհրդային Ֆեդերացիայի կազմում տնտեսական, սոցիալական ու քաղաքական լիակատար ինքնիշխանութեան հասնելն է: Հանրապետութիւնը թող ինքը լուծի իր բոլոր ներքին հարցերը: Ժողովուրդը իր գլխի տէրը թող լինի:

Մենք պէտք է ունենանք սեփական՝ հայկ. քաղաքականութիւն»:

Գալով ռուսեւհայ յարաբերութիւններու ներկայի բնոյթին, «հայ ժողովուրդը այս երկրում ոչ մի ժողովրդի, այդ թւում նաեւ ռուս ժողովրդին, պարտք չէ» հակառակ անոր որ «պետութեան ղեկավարը խորհ. կուսակցական կեդր. Կոմիտէի 1989 Սեպ.ի 19-ի պլենումին տրուած իր զեկուցման մէջ միութենական 15 Հանրապետութիւնների թւում միայն Հայաստանին օրինակ բերելով ասաց թէ իբր մենք համարեա ամէն ինչ ստանում ենք Ռուսաստանից եւ միւս Հանրապետութիւններից, լեզուն անգամ չպտտցնելով ու չասելով թէ իսկ մե՞նք ինչ ենք տալիս երկրին»:

ՀՀՇ-ի ղեկավար տարրը կը մեղադրուի նաեւ անով որ կը դաւանի թէ «ազգը յաւերժ բարեկամներ եւ յաւերժ թշնամիներ չունի»: Ով գիտէ ի՛նչ շահերու սիրոյն ու իրենց տրամաբանութեան իսկ դաւաճանելու գնով այս տարազը խրացուցածներու եւս անուղղակի պատասխան են Հ. Սիմոնեանի բառերը. «այս կարգախօսը ՀՀՇ-ի ծրագրում տեղ է գտել այն մտահոգութեամբ, որպէսզի ժողովուրդը իր միջից հանի ստրկական այն հոգեբանութիւնը, որը մշտապէս հայ մարդու ուղեղը սղոցում է թէ մեր ազգը կարող է գոյութիւն ունենալ միայն ու միայն որեւէ մէկի փէշի տակ մտնելու դէպքում»:

Անկախ այս հոգեբանութենէն, Սիմոնեան Հայաստանի համար եւս չի բացառեր որ երբ ունենայ տնտեսական անկախութիւն եւ օտարերկրեայ Պետութիւններու հետ կապեր հաստատելու հնարաւորութիւններ, նման յարաբերութիւն հաստատուի նաեւ Թուրքիոյ հետ: Ու ան յստակօրէն կը գծէ դիւանագիտական յարաբերութիւններու եւ բարեկամութեան սահմանագիծը. «բարեկամութիւնը տաքրողունակ, ջերմ ու մարդկային կատեգորիա է որը մենք չենք կրնար ունենալ Թուրքիայի նկատմամբ այնքան ժամանակ, քանի դեռ նա չի ընդունել եւ չի դատապարտել մեր ժողովրդի դէմ Թուրքերի գործած ահաւոր յանցանքը՝ 1915–1923 թուականներին իրականացրած հայկ. եղեռնը, քանի դեռ նա գաւթած ու բռնագրաւած է պահում մեր հայրենիքը»:

Վերջին հարցումով մը զրոյցը կ'անդրադառնայ ուրիշ վիճայարոյց կէտի մը որուն կառչած են ՀՀՇ-ի ընդդիմախօսները. ի՞նչ կը մտածէ Հ. Սիմոնեան իսլամականութեան ու թուրքիզմի մասին: Ան կը պատասխանէ. «հէնց սկզբից ասենք որ ներկայումս Հայերի եւ Ադրբեջանցիների առճակատումը տեղի է ունենում ոչ թէ կրօնական, այլ էթնիկական հողի վրայ:

...ի հարկէ, ներկայումս Բաքւում ամէն կերպ ջանում են հայ – ադրբեջանական վէճում առաւել արդիւնաւէտութեամբ շահարկել պանթուրքիզմի խաղաթուղթը, ճնշում գործադրել հայ ժողովրդի վրայ, նրան վախեցնել դէպի Հայաստան «աւազ եղբօր» հնարաւոր ասպատակութեամբ: Դա համարելով դատարկ զբաղմունք, սակայն իրաւունք չունենք փափուկ բարձ դնելու մեր ժողովրդի գլխի տակ, մեր ժողովուրդը պէտք է պատրաստ լինի հնարաւոր ամէն մի փորձութեան»:

Ահա հարցեր ու անոնց մեկնաբանութիւնները պատմաբանի մը ակնոցով. հարցեր որոնց վրայ ժամանկէ մը ի վեր ակներեւ ջանք կը գործադրուի, որպէսզի մեր քաղաքական կեանքին մէջ փոթորիկ մը չղթայազերծելու գործօններու վերածուին: Սակայն էականը, ինչպէս կ'ըսէ պատմաբանը, «տնտեսական, ընկերային ու քաղաքական լիակատար ինքնիշխանութեան հասնելն է: Հանրապետութիւնը թող ինքը լուծի իր բոլոր ներքին հարցերը: Ժողովուրդը իր գլխի տէրը թող լինի»:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՊՈՒՏՏԱՆ՝ ՄԻՏՔԻ ԵՒ ԶԳԱՅՈՒՄԻ «ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ»Ը

Աւելի քան 2500 տարի առաջ, Հնդկաստանի խորերը, իմաստուն մարդ մը գտաւ տխրութեան պատճառը եւ բալասանը, ինչպէս նաեւ հոգեկան ազատութեան գաղտնիքը: Այդ մարդը կը կոչուէր Սիտհարթա Կոթամա, կամ շատերու ծանօթ՝ Պուտտա, որուն ցուցմունքները հիմը դրին պուտտայական –աշխարհի 5-րդ գլխաւոր կրօնքը– վարդապետութեան:

Թէեւ պուտտայականութիւնը ծնունդ կ'առնէ Հնդկաստանի մէջ, սակայն 1000 տարի առաջ այս կրօնքը կը դադրի հոն գոյութիւն ունենալէ: Ներկայիս պուտտայական աշխարհը կ'ընդգրկէ Իրանի արեւելքը ինկող Ասիոյ տարածութիւնը եւ Հիմալայեան լեռներու կապուած հասաքականութիւններու բնակավայրերը, ինչպէս Պուրմա, Թայլէնտ, Քամպոտիա, Նեփալ, Քաշմիր, Թիպէթ, Չինաստան, Աննամ, Մոնկոլիա, Քորէա եւ Ճափոն:

Պուտտա կը նշանակէ «արթուն», «իմաստուն»: Տիտղոս մը, որ հին ատեն կը տրուէր հոգեկան զարթօնքի եւ լուսաւորութեան արժանացածներուն: Նախապատմական դարերուն, շատ մը պուտտաներ ապրած են: Սակայն, իբրեւ անձնանուն, «Պուտտա»ն կը պատկանի Ն. Ք. Զ. դարուն ապրած անուանի կրօնապետ՝ Սիտհարթա Կոթամայի, զայն զատորոշելով առասպելական 24 պուտտաներէն:

Ըստ պուտտայական պատմութեան, Սիտհարթա Կոթամա կը ծնի Նեփալի Հիմալայեան թագաւորութեան քաղաք՝ Լումպինիի (Սաքիա) մէջ: Հայրը՝ Սուտհոտանա, Արեան ընկերութեան գինուոր դասակարգէն ընտրուած կառավարիչ, կը մտադրէ ուրախ մթնոլորտի մէջ պահել զաւակը: Մայրը՝ Մահամայիա, Սիտհարթայի ծնունդէն եօթը օր ետք կը մահանայ: Զաւակը կը մեծնայ եւ կը դառնայ Փիղիքապէս կատարեալ, ներկայանալի, խելացի եւ անմրցելի մարդիկ մը: Կ'ամուսնանայ եւ կ'ունենայ մանչ մը՝ Րահուլա:

Տարօրինակ կերպով, ա՛ն մարդը որ տխրութեան էութիւնը քօղազերծեց, իր երիտասարդութեան շատ քիչ բան գիտէր անոր մասին: Սիտհարթայի հայրը կը ջանայ պաշտպանել իր որդին՝ հիւանդութեան, ցաւի, տառապանքի եւ մահուան գիտակցութեան դէմ: Հետեւաբար, ան իր զաւակը կը մեծցնէ գեղեցիկ պարտէզներու մէջ, խնամք պատուիրելով, որ ծառաները անմիջապէս հրջապատը մաքրեն որեւէ ցաւալի երեւոյթէ: Հակառակ այս կանխամիջոցներուն, Սիտհարթա ի վերջոյ կը գիտակցի տխրութեան գոյութեան: Օր մը, երբ ան իր ձիուն վրայ հեծած՝ կը հրջագայէր, կը հանդիպի անկար ծերունիի մը: Ուրիշ օր մը, սարսափելի հիւանդութենէ տառապող մարդ մը տեսնելով, կը տխրի: Աւելի ուշ կը տեսնէ յուղարկաւորներու թափօր մը: Եւ երբ հարց կու տայ ծերութեան, հիւանդութեան եւ մահուան մասին, կը հասկնայ, թէ տառապանքը ամէն մարդու կեանքին մաս կը կազմէ: Սիտհարթա կը գիտակցի տխրութեան գոյութեան, կը մտածէ իր լսածներուն ու տեսածներուն մասին: Կ'որոշէ կեանքին խորքին թափանցել եւ իրականութիւնը գտնել:

Այս որոշումով, 29 տարեկանին, ան կը լքէ ընտանեկան հարուստ յարկը եւ կը դառնայ Թափառաշրջիկ մուրացկան մը: 6 տարի լուսաւորութիւն կը փնտռէ եւ կ'ուսումնասիրէ Հինտու դասախարակ քուրմերու (Պրահման) փիլիսոփայութեան ըմբռնումները: Նոյն շրջանին, ճգնաւորներու հետ ապրելով, ան ինքզինք կ'ենթարկէ մենակեացներուն յատուկ Փիզիքական ծանր տանջանքին: Սիտհարթա կը մերժէ լուսաւորութիւն գտնելու այս վայրագ ձեւը, եւ օր մը, Կայայի մէջ, Ն. Ք. 528-ին, կ'որոշէ իր անձին մէջ փնտռել իրականութիւնը: Ան 49 ժամ կը նստի Պօ ծառին տակ եւ ի վերջոյ կը միանայ գերագոյն իրականութեան, ապրելով գերբնական երանութեան եւ ազատութեան՝ Նիրվանայի փորձառութիւնը:

Այնուհետեւ, Կոթամա Պուտտան գի-

տութեամբ եւ զուլթով օժտուած, կը շարունակէ իր ճամբան, օգնելով մարդոց՝ իրենց ազատութեան ճանապարհը գտնելու:

Բրահմանները կ'այպանեն Պուտտան, ըսելով թէ անոր վարդապետութիւնը չէ հիմնուած Հինտու աւանդական կրօնքին վրայ: Պուտտա կը քարոզէ աշխարհիկ կեանքէն ազատելու նոր ձեւ մը՝ գիտութեան եւ ողորմածութեան ուղին, դէմ արտայայտուելով կրօնական կեանքի արտաքին ձեւերուն, մերժելով յատկապէս ծիսակատարութիւններն ու նուիրապետական կարգերու սահմանափակումները: Իր կեանքին մնացեալ 45 տարիներուն ան կը սորվեցնէ իր գաղափարաբանութիւնը կամ Տհարման եւ կը հիմնէ իր վարդապետութեան կարգը՝ Սանկհա, ուրկէ ետք շուտով կը մահանայ Քուսինակարայի մէջ (ըստ ոմանց՝ Ն. Ք. 483-ին): Պուտտային մարմինը կը հրկիզուի, աճիւնը կ'ամփոփուի 8 սափորներու մէջ, որոնց վրայ բլուրներ (Սթիւփա) կը շինուին:

Պուտտայի կերպարը տակաւին առասպելական կը մնայ: Դարեր շարունակ անոր մարմինը սրբութիւն կը նկատուի եւ կ'արգիլուի զայն քանդակով կամ նկարչութեամբ վերարտադրել: Պուտտան պատկերելու համար խորհրդանշաններ կը գործածուին. ինչպէս, ոտնահետքեր, քարոզի Թափուր գահ, անիւ, Պօ ծառ եւայլն: Աւելի ուշ, պուտտայական կրօնքը ընդունած կարգ մը երկիրներու տաճարներու եւ վանքերու մէջ կը գտնեն տարբեր ձեւի «պուտտաներ», տեղական ֆիզիքական յատկանիշներով օժտուած: Սակայն, Պուտտայի այս արձանները ո'չ թէ կը պաշտուին, այլ ակնածանք եւ երկիւղածութիւն կը ներշնչեն: Պուտտան աստուած մը չէ իր հետեւորդներուն համար: Անոնց մեսիան կը կոչուի Պուտտա Մայդրէյա՝ կամ «բարեսիրտ Պուտտան», որ պիտի ժամանէ անորոշ ապագային:

500 տարի շարունակ 15 սերունդներ Պուտտային վարդապետութիւնը բերնէ բերան կը տարածեն: Վերջապէս, Ն. Ք. Ա. դարուն, գրի կ'առնուի պուտտայական հաւատամքը՝ Սութթաս – Փալի կամ Սութթաս – Սէնսքրիթ անուան տակ: Հարցական է, թէ պուտտայական օրէնքները ո՞րքանով կը պատկանին մեծ վարդապետին, ո'չ միայն բառերու, այլեւ մեկնաբանութեան տեսակէտէն:

Այսուհանդերձ, մեծ թիւով պուտտայականներ համաձայն են կարգ մը հիմնական գաղափարներու շուրջ: Պուտտա կ'ըսէ, թէ ցաւը, տառապանքը եւ տրխրութիւնը պէտք է ընկալուին իբրեւ կեանքի բնական բաժին, եւ թէ՝ ո'չ ոք կրնայ փախուստ տալ անոնցմէ:

Պուտտայական «Սուրբ Գիրքը» կը խօսի «Չորս Ազնիւ Ճշմարտութիւններու» մասին: Այս ուսմունքին համաձայն, կեանքը տառապանք է եւ անոր պատճառը մարդոց ցանկութիւններն ու կիրքերն են: Տառապանքներէն կարելի է փրկուիլ, խեղդելով ցանկութիւններն ու կիրքերը, հետեւելով Նիրվանային՝ փրկութեան ուղին: Կեանքը տառապանք է. մահը ողբերգութիւն չէ, ո'չ ալ՝ ազատութիւն, այլ՝ փոխարկումն է նոր կեանքի եւ նոր տառապանքներու: Պուտտայի սահմանած «Պատճառի Կանոնը» կ'ըսէ՝ թէ տառապանքին պատճառը տգիտութիւնն է, որ իր կարգին արդիւնք է ցանկութեան: Հետեւաբար, տգիտութենէն սկսելով՝ ընդհանուր կանոնը կը բացատրէ:

Տգիտութիւնը կը պայմանաւորէ մարդուն յատկանշական շարժումները: Նկարագիրը եւ շարժումները կը պայմանաւորեն գիտակցութիւնը: Գիտակցութիւնը կը պայմանաւորէ միտքը եւ մարմինը: Միտքը եւ մարմինը կը պայմանաւորեն տպաւորութիւնը: Տպաւորութիւնը կը պայմանաւորէ տենչանքը: Տենչանքը կը պայմանաւորէ կապուածութիւնը: Կապուածութիւնը կը պայմանաւորէ գոյութիւնը: Գոյութիւնը կը պայմանաւորէ վերածնունդը: Ծնունդը կը պայմանաւորէ ծերութիւնը եւ մահը:

Պատճառի կամ Քարմայի այս կանոնը նաեւ կը կոչուի «Լինելութեան Անիւր»: Ծերութիւնը եւ մահը կախեալ են ծնունդէն, ծնունդը՝ կեանքէն, կեանքը՝ կապուածութենէն... անիւր կը թաւալի եւ կը հասնի հո'ն, ուր մարդուն յատկանշական գործերը տգիտութենէ կախեալ են:

Պուտտայականութեան հիմն ու պահանջը ներքին ինքնակատարելագործումն ու ինքնախորասուզումն են, հոգեկան եւ մարմնական պահանջներու խեղդումը: Երբ մարդ ամբողջովին կը յաղթէ իր «ես»ին, ան կը գիտակցի տեսակ մը ազատութեան. Նիրվանան այդ ազատութեան զգացումն է: Բառացիօրէն Նիրվանա կը նշանակէ «փչել», եւ հին մատեաններու մէջ, փոխաբերաբար կը գործածուի իբրեւ «կրակ մարող հով» (մանաւորաբար բարկութեան, ագահութեան եւ ցանկութեան կրակ):

Երբ անձ մը գերագոյն իրականութիւնը կ'ակնկալէ, իր վեց զգայարաններուն (հինգ՝ ֆիզիքական եւ մէկ՝ մտային), ներգործութեամբ, այն ատեն ան կը կատարելագործէ իր էութիւնը: Անոր մարմինը կը շարունակէ ապրիլ, սակայն զերծ է Քարմայի օրէնքէն (յետ-մահու կեանքէն): Պուտտա կ'ըսէ, թէ Նիրվանայի հասած լուսաւորեալին մահէն ետք, անոր մարմինը կը քայքայուի եւ կ'ոչնչանայ, որովհետեւ ան արդէն իսկ ա'յս աշխարհին մէջ միացած է բացարձակին կամ ամբողջութեան:

Ա՛յն անձը, որ կը հասկնայ Պուտտայի վարդապետութիւնը, «պիտի կրէ անոնց բեռը, որոնք յոգնած եւ պարտասած են»: Ան «ո'չ մէկ ապրող բանի պիտի վնասէ»:

Պուտտայականութիւնը՝ հիմնուած բարոյական կատարելագործումի, մտային մշակումի (եօկա) եւ իմաստութեան վրայ, այն քիչ կրօնքներէն է, ուր ճակատագրապաշտութիւնը տեղ չունի: Մարդը ի'նք կը տիրապետէ՝ իր ճակատագրին, եւ կը յաջողի՝ եթէ բարեսիրտ եւ իմաստուն է:

Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ

ԻՍԻԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՈՒԹԵԱՆ

ԱՄԱՆՈՐԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆԸ

Անցեալ Դեկտեմբեր 17-ին, Կիրակի օր, Իսիի Օտիթօրիոմի սրահին մէջ, ժամը 15.15-ին տեղի ունեցաւ Իսիի Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ աշակերտութեան Կաղանդի հանդիսութիւնը:

Աւելի քան 320 հանդիսականներ ներկայ էին քաջալերելու դպրոցի պատասխանատուներն ու մանաւանդ աշակերտութիւնը: Հրաւիրուած էին Իսիի երեսփոխան – քաղաքապետ Պ. Անտրէ Սանթինի, փոխ-քաղաքապետ Պ. Մարտիրոս Գարակէօզեան, Քլամառի փոխ-քաղաքապետ Պ. Կարօ Քէհէյեան, Վարդան վրդ. Քէշիշեան, եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան անդամներ, միութեանց ու կազմակերպութեանց պատասխանատուներ:

Բացման խօսքը կատարեց եկեղեցւոյ քարտուղարուհին տիկին Ռոզէթ Տէրվիշեան, որ ըսաւ. «Նոր Տարուան ու Ս. Ծննդեան խորհրդաւոր տօները տակաւին կը շարունակեն յուզել ու խօսիլ մեծերու ու փոքրերու սրտին ու հոգիին ու կեանքը արժեւորող գիտակից միտքերուն...», ու հանդիսութիւնը բացուած նկատեց:

«Լուռ գիշեր» նուագի մեղմ հնչիւններուն ընկերակցելով, մութին մէջ, մոմ ի ձեռին բեմ եկան դպրոցի 115 աշակերտները –մեծեր, միջին տարիք ու մանկապարտէզի տղաք եւ ուսուցիչներ. Լիտա եւ Այտա Մայիլեանի ղեկավարութեամբ փոքրիկներու Կաղանդ Պապա երգի եւ ծափերու հետ մուտք գործեց «Կաղանդ Պապա»ն որ մանուկներուն հաղորդեց Մայր Հայրենիքի իրենց քոյրերուն ու եղբայրներուն ողջոյնները, ուրախութիւն յայտնեց, որ լաւ երգեցին «Ով Հայ Արի», «Զանգակներ», «Մանկապարտէզ» երգերը, գոհունակութեամբ լսեց «Հայրենիքիս», «Մկնիկ» ու «Կոզով» արտասանութիւնները եւ ըսաւ որ քանի լաւ հայկական դաստիարակութիւն կը ստանան, ուսուցչուհիներու կը հնազանդին, իրենց մայրերն ու հայրերը կը յարգեն, քանի երբեմն եկեղեցի կու գան, ուրեմն իրենց համար թուղ եւ ծիրան բերած է որպէս նուէր:

Ապա ուսուցչուհիներ Օր. Հերմինէ Երիցեանի, Տիկին Արմինէ Գէորգեանի եւ Տիկին Հռիփսիմէ Աֆարի ղեկավարութեամբ երեք մեծ դասարաններու աշակերտները արտասանեցին ու յաջորդաբար երգեցին «Բարի եկաք», «Կաղանդ Հայկական», «Հայ Լեզու», «Տօնածառ» և «Մաղթանք Ամանորի», «Զարդարուած ես» ու «Կաղանդ», ու «Լուր Գիշեր», «Երազ», «Դպրոցական...», փուր բուռ Արմէնի եւ «Հայր Մեր» երգերն ու աղօթքը արժանանալով «պրաւօ»ներու ու ծափերու: Խօսք առնելով յանուն ուսուցչական կազմի, հայերէն լեզուով Տիկին Ա. Գէորգեան շեշտեց թէ Մեծ երկրաշարժի ու Արցախի պատճառաւ ստեղծուած կացութենէն հայ ժողովուրդը Մայր Հայրենիքի թէ Սփիւռքի մէջ կ'ապրի ճգնաժամային պահեր: Թէ դպրոցով ու հայեցի դաստիարակութեամբ շատ աւելի պայծառ պիտի տեսնանք նոր սերունդի ապագան: Թէ հայ գաղութը անհամբեր կը սպասէ ամէնօրեայ դպրոցի շինութեան, վերջացուց ըսելով թէ հայ ազգը գիտցած է եւ ունեցած է պէտք եղած հոգեկան ու բարոյական ուժը իր ժամանակաւոր պարտութիւնները յաղթանակի վերածելու: Ապա, ելոյթ ունեցան սրինգով, դաշնակի ընկերակցութեամբ Օր. Անի Սվաճեանի, Իզապէլ ու Ֆլորանս Զիլեան, նուագելով «Խորհուրդ մեծ եւ Սքանչելի» եւ «Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ» շարականը:

Փոքրիկ դադարէ մը վերջ Ֆրանսերէնով խօսք առնելով Տիկին Սօնիա Զիլեան շեշտեց Հայ Կաղանդի խորհուրդի կարեւորութիւնը հայ մանուկի եւ ընտանիքին համար, յանուն ծնողական մարմնի եւ բոլոր ծնողքներու, շնորհակալութիւն յայտնեց դպրոցի տնօրէն եւ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Միւռոն վարդապետին, 10 տարիներու ընթացքին դպրոցի եւ հայ մանուկներու կրօնական դաստիարակութեան բերած իր աշխատանքին համար. ի մասնաւորի շնորհակալութիւն յայտնելով Պ. Անտրէ Սանթինիի, Արցախի և Հայաստանի աղէտեալներուն ի նպաստ կատարած իր միջամտութեան համար: Իսիի քաղաքապետ-երեսփոխան Ա. Սանթինի իր ճառին մէջ ըսաւ թէ ուրախ է Իսի-լէ-Մուլինօ եւ Էջմիածին քաղաքներու զուգորդումով, թէ ամէն տարի միեւնոյն եռանդով կու գայ ներկայ ըլլալու եկեղեցւոյ միօրեայ դպրոցի աշակերտութեան հանդիսութիւններուն եւ կոչ ըրաւ հայ ծնողքներուն ամուր պահել իրենց պապենական աւանդութիւնները եւ հայ մանուկներուն դիմեց ըսելով. «Հպարտ եղէք ձեր Հայ ըլլալուն, քանի մեծ եւ փառաւոր ազգի մը ժառանգորդներն էք»:

Որպէս նորութիւն ու գեղեցիկ անակնկալ դպրոցի 15 աշակերտներու մարզական շարժումներու ելոյթն էր, ղեկավարութեամբ Պ. Թիէրի Աբրահամեանի:

Ապա ելոյթ ունեցան դպրոցի պարախումբի աշակերտները –փոքրիկներ, նորաւազ փոքրեր ու մեծեր– Տիկին Ք. Աբրահամեանի ղեկավարութեամբ յաջորդաբար կատարեցին «Ծոկոնտ», «Աղջիկներու Պար», «Մենապար», «Նուպար», «Քոչարի» եւ «Թռչուններու Պար», արժանանալով ծափերու:

Դպրոցի տարեկան 150.000 Ֆր. ծախքերը թեթեւցնելու համար ծնողաց մարմինը պատրաստած էր վիճակահանութիւն մը, որուն սիրով մասնակցած էին, Պ. Պագըրճեան, Պ. Ռ. Ժերանեան, Սապէրաթուր, Մասսրօ (Տուրիքեան), Արթուր, Թէլէքոնտրոլ, Պ. Ղուկասեան եւ վաճառքէն գոյացած 22.000 Ֆր. գումարը պիտի տրամադրուի դպրոցի ծախքերուն: Պ. Կ. Ռ. Ջրբաշեան ուրախութեամբ նուիրեց թուղ եւ ծիրան դպրոցի եւ պարախումբի բոլոր աշակերտներուն համար:

Իր փակման խօսքին մէջ Միւռոն վարդապետ նախ շնորհակալութիւն յայտնեց պատուոյ հիւրերուն, իրենց ներկայութեան համար ու ըսաւ. «այնքան ժամանակ որ կան դպրոցասէր ծնողքներ, կան ուսումնատենչ աշակերտներ, նուիրեալ ուսուցչուհիներ, աշխատասէր ծնողաց մարմին, գիտակից հոգաբարձութիւն մը, կարելի կ'ըլլայ հասնիլ ցանկալի արդիւնքներու: Ամէն Հայու սրբազան պարտականութիւնը պէտք է ըլլայ ուսանիլ իր նախնեաց մայր լեզուն, գործածել ու զայն ժառանգ ձգել գալիք սերունդներուն»: Միւռոն վրդ. յայտարարեց թէ, եթէ Տէրը կամենայ յառաջիկայ Փետրուարի վերջերուն պիտի կատարեն դպրոցի հիմնադրութեան 10-րդ տարեդարձը, Վարդանանց Զօրավարաց տօնին կապուած, ուր իրենց մասնակցութիւնը պիտի բերեն բոլոր աշակերտ–աշակերտուհիները որոնք ուսանած են եկեղեցւոյ դպրոցին մէջ: Պահպանիչով ու խմբովին արտասանուած «Հայր Մեր»ով վերջ գտաւ շատ գեղեցիկ ու օրինակելի Կաղանդի հանդիսութիւնը:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՄԱՀՆ Է ԻՇԽԱՆ ՌԱՍ ԽԻԼ ԱՅՆԻ

23.– ՇՈԳԵԿԱՌՔԻ ԱՆՔՈՒՆ ԳԻՇԵՐՆ ՈՒ ՑԵՐԵԿԸ

Շոգեկառքը կը շարունակէ իր սրարշաւ ընթացքը խաւարին մէջէն: Ան իր վագքին մէջ կը թքնէր աջ ու ձախ հուր ու մուխ՝ կարծես հին վրէժ մը լուծելու համար: Մութով պարփակուած շրջակայքը խոյս կուտայ արագ, մինչ լալկան քամին որպէս ուրուական կը թափահարէ խշրտացնելով տերեւաթափ ծառերը: Երբեմն – երբեմն գնացքը կարմիր ու կանաչ լուսանշաններու մշտարթուն հսկողութենէն զայրացած՝ գիլ ձայնով ուժգնօրէն կը ցնցէր մեզ, ապա՝ հանդարտօրէն կը շարունակէր իր երկաթէ ուղին:

Ծնծիւն էր վակոններու օդը, բարկ քրտինքի հոտը կը բերէ մեր կոկորդը եւ պատճառ կը դառնայ չոր հազերու: Անդին՝ քնատ մանկիկներ կախուած իրենց մօր ցամքած ստինքներէն, ի զուր կը փորձէին քաշել կաթիլ մը կաթ, եւ նօթութեան գոհացում չգտնելով կը ճուային անդադար. աւելցնելով մայրերուն հոգեկան տառապանքը: Հոն էին հաւաքուած ամէն հասակէ ու տարիքէ մարդիկ. արեւմտեան գաւառներու այս հոծ զանգուածը՝ խաչելութեան պատկերին պէս տխուր էր այդ գիշեր:

Ծիւրած ու դալուկ դէմքերու վրայ բացուած աչքերու պակուցիչ ակնարկէն պիտի սարսռային գազաններն անգամ: Աչքեր, որոնց խորը դրոշմուած կը մնար բաց քարայրներու աղօտ ցոլքը: Վախ կ'ազդէր հանդիպիլ ըմբոստ աչքերու, որոնց թունաւոր նիզակները ի զուր կը փորձէին ծակել վակոնին փայտաշէն պատերը: Կային աչքեր ալ որոնք մամռնայի հուրով հրկիզուած պիտի ուզէին ունենալ իրենց ափին մէջ՝ աշխարհի բոլոր գանձերը: Անշուշտ կային պաղշոտ աչքեր ալ, որոնց տարօրինակ փայլքէն կը խուսափէին դեռատի կիներն ու աղջիկները: Ու դեռ՝ կղպուած բերաններ, որոնք կը կրէին դառնութեան կնիքներ: Մահատիպ գլուխներ, որոնց ստորոտը ակօսուած էր ճակատագրին անդառնալի վճիռը:

Կը ճամբորդենք մութի տիրապետութեան տակ, առանց գիտնալու թէ ո՞ւր կ'երթանք: Գիշերը իր սեւ պատանքին մէջ մեզ փաթթած կը տանի հեռուն՝ ուր կը սպասեն անծանօթ ոգիներ: Մինչ լալկան սուլիչները շոգեկառքի՝ իրենց հոգեցունց վայերով կալեկոծեն մեր սիրտերը: Քամին կը խաղայ մեր պարտասած քունքերուն հետ եւ իր խստաշունչ համբոյրը արթուն կը պահէ մեր ընդարմացած ջիղերը:

Տակաւ թաց կայլակներ կը կաթկթին խոնջած աչքերէն եւ քունը կը նահանջէ: Վարթափթիթ այգուն՝ կը տեսնենք կարմիր հագած վիշապաձայն Եփրատը, որուն փրփրադէզ ալիքները կուգան քերել իր կողերուն աւազները: Լուսնի մահիկը հասուն սեխի պէս կը լողայ ջուրերուն մէջ: Ծեր չրթներ կը մրմնջեն ցած ձայնով, «Մարդակեր հրէշ, անիծեալ ըլլաս, թող ծոցդ չորնայ ընդմիշտ: Դուն որ ծնած ես մեր անմատչելի լեռներու կարկաչներէն ու սնած հազար բարիքներով, ինչո՞ւ մայրապետ գրկիդ մէջ ընդունեցիր մեր չքնաղ կոյսերն ու անմեղունակ մանուկները. դուն ապերախտ դաւաճան, դուն շիջած փառքերու եւ անցեալի մեծութիւններէն մերկացած վհուկ»: Բայց ան այս նզովքին անտարբեր կը խայտայ, մոգած իր ծոցին մէջ լուսեղէն սիրահարը:

(Շար. 35)

- ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ -

ՈՒՐԲԱԹ, ՅՈՒՆՈՒԱՐ 5

ՃՐԱԳԱԼՈՅՑ ԾՆՆԴԵԱՆ
ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ ԱՌՆՈՒՎԻԼ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 17·30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 18·15–ին:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ՆԻՍ

Ժամերգութիւն եւ Թղթերու ընթերցում՝ ժամը 16·30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 17·30–ին:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Ճրագալոյց՝ ժամը 17–ին,
Պատարագ՝ ժամը 18–ին:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 16·30–ին,
Ընթերցուածք՝ ժամը 17–ին,
Պատարագ՝ ժամը 18–ին:
Կը պատարագէ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 17–ին,
Ընթերցուածք՝ ժամը 18–ին,
Պատարագ՝ ժամը 18·30–ին:

Ս. ԹԱԴԷՈՍ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 17–ին,
Ընթերցուածք՝ ժամը 18–ին,
Պատարագ՝ ժամը 18·30–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

ՊՕՄՈՆԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Ճրագալոյց եւ պատարագ՝ ժամը 17–ին:
Ներկայ կ'ըլլայ «Պաղտասարեան» վարժարանի աշակերտութիւնը ուսուցչական կազմով:

Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

Ճրագալոյց՝ ժամը 16–ին,
Պատարագ՝ ժամը 17–ին:

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Պատարագ՝ ժամը 17–ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Ժամերգութիւն՝ ժամը 16·30–ին,
Ընթերցուածք՝ ժամը 17–ին,
Պատարագ՝ ժամը 17·30–ին:
Կը պատարագէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԽՋԿՐ. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

Ճրագալոյց՝ ժամը 18–ին:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱՐՇԱԿ Բ.–ի
Ֆրանսա վերադարձը
կազմակերպութեամբ՝
Հայ Կարմիր Խաչի

Կիրակի, Մարտ 11, ժամը 18–ին՝
au CINEMA COSMOS
76, rue de Rennes, 75006 Paris

ՏՕՆԱԾԱՌ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանը կը կազմակերպէ ճոխ ճաշ – համերգ Ծնունդի եւ աւանդական Տօնածառի առթիւ, Կիրակի, Յունուար 7, ժամը 13–էն սկսեալ:

Այս տարի բացառաբար, տեղի կ'ունենայ Լը Ռէնսիի Թիէրի Լը Լիւրօն մեծ Սալ տէ Ֆէթ-ին մէջ՝ 9, պուլվար տիւ Միտի:

- Հայկական համադամ ճաշեր,
- Երգ, պար, արտասանութիւն՝ աշակերտներու մասնակցութեամբ,
- Գեղարուեստական բաժին, դասական երաժշտութիւն:

Տօնածառ, խաղալիկներու բաշխում:

Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Թաղային խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Ժորժ Դաքքինեանի մահուան առթիւ, ընտանիքին կողմէ 300 Ֆր., Այրի Տիկին Մարի Ակաեան, Քէնտիրեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Հայկազ Մարտիրոսեան, Զամանեան ընտանիք, Պ. Վրէժ Մարտիրոսեան 100–ական Ֆր.: Մանուէլ Փիլավճեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Ժաք Փիլավճեան 300 Ֆր., Պօյաճեան ընտանիք 200 Ֆր., Պ. Ալէն Պօյաճեան, Էլոյի Փիլավճեան, Սանտրա Փիլավճեան 100–ական Ֆր.: Օր. Լուիզ Խաչատուրեանի – Տամլամաեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Օհաննէսեան 100 Ֆր.: Այրի Տիկին Վաքեր Դանիէլեանի ծնեալ՝ Բարսեղեան մահուան առթիւ, Տիկին Քիւրքէլեան 50 Ֆր., Պ. Պօղոս Դանիէլեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետեան 100–ական Ֆր.: Հայկ Սալթանըօղլուի մահուան առթիւ, Այրի Տիկին Սալթանըօղլու եւ զաւակները 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Քլէման Պէրպէրսարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Զաթաեան 200–ական Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԺԱՓԷԼ–ի կազմակերպութեամբ Հայաստանի ձայն – հեռատեսիլի մեծ նուագախումբը ղեկավարութեամբ Երուանդ Երզնկեանի (40 երաժիշտ) Փետ. 9, ժամը 20–30–ին, Փարիզի Միթիւալիթէի սրահը:

**

Ալֆորվիլի Կապոյտ Խաչի «Էլէն Բիզանդ» մասնաճիւղի երեկոյթը Մարտ 9ին: Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հանգստեան Տուն ԿՈՆՆԷՍԻ ՄԷՋ

Երրորդ տարիքի անձերու համար հանգստաւէտ պայմաններ. Ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ. Բժշկական տեւական հսկողութիւն եւ խնամք. Քաղաքներու ժխորէն եւ ապականած օդէն հեռու՝ բնութեան ծոցին մէջ, հաճելի ու մաքուր միջավայր:

S'adresser à l'A.A.A.S.
de 14h30 à 17h30
77, rue La Fayette — 75009 Paris
Tél. : 48 - 78 - 02 - 99.

COMMUNIQUÉ

La Croix Bleue des Arméniens de France, très touchée par les évènements dramatiques qui se déroulent en Roumanie, lance une collecte de fonds au profit du peuple roumain.

Adresser les chèques à l'ordre de :

CBAF AIDE ROUMANIE
CONSEIL D'ADMINISTRATION
DE LA CBAF
17, rue Bleue
75009 Paris

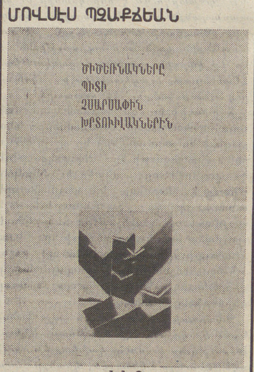
CROIX BLEUE
ARNOUVILLE-SARCELLES
Section «Astrig»

DINER DE NOEL ARMENIEN

SAMEDI 6 JANVIER à 21 heures
RESTAURANT SCOLAIRE
175, avenue Jean-Jaurès
Arnouville-lès-Gonesse
— *Musique — Animation* —
— *Menu Franco - Arménien* —
Réservations 39 85 29 71
39 87 08 73

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

– Վ Է Պ –

Prix 100 F. + Frais de Port 15 Frs. 40 pour la France, 11 Frs. pour l'étranger.

EN VENTE :

LIBRAIRIE H. SAMUELIAN :
51, rue Monsieur le Prince
75006 Paris Tél. : 43 26 88 65

LIBRAIRIE H. BOGHOSSIAN :
117, ave. Jean-Jaurès
94110 Arcueil Tél. : 47 - 40 - 81 - 32

EGLISE ARMENIENNE :
15, rue Jean-Goujon
75008 Paris Tél. : 43 - 59 - 67 - 03

ՏՕՆԱԾԱՌ

Շաւիլի եկեղեցւոյ դպրոցին տօնածառը Կիրակի, Յունուար 7, ժամը 15·30-ին եկեղեցւոյ կից սրահը, Կոմիտաս փողոց:

Բոլոր ծնողքները եւ հայրենակիցները հրաւիրուած են:

ԲԱՑՈՒՄ ՊՕՂՈՍԵԱՆ ԳՐԱՏԱՆ

Եթէ գեղչուած գիներով ֆրանսերէն ու հայերէն գիրք, բառարան, երգարան, ձայներիզ, վիտէօ – ժապաւէն, յուշանուէր, կամ ձեր նախասիրած օրաթերթը, պարբերաթերթը կ'ուզէք գնել կամ նուիրել, այցելեցէք ՊՕՂՈՍԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

ՀՈՆ ԿՐՆԱՔ ՆԱԵՒ
«ՅԱՌԱՋ»
ԳՏՆԵԼ

Ouverture LIBRAIRIE - PRESSE - CADEAUX BOGHOSSIAN

Si vous souhaitez acheter ou offrir des livres neufs à prix réduits, des dictionnaires, des cassettes, des vidéofilms, des souvenirs et cadeaux, ou même vos journaux préférés, français et arméniens, visitez

la LIBRAIRIE BOGHOSSIAN

— *Service vente par correspondance* —
117, ave. Jean-Jaurès, 94110 ARCUEIL
Tél. : 47 - 40 - 81 - 32

A partir du 15 Décembre 1989 votre Librairie à 200 m. du M° LAPLACE RER B, vous attend. A bientôt.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ 59-ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

Կիրակի Մարտ 4
Կէսօրէ վերջ ժամը 14·30–ին՝
Salle de la Chimie — 75007 Paris

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Riez et faites rire vos enfants en arménien en recevant KATCH NAZAR à la maison...

NOUVEAU EN CASSETTE-VIDEO :
la Comédie Musicale de NAREK DOURIAN

KATCH NAZAR

UNE IDEE «CADEAU» ORIGINALE
«2 heures de rire et de detente pour les petits et les grands...»

POINTS DE VENTE

- **Librairie Samuelian** : 51, rue Monsieur le Prince — 75006 Paris
- **Télé-Condorcet** : 175, avenue Jean Jaurès — Clamart
- **Atlantic-Electronique** : 24, rue Paul Vaillant-Couturier — Alfortville
- **Librairie H. Boghossian** : 117, avenue Jean Jaurès — Arcueil

Par correspondance : Appelez le 42. 29. 98. 39.